

ROBERT MERLE

Csikóéveink

Európa Könyvkiadó Budapest 1984
Fordította Görög Livia
Szerkesztő Pór Judit
ISBN 963-07-2894-X

Első fejezet

Hajaj! Hiába vágtattam oly hetykén Franciaország utain hegyen-völgyön át kedves fivéremmel, Samsonnal s szolgánkkal, Miroullal, bizony, minduntalan összeszorult a szívem, hogy oly messze marad el mögöttünk Mespech vára s a Sarlat-vidék, s mi tagadás, kis híján a könny is kiesett szememből, ahányszor felmerült lelki szemeim előtt az a köcsipkés fészek, hol a tojásból kibújtam s megtollasodtam biztonságos oltalom alatt e vészterhes időkben, hála várunk bástyáinak, s még inkább apám, Sauveterre bácsikám s katonáink vitézségének, mert igazán úgy van az, ahogy szülőföldem szólása tartja: Nincs jó fal s bástya jó vitézek híján.

De semmi! Elvégre betöltöttük immár tizenötödik életévünket, jól a fejünkbe verték a latint (hol már ott lakozott az oc nyelv mellett a francia is!), mi több, kiálltuk a vitézség próbáját is Lendrevie-ben, ideje hát kibújnunk Barberine meleg dunnája alól, vagy ahogy mondani szoktam: kivetkezni kölyök-pendelyünkéből, s ha már vesztünkre, másod- és harmadszülöttként jöttünk a világra, ideje bizony elindulni s mesterséget tanulni Montpellier-ben, mint ezt édesapám rég eltervezte volt.

E jó városban tanult ő maga is csikókorában, kedves volt az szívének, s azt tartotta orvosi kollégiumáról, hol Rabelais is doktorált egykor: fölülmúlja az az összes többi, a párizsit sem kivéve, tanainak újdonsága, változatossága s merészsége által, s most, századunk második felében nagyobb s vakítóbb fényben ragyog, mint a salernói skóla a múlt században.

Csak hogy hosszú volt az út Sarlat-tól Montpellier-ig s veszélyekkel terhes, kivált három ifjú hugenottának (éveink száma együttesen sem tett ki ötvenet!) e zavaros időkben, ama belháború másnapján, melynek során oly ádázul irtották egymást a mieink s a katolikusok. Mostanság, igaz, béke honolt a két párt között, de kényszerű és baljós béke, s a mieink aggodalma újfent magasra csapott volt az 1565-ös esztendőben, a bayonne-i találkozó idején, hol a hírek szerint Medici Katalin Alba hercegével folytatott titkos tárgyalásai során késznek mondotta magát a francia hugenották vérént ontani leánya, Margot és spanyolhoni Don Juan frigye ellenében. Hanem a gögös II. Fülöp végül is nemet mondott, nem akarván vérént újólág a francia királyéval egyesíteni. Mi több, a rá következő esztendőben öfelsége, a legkatolikusabb király, nagy hirtelen feledve korábbi szép evangéliumait, nem átalotta meglepni és lemészároltatni a floridai breton telepeseket, afeletti bosszúságában, hogy azok éppen az ő amerikai birtokai tőszomszédságában telepedtek le. Bösz haragra gerjedt ekkor Medici Katalin, úgyannyira, hogy a spanyol követ hitele csorbult a francia udvarnál, s nem mérészelhetette többé katolikus buzgalmában fennszóval követelni a protestáns vezérek leölését s a többi száműzését avagy máglyára vettetését.

Hogy e véres plánum egyelőre elhárult fejünk fölül, ismét kegyeibe fogadta Franciaországot a szerencse. Szilárdulni látszott a béke, most, hogy spanyol támogatás híján elbátortalanodtak öfelsége túlbuzgó katolikus alattvalói, a mérsékeltek pedig reményleni kezdték: sikerül megegyezniök a mieinkkel. Annak, ki az országutat járta, számolnia kellett a haramiákkal is, kik a testvérháború okozta zűrzavarban igen elszaporodtak erdőségeinkben, s nem átaláltak keresztutakon lesbe állni, sápot szedni, hidainkat megszállni s az áthaladókat megvámolni; mi több, nem érvén be harácsolással, ezer egyéb szörnyetettet követek el országszerte.

Igaz, Samson és én úgy véltük, nincs mit félnünk e latroktól, hisz zsenge gyermekkorunk óta gyakoroltuk a fegyverforgatást, mondhatni attól fogva, hogy lecsúszott torkunkon az utolsó csöpp tej, melyet Barberine szép csecseből szoptunk. Amellett teljes hadi készületben voltunk, fejünket sisak védte, mellünket vért, lábunkat pallos verdeste, övünkön hosszú tör himbálódzott, nyeregtáskánkból kétfelől pisztoly agya állt ki, puskáinkat az a málhás ló cipelte, kit Miroul kötőféken vezetett. Hanem Miroul, ki, ha fiatal volt is, alaposan kitanulta az országút veszedelmeit, örökösen azt duruzsolta a fülünkbe, amit különben apám is: hogy üdvünket sose a harcban keressük, mert ugyan mit ér a győzelem, ha egy is sebet kap közülünk, hanem igenis a menekülésben, hol fölényben lehetünk, hála lovaink gyorsaságának. Nyomós tanács! mert Miroulnál éppen nem a gyávaság volt az elővigyázat szülője. Vékonydongájú legényke volt a mi szolgánk, de igen fürge, úgy futott föl a házfalon, mint a légy, pikája keményen s hirtelen csapott le, akárcsak nyila; három fegyveressel ért föl ő egymaga. És senki ne higgye, hogy nagyzolok! Ez a szintisza igazság.

Utunk időpontja meglepőnek tetszhet, lévén nagyon is korai, hisz a tanítás csak Lukács napján¹ kezdődik Montpellierben, én mégis rögtön megértettem apám szándékát: azért döntött a korai utazás mellett, hogy kigyógyítson a mélakórból, mibe tejestvérem, a kis Hélix halála döntött. Kis Hélix alig egy hónapja hunyt el az Úrban, keserves szenvedés után, tizenkilencedik esztendeje virágjában. Én igaz barátsággal viseltettem iránta szerény sora s Francois bátyám rosszallása ellenére, ki e percben is várunk oltalmában édegel mindaddig, míg egykor báróvá nem lesz, ha a Teremtő magához szólítja apámat. Istennek hála, Francois sokáig elvárhat, lévén apám most, ötvenedik esztendeje múltán is csupa élet és erő, úgyannya, hogy csak tavaly is erővel ragadta el Franchou-t, elholt hitvese komornáját Lendrevie-ből, a pestis dúlta Sarlat kapujából, s evégett egy sereg vérszomjas gazfickóval szállt szembe egy szál karddal, és mindössze kettőnkkel, velem s Samsonnal az oldalán.

Hugenotta voltam, bár nem annyira, mint Samson, kit élte legelső percétől fogva e vallásban neveltek, mert engem római katolikusnak szánt anyám. Halálos ágyán nekem adta Mária-érmét - noha apám, nem csekély nyomás árán, már tízesztendős koromban áttért a maga hitére -, mi több, esküvel fogadtatta meg velem, hogy az érmét holtomig viselni fogom. Így történt, hogy református létemre egy Mária-képet, a katolikus vallás valóságos szimbólumát hordtam hűségesen a nyakamban.

Ezért volt-e vajon, hogy ama meghitt örömök, melyekbe kis Hélix merített gyengéd éjszakáink melegében, éppen nem tetszettek oly kárhozatosnak a szememben, mint tetszettek volna fivérem, Samson szemében, kinek nagy szépsége szigorú erénnyel párosult, holott ő, a házasságon kívül fogantatott, eleven bizonyága volt annak, hogy noha apám, hithű hugenotta létére, letévedt a helyes útról, az Úr nem sújtott le haragjában vétke gyümölcsére, sem a bűnösre magára, mert Mespech virágzott, temérdek kincset halmozott föl benne a jó hugenotta takarékoság s a hozzáértő földművelés.

Apám tiltotta, hogy a középhegységen át utazzunk Montpellier-be, mivel ott a kóborlók könnyen rajtunk üthettek volna. Meghagyta, kerüljünk inkább Cahors-on s Montaubanon át Toulouse-nak, Carcassonne-nak, Béziers-nek: sík földön az út, ha hosszabb is, jóval biztonságosabb, mivel sok ember jár arra lovon és szekéren. Ám még az út felét sem tettük meg, amikor azt hallottuk Toulouse elővárosában, hol éjszakára megszálltunk a Két Angyalhoz címzett fogadóban, mégpedig a fogadósné (egy bájos özvegy) tulajdon szájából, hogy két héttel annak előtte kifosztott s legyilkolt egy csapat kalmárt - noha jó őrizettel, három fegyveres kíséreléssel keltek útra - Carcassonne s Narbonne között egy népes haramiabanda, mely a corbiéres-i hegyekben fészkel.

E gyászos hír gondolkodóba ejtett bennünket. Éppen erről tanakodtunk fogadóbeli szobánkban, melyen Samsonnal ketten osztoztunk (Miroul a szomszédos kamrácskában halt), körben letelepedtünk egy-egy zsámolyra, Miroul kicsit hátrébb húzódott, lantját ölébe fektette, s időnként gyászos hangokat csalt elő belőle, riadalmunk nagyságát jelző. Mert csakugyan nem tudtuk, mely szent vagy ördög, incubus vagy succubus oltalmába ajánljuk magunkat. Lévén a veszedelem nagy, nem mertük folytatni utunkat, még kevésbé írásban kérni ki apánk tanácsát, hiszen a válasza nem érkezhett ide jó két hétnél előbb.

- Két hét a Két Angyal fogadóban! - jajdult föl Samson, megrázva szép, rézsín üstökét. - Az kész tönkremenetel, bűnös semmittevés, ördögi kísértet...

Itt Miroul laposat pislantott rám, s háromszor is megpendítette lantját, mintegy a hármasszedelmet aláfestve, mely ifjú fejünkre leselkedik. Én ámultam-bámultam. Hát még a mi ártatlan Samsonunk figyelmét sem kerülte el, hogy a fogadóban fölös számban szolgáló galambböggyű, barna leányzók nemigen látszanak követni a cégéren ékeskedő két angyal példáját? Igaz, az angyalok érdeme sem volt túlságosan nagy, lévén mindkettő vasból.

Épp felelni készültem Samsonnak, amikor - Miroul harmadik hangzatával egy időben - éktelen lárma támadt a Mazelerie utcában, ahová a fogadó ablakai nyíltak: patkócsattogás, szitkozódás, kiáltozás. Futottam az ablakhoz. Ki kellett nyitnom, hogy valamit lássak, mivel üveg helyett olajos papír fedte, mint különben a fogadó minden utcára nyíló ablakát. Odafutott Samson és Miroul is, utóbbi a lantot szorongatva, és mit láttunk a leszálló esthomályban? Vagy ötven utas tolongott oda-lenn, akkor huppantak le éppen a csillogó kövezetre erős farú, hosszú farkú, jól megtermett pej lovuk hátáról. Nők, férfiak vegyest. Ruhájuk porlepett volt, de élénk színű és jó szövetből készült; s

¹ Október 18-án.

mindannyian felfegyverkezve, ki puskával, ki pisztollyal, ki karddal; bizony még a kisasszonyok és komámasszonyok bársonyövén is kard villogott, fejüket pajzsukkal beillő kalap fedte, oltalmul a déli nap heve ellen. Korra s rangra nézve különbözök voltak, de csupa jól megtermett, szálas-vállas alak, hajuk szalmaszín, szemük kék, igaz, úgy vettem észre, akadnak köztük másfajta, kis növésű, zömök, barna bőrű-szőrű nők s férfiak is, de akár barna, akár szőke, egyformán boldog mind, hogy végre leszállhat a nyeregből s jól alhat, ezért fülsiketítően kurjongattak-kiáltoztak, a képük kivörösödött, a torkuk berekedt, a szájuk fülig szaladt, s afeletti örömükben, hogy végre ismét földet éreznek a talpuk alatt, nem győzték tapogatni-lapogatni, ölelgetni egymást; nagyokat csaptak a másik vállára, tomporára, vagy torkuk szakadtából üvöltöztek egymásnak az utca két végéből, közben csatagos, gőzölgő lovaik toporzékoltak, szőke sörényüket rázták, s dobhártya-repesztően nyerítettek abrakért. Egyszerre emberek s állatok akkora zajt-bajt, olyan pokoli lármát csaptak a Mazellerie utcán, hogy az ember azt hihette volna, fellázadt paraszthad ostromolja a városházát.

Toulouse e negyedének jó népe az ablakokból leskelődött, akárcsak mi magunk, s szájtátva, némán, kiguvadt szemmel, ámulatlan figyelték a jövevényeket, mert azok valami furcsa nyelven gajdoltak, valami bikkfanyelven, amibe itt-ott egy-egy francia szó keveredett (de az sem párizsi módra, hegyesen ejtve); jóra való ember abból egy kukkot sem érthetett.

Végre temérdek lökdösődés után tolongva betódult a csapat a fogadóba. A szolgák futottak a lovakhoz, s bámulatukban fel-felkiáltottak az állatok széles szügye, hatalmas tompora láttán. Mi a Két Angyal második emeletén lakoztunk, alattunk mégis oly erővel zajogtak, bömböltek, hogy szobánk falai beleremegtek. Kopogtak az ajtón. Mivel mi Samsonnal azzal voltunk elfoglalva, hogy a lovakat bámuljuk fentről, odaszóltam Miroulnak, nyisson ajtót. Amit ő meg is cselekedett, lanttal a kezében, mert attól soha meg nem vált, még álmában sem.

S megjelent a küszöbön az eleven, barna, tűzről pattant fogadós né - a bal szemem sarkából láttam, miközben a lovakat figyeltem -, igen takarosán öltözve: kurta szoknyája sárga volt, sárga a vállfűzője is, s e vállfűzőt oly szép, kerek s ringó emlékek feszítették, hogy ugyan nagy gonoszság őket így mutogatni, hacsak nem azért, hogy istenesen megtapogassuk.

- Hej, te csinos fickó, nem te vagy-e ama szép périgord-i úrfiak szolgája, kik éppen az ablakon hajolnak ki?

- Az vagyok bizony - Miroul lantján megpendült az udvariasság húrja. - Őket szolgálom, de ha úgy hozná a sora, örömet lennék kedves asszonyom szolgája is - szólt Miroul, s egy másik hűrt pendített meg lantján. Kész csoda, mi mindent nem mondott az a hang egy kacsintással megtoldva.

- Hitemre - nevetett nagyot a fogadós né -, jól felvágta a nyelvedet, szolga, mint látom, s nem zenélsz rosszul. Mi a neved?

- Miroul, szolgálatjára - felelte inasunk, s lantját ismét megzendítve, halkán dúdolta:

Miroul szeme tarkabarka
Egyik kék, a másik barna.

Hanem ettől hirtelenében nehéz lett a szívem, mert ezzel fogadta kis Hélix Miroult, ahányszor meglátogatta őt hosszú haldoklása enyhültebb perceiben, az én kérésemre, hogy lantja pengetésével valameddig feledtesse a leánykával iszonyú szenvedését.

De tüstént visszaszuszkoltam ezt a gondolatot emlékezetem tarisznyájába. Eztán előre akartam tekinteni, nem hátra. A fogadós né rákacsintott Miroulra, s magát mórlikálva ezeket mondta:

- Nincs bizalmam a felemás szeműekben, Miroul. Mert kék szemed ugyan jámbor, hanem a barna annál huncutabb.

Oly jól eltréfálkoztak, hogy magam is kedvet kaptam hozzá, annál is inkább, mivel a szép asszony úgy vonzott, mint a mágnes.

Tehát sarkon penderültem, s fürgén közelebb lépve hozzá, így szóltam, kihúzva magam s kezemet csípőre téve:

- Jóasszony, kívánj bármit, segedelmet avagy szolgálatot, örömet megadjuk szép arcod s csinos termeted kedvéért.

- Oly szó ez - felelte ő -, mit annál jobb hallani, mennél többször mondják el.

- Elmondom én neked akárhányszor, fogadós né, ha kívánod, éjjel csak úgy, mint nappal.

A fogadósne bizonynyal úgy gondolta: túlságosan gyorsan s túlságosan messzire jutottunk, mert felelet helyett csupán bókkolt, mi, az igazat szólva, egy nálamnál szigorúbb lelkű embert fel is bosszanthatott volna. Mert míg felegyenesedett, kénytelen volt csinos keblét tulajdon kezével visszahelyezni puha vállfűzőfészkébe.

- Uram - tette magát, mintha restelkedne -, térjünk immár dolgunkra; váratlanul ötven zárandok érkezett hozzánk Normandiából. E zárandokok kegyesen Rómába tartanak, egy nagy hatalmú báró s vagy fél tucat barát vezetésével.

- Úgy rémlik, hallottam valamit, amikor megérkeztek! - nevettem nagyot.

- Ajjaj! De nem ez a legnagyobb baj. Hanem másként ennyi embert el nem helyezhetek, csak ha négyesével fektetem ágyba őket, s kegyelmetek mindössze ketten hálhatnak itt - mutatott nyoszolyánkra. - Nemesuram, volna-e szíves ma éjszakára két hálótársat elfogadni?

- Férfiakat avagy nőket? - somolyogtam.

- Férfiakat! - szólt közbe komolyan Samson, s otthagyván az ablakot, hozzánk lépett.

A fogadósne némán bámulta egy hosszú percig, s ő ott állt előtte arányos termete férfias szépségében. Végre nagyot sóhajtott az asszonyság, érezvén: igazi angyalt lát most, nem sokra menne vele ő, ki a tüzesvérűeket kedveli.

- Tehát férfiakat küldök - sóhajtott ismét a fogadósne, s én azt gondoltam, tán kész lett volna saját ágyát engedni át a zárandokoknak s a mienket velünk megosztani.

- Férfiakat, de ne szerzeteseket! - szólt Samson bájosan pöszögve, de amúgy igen ridegen.

A fogadósne erősen felindult, úgyhogy arca színt váltott:

- Szent Józsefre, Szűz Máriára és minden szentekre! - kiáltotta, s barna szeme elsötétült -, csak nem ama bélpoklos eretnekek s ördög cimborái közül valók kegyelmetek is, kik nem szenvedhetik Isten szolgáit?

- Hová gondol, nénémasszony! - szóltam sietve, mert tudtam, mi gyanúsak s mennyire üldözöttek Toulouse-ban, még a nép körében is, a hugenották Montluc győzelme óta. - Fivérem nem így értette. Ő csak attól tart, hogy a barátok lévén hájasak, túl sok helyet foglalnának el az ágyban.

- Édes Jézusom! - mosolygott megnyugodva a fogadósne. - S vajon kegyelmed is oly nagy ellensége-e bizonyos domborulatoknak, mint öccseura?

- Nem én! - vágtam rá, s nagy merészen utánanyúltam. Vannak oly takaros gömbölyűségek, hogy láttukra az embernek kedve támad viselőjükön segíteni, s terhüket átvállalni.

- Nono! - ütött hirtelen a kezemre, szemöldökét összevonva, de láttam, valójában nem bánja. - Ez itt nem közhasználatra szánt dolog, hanem csupán látnivaló.

Miroul kétszer-háromszor megpendítette lantját, e szavak csúfondáros visszhangjaként. A fogadósne felkacagott, s cinkos mosollyal mért végig kettőnket.

- Örömet lefeküdnék, ha végre abbamaradna e szófia beszéd - szólt Samson ingerülten.

- Az éppen nem volna ellenemre - vágta rá hetykén s arcátlanul a fogadósne. - Ha az, ami alul van, méltó ahhoz, ami felül van, szívesen megbámulnám az úrfit akként, amilyennek Isten megteremtette.

- Piha, asszonyság! - Samson mélyen elpirult, s hátat fordított a fogadósne.

- Ej, beh különös uraságok! - méltatlankodott az asszonyság. - Az egyik hidegebb a kelleténél, a másik tüzesebb, szolgájuk meg felemás szemű. Hanem még valamit kérnék - hagyott fel a mórlikálással. - Hallottam ma reggel, uraim, hogy egymás között valami madárnyelven fecserésztek. Nem franciául beszéltek?

- Hogyan? Hát nénémasszony nem ért franciául? - álmélkodtam.

- Itt mifelénk csakis oc nyelven beszélünk, mint egyébiránt uraságod is, ámbár olykor más szavakat használ és másként ejti, mint mi. Nos, tudja meg az úr, nincs a Mazellerie utcában teremtett lélek, ki franciául értene avagy olvasna, avagy pláne írta. Én ismerem a számjegyeket - szegte fel büszkén a fejét.

- Ugyan, mire jó a számjegy egy fogadósne.

- Csakugyan - ismerte be a fogadósne.

- Tehát követem, asszonyom - mondtam, s míg jobb kezemmel gyengéden előretoltam e töltött galambot, a ballal sietve behúztam mögöttünk az ajtót, és megkönnyebbülten sóhajtottam fel: immár rejtve vagyunk Samson szeme elől.

S megindultam a fogadósne nyomában le a felette kanyargós és sötét lépcsőn.

- Caudebec a nagy hatalmú báró neve - susogta a fogadósne a sötétben. - A Szent Szűzre, uram, hagyjon fel lapogatásommal. Hát tészta vagyok én, hogy így gyúrogtat?

- Tehetek én róla, hogy e lépcső sötétebb, mint üszkös erdőben fekete tehén? Valamibe csak kell kapaszkodnom!

- Ejnye, Szent Józsefre! Kapaszkodjék másba! Immár látom, kegyelmed biza csakugyan jó keresztény, nem ama gonosz eretnekek közül való, kik el akarnak tiltani bennünket a táncról, játéktól, ünnepeinktől s szentjeinktől. Hogy a dögvész jönne e halvérűekre!

Hogy ne kelljen felelnem, megkérdeztem:

- Mi is a normann báró neve? - s közben az asszonyka nyakát, keblét csókolgattam.

- Caudebec. Jól jegyezze meg e nevet, úrfi: Caudebec. A báró úr igen nagy ember, megorrol, ha valaki nem ismeri.

- Chaudebec² - tréfálkoztam.

- Aki mondja - kacarászott csípejét riszálva a fogadósne. - A mennybéli szentekre! Mindeütt ott a szája s keze! Halálra dömöcköl. Majd megveszek már! Szépen kérem, hagyjon fel e játékkal! Sok dolog vár még a konyhán a kegyes zarándokok miatt.

De mert éreztem: haragja színlelt s csalfa, eszembe sem volt engedelmeskedni, mire úgy mellbe lökött, hogy elestem, s amilyen szorosan fogtam, estemben őt is magammal rántottam. Legurultunk két-három lépcsőfokot, be a terembe, nagy robajjal, mi még nagyobbnak tetszett, mivel éppen bámulatos csend honolt a zarándokok körében. Egy barát állt középen, s fennszóval imádkozta a benedicítét. Már az áldás végén járt. S míg a zarándokok igaz áhítat nélkül, de jámbor képpel lesték az Áment, mely végre felszabadítja őket az evésre, hirtelen nagy zajt támasztva megjelentünk a lépcső alján ketten, egymáson hengergőzve, jobban mondva én rajta, nagy hasznomra, lévén e derék fehércseléd oly jól kipárnázva. E látvány nagy hahotára fakasztotta a normann zarándokokat, lévén víg kedélyű, beszédes emberek. Zúgtak, mint a méhkas.

- Csend legyen! - csapott az asztalra Caudebec báró, ki az asztalfőn ült. - Hát nem restellitek nevetéssel megzavarni e szent imádságot, csak mert egy asszonyszemély elétek pottyant? A jebuzeusát! Illik így viselkedni Rómába igyekvő, kegyes zarándokoknak? Rosszabbak vagytok a párizsi köztélverőknél! Csend legyen, azt mondtam. Ki ez asztalnál meg mer mukkanni, mielőtt a szent ima véget érne, annak a fejét kettőbe hasítom!

Erre csakugyan nagy csend lett.

- Fejezd be, barát! - parancsolta a báró.

- Hisz befejeztem már.

- Ámen! - kiáltotta Caudebec báró. Példáját mind követték, s lett akkora ordítózás, hogy a ház is beleremegett. Majd megkönnyebbülten nekiláttak falni, s vitézül hányták a gallérjuk mögé a bayonne-i sonkát, gyöngytyúkpecsenyét, gombás rántottát, bigorre-i kolbászt, hegyi pisztrángot és számtalan más étket, melyekről méltán vala híres széles e vidéken a Két Angyal fogadó. Míg a zarándokállkapcsok szorgalmasan öröltek, vagy egy tucat szolgáló - csupa barna, s mint már mondtam, formás s éppen nem félős leányzó - járt vendégtől vendégig az asztal körül; nevetgéltek, derekukat riszálták, s szaporán és bőkezűen töltögették hosszú nyakú kancsóból a jó guyenne-i bort a szomjas vendégek kupáiba.

- Nicsak - szólt a fogadósne, futó, de éles pillantással mérve föl az asztaltársaságot, miközben feltápáskodott, s helyére igazgatta kebleit -, nicsak - és elégedetten bólintott hozzá -, mennyi jó hegyes fog, jó száraz torok!

- S holnapra jó kövér számok kerülnek a rovásukra, nénémasszony - porolgattam nevetve ruházatomat.

- Csitt, nemes úrfi! - súgta a fogadósne a fülembé, ugyan haszontalanul, hisz vendégeink nem értettek oc nyelven. - Úgy nézem, e derék normannoknak van mit a tejbe aprítaniok! Láttam e debella nőszemélyek arany karkötőit? Uram, ne vesztegessük tovább itt időnket, várnak a konyhán. Tegyen úgy, amint megbeszéltük. S én majdcsak találok rá alkalmat, hogy éjjel avagy nappal megjeljem házam valamely zugában uraságot, kinek legalázatosabb szolgálója vagyok. (S míg ezeket mondta, szeme csillogott, s párnás keze ugyancsak szorongatta az enyémet.)

² Forró csőr.

Majd nagyot bókolt, hanem ezúttal kezét dús emleire helyezte, nehogy azok megint kiszökjenek hajlékukból e kegyes gyülekezet szeme láttára.

- Uram - förmedt rám Caudebec báró, egy gyöngytyúkcombot szegezve mellemnek, miközben kék szeme vészjósloán forgott veres képében -, micsoda kegyelmed, hogy nem áttallja ily vakmerően megzavarni szent áhítatunkat? Ha nem nézném zsenge korát, e helyt s nyomban átaldöfném a máját.

- Nagyságos Caudebec báró úr - feleltem párizsi franciául, és meghajoltam, de nem földig! -, grácia szegény májamnak, ámbátor tagadom, hogy a gondolat székhelye lenne, mint a babiloni tudósok hitték. Nevem Pierre de Siorac, másodszülött fia vagyok a périgord-i Mespech bárójának, Montpellier-be tartok medicinát tanulni; ide pedig azért jöttem, hogy báró úr tolmácsául ajánlkozzam, minthogy értem s beszélem az oc nyelvet.

- Hahó! - rikkantott nagyot a báró -, akkor kigyelmedet egyenesen a mennybéli szentek küldték hozzánk. Apród, széket e nemesúrnak! Ide mellém! Az asztalfőre! Barátom, megmentőm! Oly elveszett vagyok a déli tartományokban, mint igazhitű keresztény a mórok között. E bugrisok nem beszélnek nyelvünket!

Megindultam hát a mondott irányban, s a báró úr abban a megtiszteltetésben részesített, hogy jöttömre felállt és saját kezűleg üdvözölt, nagyokat csapkodva vállamra s hátamba, amiről örömet lemondtam volna, lévén a bárói mancs igen nagy és súlyos. Nagy volt egyébiránt ő maga is s teste minden porcikája, nyaka mint kőtorony, válla széles, mellkasa domború. Amúgy szőke volt, bajsza tömött s hosszan csüngött alá, szeme, mint mondtam, kéken virított veres képe közepén. Ruházata gazdag, hanem ujjasa csupa mocsok, mivel úgy evett, mint egy török: a lerágott csontokat háta mögé hajigálta, ujjait az arra siető szolgálók ruhájába s pendelyébe törölgette, s a leányok nem igen mertek tiltakozni, mivel a báró a legcsekélyebb ellenkezésre dühbe gurult, szitkokra fakadt, s azzal fenyegetőzött: rögvést miszlikbe aprítja a leányzó emleit, ha dacoskodni merészel. Ezt ugyan franciául mondta, amiből a szolgálók egy kukkot sem értettek, de elég ijesztő volt tekintet és hang egymagában is. S ahogy letörölte ujjairól, bajszáról a mártást, a báró úr ráadásul sosem mulasztotta el megmarkolászni a leányzó domborulatait, lévén legalább annyira parázna, mint amennyire bigott. Ezt a továbbiakban elégszer tapasztalhattam, hisz ettől fogva jó fél hónapot töltöttünk együtt, majd elbeszélem hogyan és miért.

- Barátom! - kiáltotta a báró, minekutána jól meglapogatott -, ujjasod csupa por az eséstől! Apród, segítsd le e nemesúr ujjasát s keféld ki! Hé, apród! Kutyateremtette! Alszik a maflája. Isten úgyse, kibelezem!

Ehelyett beérte egy pofonnal, s a fickó az elől is ügyesen elugrott, hanem visítani úgy visított hozzá, mint malac, ha ölik. Aztán nekem esett, lerántotta ujjasomat, s eliramlott vele gyorsan, mint a villám, mert éppen nem volt alamuszi a fickó, mint a báró állította volt, hanem fürge, mint a csík, hozzá orcátlan nagy hazug s tréfamester, s gazdája távollétében igencsak beszédes. Kész csoda volt különben látni, mint kapdosta el röptében a félig lerágott csontokat, melyeket ura a háta mögé hajított, míg ő széke mögött strázsált. Nem mintha csonton élt volna. Megdézsmálta ő nemegyszer a zárándokok tányérját is, a legszebb falatokat csenve el tőlük, mihelyt egy percre elfordultak. Neve egyébiránt Rouen volt, szülővárosáról, s ámbár fura dolog így nevezni bárki keresztényt, sosem hallottam őt másként szólítani. A fickó szeme zöld volt, rengeteg haja lángvörös, serteforma, égnek meredő, s nem volt a világon fésű, mely lelapíthatta volna.

No de hadd folytatom. Zekéből kivetkeztetve csak amúgy ingujjasan foglaltam helyet a báró s egy zömök, testes barát között, kinek arcát mintegy kettőbe vágta busa fekete szemöldöke. E jó apostol igen távol kényszerült ülni az asztaltól, kiugró pocakja miatt.

- Siorac uram - szólt a báró, egy hosszú bigorre-i kolbászt forgatva nyelve és szápadlása között, mivel óvatlanul egészben kapta volt be -, ezen barát itt Antoine fráter.

De mivel a szája tele volt, ez így hangzott: eszen baát. Tehát megismételte, mihelyt sikerült legyűrnie a kolbászt s ivott rá egy kortyot:

- Ezen barát itt Antoine fráter. Igen nagy a tudománya, s joga van gyóntatni is. Ezért bíztam reá a zárándokok lelkének kormányzását.

Antoine fráter barátságosan biccentett, hanem közben majd átszúrt kis fekete szemével s magasra felvonta busa szemöldökét. Aha, gondoltam, jó lesz óvakodni e baráttól. Tán megorrontotta bennem a hugenottát, ügyelnem kell rá.

- Nem rossz e boroska! - harsogta a báró, majd lecsapta kiürült kupáját, s marokra kapott egy szál kolbászt, ahelyett, hogy finoman hüvelyk- és mutatóujja közé csippentette volna, miként Barberine-től tanultam, ki sokra becsülte az illemt.

A báró úr szájába tömte a kolbászt, s megint hozzám fordult:

- Azért keltem zárandokútra, Siorac uram, mivel, fájdalom, szegény feleségemet lassú, alatomos láz emészti caudebeci kastélyomban. Úgy, úgy, jól sejti, barátocskám, Rómába megyek megkérni szentatyánkat, a pápát, imádkozzék Szűz Máriához, s kérje őt meg: járjon közben isteni fiánál, hogy meggyógyítsa hitvesemet.

Micsoda bálványimádás, gondoltam, s hány közbenjáró: a pápa, Mária, Jézus. Miért nem folyamodik a báró egyenesen Istenhez, vagy ha mindenáron közvetítő kell neki, miért nem a Fiút kéri meg rá, mint az evangéliumban meg vagyon írva? Ám mivel magamon éreztem Antoine fráter szúrós, vizsla pillantású fekete gombszemét, hallgattam, s tőlem telhetően jámbor arcot mutattam.

- Siorac úr! - fuvolázta gyanúsán szelíd hangon Antoine fráter - hogy nem fél éppen Montpellier-be menni tanulni, hol több az eretnek, mint darázs a darázfészekben?

- Igaz keresztény az ördögtől sem fél! - feleltem mosolyogva.

- Ez a beszéd! - lelkendezett a báró. - Némber, bort ide!

Csak hogy a szolgáló, akihez szólt, süketnek tette magát, én tudtam, miért.

- Tolmács uram - fordult hozzám a báró -, eme fehércseléd jobban tetszik nekem a többinél, s ezt ma éjjel értésére fogom adni. Mondja tehát meg neki, hozzon rögvést bort, vagy miszlikbe aprítom emleit!

- Megyek máris s megmondom neki - ugrottam készségesen talpra. Örültem, hogy eltűnhettek Antoine fráter szemei elől s közelebb férközhetek e csinos kicsikéhez.

- Kedvesem - szóltam a leányhoz -, ne bosszantsd föl a bárót! Tölts kupájába bort!

- Nem akarom, hogy e barom bemocskolja ingvállamat s szoknyámat, mint az imént Madeleine-ét - felelte ő a maga toulouse-i nyelven.

- Mi a neved, galambom? - kérdeztem s nem kellett erőltetnem, hogy mosolyogjak, valósággal elbűvölt hamis fekete szeme.

- Franchou, jó uram - bókolt nagyot, jobbában magasra emelve a boroskancsót; csinos volt ő maga is, de különösen a neve tetszett meg. Franchou, gondoltam, ő is Franchou! Mint az a komornánk, kit apám karddal szabadított volt ki Lendrevie-ből a nagy pestis idején.

- Franchou, ha nem engedelmeskedsz, a báró úr miszlikbe aprítja keblecskéidet!

- Édes Jézusom! - Franchou bájosan félős arcot vágott. - Hát ezt vartyogta franciául vagy Isten tudja, hogyan? Szűz Máriám, és igazán megtenné?

- Nem tudom. Hamar kijő a béketűrésből. Menj csak oda, Franchou! Én majd megkérem a fogadósnét, kárpótoljon ingválladért.

- Szívből köszönöm, jó uram - s hátatelt pillantást vetett rám.

S íme, a leányzó csakugyan nem vitte el szárazon az irháját. Míg borral szolgált a bárónak, az összemocskolta pendelyét, ruháját, beletörölvén kolbászsírtól csöpögő ujjait, s mi több, meg is szorongatta Franchou-t.

- Haha! - nevetett nagyot Caudebec. - Úgy nézem, tolmács uram, nemcsak az én szentem nevében prédikált, hanem a magáiban is, hisz e kis cafka mind csak kegyelmedet bámulja, míg ölelgetem.

- Mit bög e nagy barom? - kérdezte Franchou.

- Azt mondja, a szívedbe zártál.

- Az szent igaz! - ismerte be Franchou kertelés nélkül.

- Siorac úr igen szép láncot visel a nyakában - mondta ekkor Antoine fráter. - Megnézhetném, mi csüng róla?

Elővontam a medáliát ingem alól, s megmutattam neki.

- Á - vetett keresztet -, Szűz Mária! Áldott legyen Isten szent anyja! Kitől kapta vajon, fiam, e szép relikviát?

- Anyámtól - feleltem kurtán.

- Édesanyja bizonynyal előkelő családból származott, mivel úgy látom, e medália aranyból van, igen szépművű s régi.

- Nem úgy van - tiltakoztam hevesen. - Nemességünk új keletű. Apámat a ceresolei csatáren ütötték lovaggá, s calais-i győzelmünk után lépett elő báróvá.

Igazat mondtam s mégsem igazat, mint apám, amikor lendrevie-i harca után a kapucinus báráttal egyezkedett. Mert apám ugyan valóban közrendi származású volt, s úgy tett szert nemességre, mint mondtam, anyám azonban nagy és régi törzsokből származott, mint Antoine fráter a medália láttán kitalálta, őse egy Castelnau volt, ki részt vett volt a keresztes hadjáratokban. Ám ha ezt elárulom Antoine fráternek, egyszersmind azt is meg kellett volna vallanom neki, hogy édesanyám közeli rokona volt a Caumont fivéreknek, Milandes és Castelnau urainak. Márpedig a Caumont-okat az egész ország úgy ismerte, mint a protestáns vallás támaszait Périgord-ban, Quercyben és Agen vidékén.

- Bocsánatát kell kérnem, fiam - hajolt oda hozzám Antoine fráter, s immár jóval szelídebben mustrált, mind addig. - Azt gondoltam fekete ujjasa láttán, mi éppen nem szokásos ifjú nemesurakon, hogy kegyelmed is ama pestises eretnekek közül való, kik álorcában férkőznek közénk, hitünket megrontandó. Ám pajzán magaviselete, no meg e szent medália arról győz meg: tévedtem.

- Mit, hogy az én tolmácsom eretnek lenne! - méltatlankodott a báró. - Te félrebeszélsz, barát!

Azzal nagyot csapott Franchou domború hátsójára, kegyelemben elbocsátván őt, felragadott egy pisztrángot s azonmód, fejestül, farkastul, szálkástul, a szájába tömte. Franchou sírva-nyöszörögve menekült el, fenekét tapogatva, s valóban, magam is tanúsíthatom, ki e gyalázatos modort mélyen elítélem: órákkal később is vörös volt a helyt a bőre és sajgott.

- Fiam - szólt ismét Antoine fráter, szemét a felszolgálóleányokon feledve -, hasztalan próbálnánk magunk előtt elleplezni, hisz az Úr mindent lát, hogy vajmi törekeny agyagból vétettünk, s testünk végzetetlen gyarló, hogy minden hullámmó-rengő ingváll mögül az ördög leselkedik reánk (de eközben sem sütötte le a szemét, épp ellenkezőleg!), hogy e hajlék nagyon is vendégszerető (itt nagyot sóhajtott), hogy igen jól lehet itt enni-inni, s úgy tetszik - adná Isten, hogy tévedjek -, hogy e tűzről pattant, barna leányzók örömet hanyatt vetik magukat az első jöttmentnek.

És ismét sóhajtott. Majd felém fordult, s parancsoló, dús szemöldökét összevonva, szúrós pillantást vetett rám.

- Holnap meggyóntatlak, fiam.

Nézd az alattomosát! Le akar leplezni! Gyanúja tehát mégsem aludt el, bár azt mondta az imént ez az álszent! Igenis gyanakszik rám, s ismervén a protestánsok irtózását a fülbegyónástól, veszedelmes csapdát állít nekem!

- Antoine fráter! - vágtam jó képet a dologhoz -, nem tudom, ártatlan lesz-e éjszakám, ám ha nem az lenne, számíthat rá, holnap bizton igénybe veszem jó szolgálatait, hogy bűneimtől megtisztuljak.

Beh különös módszer, gondoltam eközben magamban. Az ember vétkezik, megbánja és kezdi előlről. De nem juthattam tovább gondolataimban. A báró nagyot üvöltött, torkához kapott, fel pattant s azt kiáltotta: mindjárt meghal, egy nagy száka keresztben áll torkán, küldjenek nyomban lovas küldöncöt borbélyért. De azon nyomban, kutyateremtette! Máris, az isten szerelmére! Vagy mindenkit halomra öl eme ördög hajlékában: szakácsot, kuktát, kuktainast, szolgát, de még magát a fogadósnét is!

Akkor magam is felálltam, s arra kértem, nyugodjék meg. Hosszú órákba telhet, míg egy borbélyt előkerítenek, lévén éppen vasárnap, mondtam neki, ellenben ha hajlandó leülni, száját kinyitni s kissé türelmezni, én megteszem, ami tőlem telik. Engedett. Mécset hozattam oda, hogy torkába világítsak - e szakadék erősen büzlött, erre mindmáig jól emlékszem -, s megláttam a szálkát: éppen a nyelvcsap mögött ült, egyhüvelyknyire a húsban. Fogtam két hosszú pálcát, s végüket megfaragván, spatulává lapítottam, majd e két pálcikát csipesznek használva, szerencsésen kihúztam a nagy zaj-baj picinyke okozóját.

Caudebec felhajtott egy kancsó bort, hogy helyrejöjjön, s alig akarta hinni: nem fáj már a gugája.

- Kutyateremtette, ez valóságos csoda! - kiáltotta. - Köszönöm, szentséges Szűz! Te pedig - fordult hozzám, s mindjárt úgy hátba is vágott, hogy elakadt a lélegzetem -, te, tudós ifjú barátom, a mai naptól fogva fiamnak tekintelek, édesebbnek vér szerinti fiamnál, ki hozzád mérten nagy mamlasz, bal kezét alig bírja a jobbtól megkülönböztetni, keservesen esik neki a tanulás, írása rosszabb

az enyémnél is, s egyében sem jár esze, mint rókavadászon, verekedésen, iváson, parasztjaink kiszípolozásán, s a szobaleányok meghágásán! A fene essék emez ignoramusba! Felőle bezzeg ke-serves kínok közepette halhatott volna meg az édesapja! Bizonynal Szűz Mária s a mennybéli szentek vezérelték kegyelmedet közénk, Siorac uram! Az ég akaratából jelent meg e zsámolyon, hogy megmentsen egy szegény bűnöst! Én kedves tolmácsom, drága öcsém, holtig legjobb barátom, mondd, mit kívánsz e szolgálat fejében, mely oly fontos következményekkel jár a caudebeci báróságra nézve? Kérj csak bátran! Mindenem a tied!

S eleven bizonyosságául annak, hogy egy normann báró is ért úgy a nagyotmondáshoz, mint bárki, ki oc nyelven szól, így folytatta:

- Szólj, mit kívánsz: erszényemet? lovamat? lányomat?

- Húha - nevettem nagyot -, leányát adná egy szálkáért?

- Lányomat? Hisz nincs is lányom! - hahotázott a báró, a maga normann módján, azaz kissé gorombán, de nem szellemtelenül üzve csúfot magamagából s belőlem.

- No, ha, ha már leányról esett szó - mondtam végül, s a báró lapátfüléhez hajolva belesúgtam a folytatást vérvörös kagylójába.

- Ej, kutyaházi! - nevetett ő teli torokból. - Ej, te parázna! Szóval így gondolnád! Hisz az semmiség! Ámbátor igaz - sietett visszavonni a szavát -, megkívántam a kis lotyót! De legyen - és lerítt arcáról, mi nagylelkűnek véli magát -, ha így kívánod, barátom, neked hagyom őt!

Látni való, nagy kő esett le a szívéről. Sejtettem én, hogy az ajándékozás nem erős oldala!

Az apród eddigre visszahozta ujjasomat, s én felöltöttem, majd elkészöntem Caudebec bárótól, Antoine frátertől s az egész jámbor gyülekezettől, mely a vacsora feléig sem jutott még el, s vitézül birkózott újabb és újabb pecsenyékkel fertályóráról fertályóra új fogás került azon frissiben a konyháról az asztalra. A lépcsőhöz érve visszaszóltam a báró apródjának:

- Hé, Rouen, gyere csak ide!

- Itt vagyok, uram - felelte s futva jött, rám szegezve zöld szemét. Hanem úgy láttam, igen-csak feszeng.

- Rouen - súgtam oda neki -, négy sollal tartozol, amiért kikefélted ujjasomat.

- Négy sollal, uram? - Rouen a száját is eltátotta nagy csodálkozásában.

- Épp annyival. Négy sol volt a zsebemben.

- Bizonynal kiesett. - Rouen lesütötte szemét, mintha a pénzdarabokat keresné.

- Meghiszem azt. Az én zsebemből a tiedbe.

- Ó, nem, uram - felelte, de a hangját most sem emelte fel. - Becsületszavamra!

- Piha, Rouen, ilyenkor esküdni! Mi történne, ha szólnék gazdának?

- Elpáholna.

- Hogy e kellemetlenségtől megmenekedj, Rouen, kössünk boltot. Ha véletlenül megtalálod a földön a mondott négy solt, nem bánom, legyen tied a becsületes megtaláló jogán. De fülelj, s ha Antoine fráter valamit mondana rólam gazdának, nekem mindjárt megjelensd!

- Kezet rá! Kezet, jó gazdám! - Rouen szája fülig szaladt. Én is rámosolyogtam, és serte-hájába túrva, szőr ellenében megsimogattam, úgyhogy alaposan összeborzoltam volna, ha nem lett volna eleve borzas.

Eztán visszatértem szobánkba, igen elégedetten a móddal, ahogyan Antoine frátert felülttettem. Szakasztott úgy jártam el adott helyzetünkben, mint apám tette volna, ki azt vallotta: csak barátainknak tartozunk igazat mondani, ellenségeinket bátran becsaphatjuk s orruknál fogva vezethetjük; s ilyenkor rendesen ama bibliabeli zsidók állapotával vetette össze a magunkét, kik pogányok között s szolgaságban kényszerültek élni.

Hőn szeretett Samson öcsém még nem feküdt le, a két idegenre várt, kiket a fogadósne beharangozott s kikkel egy ágyban kell majd hálunk. Úgy véltem, kár volt azon erősködni, hogy férfiak háljanak velünk s ne nőcselédek, mert ha akad fajtalan férfi e kompániában, azt bizonynal kísértésbe ejti, amilyen szép.

Samson melán, hallgatagon s elkeseredetten üldögélt zsámolyán - aggódott hosszú távolmaradásom miatt. Miroul vele szemben ült, de szólani nem mert, legfeljebb lantját pendítette meg egyszer-egyszer gazdája vigasztalására, s gondolom, a szép hangjáért is.

Samson nagyon felindult, amint előadtam tervemet, hogy tudniillik a normann zarándokokhoz csatlakozzunk, s velük tegyük meg az utat Montpellier-ig; őket nem merik majd megtámadni a corbiéres-i útonállók, mivel nagyszámú és jól felfegyverzett csapatot alkotnak.

- Még mit nem! - jajveszékelt Samson. - Oly hosszú ideig pápisták között élni! Álorcát hordani! Misét hallgatni! Netán még gyónni is?

Kihúztam magam, s csípőre tettem a kezem.

- Öcsémuram oktalanul korhol - mondtam.

E hangra könnyes lett a szeme, mert nagy volt kölcsönös szeretetünk, s úgy keringett közöttünk s bennünk, mint a szép, piros vér. Én sem tűrhettem sokáig, hogy őt szenvedni lássam, s mi több, énmiattam, úgyszólván, hogy könnyekig megindultan hozzá futottam, s kétfelől arcon csókoltam. Mire Miroul megpendítette lantját.

- Samson - mondtam, s odahúztam magam mellé az ágyra -, kérlek, emlékezz, mi bölcsen rendezte el apánk dolgunkat, rád bízván erszényünk gondviselését, rám kisdéd csapatunk vezényletét, lelkemre kötve: kérjem ki mindenkor Miroul tanácsát, mivel senki nem ismeri nála jobban az országutak vámszedőit.

Miroul itt óvakodott lantjához érni, hanem búsan lecsüggesztette fejét, mivel e latrok irtották volt ki egész családját a szeme láttára odalent, a sík földön, s ő maga is osztozott volna szerettei sorában, ha nem oly ügyes s nem búvik meg a szénapadláson.

- Hát egy kenyéren legyünk vérszomjas pápistákkal, kik annyi magunkfajta küldtek máglyára? - jajdult fel újra Samson.

- Vérszomjasak voltak, csakugyan, s azzá válhatnak ismét. Hanem most béke van köztük s közöttünk. És e normannok derék népek, ha százszor bálványimádók is. Bízd csak rám, kedves Samson.

- De én nem értek a tettetéshez! - nyitotta tágra nagy kék szemét Samson, s a szívem is bele-sajdult, oly szelíd és bízó tekintetet vetett rám.

- Tudom - öleltem őt magamhoz. - Én majd színlelek kettőnk helyett is. Mi téged illet, Samson, szót se szólj, én majd azt mondom, lassú, alattomos láz emészt. Miroul ügyel rád, s aki kérdést intéz hozzá, annak lantpengetéssel felel. Mint vélekedsz e dologról, Miroul?

- Én uram és gazdám, úgy vélem, igaza van - felelte Miroul. - Kisebb veszedelemben forgunk eme pápisták között, mint magunkra hagyatva az országúton.

- És ha lelepleznek, mit tesznek velünk? - kérdezte Samson.

- Gondolom, semmit. A báró durva, de nem kegyetlen.

Kopogtak. Miroul ajtót nyitott. A küszöbön a barna Franchou állt, kezében súlyos tálca.

- Asszonyom nem szolgálhatja fel az urak vacsoráját a nagyteremben, lévén az telve északról jött zarándokokkal - szólt Franchou, le nem véve rólam hamis szemét.

- Igen jól van ez így - feleltem.

S gondosan hátat fordítva Samsonnak, segítettem a nehéz tálcát az ablakhoz vinni, hol egy kis asztal állt. Időközben beesteledett, s mivel az olajos papír amúgy is kevés fényt eresztett be, e hely nem annyira evésre volt alkalmas, mint inkább szemezésre.

- Leányzó - mondtam, nem akarván Samson füle hallatára nevén szólítani Franchou-t -, én gyorsan elköltöm estebédemet. Mihelyt végeztél a munkával, jöjj vissza s jelentsd, nincs-e szüksége tolmácsi szolgálataimra a báró úrnak.

Fél szóból is értett, s azt világosan tudtomra adta parázs fekete szeme.

- Úgy teszek, nemes uraság - hajolt földig. Hanem a tekintete fele oly alázatos sem volt, mint bókja.

Pompás volt a pecsenye, s én derekasan nekiláttam, figyelmem mégis másutt kalandozott. Léptek hangzottak fel a folyosón, de súlyos botladozó léptek: aludni tértek a zarándokok. Így cselekedett különben az én kedves Samsonom is, minekutána felhörpintette az utolsó kupa bort. Ruhástul dőlt le az ágy szélére, bő helyet hagyva hálótársainknak.

- Miroul - mondtam súgva -, ha derék hálótársaink megérkeznek - és adná Isten, hogy ne legyenek se túl vállasak, se túl hasasak -, mondd meg nekik: maradjanak csöndben s ne keltsék fel Samsont.

- Ügyelek rá, uram - felelte Miroul, s nem tudom, hogy az ördögben csinálhatta, de kék szemem hideg maradt, a barna ellenben pajzánul szikrázott, mint mindig, ha belül jól mulatott, ám ezt nem kívánta mutatni, sem szóvá tenni.

Valaki csendesen kaparászott az ajtón, mint a kisegér, s válaszra sem várva benyitott.

- Nagy jó uram, a báró úr hívhatja - szólta Franchou, s szép gömbölyű orcája még jobban kikekedett a vidám füllentés közben.

Pattantam, mint a labda.

- Máris megyek! Miroul, ügyelj öcsémre!

- Kívánok uraságotnak kellemes tolmácsolást ma éjszakára - mondta Miroul, komolyan, mint pispok a szószékben, s kétszer egymás után halkán megpendítette kedves lantját.

Bezzeg más nóta járta másnap pitymallatkor a Két Angyal udvarán, hol éppen vizet mertem a kútból mosakodáshoz készülvé - e szokást avagy hóbortot, kinek mint tetszik, apámtól örököltém, ki csikóéveiben, amikor még nemes sem volt, ugyancsak medicinát tanult Montpellier-ben, s Hipokratész buzgó híveként azt vallotta: víz és emberi test eleve egymásnak rendeltetett, s az előbbi hozzásegíti az utóbbit egészsége megóvásához. És ha elnézik nekem, hogy apám ügyvédjének csapok fel, még hozzáteszem: bár adná Isten, hogy korunkban s honunkban nagyobb elterjedtségnek örvendjen e folyékony elem használata, mint aminőnek örvend még nagyurak körében is! Bizony, húszesztendős fejjel nem egy nagynevű és szép hölgyet láthattam IX. Károly udvarában, ki vég nélkül piperészkedett, de fürdeni sosem fürdött. És micsoda kár valóban, hogy e sok édes, puha női test mocskosabb a ruha selyme s bársonya alatt, mint a paraszt teste, kinek legalább annyi mentsége van rá, hogy látástól vakulásig a földet túrja. Mennyire elundorodik az, ki - jó szaglása révén - gyorsan megérzi a szennyet az illatszer alatt, mellyel szép hölgyeink behintik magukat!

Bátyám, Francois, mélyen megvetett „cselédszerelmeimért”, én azonban másként vélekedtem. Mi engem illet, azt mondom: Éljen Franchou, ha Franchou tiszta vízben mosdik, és szégyen arra a vérbeli hercegnőre (a nevét nem írom ki), ki nem átalált azzal dicsekedni a királyi udvarban, hogy egy álló hete nem mosott kezét! És még ha csak kézről lett volna szó! No de a többi képzeletükre bízom!

Tehát javában locsolkodtam - ebben is eretneknek mutatkozva (és bár oly gyorsan tisztulnék meg bűneimtől az utolsó ítélet napján, Isten kegyelméből, mint amaz éjszaka verejtékétől s más nedveitől), amikor hirtelen ott termett a foghíjasan kikövezett udvaron szép fogadósnénk sárga ruhájában, de éppen nem nyájas kedvében, hanem ellenkezőleg, nagyon is morcosan, kedveszegetten, felvont szemöldökkel, s a nézése szinte döfött.

- Nocsak! - tette csipőre kezét (s a hangja is inkább ecet volt, semmint cseppentett méz). - A mi derék csődörünk maga vakarózik ki mocskából!

S mert nagy zavaromban nem jött szó a számra, még egy nyilat lőtt rám:

- Lába, mint látom, kissé rogyadoz.

- Azt már nem! - húztam ki magam bosszúsan. - És örömet álllok szolgálatjára, asszony-ném.

- Hej, gonosz! Nem igaz! - kiáltotta ő. - Kegyelmed ma éjjel megvetette az én abrakomat! Más zab után nyerített.

Akkor eltökéltem, ha bűnbánó nem lehetek, leszek kissé orcátlan.

- Asszonyom - adtam a bátrat s lovagot -, feltett szándékom volt mindkét jászolból enni. Hanem amint az elsőhöz járultam, kötőféket vetettek nyakamba.

- E kötőfék, gondolom, két gyöngye kar volt, könnyen kiszakíthatta volna magát! Ej, hagyjuk! A kegyelmed nyelve merő méz, hanem én egy szavát sem hiszem többé. Kikezd az egyikkel, s a másikkal fejezi be!

- Ej, asszonyság, a Két Angyal fogadó utamba esik jövet is, menet is. Elég alkalmunk lesz még találkozni!

- Hagyjon fel e szófia beszéddel! Nem lakom jól pecsenye füstjével! - vágta ő rá nagy bosszúsan. Azzal hátat fordított nekem, s csak úgy, a válla fölött vetette oda: - Ugyan ki oly magahitt, hogy azt képzelje: megvárom?

E szó - magahitt - elevenembe talált. Igen rászolgáltam iménti ostoba hencegésemmel, a két jászolról fecseggve.

- Jól van - szóltam hidegen -, ha oda a barátság, számolja össze, asszonyom, amivel tartozunk, s már itt sem vagyok.

- Kész a számla! - felelte ő diadalmasan, s én megrettentem bosszúszomjas arca láttán. - Három vacsora, fejenként nyolc solért, az összesen huszonnégy sol, a szoba mindössze hat sol, mert megosztották mással. Tizenkét sol a négy ló abrakja. És végezetül tizennyolc sol jár, uram, a leányért, kivel az éjjel kedvét töltötte.

Ijedtemben nem jött ki hang a torkomon, s a verejték is kivert, amint elgondoltam, hogyan magyarázom meg e mértéktelen pluszkiadást az én drága Samsonomnak, mivel, mint már említettem, egyedül neki volt joga erszényünket megoldani.

- Micsoda! - tört ki végül belőlem a felháborodás. - Fizessek azért, amit ingyen adtak!

- Attól függ, ki adta - vágta rá a fogadósne.

- Kutyateremtette, ahogy a báró mondaná. Fizessek egy leány kegyeiért, ki úgy szeret, majd megesz.

- Nem jól értette, uram - a fogadósne hangja hidegebb volt, mit apácáláb a kápolna kövén. - Nem a mondott leányasszonyért fizet, hanem azért, mivel őt nagy káromra elvonta a közös munkából egész éjszakára!

- Ejha, hát hol vagyok? Bordélyházban? - kiáltottam, kezemet csípőre téve s derekamat jól kihúzva.

Erre már a fogadósne is felszegte a fejét.

- Nem, uram - felelte. - Hanem egy tisztességes keresztény fogadóban, hol minden a vendég kényelmét szolgálja!

- Keresztényi kényelmét! - vágtam vissza epésen.

De éreztem, e gúny önnön fejemre hull vissza, és elhallgattam. A fogadósne rezzenetlen arccal bámult rám. Tehát sietve hangot s arcot váltottam, mosolyogtam, kacsingattam, szavam, mint a cseppentett méz. Mindhiába. Nem ingott meg. Végül megértettem: ha ki akarom engesztelni, másként kell hozzáfognom.

Hogy mivel s miként békítettem meg, azt olvasóm képzeletére bízom, csak arra kérem: ne ítéljen el a kelleténél szigorúbban azért, hogy sárgacsőrű létemre minden szoknya után futottam. Nem természetem az efféle léhaság. S elhatározásomnál nagy súllyal esett latba attól való félelmem, hogy sebet találok ejteni hön szeretett öcsém lelkén s erszényünkön.

Nem mintha sajnálatni kívánnám magam. Ha kezdetben vonakodtam is tőle, nem volt nagy az áldozat. Mi tagadás, a fogadósne megérte azt a kis fáradságot, még az előző lankasztó éjszaka után is. Istenemre, valóságos tűzvész volt az az asszony! S beh jóleső gondolat volt is az nekem, a gyönyörön túl, hogy én lehetek a fuvalat, mely e kohó lángját szítja! Kár, kár, gondoltam fáradtan s elégedetten, amint szobánkba megtértem (hol Samson még javában aludt két hájas barát társaságában), hogy az effajta öröm, noha igen jót tesz az ember testének, s mi több: lelkének, oly nagy bűn Isten szemében házasságon kívül! Mert sajnos így tanítják. És hogyne lenne az igaz, amiben egyetért az ország mindkét felekezete, a protestánsok csakúgy, mint a katolikusok!

Második fejezet

Nem akartam felverni Samsont, s a két hájas barát amúgy is sok helyet foglalt el, azért egyenesen a szomszédos kamrácskába mentem, s Miroul üres ágyára heveredtem le; ő bizonylyan lovainkat abrakoltatja, hiszen a nap első sugara már megcsillant az olajos papír fedte kis ablakon.

Ha minden más gyönyörűséget kimerítettünk is, még mindig marad egy utolsó: az alvás, s éppen nem is ez a legkisebb. Micsoda kéj volt egyedül elterülni e nyoszolyácskán, jól elfészkelve, szétvetett tagokkal. Szemem nyomban lecsukódott.

Nagy volt Samson álmélkodása, amikor délben végre rászánta magát, s felébresztett, hogy a nap derekán szusszanatlan, moccanatlan, mély álomba merülten lát engem, ki Mespechben mindig elsőnek keltem fel s elsőként jelentem meg a nagyteremben, mielőtt még Maligou néne elkészítette volna reggelinket. Miközben szememet dörzsölgettem, s hajamat fésülgettem csak úgy, tíz ujjal, azt mondtam neki, a tolmácsolás nagyon elcsigázott. Magamban pirultam e hazugság miatt, annál is inkább, mivel ő mindjárt sajnálkozni kezdett. Hej, gondoltam, szép angyalom vagy, Samson, de nem éppen jó őrizőm, s ez nagy szerencse, tekintve vétkeimet.

Hanem Caudebec igen eltunyult e fogadóban, melynek két címerangyala mögött két nőtény ördög lapult meg, az egyik neve: jó falat, a másiké: jó ágyas. Este azt mondta: pitymallatkor indulunk. De délben még javában horkolt, s mivel mellette nem örködött egy Samson, csak három óra-kor pattant fel a szeme héja: akkor nagyot nyújtózott, s pecsenyét-bort parancsolt, kutyateremtette! Majd minekutána evett-ivott, kijelentette: a bölcs kíméli hátasát, hadd pihenjenek hát a lovak, ő csak másnap szándékozik útnak indulni. De aznap megint éjfélkor aludt el egy leány csecsén, s ki sem nyitotta a szemét másnap délutánig. Szentül hiszem, a báró végigkóstolta volna a Két Angyal minden fogását, s mind a tizenkét szolgálóval kedvét töltötte volna, imigyen halogatva napról napra az indulást, ha Antoine fráter, kinek volt fölötte némi hatalma, nem idézte volna eszébe, hogy felesége forróházban senyved caudebeci kastélyukban, s ha a báró úr ennyit időzik egy helyen, könnyen megeshet, hogy mire eljut Rómába, feleségének immár az Úr békéje fényeskedik.

Ezért aztán a Siorac fivérek s szolgáljuk, Miroul, kik vasárnap érkeztek volt a Két Angyal fogadóba, csak csütörtökön távoztak onnan a normann zarándokokkal; e négy nap ólomként súlyosult Samson lelkére és pehelyként az enyémre, noha bőven volt dolgom, lévén sűrűn szükség tolmácskodásomra.

A fogadósneval mind ez idő alatt igen jó barátságban voltunk, hanem a számlából egy garast el nem engedett, a pótlékon kívül, amivel haragjában fenyegetett meg. S amikor arra kértem, térítse meg Franchou-nak a báró elmocskolta szoknya árát, kereken nemet mondott. Éreztem, ha tovább erősködnék, rossz szolgálatot tennék Franchou-nak, még az is megeshet, hogy a fogadósne kiteszi a szűrét távozásunk után, mi nagyon elbúsított volna, mert e szegény leányka máris szívemhez nőtt. Páratlanul derék hajadon volt, szeme szelídebb, mint kedves kancámé, Accláé, ajka selymesebb, mint csecsemő bőre, maga oly gyengéd és bízó, hogy könnybe lábadt tőle a szemem, s úgy olvadozott karjaim közt, mint vaj a napon. Haj, szegény Franchou! Bár megtanítottam a „füvekre”, s hogy „hova kell tenni őket” - ez Maligou titka volt s én kis Hélixtől tudtam meg -, esztendőre rá teherbe esett s belehalt a szülésbe, mint annyi társa. Úgy vélem, a természet igen mostohán bánik a nővel, nem engedi, hogy életet adjon másként, mint a magáé árán.

De hogy a szoknyára visszatérjünk, melybe a báró kolbászsíros ujjait törölte, mivel nem akartam szavamat megszegni, sem szegény leány reményeit megcsalni, húsz solt kértem Samsontól (s kaptam mellé mindjárt egy alapos fejmosást is), azzal az ürüggyel, hogy Caudebeckel kockáztunk, s ennyire rúgott veszteségem. E mesét Samson jámboran elhitte, Miroul barna szeme ellenben szikrát vetett tőle, míg kék szeme jéghidegen nézett a világba.

Hogy ily gazdag lett, Franchou ugrált örömeiben, s nyakam köré fonva két karja pányváját (mindig hűvös volt az a két kar, még a nap legmelegebb órájában is, pedig június fullasztóan meleg volt Toulouse-ban, ámbár szellős), Franchou, mondom, megölelt s úgy magához szorított, mintha belém akarna bújni. Hanem akkor hirtelen eszébe jutott: másnap otthagynom, s öröme egyetlen szempillantás alatt bánatba csapott át; így mondott mosoly és sóhaj között ezerszer is gyengéd köszönetet, s ezer kis könnyes csókot hintett nyakamba. Képzeltetik, mennyire megindított kedveskedése.

Ámbár a fogadósne korántsem láncolta úgy magához szívemet, mint Franchou, lévén ő sokkal keményebb matériából gyúrva, s szép barna szeme nagyon is közel számjegyeihez, kedvében akartam járni, mert azt gondoltam: sokszor betérek még hozzá. Tehát jó előre óva intettem: nem lesz könnyű kifizettetni a zarándokok adósságát, a báró, mi tagadás, sokkal könnyebben oldja meg nadrája korcát, mint erszénye zsinórját. A fogadósne értett a szóból, annál is inkább, mivel a rovas alighanem jobban megkövéredett e négy nap alatt, mint illett volna.

Jóvoltomból megtudván, mire számíthat, volt rá gondja, hogy megkérje a toulouse-i rendőr hadnagyot, kinek kegyeit bírta, lévén éppen elég alkalma e kegyeket megszolgálni, állítson be egy-két katonájával a fogadóba a számadás idején. A hadnagy betoppánására hirtelen elült a vihar s égzengés, holott a báró előtte éppen azzal fenyegetőzött, hogy miszlikbe aprítja jelesül a fogadósne emleit, s általában kardélre hányja egész háza népét, léhűtőtől s kuktától szakácsig.

A báró tehát észhez tért s nekiállt alkudozni, engem használván tolmácsul, és ezt oly kitartóan és ügyesen üzte, hogy sikerült a fent mondott kövéredés tekintélyes részét lefaragnia, mivel a hadnagy nemigen mert a fogadósne számaiért síkra szállni. És így ért véget a dolog ki-ki megelégedésére.

Hanem a céció sokáig elhúzódott, a nap már jól fenn járt, mire elindultunk, s nem tehattunk meg többet hat mérföldnél napszálltaig.

Tehát egy kicsiny s gyatrán erősített városkában szálltunk meg, s ott olcsó pénzért silány étet kaptunk. A szolgálók csudálatosan vének voltak, a fogadás pedig ugyan görbe szemmel nézett az északról jött zarándokokra.

- Uramisten! - szólt Caudebec, míg undorral kanalazta bablevesét, melyben elvéve sózott húscafatok úszkáltak. - Ez maga a pokol a paradicsom után! A bor csípős, mint a húgy. Tolmács uram, szóljon eme böjtös képű fogadósnak, küldjön be hozzám legalább egy derék, fiatal leányzót, hogy legyen ki ma éjjel álmaimon örködik.

Tolmácsoltam a báró kérését. A fogadás erősen megharagudott, s kereken nemet mondott.

- Uram, nem árulok s nem is tartok a háznál leányokat.

- Mit mond hosszúké? - kérdezte fennhangon Caudebec.

- Hogy itt nincsenek leányok.

- Micsoda? Nincsenek leányok? Az egész városban nem akad egy leány? Kutyateremtette! Hát csúfot üznek Caudebecből?

- Dehogy, dehogy - igyekeztem lecsillapítani. - Úgy mondják, ahány leány, az mind kint van a határban, aratnak.

Hanem ezt Caudebec nem vette be, s kardot rántott: „Mindenkit megöölök!” - bömbölte. A fogadóst ez sem rendítette meg. Állt, mint a cövek, és egyre haragosabb lett.

- Báró úr - szóltam -, hüvelybe a kardot! E város nem szeret bennünket. Ne keressük a bajt! Egyetlen éjszaka gyorsan elmúlik leány nélkül is.

- Ó, nem! - Caudebec hirtelen elkeseredett. - Ha nincs csöcs, amin alhassak, örökké holton jár az eszem, meg a purgatórium tüzén s az én nagy vétkeimen.

- Báró úr - mondta Antoine fráter -, vétkei megfogyatkoznának, ha ez egy éjszakán cemende nélkül hálna.

- Jaj nekem! - sóhajtozott Caudebec. - Ha van leány, vétkezem, de nem gondolok vétkeimre. S a dolog veleje nem a vétkekben van, hanem a gondolatban.

Azzal sírva fakadt. Bizony! E nagy rangú s hatalmas báró sírt. Igaz, addigra sok bort megivott ökelme.

A fogadóshoz fordultam, s megnyugtattam: elmehet békével, nem zaklatjuk többé. Amire a fogadás azt mondta a maga nyelvén, s hangja és arckifejezése egyaránt csudálatos szilárdságról árulkodott:

- Nem félek. Az igazra nem sújt le Isten.

E bibliai idézetből megtudtam: a mieink közül való. Amit, megvallom, már előbb is kitaláltam, látván, hogy meregeti szemét a zarándokokra, szent érmeikre, szerzeteseikre.

- Haj! - a báró szeméből záporozott a könny, mint őszi eső. - Máris a purgatóriumban vagyunk. Ily lélottyöt enni! Ily vinkót inni! S ily csoroszlyák által felszolgálva, kiknek már foguk sincsen. Körös-körül sehol semmi szép, amin szemünk megpihenhetne! Vagy a kezünk. Uramisten! Máris megholtam s elkárhoztam.

És úgy elkámpicsorodott szomorú sorsán, hogy e rossz vinkót addig itta, mígnem lefordult székéről. Mindazonáltal nem feledkezett meg másnapra erszényéről, s noha későn kelt s a tekintete is ködös volt még, egy álló órán át perlekedett miatta a fogadóssal, ki végül is csinos summát zsebelt be. Egyszóval újfent delelőn állt már a nap, mire végre megindultunk a montpellier-i úton.

Aznap szűk öt mérföldet tettünk meg, s Castelnau d'Aryban kötöttünk ki. Nem győztünk bosszankodni, én, Samson és Miroul. Kis lovaink tíz mérföldet is megtehettek volna naponta, amilyen gyorsak s teherbírók voltak. Samsont ette a méreg a sok fogadói költség miatt is. Szegény Samson! A castelnau-i fogadó cégére egy aranyoroszlán volt, s közelebből emez oroszlán sem mutatkozott angyalibbnak a toulouse-i két angyalnál: nagy húsfaló szája volt s nagy karmos lába a gyengéd zsákmányra lecsapni, amiben e „szállás” éppen nem szűkölködött - mert a fogadó nagy szerényen így nevezte magát.

Mi több, a fogadósné mestere volt a cukrászsüteményeknek. Szó le nem írhatja, hány s miféle süteménnyel keltette fel vendégei étvágát. Reggeltől ott díszelgett az édesség a szála közepén, az asztalon, bármikor vehetett belőle, akinek tetszett, ha a fogadó vendége volt, s annyit, amennyivel torkig lakhatott a nagybélű is. Ráadásul a fogadósné nem kért külön pénzt a finomságokért, úgy

gondolta, nem sokat számít egy-két cukorfalat. Én jól megtömtem velük a bendőmet. S mind a mai napig nem ejtethem úgy ki Castelnau d'Ary nevét, hogy össze ne futna számban a nyál az ínycsiklandó lakomák emlékére, melyekkel a fogadós né szolgált ingyen az Arany Oroszlánban.

E derék asszony, kinek fürge keze oly ügyesen bánt a tésztával, barna volt, kicsiny s gömbölyded termetű, s a városban csak úgy emlegették: a patota, mivel arcocskája kerek volt s üde, mint egy babáé. Egyébként forró lánggal égett férje nagy bajszaért, hűsége, mint a gyémánt, s ámbár igen csinoska volt, hozzá legfeljebb csak a tekintet érhetett.

Lakott egyébiránt e szálláson - ha már annak mondta magát a fogadó - több könnyen hozzáférhető fehércseléd is, Caudebec tehát úgy bevette magát ide, mint róka odújába, öt napig nem mozgott a szokásos ürügyön - kímélni kell a lovakat! -, holott azok vidáman pihengettek a hűs, árnyas istállóban, s dúskáltak a jóban, mert ebben a házban az abrakkal sem fukarkodtak. Talán mindmáig ott fészülgetnének az oroszlán sörényét, s az én kedves Samsonom rég eszét vesztette volna a sok erzenyinyitogatás miatt, ha Antoine fráter, ki Caudebecet rendesen ébredéskor meggyóntatta (lévén ez a nap egyetlen pillanata, amikor a báró gyomra s ágya üres volt), nem vonta volna össze arcát kettészelő, tiszteletet parancsoló, busa, fekete szemöldökét. Ennyi elég is volt. Másnap fölszedtük a horgonyt.

Rouentól, a báró apródjától tudtam meg: Antoine fráter úgy bírta indulásra a bárót, hogy megfenyegette: elkoboz több napnyi bűnbocsánatot, amelyre Caudebec csak nemrég tett szert. Mert e derék férfiú felebarátaival ugyan igen szűkmarkú volt, de nem fukarkodott ott, hol lelki üdve forgott kockán; pontos számadást vezetett adományokkal megvásárolt bűnbocsánati napjairól (számuk ezrekre rúgott), mert szentül hitte: annyiival kevesebb időt kell majd a purgatóriumban töltenie. De jobb, ha hallgatok e dologról, tudniillik purgatóriumról s bűnbocsánatról, mely az én szememben égbekiáltó botrány, nehogy magamra haragítsam olvasóim közül azokat, kik e pontra nézve másként vélekednek.

Mielőtt elvonultunk volna Castelnau d'Aryból, elugrottam a város melletti magaslatra Nourouse köveit megtekinteni. Egyedül mentem, hisz Samson betegnek számított. Azt beszélik, egykor egy vénasszony, ki hét kavicsot vitt kötőjében, erre jártában elszórta köveit e kopár földön s megparancsolta nekik: valahányszor egy városbeli asszony vét a szemérem erénye ellen, nőjenek valamicskét, és így növekedjenek mindig, míg csak össze nem érnek. Láttam a köveket, körüljártam őket. Nos, ha a történet igazat szól, kavicsból sziklává nőttek azóta, széltiben-hosszában négy öles sziklává, s mindössze ujjnyi rés választja el őket egymástól. A városbeliek hitték e gonosz mesét, ezt tapasztaltam, én azonban úgy vélem: egy felszarvazott férj hobbant agyából pattanhatott ki hajdanán.

Távozóban az Arany Oroszlánból odaléptem a patotához és megkértem: engedje meg, hogy búcsúzóul csókot nyomjak orcájára, amit nyomban meg is cselekedtem, de igen tisztelettudóan: két kezemet hátrakulcsoltam, s egy ujjal hozzá nem értem. Csakugyan nem tudtam, mit is csodáljak jobban a mi kedves gazdasszonyunkban: szépségét, mely ragyogó volt, avagy süttö tudományát, vagy erényét. Bár eléggé szerencsés lehetnék, amikor üt számomra a házasság órája, hogy oly menyasszonyra leljek, rangomnak s állapotomnak megfelelően, ki vele felér.

- Nemes uraság - szólt a patota pihegve -, kegyelmed mindig nyájas és szíves volt mindnyájunkkal. Kis híján a könny is kijön szememből, most, hogy kelmed nekivág az országútnak s veszedelmeinek szemfüles szolgáljával és gyönyörű szép, néma fivérével. Isten óvja, uram, s gyógyítsa ki fivérét emésztő lázából, ámbátor szép arca színe után ítélve nemigen látszik betegnek. Adna-e még egy csókot, uram?

Fürgén és szívesen újfent arcon csókoltam.

- Szent Honorátusra!³ Már meg sírok! - mondta könnyekig elérzékenyülten a patota. - De ostoba vagyok, hogy így szívembe zárom vendégeimet, holott hamar tovaszállnak az országúton, mint hajó a folyón. Nemesuram, tanuljon jól Montpellier-ben! Kerülje a civódást, kártyát, kockát, s a Szent Szűzre! ne legyen mohó a szerelemben, tudni való, a rossz leányok kórságot hoznak a testre s kárhozatot a lélekre.

- Nem rágalmazza-e nénémasszony tulajdon kedves s gyengéd nemét? Hanem szavamat adom, módjával élek majd a szerelemmel. Éppen, mint nénémasszony finom süteményeivel.

Mire a patota az oldalát fogta nevetésben, s én azt mondtam:

³ A cukrászok védőszentje.

- Még egy csókot, kedves gazdasszonyom? - S ismét csókokkal üdvözöltem.

- Hahó! - rántott nagyot hosszú bajszán a patota férje. - Nemesuram, ha annyit csókolgatja, még el találja koptatni a feleségem orcáit!

A gazda jól megtermett fickó volt, gyors pillantású, fürge mozgású, jó beszédű, s nagyon is tudta, milyen szerencse egy ilyen nagy dolgú, szép erényű s jól sütő-főző feleség. Kicsit féltette is az asszonyt, hanem a féltékenységét büszkeségből tréfa mögé rejtette.

Már nyeregben ültem, s éppen lépésre nógattam Acclát, amikor egy csinos szolgáló futott utánunk.

- Hó, Accla, hó! - húztam meg a kantárt. - Mit kívánsz, galambom?

- Asszonyom e csekély tésztacsomagot küldi útravalóul, útjukat megédesítendő.

S átnyújtotta a szíves ajándékot, négy csücskén összekötött, igen tiszta kendőbe bugyolálva. Én e csomagocskát nyeregtáskámba süllyesztettem, hálámat s köszönetemet küldtem a patotának a szolgáló által, s megsarkantyúztam Acclát. Elmondani is resteltem, de bizony elszorult a torkom s kis híján könnyekre fakadtam, mert ez az asszonyi figyelem s gyengédség Barberine-t idézte eszembe s az ő apró, ínycsiklandó útravaló ajándékait, ahányszor odahagytam Mespechet, ha csupán fél napra is.

Utolértem a menetet, s mivel az út éppen hegynek futott, lépésre fogtam lovamat, mint a többi. Hirtelen rám tört a vágy Mespech után nagy veszedelmemre, mert nyomban feltámadt emlékezetemben kis Hélix is, honnan igyekeztem elűzni, nehogy megint úgy megkeserítsen eltűnte, mint halálakor. Haj, de ha őt szegényt ki is vethettem elméből, ott maradt Mespech képe, nagy távával, zöld rétjeivel, nyájas dombjaival, s ott maradt szívemben-torkomban a fojtó érzés, mert egyszeriben rettenetesen hiányzott az a meleg fészek s édes szülőföldem.

És ami igazán különös, nemcsak apám hiányzott (ki példaképem s hősöm volt), nemcsak Sa-uverterre bácsi és kishúgom, Catherine s nem is csak igen derék és igen együgyű Siorac unokatestvéreim, hanem maguk a falak is, a bástyák, talprések, a kapuerőd, a kurtinák s azok, akik közöttük járnak-kelnek, sosem tétlen s nem fukarkodva szólásaikkal, tréfáikkal, egyszerűen: a vár népe. Azám! Én is hiányzom nekik, fogadom! Mert majd mind ott voltak már, amikor megszülettem, s én voltam a házban az igazi királyfi, én, ki apám könnyű szavát, csengő nevetését s kedvességét örököltem, én és nem nagy mamlasz bátyám, kit embereink gögösnek és hidegnek tartottak.

Bocsássák meg, ha most írásban is elősorolom nevüket, ahogy akkor lélekben elősoroltam: Jonas kőfaragó, Petremol és Escorgol, a későn jöttek, Cabusse, vívómesterem, Faujanet (kit Périgord-ban Faujanett-nek mondunk), Vaskező Coulondre - mindhárman kiszolgált légiósok, nem is szólva szegény Hebegő Marsalunkról, ki golyótól találtan elesett a lendrevie-i csetepatéban. Csupa derék és igaz ember, s kedves feleségeik; Cabusse Cathau-ja, Jonas Sarrazine-ja, Coulondre Jacotte-ja nemkülönben; és ott a várban az én édes-kedves, szép Barberine-om, a nagyszájú Maligou nő s leánya, a szépecske, fiatalka Gavachette, a mi szigorú Alazaisunk (ki két férfi testi erejével dicsekedhetett, nem szólva lelkierejéről), no és Franchou, kit az ég, hiszem, azért küldött hozzánk, hogy ifjúnak tartsa meg apámat öregkorára.

Haj, Istenem! Beh mezítelennek éreztem magamat e percben nélkülük, beh magányosnak, védtelennek, holott az én vállamon nyugodott zsenge csapatunk vezetésének terhe e veszedelmes úton.

Melankóliámból - mely igen különös volt, hisz mindenestül egy ajándékból pattant elő - Rouen apród zökkentett ki. Szorosan felzárkózott mellém; vörös haja égnek állt, nem viselt sem csuklyát, sem sapkát, pedig a júniusi nap ugyancsak heves volt. Zöld szemét, mely oly vidáman nevetett tréfa közben, komolyan rám szegezte, és súgva engedelmet kért a beszédre. Biccentettem, s Acclát visszafogva, hagytam, hogy a csapat zöme eltávolodjék tőlünk.

- Uram - mondta Rouen -, csúf cselt szőnek kegyelmed ellen. Antoine fráter befeketíti uramat a báró előtt.

- Miket beszél?

- Hogy nem hisz a kegyelmed fivérének kórságában, mivel az úrfi jól megüli a lovat s arca is igen szép piros. Azt sem hiszi, hogy kegyelmed az igaz vallást követné, mivel Toulouse óta nem gyónt, holott azt tette a fogadókban, hol megháltunk, amit tett.

- S mit felel erre a báró?

- Nagyban fogadkozik, hogy ámbár kedveli az urat, ha bebizonyosodik, hogy eretnek, úgy felnyársalja, mint egy békát, abban a reményben, hogy cserébe elnyerheti holta után Jézus Krisztus bűnbocsánatát.

- Tehát az én bőrömmön szerez üdvösséget! - szoltam tréfásan (pedig igen felindultam lelkemben). - Kedves Rouen, ennyi az egész?

- Nem biza. Antoine fráter úgy véli, okosabb átadni hármójukat a carcassonne-i bírának, hogy megvizsgálják hitüket, mint megölni, mi egyébiránt meg sem eshetne nagyobb veszedelem nélkül.

- Lám, a jó apostol! - mondtam, jókedvet tettetve. És mosolyogva hozzáfűztem: - Rouen, fogadd e süteményt és két solt, no meg hálás köszönetemet hűségédért! De nem vagyok eretnek, s ezt másoknak is tudtára adom majd.

- Ha az lenne is, uram - szolt Rouen -, én jobban szeretem kegyelmedet Antoine fráternél, ki besúgja a bárónak csínyeit, úgyszólván nemigen telik el nap ostromozás nélkül. Hajhaj! Igen sajnó fenekem, annyit látogatja az ostor, s alig bírok nyeregben maradni. Fene essék e szoknyás disznóba! Hanem higgye meg, uram, lesz rá gondom, hogy ott fájjon neki, hol most nekem sajnó.

- Habakukk prófétára! hozzásegítlek, ha tehetem! - mondtam nevetve.

Adtam neki még egy süteményt, s ő elégedetten távozott, készen arra, hogy füleljen s szolgálatomra álljon. Én egy darabig még hátul poroszkáltam, töprengve s Accla fülét bámulva. Haj, derék Acclám! mondtam magamban, te bezzeg nem rúgnál szügyön egy másik kancát hitbéli különbség miatt! Bizony, jobban meggondolva, kínos és háládatlan újság volt ez a mostani. Be barátság-talan is e barát, kit soha meg nem sértettem! S eme báró, kinek tolmácsként oly sok szolgálatot tettem! Hát azért húztam ki gugájából a szálkát, hogy vért s halált okádjék rám? Uram, Istenem! Alighogy elhagytam fűszkemet, a mespechi várat, ilyennek kell látnom embertársaimat? Így élnek, mozognak, működnek e világban, hol az ártatlannak nem jár jobb bánásmód, mint a legutolsó zsidónak?

Kezdetben mintegy letaglózott s megbénított a sorsnak e fenyegetése. Mi vár vajon hármunkra, akár így cselekszünk, akár úgy? A zárandokokkal maradni kész veszedelem, de megválni tőlük nem kevésbé veszedelmes. Carcassonne-on túl az országút belefut ama Corbiéres-hegységbe, hol a rablók tanyáznak. Akkor eszembe jutott az Ótestamentum, s elrecitáltam e versét: „Uram azok közé vettem, kik a gödörbe hullnak! Uram, sűrűn terem a gonosz, mint a fű. Uram, meddig diadalmaskodhatnak még népeden s meddig nyomhatják őt el?”

Ezt megtoldottam egy rövid fohással, és tökéletesen helyreállt lelkem békéje s ereje. Mégis tévováztam, mivel a hely, hol cselekednem kellett, nem a lélek világa volt, hanem a testé. Azt rögtön eltökéltem: Samsonnak nem szólok félelmeimről, mert tudtam, földi dolgokban e szép angyal nem lehet segítségemre. Miroulnek ellenben helyén van az esze, s két lábát szilárdan megveti e sártekén, tehát tőle kértem tanácsot, mint apám ajánlotta volt. Magamhoz szólítottam, s jól hátramaradva, hogy senki meg ne hallja szavainkat, mindent elmondtam neki.

Egy arcizma sem rándult, úgy hallgatott végig.

- Uram - mondta, amint befejeztem -, azt hallottam a kegyelmed szép dajkájától, Barberinétől, hogy nemes édesapja Sauveterre urasággal egyetemben bizonyos csellel élt: noha mindketten a mi hitünkön voltak, nyíltan megvallani nem kívánták, lévén nagy a megégettetés veszélye, tehát úgy tettek, mintha misét hallgatnának Mespechben, de a valóságban nem hallgatták. A kápolna falába nyílást vágtak, ezen át talált utat Vonyogó plébános hangja Sauveterre úr szobájába. Itt „hallgatták őket a misét”, azt hozván fel ürügyül, hogy Sauveterrenek nehezére esik lépcsőt járni bicegése miatt. És mise alatt halkan Dávid zsoltárait énekelgették ők ketten...

- Tudom - feleltem mosolyogva. - Láttam a nyílást, s apám elbeszélte a dolgot.

- Uram és gazdám - mondta Miroul -, tegyen hát úgy, mint édesapja! Éljen csellel! Gyónjon meg.

- Eme sátáni barátnak? Hisz első szavamra kitalálná, hogy nem vagyok pápista.

- A világerő se neki, uram, hanem Hyacinthe barátnak, ki kissé nagyothall, amellet még, bamba s éppen nem barátja Antoine fráternek. Megorrolt rá, mert az parancsolgat neki, holott nem egy rendből valók.

- Nagyszerű! De honnan tudod mindezt, Miroul?

- A szolgálattól. Ők többet tudnak, mint uraik, sokszor még magukról az urakról is.

Szólt és barna szeme felcsillant, a kék hideg maradt, jelöl, hogy jól tudja, miként töltöttem éjszakáimat a két angyal karja s az oroszlán körme között.

Hyacinthe fráter, kiről Miroul szólt, mindig kis csapatunk legvégén poroszkált, nem mintha heréltje oly gyenge lett volna, hanem mert ő nem ösztökélte a lovat; a gyeplő odavetve hevert az állat marján, szárát lagymatagon fogta a fráter két keze, annál is inkább, mivel békésen összefonódtak a gömbölyű pocakon. Úgy tetszett, az esze is mindig másutt járt, már amennyire látni engedte arcát a ráboruló csuklya, mely a naptól védte a fráter márvány csillogású, hájas, tar koponyáját. Így poroszkált egész nap szunnyadozva s mélán, széles csípejét a nyeregkápának döntve, lassan, csendesnyugodtan; lova követte a gazda példáját, s csak akkor csapott nagy ritkán ügetésbe, ha szem elől tévesztette társait. Hyacinthe fráter ilyenkor sem fogta szorosabbra a gyeplőt, s nem sarkantyúzta hátságát. Napszám nem szólt társaihoz, s ha valaki beszélni próbált hozzá, siketnek tette magát, és sosem felelt mást, bármit kérdeztek is tőle, csak ezt: Eh, eh, eh! Mi több, szüntelenül a Miatyánkot morzsolgatta, hogy senki ne merje megzavarni. Mivel ilyképpen mindig ájtatosnak s imába merültnek látszott, a zárandokok szent ember hírét költötték, s Caudebec nagyra becsülte.

Hanem mihelyt a szállásra beértünk, felébredt a mi remeténk, feltéve, hogy jó volt az étel. Ilyenkor hátravetette csuklyáját, tar fejét felfedve, s mindjárt kitetszett, hogy a képe jó kövér, orra pedig borvirágos. Hirtelen visszanyerte hallását is, s figyelmesen hallgatta, mint sorolja elő a pecsenyéket a gazdasszony; visszanyerte erős hangját is, s odakiáltotta a szolgálót, ki a bort szolgálta fel, aztán evett-ivott rogyásig, csendben, büntudatos képpel, mint némely klerikusok, kiknek rendes szokása jól kiélvezni a has gyönyöreit, ha már a regula tiltja, hogy az annál lejjebb esőket is kiélvezzék. De tisztesség ne essék szólván, ismerem nem egy szerzetest - e normandiai nyájban is akadt a fajtájukból -, ki annyit sem törődik regulával, fogadalommal, mint a körme feketéjével, s egyaránt tobzódik a paráznaság s a falánság bűnében. Ámbár ez égrekiáltó s takargatni való vétek a pápistáknál, véleményem szerint éppen nem a legrosszabb, sőt. Miféle példát mutathat mégis nyájának az ily pástör, különösen, ha hívei között, kik vele egy fedél alatt laknak, akadnak szűzies hölgyek is, mint e normandiai dámák egyike-másika? S nem szégyen-gyalázat-e, mint Geoffroy Chausser oly igazul mondja, ha a pástör mocskos és a juhok tiszták?

De folytatom elbeszélésemet. Visszafogtam Acclát, mi nem volt könnyű munka, mert az én lobbanékony, heves kis fekete kancám mindig elébe akart vágni a nagy normann lovaknak, s oly tüzes volt vére, hogy rossz néven vette, ha hátra akartam téríteni. Mégis engedni kényszerült, jámboran lépdelt alattam, amikor a barát lova mellé rúgtattam.

- Hyacinthe fráter - szóltam hangosan, csuklyájához közel hajolva. - Meggyóntatna-e? Vonna-e szíves meggyóntatni?

- Eh, eh, eh? - Hyacinthe fráter a fejét sem fordította felém.

S gyorsan elmorzsoló egy Miatyánkot. Megvártam az ima végét, hanem amikor ennek végeztével a fráter új fohászba kezdett, elővontam nyeregtáskámból a patota kendőjéből egy süteményt s a barát orra elé csúsztattam.

- Isten fizesse meg, fiam - szólt Hyacinthe fráter, azzal fogta a süteményt és nagy szájába tömte.

Minekutána megízlelte s ráfogatta, nyelvén többször megforgatta s szájpadrálásához nyomogatta a pitécskét, majd jóízű morzsákká őrlötte s lenyelte, nagyot sóhajtott:

- Természetesen megtehetem. Szentatyánk, a pápa 1260-ban felhatalmazta rendünket a gyónás szentségének kiszolgáltatására, a püspök úr engedelmeivel s a diocésium határain belül.

Megriadtam.

- Eszerint Hyacinthe fráter nem gyóntathat a diocésiumon kívül?

- Hogyne gyóntathatnék. Szabadságomban áll eme zárandokokat gyóntatni mindenütt, ahová csak mennek.

- Csakhogy én nem vagyok zárandok.

- Az mit sem tesz. Kegyelmed csapatunkhoz tartozik, lévén a báró úr nyelve.

Majd elnémult, s oly sokáig hallgatott, hogy már azt hittem, elaludt, minthogy csuklyája eltakarta előlem arcát. Hanem aztán így folytatta:

- Fiam, rendem a kolduló rendek legszegényebbike, kámzsám zsebében egy sol nem sok, annyi sem csörög. Haj, biz az én lábamra nem simul szép bőrcsizma, kámzsámat sem aranyozott zsinórral kötöm be, mint némely bencés barátok, kiket akár néven is nevezhetnék.

- Igaz, ami igaz - mondtam -, úgy tetszik, Antoine fráter igen tehetős.

- Tehetős! - kiáltotta Hyacinthe fráter váratlan, ádáz indulattal. - Apátsága csudálatos kincset rejteget bolthajtásai legmélyén, vasajtó mögött: tizenhétezer-négyszáznegyvenhárom relikviát, köztük a Megváltó keresztjének több darabját.

Megvallom, lelkem együgyűségében nem fogtam fel rögtön, miként gazdagíthatja ez Antoine fráter apátságát, de a barátot hallgatva hamarosan megértettem.

- Évente egyszer, Mindenszentekkor a hívek elé tárják e relikviákat, s azok bégető nyájként sereglenek össze a püspökség minden zugából a kegyszereket imádni, lévén ez nagy hasznukra; ha esik, ha fú, éppen százharmincezer napi bünbocsánattal ér fel! Képzelheti, fiam, mi nagy lehet a hívők adakozó kedve, ha ily nagy a napok száma!

Óvakodtam egy szót is szólni, de legbelül ugyancsak háborogtam e szégyenteljes kalmárkodás hallatán.

- Mi engem illet, én kolduló rendhez tartozom - kezdte újra Hyacinthe fráter. - Osztályrészem a szegénység. Ha azt kívánod, fiam, hogy meghallgassam bűneidet, szurkold le a gyónási dénárt.

- Íme a dénár - mondtam, minekutána némi undorral előkotortam az adót erszényemből.

- Három sol - méregette Hyacinthe fráter tenyerén a pénzdarabokat. - Kevés bizony egy bárófítól. Fiam, ne fukarkodj! Adj bőkezűen gyóntatóatyádnak, megbánásod zálogául. Avagy tökéletlen-e bűnbánatod?

- Íme még két sol - szoltam; rosszul esett pedig, hogy megnyírnak, s én jámboran tűröm.

- Így már megjárja. Hallgatlak, fiam.

S nem csudálatos-e valóban, hogy ámbár a fülbegyónást elítéltem, mint minden hugenotta, s e barátot, ki alig ügyelt rám, mélységesen megvettem kapzsiságáért, mégis apróra megvallottam neki minden bűnömöt, egyetlenegy sem hagyva ki s mit sem szépítve, hanem igaz szívbeli őszinteséggel s istenfélelemmel, noha az Urat talán éppen ezzel bántottam meg, s úgy, mintha végképp feledtem volna, hogy e vallomást nagyon is világi célból teszem, hasznos cselként. Ej! gondoltam utóbb, nincs-e netán mégis igazuk a pápistáknak, ha másban nem, hát abban, hogy ami számít, az nem a gyóntató, hanem a gyónás.

- Fiam - szolt Hyacinthe fráter, amint befejeztem -, minekelőtte feloldoználak, ki kell rónom rád a méltó penitenciát ama vétkeidért, melyeket a Castelnau d'Ary-i fogadóban követted el tested, nyelved s ínyed által. Paráználkodásodért tíz Miatyánkot s tíz Üdvözlégyet fogsz elimádkozni, mi pedig a torkosság bűnét illeti, ne feledd, fiam, az is főbűn! - e helyt s rögvést adja át nekem az úr, gőgjét megaláztatva, a nyeregtáskájában őrzött süteményt az utolsó darabig, egyet sem tartva meg magának.

Haj, haj! Odaadtam a süteményt. De nem mondhatnám, hogy alázatos szívvel, s hogy nem forrt közben az epém. Eztán Hyacinthe fráter föloldozott nagy komolyan és szépen ejtve a szót. E pajzzsal szándékoztam elhárítani a ránk leselkedő csapást.

Való igaz, nem a csuha teszi a barátot, de nem is a csuha hiánya. Találkoztam Sarlat-ban a pestis dúlása idején oly ferences barátokkal, kiknek szőrcsuhája alatt apostoli szív dobogott, holott a mieink sok rosszat mondanak e ruhadarabról. Elmenekült a városból püspök, pap, magisztrátus, el a bírák, nemesek, vagyonos polgárok, el még a két konzul egyike is, amint felütötte fejét a kór. A ferences barátok maradtak, elvitték a vallás vigaszát a pestis fertőzte városrészekbe. Mind oda is vettek, kettőt kivéve; őket apám szabadította ki a lendrevie-i csavargók keze közül a harcban, amelyben halálos sebet kapott Hebegő Marsal. E ferences barátok egyike, kit apám megdicsért bámulatos önfeláldozásáért, akkor olyat mondott, aminél szelídebb, szebb és könyörületesebb szó soha nem hullott még pápista ajakról hugenotta fülbe: köszönetképpen azt mondta apámnak, nem tartja őt eretneknek, sőt inkább azt gondolja, jó keresztény, ki az övétől különböző útra tévedt, de az út végén mégis össze fognak találkozni.

Visszatértem kedves Samsonomhoz, ki igen elámult hosszú távolmaradásomon, és hangomat halkra fogva - amit ugyan el is hagyhattam volna, mivel közel s távol egyetlen zarándok sem beszélt oc nyelven - elmondtam neki: némelyek gyanúsak vélik emésztő lázát, nem tehetne-e tehát úgy, állításomat alátámasztandó, mintha hirtelen elgyengülne, s nem eshetne-e le Albiére hátáról normannok szeme láttára. Nehéz volt rábeszélnem, viszolygott a komédiázástól. Mégis engedett, s kancáját az országút füves oldalára kormányozva igen ügyesen leestt róla, úgy, hogy még mellvértjét sem

horpasztotta be, sisakja ellenben csörömpölve gurult a köves úton a lovak lába közé. Nagy izgalom támadt, előbb nevetés, aztán sugdolózás, végül részvétel, főként a normann hölgyek körében, kiknek figyelmét nem kerülte el Samson szépsége, bármi szemérmesek voltak is különben.

- Jóemberek, nyugodtan folytassátok utatokat, kérlek - szóltam, földre szökkenve s lovam kantárját Miroulnak vetve. - Semmiség. Fivérem elalélt. Nagyon megviseli alattomos láza.

Ám az egyik normann hölgy, egy igen keresztényi és könyörületes szívű, délceg, csinos, szőke dáma, kinek neve, mint később megtudtam, Gertrude de Luc volt, mindenáron le akart maga is szállni a nyeregből. Nagy sóhajtozva a föbe térdelt, jó erősen magához ölelte s ölébe fektette Samsont. Hunyt szemű öcsém mélyen elpirult, én elfordultam, s Miroulra tekintettem. Barna szeme szikrát hányt, kék szeme hidegen csillogott.

- Hölgyem - szóltam -, láthatja, mint emészti fivéremet a láz. Adhatna-e neki egy kortyot kulacsából?

- Hogyne, örömmel - felelte Gertrude de Luc úrhölgy. És Samson fejét karja s keble közé szorítva megitta, miként egy kisdedet, mivel Samson nem mert megmoccanni, sem szemét kinyitni.

- Iszik, de úgy látom, nincs még eszén - szólt Gertrude. - Be kár így elgyengülnie egy szép daliás ifjúnak! Igaz hitemre mondom, a szép arkangyalra, Szent Mihályra hasonlít, ki templomunk üvegablakán látható. Éppen az a tejszín bőr, az a rézvörös haj, éppen az a széles váll, a szeméről nem is szólva, mert ha azt felnyitja, kékje vetekszik a legtisztább ég színével. Restellnék így beszélni, ha öccse eszméletén volna - tette hozzá elpirulva. - De úgy hiszem, nem hall engem. Ugye mély ájulásban van?

- Hogyne, úrnőm - szóltam, ügyelve, hogy hangosan fel ne nevessek e mulattató jelenet látán. - De ha meglegyintem arcát jobbról-balról, mindjárt feléled, mit sem tudva arról, amit beszélünk.

- Különben sincs bennem rossz szándék - sóhajtott nagyot Gertrude. - Ámbár korom után bajosan lehetnék anyja, úgy szeretem őt, mint édes gyermekemet. Siorac úr, megcsókolhatom-e orcáját, mielőtt felélesztené?

- Inkább szájon csókolja, úrnőm! Szájon! Így szokás ez mifelénk, Périgord-ban.

E pajzán hazugság hallatán még kajánabban nevetett Miroul barna szeme, a hölgy pedig Samson fölé hajolt, s megcsókolta ott, ahol mondtam. Nagy meglepetésemre Samson nem vonakodott s utálatot sem mutatott, talán mert úgy vélte, nincs miért kárhoztatni az anyainak szánt csókot. Soha hasonlóan nem volt még része.

Kézen fogtam Gertrude de Luc úrhölgyet, hogy talpra segítsem, de alig támaszkodott rám, oly hajlékony s erős volt ez a magas termetű hölgy. Övén szépen edzett tört hordott kulacsa mellett, s fogadom, ügyesen bánt vele, nyeregtartóján pedig két pisztolyt. Hátasa sem volt akármilyen poroszka ló, hanem izmos pej kanca, s ő egyetlen szempillantás alatt a hátán termett, segítségem nélkül. Majd kissé zavartan, felindultan, szégyenkezve elköszönt és csatlakozott a többiekhez.

Mihelyt hallótávolon kívül került, kezemet csípőre tettem s harsányan felkacagtam. Miroul velem nevetett.

- Öcsém, nyisd ki bátran szemed! - mondtam Samsonnak. - Talpra, fiú! Eleget gyengélkedtél! Vagy nem henteregtél-e kedvedre ama puha keblen? S nem becézgettek-csókolgattak-e többet az elégnél? - Majd Miroulhoz intézve a szót, hozzátettem: - Csodákra képes a ravaszság! E derék úrhölgy becsülete immár megkívánja, hogy mindenfelé elhírdelje: Samson igen-igen beteg. Máskülönben hogyan is merte volna így becézgetni?

- Becézgetni? - álmélkodott Samson, kihez soha nem került még ily közel és soha nem becézett így leány vagy asszonyszemély. - Nem mondta-e, hogy édes gyermekének tekint? S nem volt-e igen derék dolog tőle borral kínálni? Mi becézgető szavait illeti, azok Barberine-ra emlékeztettek.

Ezeket mondta, tán nem oly nagyon ártatlanul, mint máskor, majd nyeregbe pattant, s az út hátralevő részén egy árva szó nem sok, annyit sem szólt, hanem csak bámult maga elé, fejét lehorgasztva, mélán és ábrándosan.

Amint megsarkantyúztuk lovunkat, hogy a csapatot utolérjük, megeresztett kantárszárral, vágatva közelgett kavargó porfelhőben Rouen apród.

- A báró úr kérdezteti - kiáltotta már messziről -, igaz-e vajon, hogy öccse megholt?

- Így halad, lám, előre az igazság - szóltam nevetve -, menetünk farkától a fejéig, lépésről lépésre növekedve. Siess vissza a báróhoz, kedves apród, s nyugtasd meg! Íme, öcsém szilárdan ül a nyeregben.

Ami azt illeti, csakugyan szilárdan ült, de egyet sem szólt, nem is pislantott, hanem mélyen elmerült gondolataiban.

- De él-e csakugyan? - kérdezte Rouen, saját fejét tapogatva, s úgy bámult Samsonra, hogy majd kiugrott a szeme.

- Láthatod!

- S nem hazajáró lelkét látom-e?

- Miroul - szóltam -, ez kész csoda! Látod, mire képes egy mese? Előbb nem akarták elhinni, hogy Samson beteg. Most meg azt nem akarják elhinni, hogy él.

Aznap Carcassonne-ban háltunk. Carcassonne gyönyörű s jó fallal kerített város, bástyái, sáncai oly jól védik, hogy hugenottáink, kik, mint tudjuk, megostromolták, véres fejjel kotródtak el alóluk. Zarándokaink mégsem időzhettek ott tovább másnap reggelnél, mivel sem a szállás, sem az élelem, sem a szolgák nem voltak Caudebec ínyére valók.

Másnap, mihelyt előkerítettek egy kovácsot és megpatkoltatták néhány lovukat (mert ezek a normannok jól bántak hátasaikkal, ügyeltek lovaik lábára s arra is, hogy szállásukon a szolgák jól ellássák s letakarítsák őket), indultunk tovább Narbonne-ba.

A báró nem tűrte, hogy bárki megelőzze, mivel nem akarta a port nyelni az után, aki előtte lovagolt volna, sem lova szellentéseit s ganaját szagolni, lévén a báró orra szerfelett érzékeny minden szagra, a magáét kivéve. No és kedvére akart haladni, úgy, hogy senki a hátával el ne takarja előle a kilátást, s egyetlen ló ne merészeljen az övének elébe vágni. Jobbján, kissé hátramaradva, Antoine fráter lovagolt, balján, vele egy vonalban, én, a tolmács, mögötte pedig Rouen apród, kinek volt elég dolga, mivel a báró minduntalan hátraszalajtott, az oszlop legvégére valami izenettel, kérdéssel vagy paranccsal. Rouen mögött a báró csatlósai kocogtak erős lovakon, sisakban-vértben, szám szerint hatan, csupa vállas, nagyra nőtt legény, napbarnított arcuk merő heg, s a tekintetük nem éppen jámbor. Ha nem a bárót szolgálják, félelmetes zsvány vált volna belőlük, gondolom.

Hyacinthe frátert nem számítva, ki mindig leghátul poroszkált, laza gyeplővel, két kezét pocakján összefonva, a többi úgy haladt, ahogy kedve tartotta, előre-hátra ugratva a menetben, aszerint, hogy mi mondanivalója akadt s kinek. Örökös járás-kelés folyt hát, lévén nagy a normannok mesélhetnékje, beszélhetnékje, és mint már mondtam, nevetnékje is; örömet rágyújtottak egy-egy nótára is, ámbár egyik-másik strófa hallatán Antoine fráter összerezzen. Caudebec nem sokat törődött vele, sőt újra meg újra hátraküldte Rouent, hogy a neki tetsző strófákat elismételtesse. Ilyenkor a hölgyek - lehetek vagy tizenketten a csapatban arcukat ama nagy kalapok mögé rejtették, melyeket a nap ellen viseltek, titokban mindazonáltal jól mulattak, különösen a leginkább szabad szájú részekén. Egy kivételével valamennyien ifjú özvegyek voltak, ismerték az élet bizonyos örömeit. Egyébként tehetős polgárnő a legtöbbször, s a zarándoklatra is inkább kedvtelésből szánták el magukat, semmint jámborságból. Ruhájuk szép volt és kényelmes, csizmájuk rámán szabott, karjukon aranyperec csörgött, de bizonytalán egy sem volt közülük ékeesebb Gertrude de Luc úrhölgynél, ki úgy tetszett, fölötte áll társnőinek, mivel elhunyt férje magisztrátus volt, mint később megtudtam.

Amikor Carcassonne-ból továbbindultunk, nem nevetett s nem is dalolt senki, holott az idő szép volt, hanem mindannyiunk kedve komor volt, fegyvereinket pedig előző este jól megvizitáltuk s rendbe tettük, mert az előttünk álló útszakasz az volt éppen, hol a corbiéres-i útonállók gonoszul legyilkolták a toulouse-i kalmárokat.

A báró igen mértéktartóan ivott volt az este, s most igen hallgatagnak mutatkozott; szeme a látóhatárt fürkészte, s úgy tekingetett jobbról balra, a legcsekélyebb halmocskát is szemügyre véve, mintha éppen a mögött rejteznének a zsványok.

- Siorac uram - szólt -, ha ma megölnének, úgy vélem, nem közömbös Isten ítélőszéke előtt, miféle társaságban ér utol a halál.

E kezdet sértette önérzetemet, azért a szokottnál hevesebben feleltem:

- Remélem, származásomra nézve méltónak tart rá, báró úr, hogy oldalán essek el.

- Nem származásáról van szó, uram - felelte a báró, szemöldökét összevonva -, hanem hitéről. Siorac úr, kénytelen vagyok egyenesen megkérdezni: igaz katolikus-e kegyelmed?

Ohó, gondoltam, végre kibújt a szög a zsákból.

- Az vagyok, amennyire az lehetek - feleltem kétértelműen. - Különben itt lennék-e báró úrral, ismervén hitbuzgalmát, ha nem az lennék?

- Majd meglátjuk. Gyónni szokott-e?

- Évente egyszer.

- Évente egyszer! - szörnyülködött a báró. - A patvarba! Oly ritkán! Én, Caudebec bárója, minden istenadta napon gyónok!

- Mert báró úr igen jámbor - feleltem udvarias hangon. - De a lateráni zsinat csupán az évi egy gyónást emelte egyházi parancsolat rangjára.

Mire a báró, mint előre láttam, eltátotta a száját, s kérdő tekintetet vetett Antoine fráterre.

- Ez igaz - vonta magasra busa szemöldökét Antoine fráter. - De nem jó keresztény az, ki egész esztendőn át bűnei fertőjében hentereg, különösen, ha e bűnök halálosak.

- Haj, Antoine fráter - sóhajtottam nagyot. - Mennyire igazat adok tisztelendő atyámnak e pontra nézve.

- Igazat ad nekem, Siorac úr - szólt Antoine fráter, rám szegezve kis fekete szemét -, mégsem gyónt meg, mint Toulouse-ban a lelkére kötöttem volt.

- Dehogynem - feleltem. - Engedelmeskedtem parancsának. Tegnap nagy bánatba estem amiatt, amit a Két Angyalban s az Arany Oroszlánban műveltem, s egyszeriben oly mocskosnak éreztem magam dögletes bűneimnek miatta, hogy nem nyughattam, míg valamennyire meg nem tisztultam.

- És meggyónta bűneit?

- Meg.

- Kinek?

- Hyacinthe fráternek.

- Annak az ostobának! - szólt Antoine fráter.

- Még hogy ostoba - fortyant föl sértetten és bosszúsan a báró. - Keresztény beszéd-e ez? A patvarba is. Hyacinthe fráter nem ostoba, hanem szent ember. Ostoba magad vagy, barát, ha gyanúdnak se alapja, se színe! Ide, apród! Isten úgyse, alszik a csirkefogója! Lemetélem a farkát, le én!

- Itt vagyok, szolgálatára, nagyuram - jelentkezett Rouen, és odább ugrott.

- Semmirekellő! Nyomban hívd ide Hyacinthe frátert! De szedd a lábad! Mert ha nem, megérzi ma este üleped!

Míg Rouen vissza nem tért a kolduló baráttal, Caudebec hallgatott. Úgy tetszett, kezdi resztelni udvariatlan faggatózását. Én sem szóltam, ellenben jól kihúztam magam a nyeregben, fejemet önérzetesen felszegttem, annak az embernek az arckifejezésével, ki nem tűri el, hogy félvállról vegyék. Sokszor láttam apám arcát ilyennek, ha valami nézeteltérése támadt magaszörűekkel, és meg lehetős sikerrel utánoztam, csak azt fájlatva, hogy ifjú korom miatt nem lehet nagyobb a tekintélyem.

Végre feltűnt Hyacinthe fráter; a vágától ide-oda billegett feje, rengett pocakja. Nem mintha a fráter nógatta volna futásra heréltjét - a ló panaszosan nyerített, mert kénytelen volt vágtaiban megtenni az utat a menet végétől elejéig -, hanem Rouen ostromozta előrehajolva lankadatlanul az állat tomporát, gondolván: inkább az sebesedjék ki, semmint az övé.

- Hyacinthe fráter - kérdezte Caudebec -, igaz-e, hogy Siorac urat meggyóntattam?

Én azonban azt kívántam, ne Caudebec tartsa kezében a társalgás gyeplejét, tehát közbevettem:

- Báró úr, arra kérem, ne tegye fel e kérdést! Becsületeembe vág. Azt feltételezi, hogy hazudtam báró úrnak.

- Felelj, Hyacinthe fráter! - kiáltotta erre diadalmasan Antoine fráter.

- Tartsd a szád, barát! - förmedt rá Caudebec. - Ez nemesemberek ügye egymás között, nem tartozik rád. - Hozzám fordult, és nagyon komolyan mondta: - Siorac uram, az üdvösségem forog kockán. Mint már mondtam, igen kárhozatos lehetne rám nézve egy eretnek közelsége, ha a mai nap halálom napja lenne. Ha kegyelmed úgy kívánja, én nem teszem föl ama kérdést. De akkor megvívunk, és Mi Urunk tesz majd igazságot köztünk.

Komoran hallgattam, ámbar titokban jól mulattam a báró barbár hitén s Antoine fráter határtalan izgalmán. A fráter felállt a kengyelben, s míg szeme szikrát hányt vastag szemöldöke alatt, végtelen megvetéssel förmedt rá Hyacinthe fráterre.

- No, Hyacinthe, oly ostoba s bolond vagy-e, hogy még egy egyszerű kérdésre sem tudsz válaszolni? Gyónt Siorac úr vagy nem gyónt?

Caudebec jobbajával parancsolóan hallgatásra intette Antoine frátert, akkor elfogtam egy pillantást - a kolduló barátét a jómódúnak címezve, s mondhatom, éppen nem volt nyájas. De csupán muló villanás volt, nem több. Hyacinthe fráter mélyen behúzta homlokába a csuklyát, és továbbra is megmaradt a maga némaságában s áldásos nyugalmában.

- Tehát összemérjük kardunkat, Siorac úr - szólt Caudebec, s pír lepte el arcát. Úgy tetszett, nagyon nincs ínyére a dolog.

Kissé megsajnáltam, ám mivel az eseményeket oda kívántam terelni, ahova tereltem, vádlóm nagy kárára s ártalmára, merev derékkal, nagyon egyenesen ültem Acclám nyergében, államát felszegtem, szememet a látóhatárra szegeztem és hallgattam.

- Báró úr - kérdezte szelíden Hyacinthe fráter -, szólhatok-e egy szót?

- Ezért hívattalak - felelte szemrehányóan Caudebec.

- Igaz - bólintott Hyacinthe fráter -, de hogyan válaszolhatnék oly kérdésre, melyet a báró úr nem kíván föltenni?

- Akkor mi a csudának szólnál?

- Hogy megmondjam báró úrnak, szörnyen fájna a lelkem, ha két jó keresztény elvágná egymás torkát egy oly pör miatt, mely eleve értelmetlen.

Caudebec felkapta a fejét és a barátira meredt.

- Értelmetlen pör? Siorac úr tehát gyónt?

- Nem megmondtam? - kiáltottam a sértett ártatlanság hangján. - Mondja el, Hyacinthe fráter, amit tud, hisz úgymint megválaszolta már félig a báró kérdését.

- Szólhatok-e, báró úr? - kérdezte Hyacinthe fráter.

- Beszélj, a Krisztusát! - üvöltötte a báró.

- Siorac úr tegnap meggyónt nálam, igaz töredelmet s szívbéli alázatot tanúsítva.

Mindezt a tőle telhető legjámborabb hangon fuvalázta el a derék fráter, nem kisebb gyönyörűséggel forgatva meg nyelvén minden egyes szót, mint a patota süteményét. A szeme sarkából mindvégig Antoine frátert leste, hogy veresége egyetlen pillanatát se szalassza el.

- Siorac uram - szólt Caudebec paprikavörösre gyúlt képpel, szemét földre sítve -, bocsánatkéréssel tartozom kegyelmednek e rút gyanúért.

Csakugyan tartozott vele, de nem könnyen adta meg. Szavak dolgában sem volt éppen bőkezű ez a Caudebec.

- Semmi, semmi - adtam a nagylelkűt. - Báró úr nem tartozik bocsánatkéréssel, mivel a gyanú mástól jött.

Ami annyit tett, mint őt magát felmenteni, s egyszersmind megmutatni neki, kire zúdítsa a lavinát. Amit ő nyomban meg is cselekedett, nem kérte magát. És egész haragját egyenest arra zúdította, akire kellett, durván, elsőprő erővel.

- Hej, barát - fordult Antoine fráterhez -, akármilyen büszke, rátarti, művelt és hatalmas vagy is a te apátságodban, eztán te lovagolsz a menet végén, egyedül, vétkeiden elmélkedve. És helyetted Hyacinthe fráter, kit úgy lecsepültél, fog jobbon lovagolni, s ő lesz gyóntatóm.

Nagy kellemetessége az a szerzetesi életnek, hogy ott az ember nem köteles a kapott ütésért elégtételt venni, mint nemesek között szokás. Ellenkezőleg, mivel az alázat náluk erénynek számít, nyakig beléburkolózhatnak, mint holmi köpönyegbe.

Antoine fráter lesütötte szemét s mélyen meghajolt:

- Báró úr - mondta -, feltétlen hódolattal s tisztelettel vetem alá magam parancsainak, hangozzanak bárhogyan is.

És akkorát sóhajtvá, hogy azt hihette volna az ember, keresztre feszítik, az égre pillantott, mintegy a fentvalót híva tanúul, hogy jogtalanul szenved mártíromságot, majd másodszor is meghajolt a báró előtt, megállította lovát és hátraarcot csinált. Fogadom, mihelyt magára maradt s arcát ismét kámzsa fődte, akkora lángot vetett az a fekete szeme, hogy elevenen megsüthettek volna rajta.

Jobban meggondolva a dolgot, nem akartam, hogy Caudebec tovább rágódjék rajta, tehát így szóltam, új medret szabva félelmeinek:

- Báró úr, apám arra tanított, hogy ha egy csapatot támadás veszélye fenyeget az úton, fel kell deríteni a környéket, lovasokat küldve jobbra, balra s előre. Ha báró úr úgy látná jónak, hogy két csatlósát felküldje e dombok tetejére, az egyiket a bal oldalra, a másikat a jobb oldalra, mi hármán szolgálhatnánk előőrskül, a fivérem, szolgálk, Miroul és jómagam.

- A Krisztusát! - csapott a homlokára Caudebec. - Ezt nevezem lángeszű gondolatnak! Korához képest jól fog az esze, uram! De nem csodálom, sasnak fia is sas! Bizony, magamtól is rég elrendelhettem volna az elővigyázatot! Hahó, Fromont, eztán e dombon nyargalj, te meg, Honfleur, amazon, és jól nyissátok ki a szemeteket! Siorac uram, ne küldjem két katonámat előőrskbe kis csapatuk helyett?

- Ne, báró úr, nem maradna elég katonája védekezni.

- Csakhogy az előőrsk feladata veszedelmes ám!

- Magamnak követelném-e, ha nem az lenne? - adtam a nagylegényt.

Valójában alig vártam már, hogy magára hagyhassam, mivel éreztem, hamarosan megorrol rám a gyóntatóját ért bántalom miatt.

- Hátrahagyhatnám-e vajon málhás lovunkat, a báró úr apródjára bízván gyeplejét?

A báró rábólintott, s én fellélegeztem, amint magamra maradtam a narbonne-i országúton Samsonnal és Miroullal. Jó negyed mérföldre hagytuk magunk mögött a zarándokokat. Arcáról ítélve Miroul örömet meghallgatta volna elbeszélésemet a történetekről, hanem Samson előtt nem szívesen szóltam volna, öcsém nem is sejtette, hogy előző nap gyóntam, s e tény nagyon megzavarta volna. De egyébként sem a beszéd ideje volt ez, hanem az éber vigyázaté, mivel valóban igen nagy volt annak a veszélye, hogy népes banda ront ránk s ver le.

Meghagytam Miroulnak és Samsonnak, töltsék meg pisztolyaikat, vonják elő kardjukat, s akasszák csuklójukra. Én is úgy tettem. Majd összevontam szemöldökömet, s szigorú hangon Samson emlékeztetébe idéztem, miként fizettem kis híján életemmel a lendrevie-i csatában az ő lassúságáért, mert vonakodott rálőni embertársára, noha az az életére tört; eszébe idéztem, hogy apám csak pénzünk kezelését ruházta rá, kis csapatunk vezényletét ellenben énrám bízta, következképp itt és most köteles engedelmeskedni nekem, ahogy a svájci zsoldos engedelmeskedik kapitányának, arcizomrándulás és szó nélkül; mert ha nem ezt teszi, bizony halálos veszedelembe sodor engem is, Miroult is, s ez esetben örökre vége barátságunknak, még ha a veszedelem elmúlna is felőlünk.

A szóra könnyek szöktek szép angyalom szemébe. Kegyetlen volt valóban a lecke, furdalt is a lélek miatta, s mivel éppen egy vonalban lovagoltunk, kezét nyújtottam neki, igaz, komor képpel. Ő két tenyere közé fogta s erősen megszorította az enyémet, s közben halkán, de jól érthetően oda-súgta nekem:

- Engedelmeskedni fogok neked, én Pierre-em.

Így megerősítvén hatalmamát kisdud csapatom fölött, valamelyest megnyugodtam, ámbár a lelkem zaklatott volt.

Minduntalan körül-körül néztem, mert az út nem volt többé oly egyenes, sem a vidék oly sík, mint előbb. A dombok közelebb jöttek az úthoz, s nem tehattunk meg kétszáz ölet úgy, hogy kanyarhoz ne érjünk, vagy ha mégsem kanyar, hát kaptató vagy lejtő takarta el előlünk az út folytatását. Megparancsoltam társaimnak: gyepen, árokparton haladjanak, hogy ne hallassék patkócsattogás, és ügyeljenek minden neszre. S beh jól tettem! Kisvártatva lódobogást hallottunk, s hátrapillantva tőlünk mintegy száz öltre öt-hat lovas láttam, akkor vágattak éppen fel az útra.

- Ne nézz hátra, Miroul - mondtam -, s te sem, Samson. Mögöttünk feltűnt egy csapat, nem az országútról jönnek, annyi szent, lévén Caudebec, mint tudjátok, e dologban bolondabb áprilishál: nem tűri, hogy bárki megelőzze. A csapat tehát a dombok közül jön. Kik lehetnek vajon emez akasztófavirágok, kik elvágnak bennünket Caudebecéktől? Meg kell tudnunk, míg nem késő. Miro-ul, látod e kanyart? Rejtőzz el ott a bokrok mögött, s engedd őket közel magadhoz, hogy jól szemügyre vehesd őket, de mégse annyira közel, hogy megtámadjanak. Majd lóhalálában vágass utánunk, s jelentsd, hogy festenek, milyen és mennyi fegyverük van, milyenek lovaik.

Miroul nem szólt rá semmit, ellenben oly jól elrejtőzött a következő kanyarban, hogy még én sem fedezhettem föl őt, sem kancáját a lomb között. Minél távolabb jutottunk tőle, magára hagyva őt, annál hevesebben vert a szívem, pedig nagyon bíztam ügyességében, csodával határos fürge-

ségében és arabs lovának gyorsaságában. Samson kedvéért igyekeztem derűsnek mutatkozni, hanem amikor Miroul egyszerre ott termett köztünk mosolyogva, nem fojthattam el egy mély sóhajt.

- Öten vannak - jelentette Miroul. - A képük alattomos és vérszomjas, gebéik csontsoványak, hanem pikájuk, hajítódárdájuk, késük, kardjuk van temérdek.

- Vannak-e lőfegyvereik?

- Pisztolyt, szakállas puskát egyiknél sem láttam, de ahol lapultam, onnan nem láthattam tisztán nyeregtáskájukat.

- Úgy vélem - mondtam, rövid gondolkodás után -, e csavargók cinkosai amott elől állnak valahol lesben, s amint ránk rontanak, emezek hátba támadnak karddal-pikával, hogy ne riasszák Caudebecéket. Ha az előőrssel sikerül végezniük, gyerekjáték a zarándokokat lerohanni és halomra gyilkolni.

Amire sem Samson, sem Miroul nem felelt. Csendben lesték a folytatást.

- Nos, ami minket illet, nem várjuk be, míg két malomkő között porrá őrlődünk. A következő kanyarnál, mely elrejt e haramiák szeme elől, fordítunk a gyeplőn. Bevárjuk, míg tíz-tizenkét ölre megközelítenek, akkor hirtelen előtörünk a kanyarból, a gyeplőt a fogunk közé kapjuk, a pisztolyt csuklónkra akasztjuk, s viharebesen rájuk rontunk.

- De hátha békés földművesek - próbálkozott Samson.

- Úgy hallom, öcsémuram félrebeszél - vontam össze a szemöldökömet.

- Dehogy, dehogy - vörösödött fülig az öcskös. - Hallgatok és engedelmeskedem, amint megfogadtam.

- Kedves gazdám - fordult most Miroul Samsonhoz -, ha ezek békés földművesek s nem ádáz gazfickók, az ördögé legyen részem az üdvösségből.

- Ne beszélj így, Miroul, különösen a halál torkában - intette le Samson inkább bánatosan, semmint szigorúan.

- Lenyelni őket fogja e torok, nem minket! – jelentettem ki ellentmondást nem tűrő hangon.

- Elég legyen a beszédből, az idő sürget. Én haladok majd az út közepén, Miroul a bal oldalamon; ő a vele szemben jövő két gazfickóra tüzel, én a két középsőre, neked pedig, Samson, meg kell ölnöd a veled szemben álló csirkefogót.

- Megteszem - hajtotta le a fejét Samson.

Nos, nem tette. Noha hármunk közül ő volt a legjobb lövő, golyója célt tévesztett - véletlenül? vagy a lövész titkos óhajának engedve? -, úgyhogy az öt haramiából egyedül az ő ellenfele ült még nyeregben, mire lovaink elérték az övékét. A gebéket ugyancsak megriasztották a lövések s furcsa kiáltásaink. Az életben maradt rabló megfutamodott, hanem én a nyomába eredtem, és sikerült karddal a vállán megsebezmem, minekutána pikáját a kezéből kiütöttem. Akkor megadta magát kényre-kegyre. Miroul rákötözte őt lovára, én ostorral hajtottam a lovat magam előtt, s így tértem meg Caudebechez, égő arccal és határtalan büszkén.

Harmadik fejezet

Mielőtt utolértük volna Caudebecet, lépésre fogtam kis csapatomat, nehogy a báró tévedésből ránk lőjön, ha vágta a közeledünk s porfelhőtől takarva. S csakugyan nagy izgalomban leltem zarándokainkat a dörrenések miatt; ki-ki máris lövésre készen tartotta pisztolyát, puskáját. Mi Caudebecet illeti, a képe ugyan paprikavörös volt, s haja égnek állt, hanem azt sehogy sem tudta eldönteni, mitévő legyen, lévén inkább jártas a pénzolvasásban, mint a harcban.

Am mihelyt foglyomat megpillantotta, s mielőtt még egy szót is szólhattam volna, megparancsolta két csatlósának: ragadják meg a foglyot s vessék alá kínvallatásnak, szedjék ki belőle, amit csak tud a corbiéres-i útonállókról. Ez meg is történt szempillantás alatt: a báró katonái azon véresen letérdepeltették a szerencsétlent az út kövére, kenderkötelet vetettek a nyaka köré, s egyikük nyomban elkezdte botra tekerni a kötél végét.

- Báró úr - szoltam -, e csavargó az én foglyom; máris halálra rémült, vérét veszti, emberei nem értik a fickó nyelvét, könnyen megölhetik, mielőtt beszélne. Parancsolja meg, kérem, hogy vegyék le nyakából a hurkot s adják őt kezemre. Én majd alaposan kifaggatom, de nem most, amikor veszélyben forgunk. Nézetem szerint máris odébb kell állnunk. Vonuljunk föl a bal oldali dombra,

honnan, erődítmény híján, jól megfigyelhetjük azokat, kik meg akarnának támadni, s messzire kitekinthetünk.

Mivel a zarándokok mind körülötte tolongtak, szájaltak, nyüzsögtek, s jöttek-mentek a legteljesebb zűrzavarban, Caudebec mindenre áment mondott, lévén egyfelől teljes a tanácsstalansága, másfelől szilárd ama meggyőződése, hogy apám harci ügyességét véremlen hordom. Képtelen hiedelem, de éppen nem ritka nemesurainknál.

Minekutána felkapaszkodtunk a kijelölt dombra nagy nehézségek árán, lévén a kaptató mindenütt igen meredek (de az lesz támadóinknak is!), lenyergeltünk, a lovakat egy horpadásba tereltük, elrejtettük, s öröket állítottunk melléjük. Mindez a báró parancsára, ám az én sugalmazásomra történt így. Nem lett volna éppen kellemes e dombon élni le életünket vagy akár csak egy darabját, lévén csupa kő és kopárság, mint sok más hely is e vidéken, mely oly igen elüt mindig zöldellő s nyájas szülőföldemtől; a nap hihetetlen erővel tűzött a gyér és elsárgult gyepre, melytől még egy juh is elundorodott volna.

Félrevittem foglyomat Miroullal, Samsonnal; ők vigyáztak rá, míg én feloldoztam kötelékeit, borszesszel kimostam s bekötöztem sebé, végül pedig megittam a fickót. A jó bánásmód nagyon meglepte, hisz el volt készülve a kínvallatásra s halálra; mindkettőt azzal a nyers bátorsággal fogadta, melyet apám figyelt meg egykor Sarlat-ban a nyomorultaknál, kik csáklyával temették a pestises holtakat.

Espoumel volt a csavargó neve, katalánul beszélt, de provanszállal keverte, s bár arca mocskos és szőrös volt, nem látszott gonosznak, tekintete inkább butaságról árulkodott, semmint vérszomjrról.

- Espoumel, hányan vagytok a bandában? - kérdeztem.
- Nem mondhatom meg, uram, nem ismerem a számokat.
- A nevüket tudod-e?
- Tudom hát.
- Nevezd meg mindet, a megölteket kivéve.

A csavargó felsorolta a neveket, s én ujjaimon számoltam: tizenkilenc. Nem sok. A szóbeszéd megkettőzte, sőt megháromszorozta számukat Narbonne-tól Toulouse-ig.

- Kinek van közülük lőfegyvere, Espoumel?
- A kapitánynak és helyettesének.

Ezt hallva mérhetetlenül megkönnyebbült a lelkem. Foglyomat Samson őrizetére hagyva s Miroult magammal vive megkerestem a bárót. Egy satnya tölgy tövében leltem rá. Igyekezett árnyékba húzódni. A nap delelőre ért, s a hőség szinte perzselt.

- Báró úr málhái közt van egy kis hordó malvázia, melyre igen nagy gonddal ügyel. Arra kérem, adja ezt nekem jó szolgálataim fejében.

Ma is nevetnem kell, ha elgondolom, milyen arcot vágott a báró kérésem hallatán. És nem jószántából adta nekem a hordócskát, hanem mert nem tudta, miképpen utasítson el. Miroul a vállára kapta a hordócskát, s visszatértünk foglyomhoz.

- Espoumel, hány tűzfegyvert láttál, mióta köztünk vagy? - kérdeztem.
- Azt meg nem mondhatom, uram, de sokat, még fémcselések keze között is nem egyet.
- S vajon hányan vagyunk?
- Sokan.
- Többen, mint a ti bandátok?
- Ajjaj!

- Jól mondd. Száznál is többen vagyunk (Samson itt felvonta a szemöldökét; hazudtam és ezt ő nem szerette). No, Espoumel, eredj, mondd el kapitányodnak, amit rólunk tudsz, s vidd el neki ezt a hordócskát. Szolgám majd a gebédre kötözi. Mondd meg neki, hogy a hatalmas és nagyrangú Caudebec báró küldi a malváziát, kárpótlásul négy megölt társatokért.

Erre Espoumel kővé meredt s tágra meresztette együgyű szemét. Nem tudta, mit mondjon s mit tegyen. Miroul elővezette a fogoly lovát, s nyeregbe segítette a szerencsétlen flótást, kit a vérvesztés legyengített.

- Eredj, Espoumel - szoltam, mivel láttam: nem mer elindulni.

- Uram - kérdezte a csavargó -, ha elmondtam kapitányomnak mindazt, amit az úrtól hallottam, vissza kell-e ide jönnöm, hogy felkössenek?

A szavam is elállt egy percre, úgy megdöbbszített e csirkefogó lelkiismeretessége.

- Dehogy, dehogy - fojtottam el nagy nehezen a nevetést -, maradj csak a tieiddel, és kérd Istent, bocsássa meg nagy bűneidet.

Mire Espoumel keresztet vetett, de óvakodott szólni vagy akár csak rám is pillantani attól való féltében, hogy meggondolom magam, ehelyett megsarkantyúzta gebéjét és sietve elszelelt, ahogy csak a ló lába bírta.

- Kutyateremtette, Siorac úr! - Caudebec futva, hadonászva közelgett. - Szökik a foglya! Az én hordócskámmal!

- Nem, báró úr. Én engedtem el. Ez az ember nem tud számolni, s azt mondja majd kapitányának, amit tőlem hallott: hogy száznál is többen vagyunk, s egytől egyig puskával felfegyverkezve. Mi pedig a báró úr finom, édes nektárját illeti, egy óra sem kell, s mély álomba ringatja a rablók mit sem sejtő kapitányát.

Az igazat szólva megtehettem volna, lévén foglyom végtelenül hiszékeny, hogy megkettőzőm a zarándokok számát, s nem fosztom meg a bárót malváziájától. Igen, de ez a Caudebec nagyon is megfeküdte gyomromat a múltkori faggatózásával, s nekem, ki csak az imént hármunk bőrért vittem vásárra a bárót oltalmazandó, szerfelett jólesett, hogy cserébe legalább e kis bosszúságot rámérhetem.

Visszakísértem Caudebecet a girbegurba kis tölgyfáig, mely menedékekül szolgált. Mivel igen elkeseredett malváziája vesztén, s nagy kínokat állt ki a lelkében mélyen gyökerező kapzsiság miatt, csak amúgy foghegyről mondott köszönetet azért, amit érte tettem. Én a magam részéről csakis arra vágytam, hogy a bárótól megszabaduljak, s ha nem oly nagy a veszély, nyomban fakép-nél is hagytam volna. A hálátlanság valóban furcsa vétek, s ámbár igen elterjedt, az nem teszi kevésbé ocsmánnyá, ellenkezőleg: úgy elcsúfítja a lelket, mint a pestises fekély akár a legszebb testet is.

Így morfondíroztam magamban, mégis nagyon lesújtott, hogy a báró oly kelletlenül mondott nekem köszönetet. Apám szokta volt mondogatni, hogy koromhoz képest igen körültekintő, sőt fortélyos vagyok, eltekintve heves véremtől, de azt idővel megtanulom majd féken tartani, mivel ösztönszerűen értek az emberekhez (férfihoz, nőhöz egyaránt), s jól tudok bánni velük. Hasznos erény ez bárkinél, de különösen az egy hugenottánál, ki az ország üldözött feléhez tartozván, örökösen rettegni kényszerül az emberi gonoszságtól. Hadd tegyem azonban hozzá, hogy mivel csak nemrég hagytam oda Mespechet és Périgord-t, alig ismertem a világot, s első tapasztalataim e zarándokok között nemcsak örömömre szolgáltak, okot adtak bizony a bánkódásra is. Mert akármennyi ravasz-ság lakozott is bennem, nagyon sebezhető voltam, mint minden újonc.

A báró kiadta a parancsot az indulásra. Amint visszatértem Samsonhoz és Miroulhoz, láttam, ott vannak lovaink is. Miroul éppen felszerszámozta a magáét, Samson Albiérenek vetette a hátát, s úgy tetszett, arca igen bágyatag. Gertrude de Luc úrhölgy pedig nagy részvéttel ápolgatta, patyolat-kendővel törölgetve halántékát, s hogy ezt megtehesse, kénytelen volt szorosan melléállni.

- Siorac úr - biccentett könnyedén üdvözlésképpen, szemét azonban elrejtette nagyra méretezett, mégis csinos fejfedője alá -, nem valóságos csoda-e, hogy fivére oly vitézül harcolhatott e csavargók ellen, holott lassú láz emésztí? Lám, máris kiverte a verejték, bizonyosan felszökött a láza. Nem fog-e vajon ismét elalélni?

- Megeshet - feleltem nagyon komolyan. - Aminő állapotban van, bármely pillanatban össze-rogyhat. Kedves, jó hölgy, nem kegyeskedne addig támogatni őt, míg én lovamat felszerszámozom?

- Kész örömet. Hisz, mint már mondtam, úgy szeretem őt, valamint édes gyermekemet, noha korom szerint legfeljebb a nővére lehetnék.

Mindjárt át is karolta Samson derekát s jó erősen megtámogatta, hogy el ne essék, ámbár öcsém Albiére oldalának támaszkodott, s fél kézzel a kengyelvasba kapaszkodott, a másikkal pedig a gyeplőt markolta; hanem a dereka csakugyan rogyadozni látszott s a szeme félig lecsukódott. Ej, Samson, szép angyalom, gondoltam, okosan teszed bizony, hogy szemet hunysz, ha másért nem, hát azért, hogy ne kelljen tulajdon erényed összeomlást látnod, mert nagy ostromnak van az kitéve, s máris erősen inog.

Miroul két arabs lova, Albiére meg az én kancám szerencsésen eltakarta e megható jelenetet a zarándokok szeme elől, aminek fogadom, Gertrude úrhölgy örült a legjobban, hisz az igazán keresztényi jótetteknek nincs és soha nem is volt tanúra szükségük. Egyébiránt én magam is alig vol-

tam jelen, úgy elfoglalt Accla. Miroul is egészen elmerült munkájába, ámbár barna szeme vidáman szikrázott, ahányszor pillantásunk összeakadt.

- Jaj, úgy hiszem, mindjárt elalél - szólt Gertrude úrhölgy.

- Úrnőm, adjon neki két kis pofont, mint én szoktam, s mindjárt magához tér - biztattam.

- Attól Isten mentsen! Nő vagyok, nem fér össze nemem szemérmével, hogy egy nemesembert arcul üssek.

- Akkor tegyen úgy, mint dajkánk, Barberine, ki rendes périgord-i szokás szerint csókkal hintette tele arcunkat, hogy eszünkre térítsen.

- Úgy, úgy! - sóhajtott nagyot Gertrude. - Az jobban illik velem született kedvességemhez!

Hogy mit művelt aztán s hogyan, meg nem mondhatom, mivel fejfödője, mely nagyobb volt egy pajzsnál, a feltámasztás egész ideje alatt eltakarta előlem a hölgy arcát s kedves Samsonomét. A procedura még nem ért véget, amikor a dombot felverte Caudebec kiáltozása:

- Nyeregbe! Nyeregbe! - parancsolta ellentmondást nem tűrő hangon, noha a lelke mélyén tudta: parancsnoklása nagyon is kétes értékű a veszedelemben.

- Siorac uram - fordult felém Gertrude úrhölgy -, sajna, fel kell hagynom öccse ápolásával, lóra kell ülnöm. Megengedi uram, hogy útközben tudakozódjam a beteg hogylétéről?

- Úrnőm - hajoltam meg előtte -, mindenkor a legnagyobb örömömre szolgál, ha kegyedet Samson oldalán láthatom.

S ezt őszintén mondtam, mivel ha hibáztattam valamit is hön szeretett Samsonomban, az éppen az volt, hogy eleddig kínosan távol tartotta magát a kedves és szépséges női nemtől, melynek híján Isten zöldellő paradicsoma is csak komor börtönnek tetszene. Az iménti terápia megnyugtatót. Láttam, mi nagy hatalma van felette Gertrude úrhölgy orvoslásának, mi gyorsan eszméletre téríti őt lehelete, s megértettem: öcsém nem érzéketlen volt, hanem csak félszeg, talán fattyú volta miatt, mely titkos nehezteléssel töltötte el a nők iránt.

Nem néztem egyenest rá, ám a szemem sarkából rásandítottam. Nyeregbe szállt, de mintegy kábulatban, arca valóban viselni látszott a neki tulajdonított kór színét: lángvörösre gyúlt. És lázas volt ő, csakugyan, de láza az a láz volt, melyből soha semmi ki nem gyógyít, hacsak nem az aggkordere. Narbonne-ig mindig ily eleven vértől piroslott orcája. Hallgatott, szemét lesütötte, bámulatosan szüzi arcot vágott; széles vállával, izmos tarkójára aláomló rézszín hajával valóban tetőtől talpig valamely pápista templom üvegablakának arkangyalára formázott. Nem Szent Mihályhoz hasonlított-e őt Gertrude úrhölgy is? Látva ártatlan képét, azt gondoltam, Samson, ki alig ízlelte meg a testi gyönyört, inkább nem vesz tudomást érzelmeiről, csak hogy ne kelljen róla számot adnia hugenotta lelkiismeretének. S ámbár nagy kedvem lett volna megzavarni ártatlan képmutatását, megtiltottam magamnak, s inkább lenyeltem a nyelvemre toluló gonosz megjegyzéseket, hogy ne ingereljem.

Így érkeztünk el jóval napszállat után Lézignanba: Samson álmodozott, én az út hozta meglepetéseken tűnődtem, Gertrude úrhölgy pedig szüntelenül jött-ment, betegéért aggódva, s nem kevésbé saját jó híréért (mert máris nyelvükre vették őt az asszonyok). Ez egyszer lovaink is holtra farradtak. S az Egyszarvúhoz címzett fogadóban, hová betértünk, Caudebec báró úgy pöffeszkedett, mint a csicseri borsó egyheti áztatás után, és telebeszélte a fogadósne fejt az útonállók leverésének hősi történetével. Úgy hallottam, nekem alig jutott benne szerep.

Másnap a fogadósne (nem tudom, miért van oly sok özvegy a fogadósnek között, hacsak nem azért, mert annyi férfi megy át a kezükön, hogy a magukéra nem viselhetnek gondot), kit kérdésekkel ostromoltam, azt felelte, hogy a lézignani országút igen bátorságos. Szekerek s kalmárok jönnek-mennek rajta; ki Lyonba tart, ki Marseille-be, s mind együtt Montpellier-be: az utazók mind igen elszántak s jól fegyverezettek, úgyhogy immár két esztendeje avagy több ideje hírét sem hallották rablótámadásnak, legjobb tudomása szerint. S nevetve hozzátette (mivel a kelleténél hevesebben találtam megölelgetni gömbölyű csípeit), hogy ő ugyan örömet látott volna hosszabb időre vendéül fogadójában, lévén igen megnyerő a viselkedésem, de megérti, ha nincs kedvem s türelmem az északi zárandokokkal időzni, mert igen lassan haladnak, s napokig elüldögélnek egy-egy szálláson, ha az, mint az övé is, jó ételt-italt s egyéb kellemetességeket kínál a felüdülni vágyó utasnak; s végezetül megígérte, hogy ha úgy kívánom, szívesen bemutat kalmár ismerőseinek, kik holnap készülnek útnak indulni, miáltal két legyet üt egy csapásra: nemcsak nekem tesz szívességet, hanem nekik

is. Mert szolgálmtól, Miroultól tudja, mi vitézek vagyunk mi, s hogy öltük halomra az útonállókat. Ajánlatát hálás köszönettel elfogadtam. Megtoldva számtalan, ifjú korom sugallta kedveskedéssel. A fogadósne elhárított, de nem haragosan; nagyot bókolt, hegyes fogait kivillantva kedvesen rám mosolygott, fejet hajtott, s eközben oly cinkos képet vágott, hogy hirtelen lángra lobbantam. Ejha! gondoltam utána nézve, mihelyt kipottyant fészkéből az ember s útra kel, mi tágnak, mi nyájasnak s mi változatosnak tetszik a világ!

Igen megörültem a gondolatára is, hogy megválhatok Caudebectől, s ma éjszaka sem heverek tétlen; táncra állt a lábam, s ugrándozva, víg lélekkel, könnyű szívvel indultam szobánkba, je-lenteni Samsonnak a hírt, ahiszemben, hogy ő is örömmel mond búcsút a végeérhetetlen, erszény-
apasztó táborozásoknak, és akárcsak én, boldogan hagyja maga mögött az északi zarándokokat, s halad jó iramban tovább idevalósiak társaságában. Ám az én szép angyalom még erszényünk kímé-léséről is megfélelkezett, s nemhogy örült volna, de kettőt sem szólt, elfordult, s bús arcot mutatott. Jól megértettem én őt, s büntudatot éreztem miatta, tehát elhatároztam: nyomban kigyógyítom bá-natából.

Kihívtam szobánkból Miroult, s a lelkére kötöttem: mulasson társaival, s eszébe ne jusson egyhamar ide visszatérni, majd Gertrude de Luc úrhölgy szobájába siettem, s mivel két másik hölgy társaságában leltem, kik ugyancsak hegyezték fülüket jöttömre, mindjárt félrevontam, és súgva, nagy komolyan megkértem, esküdjék meg védőszentjére, hogy senkinek el nem árulja, amit mon-dandó vagyok. Lelkendezve megígérte. Akkor elárultam neki, hogy másnap kora hajnalban felkerek-edünk, s a bárótól búcsút sem veszünk, nehogy erőszakhoz találjon nyúl ni afeletti mérgében, hogy tolmácsát elveszíti, mi arra kényszerítené Samsont s engem, hogy kardot vonjunk. Gertrude úrhölgy ezt hallva elsápadt, s hátat fordított a leselkedőknek, majd odasúgta: hagyjam el szobáját, s várjam őt be a nagyterembe vezető lépcsőn. Úgy cselekedtem. A hely igen sötét volt, s eszembe idézte a Két Angyalbeli csigalépcsőt, honnan a fogadósneval együtt legurultunk.

Pár perc múltán - s e percek igen hosszúnak tetszettek - meghallottam a hölgy papucsának csattogását a folyosó padlatán.

- Siorac úr?

- Itt vagyok.

- Jaj, uram - nyögte s keble hevesen hullámozott, mit nem láthattam ugyan, de annál inkább éreztem, mivel a hölgy hirtelen rászakadt fájdalmában oly szorosan talált átfogni, mintha én lennék Samson; s ámbár nem gondolt semmi rosszra, ahogy én sem, mégis jócskán felkavart, mert bajos bizony egy másnemű személyt tisztán s szűzin ölelgetni.

- Jaj, uram! - Gertrude hangja elszorult, könnyei arcomat öntözték. - Beh gyászos hír! S hogy fáj nekem! Ő elmegy! Holnap elmegy!

- Pirkadatkor indulunk.

- De uram, távozásuk oly hirtelen s kegyetlen! Nem lehetne elhalasztani?

- Sajnos nem, úrnőm. Diákerszényünkben nem futja több vendégeskedésre.

- Nem kölcsönözhetném én kegyelmeteknek, amennyi kell? Ne restellje elfogadni, uram. Is-
tennek hála, nem látok szükségét semmiben.

- Szégyen-nyalázat, úrnőm! Kölcsönkérni! Szükségtelenül!

- Bocsásson meg, Siorac uram - tapadt még szorosabban hozzám az úrhölgy, kezét tördelve.

- Magamon kívül vagyok, úgy hiszem, annyira fáj elveszítenem kis betegemet. S ő hogyan fogadta a dolgot?

- Nagyon lesújtotta, de nem szólt ellene.

- Ez egészen rávall! Mi bátor! - a hangja oly boldogan csengett, hogy hirtelen meghatódtam, s kis híján megirigyeltem Samsont e nagy szerelemért.

- Úrnőm, Montpellier-ben Pierre Sanche patikárius mesternél fogunk lakni, a Cévenols té-
ren, s erősen reméljük, hogy amikor úrnőnk e városon átutazik Rómába menet s onnan jövet, kegye-
sen meglátogat bennünket.

- Bizonyyal, uram, minden bizonyyal! Láthatom-e még ma fivérét s ápolhatom-e őt?

- Éppen kérni akartam rá, úrnőm. Szolgánknak, Miroul-nak s nekem magamnak is másutt
akadt dolgom, jó óra hosszat távol leszünk, öcsém magára marad szobánkban, keservesen epedve
kedves orvosa után.

Ámbátor a hölgy éppen ezt várta, s alighanem remélte is, e szóra visszahőkölt, hirtelen elengedett, s alig hallhatóan megkérdezte:

- De megtehetem-e, uram? Egyedül fivérével! Egy szobában!

- Erre jobban megfelel úrnőm könyörületessége, mint én tehetném - szoltam, kissé türelmet veszve e későn jött szemérmesteskedés láttán, mi nézetem szerint nem volt egyéb komédiánál.

Vaktában megragadtam a sötétben remegő kezét, egy csókot nyomtam rá, és azon nyomban eltűntem, nem kívánván tovább disputálni.

Tudom, e sorok olvastán sokan felvonják majd szemöldöküket, s azt gondolják, nem elég, hogy jómagam mindenestül Venusé vagyok s minden szoknya után futok, nem áttartam egyet közülük - és éppen egy nagy lánggal lobogót! - saját kezűleg vetni Samson ágyába. De csakis azért tettem, mert annyira szeretem öcsémet, s mert mintegy atyai aggodalommal vártam s kívántam, hogy Samson megfeleljen külsejének, melyben éppen nem volt semmi férfiatlan avagy nőies; mert ő nemcsak ragyogóan szép volt, hanem erősebb, markosabb, izmosabb, mint bárki, kit anya szült Franciaországban, s úgy véltem, igen sajnós, ha e szép csödör úgy él, mint elszáradt apáca a cellájában.

Mi a bűnöket illeti, melyeket ekkoriban elkövettem s tartok tőle, később is el fogok követni, míg csak meg nem dermeszt az aggkor jege, ideidézném Luther szép és erős mondását, noha nem vagyok ágostai hitvallású: „Esto peccator et pecca fortiter, sed fortius fide et gaude in Christo”: „Vétkezz s vétkezz erősen, de még erősebben higgyél és örvendezz Krisztusban”. E tanács, megengedem, vitatott, lévén túlságosan nagy a szabadság, melyet ad. Nekem azonban nem ezért tetszik, hanem mert másként Isten szeretetét el nem gondolhatom, mint teremtményei szeretete által. Úgy vélem, amiképpen a test sem kíván feláldoztatni az őt átlelkesítő princípium oltárán, azonképpen nem szabad elválasztani a hitet sem az örömtől.

A Lézignant Montpellier-től elválasztó harminc mérföldet nem egészen öt nap leforgása alatt megtettük, nem mintha új útitársaink lovai jobb futók lettek volna, mint Caudebec paripái, hanem mert mindaddig nem gondoltunk éjszakai szállással, míg lovaink annyira el nem törődtek, hogy jártányi erejük sem maradt.

A kalmárok hárman voltak s üzlettársak. Szakálluk már szürkült, de jó erőben volt mindhárom; a modoruk szíves, a szavuk nyájas, ajkukon mosoly; hanem e külső alatt, mely a vevő megnyerésére szolgált, kemény volt a lelkük, mint a kő, s nem volt szemük, gondolatuk, zsigerük másra, mint a magukkal hurcolt juhbőrökre; szüntelenül azokat számlálták újra és újra, attól való félelmükben, hogy egy szolga meg találja lopni őket. Láttam, egymástól is tartanak, reggeltől estig egymást fürkésztek mosolyuk álarca mögül, s fogadom, éjszaka is csak fél szemmel aludtak. Efféle embereknek, gondolhatni, mindegy volt, milyen a szállás, feltéve, hogy annyi eledellel szolgált, amennyivel hasukat megtölthették s erejüket visszanyerhették; felvitték szobájukba a börgöngyölegeket, pedig a temérdek nyersbőr igen kellemetlen büzt árasztott. Mi a többit illeti, azt, ami fogadóinkat oly vonzóvá (s az ország határain túl híressé) teszi, azaz az ételek jó ízét, a borok zamatát, a szolgáltatók készséges, nyájas természetét, azzal ők mit sem törődtek, örökké számaikon, hasznon, kockázaton járt az eszük, olyannyira, hogy mit sem láttak a világból, amerre elhaladtak.

Türelmetlenül vágytunk meglátni Montpellier-t, melyről annyit beszélt apánk, azért két mérföldre a várostól búcsút vettünk útitársainktól. Megeresztett gyeplőszárral vágattunk, s visszanézve a vállam fölött láttam, mint válnak egyre kisebbé a kalmárok s mint nyeli el őket végül az útkanyar szekerestül, szolgáltatul, szőröstül-bőröstül, ámbár a nyersbőr büze addigra úgy beleette magát orromba, hogy hiába szívtam be minduntalan mohón e vidék száraz, meleg, jó illatú, tiszta levegőjét. Jóllehet a föld itt meddő, köves és kopár (az én zöldellő Périgord-ommal ellentétben), mégis csodálatos bőségben terem illatos füveket; s mivel a napsütés még áthatóbbá teszi illatukat, valóságos gyönyörűség itt lélegezni.

Egy mérföldre Montpellier-től változni látszott a talaj, s hirtelen előbukkant egy learatott búzamező, közepén asztag, azt csépelte éppen el néhány földműves. Ez úgy meglepett bennünket, hogy lovunkat is visszafogtuk, mert a mi kicsit esős Périgord-unkban a cséplés fedett csűrben folyik, s hadaróval cséplik a búzát, hogy a szemet a szalmától elválasszák. Itt ellenben szabad ég alatt folyt a munka, lévén a föld ilyenkor június havában kellően száraz és kemény.

Közelebb léptetve egy embert láttam állni a kévék tetején; hat lovat tartott gyeplőszáron, a lovak szeme bekötve, körbe-körbe hajtotta őket hosszú ostora segítségével, mialatt társai, villával a

kezükben, a lovak patája alá hányták a kévét; a lovak addig mentek körbe, mígnem kévét kéve után megtapostak, s elválasztották a szemet a szalmától, törektől.

Mivel éppen szünetet tartottak, hogy a lovak is kifújják magukat, ők is kihörpintsék borukat, megszólítottam e szántóvetők egyikét, ki arcára s hangjára nézve fölötte látszott állni a többieknek. Kis termetű, szöghajú, sötét bőrű ember volt, de a tekintete eleven, beszéde könnyen folyó és válsztékos. Elmagyarázta, hogy a szélre várnak, mely e vidéken minden este feltámad; ha eljő, szél ellenében rostálják majd a szalmát, ilyenkor a könnyű törek elröpül, a tiszta, száraz szem ellenben áthull a rostán. Megkérdeztem, szokták-e olykor színben csépelni a búzát, de ő azt felelte, mióta él, ilyet nem látott, errefelé nyaranta sosem esik.

Kíváncsi szemét rám függesztve eztán maga kívánt vallatóra fogni. Ő kielégítette kíváncsiságomat, mondta, illő tehát, hogy én is kielégítsem az övét. Jól van, mondtam, s előadtam, kik vagyunk, hová tartunk és mi célból.

Úgy tetszett, nagyon hízeleg neki, hogy nem restelltünk ily messziről s ennyi veszedelem közepette Montpellier-be jönni, s mindjárt hozzátette: Montpellier Languedoc legszebb s legnagyobb városa. Hallotta ugyan, hogy Toulouse kiterjedtebb, de ő azért e várost nem irigyli, felőle lehet hosszabb vagy szélesebb, az nem határoz. Egyetlen város sem vetekedhet e tájon Montpelliervel szépségre, kényelemre s az éghajlat szelídségére nézve. Montpellier-ben úgyszólván nincs is tél, magyarázta emberünk, bezzeg a francia király a maga Louvre palotájában olykor jégtáblákat lát ringatózni ablakai alatt a Szajrán télvíz idején, úgy hírlík. Ha effélét hall, tette hozzá, a halál hidegét érzi a hátában, miért is szívesebben él földművesként Montpellier-ben, mint királyként a fővárosban.

Nagyzolására félig-meddig rácafoltt a szemében bujkáló mosoly. Mi engem illet, igen megtetszett nekem e férfi könnyed s finom tréfálkozása önmaga és mások felett, s amint jobban megismertem Lamguedoc lakóit, ráébredtem: e vonás általános körükben, s nagy elmeélre vall.

- Fogadja köszönetemet, derék földműves - szóltam, de a szóra, isten tudja, miért, emberem elmosolyodott. Megsarkantyúztam lovamat, Samson is a magáét. Miroul vagy fél mérfölddel odább ért csak utol bennünket, mivel leállt beszélgetni a cséplőkkel.

- Kedves gazdám - szólt, s úgy tetszett, orcái majd kipukkadnak a sok újságtól -, az ember, kit uram szántóvetőnek nézett, nem az, ámbár a mezőn földművesgúnyát hord kényelme végett. A neve Pécoul s jómódú késműves, kardot, tört árul szép s nagy boltjában itt Montpellier-ben, a Téres utcán. Övé a látott föld, s szereti maga rakni zsákba a termést, nem lévén senkiben bizodalma.

- Szent Antal szakállára, Miroul! - kiáltottam. - Nem sok dolog van, mit felemás szemed meg ne látna! S még kevesebb, amit hegyes füled meg ne hallana!

- Szolgálatjára, kedves gazdám - mímelte az alázatos szolgát Miroul.

- Mit tudtál még meg?

- Hogy ha továbbhaladunk emez úton, előbb egy olajfaligetbe érünk - itt gyakorolja mesteriségét a városi hóhér -, majd erős deszkapalánk állja utunkat, mely az elővárosokat övezi, ezen áthaladva érünk el végül a közös kerítéshez.

- Közös kerítéshez?

- Így hívják Montpellier lakosai a városukat övező falat.

- Csinos név! Miroul, te csodatevő! Hány nyelvet oldasz meg egyetlen napon? Samson, hallottad, mit mond Miroul?

De haj, szeretett öcsém se látott, se hallott, Miroul beszédét csakúgy elengedte a füle mellett, mint az én kérdésemet. Csak kocogott, kocogott, szemét merően Albiére fülére szegezve, a gyeplőt lazára engedve, s arca minduntalan színt váltott, hol fehér volt, hol bíborvörös; öcsém olykor ajkába harapott, s összevonta szemöldökét, majd meg nagyot sóhajtott. Fogadom, azt sem igen tudta, hogy a lova hátán ül s merre tart. Olykor-olykor rápillantottam oldalról, s láttam, mint követi egymást nyomon lelkében emlék, álom, bűntudat. Szegény lelke hol hajsza állt, hol csáléra, tekintete egyszer igen ellágyult, majd meg csupa rémület volt, mintha a pokol maga nyílt volna meg hirtelen lova lába előtt.

Ámbár útközben láttam elég olajfaligetet, nem kellett megkérdeznem, melyik az, hol a montpellier-i bakó annyi szegény ördögöt küldött a másvilágra. Messziről látszott a bitó: szálegyenesen, baljóslatúan meredt égnek a csinosan ágbogas fák s könnyű, világos lombjuk közül, melyen már kezdtek kirajzolódni a szeptemberi szüretre váró olajbogyók sötétebb foltjai.

Egy embert megölni, ehhez nem kell nagy találékonyság, ha egészen eltekintünk is a tüztől s lőfegyvertől. Jó arra bármi, a legegyszerűbb készség is: három fadarab, T alakban összeillesztve, a legnagyobb földbe ásva, a legkisebben kötél s íme, ott táncol máris végében a mi akasztottunk; bírāja közben a hasát tömi, míg nem kényszerül maga is megjelenni közös bíránk előtt, s a földben elrothadni, ahelyett, hogy a levegőben táncolna. Csekély különbség, igazán nem ok rá, hogy az egyiket annyi megbecsülés övezze, a másikat annyi megvetés.

E bitón, Istennek hála, nem lógott senki. De a kelletténél hamarabb nyugodtam meg, mert Accla hirtelen kirúgott alattam, s amint a gyeplőért nyúltam, hogy megfékezzem, orromat megcsapta a jól ismert, elviselhetetlen, édeskés-émelyítő szag. Felnéztem, s döbbenten meredtem az elém táruló különös látványra. Egy asszonyi tetem darabjai csüggték a legnagyobb olajfán. Fejét tulajdon hajánál fogva kötötték egy ágra, más tagjait - lábát, karját, törzsét - kenderkötéssel más ágakra. A hóhér lemeztelenítette, hogy megszégyenítsen. A test maradványaiból ítélve fiatal hajadon lehetett a kivégzett, s ámbár több mint egy hete halhatott meg, nem falták még fel annyira a madarak, hogy ne lássék csecse s hasa. A szegény leánykát, kinek gyengéd testét imigyen vetették csúf emberi kíváncsiság és hollócsőrök prédájául, előbb felakasztották, majd, miután kiszenvedett, levették a kötélről, lecsupasztották s a hóhér feldarabolta bárdjával, mint mészáros a vágóállatot, végül a húscsúfakat, példát statuálódó, e szép fára függesztették, mely nem hajolt meg jobban baljós terhe, mint egy halott madárka súlya alatt.

Samson hirtelen felriadt, s búsan nézte e rothadó maradványokat, Miroul kedvét s színét vesztette láttukra. Talán az jutott eszébe, hogy hajsza hímjén maga is bitón végezte Mespechben. Az út szélén egy ember kaszált, lassú s erőtlen suhintásokkal irtotta a gázt, szemét véletlenül sem emelve az emberi maradványokra, nehogy elundorodjék.

- A te földed-e ez, cimbora? - kérdeztem.

- Dehogy, dehogy. - Kérdésemre az ember felegyenesedett, s kaszájára támaszkodott. Ő maga is hosszú volt és ösztövé, mint a kasza pengéje. - Semmit nem mondhatok magaménak szép Languedoc földjén, csak szám van, hogy egyek, s kezem, hogy dolgozzak. E föld a gazdámé, s úgy vélem, nagy kár, hogy nem szánta bérbe adni Montpellier konzuljainak, kik bitót állítottak ide, noha e bogyók igen jóízűek, beleértve ama fát is, amelyet ott látnak (de ezt is úgy mondta, hogy nem pillantott a fára). Nem jó ám ily bűzben dolgozni, s a szél sokszor házámig is elhozza a rossz szagot.

- Tudod-e, barátom, ki volt e szegény leányzó? És mi bűn nyomta lelkét, hogy így kellett érte meglakolnia?

- Nevét nem tudom, de az őt kísérő íjászok úgy mondták, megfojtotta csecsemőjét, mert elapadt a teje; az a senkiházi, ki a gyermeket csinálta, fillér nélkül hagyta ott őket.

- Őt kellett volna felkötni - sziszegte Miroul.

- Azt én meg nem ítélem - vélte az ember -, nem elég hozzá a tudományom. Hanem azt jól tudom, hogy ha e semmirekellő báró vagy gróf lett volna, a gyermekcse dicsőséges fattyúnak született volna és anyjával egyetemben tejben-vajban fürödhetne.

E szóra: „dicsőséges fattyú”, Samson elfordította a fejét, s szeméből kiesett a könny. Háromesztendő volt, amikor édesanyja, Jehanne Masure meghalt pestisben, s alig hiszem, hogy a pástor-leányka arcára emlékezne; hanem azt jól tudhatta, kinek a fia, mivel anyám, míg élt, soha nem méltatta arra, hogy megszólítsa, vagy a szemét rávesse avagy csak néven is nevezze.

- De miért négyelték fel? - kérdeztem elbúsulva Samson könnyei s a szétszórt tagok láttán. - Nem volt elég felakasztani?

Az ember vállát vonogatta.

- Aki meghalt, annak édes mindegy, hogy egészben marad-e vagy feldarabolják, mint ökröt a mészárszékekben. Itt, Montpellier-ben ez a szokás, felnégyelik az akasztottakat.

- Hány, de hány kegyetlenségre mentség a szokás! - fordultam Miroulhoz, nehogy észre kelljen vennem Samson könnyeit. - Ha meghal az ember, porhüvelybe egyes-egyedül Istené, ki akarata szerint új életre támasztja majd az utolsó ítélet napján.

- Az nem holnap lesz - sóhajtott nagyot a paraszt -, s addig itt kell szenvednünk s robotolnunk örömtelenül. Kis embernek kis pénz dukál. S ámbár a nap igen szépen süt itt Languedocban, napsütéssel nem lakhatunk jól.

- Igen sovány vagy, cimbora. Ehetsz-e jóllakásig?

- Jóllakásig! - az ember keserűen nevetett. - Nagy nyomorúság van emez olajfa ágain, uram, de nem kisebb nyomorúság idelent e földön, melyen állok, ha másfajta is; és nem tudom, melyik a rosszabb.

- Miroul - szóltam -, kínáld meg e jóembert lepénnyel.

- Uram, soha nem koldultam én - húzta ki magát büszkén a paraszt.

- Ugyan már, komám! Ne légy tulajdon hasad ellensége! Nem papi könyöradomány ez, hanem baráti ajándék.

Miroul a nyeregtáskájába nyúlt, elővont egy sajtos lepényt, s odanyújtotta emberünknek, ki nek orrcimpái a szagra megremegtek. Mohón megragadta az ételt csupa csont kezével, de nem szólt, s nem is nézett ránk, mintha nagyon szégyellné, hogy oly ennivalót fogad el, amelyet nem szolgált meg.

- Menjünk! - szóltam, mert összeszorult a torkom, s jól tudtam: ez az ajándékozás nem volt jó egyébre, csak arra, hogy sajtó lelkiismeretemet elzsongítsa; valójában semmit sem orvosoltam vele.

Vágtába csaptunk, de nem sokáig bírtuk. Az út emelkedett, s egyre rosszabb lett, lovaink ziháltak. Lépésre fogtam őket. S igyekeztem kiverni fejemből amaz intő példaképpen felnégyelt női test szálnalmas képét. Mire példa vajon? A barbárságra, melynek áldozatául esett? S ha jobban megfontoljuk: nem nagy kár, nem kínos véletlen-e, hogy vesztőhelyül éppen e ligetet választották, hol oly szép fák nőnek, végképp megfélemezve róla, hogy Krisztus is olajfák alatt töltötte imába merülten a kivégzését megelőző éjszakát?

A közös kerítés - nem tudom, miért tetszett úgy e kifejezés fülemnek s szívemnek, de nem győztem ismételtetni, míg Montpellier-ben éltem - tisztességes kőfal ugyan, de nem oly erős s jól védhető, mint Carcassonne falai. Narbonne felől jövet az ember a Só-kapun lép be a városba; gondolom, azért hívják így, mert a sószállítmányok is erről érkeznek.

A kiskapunál fel kellett mutatnunk a sarlat-i konzul kiállította úti leveleinket, megmondani, mit keresünk Montpellierben és hol fogunk lakni. Válaszaim kielégítették az íjászkapitányt.

- Diák urak - mondta igen komolyan -, ne feledjék: a királyi kollégium falai között, valamint a környező utcákon tilos kardot avagy tört hordani. Szigorúan tilos továbbá patvarkodni, szitkozódni, verekedni s még inkább párbajozni a hadnagy rendelete értelmében. Diák is végezheti bitón, mint akárki más; ha nemes rangú, mint kegyelmetek, feje vétetik, de akár így, akár úgy, teste felnégyeltetik.

- Uram - feleltem -, mi tanulni vágyunk, nem vért szomjazunk, ha úgy fegyverkeztünk is fel az út veszedelmei ellen, mintha háborúba készülnénk.

- Ezért éppen nem kárhoztatom kegyelmeteket e nyugtalan korban. Itt Montpellier-ben mindazonáltal teljes a nyugalom, úgy tetszik, katolikusok és reformátusok békén megférnek egymással.

S itt összevonta szemöldökét, mintha nem volna ínyére ez az állapot, majd hirtelen éles pillantást vetve ránk, megkérdezte:

- S kegyelmetek, diák urak, mely párton vannak?

Nagyon meglepett ez a nyers kérdés. Előbb nem is tudtam, mit feleljek rá. Hanem amint jobban szemügyre vettem a kapitányt, s láttam komoly arcát, szigorú magaviseletét, azt gondoltam magamban: ezt az emberfajtát én jól ismerem, s megkockáztattam az igazat.

- Uram - feleltem -, mindketten a református vallást követjük, szolgánk úgyszintén.

- Gondoltam - bólintott az íjászkapitány, s egyszeriben úgy megenyhült, hogy nem restelt ránk mosolyogni, s Isten hozottal üdvözölni, amitől addig őrizkedett. - Diák urak, akadt-e dolguk útközben a corbiéres-i zsványokkal?

- De még mennyire. Négyet megöltünk közülük Lézignantól nem messze.

- Ne többet, uram! Joyeuse úr úgyszintén elhívátja kegyelmeteket holnap, jelentésem nyomán, s rendre elbeszéli, mi s hogyan történt.

Azzal komolyan, de egy cseppet se hidegen elköszönt, leengedte a tolóablakot, s megparancsolta, tárják ki a kaput előttünk. S így vonult be kisdéd csapatom Montpellier-be az 1566-os esztendő június havának huszonkettedik napján.

Noha Montpellier nem oly régi város, mint Sarlat - csupán öt évszázadra tekinthet vissza -, sokkal nagyobb, s ámbár utcái szűkek és kacskaringósak, igen szépnek tetszenek, mivel a házak - legalábbis a nemesi és polgári paloták - mind faragott kőből vannak, látható részeiken sehol nem találhatók fa.

Utunk a Canourque téren vezetett át, Montpellier legszebb terén (mint később megtudtam), hol mindkét nembeli ifjúság örömet sétálgat körbe-körbe esténként, s ahányszor szembetalálkoznak, pillantásokat vagy gáláns bókákat váltanak. Lépésben vonultunk át a téren, s én meglepetten láttam: sok lovas dalia vonul lanton s kobzon játszó zenészek nyomában. Ez ifjak, kiknek arcára volt írva a nemesség, s mi vele jár, a fesztelenség, nadrágjuk s ujjasuk fölött bokáig érő, hófehér inget hordtak. S ami igen mulattatott s különösnek tetszett: bal kezükben ezüst-kagylót tartottak, jobbjukban ugyane fém-ből való kanalat, s azzal kocogtatták a kagylót a zene ritmusára, mi igen kellemes hangzást keltett, de nem állandóan; amint egy csinos kisasszonyt megpillantottak - és kész csoda, hány kisasszony sáfikált ott, s mi csinosak voltak, csinosabbak, mint Franciaország bármely más városában! -, mind odatódultak, körülfogták, és odakínáltak neki kanalukon egy-két szem cukros mandulát, amivel színültig tele volt a kagyló. Mulatságos volt látni, mi nagy zavarba estek a leánykák e kínálásra, hogy pirultak, szabódtak, mint tették nekik a szépet a lovagok, míg végre elszánták magukat, - s elfogadták a feléjük nyújtott kanalak egyikét. Úgy láttam, a választás bizonyos jelentőséggel és következménnyel bírt és inkább a lovagnak szólt, semmint a nyaláncságnak. Ám mihelyt a legények a lányka kicsiny tenyerébe ürítették a kanál tartalmát, a szokás parancsára magára hagyták (lehet, előbb súgva találkára hívták), s máris egy másik leánykát vettek célba, majd minnekutána őt is „megcukrozták”, egy harmadikat és így tovább. Méhrajként szálltak virágról virágra a Canourque téren a fehér lovasok, s nyomukban vagy előttük a zenészek.

E jelenet, mely legalább egy percre kitörölte elméből az olajfaliget szörnyű mementóját, a júniusi alkony arany fényében fürdött. Accla hő teste meg sem moccan alattam, s én boldogan ittam be e csinos forgatag látványát s még inkább azokét, akik körül forgott. Jó erősen megmarkoltam a nyeregkapát, s kissé felágaskodva a kengyelben, hogy jobban lássak, s jobbra-balra tekergetve nyakamat, hogy semmit el ne szalasszak, remegő orrcimpákkal, dobogó szívvel figyeltem Isten e szép teremtményeit, amint játszottak, kacagtak, kacérkodtak s életörömtől duzzadoztak. Ennyi bájos leány láttán elandalodtam, de el is szomorodtam. Mert ámbár látásuk elragadott, nem kerülte el figyelmemet, hogy a választást roppantul megnehezíti a kínálat határtalan gazdagsága, s éppen a város szépségkincsének túlsága ítélnélkülözésre. Hisz ha a sok közül egyet karjaimba zárnék (feltéve, hogy megengedné), önmagamát játszánám ki: ez az egy ölelés kizárná mind a többi. S nem mint ama kegyetlen zsarnok, ki egykor azt kívánta: bár lenne egyetlen nyaka mindenkinek, hogy azt elnyisszantva az emberiség egészét fejezhesse le, én inkább azt óhajtottam volna: legyen Montpellier lányainak egyetlen szája s egyszerre csókolhassam valamennyit.

Éppen e gyönyörűséges gondolattal játszadoztam, amikor hirtelen megszólalt Samson:

- Minek időzünk itt ily hosszan, bátyám? Nem látok egyebet körös-körül, mint léha esztelenséget és bűnös pazarlást. Mit keresünk itt?

Szavain felbosszankodva, csípősen vágtam vissza:

- Hogy mit keresünk itt? Megmondom: a szálkát mások szemében, feledve magunkéban a gerendát.

Szegény Samson lángvörös lett e szóra. Mihelyt kimondtam, meg is bántam. Nem akartam én, de hogy akartam szítani a lelkét emésztő máglya tüzét!

Még jó darabot lovagoltunk. Átvágtunk a zsidónegyeden, de senkit nem láttunk ott e kései órán. Végre megérkeztünk a Canbasserie utcába. A mondott utca és a Lécfaragó utca között terül el a Cévenols tér, mely onnan kapta nevét, hogy vasárnaponként itt árulja karja erejét a Cévennes-vidéki népe. Messziről megismertem a Sanche mágiszter nevét viselő patikát, lévén igen tekintélyes, szép épület, s nagy megrökönyödésemre - ki hitte volna, hogy ily egyszerűek szokásai? - magát a hírneves patikust is felfedeztem a boltajtó előtt. Békésen üldögélt s az esteli hűvösséget élvezte családostul. Apám leírása alapján rögtön felismertem. Leszálltam a lóról, a kantárt odavetettem Miroul-nak, s fővegemet lekapva, mélyen meghajoltam Sanche mester előtt. Latinul szólítottam meg (mivel tudtam, örömet használja e tudós nyelvet nyilvánosság előtt):

- Magister illustrissime, sum Petrus Sioracus filius tui amici, et hic est frater meus Samsonus Sioracus.⁴

Még végig sem mondtam, máris felpattant a patikáriusmester, oly hévvel, mit nem vártam el korától, hozzám futott, s forrón megölelt-megcsókolt engem, majd Samsont, aztán ismét engem, valószínű szóöszönnel mondván Isten hozottat, főként latinul, de itt-ott montpellier-i okcitán és katalán szavakat, sőt még franciákat is kevert a latin szavak közé.

Előnyös külsővel nemigen dicsekedhetett Sanche mester, lévén arca meglehetősen csúf, szeme nem egyenes vágású, hanem lefelé keskenyedő s mi több, düledt és kissé kancsal is, orra hajlott, hosszú és ferde, arcszíne sárgás, foga rendetlen. Nem kínált kellemesebb látványt termete sem. Válla ferde, melle beesett volt, háta hajlott, lába görbe, fara kidudorodó. De jöllehet hosszú szakálla már szürke volt, s rég elhaladta ötvenedik esztendejét, hihetetlenül fürge volt, örökké izgett-mozgott, szökdécselve járt, szeme éles volt, nyelve pergő, esze nyílt. Kétszer özvegyült meg, s noha gyermekei már felnőttek, s a két legkisebbet kivéve családosak voltak, múlt év tavaszán újra nősült, mesélte el nekünk mindjárt a legkezdetén, s rögtön bemutatta a feleségét, Rachelt is, ki mellette ült, láthatóan áldott állapotban, majd latinul hozzátette: ma este hitvesem fiúval ajándékoz meg, a fájások már megkezdődtek.

- Ide, Balsa! - szólt oc nyelven legényének. - Segíts az urak szolgájának a lovakat ellátni s vezesd őt az istállóba! Öcsém - fogott kézen -, bemutatom leányomat, Typhème-et, ki igen szép, mégsem tanácsos belésszeretni, mivel a nagytiszteletű Saporta doktor jegyese, s a doktor úr lesz öcsém professzora.

Üdvözöltem Typhème-et, ki csakugyan gyönyörű volt: szeme oly nedvesen csillogott, arcszíne oly napsütötte, fekete haja oly buja volt, mint egy szaracén nőé.

- Ez itt a fiam, Luc - folytatta Sanche mester. - Nagykorú, önszántából áttért a református vallásra. Mi engem illet, fájdalom, a romlott római katolikus vallás híve vagyok, mint a báró úrtól bizonnyal tudják. Tetszik, nem tetszik, elfogadom határtalan abúzusait.

Ezt latinul mondta, halkan és gyorsan, s én szájtátva hallgattam különös hitvallását. Mindazonáltal üdvözöltem Lucöt, ki olyan csúnya volt, amilyen szép a húga, hanem a szeme éppoly beszédes, mint apjáié, s hiszem, ha hagyták volna, éppoly szapora és sokbeszédű lett volna, mint az apja s éppoly sok nyelven tudott volna beszélni is, mint ő.

- Luc tizenöt esztendő - mondta Sanche mester. - Íme nevelője, ki ugyancsak nálam lakik, lévén oly szegény pénz dolgában, amilyen gazdag tudásban. Hic est Johannus Fogacerus - folytatta némi ünnepélyességgel s a megnevezettre mutatott -, in medicina baccalaureus et procurator studiosorum.⁵

Köszöntöttem e nagy embert. Csakugyan nagy volt, kétszeresen is az: termete s címei által. Mert az én szememben nem volt csekélység, ha valaki az orvostudományok baccalaureusának mondhatta magát, s mi több, a diákság procuratorának, képviselőjének a professzorok s doktorok gyűlekezetében.

- Siorac urak, alázatos szolgájuk vagyok! - szólt Jean Fogacer különös taglejtéssel kísérve szavait, s ettől úgy tetszett, mintha gúnyt űzne önmagából és belőlünk is.

Ruhája fekete volt s kissé kopottas, mégis roppant előkelően festett, hála hosszú, nyúlánk természetének, kecses mozgásának s éppen nem közönséges arcának. Igen szép fogak tünedeztek elő, ha szóra nyitotta húsos, piros ajkát, hosszú sasorra volt, dióbarna szeme, szénfekete szemöldöke, melyet mintha ecsettel rajzoltak volna oda, s a halántékánál felfutott, miáltal némileg ördögre hasonlított. Hanem az igazat megvallva, ha ördög volt, hát derék ördög, mert sűrűn mosolygott és még többet nevetett azalatt, míg Sanche mester bemutatta nekünk családját; különösen akkor nevetett nagyot, amikor a patikárius kijelentette: hitvесе még az este fiúgyermekkel fogja őt megajándékozni. S meg kell mondanom, én is igen meglepődtem azon, hogy Sanche mester bizonyosan tudja a kisdéd nemét, mielőtt az előjött volna anyja méhéből.

- Kedves öcsém - szólt Sanche mester (ki soha nem szólított másként bennünket) -, ugyan elfáradhattatok e hosszú lovaglásban! Hé, Fontanette! Te tyúkeszű! Ne bámuld tátott szájjal a nemesurakat, inkább mutasd meg nekik a szobájukat!

⁴ Nagy hírnű mester, én a te barátod fia vagyok, Pierre de Siorac, és ez itt fivérem, Samson de Siorac.

⁵ Íme Jean Fogacer, baccalaureus orvos s a diákság procuratora.

Kezdetben elszorult a szívem a gondolatra, hogy a patikáriusmester külön szobába szállásolta el Samsont, annyira megszoktuk volt, hogy egy szobában lakunk s egy ágyban hálunk, ám míg a takaros szolgáló nyomában a lépcsőn felfelé haladtam, s szemem úgy rátapadt formás hátára, hogy jóformán le sem bírtam venni róla, hirtelen ráébredtem, hogy a szobák ilyen elrendezése talán nem is olyan rossz dolog.

- Itt fog hálni, uram - szólt Fontanette Samsonhoz, elbűvölő mosollyal. - Parancsolja-e, hogy lehúzzam csizmáját?

- Majd a szolgál - felelte Samson elutasítóan, rá sem tekintve a kicsikére. S mert alig várta már, hogy magára maradjon, hirtelen becsapta orrunk előtt az ajtót. Hallottam, mint veti el magát ágyán, hogy mihamarább álomba süppedjen.

Igen levert volna, hogy Samson ily gorombán bánt szegény leánykával, ha nem tudtam volna, mi a baja. Be nagy is az emberen egy kis calibrys hatalma! Mihelyt rácsukódik a hús csapdája, lépen ragad, fogoly - de mi kedves helyen! -, s ahhoz igazodik mindene, szíve is, esze is. No de legalább attól nem kellett tartanom, hogy Gertrude úrhölgy visszaél a hatalmával, lévén hasonlóképp Samson rabja.

- Íme a szobája, uram - szólt Fontanette, elszontyolodva a goromba visszautasítás miatt. Im már nem is merte szolgálatait felajánlani.

- Gyere csak be - szóltam s rámosolyogtam, helyet foglalva ágyamon. - Mi engem illet, szívesen venném segítségedet, ha nekem is felkínálnád.

- Ezer örömmel, uram - szólt a lányka, s kecsesen elém kuporodott.

E helyzetben jól ráláttam vállfűzőjére, melyet ugyancsak lazára engedett, hogy el ne nyomja a belevalót.

- Nekem jobban tetszik az úr öccsénél, ha ő százszor csinosabb is. Kegyelmed nem oly büszke.

- Samson nem büszke - feleltem, le nem véve szememet kebléről, mely szüntelenül és erősen hullámozott, míg a leányka azon erőlködött, hogy csizmámat levonja -, Samson nagy szerelembe esett egy úrhölgygel, ezért oly méla és barátságatlan.

- S a gonosz úrhölgy elutasítja? - Fontanette ragyogó, barna szeme kíváncsian tapadt rám.

- Nem, hanem messze jár, országok útján viszi a lova.

- Nagy kár bizony azt szeretni, ki nincs itt - sóhajtott Fontanette -, s helyette a szelet ölelni. Hát kegyelmed, uram, nem esett-e vajon egy idevalósi leánnyal szerelembe?

Ránevettem, és legbelül kicsit elérzékenyültem; oly csinos volt és tiszta a leányka, s úgy olvadozott pillantásomtól, mint vaj a napon.

- Nem tudhatom, Fontanette - feleltem végül. - Még nem ismerlek eléggé.

- Ej, uram - pirult fülig a kislány. - Kegyelmed gúnyt űz belőlem. Hogy habarodhatna bele egy szolgálóba az, ki egykor báró lesz!

--Sosem leszek báró, Fontanette. Másodszülött vagyok. Ezért kell tanulnom.

- Akkor nagy tudós lesz egyszer, uram - szólt ő és felállt -, mint Sanche mester vagy Fogacer baccalaureus. Én meg buta vagyok, mint ólbeli kecske.

- Én azzal nem törődöm - mondtam, s odalépve hozzá, két kezemet csípejére tettem, s arcon csókoltam.

- Csak ne oly gyorsan, jó uram - lépett hátra Fontanette. - Ha már ma megcsókol, mit tesz velem holnap?

Nagyot nevettem önkéntelen tréfáján. Ő is elnevette magát, aztán azt mondta:

- Engedelmevel elfutok, uram. Fel kell szolgálnom a vacsorát.

Haj, az az első étkezés Sanche mesternél! Kevés étel! Sovány hús! Igaz, szigorú hugenotta takarékoság uralkodott odahaza, Mespechben is, nem dúskáltunk minden földi jóban, mint a Sarlat-vidék katolikus várkastélyaiban, hol temérdek jó és szép étel ment kárba, mivel a cselédség, minnekutána torkig lakott maga is, java részét az ebeknek vetette. Ám ha e kárhozatos prédálástól őrizkedett is apám és Sauveterre, az ennivalóval sohasem fukarkodtak. Leves és pecsenye, kenyér és bor, tej és vaj mindig bőviben volt minálunk, jutott, amennyi csak kellett, úrnak és szolgának egyaránt. S ha valakinek Mespechben netán megkordult a gyomra ebéd és vacsora között, mindig kérhetett a kövér Maligou nenőtől a konyhán karaj kenyeret, hagymát, egy csupor tejet, egy marék diót, azt soha meg nem tagadták tőle, fentről jött parancs értelmében. Pokolra a haszontalan takaré-

kossággal, mondta apám, ne fukarkodjunk bendőnk rovására! Üres has rest a munkára. Még a ló sem akarja az ekét húzni, ha nem kap abrakot.

Első étkezésünk alkalmával Sanche mester házában mindössze salátát s egy kis sültet szolgáltak fel; kinek-kinek egyetlen vékonyka szelet jutott, noha ugyancsak megéheztünk a hosszú úton. Csemege nem volt, vajnak színét sem láttuk az asztalon, sem a sültön, mivel itt olajjal főztek. Ital gyanánt savanyú kis bort szolgáltak fel, azt is oly leleményesen, hogy minél kevesebb fogyjon. Fontanette két kancsóval járt az asztal körül, az egyikben víz volt, előbb abból öntött bőven pohárunkba, a másikban bor, azzal aztán teletöltötte. Szerencsére jó volt a búzakenyér, s abból vehettünk, amennyit akartunk. Sok kenyeret megettem, úgy-ahogy betömvén a lukat gyomromban. Hej, Fontanette! gondoltam magamban, igaz, ennivalóan csinos vagy, ám mint mifelénk mondják, a szépséget nyalhatod-falhatod, jól mégsem laksz vele. Mi Samsont illette, ő azt sem tudta, hol van; mit mondanak neki, s mit eszik. Álmaival lakott jól. Én azonban, fájdalom, minduntalan felemlegettem magamban a lézignani Egyszarvút, a toulouse-i Két Angyalt, a Castelnau d'Ary-i Arany Oroszlánt s a patota süteményeit, és összefutott a nyál a számban Sanche mester szegényes asztala mellett. Majd megint hazagondoltam, Mespechre, Maligou néne ínycsiklandó, ízes, porhanyós, lassú tűzön sült périgord-i ételeire. Mert ámbár szegény nő ostoba, pletykás, bálványimádó, babonás s mi több, parázna nőszemély volt, főzni jobban tudott, mint akárki, azért is bocsátott meg neki apám mindig mindent, még azt is, hogy tulajdon házukban, hugenotta fészkünkben összeszűrte a levét a marcuays-i plébánossal.

Kellettenségemet tetézte, hogy mialatt e szomorú vacsora sovány falatain rágódtam, vendéglátónk hitvese ott, a teremben vajúdott, mindössze egy vékony függöny választotta el tőlünk; a szülő nő jajai, sikolyai, nyögései szakították meg minduntalan vacsoránkat, a szülésnél segédkező két asszonyosság erőteljes buzdításaitól kísérve. Sanche mestert, úgy tetszett, nem zavarja különösebben e kísérőzene, éppen csak felemelte hangját, hogy jobban értsük, s terjedelmes előadásba fogott latinul valamely új orvosságról, melyet ő állított össze, s mely szerint bizonyos és csálhatatlan gyógyszere mindenfajta hasmenésnek. Egy ízben mégis a függöny felé fordult egy hangosabb sikoltás után, s oc nyelven ezt mondta:

- Úgy látom, szegény Rachel nehezen hozza a világra fiamat. Balsa, eredj, keríts bojtortjánt a műhelyből.

Balsa teli szájjal elfutott, s egy tégellyel tért vissza. Sanche mester magához szólította az egyik bábát, s ünnepélyes hangon meghagyta neki:

- Asszonyóság, dörzsölje be feleségem combjának belső oldalát e kenőccsel, s közben imádkozza fennhangon a Miatyánkot. Ez nagyban megkönnyíti majd hitvesem szülését.

A bábaasszony mélyen meghajolt, háromszor keresztet vetett, illő tisztelettel átvette a tégelyt s haladéktalanul visszavonult a függöny mögé, hogy a parancsot végrehajtsa.

- Sanche mester - mondtam -, azt eddig is tudtam, hogy a bojtortján a legjobb orvosszere a szaruhártya fekélyének, azt azonban nem, hogy haszonnal alkalmazhatjuk szülésnél.

- Pedig úgy van! - felelte Sanche mester. - S erre nézve nagy és tiszteletre méltó auktoritásra hivatkozhatom, mivel a bojtortján használatát in situ⁶ nyomatékosan ajánlja Bernard de Godon tudós művében, a Lilium Medicinae-ben, s én ismételtén kipróbáltam, mindig jó eredménnyel, megboldogult hitveseim szüléseinél.

Mivel Fogacer nagyot nevetett e szóra, Sanche mester némiképp sértetten kiáltott fel:

- Medice, visne castigare ridendo meam?⁷

- Non decet magister illustrissime - felelte Fogacer, s ördögi szemöldöke halántékáig szaladt.

- Felix est qui potuit rerum cognoscere causas.⁸

- Miért nevetsz hát? - Sanche mester szavait vérfagyasztó sikoly szakította félbe. - Komám-asszony - kiáltotta oc nyelven a függöny felé -, ne sajnálja, dörzsölje! dörzsölje! És szaporán mondja a Miatyánkot.

⁶ Adott helyzetben.

⁷ Orvos, te csúfot üzöl az én orvostudományomból?

⁸ Az nem volna illő, nagytekintetű magiszter. Boldog, aki képes felfogni a dolgok valóságos okát.

Gondolom, a bábaasszonyok mindkét orvosszert még buzgóbban alkalmazták, mint addig, s valóban javulás állt be. A csendben, melyet immár csak itt-ott tört meg halk nyöszörgés, Fogacer megszólalt latinul:

- Nagytekintetű mester, elsöbben is nem vonom kétségbe a bojtorján jótékony hatását. Másodszor jobb keresztény vagyok, hogysem a Miatyánk áldásos voltát tagadnám. Tagadom ellenben a kettő szövetségét. Mert vagy vagy. Vagy a bojtorján enyhíti a szülő nő fájdalmait, vagy a Miatyánk. Ha az előbbi, felesleges a Miatyánk, ha az utóbbi, felesleges a bojtorján.

- Medice - felelte Sanche mester -, navita de ventis de tauris narrit arator.⁹ Az ember a saját hangját sem hallja már itt! Dörzsöljék, asszonyságok, dörzsöljék! És ne sajnálják a bojtorját. Nem szokásom garaszkodni, ha a hitvesemről van szó!

- Magister - szólaltam meg latinul, amikor a jajgatás kissé csillapult -, kétszer hallottam tulajdon szájából kétségbevonhatatlan megállapításként, hogy tisztelt hitvese fiúval fogja megajándékozni. Szabad kérdenem, mire alapozza e bizonyosságot?

Amikor egy újabb jajkiáltás elvonta Sanche mester figyelmét, Fogacer sietett kihasználni az alkalmat, s mosolyogva odasúgta nekem:

- Bene! Bene! haec est vexata questio!¹⁰

Mindazonáltal, meg kell vallanom, Sanche mestert nem ejtette zavarba. Nyugodtan ráfelelte:

- Itt nincs helye kétségnek, sem vitának. Ki teliholdkor vajúdik, fiat szül, ki újholdkor, leányt.

Ám mivel bojtorján és Miatyánk ellenére szegény Rachel jajgatása percről percre hangosabb lett, Sanche mester végre hajlandónak mutatkozott felkelni s a függöny mögé vonulni, hogy ifjú hitvesét tudományáldásaiban részesítse.

A vacsora rég véget ért, Luc és a húga, Typhème, Balsa, Miroul és hön szeretett Samsonom aludni tért, az asztalnál csak ketten maradtunk, Fogacer meg én. Ekkor Fontanette kancsóban teát hozott s teletöltötte poharunkat.

- Ej, Fontanette, a gazda megró majd! - súgta oda neki Fogacer: - Mentatea! Mi több, cukorral! Önszántából!

- Majd azt mondom, én kértem - vágtam közbe.

- Hála és köszönet, nemes úrfi - Fontanette rám mosolygott és hajbókolt.

Azzal sarkon penderült, úgy, hogy bő szoknyája kecses harangként lengett bokája körül, s kilibbent a konyhába. Utánanéztem.

Fogacer felvonta fél szemöldökét, s oly közel hajolva hozzám, hogy könyökünk összeért, fél hangon, mosolyogva mondta:

- Nec nimium vobis formosa ancilla ministret!¹¹

- Ámen - mondtam jobb híján, csészémre hajolva, s szívből örvendezve a kedves figyelemnek és a mentateának. Lassan kortyolgattam a teát és egy jó karéj kenyeret is elfogyasztottam mellé, mert az igazat szólva kedvem lett volna újrakezdeni a sovány vacsorát.

- A mesternek - szólt Fogacer hosszú mutatoujjával a függönyre bökve s hangját lehalkítva (ami egészen fölösleges volt, mivel a jajgatás cseppet sem hagyott alább) - van egy-két gyengéje, de jó ember. Hanem igya már meg a teáját, nehogy a kislányt leszidják miatta!

Az utolsó kortyot nyeltem le éppen, amikor szétcsapódott a függöny és megjelent Sanche mester; egyik válla magasabban volt, mint a másik, háta kétrét görnyedt, de vidáman simogatta hosszú szürke szakállát. Megállt előttünk, és diadalmasan jelentette:

- Mindjárt vége. Láttam a kislegény haját!

Még végig sem mondta, amikor a vajúdo nő ismét feljajdult, oly hangosan, hogy a süket is meghallotta volna. Aztán egyszerre nagy csend támadt, s mi hökkenten várakoztunk. Végre félrevonta a függönyt az egyik bába, s fejét lehorgasztva, szomorú arccal a mester elé állt.

- Sanche mester - jelentette síri hangon -, kedves hitvese alázatosan bocsánatát kéri: leányt szült.

- Hogyan! - ugrott talpra tettetett megrökönyödéssel s felháborodással Fogacer. - Leányt! Teliholdkor!

⁹ Orvos, a hajós szelekről beszél, a szántóvető ökreiről.

¹⁰ Jól van, jól! Íme a zavarbaejtő kérdés.

¹¹ Ne tarts a kelleténél csinosabb szolgálot!

Sanche mesternek a szeme se rebbent.

- Úgy Isten akaratából valamely más planéta sugarai keveredtek el a holdéval, semmivé téve Luna hatását - mondta. És kezét égnek emelve még hozzátette:

- Astra regunt homines sed regit astra Deus.¹²

Negyedik fejezet

Be kellemes volt is másnap reggeli ébredésem! Fontanette belépett szobámba, s kitárta a tölgyfából készült belső ablaktáblát. Ablakomat - mint a toulouse-i Két Angyal fogadóét is - csak olajos papír fedte. E papiroson a tekintet nem hatolhatott ugyan át, Languedoc hő napfénye azonban igen, úgyhogy aranyszínben pompázott.

- Szent Antal szakállára, Fontanette - vakargattam fejemet -, hogyan jöttél be? Hisz este beretesztem ajtómat.

- E másik ajtón át. Ez szobámba vezet.

- Ejha, Fontanette - rikkantottam nagyot -, még bogarat dugsz fülembé. - De Fontanette, ki máskor oly könnyen fakadt mosolyra vagy nevetésre, komoly képet öltött, mint apátnő nagyböjt idején, s szigort erőltetve bájos pofikájára, valóságos kis prédikációt vágott ki.

- Uram, ha oly eszméje támadt, mint hiszem, jobb lett volna bizony azt el sem gondolnia. Nem vagyok én fogadóbeli szolgáló, hogy az első jöttmentnek hanyatt vessem magam. Az ajtót, melyen át beléptem, a szobám felől retesz zárja. Mi pedig engem illet - tette hozzá szemét lesütve -, én még szűz vagyok.

- Azaz kétszeresen is el vagy reteszelve, jó leány - mosolyogtam. - S nem tartod-e kissé kényelmetlennek állapotodat? Avagy meg akarnál maradni benne, mint holmi apáca?

- Nem tudom, uram - felelte megindító, gyermeki őszinteséggel. - Még nem döntöttem el.

És ez egyszer nem jött szó a számra, pedig máskülönben ugyancsak felvágták a nyelvemet; két ellentétes erő húzott-vonzott: csatára kelt bennem gonosz vágy és szíves szánalom. S az igazat szólva mindig nagy igazságtalanságnak véltem s annak vélem ma is, hogy szegény leányokon, csak mert lánynak születtek, oly erényt kér számon a világ, mit a legényeken soha. Pedig hát mi lenne emezekkel, ha amazok mindig tartanák magukat a regulához? Hallgattam hát, de nem szüntem meg őt figyelni, amint harmatűdén s könnyedén jött-ment szobámban, helyrerakosgatva szanaszét szórt ruhadarabjaimat. Amikor ezzel végzett, megcsodálta fegyvereimet.

- Uram, hogy hívják e kurta puskát?

- Pisztolynak.

- Hát ezt a rövid kardot?

- Gyíklesőnek.

Ezen jót nevetett, de mindjárt el is szégyellte magát. Hogy zavarából kimentsem, megkérdeztem:

- Mondd, Fontanette, mit szokás itt reggelizni?

- Levest.

- Piha! - húztam el a számat. - Levest! Tejet nem?

- Ó, uram! Tejet! Kegyelmed nem Périgord-ban van most. Montpellier környéke merő kő, szik és homok. A szőlő még csak megterem rajta meg az olajfa, hanem a tehenek nem lelnek legel-nivalót.

- Tej tehát nincs. Úszkál-e legalább eme levesben némi ízletes disznóhús?

- Ó, uram! Disznóhús! Azt hiába keresne minálunk. Gazdánk nem szíveli.

- Micsoda? Se szalonna, se sonka, se kolbász? Még pástétom sincs?

- Körömfeketényi sem. De ni, most jut eszembe, nemes úrfi - szólt kissé zavartan (s én nagy gyönyörűséggel figyeltem arca játékát, annál is inkább, mert cseppet sem álságoskodott, mint más leányok szoktak) -, hisz én Fogacer baccalaureus úr parancsára költöttem fel az urat. A baccalaureus úr beszélni kíván kegyelmeddel.

- S ezt csak most mondod? Fontanette, tűnj el!

- Nem maradhatnék inkább, uram, míg felöltözik?

¹² Az embereket a csillagok kormányozzák, a csillagokat pedig Isten.

- De Fontanette, hisz mezítelen látnál.

- Nap mint nap láthatom Luc úrfit pőrén, mint az ujjam. S kegyelmed sokkal delibb és erősebb nála...

És így folytatta, míg fel nem öltöztem. Fogadom, ártatlansága tette, hogy ily nyíltan csacsozott, ezért tűrtem el jelenlétét is, ámbar zavart, nem akarván szegénykét elkergetni. Pedig restelltem, hogy úgy megbámul s elhalmoz dicsérettel, ha mégoly ártatlanul gondolja is; mert amilyen nagy gyerek volt, nem látott ebben semmi rosszat, s kereken kimondta, amit gondolt, mint madárka mondaná a maga párjának, ha beszélni tudna.

Amikor beléptem az ebédlőbe, Fogacer már a levest kanalazta. Sajnos, üres zöldségleves volt, hanem én úgy megéheztem este óta, hogy derekasan nekiláttam magam is. Lucnek, a szép Typhéme-nek, Balsának és a patikáriusmesternek színét sem láttam. Mihelyt elverte éhét, Fogacer hozzám fordult:

- Siorac, kérem, mellőzzük a ceremóniát egymás között. Ne tituláljon baccalaureusnak, s én sem szólítom majd uramnak. Végezzen ama lélöttyel, s én felvezetem a tetőre - ott kényelmesebben beszélgethetünk.

Nem képzeltem volna, hogy a tető - melyre csigalépcső vezetett - valójában szép, nagy erkély, honnan kilátás nyílt az egész városra s hasonló tetőerkélyek rengetegére. Még távolabb felfedeztem egy, a látóhatár azürkékjéből sötétkéken kiváló csíkot, mely ezer szikrát vetett a tűző napban. A Földközi-tenger csíkját.

- Ó, Fogacer! - kiáltottam megindultan -, nem kell-e hálát adnunk az Úrnak, amiért e csodát megteremtette, s annyi más nagy, kiváló s szép dologgal együtt nekünk ajándékozta?

- Nem bánom - vonta fel Fogacer sátáni szemöldökét -, hanem akkor ne álljunk itt meg, hanem adjunk hálát Neki viharokért, szélvészért, zuhatagos esőért, aszályért, mennykőért, tűzhányókitörésért, földrengésért; mi a növények rendjét illeti, nosza adjunk hálát Neki a nadragulyáért, beléndekért, gyűszűvirágért s számtalan más halálhozó fűért; mi pedig az állatokét, medvéért, farkasért, vadkanért, rókáért, afrikai fenevadakért, nem is szólva viperáról, áspisról, tarantelláról, skorpióról s száz meg száz más bogárról, féregről, gombáról, leghasznosabb veteményeink tönkretevőiről. S csak ennyi volna? Dehogy! dehogy! Fogadjuk hálásan azt is, hogy az Úr kanyarót, torokbajt, himlőt, vízkórságot, mocsárlázat, leprát, tüdőbajt bocsát ránk, s mindezekben felül ember voltunk e két klenódiumát, a vérbajt és a pestist.

Döbbsenten pillantottam Fogacer-ra istenkáromló beszéde és amiatt, hogy mindezt a lehető legkomolyabb tréfa hangján mondta el.

- Csakugyan létezik rossz is - mondtam rövid gondolkodás után. - De mivel Isten nem cselekedhet másként, csak jól és helyesen, kell hogy a rossz is valamely terv része legyen.

- Valamely terv része? - vonta még magasabbra szemöldökét Fogacer. - Tervé? De miféle tervé?

- Nem tudhatjuk. Isten útjai kifürkészhetetlenek.

- Igen jó és ortodox válasz, arra hivatott, mint a maguk Kálvinja mondaná, hogy kielégítse a józan és engedelmes lelkeket. Kérem, vegye gondosan szemügyre nem ugyan a választ magát, hanem válaszáda cicomátlan módját: sehol helyesen levezetett okok, argumentumok, sehol semmi mesterkedés; válasza ex abrupto zárja be a vitát, lebocsátván az emberi tudatlanság sűrű függönyét. Baccalaureusi tógámra mondom, ennél több szó szükségeltetik kimondani, hogy mit sem tudunk! Jóval hosszabban kellett volna argumentálnia szabály és törvény szerint, mondandóját szillogizmusokba foglalni, s szigorú logikával eljutni a konklúzióhoz, menet közben helyel-közzel a régiek tekintélyével takarózni s szép idézetekben tobzódni! A teremburáját, nem szól tudóshoz illően, ki ily kurtán szól!

Jól ellátta a bajomat. Belepirultam. Égő arcom láttán Fogacer még hangosabban nevetett, hátat fordított nekem s leült, helyesebben elvetette előkelően hosszú és ösztövrer természetét egy falba vájt köpadon; a lépcsőt, melyen feljöttünk, mellvéd zárta le oltalmul az eső ellen, annak támaszkodott a pad.

- Siorac - szólt, töprengésem és zavarom láttán -, üljön ide mellém a fal árnyékába, a nap már melegen süt. Nem akartam megbántani kegyelmedet, csupán egy-két oldalvágással próbára tenni bajvívó tudományát. Procuratori tisztelnél fogva mindaddig nem vehetem fel nevét a királyi or-

voskollégium névjegyzékére, míg meg nem győződtem logikai s filozófiai ismeretei kielégítő voltáról.

- Nos - kérdeztem, cseppet sem büszkén -, miként ítél e tárgyakban tudásomról?

- Meglehetősen rossz véleménynyel vagyok felőle. Apjaura igen alapos orvosi ismeretekkel látta el, ám mivel a logika s a filozófia ama két emlő, melyből, ha igaz, a tudás tejét szívjuk, addig nem lesz kelmedből doktor, de még csak kollégista sem, míg meg nem tanul e bárgyú emlőkön élösködni.

- Hogyan? - kaptam föl a fejem. - Bárgyú emlők? Tehát megveti őket?

- Medicus sum et in medicinam solam credo.¹³ Mi a mondott emlőket illeti, hitem szerint üresek, laposak, hiábavalók és skolasztikusak. Mindazonáltal mesterien kezelem őket. Omnium consensu¹⁴ nincs jobb vitázó a királyi kollégiumban hívénél. Hanem - tette hozzá mosolyogva -, részint előzékenységből, részint elővigyázatból e tekintetben is elmaradok a királyi professzorok mögött.

Elállt a szavam, hallván, mint marja meg Fogacer baccalaureus a tiszteletre méltó keblet, mely táplálta volt, mielőtt orvostant tanult volna. A filozófiát tehát titokban megvetik, kik nyilvánosság előtt vele parádéznak. Bejutottam volna-e parókás, rizsposos színház kulisszái mögé?

- Mindazonáltal nem lesz semmi baj, ha követi tanácsaimat. Ma június 27-ik napja van, az orvosegyetem Szent Lukács napján, október 18-án nyitja meg kapuit, van tehát időm bőven, ha kegyelmed is úgy óhajtja, a mondott tárgyakban kegyelmedet és fivérét kiokosítani.

Nemhiába neveltek szigorú hugenotta takarékoszágra. Rögtön hegyezni kezdtem fületem, s égnek állt a hajam a pénzecskéknek e szavakban visszhangzó csörgésére.

- Fogacer - szóltam hidegen -, Samson ifjabb fiú, ahogy én is. Nincs sok pénzünk. Ne kerteljünk hát! Mennyibe kerülne, ha az eljövendő három hó folyamán logikai s filozófiai leckéi áldásában részesülnénk?

- Ej, ügönő!¹⁵ - nevetett nagyot Fogacer, felvonva sátáni szemöldökét -, csak nem vagy kenyérhajrágó zsugori? Avagy engem gyanúsítasz orcátlan kuporisággal? Téved, Siorac, áraim igen mérsékeltek. Kétnaponta két teljes órát szánok kegyelmetekre drága időmből, s az mindössze két solba kerül alkalmanként, s azonfelül hetente kétszer a Három Királyok fogadóban hármashban elköltött ebéd árába. Kegyelmed circiter nyolc solt fog leszurkolni a disznósültért, mellyel jóllakat. Nos, mit gondolsz? Sokkal több pénzt fog kidobni ama kurzusért, melyet Saporta doktor tart nyáron át önként az új tanulóknak...

- De köteles vagyok-e én oda járni? Hasznomra lesz-e?

- Ó, ártatlan gyermekcse! - mosolygott Fogacer. - Járnia kell Saporta doktor előadásaira, ha semmi hasznukat nem venné is. Saporta a négy királyi professzor egyike Rondeletvel, Feynes-nel és Salomonnal egyetemben, kit d'Assas-nak mondanak, s ha Rondelet, ki öreg és beteg, elköltözik e világról a másikra, Saportát fogják a helyébe kancelláriusnak megválasztani. Ki merné a kancellár előadásait fumigálni?

- Avagy procuratoromét - nevettem. - Kezet rá, Fogacer! Mától fogva tanítványa leszek logikából és filozófiából. És Isten úgyse! legyen bár oly sovány e táplálék, mint mondta, bekapom én egy falásra!

- Ez a beszéd! - szólt Fogacer igen elégedetten magával is, velem is. - Szeretem e nagy étvágyat. Holnap nekilátunk.

Majd szóltan, mosolyogva vizslatott jó darabig, s én is őt. Feje búbján erősen kopaszodott már a sima, fekete haj, emiatt idősebbnek tetszett koránál (mint később megtudtam, huszadik esztendejét sem haladta még el). Szeme mogyoróbarnán csillogott sátáni szemöldöke alatt, tekintete átható volt, orra, mint már mondtam, sascsórt formázott, s amellet oly hosszú és vékony volt, hogy csontos nyerge élbe futott. Az egész együtt zord hatást tett volna, ha nincs ott az a nagy száj, a húsos, vérpiros ajak, mely alkalomadtán mosolyra fodrozódott, különösen, ha Fogacer belelendült s ontani kezdte a paradoxonokat, tréfákat, malacságokat s rejtett istentelenségeket, mi csakis négy fal között esett meg vele, tiszteletre méltó és csiklandós fülektől távol, mert nyilvánosan úgy vigyázta

¹³ Orvos vagyok, egyedül az orvostudományban hiszek.

¹⁴ Mindenki véleménye szerint.

¹⁵ Azaz: hugenotta, tréfás - népi - ejtéssel.

szavait, mint pásztor a juhait, elrejtve idegen szemek elől a rüheseket, koszosakat, és csak a hófehéreket mutogatva.

- Kegyelmed tehát vérbeli szoknyavadász, uram - szólt komolyságot mímelve.

- Uram - feleltem ugyanúgy -, az vagyok.

- S nem kétlem, fusson bár mégoly gyorsan is az a szoknya, az úr utoléri. Mert a haja szőke, a szeme kék, bőre üde, termete deli s a dereka karcsú.

- Mégsem vagyok oly csinos, mint fivérem.

- Így igaz, hanem az a fivér néma, kegyelmed nyelve meg igen jól pereg. S végül van egész személyében valami elevenség, vidámság és vállalkozó kedv, mi bizonytalannal megnyeri a leánykák tetszését.

- Uram - feleltem -, nincs okom panaszra.

Itt Fogacer némi szünetet tartott, majd elhagyva a tréfálkozást, komolyra fordította a szót:

- Siorac, kérem, ügyeljen tanácsomra! Jó tanács. Két hajadon él e házban. Helyzetük nagyon különböző, mégsem szabad őket egy ujjal is érintenie, más és más okból. Typhème jegyese doktor Saportának, mint ezt immár gondosan tudomására hozták. A doktor igen jó ember, s éppen kétszer annyi idős, mint Typhème. De marránus, és Sanche mester is az.

- Marránus? - hüledeztem.

- Hogyan? Apjaura nem tudatta kegyelmeddel e dolgot, holott itt szállásolta el? - vonta fel Fogacer fél szemöldökét.

- Nem szólt róla.

- Akkor tudja meg: a marránusok spanyol zsidók - ámbár akad köztük portugál is. A kegyetlen inkvizíció erőhatalommal megtérítette, a bűzhödtt papi türelmetlenség hazájukból is kiűzte őket. Királyunk, XI. Lajos menedéket adott nekik itt, Languedocban. S ezt igen bölcsen tette, mert a marránusok behozták ide a zsidó és az arab orvostudományt. Enélkül a mi királyi kollégiumunk nem lenne ma az, ami.

- Pedig Sanche mester maga mondta, hogy katolikus.

- Kényszerből. Úgy az, mint én magam is: elővigyázatból, de csakis színleg és névleg.

Lett volna min töprengennem, de inkább nem merészkedtem ily ingoványos talajra, hanem azt mondtam:

- A szép Typhème-et is azért szánták Saportának, mert a doktor marránus?

- Valóban ez a nász egyik oka - mosolygott Fogacer. - A másik az, hogy Sanche mester igen jó módú, de Saporta még nála is gazdagabb, lévén földje s szőlője a sík vidéken, több háza Montpellier-ben, s mi több, a Vaskéz utcában ez az utca oly meredek, hogy devaladának hívják -, magáénak mondhat egy igen szép labdartermet, melyből busás hasznót húz. Jó szemmel nézné, ha kegyelmed is üzné e játékot.

- Hisz soha nem volt a kezemben labda, sem ütő.

- Az mit sem tesz. Én majd megtanítom rá.

A manóba, gondoltam, ilyenek ezek a városiak. Két marokkal szedik el pénzecskédet.

- Hanem oszlassa el egy kétségemet, Fogacer! E házban az apa katolikus. És a fiú református. Sanche mester és Luc tehát kölcsönösen eretnekek egymás szemében. Hogy lehet ez?

- Pusztán jelmez kérdése - felelte Fogacer az ő fodros mosolyával. - Az apa katolikus köpönyegbe bújt. A fiú Kálvin köpönyegébe. És így fedezi egyik a másikat. Nagyon is bölcs dolog ez oly nyugtalan időkben, mint a maiak. Vegyen példát, Siorac, e határtalan elővigyázatból. Ne hirdesse fenn hitét a városban! Montpellier-ben ugyan sok hitsorsosa él, de ne feledje: a király és anyja pápista, s előbb-utóbb mindenkinek azt kell akarnia, amit ők akarnak, ha önként nem, hát kénytelenítve.

Jót nevetett saját szavain, mintha az egész csak útszéli komédia lenne - elvégre nem medicina! -, kinyújtotta hosszú, előkelő lábát, egy agár fürgeségével talpon termett, s azt mondta:

- Rohanok, Siorac. Máris magasan jár a nap, Rondelet Toulouse-ba utazik, s az én gondjaimra bízta betegeit.

- Fontanette-ről még nem szólt.

- Ohó, e dolog érdekelni látszik uraságot! Majd beszélünk róla - szólt vissza a lépcsőről.

S ki mást láttam viszont a lépcső alján, miután Fogacer eltűnt, mint Fontanette-et. Fogadom, szántsándékkal került erre, hogy láthasson s rám mosolyoghasson.

- Fontanette - kérdeztem -, öcsém felkelt-e?
- Nem, uram. Alszik, mint a mormota. Pedig jó hangosan kopogtattam ajtaján, de nem válszolt.

- Ezt nem szeretem. - Bosszúságomban elpirultam, sarkon fordultam, s kopogtatás nélkül benyitottam Samson szobájába.

Samson a bal oldalán feküdt anyaszült meztelen, mivel leplét a hőség miatt lerúgta; igen szép volt és erős, bőre fehér, mint a hó. Rózsás arcát tenyerébe hajtotta, lehunyt szemére rézsín fűrtök zuhataga borult, csinosan bodorodva a füle mellett. Láttára elillant keserű haragom. Kezemet vállára tettem, s torkom szakadtából fülebe harsogtam a nevét. Közben gyorsan és erőteljesen rázogattam. Nagy nehezen magához tért.

- Öcsémuram azért jött-e Montpellier-be - szoltam, hidegséget tettetve, holott legbelül olvadoztam -, hogy naphosszat ágyán heverésszen s a szobában penészedjék? Mindjárt delelőre hág a nap, s te még mindig itt lustálkodszt!

- Én Pierre-em - nyöszörögte, miközben felült és összecsóskolt -, ne korholj, kérlek, egész éjjel a szemem le nem hunytam, s ámbátor alig eszméltem fel, máris poklok minden kínját kell elszenvednem, annyira elbúsít nagy elhatározásom.

- Elhatározás? - vontam össze szemöldökömet. - Miféle elhatározás? És mi ügyben?

- Hogy nem fogok többé Gertrude de Luc úrhölgygel találkozni, sem amikor átutazik Montpellier-n, sem amikor Rómából tér ide vissza.

- S ugyan miért?

- Mert felette kárhozatos és halálos bűn törvénytelen paráználkodni.

- A gutába! - emeltem égnek két karomat. - Ki vert meg ily öccsel! Fajankó! Tán fogadalmat tettél? Apáca vagy? Netán szerzetes? Vagy remete? Avagy kiherélt háremőr? Hát mindaddig a szüzesség epéjében s ecetében akarsz pácolódni, míg meg nem nőszül? Szent Antal szakállára! - emeltem feljebb hangomat -, csak nem vagy oly önhitt, hogy erényesebbnek hiszed magad apádnál?

- Én? - gyúlt ki Samson arca, s kezét szívére szorította. - Hogy én erényesebb akarnék lenni atyámuramnál? Megkísérthetett-e e gondolat?

- Bizony megkísértett, hisz tudnod kell: apánk házasságon kívül nemzett téged, s én áldom e bűnét, mert oly öccsel ajándékozott meg, kit százszorta jobban szeretek vér szerinti bátyámnál!

- Ó, én Pierre-em - borult a nyakamba Samson -, én is szeretlek ám, tiszta szívemből!

- Nem tudom - toltam el őt magamtól (nagyon-nagyon szelíden) -, nem kell-e megvonnom öcsémtől szeretetemet. Ugyancsak eretnekszagod van.

- Nekem? - kiáltotta elszörnyedve, s én már-már megbántam, hogy hiszékenységére apelláltam, jöllehet saját érdekében.

- Nem gondolja-e, Samson öcsém - kérdeztem, homlokráncolva, zordonan -, hogy amikor feláldozza Gertrude úrhölgyet saját szerzetes-rögeszméinek, cselekedetekkel akarja kivívni üdvösségét, mi, mint tudja, szöges ellentétben áll Kálvin szent tanításával.

Üres szofisztika volt, amit műveltem, mégsem tudott rá megfelelni, s nagy zavarba esett, mivel nemcsak azt nem tudta, mit mondjon, hanem azt sem, mit gondoljon. Tátott szájjal, tanácstalanul bámult rám.

Éreztem: ellenállása gyengül, tehát folytattam:

- Öcsémuram máris a legjobb úton van! Hamarosan kegyetlenséggel tetézi eretnekségét. A világért se találkozzék Gertrude de Luc úrhölgygel! Mérjen bátran kegyetlen szenvedést e kedves, nemes úrhölgyre, ejtsen mély sebet önnön lelkén, tudván, hogy a szenvedés és seb kinek sem használ! Mert végtére is kit csaltok meg, ha szeretitek egymást? Ő özvegy, s ura saját sorsának.

- De Pierre, az Úr látja gyalázatos vétkeket!

- Mely korántsem oly gyalázatos, mint sok más vétek. S higgye meg, öcsém, sok dolga lenne az Úrnak, ha még a porszemet is látnia kellene, mely a föld színén táncol. Igazán azt hiszed, hogy manapság, a perek, máglyák, bűzhödő árulás és gyilkos testvérharc korában az Úr efféle vétkecskékre ügyel? S ha történetesen látja is őket, ugyanazon a mérlegen méri meg, mint amazokat?

- Nem kicsiny vétek - felelte Samson, új erőre kapva. - A törvény törvény.

- S nem szegte-e meg eme törvényt Jézus maga is, megtiltván, hogy a házasságtörő asszonyt megkövezzék? Samson, te nem kívánod viszontlátni Gertrude de Luc úrhölgyet, e szép mennybéli

angyalt, e drága, kedves teremtet? Lesz-e valaha is hozzá foghatóan édes húgod? Szerető társad? (Itt Samson hirtelen könnyekig elérzékenyült.) Légy legalább hálás az ápolásért!

- Hisz bátyám parancsára tettem betegnek magam. Nem voltam igazán az - felelte ő gyermeki együgyűséggel.

- Az voltál, öcsém, ha nem is láz emésztett. Hanem valaminek a hiánya. Máskülönben nem fogadtad volna a hölgy ápolását oly szívesen, mint ahogy fogadtad.

Ez mintha gondolkodóba ejtette volna. Nem szólt ugyan, de még egyre könnyezve nekifogott öltözködni. Én sem szóltam, azt akartam, előbbi szavaim találjanak utat lelkéhez, s verjenek nagy visszhangot mélyében, mert bizonyosan tudtam; odabent hatalmas prókátorokra találhatnak majd.

De nem volt-e kész csoda, jobban meggondolva, hogy így kellett tusáznom foggal és körömmel, igaz és hamis argumentumokkal, csak hogy szét ne tépje enkezével tulajdon boldogságát? Haj, gondoltam, miért nem lehetek én öcsém helyén? Volna csak nekem egy Gertrude de Lucöm, térden állva imádnám, hű lennék hozzá, nem futnék minden szoknya után, mint most teszem, igaz, testem kényelmére s könnyebbségére, hanem a lelkemet mi sem emeli fel s táplálja eközben.

Ahogy kiléptem Samson szobájából, öcsémtől követve, kinek könnyei immár felszáradtak, s úgy tetszett, sokkal kevésbé bús és dacos, mint volt ébredéskor, Fontanette-be botlottam. Úgy tett, mintha a lépcső korlátjáról törölgetné a port, ám én azt gyanítottam: a kulcslyukon hallgatózott, mert igen elgondolkodó arcot vágott, orcái tüzeltek, keble hullámozott. Samsonra együttérző pillantást vetett, rám oly gyengéd szemeket, mint még soha, majd jelentette: nagytekintetű gazdája (Sanche mestert mindenki így nevezte a házban) látni kíván officinájában, s mindjárt hozzátette: szívesen oda vezet, mintha nélküle eltévednénk a ház rengetegében. Nem akartam rápirítani, s a leánya a korláton feledve a rongyot, lefutott előttem a lépcsőn, de oly fürge léptekkel s csípejét oly bájosan riszálva, hogy fogadok, kimelegedett a háta égő tekintetemtől, mire leért.

Az officina tágas és szép szoba volt, két nagy ablakon át áradt be a világosság. A sokosztatú ablakok valódi üvegből voltak, és szép színekben pompáztak. A szobán hosszában fényezett tölgy-pult húzódott végig, rajta kisebb-nagyobb rézmérlegek sokasága, a lehető legveresebb rézből, s mind úgy ragyogott, akár a nap, a sok dörzsölgetéstől. A pult mögött állt Sanche mester két segéde és a fősegéd, Balsa, ki úgy festett, mint egy küklopsz, lévén félszemű, s álla, válla, karja akár egy óriásé, holott elég alacsony termetű volt, mivel a lába igen kurtára sikerült. Beléptemkor mélyen meghajolt előttem, én udvariasan viszonztam köszönését; nevén szólítottam, azzal a kedélyes, bizalmas vidámsággal, mit sokszor megfigyelhettem apámnál, ha katonáival beszélgetett. Nem tudom, tetszett-e ez neki vagy sem, mivel arcizma sem rándult; pálcájával megkopogtatta a pultot, mire a két segéd is köszönt. Én biccentettem, nem tudván mire vélni e szertartásos udvariaskodást. Akkor Balsa megszólalt - meglepetve hallottam, mi kedvesen cseng hangja, iszonytató képe ellenére - s arra kért, foglaljak helyet s uramöcsém nemkülönben. Nagytekintetű gazdája hamarosan jön.

Leültem. A pult mögött, a fal egész hosszában, a magas mennyezetig barna fapalcok sorakoztak, s rajtuk szigorú rendben tégelyek égetett agyagból vagy áttetsző üvegből. Mindegyiken ott ékeskedett a benne rejlő gyógyszer, fűszerszám, orvosság latin neve, rövidítve. Ez a látvány nem tudom miért, felcsigázta Samson érdeklődését. Mióta Gertrude de Luc úrnővel találkozott, örökké ábrándjaiba merült, most esett meg először vele, hogy hirtelen felfigyelt valamire: gondosan szemügyre vette a tégelyeket, és oly heves kíváncsisággal méregette őket, mintha kincsre lelt volna. Igaz, a sarlat-i patikák egyike sem vehette volna fel a versenyt az itteni gazdagságával, bőségével, mégis elképedten figyeltem Samson elragadtatását, szeme lázas csillogását e furcsa edénykéek láttán.

Mi engem illet, megvallom, nem néztem se jobbra, se balra attól fogva, hogy a legfelső polcon felfedeztem egy sor üveget színültig telve tarkabarka cukorkával, égetett mandulával, cukrozott gyümölcsrel s egyéb finomságokkal; oly szépnek s kíváncsnak tetszettek a csillogó üveg mögött, hogy láttukra összefutott szájamban a nyál, s újra marcangolni kezdett az éhség. Másként, fájdalom, soha nem találkozhattam velük, mert e csodák egyike sem jelent meg Sanche mester asztalán, mi alatt házában időztem.

- Íme a nagytekintetű mágiszter - szólt Balsa, és ismét koppant pálcája. És csakugyan Sanche mester jelent meg a küszöbön. Nem egyszerű ujjasban s hajadonfőtt, mint tegnap, hanem úgy, ahogy eztán naponta láthattam a patikában: pompás fekete selyemköntöst viselt, derekán ezüstövet, fején szövetsapkát ibolyaszín bojtjal.

Ő is egy nádpálcát tartott a kezében, mint Balsa, de rangjához illőn jóval hosszabbat, szebbet, díszesebbet, lévén a pálca fényezett, s azonkívül ezüstgyűrű ékesítette két végét s a közepét. Sanche mester hatalma e jelvényét hol arra használta, hogy szavainak nyomatékot kölcsönözzön, valamely parancsának nagyobb súlyt adjon, s ilyenkor megkopogtatta a pultot, hol pedig arra - és gondolom, ez volt a pálca eredeti és igazi rendeltetése -, hogy rámutasson vele egy magas polcon elhelyezett edényre. Azt a segédek egyikének rögtön le kellett vennie onnan, egy lábtóra hágva. S noha Sanche mester sokszor megrázta e pálcát haragjában, a segédek egyikét-másikat fenyegetve vele, soha nem láttam, hogy római liktorként vesszőnek használta volna s bárkit megütött volna véle, nem, még azt a csintalan s féktelen fickót sem, kit küldöncnek használt. Mert ha örömet dicsékedett is és a kelleténél többre tartotta magát, Sanche mester éppen nem volt keményszívű.

Hogy hozzánk eljusson, ahhoz végig kellett haladnia az egész szobán, s mi tagadás, napfénynél sem tetszett szebbnek, mint gyertyafénynél: szeme rettentően kancsal volt, orra rettentően hosszú, görbe és ferde, hogy termetéről ne is szóljunk; nincs az a tökrészeg szobrász, ki mintául választotta volna! No de hiszen Szókratész is csúf volt. És csupa méltóság volt a magiszter, amint hosszú fekete köntösében páváskodva felénk közelgett, fején a lila bojtos sapka, jobbjaiban az ezüstgyűrűs pálca, mint királyi jogar. Talpon termettem.

- Te saluto, illustrissime magister¹⁶ - mondtam, mélyen meghajtva előtte fejemet. Hangom hallatán Samson nagy nehezen felocsúdott abból a mérhetetlen boldogságból, mellyel a fal mentén sorakozó edények sokaságának bámulása töltötte volt el. Maga is felállt s némán meghajolt.

- Drága öcsém! - Sanche mester ölelésre tárta karját, magához szorított, és szürke szakállát arcunkhoz nyomta.

S ezt annyi hévvel s igaz okcitan jó kedéllyel cselekedte, hogy egészen elérzékenyültem, ámbár nem szüntem meg fájlalni e jó ember fukarságát ennivaló dolgában. Igaz, ő maga vajmi keveset evett. Valóságos csoda, hogy e silány táplálékon mégis ily kerekre hízhatott potroha s alfele.

Minekutána elhalmozott latin-francia-okcitan bókjaival, ezer jókívánsággal üdvözölt -, mert a világért sem adta volna alább -, végezetül így szólt:

- Öcsém, azért hívtam kegyelmeteket, hogy bemutassam ama titkos helyeket, hol patikám orvosságait tartjuk s készítjük. Ez fölötté tanulságos lesz: Adeo in teneris consuescere multum est.¹⁷

Mire Samson szeme felragyogott, s én magam is igen fellelkesültem a gondolatra, hogy közelről láthatom azt a sok ritka és különös valamit, melyekből az édesapám emlegette orvosságok előállnak. Tehát nyomban bőbeszédűen köszönetet mondtam a magiszter ajánlatáért, s hozzátettem: roppant nagy kegy az öcsémnek s nekem magamnak is, ha akár csak futó belátást nyerhetünk is a mester tudományának titkaiba.

- Most csupán külsejét s felszínét ismerik meg - felelte Sanche mester rejtelmes mosollyal. - De már az is nagy dolog. Az Orvosi Fakultás királyi professzorait nem számítva, kiknek hatalmukban áll statútumaink értelmében egyszer egy évben idelátogatni, pauci sunt quos dignos intrare puto.¹⁸

Majd a pálcát áttéve jobb kezéből a balba, elővont köntöse alól egy hatalmas, vakítóan csillogó kulcsot, s minekutána mindkettőnkét végigmért, a kulcsot szertartásos ünnepélyességgel felmutatta s bedugta egy ajtó zárjába. E tölgyfa ajtó igen öregnek s keménynek látszott; bajos lett volna akár csak egy szöget is beléverni, még inkább betörni, ha mindjárt fejszével is, lévén a tetejében még három keresztbe futó vaspánttal megerősítve. Egyébiránt Sanche mesternek erőlködnie kellett, hogy a kulcsot a zárban elforgassa. Amint ez megtörtént, a súlyos ajtó nesztelenül fordult el sarkain, jelül, hogy pontosan illeszkedik s jól olajozott.

Akkor néhány lépcsőt mentünk lefelé s egy bolthajtásos terembe jutottunk, mely a patika után kezdetben homályosnak tetszett, hanem mihelyt az ajtó becsukódott s kulcsra zárult mögöttünk, felfedeztem, hogy a terem kellő világítást kap egy erős ráccsal elzárt szellőzőnyíláson át.

- Íme, itt vannak kincseim - Sanche mester szeme megvillant, melle megemelkedett. - Ali baba barlangjában sem lehetett együtt ennyi drágaság. Ezért kényszerülök tolvajok s más akasztófavirágok ellen egyfelől e be nem törhető ajtóval védeni, melyen bejöttünk, másfelől e rácsos ablak-

¹⁶ Üdvözöllek, igen kiváló mester.

¹⁷ Igen fontos eszünket ifjúkorunkban edzeni.

¹⁸ Kevesen vannak, kiket méltónak ítélték ide belépni.

kal, mely egy kicsiny, zárt udvarra nyílik, az is az én tulajdonom; s két dühödt, harapós eb őrzi éjjel-nappal. Oly vadak, hogy Balsa és én is csak nehezen férközhetünk a közelükbe, amikor etetjük őket.

És csakugyan, míg így beszélt, a két ziháló, morgó, szörét borzoló véreb bedugta a rácson pofáját s karmait; ezek is, azok is méltóak voltak rá, hogy a pokol kapujától elrettentsenek, ha ugyan érdemes bárkit is elrettenteni a pokol kapujától.

- Ez a terem - folytatta Sanche mester - zárja magába mindazon matériákat s szubsztanciákat, melyek orvosságaim részét alkotják, s amelyek kivétel nélkül előtalálhatók a természetben. Ezt jól jegyezzék meg, kedves öcsém, mert nagyon igaz, hogy az Úr az ő magasztos s mély bölcsességében odahelyeztette a baj mellé annak ellenszerét is.

E megjegyzés nagyon megnyerte tetszésemet, s rögtön el is tettem emlékezetem tarisznájába, hogy alkalomadtán felhozhassam argumentumul Fogacer ellenében, kinek istenkáromló beszéde a rosszról úgy meghökkentett s elnémított ott, a háztetőn.

- Három kategóriába sorolhatók a szubsztanciák, melyekből szereimet összeállítom - mondta Sanche mester, feltartván bal keze három ujját -, vannak köztük állati, növényi és ásványi eredetűek. - Megpihent, majd így folytatta: - Állattól eredő szubsztanciáink száma kicsiny. - Itt elővont köntöséből egy kulcsot, kinyitott egy kisebb szekrényt, s így folytatta: - Olykor mégis igen drágák, mivel Távol-Keletről kell őket hozatnunk, kalandos úton. Nem kell persze ily messzire mennünk, hanem elég csak ide a montpellier-i rónaságra kiruccannunk, ha e mézhez akarunk hozzájutni, melyet a szőke méhek szíznak ki a virágok nektárjából, hogy azután kicsiny sejtecskéikben elraktározzák. Ugyanők látnak el viasszal is. Méz és viasz: gyakori a medicinában, de nem kevésbé használatos a háztartásban, azért mindkettőt jól ismerik öcsém is. Hanem ezen majd inkább elcsodálkoznak: ezek a kelmefestésben is használatos bíborszemcsék.

- Szemek? Növényről jönnek? - kérdeztem.

- Nem, öcsém, hanem egy férgecskétől, a kocsányos tölgyön élősködő bíbortetűről; ha Languedoc süppedékes részein lovagoltok, mindenütt ott láthatjátok e tölgyet. S a tetveket elég a fára hinteni, mindjárt elszaporodnak.

Itt ismét szünetet tartott Sanche mester, meg akarván győződni róla, hogy szavait kellőképpen megemésztették, mielőtt folytatná.

- Öcsém, e tégely, melyet most felnyitok, de csak résnyire, hogy a fejükbe ne szálljon, drága szubsztanciát tartalmaz. Ázsiából érkezik hozzánk egy szarvastól, ki lába között pudendáján¹⁹ hordja. Ez a pézmsza: szaga bámulatosan erős és átható, de kis dózisokban szokták illatszerekbe s oly orvosszerekbe is keverni, melyekről most ne essék szó.

- Vajon e szerek Venus gyönyöreire ajzanak-e fel? - kérdeztem.

- Nem, szép öcsém - Sanche mester szeme huncutul csillogott. - És vesse jól eszébe, hogy a kegyelmed korában a vér magamagának legjobb ajzószer. Itt van egy kevés egy igen-igen drága szubsztanciából. A szürke ámbrát színaranyon mérik. Az ámbráscet bensejében nő, s ez a tengeri emlős igen vad, képes egy harapásra befalni egy embert.

- Ő nyelte el a Biblia szerint Jónást? - tudakolta Samson.

- Ő bizony, s nem rokona a bálna, kinek ez bajosan sikerülhetett volna, lévén a torka igen szűk.

Minekutána becsukta a szürke ámbrát tartalmazó edényt, s kulcsra zárta az állati szubsztanciákat tartalmazó tékát, Sanche mester egy sokkal nagyobb és szélesebb szekrényhez lépett, s azt egy másik kulccsal kinyitotta.

- Itt vannak, íme, a növényi matériák, melyeket orvosságaim készítéséhez felhasználok, s amelyek száma, Istennek hála, igen nagy. Mindenekelőtt a legegyszerűbbek, azok, amelyekért éppen csak le kell hajolni Franciaország sík vidékein, s kivált Languedocban. Azután más füvek, magok, levek, eszenciák s kristályok, melyeket drága pénzért s nagy messziről hozatunk: eme kandis-cukrot Kandiából, a borsot Malabárból, a rózsavizet Damaszkusból, az indigót Bagdadból, a sáfrányt Spanyolországból, a hennát Levantéből, a mákot Görögországból, a gyömbért Indiából, a fahajat Ceylon szigetéről. Mi pedig a szennalevelet illeti, szép öcsém - szólt, kezét vállamra nyugtatva -, melynek purgatív tulajdonságát bizonytalannal ismeri, tudja meg, vannak Párizsban, sőt még Montpellierben is oly fukar s pénzéhes patikusok, kik olcsó pénzért Seyde-ből hozatják, én azonban állítom (s itt felemelte hangját), hogy a seyde-i szenna silány és durva, telis-tele van sárral-porral, arra sem

¹⁹ Szeméremtestén.

méltó, hogy egy szárnak beadják, s én ezerszer jobban szeretem az alexandriai szennát, mely drágább, de tiszta, egészséges, makulátlan.

Beszéd közben Sanche mester igen nekihevült. Pálcája vad táncba kezdett, képe kipirult, bal keze vadul tépdeste szakállát. Én pedig elcsodálkoztam, hallván, hogy ő, ki nem áll saját gyomra nagyobb kárára s a mienkre eledelén takarékoskodni, ily nagylelkű s adakozó, ha szereikhez felhasználandó szubsztanciákról van szó, s alaposan megfontolva a dolgot, még jobban tiszteltem érte a patikáriust, ki lám, ily nagy becsben tartja mesterségét s a betegek érdekét.

Végezetül egy kis diófa tékához vezetett bennünket Sanche mester, melyet erős vasak rögzítettek négy sarkánál fogva a falhoz, s így szólt:

- Íme legdrágább jószágom, mely az én szememben messze felülmúlja Arábia minden kincsét: az ásványi szubsztanciák. Igaz, számuk csekély, de akadnak köztük gyönyörűek, mások meg felettébb hasznosak a gyógyításban.

Azzal elővont köntöséből két igen bonyolult tollú kulcsot, beleillesztette két zárba, az egyik a szekrényke felső részén volt, a másik az alján, pálcáját rám bízta, s két kézzel egyszerre fordítva el a két kulcsot, kinyitotta a szekrényke ajtaját. Egy sor fiókocská tűnt elő, más semmi. Hanem a fiókok közepén volt egy-egy kis nyílás, Sanche mester beleillesztett egy négyszögű vasdarabot, s ez szezámul szolgált, mert abban a percben, amint e vasat benyomta, a fiók felpattant.

- Íme a zöldkő avagy gálickő - mondta Sanche mester. - A háziasszonyok úgy állítják elő, hogy rézlemez áztatnak szeszebe. Ez a bórax, ez a timsó, a szurok, a higany, a korall, s eme fiókban - óvatosan kihúzta s szívéhez szorította a mondott fiókot - igazgyöngyök vannak, drágakövek, arany és ezüst.

Hej, micsoda szemvakító tűzzel ragyogott, beh káprázatos színekben pompázott a bársonyon e temérdek gyönyörűség! Hány királynőhöz vagy kegyencnőhöz méltó, pazar ékszer telt volna ki a szerény halomból, melyet, fájdalom, nem fejedelmi kebelre szántak, hanem belső használatra, arra, hogy ragyogása, ékessége bélsárba füljön. Éppen csak egy pillanatig legeltethettük szemünket e csodákon, mert Sanche mester egy szemfényvesztő gyorsaságával varázsolta vissza helyére a fiókot, majd elzárta a tékát a két furcsa kulccsal, s azokat is egykettőre eltüntette köntösében.

- Hogyan! - álmélkodott Samson. - Hát drágaköveket is használnak orvossággéppen?

- Hogyne - vette vissza pálcáját tőlem a patikusmester. - Tudja meg, szép öcsém, hogy a patikus négy kapitális és nagy hatású gyógyszert különböztet meg az általa fabrikált sok szer között, s ezek - jól jegyezze meg a nevüket, öcsém - a theriakum, a mithridatész, az alkermes és a jácint. A jácintba, mely maga is drágakő, huszonnégyféle drágaság kerül, többek között ezüst, zafír, topáz, igazgyöngy és smaragd.

- Hisz e méregdrága szert legfeljebb a király fizetheti meg! - kiáltotta Samson.

- A király, no meg olyik herceg, püspök, a pápa öszentsége vagy egy nagy bankár - mosolygott csendesen Sanche mester. - Úgy mondják, Jacques Coeur²⁰ is szívesen élt vele.

- Nagytekintetű mester, kegyelmed szólt a timsóról is. Apám Mespechben arra használta, hogy elállítsa s megszüntesse a hasmenést.

- Bene! bene! A timsó csakugyan székrekesztő hatású. Hanem vannak ritkább alkalmazásai is - simította végig kissé pajzánul a szakállát Sanche mester (és itt félig komoly, félig csúfondáros pillantást vetett rám). - Tán alkalma lesz egykor ezeket szép kliensnőinek ajánlani orvosdoktor korában, szép öcsém. Mert úgy hírlík, a timsó csodát tesz az asszony titkos részeivel. Kleopátra maga is élt vele, calibrysének falait erősítvén s összehúzván általa, úgyhogy Caesart a mindig megújuló szüzesség örömeivel ajándékozhatta meg.

Mire jót nevettem, s új szemmel tekintettem Sanche mesterre. Igen megnyerte tetszésemet a méltóság palástja mögül váratlanul előbukkant pajzán, emberi humora. Ámbár ezt előbb is megoronthattam volna, látva üde, szép hitvesét. Bezzeg Samson fülig pirult e nyers tréfára, és sietve megkérdezte:

- Illustrissime magister, a jácintba visszatérve: hogyan nyelethetünk el betegünkkel ennyi követ, ha mégoly drágák is?

²⁰ M Jacques Coeur (1395-1456). Fellendítette Montpellier kereskedelmét, s eközben maga is mesés vagyonra tett szert.

- Haec est bona questio!²¹ - kiáltotta Sanche mester, kinek figyelmét nem kerülte el, mennyire felkeltette Samson érdeklődését az ő mestersége. Egyébiránt fivérem rendkívüli szépsége mindig is nagy hatással volt rá saját rútsága miatt; a rá következő napokban nem pillanthatott az asztal fölött úgy Samsonra, hogy el ne mormolja: Ha, que matador! que matador! Ami, mint Fogacer-től megtudtam, annyit tett az ő marránus nyelvén, mint: Ej, beh szép legény!

- Tudja meg, öcsém - és megragadta Samson kezét -, tudja meg, hogy e köveket egészen vagy részben megtörjük mozsárban, aszerint, hogy mit ír elő a recipe. S minekutána finom porrá zúztuk, ugyanannyi mézet keverünk hozzá, miáltal sűrű massa jön létre; ezt electuarisnak nevezük; s mivel csupa nagybecsű matériát tartalmaz, ébenfa szelencében nyújtjuk át a páciensnek.

- Mennyi kincset nyelhetnek így el! - hüledezett Samson.

- Valóban - Sanche mester elengedte fivérem karját, és magasra emelte a pálcát. - Sokba kerül ám a nagyok egészsége.

- S ugyan miféle bajokra hoz enyhülést a jácint? - kérdeztem.

- Azt majd a királyi orvosi kollégium professzorai fogják kegyelmeteknek megtanítani - szólt Sanche mester. - Non medicus sum,²² s mesterségem regulája szerint nem állíthatok össze orvosozt orvostudomány vagy legalább baccalaureus szignálta recipe nélkül. Valójában van némi fogalmam a bajokról, melyeket a jácint jól s tartósan orvosol - fűzte hozzá csendes mosollyal, melyben tettetett szerénység keveredett önelégültséggel -, de nem sorolom elő őket, szép öcsém, mivel nem kívánom beleártani magam a királyi professzorok dolgába.

Mégis, mint észrevettem, éppen ezt cselekedte a továbbiakban tudós beszéde által.

- Itt van végül az a titkos hely, hol szereinket összeállítjuk s főzzük - és Sanche mester egy igen alacsony, félköríves ajtóhoz lépett. Ez is éppen olyan jól vasalt s elzárt volt, mint az, amelyen e terembe jutottunk. Sanche mester kulccsal kinyitotta ezt az ajtót is, és mi az ő nyomában egy másik bolthajtásos terembe jutottunk. Nagyobb volt és tágasabb, mint az előbbi, és világosabb is, mivel két szellőzőnyíláson át kapott fényt. Az ablakrácsok között nyomban megjelent a két véreb pofája, s ránk mordultak. Hanem ez a terem nem volt néptelen, a másikkal ellentétben: két patikussegéd dolgozott itt szorgalmasan, mindkettő alsóruhára vetkezve ujjas nélkül, s kigombolkozva, mivel e teremben itt is, ott is tűz égett különféle tűzhelyeken, elviselhetetlen hőséget árasztva.

Húszéves lehetett a két legény. Mind a kettő igen sovány volt, ami nem lepett meg, látván, mint izzadnak-verejtékeznek, hajnaltól alkonyig temérdek szubsztanciát és súlyt veszítve, nem is szólva arról, hogy ha egyedül Sanche mester konyhájára voltak utalva, reményük sem lehetett viszszerenyíteni, amit elvesztettek. Nagyon sápadt is volt a két legény, bőrük puha és fakó, hajuk elhullóban, szemük fénytelen, talán attól, hogy örökösen itt éltek, e pincében, kulcsra zárt ajtók mögött, mint a rabok, de tán attól is, hogy nap mint nap kotyvalékaik füstjét, gőzét, dögletes szagát lélegezték be.

Sanche mester odabiccentett a két segédnek, amit azok mély meghajlással viszonzottak, majd hozzánk fordult:

- Itt sok drága apparátus van. Legtöbbjét a mórok találták fel, kik, mint szép öcsém is tudják, tanítómestereink voltak az alkémiában. E szó maga is szaracén, mint az itt látható berendezések legtöbbjének neve is. E lassan égő tűzhely neve athanor, az arabok úgy mondják: al tannur. Ezek az égetett agyagból formált, egymásba futó csövek szolgálnak a szilárd testek szublimálására - a készülő név minálunk aludel, arabul aludal. Ez itt egy Iombik - arabul al inbik. Mint tudják, lepárlásra szolgál. De mi tagadás, szaracén itt minden az olvasztótégelytől s füstölőserpenyőtől egészen a hosszú nyakú görebig.

- Illustrissime magister, mi a szublimálás és mi haszna? - kérdezte Samson, akinek a szeme lelkesedéstől csillogott. Ilyennek még sohasem láttam öcsémet.

- A szublimálás során; melyhez az aludelt használjuk, szilárd testet alakítunk át gőzzé; ha e gőzt lehűtjük, ismét megszilárdul s kristályformát ölt: az így keletkezett kristályok tisztábbak s nemesebbek, mint volt eredendően a test. Így állítunk elő higanyból maró szublimátot, ezt leginkább a bujakór kúrálására használjuk.

Sanche mester ekkor hozzám fordult, s szakállát simogatva igen komolyan nézett rám.

²¹ Ez jó kérdés!

²² Nem vagyok orvos.

- Öcsém, ügyeljen magára - mondta. - A nápolyi kór úgyszólván ismeretlen azon a sík vidéken, honnan kegyelmetek jönnek, de fájdalom, nagyon is ismert Montpellier-ben s általában nagyvárosainkban. Ezt leginkább Fogacer baccalaureus tanúsíthatja. A Feredő utcában, hová a diák urak eljárnak fürdeni, rajokban nyüzsögnek, mint legyek a napon, a szajhák, ott a közelben van szobájuk, s egy-két solért bárkivel lefekszenek. Vannak köztük igen fiatalok s csinosak is, húsuk kemény, arcuk szép, csöcsük hetykén rezeg. Nos, azok a legények, kik, miként kegyelmed is, szép öcsém, folyvást csak efféle mulatságról álmodoznak s belekóstolnak e színre oly pompás, de bévül rothadt gyümölcsök valamelyikébe, egy szép reggel arra ébrednek, hogy hím vesszejük sebes, túros, genyyes, s jöllehet a maró szublimát kigyógyítja őket e bajból, kihull miatta hajuk és foguk.

A manóba! gondoltam, miközben egyetértőleg bólogattam, hát ebben a patikaházban mindentől eltiltanak! Typhéme-től azért, mert Saporta doktorhoz adják majd feleségül. Fontanette-től egyelőre nem tudom, miért. S immár a Feredő utcai cafkáktól is? Hát nem akad e városban egyetlen leányzó sem, kire egy derék legény rábízhatja parlagon heverő vesszejét, úgy, hogy nem kell miatta mindjárt hajától és fogától megválnia? Hát asztalnál örökké éhesen ülök majd itt, mint kóbor eb, ágyban heréltként, mint remete, szilárd testemet a szüzesség savanyú párájában szublimálva? De ki bírom-e? Nagyon is erősen kellene hozzá elzárnom az aludelt, s úgy meggyűlne benne a kiutat nem lelő füst, addig-addig nyomná, míg fel nem robbanna.

De mert Sanche mester továbbra is szigorú tekintettel mustrált, mi több, Samson is rám bámult, megrökönyödve, hogy így rám pirítottak, s én nem akartam kimutatni zavaromat, hátat fordítottam nekik, és odaléptem az egyik patikusinashoz. Homlokáról patakozott a verejték.

- Barátom, mi az, amit ily keservesen morzsolsz szét e mozsárban? - kérdeztem tőle.

- Nem válaszolhat a fiú - lépett közelebb Sanche mester. - Nyelve szerfelett nehezen mozog, miként ikertestvéréé is. Igazat szólva beszélnek ők, de a beszédüket egyedül csak én értem, s ennek szívből örülök, mivel így senkinek el nem árulhatják készítményeim titkát.

Ezt halkán mondta a mester s finom mosollyal. Hanem azután rögtön helyreigazította arcát (már amennyire tehetette, hisz a szeme akkor is megmaradt kancsalnak, az orra görbének), s előbb engem mért végig igen komolyan, majd Samsont.

- Szép öcsém - mondta -, mi egyik patikust a másiktól megkülönbözteti, az nem annyira szereik összetétele, lévén az grosso modo²³ általánosan ismert, mint inkább az összetevők pontos aránya és elegyítésük módja szublimálás, forralás avagy redukció útján. Ez eljárásokra nézve credo mihi experto Roberto²⁴ rengeteg titkos recipém van, s akad kollégáim között nem egy, ki ezeket irigylő és örömet ellopna. Én azonban nem tűrhetem, hogy titkaimat elorozzák, hisz drágábbak azok szívemnek, mint a király minden kincse, részint mivel apámtól örököltem őket, ő pedig az ő apjától; s az megint dédapámtól, részint mivel magam is jócskán szaporítottam a számukat hallatlan szorgalommal, egy élet munkája árán, s végül mivel a titkoknak hála omnium consensu nagy tiszteletnek örvendek e városban, Languedoc tartományban; Párizsban, sőt az egész országban, s első vagyok a magam mesterségében...

De ezt már valósággal harsogta Sanche mester, pálcáját magasra emelve. Amilyen hiú volt, valósággal megrészesgült saját dicsőségétől. Mellét kidüllesztette, fejét felszegte, úgy páváskodott; galambelke egyszerűségében Samson illendőképp meg is csodálta, én azonban, noha színre jámbor voltam s engedelmes, a lelkem mélyén kicsit bosszankodtam s berzenkedtem.

Amiben nagyon nem volt igazam, mert igaz ugyan, hogy Sanche mester szívesen dicsekedett és hengegett, de nevét csakugyan ismerte a király is az ő Louvre-jában, mint Fogacer-től még aznap megtudtam. Amikor Medici Katalin és IX. Károly két évvel korábban Montpellier-be érkezett országjárása során, öfelségeik csakugyan nem mulasztották el megtekinteni a nagy híró patikát és ritkaságait, oly nagy becsben tartják s annyira tisztelik e királyi személyek az orvosszereket, melyek által, hitük szerint, bajaiktól s ki tudja, tán a haláltól is megmenekedhetnek.

- Bizony, bizony! - mondta az illustrissimus magister -, nagyatyám korában a patikusság korántsem volt még oly komoly s hatékony tudomány, mint napjainkban. Nem egy orvosszer járt akkoriban, melyet inkább babona s hókuszpókusz tanácsolt, semmint igazi tudás. Példának okáért a sebből patakozó vér elállítása végett a páciens kisujjához egy kis, piros tűt szorítottak, mely egy új házaspár nadrághasítékát fogta volt össze. Annak az asszonynak, ki gyermekét elválasztván, tejét el

²³ Nagyjából.

²⁴ Higgy nekem, a tapasztaltnak.

akarta apasztani, azt javallták, ugorja át három egymást követő reggelen a pap kertjében a zsályát. A sárgaságot meggyógyítandó, elég volt háztetőn nőtt útifüvet találni, s azt reggel-este lepisálni, míg el nem száradt; akkor elsovadt a sárgaság is.

Sanche mester a hasát fogta, úgy nevetett e durva, rituális gyógymódokon, melyeket a tudatlanság gyermeke, a hiszékenység sugallt a népnek. Mi is neveltünk. Még a két verejtékező, ványadt segéd is mosolygott, mert ha némák voltak is, minden szót értettek.

Ekkor hozzám fordult Sanche mester, s nagy vidáman mondta:

- Mi pedig ama kérdést illeti, szép öcsém, melyet az imént segédeimnek feltett, én adom meg rá a választ. E mozsarakban az arthanita nevezetű gyógyszer készül. Főképp papsajtfőzet, de mindösszesen huszonegy növényi szubsztanciát tartalmaz, lé, főzet, pép, gyanta, kéreg avagy mag alakjában. Sokféleképpen használt, hatásos kenet.

S megfélekedve róla, hogy ő nem orvos, tehát nem kíván bennünket arról felvilágosítani, miféle bajokra rendelik az itt készülő szereket, Sanche mester hozzátette:

- Az arthanitával megkenik a beteget. Az eredmény aszerint változik, hogy mely testrészen alkalmazzák a szert. Ha a köldököt dörzsölik be vele, kiűzi a bélférget, ha az alhas tájékát, purgál, ha a gyomrot, hánytat, ha a vesét, vizeletet hajt.

E csodás sokoldalúság hallatán, megvallom, tamáskodni kezdtem az arthanitában, s azt gondoltam: meglehet, nem ér többet, mint az újházás tüje, de mivel a nagy patikus magabiztossága lehangolt, s azonkívül nem akartam nyíltan szembeszállni szíves házigazdánkkal, azt kérdeztem, együgyűséget színlelve:

- De nem kész csoda-e, illustrissime magister, hogy egy s ugyanazon kenetnek ennyiféle különböző hatása lehet? - Így áldásos bizony a sok növényi eszencia együttes hatása - felelte nagy komolyan Sanche mester. - Külön-külön alkalmazva bármelyiket, nem lenne ily sokféle és szerencsés a hatás.

Ekkor kettőt kondult az ebédhez hívó harangocska.

- Induljunk az ebédlőbe, szép öcsém - mondta Sanche mester. - Enni kell, ha másért nem, hát azért, hogy testünk vénáit s artériáit megtöltsük, s elzárván őket, megóvjuk a lég fertőzéstől. Annyira azonban nem szabad eltöltekeznünk, hogy ereink végképp elduguljanak, mivel ilyenkor elnehezül az agy, mozgása lassú lesz és gyenge. Impletus venter non vult studere libenter.²⁵

S kézen ragadva kedves Samsonomat, ki iránt hirtelen heves gyengédség fogta el, az ajtóhoz vezette. Én nyomon követtem őket.

- Segédei vajon mikor ebédelnek, illustrissime magister? - kérdeztem.

- Mihelyt jóllaktam, felváltom őket. Ego ipse Magister Gabrielus Sanchus, Dominus Montoliveti²⁶ tartom rajta szemem a készülő főzeteken és szublimátumokon. Ezalatt az én némáim elköltik ebédjüket ama kis udvarban, hová Balsa az ebeket kikötötte, hanem előbb letörölgetik verítéküket, mivel igen megizzadnak a nagy melegben s erős munkában, mi több, inget váltanak s mellényt öltenek. Annak utána pedig egy jó óra hosszát szellőztetik a napon medicínális párák szennyezte tüdejüket. Így rendeltem én ezt el atyai jóságomban, hogy épen s egészségesen tartsam meg őket szolgálatomban.

S csakugyan, ha Sanche mester magatartását ahhoz mérjük, ahogy a sarlat-i mesterek bántak munkásaikkal s más kétkezi dolgozókkal, méltán beszélhetett „atyai jóságáról”. Hanem az az ebéd, a patvarba is! Ki bekebelezte, csakugyan nem kockáztatta, hogy eldugasolja teste vénáit s artériáit! Sovány zöldségleves! Mint reggel! És előtte vagy utána: semmi. Egyetlen tányér üres leves, melybe szalonna helyett csak hagymát s fokhagymát főztek bele! Elvértve úszkált benne némi főtt marhahús, de oly kicsiny cafatokra aprítva, hogy egyetlen falásra lecsúszott torkunkon. Hogy hasunkat megtöltsük, kenyérrel kellett megtoldanunk a lélöttyöt! (Gyenge védelem a levegő fertőzete ellen!) Ital mindössze a mondott módon felszolgált, jócskán megkeresztelt, savanyú löre. Hej, Fontanette, Fontanette! Miért is nem születtem Berberiából való emberevőnek! Be ízes falatokat szelnék le testedről, ily módon véve hasznát, ha máshogy úgysem vehetem, mivel eltiltottak közkeletű s rendes felhasználásától. Haj, haj! Tanulni sokat lehet itt! Sanche mester beszédeiből sok jó velőt, kövérjét s ízletes tudást vehetünk magunkhoz, hanem annak a húsnak, mely az ember porhüvelyének éltetésére, fenntartására s kényelmére volna hivatva, igen híg itt a leve.

²⁵ Teli has nem szívesen tanul.

²⁶ Én magam, Gabrielus Sanchus magiszter, Montolivetus ura.

De előreszaladtam. Harmadszor is megcsendült a kisharang. Typhéme és Luc s Luc mögött Fogacer velünk egy időben lépte át a szála küszöbét. Kölcsönösen üdvözöltük egymást. Typhéme, kinek már szépsége túlragyogta ama huriét is, kit magának a sejknek szántak, fátyolos hangján, melynek hallatára gyorsabban vert a szívem, halkán kimentette Rachel úrhölgyet, a hölgy bocsánatunkat kéri, de szobájában kénytelen étkezni, egyébiránt tudni való, miért. Rachel úrhölgy tehát saját szobával bírt (méghez az igen pompással, mondta később Fontanette), annál meglepőbb, hogy a közös teremben, mondhatni nyilvánosan volt kénytelen szülni.

Sanche mester - azzal az ünnepélyességgel, melyről soha le nem tett - leoldozta ezüstövét, levetette selyemköntösét, s ülőhelye fölött a falat díszítő szarvasagancsra akasztotta. Legmagasabb ágára felaggatta bársonybojtos sapkáját, s helyette kacskaringós díszítéssel, s afelett skófiummal kivarrt kerek fejfedőt illesztett sűrű, göndör szürke hajára, melyből egyetlen fehér fűrt vált ki a homlok közepe táján. Mi ezalatt mozdulatlanul, némán figyeltük az öltözködés szertartását.

Ha a koszt sovány volt is e házban, meg kell hagyni, ünnepélyesen ettünk. A nyilvános királyi vetkezés csupán első felvonása volt a ceremóniának.

Másodszorban - minthogy előző este találomra ültünk asztalhoz, s a melegebb oldalra húzódtunk -: Sanche mester, mielőtt levetkezett, egyenként kijelölte pálcájával helyünket, s arra kért: jögyezzenek meg, s ezentúl mindig ide ülünk. Ő maga közepén ült, az asztal hosszanti oldalán, jobbján Luc, balján - ó, micsoda nagy megtiszteltetés! - hön szeretett Samson öcsém, az asztal szemközti oldalára, magával szemközt, mintegy egyenrangú hatalmasságként, engem ültetett, jobbomra Fogacer-t, bal oldalára Typhéme-et, ki végtére is csupán hajadon volt, nem asszony. Az asztal felső végén üresen maradt Rachel úrhölgy helye, noha a dekorum kedvéért felrakták terítékét. Az asztal alsó végén Balsa ült Miroul mellett. Miroult csupán ismételt kérésemre engedték be ide, a küklöpsz külsejű Balsa nem csekély bosszúságára s szívfájdalmára, mivel önérzetét nagy sérelem érte azért, hogy egy közönséges szolga került mellé. Igaz, a rossz szeme felőli oldalán ült, úgyhogy, hacsak a fejét oda nem fordította, amitől óvakodott, nem volt része e keserű látványban.

Harmadszorban: a helyek elosztása után mindaddig állva maradtunk, míg Fontanette körül nem járta az asztalt egy vízzel telt tálkával, s kedvesen oda nem kínálta, hogy kezünket belémossuk. Ezt ki-ki csendben, komolyan cselekedte, mivel e szertartás alatt Sanche mester rosszállóan felvonta szemöldökét a legelső szóra.

Negyedszorban: minekutána kezünket tiszta vízzel megmostuk, Sanche mester falnak támaszkodott pálcáját és hangosan elimádkozott egy benedicítét vagy effélét, de a kezét nem kulcsolta össze, s az áldásból egy kukkot sem értettem, mivel a nyelv, amelyen elmondta, nem volt sem francia, sem latin, sem montpellier-i oc, sem spanyol, de még görög sem (azt ugyanis valamelyest ismerem). És láss csudát! míg imádkozott, a nagytekintetű mágiszter hátat fordított nekünk, s úgy állt, arccal a falnak (példáját Typhéme és Balsa is követte, de Luc nem) és fejét előre-hátra himbálva inkább énekelte, semmint recitálta az imát.

Majd, miután elvégezte, visszafordult, és ezeket mondta franciául:

- Adonáj nevében, ámen.

Amihez Luc halkán, de jól érthetően hozzáfűzte:

- És a Fiú és Szentlélek nevében, ámen.

Úgy tetszett: a mester nem hallja e szavakat, és nem látja, amint fia lopva keresztet vet utánuk. Némi késéssel követtem Luc példáját, Samson és Miroul pedig az enyémet, Fogacer ellenben nem, ő egész idő alatt behunyt szemmel, ajkán gúnyos mosollyal hallgatott.

- Ülünk le - Sanche mester tapsolt. És mi úgy cselekedtünk. Én egészen elképedtem e különös benedicite hallatán: ismeretlen nyelven s oly fura módon volt elmondva, mint előbb leírtam, arccal a falnak, s az Úristent ótestamentumi nevén Adonájnak szólítva. És elhagyva a Fiú és Szentlélek nevét s a keresztvetést.

Míg álmélkodtunk, Fontanette felszolgált a levest. Belemerítettem kanalamat s konstatáltam: ez biza sovány eledel.

- Illustrissime magister - szólt Samson, ki mélységes csodálattal tekintett a patikusra, úgyhogy féltékeny is lehettem volna rá, ha természetemmel összeférne e kisszerű érzés. Mi az a Montolivet, melynek mesterünk az ura?

- A birtok, amelyet megvásároltam - felelte Sanche mester a határtalan szerénység hangján. - Elég nagy és szép ahhoz, hogy nevét viseljem s Montolivet urának hívassam magam, ahogy barát-

tom, Salomon doktor D'Assas urának mondhatja magát kisded domíniuma után. Nem kárhoztatom érte, én azonban büszkébb vagyok nevemre s nemzetségemre, hogysen jobban elálczánám őket, mint amennyire szükséges ahhoz, hogy ez országban békén éljek. Elég baj, hogy az ember anusiyn²⁷ - tette hozzá halkan, s én csodálkozva hallottam e szót. - Szép öcsém, földem és udvarházam nyugatra esik ama szomorú bitótól - fordult ismét Samsonhoz -, melyet akkor láttak öcséim, amikor a Só-kapun át bejöttek Montpellier-be, s Pécoul úr domíniumával határos, kinek igen jól menő boltja van a Téres utcán, hol kardot, tört s kést árul, hogy legyen a király derék alattvalóinak mivel elvágniok egymás torkát polgárháború idején.

- Találkoztam útközben Pécoul úrral - mondtam. - Éppen gabonáját csépelte. Szót váltottunk.

- Tudom - bólintott Sanche mester oly képpel, mint ki már akkor értesült volt e találkozásról, amikor az még be sem következett. - Montolivet-i földem terem annyi búzát, amennyiből kenyere-met megsüthetem, annyi olajbogyót, amennyiből a szükséges olajat előállíthatom, s megtermi azonkívül a vinkót, amelyet iszunk. Van azonban egy másik pompás szőlőm is, honnan csemegebor kerül asztalomra; ha eljő az ideje, kiviszem majd magammal öcsémet s kedves fivérét olajbogyót és szőlőt szüretelni.

Az ígélet megörvendeztetett. Nagyon hiányzott máris a sík vidék; nem szoktam meg, hogy falak foglyaként rossz szagú városban éljek, megfosztva a dombok s halmok üde látványától, hol gyermekkoromat töltöttem. Hanem Fogacer könyékkel oldalba bökött, míg Sanche mester a fiához szólt, s odasúgta nekem:

- Egyék sok kenyeret! Nincs több fogás, csak ez az egy.

- Hogyan? - kérdeztem sotto voce.²⁸ - Nincs hús?

- Azon kívül, mi a levesben úszkál, egy szikra sem.

A teremburáját! Hisz csonttá aszok itt, ha pusztán tudással töltekezem!

- Fogacer baccalaureus úr - szólt Sanche mester -, számoljon be kérem, a betegekről, kiket ma délelőtt Rondelet doktor helyett meglátogatott.

Nehogy az olvasó azt képzelje, hogy e házban szabadon folyt asztal fölött a beszélgetés, kinek-kinek kedve szerint ide-oda kanyarogva, apartékra²⁹ szakadozva, apróságokba, ostobaságokba, tréfálgatásba avagy semmiségekbe veszte. De nem ám! Sanche mesterben határtalanul erős volt a tanulás és tanítás vágya, soha meg sem fordult a fejében az a gondolat, hogy az étkezés idejét másra is fel lehet használni, mint arra, hogy tudása morzsáit elhintegesse s megossza velünk. S mohó tudásszomjától sarkallva ide-oda vetette kancsi, de éles szemét, s ugyancsak hegyezte lapátfülét, hogy semmit el ne szalasszon; s ami csak előjött, a legcsekélyebb új faktumot is azon melegiben elraktározta emlékezte tarisznyájába, hogy onnan később majd elővegye és saját ízlése szerint feltáralja. És úgy lekötötte, amit hallott, hogy a legkevésbé sem törődött a húscafatokkal, melyeket a szájába hányt. Gondolom, azt sem tudta, mit eszik.

Kérdésekkel ostromolta Fogacer-t betegeiről s a kórról, melyben szenvednek, utálatos részletekbe bocsátkozva, melyek bizonynyal felfordították volna a gyomromat, ha nem lettem volna magam is orvos.

- És az ürülék? Fogacer, az ürülék? Milyen volt?

- Színe: zöldes. Halmazállapota folyékony. Szaga émelyítő.

- Á, á, esküdni mertem volna! - kiáltotta elégedetten Sanche mester kezét dörzsölgetve. - És mit rendelt neki, Fogacer?

- Diétát.

- Bene, bene!

Bár gondosan ügyeltem e párbeszédre, mint az állapotomhoz illett, nem mulasztottam el lopva egy-egy pillantást vetni közben Typhéme-re, kinek csupán arcélét láthattam; azt is eltakarta félig kékesbe játszó, hollófekete hajának sűrű zuhataga. Hanem amit vonásaiból láthattam, az így is a lehető legszebb, legkedvesebb, legnemesebb volt. Szeme óriási és nedvesen csillogó, szája húsos és oly jó arányú, hogy szívesen mintát vettem volna róla magamnak; fogai kicsinyek, hegyesek és fe-

²⁷ Kitért. (héber)

²⁸ Halkan.

²⁹ Itt: különbeszélgetések.

hérek, mint a tenger habja, bőre meleg színű, aranyló, sötétbe hajló, de van-e anya szülte fiú, ki nem kívánna e sötétségbe beleveszni?

Megfigyeltem: igen tisztán eszik, egyszerre csak kevés levest vesz réznyelű fakanalába, s azt oly ügyesen viszi szájához, hogy egyetlen cseppeskét le nem hullajt az asztalra avagy vállfűzőjére, noha azt ugyancsak megemeli keble. Ahányszor ivott, takarosán megtörölgette ajkát himzett keszkenőjével, s nem hagyott a poháron zsírnymot - mert öneki pohara volt, színes rajzolatokkal ékes üveg pohara, s nem bögréje, mint nekünk, óntányérja is igen szép volt, finoman cizellált, neve kezdőbetűivel. Amint levest kikanalazta, gyengéden kitörölgette tányérját egy falat kenyérrel, fogadni mernék, nem annyira azért, hogy az a csepp étel kárba ne vesszen, hanem inkább azért, hogy a férfinak visszaadja tisztaságát és ragyogását. Gallért nem viselt, reggeli köntöse sima volt és dísztelen, de csinos, halványkék színű; igen egyenesen ült zsámolyán, s dereka, mint láttam, igen karcsú volt, hanem azon alul s fölül gyönyörűséges gömbölyűségek mutatkoztak.

Így bámultam őt lopva, de közben apjára és Fogacer-ra figyeltem, élő bizonyosságul, hogy szem is, fül is teheti a maga dolgát, s az agy kétfelé szakadhat, két különálló, mégis egyszerre jelenvaló gondolatsort követve, egyfelől a marránus kisasszony mesés szépségéről, másfelől kelésről, hasmenésről, duzzanatokról, heves lázokról, gyér vizeletről s erős hányingerről.

Minekutána töviről hegyire kivallatta a betegekről Fogacer-t, akiket délelőtt meglátogatott, a nagytekintetű mester figyelme ismét „szép öcséi” felé fordult. Nekiállt felmérni mennyire ismerjük avagy mennyire illene ismernünk a Szent Bibliát. Felváltva tett fel nekem és Samsonnak furcsa és nehéz kérdéseket, melyekre olykor bizony nemigen leltük a választ.

Példának okáért hőn szeretett Samsonomhoz fordulva megkérdezte:

- Samson, milyen színű volt Dávid haja?

Amire Samson hallgatott, majd pirulva megvallotta:

- Nem tudom, illustrissime magister.

- Hát medikus úr tudja-e?

- Az igazat szólva nem.

Sanche mester végigmért bennünket, majd rövid pauza után, mialatt volt módunk felmérni az ő tudománya nagyságát s tulajdon méltatlanságunkat, így folytatta:

- Vörös volt. Sámuel első könyv XVI caput. E caput 12. verse ezeket mondja Dávidról: „Haja rőt volt. Szeme és minden egyebe szép.”

Itt Samsonra pillantott, s igen komolyan mondta:

- E leírás jól illik szép öcsémre. Mert igazán szép mindene, igen szép az arca, égkék a szeme, s absalomi haja veres, mint mérlegem rézsúlyai. Azért Dávidnak kellett volna öcsémet nevezni, nem Sámsonnak, hisz Sámsonon erőt vett egy orcátlan nőszemély s rossz feleség.

Amire Samson fülig vörösödött, talán mert fájt neki, hogy valaki is kétségbe vonhatja Mespech bárójának ítéletét, vagy mert hirtelen eszébe jutott Gertrude de Luc úrhölgy, ki egykor tán az ő Delilája leszen (ámbár e szerep sehogy sem illett e jószágos, kedves asszonyhoz), s könnybe lábadt szemét Sanche mesterre emelve, fiúi tekintetet vetett rá, melyben tisztelet, csodálat, szeretet tükröződött s egy ki nem mondott kérdés, mintha Samson azon töprengene, ne kérje-e meg a mestert, hogy őt más névre keresztelje, távol tartván tőle a női ármányt. Én egyfelől Samsonomat figyeltem, ismét elérzékenyülve galambátatlanságán, másfelől bal szemem sarkából Typhème-et lestem, és láttam, mint vet hirtelen Samsonra egy pillantást lebecsátott szempillái alól - de mi mindent nem lát meg egy leányka hunyt szemmel is! Espedig oly éles, oly eleven és oly gyors pillantást, hogy a következő percben szinte magam sem hittem, amit láttam. Haj, Saporta doktor! Saporta doktor! Gondolja meg, míg nem késő: cave tibi a cane muto et aqua silenti.³⁰

Hanem a nagytekintetű mester tovább faggatózott, s amikor egy újabb kérdésére elnémultunk, Samson is, én is, Miroul felelt meg rá.

- Hahó, Miroul - ámult el Sanche mester -, honnan tudod ezt te?

- Illustrissime magister - felelte Miroul -, én minden istenadta napon olvasom a Szent Bibliát.

- Mi több, olvasni is tudsz!

- Amikor házába fogadott Mespech nagyságos bárója, megtanított olvasni.

³⁰ Óvakodj a néma kutyától és a csendes víztől.

- Ezt én is megcselekedtem Balsával fiatal korában - bólogatott Sanche mester -, hogy hozzáférhessen a Szentíráshoz, és ámbátor csak egy szeme van, igen jól olvas.

Mire a szóban forgó szem hálátelten felragyogott, s engem e látvány mélyen meghatott, lévén a hála érzése sajnálatosan ritka az emberek között.

Hanem akkor eszembe jutott: mi nehezen állt rá házigazdánk, hogy Miroul asztalához ülhesen, küklopszi segéde mellé, s azt akartam, legyen még nagyobb a becsülete szolgáknak Sanche mester előtt, tehát így szóltam:

- Miroul máshoz is ért. Jó és vitéz katona, és igen szépen éneklí Dávid zsoltárait, önmagát kísérve lantján.

- Ó, hisz ez csodálatos! Dávid Istene maga küldte őt hozzánk! - kiáltotta Sanche mester, ki nek szemében az öröm szikrája lobbant fel, s ki nyughatatlanul izgett-mozgott zsámolyán, szürke szakállát markolászva. - Megparancsolná-e szép öcsém inasának, hogy hozza elő lantját?

Miroul, amilyen fürge, máris talpon termett, s kérdőn tekintett rám.

- Eredj, Miroul - mondtam.

Gyorsan és nesztelen, mint a kilőtt nyíl, suhant át a termen Miroul, s a távozását követő csendben Luc, ki egész ebédünk alatt egy szót sem szólt, kivéve azt a kettőt, mellyel, mint említettem, apja asztali áldását megtoldotta, most felkapta a fejét, s a patikusra pillantott, mintha valamely veszedelemre akarta volna figyelmeztetni, melyet nem kívánt hangosan megnevezni. E néma könnyörgésre Sanche mester bólintott, s azt mondta:

- Balsa, mihelyt Miroul énekelni kezd, te állj ki a kapunk elé, s tapasztald ki, hallhatja-e, aki erre jár, az éneket, s értheti-e az ének szavát, s ha igen, jer vissza és szólj nekem!

Ahogy Balsa kilépett a teremből, kurta görbe lábain kigurítva óriási törzsét, beröppent a terembe a fürge Miroul, s szárnyas lábát egy zsámolyra feltéve, térdére fektette lantját.

- Illustrissime magister, melyik zsoltárt énekelje Miroul? - kérdeztem.

- Amit az Úr sugallata diktál neki - felelte fojtott hangon Sanche mester.

Miroul fejet hajtott, hirtelen elkomolyodott, s bevezetesképp néhány akkordot szólaltatott meg lantján, de oly könnyűeket s édeseket, hogy egyszeriben úgy rémlett: a menny minden angyalát idecsalogatták, magam sem tudtam, hogyan s miképpen. Hanem Sanche mester ebben a percben félbeszakította a zenét, s kezét intőn felemelte:

- Fontanette, menj ki a konyhába - parancsolta -, zárd jól magadra az ajtót, s maradj ott, míg nem hívatlak.

- Igenis, illustrissime magister - szólt a szegény kis szolgáló, bús és dacos bókot vágva ki; igen elszomorította, hogy kiküldik a szobából, s éppen akkor, amikor azt zene és énekszó tölti be.

És kiosont lesunytt fejjel, kárvallottan, mint a félszemű macska, s az ajtót jól becsapta maga mögött. Sanche mester, kiről lerítt a meghatottság, intett; Miroul megint megpendített egy-két akkordot, majd hirtelen égnek fordította ifjú arcát - komolysága annál szembetűnőbb volt, mivel rendesen nevetősnek ismertem -, és énekelni kezdett. Hangja kristályosan tiszta volt, mint hegyi patak csörgedezése hófehér köveken.

Hallgasd meg, Izráel pásztora
És Józsefnek vezérlő ura,
Kit őrizsz, mint egy juhnyáját,
Fordítsd felénk szent orcádat!

Nem fogom az egészet citálni. Olvasóim közül azok, kik szerint nem bűn a Biblia forgatása (mint azt, fájdalom, a pápista papok velünk elhitetni igyekeznek, bűnünkül róva fel még azt is, hogy a nép nyelvére lefordítottuk), tudják: e zsoltárban Dávid Izrael népét az Úr ültette szőlőhöz hasonlítja, melyet gonoszok dúlnak:

Miért tördeléd el gyepűjét,
Hogy eresztél belé más népet,
Ki szőleit leszaggatá?
Még gyökerét is kitúrá!
A vadak kinyüvék szörnyen!

Hogy engeded ezt, Úr Isten?

E panaszos ének hallatán, mely eszünkbe idézte az Izrael elszenvedte hallatlan üldöztetéseket, előbb Typhéme szemét felhőzték el könnyek, majd Lucét s végül Sanche mesterét is. Némán sírtak, jóllehet egyikük sem élte át ama spanyolhoni és portugáliai kínzásokat és autodafékat, melyek során oly sok hitsorsosuk pusztult el, mielőtt mindnyájukat kiűzték volna. De apáik szörnyű elbeszélései és véres meséi - azoké az ősapáké, akiket XI. Lajos fogadott be Languedocba - elevenen éltek emlékezetükben, annál is inkább, mivel titkos ragaszkodásuk a zsidó rítushoz mindmáig kiszolgáltatta őket a szomszédok feljelentéseinek, papok inkvizíciójának, bírák ítéletének avagy a csöcselék vak dühének.

Való igaz s jól tudtam: e marránusoktól elválaszt bennünket hitünk Jézus Krisztus isten voltában. Ám Róma annyit vetett közülünk börtönre s máglyára I. Ferenc halála óta, hogy a közös üldöztetés s a Biblia mindennapos olvasása közel hozott bennünket egymáshoz, ha nem is hit, de érzések dolgában. S Izrael népén, kiről ez Isten sugallta zsoltár szólt, nemcsak ama népet értettük, hanem titkon a mieinket is. Elég volt lélekben felidézni, mennyire felindult apám s bácsikám e zsoltár hallatán az 1562-es esztendőre emlékezvén, amikor a parlament törvényen kívül helyezte a hugenottákat városon és falun, s ezáltal felhatalmazta a katolikusokat arra, hogy őket kirabolják s büntetlenül megöljék testvérháborúink iszonyú előjátékaképpen. Azonban a zsoltár sok könny és torokszorító fájdalom után a bizakodás hangján végezte, s ettől kitágult mellkasunk és megnövekedett bátorságunk.

Nyújtsd kezedet, ó Úr Isten
Az emberre, kit kezdeddel
Magadnak erősítettél,
És mi el nem térünk tetőled,
Csak életünket erősítsed,
És dicsérjük szent nevedet
Úr Isten, vigasztalj minket!
Világosítsd színed rajtunk,
És mi nyilván megtartatunk!

Az utolsó szó, az utolsó akkord elhangozta után Miroul, ki addig állva énekelt, jobb lábát egy zsámolyra helyezve, lantját térdének támasztva, leült. Hosszú percek át senki nem bírt megszólalni. Csak néztük egymást, kisírt szemmel, reszkető szájszájval. Így áldoztunk mi, marránusok és protestánsok a kegyetlen múlt emlékének egy jobb jövő reményében.

Ötödik fejezet

Ötödik napja éltünk Montpellier-ben, s én éppen befejeztem reggeli öltözködésemet, amikor Fontanette égő arccal, hullámozó kebelével, riadtan jött jelenteni, hogy egy őrtiszt vár odalent. Nyomban lerohantam a lépcsőn. Az ajtóban álló férfinak felismertem az íjászok kapitányát, ki érkezésünk napján megnyitotta előttünk a Só-kaput, s mint talán emlékeznek, megtudakolta hitbéli hovatartozásunkat. Zömök alak volt, csupa ín, semmi zsír, tartása egyenes, feje felszegve, szeme, szőre-bőre sötét. Oldalán tör és szablya, de sisak s vért nem volt rajta, fekete ujjas vörös zekét, vörös harisnyát s fekete főveget viselt. Arca fölött komoly volt, de korántsem oly elutasító és zordon, mint amilyennek első pillantásra tetszett; barátságos fény bujkált engem figyelő tekintete mélyén. Nagyon udvariasan üdvözölt, megmondta a nevét - Cossolat -, és közölte: parancsa van Joyeuse úrhoz kísérni, ki beszélni óhajt velem.

- Hogyan? Csak nem fognak letartóztatni - kérdeztem félig ijedten, félig tettetve az ijedséget -, s börtönre vetni hugenotta hitemért?

- Szó sincs efféléről - mosolygott Cossolat. - Jómagam is e hiten vagyok. Joyeuse úr katolikus, ám az igazat megvallva nem túlságosan buzgó, s mi engem illet, híven szolgálom pápista kormányzónkat. Adná Isten, hogy e város minden pápista és hugenotta lakosa oly jól megértse egymást, mint ő és én. Hanem attól messze vagyunk. Mióta az amboise-i ediktum visszahelyezte a pá-

pistákat korábbi uraságukba, örökös a nyugtalanság, cselszövés és áskálódás. A pápisták bosszúért lihegnek. Aggasztja őket a mi erőnk. Körmeneteket rendeznek a városban, s idecsődítik a tudatlan pórokat, hogy kővel hajigálják be ablakainkat. Válaszul a forrófejű hugenották nagy ostobán kiküldik gyermekeiket az utcára, meghagyva nekik, hogy torkuk szakadtából, fülsiketítően énekeljék Dávid zsoltárait a Szent Péter-székesegyház előtt, mialatt odabent miséznek.

- De mi közöm e montpellier-i villongásokhoz? - kérdeztem csodálkozva. - Alig egy-két napja érkeztünk ide. És azért jöttem Montpellier-be, hogy medicinát tanuljak, nem hogy efféle rendbontásokba ártsam bele magamat.

- Éppen erre kíváncsi Joyeuse úr. Mert egynémely montpellier-i katolikusok azt gyanítják, hírét vévén corbiéres-i vitézségének, uram, hogy Condé herceg maga küldte ide kegyelmedet az itteni hugenották vezéréül, hogy élükre állva a várost elfoglalja.

- Én? - hüledeztem. - Miféle mese ez? Én, mint a protestánsok kapitánya! Tizenöt esztendősen fejjel! S van, ki ezt elhiszi?

Cossolat fekete szeme felragyogott.

- Ó, diák uram, kegyelmed alighanem jól elboldogul majd Joyeuse úrral, igen jól pereg a nyelve. Van-e ily ügyes csinos fivére is?

- Sajna, nem, szótlanságra hajlik, s ha mégis szólni talál, kétségbeejtően őszinte, mi bizonyos hitbéli merevséggel párosultan a legnagyobb veszedelembé sodorhatja.

- Akkor azt mondjuk majd Joyeuse úrnak, itthon hagytuk azt az alattomos lázat kikúrálni, mely kegyelmed állítása szerint útközben gyötörte.

Tátott szájjal, elhölten bámultam Cossolat-ra. Hirtelenében egy szó nem sok, annyit sem bírtam kinyögni.

- Láthatja, diák uraság, tudok egyet s mást - mosolygott csendesen az íjászkapitány. - Mint ezt tisztetem meg is követeli, nemde? Jöjjön, studiosus úr - karolt belém -, ne vesztgegyünk hiába időnket! Emberem majd átadja kegyelmednek a lovát. Joyeuse vicomte nagy úr, nem tűri, hogy megvárakoztassák.

Nem haladhattunk oly gyorsan, mint Cossolat szerette volna, mivel Montpellier kanyargós és szűk utcáit nyüzsgő sokaság torlaszolta el, egyebek között nagy csapat hajadon és háziasszony. Mihelyt megvirradt s felkelt a nap, ők szépen kiöltözve elindultak vásárolni. Tehát lépésre fogtuk lovainkat, s váll váll mellett haladtunk, mi éppen nem volt ellenemre, lévén temérdek látnivaló útközben.

- Diák úr, úgy látom, örömet legetteti szemét a szoknyákon - szólt Cossolat mosolyogva.

- Nem, én magasabbra török. Úgy tapasztalom, innen, a nyeregből kellemetes és mélyre ható belátás nyílik a vállfűzőkbe, melyeket, Istennek hála, itt nem bélel keszkenő, sem fátýol.

- Hát ugye, meleg van mifelénk, Languedocban! De meg minek is eltakarni a természet szép ajándékait? Úgy hírlík, a montpellier-i lányok a legcsinosabbak egész Franciaországban, sőt vannak, akik egyenesen azt állítják: ők városunk névadói: ha igaz, a város első, ősi latin neve ez lett volna: Mons puellarum.³¹ S nekem ez a város a legszebb az országban. El nem hagynám a világ minden kincséért, még ha a király nekem adná Párizst és Louvre-t, akkor sem.

Ez Pécoul késművest és az ő nagyozolását juttatta eszembe.

- Úgy mondják mégis, Toulouse és Marseille nagyobb - szóltam, hogy vezetőmet felboszszantsam.

Cossolat, mint Pécoul, ugyancsak megorrolt.

- Mit számít a nagyság? Miért tartják szemrevalónak a leányt? Nagyságáért avagy szépségéért?

- Szépségéért, uram, kétségkívül, és azt is készséggel megengedem, eddig nem láttam Montpellier-nél külön város. Hanem Párizst még nem ismerem.

- Nagy lesz csalódása a főváros láttán! - felelte Cossolat. - Itt minálunk kis föld alatti csatornák vezetik el a szennyvizet. Párizs hírből sem ismeri e kényelmet. Mocskos város az, diák úr, mocskos. És bűzhödt. Mosogatólé, húgy, ürülék mind megy az utcára. Amellett tapodtat sem jut előre a lovas, annyi ott a kocsis, szekér. És az a lárma! Az ember belesüketül. És ha nem lenne igaz keresztény, naponta százszor is kardot rántana, oly nagy a párizsiak arcátlansága, de még az apródoké, lakájoké és más efféle léhűtőké is.

³¹ Leányok hegye.

Mi e Párizst és az ország más városait lecsepülő, Montpellier-t ellenben égis magasztaló beszédet illeti, százszor hallhattam még ilyet vagy hasonlót montpellier-i ajkáról, lévén e derék nép valósággal szerelmes tulajdon városába.

S lám, noha útközben igen megtetszett nekem Cahors, Toulouse, Carcassonne és Narbonne, oly nagy és kimondhatatlan a varázsa a montpellier-i életnek s oly boldogító, hogy egy-két hónap elteltével magam is elkezdtem féktelenül dicsérni a várost, s Párizst csepülni, holott soha nem jártam Périgueux-n túl.

- Nos, itt vagyunk a Tű utcában - szólt Cossolat -, s mindjárt befordulunk jobbra a Bocador, vagy ahogy egyesek nevezik, Bouques d'Or utcába. Joyeuse úr Jacques Coeur palotájában lakik, s ámbár e hajlék igen szép, sőt királyhoz méltó - amire bizonyos, hogy 1564-ben ide szállásolták el királyunkat, IX. Károlyt, kit Isten óvjon! -, akad itt Montpellier-ben még vagy tíz-tizenkét nem kevésbé fejedelmi palota, mert sok gazdag nemes és tehetős polgár lakik mifelénk!

S valóban elámultam a Joyeuse úr lakásához vivő hatalmas kőlépcső meg a nagybecsű szőnyegek, kárpitok, bútorok láttán; soha és sehol nem láttam ehhez fogható bőséget. Cossolat nyomában áthaladtam két csinosan díszített termen, s megálltam a harmadik küszöbén. Ez pompásabb volt, mint a másik kettő, s három nagy ablakon át kapott napfényt.

Joyeuse vicomte-ot éppen reggelinél leltük. Mivel nem vele szemközt álltunk meg; hanem oldalvást, nem vett észre bennünket, vagy nem akart észrevenni, annyira elmerült az előtte díszelő peccsenyék élvezetében - vagy úgy tett, mintha annyira elmerült volna. Cossolat intett: ne szóljak, ne köhentsék, tehát volt alkalmam e várakozás alatt jól szemügyre venni a király helybéli képét.

Mi tagadás, felette jóvágású s előkelő külsejű nemesember volt Joyeuse úr; brokátselyem ujjas volt rajta, nyaka körül széles, bodor spanyolgallér, azaz nagy, kerek fodrokba keményített gallér, nem oly gyéren fodrozott, mint az én hitvány hugenotta nyakravalóm. Magas támlájú karosszékekben ült, egy fényezett diófa asztal felső végén. Jobbján egy fiúcska állt, igen jóképű az is, s kétségkívül édes fia, lévén a hasonlóság szembeszökő apa s fiú között: mindkettejük szeme egyformán égbék volt, hajuk egyformán göndör és szőke, mindkettejük orra hosszú és hajlott, mégis jól illett csinos arcukba.

Az asztalról, mely étkek súlya alatt roskadozott, ínycsiklandó illat áradt, annál is inkább csiklandozva ínyemet, mivel éhség mardosott, hisz úgy hagytam ott Sanche mester házát, hogy bele se kóstolhattam a szerény levesbe, mellyel reggelente éhemet elvertem.

Tizenegy ezüstitálát számoltam össze a tükörfényes diófa asztalon, mindegyiken fedő. Joyeuse úr kedve szerint hol egyiket, hol másikat húzta maga elé, s a fedőt leemelve, egy-két falatot bekapott ebből, egy-kettőt amabból. Közbe-közbe nagyokat kortyolt hozzá boros-serlegéből.

S cselekedte mindezt lenyűgöző keccsel, úgyhogy elragadtatva figyeltem, noha a nyál is öszszefutott számban e látványra és jó illatra. Láttam: Joyeuse úr vörösarany tányérja mellett kicsiny, aranynyelű villa hever. Ez a fényűző szerszám akkoriban újdonságnak számított. Úgy hírlett, IX. Károly fivére vezette be az udvarnál. Joyeuse úr azonban nem arra használta a villát, amire Orléans hercege: hogy a falatokat felszúrja rá. Régimódián evett, de igen tisztán, mutatójúja s hüvelykje közé csippentett egy-egy falatot, ahogy Barberine tanítása szerint az illem megköveteli, és tányérjára helyezte. Igaz, ha túlságosan nagynak vélte, akkor kicsiny villájához folyamodott, arra szúrta fel a falatot, hogy ne mozogjon, míg késével felszeleteli. Ennek utána megint csak ujjai közé csippentette a darabkákat (de mint mondtam, igen óvatosan), s nem mulasztotta el kezét-száját minduntalan két himzett kendőbe törölgetni; ezeket a balján álló, pompás öltözékű, hórihorgas lakáj tartotta készenlétben.

Mi a jobbján álló fiúcskát illeti, ki vagy ötesztendő lehetett, s pajkosnak, elevennek, vidámnak látszott, tetőtől talpig halványkék selyembe volt öltöztetve; nem viselt kerek gallért, hanem e helyett széles csuklyát, melyből előfehérlett gyengéd, párnás nyaka. Hol apjára nézett, megindító szeretettel, hol a tányérra, melyre Joyeuse úr a húsokat kiszedegette, s ha meglátott egy kedvére való falást, rózsás kis ujjával rábökött, s azt mondta búbajos hangján, mely tiszta volt és dallamos, mint madár fütyye:

- Megkaphatom, apámuram?

Amire Joyeuse úr elmosolyodott, s igen udvariasan ráfelelte:

- Tessék, Anne.

Akkor Anne de Joyeuse megragadta a kiszemelt falatot, s a szájához vitte, éppoly ügyesen és tisztán, mint édesapja. Hej, de messze esett ettől Caudebec durva, bárdolatlan modora, ki báró létére úgy viselkedett az asztalnál, mint disznó az ólban.

- De mit csinál vajon Cossolat? - emelte fel a fejét Joyeuse úr. Lakájához beszélt oc nyelven, sietősen és türelmetlenül.

- Itt vagyok, báró úr - jelentkezett Cossolat, de nem mozdult el a küszöbről. - Siorac úr velem van, várjuk, hogy uraságod elfogadjon.

- Kerüljön beljebb, kedves Cossolat! Félre a ceremóniával! - szólt Joyeuse úr, noha lerítt róla, nem az az ember, ki a ceremóniát elveti vagy akár csak leegyszerűsíti. - Siorac úr, kérem, nézze el, hogy nem kelek föl - tette hozzá pontosan rangom súlyához mért kurta biccentéssel.

Mire előléptem, s mint illik, mélyen meghajoltam a király képe előtt. Majd felegyenesedve köszöntöttem a kis Anne de Joyeuse-t. Tekintetemben némi gyengédség bujkált, mivel a fiúcska igen megnyerte tetszésemet. Ő nagy komolyan viszonzta köszönésemet, ám e komolyságnak hirtelen végét szakasztotta a világ legbájosabb mosolya, aranyos gödröcskéket varázsolva kétoldalt a gyermek arcára.

- Siorac úr, ha a fiam szereti kegyelmedet, én is szeretni fogom - szólt Joyeuse úr. - Mindössze ötesztendő, mégis csalhatatlanul ítélt, jóllehet nem ura még a szavaknak, melyekkel véleményét kifejezhetné. De kérem, Siorac úr, foglaljon helyet.

- Vicomte úr - feleltem franciául (Joyeuse úr ugyanis észak nyelven szólt hozzám, s mint megfigyeltem, a mi jellegzetesen okcitán kiejtésünknek árnyéka sem volt felfedezhető beszédén, noha az imént oc nyelven szólt a lakájhoz) -, örömet állok.

S szavaimat elvégezvén, újra meghajoltam.

- Szó sem lehet róla, Siorac úr! Foglaljon helyet, kérem. Couiza - intett a lakájnak -, hozz egy széket Siorac úrnak! - S mivel az imént semmi effélét nem parancsolt Couizának, megértettem, mi jól tettem előbb, hogy ösztönöm sugallatára a helyet visszautasítottam, s hogy Joyeuse úr csakugyan elvárta a visszautasítást, lévén az része amaz illemkódexnek, melynek betartását mindenkor szívéen hordja.

Tehát leültem, s az íjászok kapitánya, merev és meglehetősen katonás bók után, gyatra franciasággal megkérdezte:

- Parancsolja, vicomte úr, hogy távozzam?

- Dehogy, dehogy, kedves Cossolat, maradjon csak! Szükségem lehet a tanácsára. Foglaljon helyet!

- Báró úr - bókolt ismét sután a kapitány -, jobban ismerem én a kötelességemet, hogysen a báró úr jelenlétében leülnék.

- Félre a ceremóniával, kedves Cossolat! - Joyeuse úr felemelte egy tálka fedelét, s ínycsiklandó szag ütötte meg orromat. De nem hagyta meg Couizának, hogy széket hozzon, és a kapitány állva maradt.

Hű, gondoltam, de bonyolult is az itteni etikett! Mennyi csapdát rejt az effajta udvariasság! Foglalj helyet, mondják, s ha engedelmeskedsz, megörölnak rád.

- Siorac úr - fordult hozzám Joyeuse vicomte -, elnézését kérem, hogy ma reggel zavarni merészelttem. Tisztem kötelességemmé teszi, hogy mindenről tudjak, mi a vidéken történik. Ha kegyelmednek is úgy tetszik, örömet hallanám tehát tulajdon szájából a corbiéres-i csetepaté históriáját. Hanem, most jut eszembe - tette hozzá könnyedén, mintegy mellékesen -, megörvendeztetne-e azzal, Siorac úr, hogy megosztja velem szerény reggelimet?

A pokol hetvenhét ördögére mondom, nagy volt a kísértés! Azok a peccsenyék! Borok! Kellemetes szagok! Ott az orrom előtt! Kéznýújtásnyira! Éppen engedni készültem a kísértésnek, amikor az utolsó pillanatban észbe kaptam. Kegyetlen kísértőm nem parancsolta meg Couizának: rakjon elém egy terítéket, tehát szemlesütve s nagy hálálkodás közepette nemet mondtam.

- Nos, hallgatom - szólt Joyeuse úr, s óvatosan szájához vitt egy ropogósra sült galambszárnyat. Nem állhattam meg, s mindaddig sóváran bámultam a szárnyat, míg el nem tűnt a vicomte fehér fogainak sövénye mögött.

Akkor eszembe idéztem, miként mesélte volt el apám, a háborúból visszatérvén, családja s emberei előtt Calais bevételét, mintegy azon frissiben, cicomátlanul adva elő a történetet a könnyed, vidám tréfa hangján, és elhatároztam: őt fogom utánozni. Mert igazán azt gondolom: van abban va-

lami kényelmetlen a hallgató számára, ha a kelleténél komolyabb hangon dicsérjük föl tulajdon vítétségünket, ellenben hálás nekünk, ha azt az érzést keltjük benne, hogy a mi helyünkben ő sem cselekedett volna másként.

Úgy látszott, Joyeuse úr nagyszerűen mulat elbeszélésemen, s amikor azt is előadtam, miként fosztottam meg Caudebec bárót malváziás hordócskájától, hogy azt Espoumelnek adjam, s mint kérdezte meg Espoumel tőlem, amikor szabadon engedtem, vajon küldetését elvégezvén, vissza kell-e térnie hozzám, hogy felakasszuk, Joyeuse úr hátradőlt karosszékében, s oly jót nevetett, hogy a szeme is könnybe lábadt. Természetesen nem mulasztott el közben kecsesen szája elé tartani egy csipkés keszkenőt.

Anne de Joyeuse, ki tátott szájjal, csillogó szemmel hallgatta történetemet, most engedélyt kért apjától a beszédre. A kért engedelmet rögtön meg is kapta, s akkor a kérdések özönét zúdította rám kedves, dallamos hangocskáján, elbeszélésem egyik vagy másik pontját firtatva, vagy mert nem értette meg, vagy mert többet akart tudni. Nagy türelemmel válaszolgattam, szavaimat jól megválogatva, s arc- és kézjátékkal megtoldva.

- Siorac úr - mondta Joyeuse úr, amint befejeztem -, ha nem orvosnak készülne, igen jó nevelője lehetne fiamnak ama nyavalyás vaskalap helyett, ki őt királyaink történetére oktatja. Hanem, uram - váltott hirtelen hangot s arcot -, megkérdezhetem-e kegyelmedtől, vajon apjaura, Mespech bárója részt vett-e a testvérgyilkos háborúban, melytől oly sokat szenvedtek őfelsége alattvalói?

A kérdés meglepett, mert úgy tetszett, már csak a hangból is, melyen feltették, hogy Joyeuse úr előre tudja a választ rá.

- Nem, vicomte úr - siettem rá megfelelni. - Ámbár apámat a legmélyebb kétségbeesésbe kergette a hugenották törvényen kívül helyeztetése, nem akart fegyvert fogni királya ellen, minek-utána oly jól szolgálta volt édesapját Calais-nál s nagyapját Ceresolénál, s nekik köszönhetette nemesi rangját.

- Édesapja bölcsen cselekedett - bólintott Joyeuse úr. - Én Arques bárója vagyok, Siorac uram, jogaram alá tartozik Corbiéres minden halma s völgye Monthoumet és Couiza között, honnan eme lakáj is származik, kit itt láthat. Határtalan hálát érzek Siorac úr iránt, amiért csapást mért a vidéken dúló haramiákra. Nagy kár, hogy én magam nem büntethetem meg a gazokat. De ezt, sajnos, nem tehetem, lévén igen sok a dolgom itt Montpellier-ben, ha fenn akarom tartani a békét katolikusok és hugenották között, kik túlbuzgóságból örökösen civakodnak, úgy karmolásszák egymást, mint a vadmacskák, s ha hagynám, bizonyos kölcsönösen le is mészárolnák egymást. Siorac úr, higgyen a szavamnak: ne ártsa bele magát e perpatvarba.

Aha, gondoltam, értem már. Cossolat okkal figyelmeztetett jó előre: a vicomte úr puhatolódzik és figyelmeztet.

- Vicomte úr - szóltam ünnepélyesen, s közben egyenesen, nyíltan a szeme közé néztem -, én azért jöttem ide, hogy medicinát tanuljak, s nem hogy torzsalkodjak. Se kedvem, se hajlamom rá. Másodszülött vagyok, s ámbátor vannak, kik az orvosi mesterséget nemesemberhez méltatlannak tekintik, én boldogulni akarok, és szilárd, megingathatatlan elhatározásom erre tanulás, s nem rebelió által törekedni.

- Értem - Joyeuse úr le nem vette rólam tekintetét, míg beszéltem. - Hanem magyarázattal tartozik még egy körülményre, mely nem hagy nyugton. Caudebec báró, kiről az imént szólt, tegnap megérkezett Montpellier-be. A Három Királyok fogadóban szállt meg. És azzal vádolja kegyelmedet palam et publice,³² hogy rútul félrevezette őt, katolikusnak mondván magát, sőt odáig ment a szemfényvesztésben, hogy nem átallt meggyónni.

A hallottak felbosszantottak, hevesen feleltem:

- Nem csaltam én meg e nemesurat. Két álló hétig szolgáltam őt tolmácsként ingyen. Mint az imént elbeszéltem, életemet kockára vetve kíméltem meg őt a corbiéres-i hegyekben egy összecsapástól, melyben csapatának nem egy tagja s úgy lehet, ő maga is eleshetett avagy sebesülést szenvedhetett volna. Hogy meggyóntam egyik szerzetesénél, az csupán életmentő hadicsel volt, mivel Caudebec báró azzal fenyegetett meg fanatikus buzgalmában, hogy kardélre hány, ha megtudja: eretnek vagyok.

- Szólhatok, vicomte úr? - kérdezte ekkor Cossolat.

³² Nyíltan és nyilvánosan.

- Szóljon, kedves Cossolat - intett a vicomte, ki mindig „kedves”-nek szólította a kapitányt, de soha le nem ültette.

- Arra a hírre, vicomte úr, hogy Caudebec báró, ki ideérkeztekor értesült Siorac úr vallásáról, tobzódik a véres fenyegetésekben és mocskos; sértő szavakban, tegnap ellátogattam a Három Királyok fogadóba, és egyenként szót váltottam a normann zarándokokkal. Ők is megerősítik az imént elhangzottakat.

- Mindet kikérdezte, kapitány?

- Mindnyájukat, a nőket s papi személyeket kivéve.

- Hát őket miért vette ki? - vont fel a szemöldökét Joyeuse úr.

- Mivel amazok a kelleténél jobban kedvelik ez uraságot, emezek a kelleténél kevésbé.

- Ó, kedves Cossolat, tehát kelmed nem érheti be azzal, hogy jó kapitány, hanem még esze is van bőven! És szüksége is lesz rá csakugyan, ha e dolgot rendbe akarja hozni, s még csírájában elfojtani, nehogy a tyúkok összefussanak, kotkodácsoljanak s egymásnak essenek, sok tollat és vért ontva. Mert ha eme Caudebec, ki igen forrófejűnek látszik, meg találja ölni avagy sebezni Siorac urat, akkor a hugenották bosszút akarnak majd állni érte a zarándokokon, a katolikusok viszont emezek segítségére sietnek, s lesz itt felfordulás, de akkora ám, hogy senki a végét be nem láthatja. Siorac úr - fordult hozzám igen udvariasan -, azt javasolnám, ha nem veti meg tanácsomat, menjen innen egyenest a Három Királyok fogadjába s csapja le e normann bika szarvait.

- Csakhogy nincs nálam fegyver!

- És így van az jól, lévén kegyelmed hirtelen kezű és csiklandós önérzetű, mint illik vitézségéhez és csikókorához. Ott lesz azonban Cossolat is és nem tágit kegyelmed mellől; igen remélem, sikerül békét szereznie uraságod s a báró között. Mert ezt kívánom: nyilvános és teljes békekötést.

Utóbbiakat Joyeuse vicomte emelt hangon mondta, fejét felvetve, szemöldökét felvonva, s merőn a szemem közé nézve, mintha azt akarná tudtomra adni: most a király nevében szólott. Mire én mélyen meghajoltam, s kijelentettem: hogy Montpellier békéjét megőrizzem, oly nagyvonalú és hajlékony leszek e dologban, mint kívánja.

Akkor Joyeuse úr elkészönt tőlem annak rendje-módja szerint, és ámbátor most sem állt fel, ha egyáltalán lehetséges egy-egy biccentésben fokozatokat fölfedezni, úgy tetszett, az, amelyben engem részesített, néhány hüvelykkel mélyebb, mint a társamnak szóló.

- Nos, hogy s mint vélekedik? - kérdezte Cossolat, útban a Három Királyokhoz.

- Hogy itt igen sokra tartják a ceremóniát.

- Ez azonban nem pusztán hiúság kérdése, inkább a kormányzás eszköze - felelte Cossolat. - És ne feledje, ő nem kegyetlen, mint Montluc.

Cossolat helyesen ítélte, mint az hat évvel később világosan kiderült. Ama gyászos Szent Bertalan-én másnapján, melyen Párizsban halomra ölték református hitsorsosainkat, IX. Károly megparancsolta Montpellier kormányzójának: ölesse le a mieinket városában. Joyeuse úr, noha vérbeli udvaronc volt és ugyancsak szíven hordta előmenetelét, e gyalázatos parancsot becsületébe vágónak ítélte, s végrehajtását megtagadta, nyilvánosan kijelentve, hogy ő „katona és nem hóhér”.

És valóban, ámbár a király parancsára annak előtte és annak utána ismételt szembeszállt nyílt ütközetben a mieinkkel, mint fia, Anne de Joyeuse is, ki éppen egy ilyen csatában esett el élte virágjában, azt hű katonaként cselekedte, harag és gyűlölség nélkül, s minden vállalkozásában a természetében mélyen gyökerező mérséklet és elegancia vezérelte.

A Három Királyok igen tágas és szép fogadó volt. Samson meg én két nappal azelőtt itt traktáltuk Fogacer-t ízletes disznópecsenyével jó leckéi fejében. Tudtam tehát, milyen jó itt a konyha, s hogy ez Caudebecet igen sokáig itt fogja tartani. Mivel pedig szentül hittem, hogy a báróval való kibékülésem nagyobb baj és kár nélkül esik meg, igen megörültem a zarándokok várható hosszas itt-tartózkodásának szeretett Samsonom miatt, ki ily módon kedvére becézgetheti majd hölgyét, ahelyett, hogy „csak a szelet ölelgetné”, mint Fontanette mondta.

Mihelyt leszálltunk a nyeregből, megjelent a kapuban a fogadósné, mosolyogva köszöntötte Cossolat-t, kihez, úgy tetszett, meleg barátság fűzi, és jelentette, hogy a rómasok (így hívták Montpellier-ben a Rómába igyekvő zarándokokat) a nagyteremben esznek-isznak, noha korán van még. Én léptem át elsőnek a küszöböt, a fogadósné és Cossolat hátramaradt. Azt hittem, a kapitány továbbra is a sarkamban van, tehát a nagyterembe siettem, s ott egyenesen a báróhoz, békét kötni. Ám mihelyt megpillantott Caudebec, háta mögé hajította a csirkecombot, melyet javában harapdált, s

felpattant: arca vörösre gyúlt, kék szeme kiguvadt, s egész teste rázkódott esztelen haragjában. „Hej, eretnek! - üvöltötte. Hej, álnok! Hej, te szörnyeteg! Hogy mered itt mutogatni hitvány, áruló képedet? De a jebuzeusát, drágán megfizettetem véled pimaszságodat!”

S uccu neki: kardot rántott, nekem rontott. Hátratekinttem. Cossolat nem volt sehol. Távol-
léte s az a tudat, hogy fegyvertelen állok szemben e dühöngő örülttel, nagyon megijesztett. Hátrálni
kezdtam, s el is menekültem volna bizonyos a báró elől, lévén nálánál fürgébb, ha egy barát el nem
buktat, lábával gáncsot vetve nekem. „Halál rá, halál!” - bömbölte Caudebec kivont kardját lóbálva,
s kétségkívül utolért és ledöfött volna, ha apródja, Rouen, ügyefogyottságot színelve, nem veti ma-
gát a lába elé. De meg is kapta érte nyomban méltó jutalmát, a báró akkorát rúgott belé, hogy a te-
rem túlsó végébe gurult. Hanem én így némi haladékos nyertem, felpattantam, megragadtam lábánál
fogva a zsámolyt, melyen a gonosz barát ült, s akkorát rántottam rajta, hogy kicsúszott a feneke
alól, és ő elterült a padlón; Caudebec, ki rajta át próbált hozzám férközni, belébotolván, rázuhant.
Adta volna Isten, hogy esés közben egyik szerencsésen felnyársalja a másikat, de ez, sajna, nem kö-
vetkezett be, lévén a Gondviselés olykor gondatlan.

Caudebec feltápászkodott, s rőfögve, mint a vadkan, üzőbe vett az asztal körül. Míg a zarán-
dokok egyik fele azt kiabálta: „Öld meg, öld meg! „, de segíteni nem segített Caudebecnek, a másik
fele pissegett: „Piha, fegyvertelen embert kergetni! „, sőt a derék normann hölgyek egyike-másika
odáig ment felháborodásában, hogy tányérját, kupáját a báróhoz vágta, futását lassítandó. Hanem
akkor végre eszembe jutott, hogy ha kardom nincs is, van jó pajzsom, tehát szembefordultam a bá-
róval, jól megmarkoltam a zsámoly lábát, oltalmul magam elé tartottam, s immár nyugodtan, felsze-
gett fejjel vártam be Caudebecet. Ez ugyancsak megzavarta s kissé le is hűtötte haragját, annál is in-
kább, mivel, mint már mondtam, amilyen babonás volt, szentül hitte, hogy apám legyőzhetetlensége
átszállt rám. Két-három döfést mégis megkockáztatott: én a zsámollyal rendre kivédtem őket. De
nem érhettem be pusztá védekezéssel, nem illik az a természetemhez, tehát éppen magasra emeltem
és meglóbáltam a zsámolyt, hogy a báró fejéhez vágjam, amikor egyszerre felcsendült, a lármát túl-
harsogva, Cossolat érces hangja:

- Caudebec báró úr, a király nevében ezennel letartóztatom!

E kiáltás úgy hatott, mint derült égből a villám. A zarándokok megdermedtek és elnémultak.

Caudebec úgy fordult sarkon, mintha vipera marta volna meg. Előbb még lángvörös képe fa-
kóra sápadt:

- Mit beszél az úr? - kérdezte.

- Caudebec báró úr - felelte Cossolat a nagy csend közepette -, letartóztatom az itt jelen lévő
Pierre de Siorac nemesúr személye ellen elkövetett gyilkossági kísérletért s szándékért.

- Hisz ez csak egy hugenotta! - mordult fel Caudebec, s egyik-másik túlbuzgó pápista szer-
zetes mindjárt a báró segítségére akart sietni, s elkiáltotta magát: „Halál reá! Halál!”

Cossolat felugrott a báró megürült zsámolyára, s hirtelen kivonva kardját nagy acélsöröm-
pölés közepette, érces hangon kiáltotta:

- Jóemberek, van-e, aki szembe mer szállni Montpellierben az íjászok kapitányával? Idehí-
vassam embereimet s mindenkit letartóztassak? Vagy az egész társaságot lovastul a város árkába há-
nyassam?

Cossolat mezítlén kardja, izmos termete, villogó fekete szeme, rettenetesen kerékbe tört
franciasága csodás hatást tett a zarándokokra. A pusztá gondolatára, hogy megfosztathatnak a Há-
rom Királyok ígérte örömtől, minden fej lekonyult.

- Tudja meg, kapitány - Caudebec igyekezett tartani magát, noha igen rosszul esett neki,
hogy az övéi cserbenhagyták -, kegyelmed nem tartóztathat le engem, én báró vagyok.

- Normandiában talán nem tehetném - Cossolat hangja hidegen süvített, mint az északi szél -
, de itt megtehetem, és meg is teszem, ha Siorac úr nem békül meg uraságoddal s uraságod övele.

- Hogy én kibéküljek a báróval! - méltatlankodtam; mivel úgy gondoltam, nem árt egy-két
boggal megtoldani a csomót, melynek kioldozásán a báró hasztalan fáradozik. - Én, ki megmentet-
tem az életét, kihúzván torkából a halszálkát, mely kis híján megfojtotta! Én, aki megmentettem
csapatát, aki szembeszálltam érte a corbiéres-i haramiákkal s levertem őket! Én, kit mindezek fejé-
ben a báró meg akart ölni, noha védtelen voltam és fegyvertelen, s mi több: kinek becsületébe gá-
zolt mocskos és sértő szavaival, melyeket fájdalom! mind hallottunk. Nem! Nem! Vagy letartóztatja
a bárót, kapitány, vagy torkára forrasztom gyalázatos sértéseit!

Mire a báró még jobban elsápadt. Már látta magát a földön fetrengeni tulajdon vérében, s ki-múltni halálos bűnökkel terhelt, vagy ki tudja, a purgatóriumban ördög nyársára feltűzve, ördög tüze fölött forogni több napon át, mint ahány bűnbocsánatnapot szerzeteseitől megvett (pedig ezrével vásárolta őket); látta, mint forog behemót teste ördög nyársán körbe-körbe, míg pirosra nem sül, megfizetve az Úrnak tartozását, amiért élteben oly telhetetlen volt ételben-italban, szerelemben. E szomorú gondolattól lenyűgözve, némán, lehorgasztott fejjel állt ott a báró, s fehérebb volt immár az abrosznál. Am Gertrude de Luc úrhölgy megsejtette a maga asszonyi ravaszságával, hogy szónoklatomnak volt némi komédia-íze, s mivel tulajdon tervei érdekében igen kíváncsinak tartotta kibékülésemet a báróval, s egyszersmind a magáét is, minekutána Isten tudja, hány kupát, tányért, kést vágott hozzá, míg engem kergetett, tehát Gertrude de Luc úrhölgy odafutott hozzám, puha fehér kezével megragadta jobbomat (s mindjárt egy levélkét csúsztatott bele, melyet én ujjasomba rejtettem), kecsesen letérdelt elé, és siralmas hangon rákezdte:

- Jaj, Siorac úr! Hát pogány kegyelmed? Avagy keresztény? Hiszem, igaz keresztény, ha százszor reformált is, azért térden állva, Krisztus nevére kérem: kímélje meg Caudebec báró életét, ki mindannyiunk hön szeretett édesapja. Ha ő elveszne, mi sem élhetnénk tovább!

Amire ahány normann fehérceseléd csak volt, mind körém tódult, s mint már mondtam, igen jól megtermett és igen szép volt valamennyi: szemük kék, hajuk ragyogó szőke, mint az érett búzakalász, és ámbátor nagy növésük miatt volt bennük némi férfiasság, mégis elegendő női hajlam szorult beléjük a hízelkedésre s becézgetésre, úgyhogy most mind körém tódult, jajveszékelve, sóhajtozva, valódi vagy tettetett könnyeket ontva, s kérve kértek, míg szép orcájukat könny barázdálta: ne öljem meg a bárót, hön szeretett édesapjukat. Könnybe lábadt erre a báró szeme is, de azt mondta:

- A dögvész álljon a némberekbe! Hát olyan gyenge vagyok én? Szakasztott úgy tesznek, mintha máris meghaltam volna!

Alighogy ezt kimondta, egy igen szép és méltóságteljes nemesúr jelent meg a teremben, egy lakájtól követve, ki egy hordócskát hozott, oly tisztelettudóan, mintha az Oltáriszentség lenne. Drága bor lehet benne, gondoltam mindjárt. Cossolat nyomban leugrott zsámolyáról, visszadugta kardját hüvelyébe, s mély meghajlással üdvözölte az újonnan jöttet.

- Hát ez mi? - vont a szemöldökét az úriember. - Úgy látom, kedves Cossolat, kivont karddal áll itt. Csak nem esett rendbontás?

- Már szűnőben van, de Lattes úr - felelte Cossolat. S Caudebec csakugyan mintegy lopva visszadugta kardját hüvelyébe, és hökkenten, némán bámulta Lattes urat, kinek megjelenése és méltóságteljes modora csodálatba ejtette.

- Uraságod Caudebec báró? - kérdezte a nagyúr.

- Az vagyok - felelte a báró.

- Caudebec báró úr, Joyeuse úr e hordócska malváziával kívánja báró urat megajándékozni köszönetül, mert volt kegyes kibékülni Siorac úrral, ama hordócska helyett, melyet páratlan hadicsellel a corbiéres-i haramiáknak engedett volt át. Megtörtént-e már a kibékülés?

- Épp azon vagyunk - feleltem, mély meghajlással köszöntve Lattes urat. - Már csak annyi van hátra, hogy Caudebec úr, mint ezt eltökélte, bocsánatomat kérje, mert első indulatában néhány goromba szó csúszott ki a száján.

Caudebec előbb Lattes úrra nézett, azután Cossolat-ra, majd a muskotályos hordóra, végül rám, s még mindig igen sápadtan megszólalt:

- Siorac úr, elnézését kérem.

- Báró úr, állok szolgálatjára.

S hozzá lépve nevető arccal jól megöleltem, és mindkét orcájára csókot nyomtam. Ő hasonlóképpen cselekedett, a vártnál szívesebben, mivel a lelke mélyén örült, hogy ennyivel megúszta.

- Báró úr - súgtam a fülébe ölelés közben. - Ma este ne náspángolja el apródját! Nélküle én halott lennék, a báró úr pedig egy sötét börtönodúban várná lefejeztetését.

Megígérte. Megkímélem olvasóimat a rá következő kölcsönös, hangzatos és cirkalmas bókok elősorolásától. Lattes úr igen jól beszélt franciául és szerette hallani saját hangját. Mihelyt ez a nyalka nemesúr távozott a teremből, én is elkészöntem és távoztam. Cossolat elfogadott egy pohár muskotályt Caudebecről. Én sietve elhagytam a Három Királyokat, de nem mentem messzire, csak

az első falmélyedésig, ott elővettem a levélkét, melyet Gertrude de Luc úrhölgy a kezembe csúsztattott, és elolvastam:

„Én kedvess fivérem,

ezsde kérem, keresen egy meghitt halylékott - én fizetem -, hol kiss beteghemet laathatom, itt nem leheccséges, mivel Lézignan óta figyelnek. Most Szent Firmin temblomában váróm. Kedves kiss fivérem, eszde kérem, teyge, azt mit montam, külömben el pussztulok.

G”

Elmosolyodtam. Hát nem jobb, gondoltam, ha ők ketten együtt élnek, mintha külön-külön elpusztulnak? Hanem amint a kis írást újra átfutottam, ortográfiáján derülve, egyszerre eszembe jutott kis Hélix levélkéje, abból az időből, mikor a pestis sújtotta Sarlat városából visszatérve Samson s engem bezártak az északkeleti toronyba. S akkor hirtelen megfájdult a szívem szegénykéért, ki élte virágjában halt meg, s kinek mintegy özvegye voltam azóta is. Kegyetlenül fáj a veszteség, hisz oly jól s közelről ismertem őt pendelyes korunk óta. Sajgott a szívem, de szerencsére nem sokáig. Cossolat megjelent a Három Királyok küszöbén, s én abban a minutában ott termettem, félrevontam s a fülébe súgtam, hogy egy „meghitt halylékott” keresek pár napra.

- Ejha, studiosus úr! - nevetett nagyot Cossolat. - Kegyelmed aztán legény a talpán! Alig szabadulhatott ama rómás karmai közül, s lám, máris azon jár az esze, hogyan juthatna egy farkasszuka karmai közé.

- Dehogy, e farkasszuka öcsémé, nem enyém.

- Mit hallok? S ő nem lelne magának odút?

- Bizony nem. Szép Isten angyala ő, hanem itt a földön igen gyámoltalan; s amellet az első csóktól fogva furdalja a lélek!

- Ez ám a jó testvér! - nevetett még nagyobb Cossolat. - Gondja van rá, hogy öccse vesszejét megmozgassa, mely különben bizonynal elfonnyadna s tejét vesztené. No, jöjjön!

Belém karolt, nevetett, tréfálkozott (ő, aki kezdetben oly komolynak és szigorúnak látszott!), és elvezetett a Bayle utcába - ez egy kicsiny utca a Szent Firmin-templom mellett -, ott egy emeletes házra mutatott, melynek egész földszintjét bolthelyiség foglalta el, és így szólt:

- Itt lakik Thomassine. A földszinten túvel kereskedik, az emeleten ellenben szobákat ad ki pénzes polgároknak, kik nemigen remélhetik, hogy könnyebben átjutnak a tű fokán, mint a bibliai teve (és jót nevetett tulajdon tréfáján, melyet hiszem, sokszor elsütött már). Thomassine tíz eszten-deje jelent meg városunkban. Iszonyú éhínség üzte ide a Cévennesekből, melybe egész családja belpusztult. Szegény leány maga is igen csapzott s nyomorult volt ideérkeztekor, s hogy hátsó takarót vehessen, kénytelen volt elülső fertályát áruba bocsátani.

- Hátsó takarót? Mi az? - kérdeztem.

- Párizs nyelvén: szoknya. Hanem azóta sokra vitte Thomassine, drágán mérvén barátságát városunk színe-javának (nem véve ki Boldogasszony kanonokait sem a krédóból). Ma csinos, tekintélyes házat mondhat magáénak egy ugrásra Szent Firmin templomának oldalkapujától. Ügyesen elrendezte: a kliens betér lent a boltba, mintha tűt, cérnát akarna vásárolni, majd feloson az emeletre, hol a macája várja. Távozáskor használhatja a hátsó kijáratot, az egy kis sikátorra nyílik, ahol egy árva macska nem sok, annyi sem jár.

- Akkor ez bordélyház? A hölgy igen finom teremtsés...

- Nem, nem! Itt nem árulnak leányhúst! Ki-ki csak azt eheti, amit magával hoz, mint a spanyol fogadóknak. Diák uram, itt elválunk. Az imént meglebbent odafönt, az emeleten az a piros függöny, innen tudom: Thomassine les bennünket. Isten velünk. Kegyelmed tetszeni fog Thomassine-nak. Derék asszony, erős természete van. Hiába ismert oly sok férfit, nem ment el tőlünk a kedve, ma is szeret bennünket.

Cossolat sarkon fordult a maga hirtelen-katonás módján, én meg ott maradtam, elbámulva szabados beszédén. Néztam távolodó, szögletes hátát, s azt gondoltam: ej, mit, ha százszor hugenotta is, az íjászok kapitánya nem gyermekce, kinek katonákra vagdalják a vajás kenyerét. Bizonyára ismeri városa minden követ, s tudja, mi megy végbe a falak mögött, éjjel csakúgy, mint nappal.

Mihelyt beléptem Thomassine túboltjába, takaros szolgálóleány termett előttem, s kedvesen rám mosolygott. „Ürnöm várja kegyelmedet” - mondta, majd fürge léptekkel nekiindult a lépcső-

nek, és én követtem; szemem éppen szép csípejével volt egy vonalban, jól megfigyelhettem hát e csípő hullámozását s a kék szoknya libegését, amint viselője lépcsőről lépcsőre hágott; igen szépen, dúsán lebegett az a szoknya, bő redői mintegy elringattak, mire felértünk. Ej, gondoltam, mintha túlságosan szoros gyeplőre fogtam volna e szegény párát, testemet! Azért jöttem-e Montpellier-be, én, ki a lézignani fogadó óta apácai szüzességben élek, és Sanche mester sovány kosztján senyvedek, hogy végképp ellasszak a logika s filozófia tanulása közepette, egész áldott nap üres hassal, üres szívvel tornáztatva agyamat?

Le mertem volna fogadni! Thomassine asztalnál ült, s az asztal roskadozott különféle pecsenyék súlya alatt! Joyeuse úr a palotájában! A rómasok a Három Királyokban! És Thomassine a maga szobájában! Szent Antal szakállára! Mind pukkadásig töltekeznek e városban, mind, engem kivéve, ki tegnap óta egy falatot sem ettem! Én itt most úgy mondom el ezeket, ahogy akkor éreztem s gondoltam, de senkit nem akarok megbántani. Isten óvja Thomassine-t utolsó leheletéig e földön, s bocsásson meg neki az öröklétben, amiért első pillantásra észrevette: majd összeesem az éhségtől, s nagylelkűen, kedvesen, igazi cévennes-i vendégszeretettel fogadott, amint áttaléptem küszöbét:

- Nemes úrfi, sose köszöngessen, hanem üljön asztalhoz, kérem, s egyék. Nem kerül egy soljába sem, az úr ma vendégem. Ne, ne! Hallani sem akarok visszautasításról. Hé, Azais! Hozz terítéket e nemesúrnak, de szaporán ám! Egyék, uram, egyék! Hús híján, amivel eltöltekezhet, nincs élet! Élet híján nincs szerelem. S szerelem híján nem élet az élet! Azais, színültig töltsd az úr serlegét! Ne fukarkodj! Adj neki még abból a jó bigorre-i kolbászból! Haha! Élvezet nézni, mint örölnék szép, fehér fogai! Azais, adj neki még sonkát! Egy harapásra befal egy egész szeletet! Pompás! Nemes úrfi, igyon még egy kortyot eme corbiéres-i borból! Hadd híguljon a sok eledel! Azais, vedd le e nemesúr malomkerék-gallérját! Segítsd le ujjasát is! Igen meleg van itt, húzd le csizmáját, hadd helyezze magát kényelembe! Nemes úrfi, vegyen még a cseresznyetortából! Igya ki a corbiéres-i bort, s Azais mindjárt muskotályt tölt serlegébe. Frontignanba való, igen finom, édes bor, sima, mint a lyoni bársony.

Azám! Itt nem fényeskedtek az asztalon fedeles ezüsttálak, sem vörösarany tányérok, nem volt aranynyelű kis villa, sem pompás öltözékű, langaléta lakáj, mégis beh jó volt itt, Szent Antal szakállára! Falni az egyszerű, egészséges húsokat, nyakalni a jó helyi borokat a szoba hűs félhomályában - az ablaktábla ugyanis zárva volt a tűző nap s a legyek miatt! S mindeközben magamon éreztem a szép Thomassine szíves tekintetét, a szép Thomassine-ét, kinek oly könnyű volt a vére, de oly jó a lelke, Isten áldja s óvja! S a csinos szobalány könnyű kézzel, nevetős arccal lesegítette galériomat, ujjasomat, csizmámat!

Míg a bendőmet tömtem, s háromnegyed részben meg is töltöttem (egészen soha nem akart betelni e feneketlen szakadék), körülpillantottam. Mi elsőül s leginkább a szemembe szökött, a kárpitokon és szőnyegeken kívül, az az ágy volt, akkora, hogy öt magamfajta legény is kényelmesen hálhatott volna rajta. Az ágytakarót vörös bársonyból varrták, hasonlóképp a kárpitot is. Más bútor ezenkívül nem is volt a szobában, csak egy láda, hol Thomassine a ruháit tarthatta, s az asztal, melynél ülve faltam. Mi Thomassine személyét illeti, nem tölthette még be harmincadik életévét sem, s igen szépséges volt. Haja dús, fekete, arca kerek, szája széles, korallpiros, nyaka erős, s ami a fő: kibomló vállfűzőjét oly nagy, kerek, feszes, tejszín emlők feszítették, félig kibuggyanva belőle, amihez foghatót más vászonceléden soha nem láttam, hön szeretett Barberine-omat kivéve, kire egyebekben is nagyon hasonlított volna Thomassine, ha nem lett volna oly huncut és kihívó a tekintete.

- Jóllakott-e, Siorac úr? - kérdezte.

- De még mennyire, asszonyom! Fogadja érte hálámat s köszönetemet. Honnan tudja a nevetem?

- Ágyam több fecsegést s pletykát hall, mint tíz gyóntatószék, ám akárhány titkot vesz is be fülecském, nyelvem egyikről sem szól. Mit óhajt, uram?

- Egy szobát, asszonyom, öt-hat napra.

- Nemes úrfi, kegyelmed périgord-i másodszülött, medikus és éppen nem veti fel a pénz, tehát olcsón megszámlítom: napi hat sol a szoba bére.

- Szívből köszönöm, asszonyom - feleltem. - De nem szeretnék jóságával visszaélni. A bért nem én fizetem, hanem egy úrhölgy, s ő jó módú.

E gyermeki őszinteségre Thomassine hátradöntötte szép, fehér nyakát, s akkorát nevetett, hogy a szeme is könnybe lábadt, keble pedig viharos hullámvászába jött.

- Szavamra, uram, kegyelmed tetszik nekem! Tiszta, mint nyíretlen ezüstpénz! És igen csinos! És tüzes, mint csödör a legelőn! Maradjunk hát tíz solban. S hozza máris el hölgyét, ne hagyja epekedni. Hol hagyta?

- Szent Firmin templomában ájtatoskodik. Fájdalom, nem enyém ő, hanem öcsémé. Bár úgy tetszene Istennek, hogy őt enyémmé tegye, mert tíz napja nem öleltem egyebet, csak a szelet.

- Ha jól értem kegyelmedet - nevetett Thomassine -, ellenkező végén is kiéhezett! Hanem mondja csak, oly szép-e öccsének hölgye, hogy megkívánta?

- Jaj, asszonyom, feleolyan szép sincs, mint kegyed, lévén szalmaszöke, úgyhogy fakónak tetszik ő asszonyom feketesége mellett!

Thomassine megint felkacagott. S de vidáman, mámorítóan csilingelt az a kacagás!

- Hallod e hízolgót, Azais? Úgyesen bánik a szóval, ifjú ember létére! S hát még a szemével! Szűz Mária! Valósággal lángot lövell az a két szem! Azais, mihez kezdjünk eme szegénnyel s marados éhségével?

- Lakassuk jól, asszonyom! Így parancsolja a könyörület. Ha tele a bendő, jöhet a tánc.

- Ez a beszéd! - helyeselt Thomassine. - Uram, úgy hírlík, kegyelmed igen vitéz! No, hát itt a kegyelmed vára - azzal felpattant, arca égett, máris alig bírt magával. - Rajta, rajta! Fel rohamra! S ne ismerjen kegyelmet!

- Hogyan, asszonyom? Roham, fényes nappal? No meg a hölgy is vár odalent!

- Hadd imádkozzon! Könyörödjön Istenhez, mivel vétkezni fog ellene! S minél hosszabban imádkozik, annál könnyebb lélekkel fog majd élvezkedni. Rajta, uram, nem tűrök ellenkezést! Azais, zárd lakatra az ajtót! És ne merd szemedet avagy füledet a kulcslukra tapasztani, mert istenesen elcsépelek.

Nem tudom, melyikünk vitte a másikat az ágyba, Thomassine engem vagy én Thomassine-t, de egy szempillantás alatt rajta termettünk, ruhánk szanaszét röpült, s a vörös kárpit ránc borult, mint meg nem született gyermekre anyja méhe. Arcomat e derék fehérccseléd szép, nagy emlei közé fektetve belégyökereztem, s egyszeriben oly igen-igen magasra reppentem, hogy alig akartam hinni elragadtatott érzékeimnek. S az elragadtatás tetőpontján ezt gondoltam: én vagyok-e vajh csakugyan, ki itt van, s ily jól fogadtatva?

E gyönyörök múltán - és gyorsan elmúlnak, mindig gyorsabban a kelleténél! - ugyan nyakamba szedtem a lábamat. Mindenekelőtt Szent Firmin templomába siettem, hol mindjárt megpillantottam Gertrude de Luc úrhölgyet, egy Szűz Mária-szobor előtt térdepelt, kegyes imába merülten. Szalmaszöke haját, melyet nem áttallottam fitymálni az imént, igen sűrű fekete fátyol fődte: Jézus édesanyját választotta égi közvetítőül a hölgy, talán mert úgy gondolta, Mária, ki maga is asszony, jobban megérti majd aggályait s velük harcoló vágyait. Mögé osontam, és gyengéden megérintettem a vállát. Amint felém fordult, láttam, szép arcát könnyeső permetezi tulajdon lelkifurdalása avagy késésem miatt, mert keserveset sóhajtott, s halkán odasúgta: már azt hitte, sose lát viszont. Nem akartam udvariaskodással, mentegetőzéssel még több időt elvesztegetni, tehát azt mondtam: kövessen tíz lépés távolságról egy Asszony barátnémhoz, amit ő haladéktalanul meg is cselekedett, minekutána arcát maszka mögé rejtette, mellyel jó előre felszerelkezett. Így ment végig az utcán, mely a pápista templomtól a túbolthoz vezetett, hol nap mint nap hasonló bálványimádás folyt, tudniillik halandó testünk imádása. Elismerem, úgy kellene lennie bizony, hogy az ember ne szeressen mást, hanem csak Istent. De hogy lennének rá képesek így, amilyennek teremtett? Nem én vétkezem, mondotta Szent Pál, hanem a vétek, mely bennem lakozik.

Mihelyt Thomassine megpillantotta a piruló, szégyenkező Gertrude de Luc úrhölgyet, mindjárt tudta: újonccal van dolga, s szájalom ébredt jóságos szíve mélyén. Körülbecézgette a hölgyet, megkínálta egy pohárka frontignani borral, megparancsolta Azaisnak: fésülje meg szöke haját, behintette pézsmailatú essenciával, mely tudvalevőleg szerelemre gerjeszt, s mivel gondolatait kellemebb tárgyakra akarta terelni, mint aminő a pokol tüze, kertelés nélkül megkérdezte: milyen ember a szerelmese. Gertrude úrhölgy, ki eladdig némán s kukán ült zsámolyán, félelemtől és szégyentől jéggé dermedve, egyszeriben felélénkült, kék szeme felcsillant, s így kiáltott fel: „Ó drága vendéglátóm, oly szép, oly ragyogó és oly édes ő, hogy hiszem, túltesz Isten angyalán is!”

Örömmel tapasztaltam, mint kap új erőre a hölgy, ki már-már aléltni látszott, és futva indul-
tam a patikába, hogy idehozzam a szép angyalt, kitől éppen nem angyali tetteket vártak. Óvakodtam
megmondani öcsémnek, hová viszem s kivel hozom össze, mivel nem akartam újrakezdeni előbbeni
vitánkat e tárgyban, s úgy véltem, a hölgy látása úgyszemint semmivé teszi majd hősi elhatározását. Mi
tagadás, a hatás felülmúlta várakozásomat. Amikor Samson megpillantotta a boltban Gertrude úr-
hölgyet, elsápadt s annak rendje-módja szerint elalélt. Én megveregettem arcát, Gertrude de Luc úr-
hölgy csókokat hintett rá, s ez a kettő csodát tett: sápadt arcába visszatért a szín, szeme kinyílt s
imádattal tapadt hölgyére, úgyhogy e nagy és nemes érzés láttán mély tisztelet fogott el. Távoztam.
S míg ők nagy szerelmük rítusát celebrálták, én hazavonultam mélán és némi féltékenységgel szí-
vemben. Nem a hölgyre voltam féltékeny, hanem a hallatlan boldogságra, melyben felolvadni lát-
szottak.

Futva tértem vissza a patikába. Délre járt az idő, nem akartam Sanche mestert késéssel meg-
bántani. E június hóban oly rekkenő volt a hőség, hogy Montpellier lakosai kötelek feszítettek ki a
házak között az első emelet magasságában, s arra ágakat, nádat aggattak, hogy árnyékban sétálhas-
son ki-ki kedvére a kövezeten; azonkívül felloccsolták ajtajuk előtt a követ kút avagy ciszterna vizé-
vel, lévén Montpellier-nek csupán egy forrása, a Szent Gaelius-forrás. Még az ágak szűrte verőfény
is nyomasztó súllyal nehezedett a járókelők fejére-vállára, hanem a leányok-legények fittyet hány-
tak neki, s nevetve, csevegve, egymással szemezgetve sétifikáltak az árnyas utcácskákon. Mi engem
illet, minthogy futottam, mint mondtam, átizzadva, verejtékben úszva érkeztem meg Sanche mester-
hez. A harang harmadszor kondult meg, s mind ott álltak már a szálában, a nagy asztal körül, az il-
lusztris mesterre várva, kinek, úgy látszik, valami dolga akadt még officinájában.

- Hol hagyta deli öccsét? - kérdezte Fogacer.

- A Három Királyok fogadóban. Egy római hívta meg oda ebédre.

- És kegyelmedet nem hívta meg az a római? - vont fel Fogacer sántái szemöldökét.

- Nem - feleltem szárazon, végét akarván szakasztani az eszmecserének, melyet bal oldala-
mon kíváncsian hallgatott a szép Typhéme.

Végre megjelent nagy ünnepélyesen, tudós öltözkéiben feszítve a nagytekintetű mester. Ő is
rögtön Samson után tudakozódott. A kifogás hallatán - holott ugyancsak sántított - nem tett ellenve-
tést, mint az előbb Fogacer, hanem némán levetette fekete selyemköpenyét és kis kerek sapkára cse-
rélt fel bojtos fővegét.

- Szép öcsém azért szürcsöli vajon oly étvágytalanul ebédjét, noha reggel óta nem evett -
szólt Sanche mester, miután Fontanette felszolgált mindennapi levesünket -, mert napja a szokott-
nál mozgalmasabbra sikerült?

S noha a szeme kancsal volt, tekintete a vesémig hatolt.

- Nem, illustrissime magister - feleltem fülig pirulva, s Typhéme kíváncsian lesett balról,
ámbar a fejét sem fordította felém. Még inkább elpirultam, amikor legnagyobb ámulatomra Sanche
mester maga kezdte elbeszélni Joyeuse úrnál tett látogatásomat s Caudebec báróval a Három Kirá-
lyokban vívott párbajomat, de oly tüzetesen ám, mintha maga is ott lett volna. E ponton megállt, ha-
nem én bizonyosra vettem, tudja a többi is, azért igen-igen jámboran kucorogtam zsámolyomon, s
hirtelen megértettem, amit később Fogacer is megerősített: hogy a hírek villámsebesen terjednek a
montpellier-i marránusok között, minthogy e derék emberek örökké attól rettegnék, hogy a csöcse-
lék avagy a papok felzúdulása ismét veszélybe sodorhatja életüket s vagyonukat, mint egykor Spa-
nyolországban.

- Nos, bárhol legyen is Samson - szólt rövid hallgatás után Sanche mester -, kívánom, legyen
boldog, mert igen nagy az ő érdeme. Azon fölül, hogy méltán lehet büszke teste szépségére, s ez
nemcsak neki áldás, hanem mindazoknak is, kik körül vannak, Samsonban nagy a jónak éhe, szíve
tisztább a derült égnél, s határtalan szeretet él benne az emberfaj iránt. Mi engem illet, szívemig hat
elragadó szépsége csakúgy, mint ritka erénye. *Gratior est pulchro veniens in corpore virtus.*³³

Meg kell vallanom, hön szeretett Samsonom e nem várt dicsérete olyannyira meghatott,
hogy könnyecseppek ültek ki pillám hegyére.

- Mindazonáltal - nézett rám félig komolyan, félig csúfondárosan a nagytekintetű mágiszter -
, Samson agya kereke s nyelve nem forog oly könnyen, mint egyeseké, kiket akár néven is nevez-
hetnék. Lévén otthona a menny, nem könnyű elboldogulnia e sártekén, mely közös otthonunk, nagy

³³ Kellemesebb az erény, ha szép testben járul elénk. (Vergilius) 143

szüksége van hát rá, hogy egy evilágibb testvér álljon mellette s mutassa neki az utat: frater qui erranti comiter monstrat viam.³⁴

Amire én lesütöttem a szemem, s némán meredtem tányéromra, nem tudván, vajon a világiasabb testvér e magasztalása színarany-e avagy inkább ólom, azaz gúny, netán arra való, hogy a nagytekintetű mester így adja értésemre: tudja ő a többit is. De talán mindegyikből volt egy csipet Sanche mester szavaiban, mert nagyzolása és latin pompaszeretete ellenére a mester ravaszabb volt, mint hittem volna. Növelte zavaromat, hogy a patikus szibillai szavai rám irányították mindenki figyelmét, s én feszengtem, mint vádlott a padján, magamon érezvén jobbról Fogacer pillantását szemöldökének fekete íve alól, balról Typhéme-ét, ámbár ő oldalvást s lopva vetett csak rám egy-egy pillantást, hosszú pilláját meg-megrebbentve.

- Szép öcsém - Sanche mester hangosan csámcsogva kanalazta a levest, amit Joyeuse úr bizonyára kevésbé udvarias viselkedésnek ítélt volna -, Fogacer baccalaureus majd elmondja kegyelmednek, mint nekem már elmondotta, hogy kedves öccse, Samson nehezen boldogul a logikával s filozófiával. (Fogacer barátunk ezzel szemben azt gondolja, kegyelmed sokra viszi még e tárgyakban, minthogy a vitális eszenciák könnyebben s finomabban hatolnak véréből idegeibe, idegeiből eszméibe s onnan szavaiba.) Samson, fájdalom, lassú, feje nehezen fog, szava gyér, argumentációja akadozó, s mi több, nemigen leli kedvét hiú szellemi táplálékban, jobban szereti, amit láthat, tapint-hat, megízlelhet. De ha Samsonnak ennyire nincs ínyére a logikusok szörszálhasogatása, miként fog valaha is az ügyvédi szófacsaráshoz, s amilyen tiszta lélek, a bírák pénzsóvárságához hozzászokni? Mert igazat beszélt Francois Rabelais magiszter, mondván: „A jog nem egyéb, mint szarral áttört szép aranyköntös.” Ráadásul a Szent Benedek kollégium, hol Montpellier-ben jogot oktatnak, csekély fénnel ékeskedik, állván mindösszesen négy tar fejű, rissz-rossz legistából; mi több, egytől egyig túlbuzgó pápisták, fafejük s komiszak, a hugenotta diákokat ki nem állhatják, s ezt úgy adnák Samson tudtára, hogy elutasítanak. Ezért az a véleményem s tanácsom, tekintettel a rendkívüli érdeklődésre, mellyel kedves öccseura a patikusságon csügg, hogy eme pályára irányíttassék, mely, ha emlékezetem nem csal, roueni nagyatyjuk, Charles úr útja is volt egykor. Adná Isten, hogy édesatyjuk beleegyezzék, s egykor Samsonról is elmondhassák, amit rólam: „Scire potestates herbarum usumque medendi maluit et mutas agitare inglorius artes.”³⁵

Hogy nagytekintetű mesterünk megvetette volna a dicsőséget (inglorius) békés mestersége (mutas artes) gyakorlása közben, arra nem mernék megesküdni. Mindazonáltal igen nagy hálát éreztem atyai részvéteért, annál is inkább, mivel a patikuslegények, ha a diák nevezetre nem tarthattak is jogot, bebocsátást nyertek a királyi orvoskollégium előadásaira, ámbátor nem követelték meg tőlük, hogy oda beiratkozzanak, sem hogy e tárgyban oly alapos tudást szerezzenek, mint a leendő orvosok. Ha tehát így fordulna a dolog, gyakrabban tudhatnám magam mellett az én Samsonomat, gyakrabban örvendezhetnék ragyogó jelenlétének, s alkalomadtán „utat mutathatnék neki”, mint Sanche mester mondta.

Örömpesve fogadtam hát a mester javaslatát, s ezerszer is megköszönve jóindulatát, megígértem: nyomban írok atyámnak. A nagytekintetű magiszter ekkor szürke szakállát simogatva, melyen, mi tagadás, itt-ott nyomot hagyott a leves, igen elégedetten fordult Fogacer felé, s kérdésekkel árasztotta el Rondelet betegeiről, kiket a baccalaureus délelőtt meglátogatott, bőségesen kitérve oly részletekre is, melyek ugyancsak elundorítottak volna, ha nem a medicina lett volna választott mesterségem.

- Hát a genny, Fogacer? Milyen volt a genny? Híg? Sűrű? Sárgás? Véres?

De mielőtt Fogacer válaszolhatott volna, a patikárius felém fordult; és így szólt:

- Szép öcsém, úgy látom, fintorog e szókra. Húgy, bélsár, genny, váladék - mesterségünk tartozékai. S ha a montpellier-i jogászok lenéznek érte s nem átallják elmondani: Stercus et urina Medici sunt prandia prima,³⁶ mi hiba nélkül megfelelünk nekik, ahogy egykor Francois Rabelais magiszter: „Nobis sunt signa. üobis sunt prandia digna.”³⁷

³⁴ Fivér, ki barátian utat mutat a tévedezőnek.

³⁵ Inkább a füvek erényeit s orvosi felhasználásukat kívánta megismerni, s a dicsőséggel nem táródva e békés mesterségnek élni. (Vergilius)

³⁶ Bélsár és húgy az orvos fő-fő étke.

³⁷ Nekünk jel. Nektek: méltó eledel.

A hasunkat fogtuk, úgy nevettünk a jó tréfán. Aztán Fogacer tüzetesen megválaszolta a mester kérdéseit, a lehető legnyersebb szavakkal. De megfigyeltem, arcizma sem rándult senkinek e nem éppen étvágygerjesztő beszédre, még Typhéme-nek sem, ki egészen hozzászokott, s miután, oly kecsesen, mint már elmondottam, kikanalazta levesét, illedelmesen üldögélt zsámolyán délszaki szépségében, fejét felszegve, kezét mellén keresztbe fonva, s határtalan tisztelettel figyelte édesapját, mintha maga Mózes lett volna, ki éppen akkor jó le Sinaj hegyéről. Mi Lucöt illeti, némán ült ő is, mivel rég megszokta, mint mindenki e házban, hogy asztalnál hallgasson, s meghallgatást ne reméljen, de mohón fülelt, prédául s zsákmányul ejtve mindazt, ami elhangzott. Amilyen szép volt a húga, olyan rút volt ő; orra hosszú és görbe, arca valamiképpen csálé, eleven képmása apjának, anynyi különbséggel, hogy nem volt kancsal, sem ferdevállú. Hanem e porhüvelyben ugyanaz a tűz lobogott, ugyanaz az olthatatlan tudásszomj rejtezett, mint szülőjében: ifjú életének nem volt más célja, csak a tudomány.

Péntek volt éppen, s én szobámba zárkoztam, hogy Arisztotelész Organón-ját olvassam, mely logikáját tartalmazza, de mivel ez olvasmány no meg a fülledt délutáni hőség kiszárított, többször leugrottam a konyhába egy pohár friss vízért, ámbár Concepción, a kövér, nagy mellű marránus szakácsnő azt is úgy adta, mintha aranyból lenne minden csöppje. Ahányszor lefutottam, elámultam a nagy sürgés-forgás láttán. A patikabeli segédek öblös vödrökkel csörömpölve jöttek-mentek, vizet loccsantottak a kőpadlóra s nagy seprűkkel tisztogatták. Fontanette-et a szálában láttam; arca pírben égett, vállfűzője kibomlott (úgyhogy a szemem mindig odatévedt). Inget vasalt, mindenkiét, aki csak a házban lakott, emeletről emeletre, szobáról szobára ment az ingeket kiosztani, mint később rájöttem.

Újra leültem az Organón mellé. Mennyivel kellemesebben tölti idejét Samson, mint én, gondoltam nagy búsan, majd megkezdtem bolyongásomat a szillogizmusok, nagy és kis premisszák sívár, repedezett földjén. Egyszerre megkoppant az ajtó, belépett az én Fontanette-em, a nagy munkától kipirultan, s úgy hatott lelkemre, mint oázis a sivatagi utazóra.

- Örülök, Fontanette, hogy ily csinosnak s frissnek látlak. Arcod, mint a cseresznye, s a nézésed kicsit hamis.

- Haj, uram, nem oly hamis az, mint a kegyelmedé, hiába kék! Ahányszor rám néz, úgy érzem, levetkeztet.

- Teringettét, ha a tekintetemnek ily hatalmas volna, örökké téged néznék. Jer közelebb, hadd üdvözljelek!

- Ne, ne, úrfi, nem megyek közelebb (és közelebb lépett). Egyedül kegyelmed csókolgat engem, s az olyan nagyon jólesik nekem, hogy szentül hiszem: bűn. Uram, segíthetek átvinni asztalát öccse szobájába, hogy holnap kényelmesebben dolgozhasson nála?

Nagy szemeket meresztettem.

- Hát itt nem dolgozhatom, Fontanette?

- Nem, uram! Megfőne, mint rák a lobogó vízben! Szombatonként tüzet rakok az úr szobájában, s egész nap táplálom.

- Szent Antal szakállára! Tüzet raksz a szobámban! Júniusban! Rekkenő hőségben! Hát mindenkinek elment itt az esze?

- Nem tudom, nemes úrfi - felelte ártatlanul Fontanette. - Hanem a nagytekintetű mester parancsára szombatonként itt tüzelnünk kell, nyáron csakúgy; mint télen. És én gyújtom meg a tüzet és egyedül én táplálom, senki más.

- Egész áldott nap?

- Reggel, délben, este.

- Hát ez különös, jó lány - mondtam. - Áru! el, mi végre a ma látott nagy készülődés-takarítás?

- Így megyen ez minden pénteken - felelte, és megint közelebb óvakodott. Mivel eddigre igen közel került hozzám, mint észrevettem, akármit mondott legyen is előbb: csípeje asztalomhoz szorult, arca lángolt, és nemcsak a vasaló tüzetől, lélegzete pedig, ha jól hallottam, szapora volt és el-elfúló, vállfűzője jó darabon nyitva, holott igazán helyrehozhatta volna, mielőtt ajtómon bekopogott, átöleltem derekát, s számat szép keblére szorítva forró csókot nyomtam rá, amire nagy kedvet éreztem, mióta keblecskéit először megpillantottam. S amilyen soványnak és száraznak tetszett előbb Arisztotelész, oly gömbölydednek s párnásnak a kisleány, ki nevetve, elgyengülve simult kar-

jaimba, s olvadozott, mint vaj a napon. Hanem, fájdalom, e boldogság nem sokáig tartott. Fontanette hirtelen kihúzta magát, kibontakozott karjaim közül s ellökött.

- Jaj, uram, uram! - riadozott s késő bánattól hajtva gyorsan összevonta vállfűzőjét. - Édes Jézusom, ha valaki meglepne cicázás közben, s elmondaná Rachel úrnőnek, azon nyomban elkergetne!

- Hát ezért nem szabad hozzád érnem? Elvesztenéd a helyedet egy-két csókocskáért? És ezt elhiggyem, Fontanette?

- Higgye el, uram, higgye el, ez a színtiszta igazság. Úrnőm nem szeret. Azt mondja, engedetlen vagyok s önfejtű, és mi több, nem vagyok marránus, mint mindenki más a házban, egy embert kivéve.

- Miért tart itt, ha így van?

- A nagytekintetű mágiszter kedvel.

Nevettem, és megkérdeztem:

- Kedvel? Mennyire s meddig?

- Nem odáig, hová az úrfi oly örömet eljutna - Fontanette nagyot bókolt, csúfondárosan felnevetett s elsuhan, könnyedén, mint egy madárka. Távoztával a szoba szomorú lett és szürke a forró napsütés ellenére. S a hirtelen támadt úrtól eliszonyodva, nagyon is kedvem ellenére nyúltam ismét a logikáért. Szent Antal szakállára! gondoltam, „praemissa maiortól praemissa minorig” batytyogva, ugyan minek ahhoz szillogizmus, hogy kiderüljön: „Szókratész halandó?” Nem tudtuk ezt már jóval azelőtt is, hogy elkezdtünk volna okoskodni?

A vacsorára hívó harangszó megszabadított végre az Organón-tól, s mivel e sanyarú étekkel nem lakhattam jól, futottam az ebédlőbe, mit sem törődve Samsonnal, ki még nem került elő. Tudtam, könnyű megfélemlkezni az időről oly gyönyörök közepette, melyeket élvez. Hanem amint elértem, ugyan elcsodálkoztam, mivel az egész ház ki volt világítva, s mindenütt új gyertya került a régi helyébe, holott, mint az este megfigyeltem, azok sem égtek volt még tövig tartójukban. Mégsem akartam házigazdánkat kifagztatni e váratlan és csodálatos kivilágítás és a házban szemembe ötlő egyéb furcsaságok felől, nem is szólva a tűzről, melyet Fontanettenek másnap kellett szobámban gyújtania s táplálnia, júniusi kánikulában. Hanem a sovány estebéd végeztével, amint Fogacer-val felvonultunk a ház lapos tetejére levegőt szívni, s a várost szemléltük a lemenő nap fényében, megvallottam a baccalaureusnak ámulatomat.

- Úgy, úgy, Siorac - szólt ő -, ideje megtudnia, ha már e hajlékban él, akárcsak én: a marránus teknőc.

- Teknőc? - hűledeztem. - Ezt hogyan érti?

- Olyan teknős, kinek páncélja az a római katolikus Szentegyház, mely egykor nagy és kegyetlen üldözője volt Portugáliában és Spanyolországban. Minekutána kénytelen-kelletlen áttért elnyomói vallására, pajzsot kovácsolt belőle magának, oltatul ez elnyomás kiújulása ellen. Hanem e páncélzat alatt, mely hátát nyomja, de egyszersmind védi is, épen őrzi teknőcszívét. S az megmaradt zsidónak, a régi hithez hűnél hívebbnek. Ez magyarázza mindama furcsaságokat, melyeken kegyelmed megütközött. Holnap szombat van, Sanche mester szabbatja, ezért a nagy sürgés-forgás, melyet láthatott: a takarítás, fehérneműváltás, kivilágítás.

- És mire a tűz, holnap, az én szobámban?

- Ez ám a ravasz dolog - nevetett nagyot Fogacer. Odüsszeusz maga sem eszelhetett volna ki jobb cselet. Mint tudja, szabbatkor a zsidó nem gyújthat tüzet, Concepción tűzhelye tehát kialszik, s estelig úgy is marad - nem eszünk mást, csak hideg húst. Hanem ez nagy veszélyt hozhat a marránusra. Mert megeshet, hogy egy szomszéd, ki irigyli Sanche mester szerencsáját, gyanút fog, ha szombatonként nem száll fel étkezéskor füst kéményünkéből, s gyanúját megosztja papjával. Márpedig a papok sosem férnek a bőrükbe. No, Siorac, itt a fufang: a kegyelmed szobájának és a konyhának egyazon lukba fut be a kéménye. Fontanette nem marránus, ő bátran tüzet gyújthat, s a megfelelő órákban tüzet is rak majd a szobában, úgyhogy a kémény elegendő füstöt bocsát ki a háztetőnkre, s nem kelti fel hitbuzgó szomszédaink gyanakvását:

- Ó, be tetszik nekem e csel! - mondtam. - Gyűlölöm a pápista elnyomást.

- Isten adja - vont a fekete szemöldökét Fogacer -, hogy ugyanúgy gyűlölje majd a huge-notta elnyomást is, ahol kegyelmetek oldalán az erő.

- Hisz gyűlölöm én azt is. Nem vagyok vakbuzgó.

- Azt tapasztaltam.

- Hanem nincs-e veszély abban is - kérdeztem rövid tűnődés után -, hogy sosem vásárolunk disznóhúst, lévén e hús, jó íze ellenére, gyűlöletes a zsidók szemében? Mit gondolhatnak erről derék szomszédaink?

- Ezért vásárol Jean, a legény, ki Fontanette-hez hasonlóan nem marránus, csütörtökönként egy-egy darab disznóhúst a mészárosból.

- Hogyan? Disznóhús ebben a házban? Ez is megeshet?

- Nem jut az el sosem asztalunkra. Mivel Concepción nem hajlandó hozzányúlni, Jean belefőzi vérebe pástétomába és nekik adja.

- Vének!

- Nagy és szörnyű vétek. Hisz tudja, Siorac, mennyire kedvelem a disznópecsenyét.

- No és hogyan maradhat Sanche mester tétlen szombatonként, holott a patikát nem csukhatja be?

- Szombaton kora reggel Sanche mester kilovagol montolivet-i birtokára marránus segédei és Balsa küklopsz kíséretében, oly ürügyön, hogy szőlejét műveli. S haza sem tér, míg be nem sötétedik.

- És a patika? Ki szolgálja ki ez idő alatt a klienseket?

- Jean és jómagam. Az már két ember. És - tette hozzá nevetve - ha Samson beáll hozzánk tanulóknak, hárman leszünk.

Én is nevettem, szívből, és egy cseppet sem bosszankodtam, mert tudván tudtam: Samson érdeke egybeesik Sanche mesterével, bár ez utóbbira eddig nem gondoltam.

- És vasárnap?

- Haj, szomorú és kínos nap az a marránusnak, mert sokat kell páncéljának áldoznia. Luc kivételével, ki a protestáns templomba megy, hol találkozni fog kegyelmetekkel, Sanche mester nagy dérral-dúrral elvonul övével egyetemben Miasszonyunk templomába, hol saját padja van. S ott azután kezében egy pápista imakönyvet tartva, melynek förtelmei bizonytalansággal égetik ujjait, s szemét lehunyva, hogy ne lássa körös-körül a szobrokat, feszületeket, képeket, üvegablakokat s a bálványimádás más kárhozatos eszközeit, lélekben Mózes istenéhez fohászkodik, s bocsánatát kéri, amiért ott van, ahol van.

Mivel én hallgattam, e képen merengve, Fogacer megkérdezte:

- Nos, mit szól mindehhez? Elítéli-e a marránusokat képmutatásukért?

- Dehogyan - feleltem -, hiszen kényszer és zsarnokság szülte.

Jól emlékeztem még a titkos Mária-kultuszra, melyet Barberine és Maligou nő üzött hugenotta menedékünkben a pajta mélyén: mert nagyon is igaz, hogy félelemmel s kényszerrel téríteni annyi, mint erőszakot tenni a lelken, és az senkinek sem használ!

- Én is így tennék - tettem még hozzá -, ha máglya fenyegedne.

Fogacer elmosolyodott.

- Mi engem illet - szólt, felvonva sátáni szemöldökét -, fölösleges a feltételes mód: én így teszek. S nem kerül nagy megerőltetésembe. Ennyit szokásom tenni, és nem többet, hallja, Siorac: évente egyszer gyónok és áldozok. Vasárnaponként misét hallgatok. Keresztútnál, feszület előtt keresztet vetek. Lekapom fővegemet, ha processzió halad el előttem. Ha szükséges, térdet hajtok. Egyszóval, nekem is megvan a teknőm. Én abban különbözöm a marránusoktól...

S mivel félbehagyta a mondatot, és ahogy szokott, fodros szájjal mosolygott, megkérdeztem:

- Miben?

- Hogy az én páncélom nem rejt semmit.

Így tudtam meg, hogy Fogacer baccalaureus nem kevésbé hitetlen a teológiában, mint a filozófiában, s egyes-egyedül csak a medicinában hisz, ámbár, mint később megértettem, bizonyos tanaira nagy gyanakvással tekint.

Akkor eszembe ötlött: ideje Samsonért menni, tehát elköszöntem Fogacer-tól.

- Vigye magával Miroult - mondta ő -, fegyverkezzenek fel mindketten, s az út közepén haladjanak, kezükben kivont kard, övükön pisztoly.

Majd megragadta és megszorította kezemet, és a fülembe súgta:

- Thomassina bona mulier est et formosa et sana. Bene, bene.³⁸

³⁸ Thomassine derék asszony, és csinos és egészséges. Jól van, jól.

Ejha, gondoltam. Hát az egész város tudja? Űsse kő, azt se bánom. S úgy futottam utcákon és közökön át, még Miroult is kifulladásztva, mint csődör a legelőre, mivel alig vártam már, hogy jó-ságos gazdasszonyomat viszontlássam. És ámbátor itt Párizsban, hol e sorokat rovom, éppoly friss vagyok és erős, mint volt apám az én koromban, kötve hiszem, hogy képes lennék oly fürgén és ki-tartóan szökellni körül kőre, mint aznap, tizenöt esztendőm virágjában, a langyos estében, kivont karddal s szívemben azzal az érzéssel: sose halok meg! Haj, én drága Languedocom, hogy hiányzol aranyos száműzetésemben! Haj, édes montpellier-i élet! Haj, Thomassine!

Hatodik fejezet

Jól mondta Fontanette: szombaton nem magolhattam szobámban az Organón-t, mert a ful-lasztó hőség megbénította agyamat, noha nyitva volt az ablak. Szerencsére Samsont egész napra ra-bul ejtette két kar gyengéd lánc - tudni való, kié -, tehát használhattam kamrácskáját, hol óránként, sőt olykor annál is gyakrabban meglátogatott Fontanette. Úgy repdesett körül, mint pille a mécsét. Fekete szeme hamisan ragyogott, s minduntalan megkérdezte, jól vagyok-e, mire lenne szükségem. „Hát terád, Fontanette” - feleltem. „Piha, úrfi! Ez csúf beszéd ám!” - vágta rá a derék leányka, noha ugyan rossz néven vette volna, ha másként beszélek. Hol közel jött hozzám s eltűrt egy-két csókot, hol távol tartotta magát s megtagadta, aszerint hogy hajlandósága kerekedett-e felül akaratán avagy megfordítva, ámbár ezt az akaratot igen-igen ingatagnak néztem.

Samson késő este tért haza, mélán és kábultan, mintha a paradicsomot elhagyva nehezére es-nék újra megvetni lábát e szomorú sártekén. Ímmel-ámmal eszegette a húst, mely hideg volt, lévén ez az este a marránusok igazi szabbatja. De szentül hiszem, Thomassine, amilyen nagylelkű, jólla-katta szerelmeseinket, ahányszor megpihentek.

Mit sem sejtő Samsonomat jól megnézegette s leste evés közben Typhéme. Édesapja távollé-tében, kit montolivet-i birtokához szegzett Mózes pihenőtörvénye, a leányzó fesztelenebbül emel-gette szép szempilláit. Ő hön szeretett Samsonomat bámulta, én őt. Orcái kipirultak, keble heveseb-ben hullámozott, lélegzetvétele szaporább lett, olykor már-már sóhajnak is beillett. De hiába volt szembeszökő izgalma, Samson mit sem látott belőle; úgy behúzódott tulajdon boldogságába, mint csiga a házába. Mihelyt bekapta a vacsorát, azt sem tudva, mit evett, támolyogva tért meg szobájá-ba, hová alig bírt felvászorogni, lévén a teste eltörődött, s a lelke igen távol testétől. Nyomban le-vetkezett és ágyba bűjt.

Másnap, vasárnap, erőhatalommal húztam ki ágyából s vonszoltam el a volt Bayle-házba, ahol montpellier-i hitsorsosaink istentiszteleteiket tartották. Velünk jött Luc és Miroul is. Az utcákat gallyak árnyékolták be, a kövezetet is fellocsolták, mégis oly forrón tűzött a nap, hogy a pusztá kö-vön megsült volna a tojás. Míg együtt s egy ütemre lépkedtünk, az én kedves Samsonom máskor oly sima, szép homlokát gond vonta ráncokba. Zsoltárkönyvvvel a kezében úgy ment a templomba, mintha ott örök kárhozatra ítéltetését kellene meghallgatnia, paráznsága miatt, mert, mint mondot-tam, nagyon is szó szerint értette a tízparancsolatot. Hugenotta szigorán úgysem enyhíthettem, tehát Luchöz fordultam, s megkértem, magyarázza el útközben, miként tért meg a reformációhoz, noha pápistának született. Kegyelmes isten! Mit találtam mondani! Luc elsápadt, riadtan pillantott körül, és reszkető hangon, latinul kérlelt: ne tegyek fel neki efféle kérdéseket coram populo.³⁹ Sanche mes-ter örököse, látni való, igen körültekintő volt ifjú kora ellenére.

Igaz örömömre a templomban népes és vegyes gyülekezetre leltünk. Volt közte takács, var-ga, boltos, de orvos, iskolamester, sőt jó módú polgár és nemesúr is; őket arról ismertem meg, hogy kardot viseltek, mint Samson s jómagam is. Mennyire más volt itt, mint Sarlat-ban, hol Duras balsi-kerü ostroma óta, melyről másutt bőven szoltam, a hugenották az orruk hegyét sem merték kidugni, még kevésbé istentiszteletre gyülekezni, ha mindjárt loppal is! Itt a mieink, mondhatni, emelt fővel sétifikáltak, nagy volt a hangjuk, harsányan káromolták a pápistákat. Fivéremet s engem hírből min-denki ismert már, mielőtt itt megjelenhettünk volna, corbiéres-i viadalunk miatt, s minekutána kö-szöntöttük a segédlelkészt, a presbitereket és a lelkészt, ez utóbbi - név szerint Abraham Gasc, gyer-tyakereskedő, ki portékáját Lyonból hozatta - bemutatott sorra a hívőknek. Igen szívesen fogadtak. A sok bókra én válaszoltam oc nyelven, hogy mindenki értse, igaz périgord-i szívességgel, jóma-

³⁹ Nyilvánosan.

gam és fivérem nevében, ki némán állt mellettem kivételes szépsége ragyogásában, s így is megzavart nem egy női szívet. Igazat szólva volt itt néhány montpellier-i születésű, tehát igen szép leányka, ám a hely és a körülmények komolysága miatt óvakodtam őket nyíltan szemügyre venni, hanem csak alattomban nézegettem őket, jobbra-balra tekingetve, s fejemet olykor hirtelen hátrafordítva.

Luc, ki egész idő alatt nagy-nagy barátsággal tekintett ránk, s némi tulajdonosi büszkeséggel is, mintha diadalunk láttán örülne neki, hogy háza vendégei vagyunk, belém karolt, amint a templomból kiléptünk és arra kért: ebéd után - s az még ezen a szent napon, vasárnap sem állt egyébből, csupán hitvány levesből - menjek föl vele a háztetőre, lévén ez az egyetlen hely, hol kedvére beszélhetett az ember, s nem kellett hallgatózóktól tartania; jó messzire elláthatott onnan az ember a szomszédos háztetőkre. Aznap mind néptelen volt a nap heve miatt, s mi, Luc meg én, nyomban helyet foglaltunk a kőpadon, mely fölé oltalmazóan borult a kiugró lépcsőtető. Valameddig némán fürkésztek egymást. Mivel korábban mindig csak Typhème-et bámultam, kinek csodálatos, délszaki szépsége lenyűgözött, noha egy szikra reményem sem volt rá, hogy egykor feleségül vegyem, nem lévén sem marránus, sem gazdag, meglepetten fedeztem fel, hogy Lucnek, ha görbe is az orra, igen szép, csillogó szeme van, s szempillái nem kevésbé feketék és seprősek, mint bűbájos hűgáé. Ez meghatott.

Luc igen zavartnak látszott. Teste csenevész volt és törékeny, s nem szokott fegyverforgatáshoz, mint Samson meg én, gyenge tagjait reszketésbe hozta az izgalom, s amikor megszólalt, hangja igen halk volt, s el-elcsuklott, ámbár szép, numerózus nyelven beszélt, a franciát latinnal keverve.

- Siorac uram - kezdte, hanem én rögtön a szavába vágtam.

- Ne így, ne így! Ha nagytekintetű édesapja öccsének szólít, nyilván unoka-fivérek vagyunk, kegyelmednek egyszerűen Pierre, nem más.

Amire elpirult, akár egy leányka, lévén a bőre igen finom és érzékeny.

- Pierre - mondta -, szívből köszönöm nagylelkű jóindulatát. Mi engem illet, senkit sem becsülök úgy a magamkorúak közül, mint kegyelmedet, s az igazat megvallva olyan szeretnék lenni, mint kegyelmed.

- Ej, Luc, a szerénység elvakítja! Kegyelmed jól beszél spanyolul és portugálul, tud görögül, amihez én alig hajazok, és héberül, amiből egy kukkot sem értek.

- Nem erre értettem - felelte Luc. - Kegyelmed nemcsak észbeli adottságokban gazdag, testére is méltán lehet büszke; fürgé, izmos, kitűnő vívó és céllövő, nagyszerű lovas s Fogacer szerint sokra vitte már az ütőlabdában is. Mi több - tette hozzá, hosszú, fekete szempilláját lesütve, hogy sápadt arcát súrolta -, úgy hírlík, kedvence a leányoknak is.

Bókjai megindítottak, de zavarba is ejtettek; attól tartottam, amilyen jó szeme van Lucnek, tán máris fölfedezte kisdéd játékaikat Fontanette-tel.

- Kérem, Luc, hagyjuk ezt! - szoltam, erőltetett vidámsággal és eltökéltséggel. - Az ember a fejében hordja érdemét, s nem testének ama részében, mely közös más emlősökével. Esdve kérem, térjen a tárgyra.

- Rátérek. - Luc nagyot sóhajtott, mintha neheze ére esett volna felhagyni dicséretemmel. - Fogacer-től tudom: kegyelmed tegnapelőtt elámult házuk különös szokásain.

- Elámultam, de nem háborodtam föl. Olykor mi is színlelésre kényszerülünk.

- Ha ennyit tud, bizonyára azt is tudja, hogy a megfigyelt titkok kulcsa egyetlen mondat: Marrani nuovi Christiani apellantur, sed in facto indu occulti sunt.⁴⁰

- Így értettem én is.

- És mit gondol, Pierre - nézett rám mondhatatlan aggodalommal Luc -, igazolható-e az Úr előtt e kétszínűség?

- Őszintén szólva nem tudom. De ha az, miért tiszteljük vajon hitünk vértanúit?

- Pierre, Pierre! - kiáltotta magánkívül Luc. - A Szentírás is azt mondja: végszükségben szabad a zsarnokságnak engedni s életünket bármi eszközzel megóvni, a gyilkosságot, vérfertőzést és bálványimádást kivéve.

Ezt hallván magamban elgondoltam, hogy a katolikus vallást felvenni, ha csak szín szerint is, felér bizony a bálványimádással, de szólni nem szoltam, nem kívánván növelni társam határtalan zavarát. Azonfelül Luc református volt, s úgy néztem, szívből az (mert a templomban jól megfigyel-

⁴⁰ A marránusokat új kereszténynek mondják, holott valójában titkos zsidók.

tem), neki nem kellett annyit alakoskodnia, tehát nyilván apját és marránus testvéreit próbálja menteni.

- Pierre - szólt felindultan -, tegnap levelet kaptunk Spanyolhonban maradt barátainktól, s abban elmondják, mi történt egy toledói marránus úrhölgygel, Dona Elvira del Campóval. Ezt a hölgyet, ki igen jó módú és igen szép, múlt hónapban elfogatta az inkvizíció, mivel szomszédai és a toledói mészáros bevádolták, amiért nem vásárol s nem eszik disznóhúst. E vétkéért a főinkvizítor elé hurkolták. Ott mezítelenre vetkeztették, s míg bírái álszent csuklyájuk mögül pőreségén legeltették szemüket, két hóhér hátrakötötte a kezét, majd pecket hurkoltak karjára, s azt újra és újra megcsavarták, míg a kötél el nem szakadt... Nálam a levél, Pierre - és elővette ujjasából. - Spanyolul van, én majd lefordítom. Íme, így vallatták Dona Elvirát:

- Miért nem eszel disznóhúst?

- Senor, árt nekem a disznóhús... Kegyelem, senor, kegyelem! Jaj! Ezek megölnék!

- Miért nem eszel disznóhúst?

- Mert nem szeretem... Jaj, senor! Szóljon, hogy hagyják abba! Mindent bevallok, amit csak parancsol!

- Miért nem eszel disznóhúst?

- Nem tudom... Jaj! Megölnék! Megölnék!

- Miért nem eszel disznóhúst?

- Mert nem kívánom... Jaj, senor, jaj! Meghalok! Parancsolja meg nekik, hogy lazítsanak a kötélén. Senor, már beismertem, hogy nem eszem disznóhúst.

- Miért nem kívánod?

- A mondott okból. Jaj, senor! Hát mit kell mondanom? Árulja el, s én azt fogom mondani... Jaj, senor, meghalok! Meghalok! Hát nem esik meg rajtam a szíve?⁴¹

Luc itt elhallgatott. Szemét előntötte a könny. Én átöleltem, magamhoz szorítottam s arcon csókoltam - oly selymes volt az arca, akár egy szűz lányé, nem lévén szakálla. Rám borult, hozzám bújt, s úgy maradt, sírva, de mintegy boldogan is, hogy védőszárnyaim alá bújhat, s szabad folyást engedhet könnyeinek, melyek meggátolták a beszédben.

- Jaj, Pierre - szólt végül kibontakozva ölelésemből és hálásan emelte rám szemét, mely anyyira hasonlított Typhéme szép szeméhez -, nem is képzelem, mennyi sérelem éri nap mint nap spanyol fivéreinket még oly időkben is, amikor az inkvizíció éppen szundikál... Tudja-e, hogy a marránus szó maga is sértés, noha itt Languedocban immár szinte nemesi ranggal ér fel? Egy régi ibér szóból jön, s annyit tesz: disznó. S tudja-e, hogy hóhéraink gúnyképpen sokszor los Alborycosnak neveznek, Mohamed híres lováról, El Burakról, mely se hím nem volt, se nőstény, így adva értésünkre, mik vagyunk: se hús, se hal, se keresztény, se zsidó. Pierre, zsidó testvéreink, kiknek sikerült itt, a francia gettókbán hitüket megőrizniük, héber nyelven úgy neveznek minket: anusziyn, azaz a kényszerítettek. Csakugyan kényszerítettek bennünket, kegyetlenebbnél kegyetlenebb eszközökkel! Pierre, Pierre! Van-e annál nagyobb igazságtalanság, mint ha fegyverrel kényszerítenek rá, hogy hazugságban éljünk, s ezt azután éppen azok hányják szemünkre, kik rákényszerítettek?

- Főrtellem, csakugyan - feleltem -, s bosszúért kiált. Szentül hiszem, a gonoszok, kik így bánnak embertársainkkal, elnyerik méltó büntetésüket, ha, fájdalom! e világon nem is, hát majd a másikon. Hanem, Luc, nem mesélte még el áttérésének miértjét s mikéntjét.

Luc rám pillantott, de nem szólt. S hogy tovább unszoltam:

- Csak azért habozom - mondta -, mert félek: meg találom bántani.

- Attól sose féljen, Luc! Nem bánthat meg. Rossz szándék híján nincs sértés. S kegyelmedtől igen távol áll a rossz szándék. Kérem, folytassa!

- Nos, előre is szívből kérem bocsánatát - fohászkodott neki sóhajtozva, szomorú képpel Luc -, ha sérteni találnám. Hogy rövidre fogjam: marránusaink egyike-másika, megvetvén titkon a vallást, melyet nyíltan magáénak vall, nemcsak tagadja Jézus isten voltát, hanem nem áall háza rejtekében csúfot üzni belőle. Úgy emlegeti gúnyosan: kis akasztott, vagy keresztet rajzol zsámolyára, hogy elmondhassa: azon ül. E mocskos és botrányos cselekedeteket apám szigorúan elítéli. De ő sem vet soha keresztet, s a benedicite végéről elhagyja a fiú nevét.

- Igen, én is észrevettem feledékenységet.

⁴¹ Dona Elvira del Campo nem vallott magára. Háromnapos kínvallatás után szabadlábba helyezték. (A szerző jegyzete)

- Nem feledékenység. Pierre, mindezt azért mondom, hogy megértse: én így nevelkedtem, Jézus Krisztus konok, hallgatolagos és olykor sértő tagadása szellemében. E házban csak akkor függ feszület a szálában, ha pápistákat látunk vendégül. Máskülönben egy láda mélyén rejtezik, azon az ürügyön - amit senki be nem vesz, Fontanette-en kívül -, hogy a levegő megsárgítaná, lévén becses elefántcsontból. Nos, Pierre, velem ez és így történt: amint kinőttem a pendelyből s felfoghattam az Újtestamentumot, mégpedig igazán, veleje s lényege szerint, elámultam csodálatos nemességén, erkölcsét igen szépnek s újnak láttam, s az emberszeretethez jobban illőnek, mint azt, melyet az Ótestamentum fest nyersebb s kezdetlegesebb színekkel. Akkor nem maradt kétségem felőle, hogy Isten akaratának egyenes rendelése folytán korrigálta az Új, az Ót, következésképp nemcsak Krisztus tanítását, hanem őt magát is isteninek kell tartanunk.

- S hogyan lehet - kérdeztem -, hogy Jézusba vetett bizodalma nem hithű katolikussá tette, holott szín szerint előbb is az volt már?

Luc összeszorította ajkát, fogait csikorgatta, szeme villámlott:

- Nem lehettem hívő katolikus! Mert a pápista papok tiltják a Szentírás megismerését, s ezt én nem fogadhatom el. És még kevésbé a bálványimádó praktikákat, melyekkel Jézus Krisztus tanítását eléktelenítették. És végül nem bocsáthatom meg nekik, hogy őseimet egykor oly kegyetlenül gyűlölték és elnyomták. Hanem minekutána megismertem a református vallást és láttam: mentes mind e hibáktól-bűnöktől, eltökéltem: protestáns hitre térek.

Hogy ezt elmondta, elnémult s megnyugodott. Könnyes arcát törölgette, gondolom, kissé restelkedve a sírás miatt. És én is némán ültem mellette, jobbát két kezem közé fogva, hogy tőlem telhetően vigasztaljam, s eszembe idéztem: hogyan térítettek át a protestáns hitre apám ellentmondást nem tűrő parancsára, holott addig katolikusnak nevelt édesanyám, s mekkorát csalódott s mint gyúlt pár évvel később haragra apám, amikor felfedezte nyakamban a Mária-képet, melyet elholt hitvese hagyott rám, annyira, hogy hajsza hímjén elkergetett hazulról. És e gondolatra, melytől éppen nem kerekedett jókedvem (mert nagy-nagy szeretettel csüggtem édesapámon s ő volt mindenben példaképem), Lucre emeltem szemem. Ó is rám emelte ragyogó szép szemét, s én a lelkem mélyén csodáltam őt, aki szabadon választhatott, amit tőlem megtagadott a sors.

- S mit szolt a nagytekintetű mester áttéréséhez, Luc? - kérdeztem.

- Ó, atyám a legjobb apa! - lelkendezett Luc. - Dicsérhetem-e eléggé szívjóságát, szelídségét, határtalan türelmét? Nem tulajdon érdekére hallgatott e dologban, hanem az enyémre, atyai tekintélyét nagylelkűen elnémította, s meghajolt szabad akaratom előtt.

- Fiam, mondta, én tisztelem Krisztust, de nem tartom istennek. Ha azonban te annak tartod, s a reformációhoz húz a szíved, tégy, amint jónak látod, haladj a magad útján. Egy tekintetben bizonyonnyal összehasonlíthatatlanul jobb az enyémnél: nálad összehangzó lesz látszat és való. Mert én mondom, vajmi különös az a hit, mely csak azért hiszi, amit hisz, mert nincs bátorsága nem hinni. Mégis arra kérlek, légy magaviseletedben a lehető legóvatosabb. A vakbuzgó pápisták félelmetes ellenfelek. Gondold meg kétszer is, fiam: ha zsidóként, ha reformátusként vetnek máglyára, egyforma égés az és egyforma halál!

Akkor eszembe ötlött: beszélni akartam hőn szeretett Samsonommal, mielőtt visszatérne kora délután Gertrude de Luc úrhölgyhöz, sietve elkészöntem hát Luctól, gyorsabban is, mint szerettem volna, hanem azért istenesen megöleltem, s kétfelől arcon csókoltam; igen-igen meghatott erkölcsi erőnek és testi gyengeségnek nála tapasztalt együttese. Távozáskor szavamat adtam neki: eztán barátomnak tekintem. Mert iménti törleszkedése után bizonyosan tudtam: saját gyengesége tudatában az én oltalmamat keresi most, hogy velem együtt belépni készül az orvosi kollégiumba, hol az izgága és nyers diákok igen lenézően bántak az újonnan jöttekkel.

Mi Luc megtérését illeti a protestáns hitre, a tekintetben immár bizonyosra vettem: igaz szívvel történt, s éppen nem úgy, mint Fogacer gúnyosan vélte, hogy tudniillik „csak kálvinista köpönyeg”, mely éppoly kevésbé nőtt bőréhez, mint a „pápista köpönyeg” Sanche mesteréhez. S megvallom, minél több időt töltöttem Montpellier-ben, annál inkább ráébredtem: e dologban sokat tesz az életkor. Az apákat a pápista hagyományhoz kötötte félelem s régi megszokás, a fiaik ellenben, kiket lenyűgözött a reformáció merészsége, úgy vélték; jobban illik az a művészetek és tudományok csodás megújulásához, mely századunk műve.

Samsont öltözetlen leltem. Szép, fürtös, rézsín haja borzas volt, égbék szeme ködös és méla. Egy zsámolyon ült, szépen, izmosan teste férfias szimmetriájában, hanem az arca komor volt és bánatos, homloka pedig ráncosabb a gondtól, mint a téli alma.

- Ej, öcsémuram, mit keres itt öltözetlen? - kérdeztem. - Hát feledi, hogy találkája van Gertrude de Luc úrhölgygel?

- Nem, nem - rázta ő a fejét. - Nem megyek el. Az asszonyi állat merő hiúság és kárhozat. Rossz kalmár lennék, ha ily kurta öröme cserélném fel örök üdvösségemet.

Gondolhatják, mennyire bosszantott s ingerelt ez az ostoba beszéd, de mert tudtam: Samsont az istentisztelet megerősítette elhatározásában s érveim ellenében, őrizkedtem utat engedni haragomnak, ahelyett nyugodt arccal, csendesen csak ennyit feleltem:

- Jól van. Ha így határozott, öcsémuram, maradjon.

Azzal faképnél hagytam s a szobámba vonultam, hová, mint gondoltam, hamarosan követett is. Beléptekor éppen hajamat igazgattam a tükör előtt. Hátra se fordultam.

- Hogyan? Hát nem hord le, bátyám? - kérdezte a meglehetősen hosszú hallgatás után.

Legszívesebben megöleltem volna, úgy meghatott galamblelkének egyszerűsége.

- Lehordani? Miért? - szoltam hátra.

- Hát egyetértesz velem, Pierre?

- Szívből egyetérték! Szemre Gertrude de Luc úrhölgy igazi angyal, oly szép és tiszta arcú, hogy maga a sátán sem merné bántani. Minden édes rajta: a szeme, a hangja, a haja, a termete. És a kisujjába több jóság szorult, mint a legesleghosszabb pápista prédikációba. Egy szó, mint száz: ékes virág ő. Hogyne helyeselném, ha öcsémuram egyenként kitépdési, földre veti, sárba tapossa szirma-
it.

- Te tréfálsz! - szolt elfulladva, mint akinek megakadt valami a torkán. - Nem átalsz tréfálni, holott a lelkem üdvössége forog kockán.

- Ejha, az üdvösséged! - a tükörből láttam, milyen sápadt és dúlt az én Samsonom. - Tehát csak rólad van szó! Úgy szereted önnön érdekedet, hogy fölibe helyezed hölgyed szenvedésének!

Erre végképp kijött a sodrából. Sóhajtozva rótt a szobát.

- Látom, bátyámuram nem helyesli elhatározásomat! - mondta végül.

- A manóba! Tévedsz! Szívből szánlak e kegyetlen gyilkosságért! Kedvedre mulatoztál vele és most megfojtod. Öld hát meg, a patvarba is! Öld meg!

- Hát bátyám mit tenne a helyemben?

- Hóhér vagyok-e én, hogy a helyedbe képzeljem magam!

- Téríts észre!

- Ki téríthet észre egy öszvért?

- Bátyám, ne tréfáljon! - fortyant fel hirtelen. Ilyen ingerültnek még sohasem láttam. - Nem vagyok hóhér, sem öszvér, hanem igaz keresztyén, akinek gondja van lelki üdvére...

- Nekem is gondom van az enyéme. De nem vagyok oly ostoba, sem oly önhitt, hogy előre akarjam látni a Legfőbb Bíró ítéletét.

A tükörből láttam: úgy állt meg hirtelen, mint akit földhöz szegzett a kétség és a döbbenet.

- Hisz meg vagyon írva: aki paráználkodik, pokolra jut - vetette tétován ellenem.

- Az Úr fölötté áll tulajdon parancsolatainak; azok is csak az Ő teremtményei.

- De hogy szabaduljunk meg a kárhozat gondolatától, én Pierre-em?

- A pokoltól sem rettenek vissza, ha az Úrnak úgy tetszene, s tűzre vetne kedvesem szerelméért. Csak egyszer égünk el!

- Nem igaz!- Samson szép arcát iszonyú kétségbeesés torzította el. - Örök a kárhozottak kínja!

- Jól van, újjászületek hamvaimból s megint megégek. Nem vagyok gyáva!

E szóra: „gyáva”, összerezett s megorrolt, de nem tudott mit felelni, tehát hallgatott, s csak nézett rám kék szemével, mely oly gyengéd pillantású volt és tiszta, hogy elfacsarodott a szívem, miközben ujjasomat gombolgattam.

- Ugyan hová készül, bátyámuram? - ámult el Samson.

- Megyek Gertrude de Luc úrhölgy lába elé vetni magam, s bocsánatát kérni öcsém gyalázatos kegyetlenségéért (e szóra megremegett). Majd elmondom neki: most úgy szeretem őt, mint édes fivére, de ha beleegyezne, örömet szeretném másként is!

- Fivérem! - jajdult fel Samson. - Összetöri a szívemet!
- Nincs is szíved! - emeltem fel a hangom. - Hej, öcsém, hogy viselheted el a gondolatát is, hogy mialatt én itt veled veszködöm, az a nemes és édes hölgy véres könnyeket sír elvesztéseden, s szép haja ziláltan omlik vállára.

Gondolom, a „ziláltan leomló szép haj” döntött. Mert Samson úgy rohant vissza szobájába, mint aki esztétikát veszítette, s alig egy perc múltán meg is tért onnan, sebtében magára kapott ujjasát gombolgatva. Gallérját nem volt érkezése felvenni, csak felkapta s máris futott le a lépcsőn.

- A manóba! Hová futsz oly sebesen! Várj meg, én is megyek - kiáltottam utána.

- Dehogy, dehogy - lépett ki Fogacer a szobájából. Elém plántálta magát kissé kopottas, fekete ruhájában s kiterjesztve póklábat megszégyenítő hosszú karját, mintegy elállta utamat. - Dehogy fogja Samsont követni azon az úton, kedves Siorac, melyre igazi testvéri fufanggal taszította. (Tehát mindent hallott a maga szobájából.) Kelmed más pecsenyével lakhat jól, akár e szent percben is, mint amelyik után fut. Fiam, ma délután nem fűzünk szálát a tű likába. S mi a tűt magát illeti, melyre, látni való, igen hevesen vágynak, egy protestáns lelkész alighanem azt kívánná, bár lenne aut formosa minus aut improba minus.⁴²

- Improba! - hökölttem hátra.

- Ezt a lelkipásztor mondaná, én nem vagyok ilyen szigorú - és teli torokból felnevetett, felvonva ördögi szemöldökét -, tehát feloldozom minden enemű vétke alól in situ.⁴³ Mindazonáltal engedje meg, Siorac, hogy e kellemes tübefűzésektől elszakítsam (és itt megint felnevetett), egyszer úgyis megszúrja még majd az ujját! s elvezessem egy himnemű, szakállas, torzonborz, tömpe orrú, dudoros homlokú, alacsony termetű, nagy hasú, kurta kezű-lábú, egyszóval nem éppen csinos személyhez, ki azonban méltán elmondhatja magáról: Ingenio formae damna rependo meae.⁴⁴ Röviden: Franciaország egyik leghíresebb s mi több legjobb orvosához.

- Rondelet-hez - kiáltottam magamon kívül örömben. Nem hittem a fülemnek, hogy ilyen tisztesség érhet. - Rondelet hívat!

- Ipse⁴⁵ - bólintott Fogacer, balját könnyedén csípőre téve, s végeérhetetlen jobb karját nagy ívben meglengtetve. - Guilmus Rondeletus venerandus doctor medicus et medicinae professor regis et cancellarius in schola Mospeliensi.⁴⁶

- Ő nem hugenotta? Hogyhogy nem láttam ma az istentiszteleten?

- Három napja szakadatlan bűzös hasmenés gyötri, nagy főfájástól kísérve. Mégis, minthogy mára kissé jobban lett, szemügyre kívánja venni kegyelmedet, mielőtt Bordeaux-ba utazna.

- Micsoda? - kiáltottam. - Még ki sem lábalt bajából s már útra kel? Mi több: hosszú, veszedelmes és fárasztó útra?

- Csakugyan örülsz. De Rondelet határtalanul jólelkű, s mivel két sógora harmadik hónapja kérleli: jöjjön Bordeaux-ba, ügyeiket elrendezendő, elszánta magát az útra.

Fogacer belém karolt s kivezetett az utcára. Bár a nap már túlhaladt a zeniten, cipőm talpán is átütött a kövezet forrósága.

- Siorac - mondta a baccalaureus -, kegyelmed parasztosan jár, gyorsabban a kelleténél. A városban komótosan sétál az ember, nézgelődik, gyönyörködik az utca látványában, és semmit el nem szalaszt, hanem jól szemügyre vesz mindent, boltot, hintót, járókelőt. Hát nem mulattató látvány ez a sok különböző korú s állapotú ember, amint jön-megy, és se lát, se hall, csak a maga dolgain töpreng. Hej, be szép és sokféle is e földön az ember, s nekünk, kik emberek vagyunk, mi nagyon kellene felebarátainkat szeretnünk s mi szorgalmasan tanulmányoznunk, veszendő testünkön kezdve a sort, mert az maga egész világ, melyet éppen csak most kezdtünk felkutatni. Pedig nem ezzel kellene-e kezdenünk, Siorac, ha könnyíteni akarunk az ember számtalan baján? Olvasta-e Rondelet nevezetes Methodus ad curandum orrtrium morborum corporis humani-ját,⁴⁷ melyről szóló jegyzeteimet odakölcsönöztem kelmednek?

⁴² Kevésbé szép vagy kevésbé céda. (Ovidius)

⁴³ Helyben.

⁴⁴ A szépség hiányáért észbeli tehetségem kárpótol. (Ovidius)

⁴⁵ Ő maga.

⁴⁶ Guillaume Rondelet, nagytiszteletű orvosdoktor, a montpellier-i orvosiskola kancelláriusa és királyi professzor.

⁴⁷ Módszer az emberi test mindennemű bajainak orvoslására.

- Elolvastam s megtanultam a De morbo italico⁴⁸ címet viselő könyvét.

Fogacer harsányan felnevetett, s minthogy hahotázása felhívta ránk a járókelők figyelmét, még egyre nevetve latinra fordította a szót:

- Ifjú és ragyogó Siorac! Venusé vagy te testestül-lelkestül, még tanulmányaidban is! S ott kezded, ahol a csizma szorít! De jól van ez így. Rondelet talán megköveteli, hogy ott helyben megszondázzalak.

- Hogy megszondázzon!

Újra nagyot nevetett, és franciául folytatta:

- Ne féljen! Egy-két kérdés, semmi több: Nem vizsga lesz nem is disputa.

Az út hátralevő részén hallgattam, mivel nagyon feldúlt a gondolat, hogy találkozhatom az-
zal az emberrel, kit magasan Joyeuse úr fölé helyeztem, lévén mestersége felebarátai gyógyítása,
nem megölésük. S mivel fölötté aggasztottak a kérdések, melyeket Fogacer tesz talán föl nekem e
nagy orvos előtt, egészen magamba süppedtem, s még a leánykákat sem láttam meg útközben, ha-
nem a kövezetet bámultam, s igyekeztem eszembe idézni, mit tanultam a nápolyi betegségről vagy
Rondelet doktor szavával az olasz betegségről, ami semmivel sem hízelgőbb Alpokon túli szomszéd-
dinkra nézve. Hej, be dicsértem az eszemet, hogy sorról sorra lemásoltam Fogacer jegyzeteiből a
De morbo italico-t, tudván, hogy e tudós traktátus nagy hírnévnek örvend ugyan a művelt elmék kö-
rében, kiadóra mégsem talált, lévén a nyomdaköltség drága, a könyv fogyása pedig lassú és bizony-
talan.

Rondelet háza a Világvége utcában állt - furcsa név egy olyan utcának, mely a város szívé-
ben fekszik. Kényelmes közelségben a királyi kollégium épületéhez, hol a kancellárius úr tanít.
Szépnek láttam a hírneves doktor házát, osztott ablakaival. Volt egy kis tornya is, alighanem egy
csigalépcső búj meg benne, mely az emeletre vezetett.

Amint Fogacer megállt a kapu előtt, hogy bekopogtasson, megjegyeztem:

- Háza után ítélve a doktornak van mit a tejbe aprítania.

- Van, van - mosolygott Fogacer - és még többje is lehetne, ha nem rombolna örökké, hogy
újat építhessen, a szegletes dolgokat kerek dolgokra cserélve, quadrata rotundis. Látja ott azt a kis
tornyot? Nemrég négyszegletű volt, de kancelláriusunk lerontatta, s nagy költségen kerekre építtette
saját gyönyörűségére. Mert rajong mindenért, ami gömbölyű, ideértve a leányok csecsét is.

E vonás igen megnyerte tetszésem, mindjárt tudtam: szeretni fogom a doktort, s amint
megpillantottam, úgy is lett, noha igen megviselt volt a kiállt bajoktól. Jól írta le őt Fogacer; csak-
ugyan, amikor azt mondta: „alacsony termetű, nagy hasú, kurta lábú-kezű”. Mindjárt láttam: Rabe-
lais mester róla mintázta Rondibilis doktort Harmadik Könyvében. Mert nemcsak termete volt ke-
rekded, hanem arcvonásai is, már ami látható volt belőlük, minthogy arca nagyobbik felét hosszú,
szürke szakáll takarta. Igen szépnek láttam azonban széles, dudoros homlokát, mogyoróbarna, rop-
pant eleven szemét, húsos és élvezeg ajkát, erős nyakát, meleg hangját.

- Hagyjuk az udvariaskodást, Fogacer - szólt nyájasan. - Üljön le ide, e zsámolyra, kegyel-
med, Siorac, pedig amarra! Kérem, foglaljanak helyet és beszélgessünk! Siorac, nem volt szeren-
csém atyjaurát ismerhetni, mivel éppen távol időztem Montpellier-től, amikor ő idejött a királyi kol-
légiumba tanulni, s csak azután tértem vissza, hogy ő távozni kényszerült az ismeretes, kínos körül-
mények miatt, gyilkosként üzetve, holott nem tett egyebet, csak önmagát védte becsületes párbaj-
ban, melyre amaz úrfi kényszerítette. Hanem Sanche mestertől úgy hallottam, atyjaura szeretett élni
és tanulni, mint híre után a fia is; ezért óhajtottam megismerni.

Szívből köszöntem nyájasságát, a kancellárius úr azonban leintett, kényelmesen elfészkelte
nagy karosszékében, úgyhogy félig feküdt, s nagy jóakarattal szemügyre vett. Pillantása mindamel-
lett vesémig hatolt.

- Siorac - mondta aztán -, a szeme fürge és vizsla, mint a mókusé, ki itt is felcsíp valamit, ott
is, és zsákmányát magtárba gyűjti. Nem kétlem, egykor az lesz, amit Francois de Rabelais javall: „a
tudás kimeríthetetlen kútfeje”. (S míg ezt mondta, nevetett.) De látom, tele a szája kérdéssel, csak
udvariasságból hallgat. Rajta, Siorac, rajta! Elégítse ki, kérem scuriolicus⁴⁹ kíváncsiságát. Mégis:
válasszon! A választás sokat mond majd nekem. A sok kérdés közül, mely foga sövénye mögött to-
long, egyetlenegyvet tegyen föl: arra válaszolni fogok.

⁴⁸ Az olasz betegségről (magyarul: francia betegség, bujakór).

⁴⁹ Játékos képzésű latin szó, értelme: mókusi.

Én nem soká haboztam:

- Íme a kérdésem, Rondelet kancellárius úr. Kegyelmed volt-e a minta, mely után Francois Rabelais Rondibilis doktorát megteremtette?

- Jó bajvívó-e, Siorac? - kérdezte a kancellárius.

- Nem vagyok éppen rossz vívó, s igen jó lehetnék, ha úgy védekeznék; ahogy támadok.

- Azt mindjárt gondoltam, kérdése hallatán - mosolygott Rondelet. - Inkább fedezetlen hagyta tulajdon testét, csak hogy az enyém közelébe férközhessen!

Fogacer halkán felnevetett, s felvonta ördögi szemöldökét.

- Íme diagnózisom az úrfi humorairól⁵⁰ - szólt Rondelet. - Pro primo: hirtelen természetű és nagylelkű. Pro secundo: nyílegyenesen előretart az életben, sebeket adva-kapva. Pro tertio: nagy a bizodalma önmagában, ami jó, de másokban is, ami csekély óvatosságra vall. Pro quarto: jobban érdeklődik az emberek, mint a dolgok.

- Hajszá! ilyen, csakugyan, haha! - nevetett teli torokból Fogacer.

- Kancellárius úr, úgy hiszem, nem fogtam föl uraságod pro quartóját - szóltam.

- Nos, így értem: mivel meghagytam az úrfinak, feltehet egy kérdést, de csak egyet, kifaghatott volna az orvostudomány valamely kényes pontjáról. Ehelyett rám volt kíváncsi.

Mire elpirultam, s hallgattam, nem tudván, gáncsnak avagy dicséretnek vegyem-e a mondatokat.

- Kérem, Fogacer, álljon fel arra a zsámolyra - mondta Rondelet -, s vegye le jobboldalt a polcra Francois Rabelais mester Harmadik Könyvét. Én őt csakugyan igen jól ismertem, kedves Siorac, mert ifjúkoromban oly természetű kapcsolatban álltam vele, mint kegyelmed Fogacer-val. Én baccalaureus voltam s a diákok procuratora, amikor Rabelais életének negyvenkettedik esztendejében eljött ide és beiratkozott a királyi kollégiumba. S ámbár négy lustrummal voltam fiatalabb nála, elválhatatlan jó társak voltunk evésben, ivásban, tudós eszmecserékben s másfajta mulatságokban is a montpellier-i Aranykereszt fogadóban. És soha nem láttam senkiben vidámabb lelket, mint e férfiúban, kit méltán nevezek isteninek az emberiség szeretetéért, mely benne lakozott.

- Urunk és mesterünk, íme, Rabelais - szólt Fogacer, és Rondelet térdére fektette a könyvet, mely mintegy magamagától nyílt ki annál a passzusnál, melyet tulajdonosa sokszor elolvashatott az elmúlt húsz esztendő során.

- Mint bizonyára emlékszik, Siorac, Panurge fűt-fát megkérdez: felszarvazzák-e vajon, ha megházasodik. Amire az az orvos, kit Rabelais Rondibilisnek nevez - helyben vagyunk hát! -, kivág egy tudós szónoklatot Panurge hasznára, s végül oda konkludál, hogy ez bizony közös sorsa mindazoknak, kik asszonyt visznek a házhoz. Íme e fejezet vége, felolvasom: „Akkor Panurge odalépett Rondibilishez, s szó nélkül a markába csúsztatott négy sárga csikót. Az hiba nélkül bezsebelte valamennyit, majd ijedten s mintegy felháborodva mondta: »Ejnye, ejnye, uram, nem kellett volna! Hanem azért szívből köszönöm. Rossz emberektől én semmit el nem fogadok. Ám a jóra valóknak nem mondok nemet. Egyebekben állok mindenkor rendelkezésére.«

- Ha fizetek - mondta Panurge.

- Természetesen - felelte Rondibilis.”

Rondelet becsukta a Harmadik Könyvet, s két kezét kisdéd pocakjára téve csúfondárosan megkérdezte, míg apró szemében szikra villant:

- Nos, Siorac, mit gondol? Én vagyok-e ez a Rondibilis?

Igen meg voltam akadva, mint gondolhatják is. Nemet nem mondhattam, igent nem akartam mondani. Azt kívántam, bár nyelne el a föld. Szerencsére nem sokáig töprengtem, lévén hirtelen természetű, mint neves beszélgetőtársam helyesen megállapította. Mielőtt bárki ötig számolhatott volna, már megint kint volt kardom hüvelyéből.

- Ez csalás, uram! - kiáltottam. - Hát ólmozott kockával játszunk-e? Kegyelmed kérdéssel felel az én kérdésemre?

- Talált! - nevetett nagyot Rondelet.

Fogacer vele nevetett.

- Istenemre, jól vív e sárgacsőrű, Fogacer! Láttam, hogy háritotta el szúrásomat, s vitte be a magáét? - Majd még mindig nevetve így folytatta: - Mivel e menetet megnyerte, kedves, ügyes Sioracom, kérdésére igazul s őszintén felelek: ez a Rondibilis a négy sárga csikóval nem én vagyok,

⁵⁰ A latin nedv (humor) szó átvitt értelemben a kedélyre utal.

ez egyike amaz álszent, szemforgató, kupori orvosoknak (és ilyen sok van), kiket egyéb sem érdekel, csak az arany, mégis úgy tesznek, mintha megvetnék s undorodnának tőle. Nálam ez másképpen van, s ha híven akarna valaki lefesteni, így kéne megváltoztatnia a szavakat, melyeket Rabelais Rondibilis szájába ad: szegény emberektől semmit el nem fogadok, hanem a gazdagoknak soha nem mondok nemet. Igaz-e, Fogacer?

- Így igaz, mesterünk - felelte Fogacer érzékenyülten. - Kegyelmed ingyen gyógyítja a szegényt s nincstelent, mindazok elé példát állítva, kik mesterségünket űzik.

Ezt hallván igen szégyelltem, hogy az ellenkezőjét hihettem Rabelais mester szava nyomán, s órá magára is megorroltam, amiért ily könnyű szívvel feketítette be egykori diáktársát.

- Hanem - nyitotta ki újfent a Harmadik Könyvet a kancellárius -, íme itt az isteni Rabelais egy másik passzusa.

Ejha, gondoltam, isteni! Isteninek mondja! Tehát megbocsátott neki, nemes szíve mélyén...

- E passzusban a mester így beszélteti Rondibilist. Felolvasom, a nőkről van szó s testük mi-voltáról:

- A természet egy állatot helyezett testük titkos belső részébe, mely férfiaknál nem találhatik, s mely olykor néminemű sós, nitrózus, csípős, savas, mardosó, keserűn csiklandó nedveket választ ki, melyeknek pezsgése és buzgása (lévén e részük igen ideges és felette érzékeny) egész testüket megrendíti, minden érzéküket elragadja, minden érzésüket összezavarja s gondolataikat összekuszálja. Úgyhogy ha a természet nem kent volna némi szégyenpírt homlokukra, eszeveszetten futnának a tű után...

- Értem, urunk s mesterünk! - nevettem nagyot. - Itt azonos Rondelet Rondibilisszel, Rabelais emennek a szájával mondja ki amannak gondolatait.

- Jól érti, fiam, hanem mint vélekszik alapján arról, mit e személy mond? - kérdezte a kancellárius.

- Hogy e tekintetben egyenlő mindkét nem, ott lapul biz a férfi testében is amaz állat, s hasonlóképp csípős-csiklandós nedvében-kedvében ugyancsak keresi ama másikat...

Erre a kancellárius égnék emelte mindkét karját, s így kiáltott fel:

- Crede illo experto Roberto!⁵¹

Összenéztünk nagy vidáman, a kancellárius, Fogacer meg én, s csak úgy rázott bennünket a nevetés.

- Hej, Siorac! Beh kedvemre való vagy s beh megszerettelek! Éppilyen bátor és szorgalmas fiakat kívántam volna magamnak öregkorom vigaszául s támaszául. De jaj, első feleségem meghalt. Meg a leány is, kit ő szült nekem, s kit oly jól férjhez adtam volt a derék Salomon d'Assas doktorhoz. Két házasságomból négy fiam született, az Úr azonban mindet elszólította.

S minekutána ezt elmondta, jóságos kerek fejét mellére ejtette, s csak ült, lehunyt szemmel, keserűen lebiggyedt szájjal, bánatos arccal. Döbbsen láttam, mi gyorsan lép a kancelláriusnál fájdalom a nevetés helyére. Kérdőn pillantottam Fogacer-ra, ki szemöldökét felvonva bátorítóan hunyorított, mintha azt akarná tudomásomra hozni, hogy e bánat nem lesz tartós. S csakugyan! Rondelet egyszerre kiegyenesedett tág karosszékében, nagyot nyögve, mintha élte súlyos terhét készülné levetni gömbölyű válláról, s megint tágra nyitotta elevenen és harciasan csillogó szemét.

- Siorac, mivel most afféle egzament áll ki előttem, ámbátor minden ceremóniát mellőzve, minekelőtte hírneves kollégiumunkba beiratkoznék, egy nehéz kérdést adok fel: húsz éve, Siorac, amikor második fiamat is elvitte az a különös, ismeretlen baj, mely az elsőt megölte, elküldtem vidéki házunkba feleségemet, gyermekeimet s cselédeimet, és egyedül maradván a szegény kis halottal, felboncoltam.

- Jaj, uram! - kiáltottam igen megindultan, felzaklatva, mert édesapám jutott eszembe, ki kis Hélix holtá után kettéfűrészelte koponyáját, hogy megismerje a kórt, mely elragadta... - Jaj, uram, be nagy bátorság kellett ahhoz!

Rondelet szeme könnybe lábadt.

- Grandissime⁵² - bólintott. - S annál is nagyobb, mivel kinyomattam e tettemet, félénkebb orvosok okulására. Haj, Siorac! Micsoda felháborodás támadt ellenem urbi et orbi,⁵³ s arról a bizo-

⁵¹ Higgy eme Róbertnek, tapasztalatból beszél!

⁵² Nagyon nagy.

⁵³ Mindenütt, körös-körül (szó szerint: a városban és a világon).

nyos oldalról, sejtheti melyikről, úgy záporozott rám ádáz gúnyirat s paszkvillus, mint a jégeső, sőt mind a mai napig tart ez az özön. Elmondtak s elmondanak mindennek: pogánynak, töröknek, szentségtörőnek... De mint vélekedsz te, fiam, Siorac? – Jó amit tettem, vagy rossz? Szólj, s ne félj, hogy meg találasz bántani, szólj szíved szerint, igazán! De ne érd be pusztá nemmel vagy igennel. Hozd elő indokaidat, sorakoztasd fel valamennyit.

- Kancellárius úr, máris kész a válaszom - kiáltottam. - Jól tette, amit tett, és pedig két okból. Először: mivel a boncolás által ama különös és ismeretlen baj miéértjét s okát igyekezett meg tudni, mely első fia után a másodikat is elvitte, hogy, ha lehet, megóvja tőle harmadik fiát.

- Fájdalom, nem sikerült. Ő is meghalt.

- De kegyelmed legalább megpróbálta őt megmenteni, igyekezvén megismerni a baj okát. Másodszor: azért hozta nyilvánosságra a boncolás tényét, melyre háza rejtekében kerített sort, hogy megmutassa: bármi kínos volt is e cselekedet, szükséges volt. Egyszóval: nagy kockázatot vállalva, becsületét s jó hírnevét nem szánva szállt harcba a pápisták esztelen tilalmaival.

- Kitűnő - örvendezett Rondelet. - Kitűnően gondolkodott, okoskodott, argumentált! Fogacer, jó orvost faragunk majd e périgord-i másodszülöttből.

- Én is úgy hiszem - felelte komolyan Fogacer.

- Ámde folytassuk - dörzsölgette a kezét Rondelet. - Még egy-két kérdés, Siorac. Ki alapította a montpellier-i anatómiai tanszéket s mikor?

- A kancellárius úr maga, valamint Schyron, Saporta és Bocaud doktorok 1556-ban.

- Ki volt protestáns ezen orvosdoktorok közül?

- Valamennyien, a kancellárius urat sem kivéve.

- S lát-e valaminő kapcsolatot e theatrum anatomicum megalapítása s ama tény között, hogy mindannyian protestáns hitűek voltunk?

- Hogyne - vágtam rá lelkesen. - Mivel a szóban forgó doktorok régóta gyakorolták a gondolatszabadságot, magasan fölötte álltak a papi és világi közgondolkodás balítéleteinek.

- Bene, bene.

S Rondelet megint összedörzsölte két kezét, feleleteim fölötti nagy örömeiben, mert csakugyan úgy szeretett máris, mintha édes fia lettem volna. S hasonlóképp éreztem irányában én is, nagy jósa, bölcsessége és emberszeretete miatt.

- Én magam nem ihatom, Fogacer - mondta Rondelet -, beleim tartós gyengélkedése miatt, de mielőtt folytatnók, kérem, töltsön egy pohár muskotályt ez ifjú lévitának, és igyon kegyelmed is.

- Szívből köszönöm - felelte Fogacer. - Rekkenő a hőség, majd elepedek a szomjúságtól.

Mint valami nagyra nőtt, fekete bogár, elszökdécselt hosszú lábán egy asztalhoz, melyet nyilván jól ismert, színültig töltött két poharat az ott található flaskából, odahozta nekem az egyiket, s nekiállt a másikat lassan, de egyfolytában kiinni.

- Nem rossz bor - forgatta meg a nyelvén az első kortyot, mielőtt lenyelte.

Rondelet örült a mi örömünknek, ha maga meg volt is fosztva tőle, s mosolyogva felelte:

- Vőm, Assas doktor, kinek igen csinos szőlőbirtoka van Frontignan környékén, évente két akó bort küld nekem. De töltsön újra, Fogacer, kérem, töltsön újra. Ne dédelgesse száraz torokkal e muskotály emlékét...

Fogacer nem kérte magát.

- Ezer köszönet - mondta, és nekem is tölteni akart, én azonban elhárítottam. Tiszta fejjel akartam a vizsga folytatását kiállni.

Fogacer magasra emelte poharát, s ünnepélyesen mondta:

- Ad maximam gloriam domini de assassü et venerandi cancellarii nostrae collegiae regis.⁵⁴

- Ámen - felelte Rondelet.

S úgy, álltában, végeérhetetlen lábát jól megvetve, Fogacer lassan lecsurgatta torkán a drága, bársonyos italt.

- Kancellárius uram - szólt, s a szeme gyanúsán csillogott, úgy, mintha a bornak nem kis része lenne benne -, lévén a római katolikus egyház egyetlen - ámbár méltatlan s csekély hitű - képviselője e hajlékban, szeretném arra emlékeztetni a két jelen lévő hugenottát, hogy szentatyánk, VIII. Bonifác már 1300-ban engedélyezte a boncolást egynémely római s bolognai orvosoknak.

⁵⁴ D'Assas úr és királyi kollégiumunk tiszteletre méltó kancelláriusának nagyobb dicsőségére!

- Ab uno non disce omnes⁵⁵ - Rondelet oly mozdulatot tett jobbjaival, mintha egy légyrajt akarna elhessenteni. - Mit számít egyetlen pápa jóakarata, ha két és fél évszázad múltán még mindig papok légioja gyötör bennünket? Kellőképpen felüdült, Siorac? Folytathatjuk?

- Állok szolgálatára, kancellárius úr.

- Fogacer, odakölsönözte-e a mi kedves Sioracunknak az én Methodus-omról készült jegyzeteit?

- Oda, s ámbár alig néhány napja van itt, máris szorgalmasan áttanulmányozta a De morbo italicó-t.

- Kegyelmes ég! - nevetett Rondelet. - E deli legény kellően óvatos, s tudatában van a veszélynek, aminek magát kiteszi, mikor mindenfelé elhinti magvait. Meg ne sértődjék, Siorac! Nem kárhoztatom én. Ez csak amolyan atyai tréfa.

- Úgy is fogadom, urunk és mesterünk.

- Tehát folytassuk s lássuk: mi hasznát vette az én De morbo italicó-mnak? Hideg és száraz kór-e az olasz betegség, Siorac?

- Nem, kancellárius úr. Ez súlyos tévedés, Montan doktor tévedése. Épp ellenkezőleg: az olasz betegség meleg és nedves kór.

- Bene, bene. S vajon Saturnus, Mars és Venus együttállásából ered-e, mint egyes orvosdoktorok állítják?

- Nem. Ez képtelen s alaptalan csillagászati babona.

- Lélegzés útján szerezhető-e be a kór?

- Nem, hanem nemi érintkezés által. A megfertőzött csakis valamely nedvvel fertőzhet meg mást, mely teste bizonyos részéből jut amazéba. Mindazonáltal fertőzött fehérmű is terjesztheti a kórt.

- Hogyan lehet felismerni?

- Coitus után kelések, gennytüszők avagy pattanások támadnak a herezacskón, homlokon avagy a fej más részein.

- S hogyan kell az olasz betegség ellen védekezni, ha az a gyanúnk támad, hogy fertőzött személlyel paráználkodtunk?

- Purgáltassuk magunkat s vágassunk eret.

- Mi a baj gyógyításának alapelve?

- Mivel jóllakás útján keletkezik, elsőbben is ürítéssel - beöntéssel, hashajtás avagy érvágás útján - gyógyítható.

Itt úgy vettem észre a szemem sarkából, hogy Fogacer felvonja szemöldökét s elfintorodik.

- Secundo?

- A kelésre szublimátot s higanyt kell tenni, azonkívül aloépirulákat, mivel az aloé szárít, s ezáltal gyógyítja a bajt.

- Helyes-e keneteket használni?

- Helyes, nagytekintetű mester, mert így a baj a bőr pórusain át távozik, úgy értem, a mi emberi bőrünk nyílásain át. Miért is e keneteket ernyesztő, ritkító és vonzó hatásúvá kell tenni.

- Miből készülnek a kenetek?

- Disznózsírból és higanyból.

- Sanche mester ezzel szemben tyúkzsírt tesz a maga készítette pirulákba disznózsír helyett - mondta Fogacer.

- Az semmivel sem rosszabb avagy alkalmatlanabb, s nyilván kellemesebb kitűnő patikusunknak - mosolygott Rondelet. - De folytassuk. Ha az olasz betegség nagy főfájást okoz, mit kell tennünk?

- Theriakumot kell a beteggel itatnunk.

- S mi a teendő, ha a kelések nagyok s bűzösek?

- Szublimáttal kell kezelni, mivel az nagymértékben felemészti azt, ami rothad.

- Mivel kell orvosolni a beteget, ha nem maradhat otthon, hanem lóra kénytelen szállni, ügyei elintézése végett?

- Higanypirulákat, más néven: Barbarossa-pilulákat kell adni neki.

⁵⁵ Egyről ne akard mindet megítélni!

- Kész csoda! - tárta szét két kurta karját hordóteste mellett Rondelet. - Mindent megtanult, s jól megtanult ily rövid idő alatt! Fogacer baccalaureus úr, ha Siorac Szent Lukács napjáig kielégítő tudást mutat fel logikából s filozófiából; írja őt be a királyi kollégium hallgatói közé. Dignus est intrare!⁵⁶

- Ó, kancellárius úr - pirultam el örömben a hajam tövéig -, be nagy köszönettel tartozom kegyelmednek!

- Nem tartozik semmivel. Szószólója egyedül tulajdon érdeme volt. Diák uram - most tiszteltek meg első ízben e címmel, s a szívem örömtelin dobbant -, gondolt-e már rá, hogy kit választ atyjául a négy királyi professzor közül?

- Hát nem kérhetem meg kancellárius urat, hogy atyám legyen, míg az iskolát kijárom? - kérdeztem, a pillanat hevületében megfedkezve Fogacer intelméről.

- Ne tegye, Siorac - Rondelet arca hirtelen elkomorult. Szomorúan nézett rám. - Öreg vagyok és beteg, a hasam örökösen gyötör, időről időre alattomos láz emészt, erőm fogytán, s úgyszólván a végére értem az életfónaknak, mit a párkák nekem fontak.

- És mégis Bordeaux-ba akar holnap utazni! - Fogacer nem leplezhette felindulását. - Urunk és mesterünk, ez kész örökség. Megmondtam százszor is!

- Ej, ne pörölgjön, Fogacer! Sógoraimnak nagy szükségük van rám.

- Hát kegyelmednek nincs-e önmagára szüksége?

- Ej, Fogacer, hogy ott halok-e meg vagy másutt... Ha ura lennék tulajdon sorsomnak, akkor sem mozdítanám a kisujjamat se avégett, hogy egy évvel meghosszabbítsam életemet. Magánéletemben iszonyatos szenvedéseket álltam ki, több gyász ütött sebet lelkemen, mint varjúcőr az akasztotton. A halál sorra elragadta szeretteimet, megfosztott eleven tagjaimtól, szép és jó gyermekeimtől. És nincs ma már más reményem, csak az, hogy a mennyekben viszontláthatom őket, ha az Úr kegyelmesen bebocsát oda engem. E földön eleget időztem.

Erre nem felelt Fogacer, s hiszem, az ő torka is elszorult e szomorú beszéd hallatán, akár csak az enyém. De Rondelet mindjárt észrevette zavarunkat, ránk mosolygott, szemébe újra vidámság költözött, s így szólt:

- Siorac, válassza Saporta doktort atyjául! Nem könnyű Saporta szapora szeszélyeit elviselni (és jót nevetett tulajdon tréfáján), de jó orvos, s kötelességét mindenkor pontosan s gondosan teljesíti.

- Úgy teszek, mint kancellárius urunk kívánja.

Akkor ügyel-bajjal feltápaszkodott Rondelet, s talán mivel kissé elfárasztotta e beszélgetés, melyet bordeaux-i útjának gondjai közepette magára kényszerített, kegyelemben elbocsátott bennünket, hanem előbb szeretetteljesen megölelt-megcsókolt.

- Siorac - mondta, két kezét vállamra nyugtatva -, hallgasson rám: gyakorló orvos korában se fededkezzék meg a tanulás szükségességéről. Holtáig tanuljon! Aranyvesszővel vesse agyába e szót: tanulni! Mert csakis szüntelen és fáradhatatlan erőfeszítés árán győzhetjük le sorra s fokozatosan a betegségeket, melyek leterítenek bennünket s megrabolnak szeretteinktől. Ám még ez igyekezetében is kerülje a túlságot. Embernek született, addig lesz ember, míg valamennyi képességét egyaránt gyakorolja. De úgy értse: valamennyit, szellemieket is, testieket is, szerelmieket is. Hanem ami ez utóbbit illeti, nem felesleges-e gyakorlásukat figyelmébe ajánlanom? - tette hozzá, elragadó mosollyal. - vale, mi fili!⁵⁷

Ismét megölelt, s elbocsátott.

- Siorac - szólt Fogacer igen komor képpel, szemöldökét felvonva, amikor már a Világvége utcán szaporáztuk lépteinket a rekkenő hőségben. - Siorac, okuljon e példán, s el ne vegye feleségül a leányt, kit szeret. Ő maga gyermekágyban fog meghalni a kegyelmed hibájából, gyermekei pedig csecsemőkorukban hálnak majd el. Hiába nagy patikus Sanche mester, két feleségét temette el, nem használt a bojtortjánfőzet, s mindössze négy gyermek él a tizből, kivel feleségei megajándékozták. Rondelet hét gyermekéből öt nincs többé! S ez, fájdalom, nyomorú fajunk közsorsa e földön: ki megnősül, halálnak készít prédát. Isten vele, Siorac, úgysis hiába beszélek. A kelleténél is jobban szereti kegyelmed a fehérnépet. Sokat fog miattuk szenvedni.

⁵⁶ Méltó belépni.

⁵⁷ Isten veled, fiam!

Azzal hirtelen sarkon fordult, s eliramlott hosszú lábán a hepehupás kövezeten szökdécselve. Indulatán igen elcsodálkoztam. Mert hát szerzetesként élünk-e, csak mert az asszony törékeny jószág, s ne legyen gyermekünk, csak mert fiúk s leányok egyaránt gyakorta meghalnak éltük virágjában? Hisz mind meghalunk, és oly igazán a halálé vagyunk, neki szenteltek pendelyes korunktól fogva, hogy vannak, kik nem is sokat törődnek az effajta gyással. Saját fülemmel hallottam - igaz, jóval diákéveim után -, amint Michel de Montaigne ezeket mondotta könyvtárszobájában: „Két avagy három bölcsőbeli gyermekemet vesztettem el sajnálattal, de zúgolódás nélkül.” Hogy Montaigne úr azt sem tudta, pontosan hány gyermeke halt meg, ez igen meglepett. S hogy „zúgolódás nélkül” vette tudomásul mennybe szállásukat, ez eszembe idézte ellentétképpen Rondelet kancellárius úr keserves bánkódását hirtelen s fiatalon eltűnt három fia holtán. Nem áll szándékomban itt párhuzamot vonni kettejük között. Montaigne filozófus volt, ennél fogva tulajdonképpen közömbös emberei dolgaink irányában. Ha Rondelet is az lett volna, nem választotta volna azt az örökös kudarcra ítélt harcot a halállal, mi az orvosnak hivatása s úgy hiszem, egyszersmind dicsősége.

Visszatérve Fogacer intelmére, azt továbbra is igen furcsálltam, s bizonyosan hosszabban elidőztem volna e gondolatnál, ha nem terem ott mellettem hirtelen-váratlan Miroul, mintha a földből nőtt volna ki.

- Te vagy az csakugyan, Miroul? - kérdeztem. - Mit keresel ez órában itt, a Téres utcán?

- Uram - felelte, a fejét sem fordítva felém -, lépjen be a legközelebbi boltba, beszélnem kell kegyelmeddel.

Úgy tettem, amint kívánta, s egy tág boltban leltem magam, hol késeket, kardokat, szablyákat árultak. Két legény szolgálta ki a vevőket a pult mögött. Mindketten egy-egy vevővel tárgyaltak, s azok mögött mások is vártak már sorukra, oly virágzó volt, sajna, az effajta kereskedelem az akkori zavaros időkben. Beálltam a sorba. Miroul mögém lépett.

- Uram - súgta -, egy vérszomjas és rossz külsejű csavargó követte kegyelmedet a patikától a Világvége utcáig. Ott megbújt a fal egy beszögellésében, s várt, míg kegyelmed látogatóban járt. Ám mihelyt kilépett a kapun, a csavargó ismét a nyomába szegődött s idáig követte. Íme a rövidebbik kardja, uram, e köpenybe burkolva. Vegye át, de ne mutogassa.

- Jól van - ragadtam meg a posztóba burkolt kardvasat. - Végre nem érzem magam mezítenek. Tanácsodat kérem, Miroul - szóltam hátra, a vállam fölött rátekintve -, leleplezzem-e nyomban emberünket?

- Ne, uram! Itt túlságosan sokan jönnek-mennek. A nagy tolongásban elillanna.

Most ő nézett a szemem közé, s megkérdezte, miközben barna szeme felszikrázott, a kék ellenben közönyös maradt: - Nemde a túboltba igyekszik, uram?

- Mi tagadás, oda.

- Akkor a kis közben üssön rajt a csavargón. Ott egy lélek sem jár. Én majd a háta mögé kerülök, kivont karddal. Így nem futhat el, amikor uram szembefordul vele, s élve avagy halva, de elfogjuk.

- Élve, Miroul, élve! Tudni szeretném, ki bérelte fel.

Miroul kilépett az utcára s én követtem, bal hónom alatt az elrejtett kard. Igyekeztem úgy tenni, mint ki gondolataiba merül, a távolba révedtem, bamba, szórakozott képet vágtam. Hanem azért a szemem fürkészen ide-oda járt. Hamarosan úgy tetszett, felfedeztem üldözőmet a sokaságban és ami még különösebb: fel is ismertem, holott sejtelmem sem volt róla, hol láthattam és mikor.

A túbolt felé irányítottam lépteimet, de nem Szent Firmin temploma felől, a Bayle utcán szándékoztam megközelíteni, hanem Miroul tanácsát követve azon a szűk és kanyargós kis közön, melyet Seggverő utcának hívtak azért, mesélte Thomassine, mivel olyan szűk, hogy ha egy hordszék meg akar fordulni benne, a székvívó szolgák egyike szükségképpen falba veri a fenekét.

Minél közelebb jutottam célomhoz, annál inkább gyérült a forgalom, végül magamra maradtam, hónom alatt a köpönyeg, jobbom a kard markolatán. Feszülten hallgatóztam, fületem hegyezve, de mindössze halk surrogást hallottam hátulról. Úgy látszik, csavargónk puha sarut visel.

A nagy figyelés s tűző napsütés miatt verejtékben úsztam, mire befordultam a Seggverő utcába. Az első kanyar végén hátratekintve a szemem sarkából megpillantottam emberemet, ki addigra már csak egy-két ölre volt tőlem. Nem tudom, a képzelet játszott-e velem vagy sem, de úgy éreztem, azaz úgy hittem, most fog rám támadni, tehát hirtelen szembefordultam vele, s bosszús képpel ráförmedtem:

- Megállj, csirkefogó! Miért követtél nyomon a házam küszöbétől idáig?

Megállt a csavargó tőlem vagy tíz lépésre, s rám emelte inkább együgyű, semmint gonosz fekete gombszemét. Aztán igen udvariasan lekapta porlepett fejéről piszkos sapkáját, és így felelt:

- Uram, engedelmeivel parancsom van nagyságodat megölni.

- Teringettét! - ámultam el gyilkosom udvariasságán. - És mivel?

- Ezzel, uram - s hirtelen elővont egy nagy kést rongyos zsebéből.

- Hát erről mint vélekedsz? - húztam én is ki kardomat hüvelyéből. - Nem hosszabb-e vajon a tiédnél?

- Nem, uram, megkövetem. Karddal nem sokra megy ellenem. Én nem közelharcra használok a késemet. Hanem hajítom. Egyet se lépne, s már a bordái közé kapná.

S úgy ragadta meg véginél a kést, mintha mindjárt el akarná hajítani. Nem tagadom, rémületben kivert a verejték, hanem a nyelvemet az ijedség sem béníthatta meg.

- Oktondi - szóltam -, ha eldobnád azt a kést, fegyvertelen maradnál. És szolgám, Miroul, ki mögötted jön, kardját rögvest beléd döfné.

Ez bizony hazugság volt, Miroulnak színét sem láttam, noha kétségbeesetten kerestem a tekintetével. Hanem a Miroul névre felfigyelt a pernahajder, felvonta szemöldökét, s megkérdezte:

- Miroul? Az a fickó, kinek egyik szeme kék, a másik barna? - s még csak a fejét sem fordította el, hogy meggyőződjön róla: igazat szólok-e.

- Az, az.

- Hej, uram, sejtettem én mindjárt! - kiáltotta a csavargó. - Ismerem őt! És nagyságodat is! Nemde, nagyságod az a nemesúr, ki a corbiéres-i hegyekben megsebesített, foglyul ejtett, s végezetül megmentett a bitótól?

- Espoumel! - rikkantottam megkönnyebbülten. - Hát te vagy az? Mit keresel itt?

- Uram - szólt Espoumel, kését visszadugva rongyai közé, s úgy tetszett, hangja önérzetesen cseng -, nem ölöm én meg nagyságodat, nem én, tiltja a becsületem.

Akkor jelent meg az utcasarkon Miroul, izzadva s lihegve, kivont karddal.

- Istennek hála - kiáltotta -, uram ép és sértetlen! Észre kellett térítenem egy hórihorgas gazfickót, egy lakájt, ki belém kötött, mert siettemben meg találtam lökni.

- Dugd vissza kardodat a hüvelyébe, Miroul - mondtam vidáman és visszadugtam a magamét is. - A gyilkos jó barátunk. Neve: Espoumel.

Miroul tágra meresztette felemás szemét. Én azonban nem vártam meg, míg kicsudálkozza magát. Belekaroltam hegyi rablómba, s bevezettem a túbolt konyhájába, hogy jóllakassam. Azais nyomban egy nagy pohár borral kedveskedett neki is, nekem is, Miroulnak is, mielőtt elfutott volna Thomassine-ért az én kérésemre. Azt kívántam, legyen ő is jelen az elkövetkező beszélgetésen. És ugyan jól jártam vele, mert nélküle semmit ki nem deríthettem volna.

Espoumel, kinek szakálla nagy volt, termete hosszú és sovány, mint a nagybőjt, se látott, se hallott, csak borát kortyolgatta, azon kívül semmi nem érdekelt. Lassan ivott, a legkevésbé sem csodálkozva rajta, hogy áldozata borral vendégeli. Én, ámbár e különös kaland miatt főtt a fejem, egy pillanatra sem tévesztettem szem elől Azaist, míg a konyhából kisietett. Igen szerettem látni, hogyan mozog s mórlikálja magát ez a gyíkfürge, karcsú, eleven barna teremtes, kinek gömbölyűségei ugyan nem voltak nagyok, hanem amije volt, az szakadatlanul és sokat ígérően mozgott-hullámozott. Mindazonáltal nem feledtem a toulouse-i Két Angyal fogadót s a fogadósné haragját Franchou miatt, és tudtam: ha szemem után a kezemet is szobaleányára vetném, hasonló bajaim támadnának Thomassine-nal is. Azonkívül azt is megfigyeltem, hogy Miroul barna-kék szeme is arra fordul, merre az enyém, s türelmetlenül lesi Azais jöttét, és úgy véltem, nem volna úrhoz illő a szolgától elragadni, ami az övé. Tehát szentül eltökéltem, rögvest kitekerem e csinos kis csibe-vágy nyakát, mielőtt megtollasodna a haszontalanja.

Megjött Azais, hanem amint szép úrnője is megjelent a küszöbön, alvástól kipirultan, vállára omló, dús hajával, kibomlott ingvállából előbuggyanó szép keblével, egyszeriben senkivé lett mellette a szobaleány. Elmeséltem Thomassine-nak, mi történt, s ő izgalomtól pirosan hallgatott. Végül Espoumelhez fordultam:

- Megmondanád-e most, hogy szomjadat eloltottad, Espoumel, ki parancsolta, hogy megöld és miért?

- Hogy miért, azt nem tudom - törülte meg Espoumel a száját keze fejével. - Hanem a gazfickót, aki megparancsolta, jól ismerem. Mert ama nap másnapján, melyen nagyuram elfogott bennünket, vele szöktem el a corbiéres-i erdőből, vezérünk haragjától tartva, kit megloptunk.

- No nézd csak! Farkasok egymás között. S mit kerestek éppen Montpellier-ben, ti jómadarak?

- A pajtásom ismer itt egy szajhát, s tőle várt némi támogatást. Hanem az a szajha múlt pénteken kitette a cimborám szűrét. Nem lévén egy fillérje sem, aznap megölt s kirabolt egy házalót a kapun túl.

- Az bűn.

- Nagy és utálatos - bólogatott Espoumel borospohara fölött. - S annál is nagyobb, mivel ama házalónak igen lapos volt erszénye, gyorsan elittuk pénzecskéjét. Ily kevés pénzért nagy kár gyilkolni.

- Az én diáktarsolyom sem kövér, Espoumel. Engem miért akartatok megölni?

- Nem tudom, uram, hanem a cimborám megesküdt rá: igen nagy jó háramlik ránk nagyságod halála folytán.

- Miféle jó?

- Üdvösségemre mondom, nem tudom. - Espoumel rátenyerelt az asztalra és a borosflaskára sandított. Harapófogóval sem húztam volna többet ki belőle, ha sorompóba nem lép Thomassine leeresztett sisakrostéllyal s döfésre kész kopjával.

- Espoumel, mi a cimborád neve?

- Nem mondhatom meg, dona.

- Hogyne mondhatnád, Espoumel. Kérsz-e még egy kis bort?

- Egészségére, dona.

- A tiedre, Espoumel.

Azzal színültig töltött borral egy nagy kupát, de egyelőre magánál tartotta.

- A neve, Espoumel?

- Nem mondhatom meg.

- Éhes vagy-e, Espoumel?

- Hogy éhes vagyok-e? Azt meghiszem! Megenném a kupát is, minekutána kiürítettem, ha ugyan nekem szánta.

- Odaadom, oda, arra számíthatsz. S a tetejébe még egy szép sült kappant is, kit tegnap óta őrzök ételes szekrényemben. Kívánod-e?

- De még mennyire! - Espoumel szája szélén nyál csordult ki, szeme a kupára meredt.

- A neve, Espoumel?

- Agyaras.

- Ejha, Agyaras! Mindjárt gondoltam. Azais, hozd elő azt a kappant, s add oda ennek az embernek! Szóval Agyaras...

- Agyaras - ez az igazi neve? - kérdeztem.

- Igazi nevét nem ismeri senki, még ő maga sem. Hanem a gazházinak csakugyan igen szép és igen jó fogai vannak, bármit elropogtatnak, ami arra való. Ismerem őt, Pierre. Amikor lejöttem a cévennes-i hegyekből, félholtan a nyomorúságtól és soványan, mint a cérnaszál, Agyaras lett társam s oltalmazóm a bűnben. Két évig velem volt, s én igazán szerettem. De garázda volt, iszákos és durva, és csak a pénzemre ácsingózott. Kiadtam hát az útját, mihelyt jó barátságba keveredtem Cosso-lat-val, kitől rettegett, mivel sok tolvajlás és gyilkosság nyomja a lelkét. Akkor Agyaras elvonult a corbiéres-i erdőbe, s ott is maradt nyolc teljes esztendeig. Hanem csütörtökön egyszerre itt termett. Én vagyok az a szajha, Espoumel, kitől a te gaz cimborád támogatást várt, s aki kitette a szűrét.

- Dona, én jól nevelt vagyok s tudom, mi az illem, én nem neveztem szajhának - felelte teli szájjal Espoumel.

- Bánom is én - vont fel gömbölyű vállát Thomassine. - Az vagyok, aki vagyok. És nem szégyellem. Egyébiránt most, hogy van mit a tejbe aprítanom, nem adom el többé a testemet. Hanem odaadom. S vele a szerelmemet - tette hozzá, gyengéden rám pillantva.

- Köszönöm, én kedves Thomassine-om - pattantam fel ültömből, s odalépve hozzá, csókot nyomtam piros ajkára. - Én is szeretlek.

- Ej, te, te kedves hazug! - és tíz csókot adott egy helyett, míg párnás ujjai hajam közt moztak. - Nyájas vagy és udvarias, mint minden péricord-i! Nem hiszek én neked. Hanem te legalább nem vagy ama gyalázatosak közül való, kik belépisálnak a kútba, minekutána ittak belőle!

Mire szikrát vetett Miroul barna szeme, a kék ellenben hideg maradt.

- Mindez szép és jó, úrnőm - szól Azais, ki oly bizalmas viszonyban volt asszonyával, mint egy más szobaleány sem -, hanem azt most sem értem, miért akarta Agyaras a mi nemes úrfinkat a másvilágra küldeni!

- Pedig világos - felelte Thomassine. - Ismerem a gazemberét! Azt képzelte, Siorac úr a vetélytársa, s ha vele végzett, ráteheti kezét személyemre s vagyonomra.

Mire elhallgattunk, mert csakugyan világos lett minden, mint a nap, s Azais huncut képpel felült az asztalra, és a lábát lóbálta. Szemem követni akarta a lábacska mozgását, hanem nagy hirtelen jó útra térítettem, mivel, mint mondtam, kitekertem a madárka nyakát, alighogy kibújt a tojásból. Miroul ellenben, úgy láttam, vakon s fejfelé rohant bele a csapdába. S ez éppen nem volt ellenemre. Kényelmesnek tetszett, hogy a szolga is ott leljen táplálékra, hol urai abrakolnak. Ha ugyan illő abrakról beszélni Gertrude de Luc úrhölgyről szólva, ki e percben éppen mennyei ambróziával táplálta a fölöttünk levő szobában hőn szeretett Samson öcsémet. Haj, öcsém, gondoltam, engedd át magad félelem és gond nélkül a gyönyörnek! Hogyan is hiheted, hogy a Mennybéli Mester, ki oly bőkezűen sarjaszt magot s virágot a természetben, meg akarná tagadni tőlünk e futó örömet, holott az élet úgyis oly kurta!

Hanem Thomassine szeme intőn villant az én corbiéres-i rablómra, s visszaráncigált álmaim egéből a földre.

- Espoumel - szóltam. Ő éppen akkor falta be a kappan maradékát, szája két felén zsírtól fénylett a képe. - Te meg akartál ölni a mezőn, és meg akartál ölni itt a városban. Ez több kettőnél! Mit csináljak veled?

- Akasszon föl - felelte Espoumel, s elgondolkozva kortyintott a borból. - Előbb-utóbb úgyis oda jutok. Ki gúnyt űz a kötélből, rajta végzi. És Isten legyen neki irgalmas! A szegénység vitt tolvajlásra s gyilkolásra, a szegénység ott, a hegyek között. Ha leány lettem volna, a testemet adom el. Fiú vagyok, hát a késhez nyúltam. Mi urunk Jézus szánjon meg, s akkor elégedetten halok meg.

- De nem élnél-e még elégedettebben, Espoumel? Ha elárulod, hol lelem Agyarast, kegyelmet kérek számodra a királytól.

- Igazán megtenné, uram? - Espoumel félig felemelkedett ültéből, s rám meresztette tágra nyílt, fekete gombszemét.

- Meg bizony.

- Hát ezen érdemes elgondolkodni - ült vissza Espoumel a helyére.

Hetedik fejezet

- Aj, uram - mondta egy héttel később Espoumel börtönében -, soha el nem tűrte volna a becsületem, hogy eláruljam Cossolat kapitánynak Agyaras búvóhelyét, ha három nappal előbb meg nem akart volna ölni.

- Téged megölni? Minek?

- Hogy meglopjon.

És elmagyarázta, hogy akkoriban lapult egy kis pénz, vagy negyven sol, az erszényében; ebből szerezte ugyan, mégis arca verejtékével, úgy, hogy elorzott s eladott egy flassadát - így nevezik Montpellier-ben a jófajta gyapjútakarót.

- Agyaras nem késdobáló, mint én. Ő közelről döf. És egy szép napon, pitymallatkor, amikor éppen a Szent Firmin-templom egyik pillére mellé kuporodva aludtam, láttam, a hajnali szürkületben Agyaras felém lopakodik, s a kezében ott a kése. Rákiáltok: „Cimbora, hova igyekszel?” - „Csak pisálni” - felelte ő, felegyenesedve. „Ki korán kel, cimbora, ott pisál, ahol neki tetszik. De tágulj innen, cimbora, tágulj! Van hely elég, s én csiklandós vagyok álmomban.”

Minekutána ezt elmondta Espoumel, rám emelte ostoba és gyermeken ártatlan, fekete gombszemét, majd szavainak így adva nyomatékot, rábólintott, s így folytatta:

- Nemesuram, higgyen nekem: Agyaras olyan ember volt, kibe nem sok lelkiismeret szorult.

- Azt meg hiszem! - feleltem.

De hogy ott folytassam, ahol abbahagytam: Agyaras az Aranykereszt csapszékben várta megöletésem jó hírét, s nagy fogait mutogatva boldogan vigyorgott az elkövetkezendő gyönyörűségek gondolatára pohara mellett, amikor Espoumel helyett Cossolat toppant elé.

A vadállat, kit odújában leptek meg, foggal-körömmel védekezett, s csúnyán ráfizetett. Cossolat-t igen felbőszítette, hogy szembe mer szállni vele valaki, s egyetlen suhintással kettészelte Agyaras fejét.

Szájról szájra járt e suhintás híre, s úgy megdagadt útközben, hogy végül már azt beszéltek Montpellier-ben, Cossolat a csavargót combjáig kettéhasította. Szép történet, én mégis tanúsíthatom: nem igaz. Minekelőtte a hóhér felnégyelte volna, Fogacer áthozatta a boncterembe a holttestemet, hol kedvemre megvizitálhattam, azért állítom: csupán a koponyája hasadt ketté.

A dolog e kimenetele éppen nem volt ellenemre. Nem tett volna jót híremnek, ha e csavargó perén meg kellett volna jelennem, Cossolat pedig még nálamnál is inkább kívánta, hogy Espoumelnek ne kelljen ott tanúskodnia, mivel mindaddig el akarta őt rejteni, értsd: a városi börtön titkos zárkájában tartogatni, míg ki nem szedte belőle, hol s merre vannak a corbiéres-i rablók tanyái s búvóhelyei.

Célját Cossolat nem kínvallatással érte el, hanem rábeszéléssel. Megígérte emberünknek Joyeuse úr nevében a királyi kegyelmet. S mivel én szívembe fogadtam e derék gazfickót, kinek az életemet köszönhettem, mint ő a magáét nekem, hetente kétszer felkerestem börtönében, s bort, pecsenyét vittem neki. Látogatásaim egyébiránt később nagy hasznomra váltak, mint azt majd a maga helyén elbeszelem.

Joyeuse úr okkal lehetett elégedett szolgálatainkkal, mert minekutána összerakosgattuk, amit Espoumel az íjászok kapitányának mondott, meg amit nekem megvallott, eleget tudott immár a corbiéres-i rablók rejtékhelyeiről s ösvényeiről ahhoz, hogy hadat vigyen ellenük, s megsemmisítse őket, miáltal legalábbis egy időre helyreállította a Carcassonne-ból Montpellier-be vivő országút biztonságát, s visszahozta arques-i birtokának régi békéjét s virágzását.

Még nem értük el e szép eredményt, amikor Caudebec és rómásai végre rászánták magukat a Három Királyok fogadó elhagyására, egyheti duhaj tivornyázástól eltelve s felüldülve, és továbbindultak a pápa városa felé, ámbár nem anélkül, hogy Cossolat el ne játszott volna kénytelen-kelletlen a döntőbíró szerepét a báró és a fogadósne között, minthogy a báró, mint ezt más alkalmakkor is megfigyelhettem, nagyon nem szívesen nyúlt erszényébe, lévén fukarabb s szűkmarkúbb, mint akárki Normandiában.

Elvállaltam a tolmácsolást az alkudozásban, mely ádáz volt, hosszú és kínos, lévén az igazság mérlege némiképp részrehajló, mivel Cossolat cseppet sem kedvelte a bárót, mióta tulajdon városában szembe mert szegülni vele, annál jobban kedvelte viszont a fogadósnet, ki bármikor örömet engedett a kapitány óhajának.

Amikor végre elült a harc, elugrottam a túboltba Samsonért és Gertrude de Luc úrhölgyért. Elviselhetetlen volt fájdalomuk a gondolatra, hogy el kell hagyniok e szűkös szobát, mely hat nap, hat éjjel volt tanúja hallatlan boldogságuknak.

Mire beléptem, már könnyük is elapadt. Mindkettő sápadt volt, reszketeg s mintegy szélütött; mély hallgatásba burkolóztak, s mert másra nem futotta erejükből, némán szorongatták egymás kezét és szerelmesen bámulták egymást, a késre várva, mely hamarosan testük-lelkük elevenébe hasít. És éppen én lettem, ó, fájdalom, a penge, mert ütött a rómások távozásának órája. Holott a szívem vérzett mérhetetlen szenvedésük, kétségbeesett csókjaik s hön szeretett Samsonom fejvesztett menekülése láttán; csókokkal hintette tele hölgység feje búbjától a lába ujjáig tébolyult imádatában, s aztán kirohant, mint az eszeveszett, majd föllökve Thomassine-t s Azaist, kit meg sem látott, Miroul állítása szerint, és egyhuzamban futott a patikáig halálra vált arccal.

Parancsomra Miroul nyomon követte, de a szobájába be nem léphetett. Szegény öcsém nyomban bezárkózott, s szívet tépően sóhajtozott.

Miroul ekkor az én szobámba ment be, melyet csupán egy lécekből összetákolatott fal választott el Samsonétól; s e válaszfalnak dőlve lantkísérettel elénekelte urának vigasztalásul Barberine egyik altatódalát.

Mi engem illet, örömet elfutottam volna én is a szegény hölgy kétségbeesése elől, de nem tehettem, mert amint Samson eltűnt, ő nagyot sikoltott, karjaimba omlott, s tündérszép, tiszta arcát vállamra hajtva szálnalmas hangon, hogy majd a szívem szakadt bele, ezeket mondta:

- Jaj, uram! Jaj, én fivérem! Esdve kérem, ne hagyjon máris magamra, nehogy egyszerre kelljen őt mindenestül elveszítenem. Hadd tartsam itt még egy percig kegyelmedet, ki éppúgy egészen az övé, mint én, mert jól tudom, mi nagy s igaz szeretettel oltalmazza s vezérli az én szép angyalomat földi utain! Ó, az én Samsonom mindent elmond nekem mennyei ártatlanságában, tudom, mint gyötrődött nagy bűne gondolatára, s mint oszlatta el kegyelmed aggályait. Ha szabad itt e szót számra vennem: az ég fizesse meg gondoskodását! S ha az ég elmulasztaná, fizetek én helyette, szégyén bűnös asszony, ha ugyan bűnös az, ki így szeret, s mindenét örömet odadobná érte, szívét, testét, vagyonát!

- Úrnőm, kérem, erről szót se többet! Ajánljuk magunkat Isten kezébe. Ő maga a jóság. S összeegyeztethető-e jósága a kegyetlen büntetéssel, mellyel idelent fenyegetnek bennünket ritka boldog pillanatainkért?

- Pierre - mondta immár nyugodtabb hangon a hölgy -, be szeretném, ha erről meggyőzne s meggyőzné Samsont is! Hanem mondja, uram, nem arról fogja-e Samsont kegyelmed meggyőzni, lévén oly nagy fölötte a hatalma, minekutána eltávoztam Montpellier-ből, hogy egészségét megóvando hódolatát holmi szajha lába elé helyezze, ki, ha százszor fiatalabb is nálam (ámbar korom után igazán nem lehetnék Samson anyja), bizonynal nem ér föl velem. Nem láttam-e elégszer, mi forró pillantásokat vet rá ez a kis áspiskígyó, ez az Azais is, ahányszor meglátja?

- Azais, úrnőm! Mintha egyedül Azaisról lenne szó! Ahány nőt Isten megteremtett, az mind Samson lába elé borulna, ha ő úgy akarná! Ő azonban nem szeret mást és soha nem is fog mást szeretni, mint kegyedet, erre kész vagyok a legszentebb esküvéssel megesküdni! Én pedig úgy óvom majd hűségét, amiképpen a magamét óvnám, ha elég szerencsés lehettem volna úrnőm kegyeit elnyerni.

Gertrude de Luc forrón magához ölelt, s arcomat csókokkal borította el, melyek talán nem is voltak egészen ártatlanok, lévén felindulása határtalan.

- Uram, mérhetetlen súlyt vesz le a lelkemről! Én úgy szeretem az urat - szólt szívet tépő pillantást vetve rám -, mint édes fivéremet s még annál is jobban. Könyörögve kérem, ügyeljen az én hőn szeretett Samsonomra, s ha ő maga elmulasztana írni, mert azt mondja, rosszul áll kezében a toll, küldjön kegyelmed hírt róla s állapotáról. Örök hálára kötelezne vele!

Megígérttem, mire újfent megcsókolt, de oly gyengéden és forrón, hogy amint eltávozott, én leroskadtam egy zsámolyra és sírtam, mint a záporosó.

- Mi a csoda? Te is sírsz? - kérdezte Thomassine, ki akkor lépett éppen a szobába. - Ez az égimeszelő, ez a normann cafta eleven forrássá változtatta az én két szép périgord-i úrfimat! Hát te is beleestél a hálójába, Pierre-em?

- Magam sem tudom...

- Vagy ő a tiedbe... A szél hajtotta hullám ha az egyik sziklát már ellepte, ellepheti bátran a következőt is! Pierre, olyan a nő, akár a szél s a vihar; hogy mire képes, senki előre meg nem mondhatja.

S mert én erre sem szóltam, hanem szomorúan, lesütött szemmel némán üldögéltem, Thomassine rám mosolygott:

- Nagy, lám, a te bánatod. Hát nem tudod, Pierre de Siorac, orvos létedre, hogy a lelket meg lehet gyógyítani a test által? Jer, én Pierre-em, hadd ápoljalak! - és nekiállt kibontani vállfűzőjét. E mozdulat Barberine-t idézte emlékezetembe. - Biztos orvosságot tudok a melankóliára.

És csakugyan, mindazon orvosszerek közül, melyekről Rondelet elmulaszt szólni Methodus ad curandum omnium morborum című traktátusában, ez a legolcsóbb, legbiztosabb és legélvezetesebb, mert valóban felvidultam s új erőre kaptam Thomassine ölelésétől, mint az óriás Anteusz szülőanyja, a föld érintésétől. Azt kell tehát hinnem, magam is a föld fia vagyok és olyan földi aszszonyoké, aminő Barberine és Thomassine: az ő isteni jóságuk teje táplált egész életemben.

Hanem egy hónap is beletelt, mire úgy-ahogy megvigasztalhattam Samsont, kire fent mondott orvosság, gondolhatják, nemigen hatott volna. Hetente hosszú leveleket írtam Gertrude de Luc úrhölgynek, titkos gyönyörűséggel. Samson egy-két szót biggyesztett leveleim végére, szívszorítóan egyszerű szavakat.

Mivel nem múlt el úgy hét, hogy Montpellier-ben meg ne pihenjenek rómások, jövet avagy oda menet, bámulatos gyorsasággal jutottak el a rájuk bízott levelek mindkét irányban címzettjükhöz. Gertrude úrhölgy, jóllehet lelki gyakorlaton volt Rómában, ugyancsak sokoldalú episztolákat

irkált Samsonnak s nekem címezve. E levelek ortográfiája ugyan kis Hélixére emlékeztetett, hanem a beléjük foglalt érzelmek oly gyengédek, kedvesek, simogatóak voltak, hogy ha a szemem lehunytam, szinte látni véltem a hölgy lüktető, nagy szívét a sorok között. Én legalább ilyennek képzeltem, s úgy sejtettem: nekem is szólnak édes szavai.

Augusztus végén két másik levél is befutott a patikába. Ezek, fentiekkel ellentétben, igen hosszú idő alatt jutottak el hozzánk, kalmártól kalmárig, városról városra vándorolva. Az első, apám levele, jó hírt hozott, a második, melyet az Albi vidékén, Réalmont-ban élő jogtudós, Coras uram írt a kitűnő Sanche mesternek, rosszat, s mindannyiunkat mély gyászba borított, mint alább elbeszélem.

Hajaj! Be jól - s be rosszul - esett nekünk Samsonnal apánk levelét olvasni, mivel oly eleven színekkel festette hön szeretett Mespechünket, melytől oly távol kerültünk. Várunk falai között ép s egészséges volt mindenki, az urak csakúgy, mint a szolgák, bőséges volt az aratás, begyűjtötték a szénát, szépnak ígérkezik a szüret szőlőből s más gyümölcsökből is; jó áron kelnek el a Jonas bányájából kikerülő faragott kövek, s azonfelül Faujanet hordói, Sarrazine puttonyai, Cabusse juhái s a malombeli disznók, a malomról nem is szólva, mely nagyszerűen működik Vaskezű Coulondre hozzáértése s szorgalma folytán. Falvainkból az emberek mind odahordják örletni gabonájukat, nem kénytelenségből - e földesúri jogot rég eltörölték -, hanem önként, bizván a hugenotta uraság tisztességében, mi egyébiránt nem állja útját a tisztas haszonnak. S nem csak a gabonát hordják oda, hanem ősszel a diót is, olajat sajtolni belőle, hogy legyen, ami esténként világít. És így tovább, egészen a vörös hajú Petremolig, ki, minekutána saját szerszámainkat rendbe tette, nyergeket fabrikál, de oly szépeket ám, hogy azokat a testvériség könnyűszerrel s magas áron adhatja el a pompakedvelő sarlat-i nemeseknek.

Mindezt az ő szokott eleven, friss hangján beszélte el apám, hogy szinte látni-hallani véltük őt magát, kék szemét, egyenes derekát, harsány nevetését, pajzán tréfáit, s érezni véltük forró szeretetét, mellyel mindannyiunk iránt viseltetett, szolgálait sem kivéve. Mindet sorra vette levelében, egyet Sem felejtett ki közülük.

„Mi Samsont illeti - írta továbbá apánk -, nemcsak nem haragszom azért, hogy a patikusság oly csudálatosan érdekli, hanem nagyon is kedvemre van a dolog, s örömet megengedem; hogy e mesterséget válassza. Bizonyára eszébe jutott, mint akart atyám, Charles Siorac patikust faragni idősebb fiából, s belőlem, másodszülöttjéből, orvost, hogy mindketten Rouenban működven, a pácienseket télről-túlról közrefogván, derekas jövedelemre tegyünk szert, ha Isten is úgy akarja. Ki tudja, nem válthatom-e én valóra fiaimmal, mi neki nem sikerült?

Fiaim bizonyára örömmel hallják, hogy Francois bátyjuk s bájos Catherine húguk igen jó egészségben van, aranyos fattyam,⁵⁸ David pedig folytonosan gyarapszik kivételes szépségben, melyet, úgy tetszik, az ég titokzatos kegyelme a házasságon kívül született gyermekeknek tart fenn. (Ezt, gondolom, vigaszul szánta önmagának s egyszersmind Samsonnak.) Hasonlóképp Gavachette is, ki ha nem is cigány leánya, mint Maligou nő állítja, ügyességben, csinosságban párját ritkítja a Sarlat-vidéken.

Én Pierre-em, dicsérem a corbiéres-i hegyekben tanúsított vitézségedet, s nem kevésbé buzgalmat a logika s filozófia tanulásában. Hosszú a művészet, kurta az élet. S mint tudod, izzadság s küzdés nélkül mit sem juttathatsz jó végre: *absque sudore et labore nullum opus perfectum est.*⁵⁹ Mi pedig a szoknyát illeti, ha jóra lelsz, tarts ki mellette s csakis mellette. Hanem erre nézve bízom korodat jócskán meghaladó bölcsességedben.”

Eddig merő méz volt a levél. A dicséretet apám rendesen magának tartotta fenn, nem lévén szíve korholni bennünket, a cenzor szerepe Sauveterre-nek jutott a testvériségen belül, ámbár a gáncs kettejüktől jött, ezt csak a vak nem látta. A rózsa után jött hát a tövise. Mert, sajna, e szíves levelet egy post scriptum követte - *in cauda venenum*⁶⁰ -, a szokottnál is csípősebb s szigorúbb, Sauveterre bácsi aláírásával. A bácsi vitriolba mártotta tollát, s keserves szemrehányásokkal halmozott el bennünket, mert sokat költöttünk ételre-italra a Három Királyok fogadóban, s azonkívül mint

⁵⁸ Apámnak Franchou-tól, anyánk egykori komornájától született fia.

⁵⁹ Izzadság s munka híján nincs tökéletes mű.

⁶⁰ A méreg a farokban van.

„hiú és haszontalan” pénzpocsékolást, elutasította a tervet, amelyet levelemben fel merészelttem vetni, azt tudniillik, hogy csináltassunk Samsonnak s nekem az akkori divatot követve kék selyemujjast vörös hasítékokkal, hasonló színű nadrágot s tollbóbitás bársonyföveget.

„Járjanak feketében öcsém - írta Sauveterre -, mint tudós állapotukhoz illik, s ne mint kura-fiak, kik az utcán páváskodnak, ám gyalázatban élnek.”

Lám milyenek is a mi hugenottáink, gondoltam. Megvetik a ruhát, a külső megjelenést, de még a kényelmet is, s nem átnak mindenben takarékoskodni, csak hogy pénzesládájukat színültig tölthessék. „Samson - mondtam, miután a levelet végigolvastuk -, ugye emlékszel arra az esetre, amikor Sauveterre bácsi egy tűt talált a várudvaron? Mindjárt felsántikált vele anyám szobájába, s azzal nyújtotta át neki: »Úgy hiszem, ez a húgomé. Ne hanyja el a tűket, húgom, igen drágák!« - De hisz igaza volt - vélte Samson. - Tékoznai bűn, s a fényűzés kicsapongást szűl.” Mit sem feleltem ártatlan öcsémnek, ám annál többet gondoltam. Mert bátran hivatkozhattam volna bizonyos kicsapongásokra, melyeket igazán nem a fényűzés és pazarlás szűlt, mivelhogy egy megveszekedett garasába sem kerültek azoknak, kik nyakig belemerültek. Mégis hallgattam, nehogy megzavarjam hön szeretett fivérem lelki nyugalját, mert Samson, galambelke ártatlanságában, soha nem töprengett rajta, vajon ki fizeti a szoba bérét a tüházban, no meg az ízletes, egészséges pecsenyét, melyek a hét folyamán fenntartották s táplálták erejét.

Rachel úrnő, kit éppen csak futólag vehettünk szemügyre, amint Montpellier-be megérkeztünk - amikor is egy széken üldögélt a kapu előtt, a friss levegőn, erősen áldott állapotban -, s ki, mint tudjuk, még azon az estén a függöny mögött megszülte kisleányát, az orvostudomány szabályait megszegve, mert azok szerint teliholdkor fiúval kellett volna megajándékozni a férjét -, Rachel úrhölgy tehát felkelt a gyermekágyból s visszatért körünkbe, királynőien, keleti szépsége fényében ragyogva. Mint Fogacer mondta, Sanche mester föltűnően jó ízlésről tett tanúságot hitvesei megválasztásában, és mostani felesége - férjénél vagy negyven esztendővel ifjabb - még szebb és fiatalabb volt, mint az előző; olyan gyönyörű, hogy mellette elhalványult Typhème szépsége is, ki különben nem az ő gyermeke volt, ahogy Luc sem, lévén mindketten Sanche mester első házasságának gyümölcsei. Rachel úrnő nem sok nyájasságot tanúsított irántuk, ahogy Fogacer iránt, irántam avagy Samson iránt sem; hideg volt és tündöklés, mint a gyémánt. A cselédség rettegett tőle, mint a böjti pestistől, Concepción, a szakácsnő csakúgy, mint az én szegény Fontanette-em, mint a két patikussegéd, sőt a küklöpsi Balsa is. A nagytekintetű mesternek megadta az őt megillető tiszteletet, de semmi többet, hidegen nézett rá szép szemével, melyet soha könnyesebb el nem homályosított, legalább az idő alatt, mit én e házban töltöttem.

Coras jogtudor úr levele két nap késéssel követte Mespech bárójának levelét, s fájdalom, merőben elűtött apámétól, mely a tőle megszokott, erőteljű duzzadó, férfias vidámságot árasztotta.

Mind ott álltunk aznap délben az ebédlőteremben, az asztal körül a nagytekintetű mesterre várva, csak Rachel úrhölgy ült, talán állapotára való tekintettel avagy férjeura meghagyása értelmében; ő tehát hátradőlt karosszékeiben, két kezét térdére nyugtatta, szép arcát felszegte, de szép, hideg szemét senkire-sem mire nem vetette, hacsak nem tulajdon szépségének szép fejében élő képén legettette.

A várakozás hosszabbra nyúlt a szokottnál, s igen meglepődtünk, amikor a mester végre megjelent: feje lehorgadt, s ő maga görnyedtebb és ziláltabb volt, mint egyébkor. Jobbjában egy négyrét hajtott árkus papirost szorongatott, baljával hosszú szürke szakállát tépdete, s gyászos képet vágott. Nagyon sóhajtott, a papirost letette a tányérja mellé, levetette ezüstövét, selyemköntösét, de szórakozottan, mintegy magába süppedve, s ama páváskodás és szertartásosság híján, mi vetkezését általánosan jellemezte. Majd köntösét a falon díszelgő szarvasfej agancsára akasztotta s leült. Arca bús volt, tekintete üres, szája széle remegő.

- Uram, elfelejtette letenni lila bársonybojtos fövegét - figyelmeztette Rachel úrnő.

- Szavamra, úgy van - és Sanche mester felállt a helyéről, de el sem mosolyodott, hanem változatlanul bús képpel levette fejfedőjét és köntöse mellé akasztotta. Ennek utána feltette göndör, szürke haj lepte fejére aranyhímes kis fekete sipkáját, majd újfent nagyon sóhajtván leült, s reszkető kezét a mondott papirosra helyezte.

- Mit tesz, férjürem, leül? - álmélkodott Rachel.

- S miért ne, asszonyom? - kapta fel ingerülten a fejét Sanche mester, mintegy gondolataiból kizökkenve.

- Uram - Rachel úrnőt láthatóan vérig sértette e hang, tehát még kevélyebben szegte fel a fejét -, megfélemedezett az asztali áldásról... Úgy faljuk-e fel az ételt eztán, mint pogány törökök?

- Igaz - bólintott Sanche mester. Felállt, megvárta, míg Fontanette odamegy, s vizet tölt neki kézmosáshoz. Majd földre süttöt szemmel állt, mint kőbálvány, míg a derék leányzó körüljárta az asztalt a kézmosó vízzel. Fontanette most az egyszer óvakodott közben mórlikálni magát és kacsin-gatni, mint szokott, mivel Rachel úrnő szeme mindig rajta függött, mint a macskáé az egéren.

Amint Fontanette visszavonult, Sanche mester héberül elimádkozta az ő saját külön benedi-citójét, arccal a falnak, fejét előre-hátra himbálva, mint szokta, s csak azután fordult vissza, hogy ki-mondta:

- Adonáj nevében, ámen.

Luc meg rámondta, de elszorult torokkal, elhaló hangon, mert nem kerülte el figyelmét apja nagy felindulása:

- És a Fiú és Szentlélek nevében, ámen.

Sanche mester azonban állva maradt, ahelyett, hogy leült volna s nekünk is meghagyta volna: üljünk le, s mintegy vonakodva a papirosért nyúlt, melyet az imént az asztalra helyezett volt, remegő ujjakkal széthajtogatta, és nagyon halkán mondta:

- Jaj, Fogacer baccalaureus úr! Jaj, szép öcsém! Jaj, én szép gyermekeim s hitvesem! Jaj nekem, ki e gyászos levelet kényszerülök felolvasni, s jaj nektek, akik hallgatjátok! De az igazat szólva, fel sem olvashatom. Cserbenhagy erőm. Elmondom a velejét, az is elég lesz.

És ámbár a papiros reszketett kezében, s szeméből könnyek patakzottak, Sanche mester kisé emeltebb hangon folytatta, mintha restelné, hogy ily gyengének mutatkozik:

- E levelet kedves, tudós barátom, az Albi melletti Réalmont-ban lakó Coras jogtudor írta, ki akkor tanult volt itt Montpellier-ben jogot, amikor én patikusságot s Rondelet medicinát.

- Rondelet! - kiáltott fel ijedten Fogacer. - Róla van szó?

- Olvassa, Fogacer, olvassa! - Sanche mestert hirtelen elhagyta maradék ereje is. - Nem bírom folytatni!

S minekutána az asztal fölött átnyújtotta a levelet, leroskadt zsámolyára, vadul tépdesve hosszú szürke szakállát. Fogacer némán olvasta végig a levelet, mely latinul volt írva, mint erről meggyőződhettem, egy pillantást vetve rá a baccalaureus válla fölött. Fogacer sasorra elfehéredett s megremegett, szemöldökei ívbe futottak. Míg ő olvasott, hön szeretett Samsonom, amilyen angyal volt, látván Sanche mester nagy-nagy fájdalmát, odalépett hozzá, s kezét vállára tette. Vakmerő cselekedetét Sanche mester jól fogadta, kezét nyomban ama másik kézre helyezte, s felhagyott szakálla húzogatóásával. Luc is apja mellé lépett, ám oly nagy volt tisztelete iránta, hogy nem merte megéríteni. Typhéme a maga zugában sírdogált, nem annyira attól való félelmében, amit hallania kell majd, hanem inkább Sanche mester nagy felindulása miatt. Rachel úrhölgy ellenben most is beérte önmagával nyugodtan és némán ült, gyönyörűen felcicomázva, királynői szépségében, s egy hajszál sem állt félre a fején. Szeme száraz volt, mint a szikrázó agátkő, amiből kifaragták.

- Íme, mit ízen Coras magiszter - szólt végül Fogacer halkán s igen búsan. - Nem olvasom fel levelét, csak summázom. Mint az, fájdalom, előre látható volt, hisz magam is ettől óvtam elindulása előtt Rondelet kancellárius urat, baja egyre súlyosbodott, míg árkon-bokron át Toulouse-ba lovagolt, s amíg a városban időzött, hol ráadásul fojtó volt a hőség, s hol a végsőkéig kimerítette a sok tárgyalás a törvénytudókkal, sógorai ügyeit rendezendő. Alighogy ezekkel végzett, s megpihent volna, levelet kapott Corastól, ki mit sem tudott barátja betegségéről. A jogtudós kérve kérte Rondelet-t, jöjjön sürgősen Réalmont-ba a feleségét meggyógyítani, kit ismeretlen és súlyos kór támadott meg. Rondelet, ámbár baja tetemesen rosszabbodott, mióta Toulouse-ba érkezett, nyomban eltökélte, hogy indul Albiba, noha sógorai óva intették, s forrólláz emésztette testét. Azon a szent napon útnak indult, amelyen Coras levelét megkapta, ereje fogytán, láztól vacogva. Lóháton Toulouse-tól egy napi járóföldre esik Réalmont. Rondelet két teljes napon át vergődött szállásról szállásra, bélgör-csök gyötörték s nem szűnő hasmenés. Mire eljutott Réalmont-ba, épp csak annyi ereje maradt, hogy megvizsgálja Coras hitvesét, megállapítsa a baj okát, s előírjon egy kúrát, mely az asszonyt meggyógyította. Ám mihelyt a beteg lábra állt, a híres orvos ágynak esett, s többé fel sem kelt. Reménytelennek ítélte tulajdon állapotát, nem kívánt hát semminő orvosságot bevenni, hanem minek-

utána egy nótáriusnak lediktálta, hogy s mint kívánja földi ügyeit elrendezni, utolsó óráit. Istennek szentelte, s július hó huszadik napján kilehelte lelkét.

E beszéd alatt Sanche mesternek volt ideje annyira-amennyire összeszedni magát. Amint Fogacer befejezte, jelt adott: ülünk le, majd ezeket mondta, halk, fátyolos, elcsukló hangon, melyet mintegy kínnal préselt ki magából:

- E nagy orvos tehát bámulatos odaadása miatt adta vissza szép lelkét Teremtőjének, s halála éppoly példás volt, mint élete. Mely ha rövid volt is, mégsem ért itt véget, mivel ez az emberfölkötte en emberséges férfiú tovább él emlékezetünkben s élni fog azok emlékezetében is, kik utánunk jönnek. Brevis a natura nobis vita data est, at memoria bene redditae vitae est sempiterna.⁶¹

E bölcs mondás citálása közben Sanche mester hangja csengőbb lett, arcába visszatért némi szín, mintha a latin nyelv szavai erősítőszerként hatnának rá, s már csak tudós hangzásuk varázsa révén is visszaadnák hitét s bizalmát e világi sorsában. Minekutána valamelyest erőre kapott a mester, megmarkolta kanálát, s inkább a szokás, semmint az akarat hatalmának engedve, belemerítette a sanyarú lébe, melyet Fontanette elénk tált. Látván kétségbeesésünket, a leányka is szomorú arcot vágott, mégis úgy intézte, hogy keze az enyémhez érjen, míg tányéromat telemerete. Én rögvest el-kaptam a kezemet, mert vettem észre: Rachel úrhölgy az ő agátszemével jól látta szegényke ügyeskedését. Be kell vallanom, s túlságosan nem is szégyellem, ha olvasóm nem veszi zokon, hogy a leányka kezének érintése roppant nagy gyönyörűséget szerzett nekem a ránk szakadt gyász ellenére, jóllehet szívből osztottam benne, annyira nehezemre esett csikóéveimben, erőtlől s élettől duzzadozva, a halál gondolata mellett elidőzni avagy akár csak el is hinni, hogy egykor prédája leszek.

Hanem e lesújtó hír, apám levele után, még keservesebben idézte eszembe, mi távol van tőlem a mespechi fészek, Barberine ölelő két karja s embereink barátsága. Bár úgy akarta volna Isten, hogy csakugyan koromat meghaladóan bölcs legyek, mint apám írta dicséretemül. Csakhogy, fájdalom, ifjú ereimben a kelleténél forróbban lüktetett a vér, mint ez a továbbiakból majd kitetszik, és sokáig nem hűthette le semmi: sem magány, sem bánat.

Azon az éjszakán hiába forgolódtam, nem jött álom szememre. Mélységesen felzaklatott e jóságos férfiú halála s a hír hatása Sanche mesterre s Fogacer-ra - neki atyja volt Rondelet stúdiu-mai alatt. Bekopogtam Samsonhoz, de hiába. Bizonyára aludt már flassadáján, anyaszült meztelen, lévén fülledt meleg, s két kar hús füzéről álmodott, tudni való, kiéről. Hőn szeretett öcsém nélkül még jobban nyomasztott a magány, tehát Fogacer-hoz indultam, s kopogtatás nélkül benyitottam szobájába. Ő sosem zárta kulcsra az ajtót. Fogacer azonban nem volt otthon. Gondolom, ő is írt keresett valahol bánatára, ám hogy kihez mehetett s merre, nem is sejtettem, lévén a baccalaureus igen titoktartó s hallgatag szerelmi ügyeire nézve. Én nem folyamodhattam ez éjjel ahhoz, mire pedig nagy szükségem lett volna: két kar szerelmes öleléséhez, lévén péntek, Venus istennő napja⁶² Ilyenkor Thomassine a kanonokját fogadta, ki igen nagy eszű férfiú volt, s a lehető legjobban használta föl a szépen csengő aranyakat, melyeket híveitől szedett be holmi búcsúlevelek fejében. És így vándorolt át az üdvözítő pénz a bűnös erszényéből a bűnös nő párnájára úgy, hogy az senkit meg nem botrándoztathatott ezen a világon, sem a másikon; hiszen a bűnös elnyerte a maga purgatóriumát, a kanonok lelki nyugalmát, a bűnös nő testi fáradsága bérét s mi több, bűnei bocsánatát. Ámbár Thomassine azt mondta volt Espoumelnek, nem adja immár el testét, valójában oda-oda kölcsönözte csinos interesre három-négy gazdag montpellier-i polgárnak, s jóllehet féltékeny igazán nem voltam rá, ez igen rosszul esett nekem, mivel emiatt nem férhettem oly gyakran kedves vigasztalómhoz, mint szerettem volna.

Tehát magányosan, mindenkitől - Samsontól, Fogacer-tól, Thomassine-től - elhagyatva tértem vissza szobámba. Ott azonban még e késői órán is kibírhatatlan volt a hőség. Napközben nagyon átmelegedtek a falak. Ablakomon besütött a hold, s én azt gondoltam: ha más nem, ő talán társam lehet, mint egykor Endümionnak, kit nyájas ölelésre felkeresett barlangjában. Vállamra kaptam derékaljamat, s úgy, ahogy voltam, anyaszült meztelenül felmentem a tetőre; a kő odafent is langyos volt, a levegő ellenben hűvösebb s üdébb. Mivel cepekedés közben kivert a verejték, visszatértem szobámba lemosdani és - Sauveterre bácsi bocsássa meg! - testemet a Thomassine-től kapott illat-

⁶¹ Rövid élettél ajándékozott meg bennünket a természet, de örök annak emlékezete, ki életét a jónak szentelte.

⁶² A régi rómaiaknál Venus napja volt a péntek: Veneris dies. Franciául: vendredi.

szerrel behinteni. Így felfrissülve tértem vissza a tetőre. Ám jövés-menésem nagyobb zajjal járt, mint kívántam volna.

Be szép, be fehér volt Montpellier a holdfényben, be fenségesek magasba szökő tetői, be nyájas csendje! Mert ez órában elült a nappal zsvivaja. Nem kiáltoztak fülsértően az árusok, nem dobogtak csizmák a hepehupás kövezeten, nem verte fel a csendet beszéd moraja, kocsizőrej, sem patkócsattogás, ki-ki otthon kucorgott, jól bezárt-beretesztelt ajtaja mögött. Szívem mélyéig meghatott e város páratlan szépsége, örömöm mégis hamar elillant, nem lévén kivel megosztani. S ismét magamra maradtam gyászommal, annál inkább, mivel a hold fényében megcsillant a Szent Firmin-templom tornya; a torony eszembe idézte a túboltot, a túbolt Thomassine-t, kinek e percben igen-csak sok lehet a dolga - s képzelhetik, miféle - ágyának vörös kárpitja mögött. Jobban megfontolva a dolgot, ez sehogy sem volt ínyemre, annál kevésbé, mivel a dolgot egy pápistával cselekedte.

A derékaljra heveredtem, két kezemet tarkóm alá tettem, s szegény Rondelet halálán és magányomon eltűnődve ismét nagy gyászba estem kis Hélix miatt, ki iránt olyan nagy szeretettel, barátsággal voltam. Ő maga forró és őszinte szerelemmel csüggött rajtam, míg élt, s most, hogy apránként átragadt rám ez az érzés, engem is mélységes szerelem fogott el iránta, hiábavaló, keserű, gyöt-rő szerelem, hisz immár soha nem teljesülhet be itt, a földön.

- De Szent Antal szakállára mondom! - kiáltottam, s hirtelen felültem. - Nem kérek e melan-kóliából! Mert szülőanyja mindenféle testi nyavalyának. Valamirevaló orvos kezdje azzal, hogy ön-magát gyógyítja!

Felpattantam, s úgy, amint voltam, mezítelen fel-alá futkároztam a tetőn, és ámbár a torkom elszorult, fejemet dacosan felszegtem, s a két kezemet csípőre tettem, szakasztott úgy, ahogy apám szokta, kitől e mozdulatot ellestem. Ez, gondolom, jót tett. S mi több: felcsalta Fontanette-et. Akkor lépett ki éppen a tetőre vezető ajtón meztélláb, ingben, vállára omló hajjal.

- Jaj, úrfi - szólt riadtan (de nem állapotomtól rémüldözött, látott ő már engem elégszer pő-rén) -, be furcsán viselkedik kegyelmed! Mi ez a nagy jövés-menés az úrfi szobájában s fejem fö-lött? Holdkóros-e vajon, hogy anyaszült meztelen sétifikál itt, s a holdvilágon alszik, mint holmi vad arabus, oltalmazó fedél nélkül, szabadon kiteve a lég fertőzetének s az éjszaka ártalmainak! Így hamarosan halál fia lesz!

- Ej, Fontanette - szóltam, öltözkének rendetlenségében gyönyörködve -, a lég fertőzete kö-zönséges babona. Éjjel éppoly jó belélegezni, mint nappal, sőt üdítőbb s erőt adóbb, mint a forró nappali levegő.

- Én persze csak egy ostoba cseléd vagyok - felelte ő -, még írni-olvasni sem tudok, kegyel-med, uram, pedig máris nagy tudású orvos, latinul beszél s vastag könyveket olvas. Hanem anyám-tól s nagyanyámtól tudom: a hold a nyulak napja, s mindenki tudja, hogy a nyulak bolondok, aki csak egyszer is látta őket a gyepen ugrabugrálni. És mifelénk azt tartják: a hold bolond márciusban, s ha úgy van és igazán eszét veszti, miért ne tehetné kegyelmedet is annyira holdkórossá, hogy hoz-zá imádkozzék pőren s magányosan a háztetőn, ahelyett, hogy szobájában aludna, mint más tisztes-séges ember?

- Csakhogy most augusztus van ám, Fontanette! - tréfálkoztam komoly képpel. - Augusztus-ban a hold nem bolond, mint márciusban, hanem bolondul szerelmes, egyébről sem álmodik, csak hancúrozásról, s arról, hogy elcsavarja a jóakarátú legények fejét. Ezért is jöttem fel ma éjszaka a tetőre: hogy vele legyek, mivel nagy melankóliába estem.

Azzal ismét leheveredtem szalmazsákomra, de csupán a jobb felére, a balt szabadon hagyva, mintha csakugyan vendéget várnék.

- Én édes Jézusom! - riadozott Fontanette. - Csakugyan mellenkólikába esett? És igazán megtörténhet, hogy a hold idejő s kegyelmeddel hancúrozik, kegyelmed meg övele?

Leült a szalmazsák bal felére, párnás kacsóit óvatosan a lepedőre tette és megtapogatta.

- Hisz nincs itt semmi!

- Hát mert a hold most még csak a sugarait küldi ide, azokkal becézget, ám hamarosan itt te-rem ő maga is, üdén, aranylón, oly szép leány alakjában, minőt sosem láttak itt Montpellier-ben.

Fontanette szeme elkerekült.

- Hisz ez ocsmány istentelenség s ördögi varázslat! - vetett keresztet. - No, tisztelem az urat, de én futván futok innen.

Karon ragadtam:

- A kirelejumát! Pokolra e babonás félelmekkel! A hold keresztény, mint te vagy én! Ha nem az lenne, kiakasztotta volna-e Isten a menny boltozatára a világ teremtetésekor? Eltűrt volna-e annyi időn át ott egy istentelen avagy pogány holdat, Ő, a Mindenható?

- Én mégis úgy vélem - felelte Fontanette félig-meddig megnyugodva -, nem Istentől való az, ha a hold odahagyja égi helyét s lejö földi leányok szerepét s örömét elorozni... Ha az úr mellénkólikába esett, miért nem keres vigaszt földi asszony nál? Azt beszélük, az úrfi nagy kegyben áll Thomassine-nál.

Erre igazán nem számítottam. Fontanette megjegyzése úgy ért, mint derült égből a villám. A szavam is elakadt bele. Mindazonáltal nem engedtem el Fontanette karját - jó kemény volt és üde -, s mert nem tudtam, mit felelhetnék, nagyot sóhajtottam.

- Sóhajtott, úrfi? - riadt meg Fontanette. - Rosszat találtam mondani? Megbántottam?

- Nem, dehogy, Fontanette - végre felpillantottam rá. - Csakhogy közben jobban megnéztem a holdat, és megtudtam: nem jön el hozzám, másutt lelt nyughelyre, s éri ismét magamra maradok, pőrén s mindenkitől elhagyatva.

- Ne mondjon ilyet, úrfi! Kegyelmedet mindenki szereti! Igaz, nem oly dali legény, mint öccseura, Samson, hanem ő mindig méla, azt sem igen tudja sokszor, hol s merre van. Kegyelmed ellenben itt van, nagyon is itt, és csupa tűz és vidámság, s oly jól forgatja a szót, hogy szegény leánykákat egészen elbolondítja mindenféle mesékkel a holdról...

- Nem üzők én csúfot belőled, Fontanette - szóltam, elvetve immár hiú beszédet s tréfát. - Igaz barátságot táplálok irántad, s el sem képzelheted, mennyire kívánlak.

- Hogyne képzelhetném - kiáltotta ő, s szeme felragyogott a hold szelíd fényében. - Hogy is ne képzelném, mikor engem is ugyanaz a vágy emészt. S be kínzón! Mióta itt lakozik az úrfi, annyit gondolok rá, hogy minden ördögadta éjszakán csak forgolódom, forgolódom álmomban. Reggelre olyan az ágyam, mint széthányt szalmakazal, s ronggyá gyűrődik alattam a lepedő! Szűzanyám, mi csoda forróság gyötör, mennyit sóhajtozom s hánykolódom!

S ezt olyan egyszerűen mondta, hogy könnyekig meghatott. Lám, maga rombolja le őszinteségével védőbástyáit. S ámbár nagy volt a kísértés, hogy karjaim közé kapjam, s odafektessem a szalmazsákra, a holdnak fenntartott helyre, nem tettem meg, legalábbis akkor még nem, mert megessett rajta a szívem, látván, mi védtelen, s immár szégyelltem, hogy mesékkel traktálom, és ő el is hisz mindent, amilyen derék leányka, noha valójában mégsem hiszi; és nemcsak derék leány, hanem csinoska is és tiszta, fekete haja szabadon omlik gömbölyű vállára, melyet a hálóing kivágása födetlen hagy egészen ringó csecséig.

- Uram - mondta az ő montpellier-i nyelvén, mely dallamosabb a périgord-inál, s az én fülemnek úgy hangzott, mint a legszebb zene -, uram, hát mit se szól?

- Fontanette - feleltem halkan s kézen fogtam -, mi mást mondhatnék, ha nem ezt: könnyű meggyógyítani a bajt, melytől mindketten szenvedünk.

- Aj, kegyelmed könnyen beszél, hisz férfi, s mi több, nemesember - sóhajtott ő nagyot. - Én ellenben, ki csupán leány vagyok és szolgáló s kit úgy les Rachel úrhölgy, mint mezei pockot az ölyv, a helyemet kockáztatom, s mi több, azt is, hogy teherbe esek.

- Ó, ami ezt illeti - súgtam a fülébe -, tudom, miféle füvek jók ellene, s hová kell őket rakni.

S míg ezeket mondtam, mivel igen közel találtam hajolni kicsiny füléhez, könnyű csókkal illettem kagylóját, majd még eggyel, s végül gyengéden megharaptam, ami megnevetette. Nevetve bújt karjaim közé, s szép fejét lassan ide-oda forgatva odakínálta nyakát csókjaimnak.

- Jaj, uram, mi ez? - riadt meg, amikor e becézgetés után odavontam magam mellé. - Megosztom ágyat? Ez bűn, nagy bűn!

- Majd meggyónod a plébánosnak.

- Még csak az kéne! Rögvest továbbadná Rachel úrhölgynek...

- Hát gyónd meg egy másik papnak...

- Nem ismerek mást. Aj, uram, ha nem lenne bűn, be jólesnék! De fertelmes vétek, s én nem akarom! Nem akarom!

Fekete haja glóriaként keretezte kedves gyermekarcát, s egyre halkabban mondogatta: „nem akarom”, minden csók után valamivel halkabban. De csak próbáltam volna abbahagyni! hogy megharagudott volna! Úgyhogy végül a hold, a csend és a langyos éj cinkos segítségével enyém lett s én az övé.

Nincs igaza, jaj, nincs Cicerónak, amikor azt mondja: ignorantia rerum futurorum malorum utilior est quam scientia.⁶³ Mert ha akkor ismerhettem volna az események gyászos láncolatát, mely szegény Fontanette-emre várt öleléseink következtében, erőnek erejével ellöktem volna őt magamtól, noha vonzódott hozzám ifjúkora egész hevével, mint vasreszelék a mágneshez; azaz mégsem jól mondom, mivel az a mágnes benne is éppúgy ott volt, mint bennem, s vonzásának sehogy sem állhátunk ellen fiatalságunk hajnalán.

S hogy is ne tetszett volna kész csodának, hogy bimbóként bírhatom őt szüzi tisztaságában, s csakis enyém, holott Thomassine-on osztoznom kellett három-négy nagy hasú polgárral, nem is szólva a kéjsóvár kanonokról, ki búcsúcédulákkal kereskedett. De fájdalom, mindazon örömek közül, melyek e földön osztályrészemül jutottak, ez volt a legrövidebb, s szívet tépő véget ért. Mert mindössze három hónapon át örvendezhettünk e gyönyörteljes, titkos kapcsolatnak - s olvasóm nézze el, ha nem szólok róla többet. Mind a mai napig kegyetlenül elszorul a torkom, ha felidézem, bárha csak egyetlen szó erejéig is, a rettenetes vég miatt, melyet a sors holdas szerelmünknek szánt.

Mint Fogacer előre megmondta, Rondelet halála után Saporta doktort választották meg az orvosi kollégium kancelláriusának. Szeptember végén hozzá indultam Fogacer kíséretében fent mondott céllal.

Ámbár volt mit a tejbe aprítania, Saporta doktor, ki marránus volt és hugenotta, fösvényeből élt, mint bárki orvos a városban. Egy viskóban lakott a Vaskéz utcában - ez oly meredek volt, hogy Montpellier-ben közönségesen csak devaladának⁶⁴ hívták. Ló avagy szekér oda nem merészkedhetett, s így az utca nyugalmas lehetett volna, ha nem játszik s kiáltozik ott naphosszat egész seereg kis csibész, alacsony fakerekekre erősített deszkákkal felszerelve. Azon szánkáztak le az utcán, a deszkára hasalva, testük épségének nagy veszedelmére, mert nemegyszer fálnak futottak, beverve avagy felvérezve fejüket, s pozdorjává zúzva kicsiny kocsijukat.

Hancúrozásuktól fülsiketítő volt a láрма a Vaskéz utcában. S ha ez végre elült, mivel a kölykök ágyba tértek, másfajta zshivaj támadt, rosszabb az előbbinél is: káromkodás, perpatvar, verekedés és mocskos, pogány nóták zshivaja. E zajok közös forrása egy csapszék volt, úgy nevezték: az Aranykereszt - Jézus Krisztus bocsássa meg nekik! Itt gyülekeztek, tomboltak, ittak, kockáztak s paráználkodtak egész éjszaka a városbeli szajhák s csavargók.

És itt élt iskolánk kancelláriusa éjjel-nappal pokoli láрма közepette, e rossz hírű utcában - rosszabb hírben állt a Feredő utcánál is, hol pedig lebuj lebujt ért -, s türelmes szívvel viselte el e hihetetlen kényelmetlenséget egyes-egyedül azért, mivel ugyanezen utca 32. száma alatt egy igen szép labdaházat bírt saját tulajdonul, s azt kívánta állandóan s közlelő szemmel tartani, a belőle húzható haszon végett.

Sokszor láttam már félelmetes professzorunkat, mivel nyáron át eljártam Saporta doktor felolvasásaira, de csak messziről láthattam, lévén a hallgatóság igen népes; azonkívül nemegyszer vehettem rá egy-egy kurta pillantást, amikor Fogacer-val itt labdáztunk, minthogy a baccalaureus értsemre adta: nem pályázhatok Saporta doktor kegyeire, ha vonakodom kliensévé válni. Saporta doktor ilyenkor mindössze egy fél pillantásra méltatta a játékosokat, gyanakvó fekete szeme éppen csak átfutott rajtuk, s ámbár Fogacer mély meghajlással köszöntötte, ő egy mosolyt, egy biccentést nem pazarolt rá, helyett szigorú képpel vallatta tovább megbízottját, ki kétrét görnyedve, remegve és suttogva számolt el a beszédett pénzzel.

Fogacer bekopogott a ház alacsony kapuján. Jó néhány perc múltán lépések zaja hangzott fel, majd megnyílt egy erős vasrács elzárta kémlelőablak. Rideg, szarkalábas szem fürkészett mögüle bennünket.

- Mit keresnek itt? - kérdezte egy goromba hang. Hogy nőé avagy férfié, nem tudtam.

- Én Fogacer baccalaureus vagyok, társam de Siorac úr. A kancellárius úr vár bennünket.

Becsukódott a kémlelőablak, távolodó léptek zaja hangzott fel, és újfent várnunk kellett.

- Fogacer - fintonítottam el orromat -, csakugyan itt lakik a mi emberünk? Hisz gazdagnak mondják.

- És csakugyan az. Neki egymagának több pénze van, mint Bazin dékánnak, Feynes doktor-nak és d'Assas doktornak együttvéve (Fogacer azért nevezte meg éppen ezeket az orvosokat, mivel

⁶³ Eljövendő bajokról nem tudni hasznosabb, mint ismerni őket.

⁶⁴ Meredek lejtő.

Saportával együtt ők négyen voltak iskolánk királyi professzorai): A mi Saportánk nemcsak szőlőket, legelőket, malmokat, szántókat mondhat magáénak, nemcsak az ismeretes labdaházat s tengerhajózási actiákat, hanem azonkívül szép házakat is itt Montpellier-ben. Ezeket azonban bérbe adja nemesuraknak, s ő maga e szerény lakban él.

- Nem nagy kár és sajnós-e, hogy ily rosszul éljen, ki oly jól el van látva pénzzel? - kérdeztem, utálkozó arcot vágva.

- Vajon rosszul él-e? - válaszolta Fogacer. - Ne feledkezzünk meg a fukarság gyönyöreiről, melyek a zsugori szemében felette állnak bármi kéjnek, azt sem kivéve, mely kegyelmednek annyira kedves.

- Az sem lehet éppen közömbös Saporta számára, hisz feleségül készül venni Typhéme-et.

- Nem közömbös? De még mennyire az. Nem akar ő mást a leánytól, csak utódokat, hogy legyen kire hagyni vagyonát.

- Ki hiszi ezt el? A leány nagyon szép.

- Kegyelmed így látja - Fogacer felvonta szemöldökét s oldalvást rám pillantott -, mert a szoknyát tekinti istenének, ha százszor hugenotta is. Saportának azonban a pénz az istene, s Typhéme az ő szemében csupán jó családból való hajadon, ki pénzt hoz a házhoz, s biztosítja neve fennmaradását. És így megyen lám, a világ: ki-ki a maga bálványának hódol, uraságod a nőnek, ő a pénznek.

- Ha így van - fogtam halkabbra hangomat -, előre sajnálom szegénykét, hogy itt kell laknia majd e nyomorú viskóban, fösvény férje oldalán.

- Ám szánja, csak meg ne vigasztalja! Azt nagyon megkeserülné, Siorac. Hanem mit bánja kegyelmed - vont a vállát -, úgysem törődik az én intelmeimmel.

Sem hangjából, sem arcából nem olvashattam ki, vajon titkos kapcsolatomba utalt-e Fontanette-tel, melytől óva intett. De nem sokáig töprenghettem e dolgon, visszatértek az iménti lépések, s nagy csörömpölés támadt az ajtó túlfelén, nyíló lakatok, felpattanó zárok, leemelt vasrudak csörömpölése, mintha ez az ajtó egy fellegvárhoz vezetett volna.

Ám ha nincs jó fal jó emberek nélkül, mint apám tartotta, ugyan gyengének s törékenynek mutatkozott a valóságban a szóban forgó erőd védelme, mert bévül nem találtunk mást a házigazdán kívül, csak azt az öregasszonyt, ki kaput nyitott nekünk, s ő csudálatosan ráncos, töpörödött, összeaszott, sovány teremtés volt. Itt bezzeg nem holmi parázsszemű, üde arcocskájú Fontanette nyitott ajtót az embernek, s futott fel előtte az emeletre könnyű léptekkel, karcsú derekát, formás tomporát billegetve... Itt, sajna, csak ez a szegény, csonttá aszott vénség fogadta; a melle, akár a deszka, rég leolvadt róla minden szép s jó gömbölyűség, haja ritkás, szeme sanda, ajka bajszos, hangja rekedt, reszelős férfihang.

E párka bevezetett bennünket egy szobácskába. Sehol szőnyeg vagy kárpit, s az asztaltól, széktől eltekintve sehol bútor. A szoba padozatát borító apró kőkockák kopottasak, akad köztük törött is, világosságot egyetlen ablakon át kap gyéren a szoba, azt is függöny fedi, lévén az átellenes házak a Vaskéz utcában oly közel egymáshoz, hogy ablakaikon kihajolva kezét szoríthatna két ember. A vénasszony a maga mély hangján nem megkért bennünket, hanem ránk parancsolt: üljünk le, és eltűnt, hanem előbb még vetett ránk egy gonosz pillantást, mintha azzal gyanúsítana, hogy távollétében el akarjuk lopni az asztalt, noha az igazat szólva, nem érte volna meg a fáradságot.

A csoroszlya eltávozott, de még a szoba falai is oly gyanakvóan meredtek ránk, hogy csak ültünk némán, mozdulatlanul, míg a kancellárius meg nem jelent a küszöbön. S tette ezt éppen nem úgy, mint Sanche mester a maga hajlékában: magamutogatóan, pompázatosan, hanem mondhatni besompolygott, nesztelenül s oldalvást csusszanva be az ajtón, mintha attól félne, hogy a kelleténél hevesebb mozgással el találja használni a levegőjét. Majd megállt az asztal túlfelén, az asztallap szélességét helyezve közénk s maga közé, kezét némán karba fonta, s feszült figyelemmel vette nem is szemügyre, hanem szinte késhegyre arcomat, mint ki a szikével mindjárt fel fogja hasogatni s gyógyítóval vizsgálja meg a szeleteket. Az igazat megvallva én is őt néztem, mivel ilyen közelről sem labdaházában, sem nyári prelekióin nem láthattam, s testi mivoltát meglehetősen ijesztőnek találtam.

Saporta kancellárius fején ott ékeskedett a négyszögű doktori fűző - gondolom, legfeljebb éjszakára vette le. Arca sovány volt, csontos és kemény; haja hollószínű, fekete szeme mélyen ült gödrében, tekintete szűrős volt, vesébe látó, elviselhetetlen, orra hosszú és fenyegető, szája két sar-

kában két keserű, megvető, mély redő, melyek belevesztek sűrű fekete szakállába. Ez az epés, zsarnoki arc zavarba ejtett, annál is inkább, mivel arra készültem megkérni, mint a jóságos Rondelet doktor elutazása előtt meghagyta volt nekem, hogy legyen atyám tanulmányaim idejére. Kegyelmes Isten! Miféle atyát választok itt magamnak vér szerinti apám helyett, ki dühös pillanatait leszámítva mindig oly nyájas és gyengéd!

Felálltunk, amint a kancellárius becsusszant a szobába, s latinul üdvözlöttük - előbb Fogacer, aztán én. Ő egy árva szó nem sok, annyit nem felelt, hanem minekutána végzett arcom tüzetes vizsgálatával, leült. Minket nem ültetett le. Majd megszólalt latinul, ám arcomat eközben sem engedte ki szeme harapófogójából, s a lehető legszárazabban rám parancsolt:

- Add tudtomra, ki vagy s mit akarsz. A lehető legkevesebb szóval. Kevés az időm.

- Kancellárius úr, Pierre de Siorac vagyok - mondtam, ámbár tudván tudtam, nevem nem mond semmit neki, s meghökkentett, hogy Saporta doktor eleve ily barátságtalan mederbe tereli tárgyalásunkat. - Szeretném, ha kancellár úr atyám lenne stúdiumaim időtartamára.

- Beiratkoztál-e?

- Nem, kancellárius úr.

- Ergo nem lehetek atyád - mondta ő nyersen, ellentmondást nem tűrő hangon.

Csend támadt, számomra elviselhetetlen csend. Fogacer törte meg, zavarom láttán.

- Szólhatok, kancellárius úr? - kérdezte alázatosan. Az ő részéről nagyon meglepett ez a hang.

- Szólhatsz.

- Én tanítom Pierre de Sioracot logikára és filozófiára, s e tárgyakból méltó a felvételre.

- Nem deklarálnom annak kezdetől származó írás nélkül.

- Megírom.

- Sem anélkül, hogy Siorac orvosi tudását a négy királyi professzor egyike megegzaminálta volna.

- Rondelet doktor kikérdezte, mielőtt Toulouse-ba utazott volna, s alkalmasnak találta.

- Rondelet doktor meghalt - mondta Saporta arcizomrándulás nélkül. - Ergo nem adhatja írásban véleményét.

Ámbár e kijelentés logikáját igazán nem vonhattuk kétségbe, ridegségén úgy megdöbbenünk, hogy a szánk is tátva maradt. Mi több: úgy tetszett, hogy Saporta doktor, ki ismét elnémult, Rondelet doktorral együtt eltemette beiratkozásomat is.

- Tehát mit tegyünk? - kérdezte végül Fogacer ugyanazon a szerény és szelíd hangon, s én hamarosan rájöttem: más hangon nem is lehet Saportával társalkodni.

- Megmondom - felelte Saporta. - Elkíséred Sioracot Assas doktorhoz, ki megegzaminálja, s véleményét írásban közli velem (e szónál: írásban, felemelte a hangját). Ha Siorac méltónak mutatkozik, kap egy kezemtől származó írást (s megint jól megnyomta a szót). Ebben utasítom őt: fizessen le haladéktalanul három tours-i librát kezemhez beiratkozási díja fejében. Eztán Siorac Assas doktortól kap egy írást, miszerint immár iskolánk diákja. Ennek birtokában Siorac írásban folyamodik hozzám, s megkér, legyek atyja. Én a válaszomat, akár igen, akár nem, ugyancsak írásban adom meg rá.

Az utolsó írásbant már-már harsogta Saporta doktor, majd elnémult, s immár nem szegény kis személyemre meredt, mivel én nem léteztem a szemében, nem lévén iskolájának írásban immatrikulált diákja, hanem Fogacer-ra. Fekete szeme valósággal úgy hatolt az övébe, mint a fűrő.

- Ha jól értem - Fogacer hangja változatlanul alázatosan csengett -, doktor úr orvosolni kíván bizonyos dolgokat, s eztán írásban intézni, mit boldogult mesterünk idején szóbelileg intéztünk.

- Pontosan. Tiox audita perit, litera scripta manet.⁶⁵

Majd áttérve a latinról franciára, Saporta így folytatta indulattól remegő hangon:

- Fogacer, egy iskola jó vezetésének alapfeltétele, hogy a kancellárius az ügyek nyomát megőrizze. Am ez csak egyike a számtalan abúzusnak, melyeket ezennel meg kívánok szüntetni - szólott, s szeméből hirtelen láng csapott ki. - Ha rendet teremtettem a beiratkozások zűrzavarában, tűzzel-vassal irtom majd ki a törvénytelen, hamis és hamisított diplomákat. Évente megváltoztatom kancelláriám pecsétjét, hogy a hamisítók ne utánozhassák. Nem tűröm el, hogy bárki orvosi gyakorlatot folytasson Montpellier-ben, ki nem iskolánk neveltje, mindaddig, míg tudásáról számot nem

⁶⁵ Az előszó elszáll, az írás megmarad.

adott előttem s a többi királyi professzor előtt; s nem teszek kivételt, Fogacer, a párizsi doktorokkal sem, lévén Párizs orvosiskolája, mint tudjuk, haszontalan, skolasztikus, szófecsérlő és határtalanul középszerű.

E kijelentés meglepett, Fogacer ellenben lelkesen rábólintott. Megint előjött az a megvetés, gondoltam, mellyel a montpellier-iek, inkább szívükre, mint eszükre hallgatva, a fővárost sújtják. De természetesen nem adtam hangot véleményemnek: megállíthatja-e egy szalmaszál a zuhatagot? gondoltam. S egyébként sem lehetett véleményem, hisz nem léteztem a doktor szemében, nem lévén méltó a beiratkozásra.

- Büntetéssel sújtom majd azokat, kik mesterségüket diploma nélkül gyakorolják, felelevenítem ama szent szokást, mely Rondelet alatt sutba vettetett, s ahányszor nyakon csípünk egyet a sárlatánok közül, számárra kötözve, arccal az állat farának fordulva vitetem végig a városon diákjainktól közrefogva, s így vettetem ki falaink közül.

- Bene! Benissime! - lelkesedett Fogacer, s nekem úgy tetszett, lelkesedése őszinte.

- De mindenekfelett patikárius uraimékat kívánom a helyükre tenni - folytatta Saporta doktor. - És ez a hely mellékes és alárendelt (és itt fogát csikorgatta). Rondelet doktor páratlan gyengesége folytán titokban hallatlan visszaélések folynak.

Doktor Saporta kifújta magát, majd újra rákezdte, szavait kizárólag Fogacer-hez intézve, s csakis reá pillantva. És ismét kicsapott fekete szeméből az a láng:

- Nagyra becsülöm Sanche magisztert tapasztalataért s tudományaért. Hamarosan az a megtiszteltetés ér majd, hogy veje leszek. Mégsem tűrhetem el, hogy nem áll patikája rejtekében vizeletet vizsgálni! Ez kárhozatos és eretnek bitorlása az orvos privilégiumainak! Hallott már ehhez fogható visszaélésről? Sanche magiszter úr nem áll vizeletet egzaminálni!

- Hisz megteszik azt minden patikában, kancellárius úr!

- Hát eztán meggondolják majd! - kiáltotta Saporta, s kaszálo mozdulatot tett jobbával. - A vizelet az orvosra tartozik! Jól véssé eszébe e fundamentális princípiumot, Fogacer! Mindaz, mi a betegből kijő, ránk tartozik és egyedül csak reánk. Húgy, bélsár, vér, genny s más váladék, mind e szubsztanciák eredetüknél s természetüknél fogva az orvos elidegeníthetetlen domíniumához tartoznak. Egyetlen patikárius ne merje a kezét rájuk tenni! Nem nézem én le az orvosszerek készítőit, nem, noha csak magiszterek s nem doktorok, s mesterségük inkább kézművesség, semmint valódi tudomány. Ám a patikáriusság az orvostudomány szolgálója, ez régtől fogva általánosan ismert dolog, s a szolga nem követelheti magának ura jogait! De majd megtanítom én erre a szoknyásait!

- Szólhatok, kancellárius úr? - kérdezte Fogacer a világ legszelídebb hangján.

- Szólhatsz.

- Kancellárius úr, kegyeskedjék megengedni, hogy Sanche magiszter javára szóljak.

- Szólhatsz.

- Kancellárius úr igazát egyetlen orvos sem vitatná el. Csakugyan hallatlan abúzus a patikárius részéről, hogy vizeletet vizsgál. Csakhogy Sanche magiszter jobban tiszteli orvosi jogainkat, mint bárki céhbeli társai közül városunkban. Hiába kérlelik kliensei, ő soha nem rak fel suttyomban piócákat és nem vág eret, mint oly sok kollégája.

- Ördögi praktikák! Jól ismerem őket! S írmagostul kiirtom!

- Diagnózist avagy prognózist sem állít fel soha Sanche magiszter, hanem mindenkor szerényen elhárítja a kérést, mondván: „Non sum medicus; és soha nem szolgáltat ki gyógyszert recipe nélkül.

- Igaz - bólintott Saporta doktor. - Sanche magiszter a jobbak közül való! Mindazonáltal vizeletet vizsgál! Ez főbenjáró bűn és fertelmes jogbitorlás, tehát senkitől el nem tűrhetem, még Sanche magisztertől sem, ha tízezer leánya volna is, s mindet hozzám adná!

Ezen jót nevettem volna, ha nem vette volna el nevető kedvemet a kancellárius dühtől eltorzult képe. Szemöldöke rángott, fekete szeme szikrát szórt, vonásai görcsös fintorba szaladtak, orra elfehéredett s kihegyesedett, lélegzete akadozott - igazán úgy festett, mintha nemcsak a haragját kiváltó visszaéléseket szánná máglyára, hanem elkövetőiket is. Haj, gondoltam, be zord és haragos természetű a doktor! Ha elfogad fiául, az ég óvjon meg tőle, hogy fejemre vonjam rosszallását.

Fogacer-nak megvolt az a csudálatos erénye, hogy, ha úgy parancsolta a szükség, mindig fétet vetett nyelvére. Most is letett Sanche mester további védelméről, fejet hajtott s elnémult. Én

nem szólhattam, nem is köhinthettem, hisz egyelőre még a limbusokban időztem, nem lévén létemnek írásos nyoma az iskolai matrikulában.

A kétszeres csend hovatovább úgy megsúlyosult, hogy Saporta is megérezte a mennykövek s égzengés ellenére, mellyel önmagát körülvette volt. Villámló szeme ránk tévedt, s úgy tetszett, elcsodálkozik láttunkra, majd megszólalt latinul, s éppen nem valami udvariasan, hanem nagyon is szárazon leszögezte:

- A beszélgetésnek vége.

És távozott, köszönésünket sem szóval, sem jellel, de még csak egy pillantással sem viszonozva.

Nem volt könnyű Saporta szegényes lakából kilépve lejutni a devaladán a sok taknyos kölyök miatt, ki az utcán tolongott, golyózott vagy pörgöcsigát hajtott fülsiketítő zenebonát csapva: ordítottak, hozzá még dobokat is püföltek a legkülönfélébb dobverőkkel, leszarták az úttestet, lepisálták a járókelőket, vagy pimaszul orruk alá dugták a bögyörőjüket, disznó nótákat gajdoltak vagy karikát, botot hajítottak a lábuk közé, hogy elessenek, arról nem is beszélve, hogy az ember nem győzött jobbra-balra elugrani a nagy csörömpöléssel lezúduló kis kocsik elől, mert ha egy ilyen nedked jön, lábodat-kezedet töri.

- Hisz ez maga a pokol! - mondtam.

- Éjjel még rosszabb - felelte Fogacer. - Nappal csak pisa folyik e helyt s trágyalé, éjjel vér. Nem mehet végig itt úgy leány, hogy meg ne gyalázzák, sem férfi úgy, hogy alattomosan kést ne döfjenek a hátába, s ki ne fosszák, oly pőrén hagyván őt itt élte utolsó napján, mint a legelsőn.

- Hát az éjjeliőr?

- Ha ide merészkedne, jól ellátnák a baját. Ezek a csibészek senkitől sem félnek, csak Cosso-lat-tól és az ő íjászeitől, no meg egyik-másik városunkbeli nemesúrtól, ki bosszút esküszik, ha szolgáját megbecstelenítik vagy egy szolgáját megölik, felfegyverkezik, rajtaüt a devaladán, elkap egy-két csavargót, s ott helyben felkötteti őket. Hanem ez csak amolyan nemesi mulatság, a hangyabolynak meg se kottyán.

- Akkor valóban maga a pokol. Hogy élhet itt Saporta, ha nem ő e pokol Plutója? Ó, be szörnyű ember, Fogacer! Miért kell éppen őt atyámnak megtennem? Nem lett volna jobb d'Assas doktort választanom, kiről azt beszélik, csupa szív.

- Azám, d'Assas! - felelte Fogacer. - Mint tudja, Siorac, elhunyt felesége Rondelet lány volt (ezek az orvosok s patikáriusok mindig egymás között házasodnak, mint tapasztalhatta). D'Assas meghívna kies frontignani birtokára, kedvesen megkínálna borral, süteménnyel, s a szőlejáról csevegne. De egyebet aztán nem is tenne. Saporta vasember, Siorac, hanem erre a vasra bátran építhet. Egyébiránt jobb kormányzója lesz iskolánknak, mint Rondelet, ki nagy orvos volt, de eltúrte, hogy hallatlan visszaélések burjánozzanak el, s nem irtotta őket. Ne képe, kapzsisága avagy indulatai alapján ítéljen Saportáról, hanem szolgálatai alapján, melyeket az iskolának s kegyelmednek tehet.

Minekutána ezt elmondta, s kissé megnyugtató, Fogacer megállt a Vaskéz utca 32-es számú háza előtt:

- Ne labdázzunk egyet? Volna kedve hozzá?

- Ma nem. Dolgom van.

- Ahá! - Fogacer felvonta keskeny, fekete szemöldökét. - Bizonyal imádkozni készül Szent Firmin templomában.

- Nem én! - nevettem nagyot. - Ez egyszer tévedett, uram. Espoumelt látogatom meg börtönében.

- Hát nem furcsa, hogy e csavargót így megszerette, s ily hűségesen látogatja?

- Az életemet köszönhetem neki.

- Ő meg kegyelmednek a magáét. Nem tartozik neki semmivel.

- Dehogynem! Az én életem sokkal szebb, mint az övé, tehát igenis adósa vagyok.

- Hej, Siorac, Siorac! Az ember kénytelen kegyelmedet szeretni, zabolátlan erkölcsi ellenére.

Azzal fél szájjal rám mosolygott s elszökdécselt, s én eltöprengtem: lám, ő mindent tud az én erkölceimről, én ellenben semmit az övéről. Mégsem gondoltam őt halvérűnek, épp ellenkezőleg.

Szabad bejárásom volt a városi börtönbe, hála Cossolatnak, ki beajánlott a börtönigazgató kegyeibe, az a porkoláb jóindulatába, s a porkoláb mindmáig megtartott benne, minthogy szorgalmasan kenegettem a markát. Elértem, hogy Espoumelt ne abban a sötét és mocskos cellában őrizték, hová az első napon bezárták volt, hanem ott, hol rendesen az akasztásra ítélték háltak. E cella ablaka, noha erős rácsok zárták el, elég nagy volt, s beengedte a napfényt; mintha szegény halálraítélteket utoljára még egyszer részeltetni akarták volna abban az örömben, hogy a fényes napot lássák, mielőtt örökre s végképp megfosztották volna őket tőle.

A porkoláb kinyitotta a cella ajtaját, s bezárt oda Espoumellel. Jöttömre a rab felállt. Fejjel magasodott fölém, lévén hórihorgas és ösztövé, de csupa ín és izom; soványsága nagy erőt takart. Arca nem lett volna éppen csúf, ha megnyírták volna igen hosszúra nőtt, torzonborz és mocskos bajsát-haját. Köszönt, s együgyű, de éppen nem gonosz fekete gombszeme kutyahálával tekintett rám, amint kivettem az asztalra a húst, melyet a Vaskéz utcán túl vásároltam neki.

- Haj, uram, mivé lennék nagyságod jósága nélkül! Én, ki immár álló hónapja raboskodom fájdalom kenyerén, félelem vizén, nagy megbánásba merülve undok bűneim miatt. A mai napig volt legalább egy kedves társam, hanem az íjászok ma reggel elragadták, s elvitték őt az Olajfák Mezejére felakasztani, mert tíz aranyat csent el gazdájától! S én úgy vélem, vajmi igaztalan a törvény, ha egy derék fiút ily csekélységért megfoszt szép életétől, míg én, ki annyit oroztam s gyilkoltam, a király kegyelmét remélhetem.

- Espoumel - mondtam -, az emberi igazságszolgáltatás gyarlóságunk gyümölcse. Hanem az égben minden jóvá tétetik Isten kegyelme folytán.

- S jött-e valaki már onnan vissza, hogy ezt megerősítse? - kérdezte Espoumel, torkomra forrasztva a szót e gyermek, mégis istenkáromló kérdéssel. - Ha uram látta volna kedves rabtársam szörnyű szenvedését halála közeledtén, amilyen jószívű, biztonnyal adott volna egy aranyat a hóhérnak, hogy megfojtsa, mielőtt felakasztaná.

- Nem egyazon halál-e ez is, az is?

- De nem ám, uram! Ha a bakó úgy intézi, míg a kötelet nyakunk köré keríti, hogy észrevétlen eltörje hüvelykével ádámcsutkánkat, rögvést meghalunk. Ha ellenben élve lógat föl, tulajdon súlyunk fojt meg apránként, s az soká eltart és rettenetes halál.

- Hát ezt hol tanultad? - kérdeztem igen elbámulva azon, hogy Espoumel többet tud e dologról, mint egy orvos.

- Megtanultam, mert nemtelennek születtem, s a magam fajtának gyalázatos halál dukál - felelte ő.

Mire elnémultam s leültem zsámolyára, kissé távolabb tőle, mint apám tanácsolta volna, hogy el ne kapjam tetveit, no meg, mi tagadás, úgy búzlott, akár a görény, hisz vizet csak annyit kapott börtönében, amennyivel szomját elolthatta.

- Espoumel, mi az ott a kezedben? - kérdeztem kisvártatva.

- Eh, semmiség! Kifaragtam fából porkolábom képét unaloműzésésképpen, mivel a nap itt lassan telik.

- Lássuk csak - mondtam, s ő kinyújtotta hosszú karját, és odakínálta a mondott képmást, egy négyhüvelyknyi kis szobrot. Igen jól volt kifaragva, megmunkálva s kimérve, s mi több, még hasonlított is mintájára.

- Espoumel - mondtam -, ez szép és jó munka.

- Hát nem sikerült éppen rosszul - Espoumel fekete gombszeme örömtől ragyogott a dicséretre -, de több is kitelne tőlem, ha eme kiskés helyett, melyet meghagytak nekem, vésőm lenne meg homorú vésőm, reszelőm és puhább fám.

- Kapsz, ami kell.

- Uram, ennyire megnyerte tetszését a peteta? Örömet nagyságodnak adnám, csak hogy odaígértem a porkolábnak. De csinálhatok nagyságodnak is egyet, ha úgy parancsolja.

- Rajz után ki tudnál faragni egy petetát?

- Igen, uram, ha jó a rajz mérete.

- És mennyi idő alatt faragsz ki egyet?

- Egy nap alatt, vagy még hamarabb, ha kapok puhafát, méretre fűrészelve, s megkapom a mondott három szerszámot.

Elgondolkoztam. Máris kirajzolódott agyamban egy sokat ígérő terv.

- Espoumel - mondtam -, az első petetát ajándékba adod majd nekem, a többiért fizetek, mert azt akarom: naponta faragj nekem egyet, és pedig minden istenadta napon, míg csak itt kell várnod a király kegyelmét. Így nem fogsz celládban unatkozni, s mire kiszabadulsz, lesz némi pénz-magod ételre-italra.

- Haj, nemesuram, jósága határtalan. De megeshet, hogy egy álló hónapig itt kell maradnom vagy akár kettőig is. Mihez kezd akkor annyi petetával?

- Katonák lesznek, Espoumel - nevettem rá. - Egy része francia, a többi angol. E két sereget felállítom, s eljátszom velük Calais ostromát, hol apám kitüntette volt magát.

Megígértem: másnap ismét meglátogatom, s hozom a puhafát meg a három szerszámot, és távoztam, igen elégedetten vele is, magammal is. Úgy gondoltam, jó hasznát veszem még e petetáknak. Tudom, akadnak olvasóim között, kik e szóra fölháborodnak, s minthogy már azon is fennakadtak, hogy egy nemesember medicinát tanul, még inkább felhúzzák majd az orrukat, látván; mint igyekszem egyből-másból pénzt csinálni. Szerintük nemesemberhez egyes-egyedül az méltó, hogy jobbagyai vérét szívja, ha elsőszülött, s papnak avagy katonának álljon, ha nem az. De attól egészen el is tekintve, hogy vallásom elzárja előlem az egyházi pályát s a vele járó busás javadalmakat, hogyan szegődhetnék el egy nagyúr szolgálatába, kiről nem tudhatom, nem helyezi-e holnap törvényen kívül a hugenottákat?

Apám és Sauveterre azt tanulta Kálvintól: a becsületes úton szerzett pénz tiszta, s az ég kegyének nincs bizonyosabb jele, mint ha azt engedi választanunk, ami hasznunkra van. E maximának, mely egészen a Biblia szellemében való, köszönheti Mespech páratlan felvirágzását.

Mi engem illet, hasonló elveket vallok, és sehogy sincs ínyemre, hogy a testvériségnek oly sok pénzébe kerülök, aminthogy az sem, hogy tőle függök, mert úgy vélem, ki megélhetését másnak köszönheti, ha mindjárt tulajdon apjának is, az csak gyerkőc. Másodszülött létemre sorsom jobbra fordulását mástól nem várhatom, hanem csak magamtól, tehát fölöttébb sajnálatosnak kell tartanom, hogy örökké feketében járok, holott elnyertem Joyeuse úr jóindulatát, s még előbbre juthatnék benne, ha oly öltözékben mutatkoznék előtte, mely nem vonja magára megvetését. Megvalljam-e? Én a kék selyemujjast, melyre vágyakozom, nem látom „hiúságnak”, sem „léhaságnak”, hanem igenis eszköznek hasznos célom eléréséhez, miképpen a petetákat is, melyeket nem fogok sem boltban, sem vásáron árusítani, hanem sokkal finomabb s tisztesebb módon kívánom őket javamra fordítani.

Így bandukoltam elgondolkodva, míg egyszerre arra ébredtem, hogy a Szent Firmin-templom környékén járok; s gondolhatni, nem a pápista templomba, hanem az átellenes oldalra vitt saját külön imádatom tárgya. Be különös is az emberi agy működése! És mondjanak bármit, be könnyű kétfelé gondolkozni! Mert ámbár szakadatlanul jövőmön gondolkodtam, mióta Espoumel petetái szóba kerültek, egyszersmind eszembe ötlött a Castelnau d'Ary-i fogadósne is, kit csak úgy emlegettek: patota - mi ugyanaz a szó más nyelvjárás szerint, s oc nyelven annyit tesz, mint baba. S mivel rögvést eszembe jutottak azok az ínycsiklandó sütemények is, melyekkel e jószívű fogadósne megajándékozott, amikor fogadójából eltávoztam, gondolatban mintegy újra elropogtattam azokat is, melyekkel tegnap vendégeltek meg a tűházban, s így haladván észrevétlen a lejtőn a süteménytől addig, aki sütötte, s ki ugyancsak jó falat, hirtelen megkívántam Thomassine-t, s úgy mardosott a vágy, hogy éreztem: menten el kell oltanom.

De hiába vágyakoztam. Thomassine nincs otthon, s nem is lesz estelig, közölte Azais, s úgy mórlikálta magát, és úgy tekergett hozzá, mint egy kicsiny kígyó. Megpróbált kikezdeni velem a kis álszent. Leintettem, mondván - lám, milyen álszent vagyok én is -, hogy nem szeretnék oka lenni elbocsátásának, holott ez a legkevésbé sem tartott vissza Fontanette esetében.

Mindjárt ott is hagytam Azaist, igen elégedetten tartózkodásommal, holott merő számítás volt az és - ez egyszer! óvatosság. Máskülönben az óvatosság, mi tagadás, nem a legfőbb erényem. S alig egy hónappal később olyat cselekedtem, két diáktársammal együtt - mi több, nem is pendely -, hanem stúdiumügyben -, mit apám, kinek levélben mindent meggyóntam, szigorúan elítélt, istentelenségnek és esztelenségnek bélyegzett, s hogy őt magát idézzem (mert a konklúziót a nagyobb nyomaték kedvéért latinul fogalmazta meg), atrocissimának nevezett.

Nyolcadik fejezet

Október hó 10. napján látogatóba indultam kancám, Accla hátán Assas doktorhoz. Fogacer is elkísért Samson Albiérején, részint, hogy segítsen az utat meglegelni, részint, mert nagy barátja volt a doktor muskotályborának.

Fogacer elmesélte, míg hepehupás utakon poroszkáltunk, hogy a doktor marránus, igazi neve Salomon, ám mivel ezt túlságosan felöltlőnek s zsidósnak vélte, helyette frontignani birtoka nevét vette fel, s így lett d'Assas doktor, mi kezdetben megbotránkozást szült marránus testvérei körében, annál inkább, mivel a jó doktor, minekutána hugenottává lett, elhagyta ama titkos szertartásokat, amelyekhez sokan közülük hívek maradtak. Eleinte sokat nevettek ezen a néven s a nemesi de szócskán a városunkbeli pápisták is (de nem járt-e el hasonlóképpen nagyatyám is Rouenban a maga idején?), idő múltán azonban megszokták. A hugenották ugyan komolyabbak, hogysen egy név nevetésre ingerelné őket, ők ezzel szemben erősen fájlalják, hogy d'Assas doktor oly lagymatag hitében, alig jár istentiszteletre, azon ürügyön, hogy a templom messze van, s a lovaglás megviseli ülepét.

Hej, mihelyt leszálltam a lóról, s megpillantottam virágba borult kertjét a szép, fényes nap-sütésben, s őt magát, amint kitárt karokkal élém lépett, megölelt, s egész lényé jóságot s türelmet árasztott, rögtön szívembe zártam Assas doktort. Minden gömbölyű volt rajta: feje, arca, válla, pocakja, de még a lelke s szíve is. S e gömbölyűségeken, melyek olyannyira különböztek boldogult Rondelet kancellárius gömbölyűségeitől, nem hagytak nyomot az élet tövisei. Assas doktort sok csapás érte, nem kevesebb, mint apósát, hiszen két feleségét temette el s hat gyermeke közül négyet, ám mindannyiszor tenger könnyet ontván, újjászületett hamvaiból megbékélten és életörömmel eltelten, mely oly bőven buzgott lelkében, mint a muskotály a hordóiban.

S ki jobban ismerte, csakugyan láthatta: e borívó valamiképpen közeli rokonságban van borával. Mert Assas doktor maga is csupa édesség, kellemetesség, zamat volt, valódi ember-nektár, elnéző önmagával is, másokkal is, s mindenkivel egyaránt nyájas és megbocsátó. Nem akart ellenségeket szerezni, igyekezett hát mindenkivel megférni; no meg azért is, mert meg kell vallanunk - ne csak a színét nézzük, a fonákját is! -, nem szerette magát megerőltetni, még tulajdon mesterségében sem, lévén csekély bizalma az orvostudományban, mint igen hamar rájöttem. Úgyhogy mindenkifelett az ő jó frontignani szőlejében szeretett tenni-venni, többre tartotta azt, az igazat szólva, mint a király a maga országát.

Minekutána leültetett kedves kertjében egy fa árnyékában, a doktor elhalmozott bókjaival, megparancsolta inasának: itassa meg lovainkat, s ifjú szobaleányának: hozzon bort és süteményt. Mit a leányzó meg is cselekedett sűrű kacsingatás és. somolygás közepette. Jó volt látni, milyen csinos barna leány, legkisebb mozdulata is öröm volt a szemnek. Termete hosszú és karcsú, mint egy inda, nagy zöld szeme arannyal behintve, bája olvatag s mintegy olaszos, egyszóval, nem kisebb gyönyörűség volt őt bámulni, mint süteményeit nyelni, falni. Ott volt, lábunk előtt éppen, egy asztalka, megrakva ínycsiklandó cseresznyés pitével; mindjárt befaltam egy kazalra valót s Fogacer nemkülönben. Assas doktor jóságos mosollyal figyelte, milyen éhesek s falánkok vagyunk a hosszú lovaglás után. Kényelmesen üldögélt karosszékében, vidáman bólogatva és - kérem olvasómat, ne bántódjék meg, s ne vegye rossz néven - időről időre nagyot trombitált alfelével. Mert az igazat megvallva - ámbár máskülönben magaviselete igen finom volt -, sűrűn fingott és hangosakat, de nem bűzőseket, lévén belei jók és frissek, és mert leginkább azt a levegőt lövellte ki alul, melyet fölül, a száján át, fölöslegben szívott be, lévén - Isten tudja, miért - szokása minden mondata után nagyot tátogni, mint a szárazra vetett hal.

Amint félig jóllaktam (lévén csikókoromban gyomrom feneketlen), Assas doktor, ki maga is evett-ivott, azt mondta:

- Uram, de hagyjuk az uramozást, egyszerűen Pierre-nek fogom szólítani, annyira megkedveltem máris nyílt arca miatt, nézze el nekem (és itt nagyot tátogott, különös módon szedve a levegőt s furcsa hangot hallatva, ilyenformán: haam), de kérem, egyen csak, míg én beszélek, egyen-igyon, csak az ehethat, aki él, a halottnak nincs másra étvágya, ha nem Istenre, s lévén Isten örökkelvő, miért sietnénk Őt fellelni? Pierre, nézze el nekem, ha egy-két orvosi kérdést teszek fel kelmednek (s itt fingott egyet, feneke bal felét megemelve), de ennek meg kell lennie, minthogy írásban kell róla véleményt adnom szeretetre méltó kancelláriusunknak (haam). Ezennel nekilátok hát, Pierre (haam) s megegzaminálom, mit tud az olasz betegségről, lévén, ha jól tudom, ez a kegyelmed erőssége (és itt jót nevetett). Pierre, hideg és száraz kórság-e az olasz betegség? (És itt ismét... ha-

nem engedje meg, olvasóm, hogy eztán képzeletére bízam az újabb s újabb horkantásokat és szel-
lentéseket, annál is inkább, mivel nem lenne méltányos nagyobb nyomattal szólni erről, lévén
Assas doktor máskülönbön oly udvarias.)

- Nem, tanítómesterünk - feleltem -, az olasz betegség meleg és nedves kórság.

- Fogacer - Assas mogoróbarba szeme szelíden, de ravaszul pillantott a baccalaureusra -,
Fogacer, kegyelmed is így hiszi? „Hideg és száraz kórság”, „meleg és nedves kórság”? Mit akar
mondani ez a sok tudós szó?

- Azt magam sem tudom - felelte Fogacer, megörülve e hitetlenségnek. - A különbségtétel
mindazonáltal bevett és elfogadott.

- Rendben van. Tegyük hát különbséget. Ide gyere, kedves Zarám - szólt oda szép szobale-
ányának -, állj itt meg jobb felemen, szorosan mellettem. Bene, bene, Pierre. Hogyan terjed az olasz
betegség?

Amire azt feleltem, papagáj módra:

- A megfertőzött személy másként nem fertőzheti meg társát, csak valamely folyadék által,
mely testéből a másik valamely testrészebe jut.

- Ez csakugyan kézenfekvő, ámbár a folyadék szót nem szeretem - mondta Assas, s míg bal-
jával szájához emelte kupáját, jobbával a leány hátát simogatta, annyira, amennyire elérte, lévén a
doktor karja túlon túl kurta e hosszúra nőtt leányzóhoz.

- Pierre - szólt kellemetes mosollyal -, eleget dolgoztunk ma délután, lévén a napsütés oly
ragyogó s az ég oly kék. Még egy kérdés és végeztünk: mit tegyen az olasz betegség ellen, ki azt
gyanítja: fertőzött személlyel paráználkodott?

- Purgálja magát s vágasson eret.

- Fogacer - Assas doktor szeme gúnyosan villant meg, ám jobbjá most is azzal volt elfoglal-
va, amit fentebb mondtam -, Fogacer, ezt is elhiszi?

- Nem tudom. De ezt tanítják.

- Jól van. Tehát tanítsuk ezt! Pierre, abból, amit mondott, látom: könyv nélkül fűjja Rondelet
De morbo italicó-ját. Dignus es intrare, mi fili.⁶⁶ Ezt hamarosan meg is írom Saportának.

- Nagytiszteletű doktor - szólt gyorsan közbe Fogacer, Assas lustaságától és szokásos halo-
gatásától tartva -, miért ne írhatná meg itt helyben? Magam viszem el a kancellárius úrnak, ma este
úgyis fel kell őt keresnem.

- Ahogy óhajtja - sóhajtott keserveset a doktor. - Zara, hozz írószert! - A leány engedelmesen
elindult, ő azonban tovább lapogatta a hátát, amíg csak bírta, jobb kezével.

Minekutána két kérdéssel elvégezte egzaminálásomat s két sorral a levelet Saporta doktor-
nak, Assas kiitta a borát, felállt, s fürgén és vidoran meghívott szőleje látására, melyről kerek órán
át beszélt nekünk nagy részletességgel, beszédét minduntalan, tudják már, miként s mivel nyomaté-
kosítva. Parancsára Zara jobbján haladt, és szorosan mellette, hogy kényelmesebben tapogathassa.
Úgy tetszett, meg se lehet e leány nélkül a doktor, s végül már csak azon csodálkoztam, miért nem
hozza őt magával az orvosi iskolán tartott prelekcióira is, folyamatos használat végett. Ha ezt nem
is tette, fent említett interpunkcióit sűrűn alkalmazta felolvasásain is, a diákok nagy derűségére,
kik nyomban utánozták szájjal, vagy ellenkező végükkel, ha történetesen akadt e részükben némi
szufla. A doktor előadásai mindazonáltal meglehetősen népszerűségnek örvendtek. Jók voltak, s lehet-
tek volna még jobbak is, ha nagyobb gondot fordított volna rájuk.

- Ne üljön fel a látszatnak, Assas úr igen nagy eszű - mondta hazatérőben Fogacer, amint
egymás oldalán kocogtunk, lépésben, mivel a muskotály kissé fejünkbe szállt. - Assas doktor lehet-
ne valójában a legnagyobb orvos valamennyiök közül, ha rászánt volna némi fáradságot. Hanem ő
csak az élvezeteknek él. Nincs az életben más célja, mint leszakítani minden perc virágát, mert elfut
az és soha vissza nem jő.

- S mi mást teszünk mindahányan vagyunk? - kérdeztem. - Ki-ki a maga módján s a maga
gyönyörűségét keresi, emez a kuporgatásban, az a szerelemben s a harmadik a szigorúságban.

- Volna erre válasz, hanem a fejem úgy kóvályog, hogy most nem lelem - mondta Fogacer.

S akkor váratlanul megrántotta Albiére gyeplejét, megállította a lovat, két kézzel megka-
paszkodott a nyeregkápában, ráhajolt, s kitört belőle a nevetés, de oly hevesen, hogy csak úgy ráz-

⁶⁶ Méltó vagy belépni, fiam.

kódott bele. S mivel bölcs mentorom igen mulatságos látványt kínált ily kevésbé bölcs állapotában, féktelen s végeérhetetlen nevetésre fakadtam jómagam is.

Október 11-én Saporta doktor megizente Figairasse, a pedellus útján: fizessenek három librát beiratkozásom fejében, hozzáfűzve, hogy mindaddig nem tekinthetem magam beíratottnak, míg Assas doktor írását ad hoc kézhez nem vettem. Ergo nem is kérhetem őt fel atyámnak, míg e dokumentumot meg nem kapom.

Mivel ugyane hó 16-ig mit sem hallottam Assas doktor felől, s hallgatása okát a doktor szokásos halogatásában s restségében véltem fellelhetni, s azonkívül a Szent Lukács-napi iskolakezdésig immár csak két nap volt hátra, elhatároztam: felnyergelem Acclát s kilovagolok Frontignanba; azért is persze, mert ráéreztem a doktor jóságára, szellemére, borára, süteményére, és mit tagadjam, Zara szép zöld szemére is, melyet a legények nagyobb veszedelmére oly ügyesen villogtatott. S ám-bár csinos homlokára aranybetűkkel volt felírva: non licet toccare⁶⁷ s csak álom volt ő, ki ne merülne bele szívesen ily szép álomba? Mint kőfaragónk, Jonas mondta volt Mespechben, amikor szüzen lakozott barlangjában, és elpanaszolta, hogy Sarrazine látásától is megfosztották: „Örül a róka a tyúk látásának, ha nem foghatja is el”.

Hogy rövidre fogjam: részem lehetett a szem gyönyörűségében, hála a takaros Zarának, nemkülönben a nyelv s íny gyönyörűségeiben is; s mivel azonfelül hallhattam Assas doktor elmés eszmefuttatásait, fülem és szellemem is megkapta a magáét. És végezetül megszereztem az írást beiratkozásomról. A doktor ott helyben lefirkantotta. Szólt pedig ez a különös írás ekképpen:

„Descriptus fuit in albo studiosorum medicinae Petrus Sioracus, per manu, anno Domini 1566 die vero 16 octobris; cuius pater est üenerandus Doktor Saporta, nostrae scholae Cancellarius qui eiusdem iura persolvit.

Datum Monspessuli ut supra. Doktor Dassassius.”⁶⁸

Azért mondom: különös írás, mert az olvasható benne, hogy Saporta doktor atyám, holott ez írásra éppen azért volt szükségem, hogy őt erre felkérjem. E dolgot fel is hoztam nagy bátran Assas doktornak, ki azt felelte - miközben a szeme ravaszul csillogott -, hogy Saporta doktort a legkevésbé sem zavarja némi ellentmondás avagy képtelenség; feltéve, hogy írásban adják. S ez utóbbi két szót szakasztott úgy mondta s oly hanglejtéssel, mint a kancellárius, s ezen mindketten igen jót neveltünk.

A montpellier-i orvosiskola a Világvége utcában található Montpellier-ben (e fura utcanéven nem győztem csodálkozni), kivéve a Rondelet alapította anatómiát. Ez utóbbi mindössze két helyiségből állt, egy előadóteremből és a promóciók terméből - itt folytak a vizsgák, s itt tartották olykor helyhiány miatt a gyűléseket is. E két terem mellett zömök torony állt. Mély szavú harangját Figairasse, a pedellus kondította meg a lectio kezdetén és végén. A lectio szót pontos értelmében kell vennünk, mert tanáraink, ha királyi professzorok, ha közönséges doktorok voltak, egyebet sosem tettek, csak felolvasták a klasszikusokat, és kommentárt fűztek az olvasottakhoz. Ez utóbbiak mennyiségükre s minőségükre nézve egyaránt gyökeresen különböztek.

A két terem szomszédságában volt egy kertecske, kicsiny, mégis igen becses, mert Rondelet óta, ki a természetnek nagy megfigyelője és szerelmese volt, s kinek egy bámulatra méltó könyvet köszönhetünk a Halak-ról, a legkülönfélébb gyógyfüvek megteremtek benne. Mindannyian dolgoztunk e kertben egymást váltva, s mindannyiunknál többet hőn szeretett Samson öcsém, noha nem volt iskolánk diákja, csupán egyik-másik kollégiumának hallgatója mint patikáriustanuló.

De kissé előreszaladtam. Nagy nap volt Lucnek, Samsonnak s nekem Szent Lukács napja, melynek reggelén folytonos harangzúgás közepette teljes számban gyűlésre sereglettek a promóciók termében tanárok és diákok az iskola megnyitására.

⁶⁷ Hozzányúlani tilos.

⁶⁸ „Pierre Sioracot tulajdon kezemmel beírtam az orvostanhallgatók könyvébe az Úr 1566-ik esztendejében, október hó 16. napján. Atyja a nagytiszteletű Saporta doktor; iskolánk kancelláriusa, kinek kezéhez a díjat leróttam. Kelt Montpellier-ben, mint fent. Assas doktor.”

A katedrán, hosszú tölgyasztal mögött trónolt a négy királyi professzor, rangjukra nézve mind egyenlők, de nem funkciójukra s méltóságaikra nézvést, mivel sem Feynes, sem Assas doktor nem dicsekedhetett oly hatalommal s privilégiumokkal, mint Saporta kancellárius és Bazin dékán úr, lévén a kancellárius kezében iskolánk igazgatása, a dékánéban tanulmányaink sorsa, s mint hamarosan kitetszett, az utóbbi nemigen akart behódolni az előbbinek. Ámbár ahogy elnéztem Bazin doktort - kicsiny ember volt, élemedett és sovány, őszbe borult, görnyedt -, nem sok esélye lehetett félelmetes atyámmal szemben - mert az volt immár, atyám, mint ezt a maga lakonikus modorában előző nap írásban közölte velem, tulajdon szálkás betűivel.

Feynes doktor derék ember volt, s mint később megtudtam, jó orvos, és az egyetlen pápista a királyi professzorok között (az egyetlen, kit Félicier püspöknek sikerült iskolánk nyakába varrnia): haja gyér volt, szeme fakó, vonásai elmosódottak s egész személye oly sápadt és vértelen, hogy nem esett nehezére szinte láthatatlanná s észrevétlenné válni, lévén ez szíve leghőbb vágya, mert örökös félelemben élt e hugenotta fészekben.

Saporta doktor és Bazin doktor az asztal közepén ült, Feynes az egyik végén, kedves Assas doktorunk a másikon; gömbölydeden és vidáman, alamuszi képpel, mégis mindenre ügyelve, mi csak történt, s bizonytalannal pompásan mulatott magában, de csak lopva s befelé, mert ahányszor a kancellárius vagy a dékán megszólította, igen udvariasan és szerényen válaszolt.

E fenséges emelvénnel szemközt ültek fontosságukhoz mérten a legelső sorban a közönséges doktorok, a másodikban a licenciátusok, a harmadikban a baccalaureusok, mind klepetusban - a doktorok azonfölül négyszögletes, fekete posztóspikát viseltek vörös selyembojttal, jobb kezük nagyujján vaskos gyűrűt s a derekukon aranyövet. Mint olvasóm tán emlékszik, Sanche mester cipkájának bojtja csupán lila volt, öve pedig ezüst. Ily módon első pillantásra szembeszökött a különbség egy orvosdoktor s egy patikáriusmester között, lett légyen az utóbbi bár oly híres, mint Sanche mester.

A baccalaureusok mögötti padsorban foglaltak helyet a másodéves medikusok. Nagy zajjal voltak, ellentétben az újonnan jöttekkel, kik igyekeztek minél kisebbre összehúzódni a következő padsorban, minthogy ezek a nagyurak megvető pillantásokkal méregették őket. Luc rémülten bújt hozzám, oltalmat keresve.

És leghátul álltak - jól mondom: álltak, noha volt még egy üres padsor - a patikusinasok és kirurgustanulók, kiknek nem is lett volna joguk ide belépni, nem lévén iskolánk diákjai, ám a kancellárius úr kivételképpen bebocsátotta őket, mivel úgy gondolta: helyes, ha megismerkednek az iskola státútumaival, hiszen látogatni fogják bizonyos előadásait.

De látom, kis híján megfélemedtem Figairasse-ról, a pedellusról, iskolánk „világi karjáról”,⁶⁹ holott jó okom van rá emlékezni. Hatalma s dicsősége teljében feszített a királyi professzorok katedrája s a padsorok között, díszruhában - ezt kizárólag Lukács-napkor s iskolagyűléseken viselte: fején sisak (katonaideje emlékeképpen), termetén aranygombos fekete zeke, feketével bélelt, hasított, buggyos vörös nadrág, a lábán kurta szárú, magas sarkú sárga csizma. Ettől még magasabbnak látszott, holott amúgy is nagy növésű volt, széles vállú s domború mellkasú. Képe kerek és húsos, szeme gesztenyebarna s buja csillogású, orra puffadt, tömpe, borvirágos (jócskán ivott), bal karja helyén - mint a mi szegény Coulondre-unknak Mespechben - vaskampó, jobb kezében ellenben hosszú, hajlékony vessző, hivatala jelvényeként s eszközeként. Míg e vesszőt bámultam, nem is sejtettem, mi hamar s kegyetlenül fogok vele ismeretséget kötni.

Noha a királyi professzorok már jó ideje fönn ültek az emelvényen s buzgón tanácskoztak egymás között, a gyülekezet, azaz annak ifjabb része szörnyű lármát csapott. A diákok szégyentelenül és fesztelenül ordibáltak, hahotáztak, kenyeret-hagymát falatoztak, s kulacsukból nagyokat hörpintettek rá, veres pecsenyét játszottak, kockáztak, kártyáztak, némelyek egy ütött-kopott tallért hajigáltak, fej vagy írást játszva, sőt olyanok is akadtak, kik félhangosan dévaj nótákat énekeltek kórusban; megint mások pápistaellenes élcekkel szórakoztak. Az egyik élc így hangzott (úgy rémlett, szabadon Rabelais után):

Hogy kell mondani:

A nő, ki misére jár, esztelen vagy A nő kis izéje már meztelen.

⁶⁹ A „bras séc,ulaire”, szó szerint „világi kar”, a középkorban a világi hatalom jelképes megjelölése, az Egyház lelki (spirituális) hatalmával szembeállítva.

A csendháborítók közül egyesek minduntalan hátrafordultak (kivált egy Merdanson nevű, kinek úgy tetszett, nagy a tekintélye, egy jól megtermett vörös ördög, ki éppen előttem ült) s fitogtatott megvetéssel mérték végig az újakat, mi nekem igen visszatetszett. Egyszerre megszólalt Merdanson, meghökkenést mímelve:

- Ejha, micsodák vajon eme bugrisok? És mit keresnek itt? Emberek? Avagy inkább szamarak? Netán majmok? Vagy szurtos inasok? Képük ocsmány s a lábuk okádnivalóan bűdös!

Merdanson és cimborái befogták orrukat, s tüntetően hátat fordítottak nekünk.

Kancelláriusunk, ki eladdig Bazinnal beszélgetett a dobogón, egyszerre felfigyelt e lármára s hajcihőre, s merőn a gyülekezetre szegezve fekete szemét, félelmes indulattal koppantott hármat az asztalon kis kalapácsával, majd, mielőtt a zaj kissé elült, harsányan kijelentette:

- Az első diákot, legyen bár baccalaureus, ki száját engedelem nélkül ki merészeli nyitni, Figairasse pedellus úrral dobatom ki, holtáig be nem teheti ide többé a lábát. Engem tettek meg ez iskola kancelláriusának avégből, hogy rendet tartsak, ÉS RENDET IS FOGOK TARTANI.

Az utóját nem is kiáltva mondta Saporta, hanem üvöltve, s nagyot csapott hozzá kalapácsával az asztalra. A pedellus vészjóslón megsuhogtatta pálcáját, s a diákok egyszeriben elcsendesedtek. Szempillantás alatt eltűntettek kockát, kártyát, hagymát és kulacsot, torkukra forrt nótaszó és élc. S az ördögfiókák helyén csupa kis szent ült a padban.

- Hüha! - súgta oda Merdanson csatlósainak. - Ő és Rondelet - ég és föld! Szent Vitus szakállára mondom, gyermekeim, lesz itt nemulass!

Saporta eközben farkasszemet nézett a gyülekezettel, mígnem végül úgy éreztük, fekete pillantása vesénkig hatol, s hovatovább oly nagy lett a csend, hogy még a selyemhernyó moccanását is meg lehetett volna hallani gubójában.

- Diák urak - Saporta szeme elviselhetetlen fényben ragyogott -, ezennel tudtukra adom, hogy sürgősen véget vetünk mindazon utálatos visszaéléseknek, melyek Rondelet doktor alatt iskolánkban meghonosodtak. Evégett újfent eszükbe idézem statútumainkat, melyek betartására tavaly felesküdték volt, szégyenszemre mégis holt betű maradt a törvény. Tehát ismételten elmondom s emlékeztetükbe idézem, hogy fent említett statútumok értelmében primo: prelekciókon, iskolagyűléseken, doktoravatásokon, valamint az azokat ünneplő városi körmeneteken tartoznak valamennyien hiánytalanul részt venni. Secundo: kizárás terhe alatt tilos az iskolában, a Világvége utcában, valamint a környékén pallost, kardot, kelevézt, tört, kést, botot avagy más bőköszerszámot viselni.

- Megálljunk! - susogta Merdanson. - Ez több a soknál, s a leánykákat így nagy sérelem érné. - De még csak mosolyogni sem mert senki körüle ez élcen.

- Még kevésbé pisztolyt, mordályt, számszerűt avagy más lövőszerszámot. Tertio: ama diák, ki e város csapszékeiben eszik-iszik, s az árát nem adja meg, kizáratik az iskolából. Hasonlóképpen kizáratik ama diák is, ki gyalázatban él együtt bordélyházi szajhával, vétkét oltalmazza, s az oltalom fejében pénzt fogad el tőle. A fortiori kizáratik az, ki lopás bűnébe esik, ha csak egy szál kolbászt avagy egyetlen fej hagymát emel is el. Vesszőztessék meg az a diák, ki prelekció alatt a teremben sétifikál, hangosan beszél, eszik, iszik, dobrokol, kockázik avagy az ablak szegletébe pisál. Hasonlóképp csapassanak meg mindazok, kik nem átnak az iskola falai között verekedni, s egymásban ütleg, pofon, csípés avagy rúgás által kárt tenni. S végezetül hasonlóképp bűnhődjenek azon diákok is, kik nem restellik mocskos, sértő avagy botrányos szavakkal illetni a királyi professzorokat, doktorokat, licenciátusokat, baccalaureusokat, valamint a pedellust, kit tartoznak tisztelet-tudóan pedellus úrnak szólítani.

Figairasse büszkén felszegte fejét, s nagyot suhintott a vesszővel, afeletti örömeiben, hogy a diákok ezentúl „úr”-nak szólítják majd - holott Rondelet idején csak „Figekosznak” szólították, tisztes távolból (ahogy mások mesélték nekem).

- Figairasse pedellus úr - szólt Saporta -, eztán csak akkor suhogtassa meg vesszejét, ha én koppantok a kalapáccsal.

- Parancsára, kancellárius uram - hajolt földig Figairasse, s immár nemcsak orra vereslett, hanem a képe is, s ámbár ugyancsak kárvallott pofát vágott, amint felegyenesedett, nem akadt diák, ki akár csak egy mosolyt is megkockáztatott volna, úgy riadozott máris testük e rettenetes vesszőtől, mely Rondelet alatt úgyszólván tétlen hevert a sutban.

- Végezetül hadd idézzem emlékeztetükbe - vette vissza a szót Saporta -, hogy mesterünk, Hippokratész tiszteletére szerdai napon nincs előadás iskolánkban, kivéve ha a hét valamely más

napja ünnep, egy katolikus szent nevenapja (azt vártam, pápista szentet fog mondani, de egy oldalpillantást vetve a mellette ülő Feynes doktorra, habozás nélkül katolikust mondott), - mely esetben természetesen dolgozni fogunk szerdán, mivel nem kívánatos a hét két napján pihenni.

Feynes doktor érezte, mi udvarias volt irányában e beszéd, azért nyájasan rábólintott a doktor szavára, s én azt gondoltam, lám Saporta doktor nemcsak dühöngeni tud, hanem alkalomadtán kellő fortéllyal eljárni is.

- A régi diákok már felesküdték statútumainkra, az újak azonban még tartoznak az esküvel. Egyenként kell letenniök, ahogy Fogacer baccalaureus katalógus szerint előszólítja őket.

Ekkor felegyenesedett Fogacer baccalaureus nyúlánkan, feketén, előkelően, s hosszú lábán szökdécselve, csipejét ringatva kivonult az emelvényre, hol Saporta kancellárius kezébe adta az iskola anyakönyvét.

- Luc Sanche! - kiáltotta Fogacer. Azokon kezdte a sort, kik utolsónak iratkoztak be. Utánam egyedül Sanche következett.

Luc felállt. Arca fakóra sápadt.

- Mit kell mondanom? - kérdezte.

- Iuro!⁷⁰

- Iuro! - mondta utána Luc.

Ekkor Merdanson Lucre bámult, majd igen komolyan s hangosan ezeket mondta:

- Szép töke van.

- De puha - felelték rá kórusban vékony, panaszos hangon a cimborák.

Fogadni mertem volna: nyomban lecsap a kancellárius úr mennyköve, villáma és porrá zúzza e bolondokat, de láss csudát! hallgatott, mint tuskó az erdőben, tekintete békés volt, szemöldöke derült. Csak később tudtam meg: régi hagyomány (melyhez Saporta nem akart nyúlni) parancsolja az öregdiákoknak, hogy az újakat eskütételük alkalmából e tréfával üdvözljék, mely egyébiránt a Gargantua szerzőjétől ered.

- Pierre de Siorac! - szólított Fogacer. Felálltam a helyemen. Merdanson felém fordult.

- Iuro! - mondtam, ujjamat felnyújtva.

- Szép a töke.

- De puha - vágta rá a kórus.

Tizenhárman voltunk újak, sorra mind elmondtuk, amint felszólítottak: Iuro, és hasonló üdvözlésben volt részünk. A tizenharmadik után a nekibátorodott öregdiákok megpróbáltak zajongni s gúnyos megjegyzéseket tenni ránk, ám Saporta tüstént megverte az asztalt kalapácsával, Figairasse pálcája süvöltve szelte a levegőt, és mély csönd támadt.

- Diák urak, Bazin dékán úr kíván most stúdiumaikról szólni - szólt Saporta.

Bazin dékán, mint mondtam, kicsi volt, sovány, ősz hajú s a hangja erőtlen, ám a szeme hideg, mérges kígyószem volt, s ez az áspistekintet mintegy ellensúlyozta egész személye jelentéktelenségét. Röviden szólt, mint ki a lélegzetével is takarékoskodni kíván.

- Először is az iskolai könyvtárról szólok - mondta. - 1534-ben ötvenkét kötetre rúgott. Köteteink száma ma nyolcvanhat. Tehát harmincnégy kötettel gyarapodott harminckét esztendő alatt. A gyarapodás tekintélyes ugyan, lévén a könyvek igen drágák, én azonban kíváncsi vagyok tartanám, hogy eztán két könyvet vásárolhassunk évente. A diákot, ki elnyervén a baccalaureusi fokozatot, tartozik az iskolát megvendégelni, felmentjük tehát e kötelezettsége alól, feltéve, hogy egy aranyat adományoz a könyvtárnak.

A diákok padsorában erre oly heves és egyöntetű, ámbár el- és visszafojtott felháborodás támadt, hogy Saporta megint az asztalra vágott kalapácsával, s meg sem várva a pedellusi vessző suhogását, fenyegető hangon kérdezte:

- Kíván valaki szólni?

- Kancellárius úr engedelmeivel én - jelentkezett bátran Merdanson, és felállt.

- Merdanson, a maga nevében beszél avagy választói megbízásából? - kérdezte Saporta.

Kérdése, mint hamarosan megértettem, alattomos csapda volt, s Merdanson meggondolatlanul belebotlott.

- Választóim megbízásából - felelte. - Megválasztottak a diákok apátjának.

⁷⁰ Esküszöm.

- Még mit nem! - mennydörögte a kancellárius úgy, hogy az ólomfoglatú ablakok belere-
megtek. - Ilyen cím nem létezik. Az apát címet s hivatali dekrétummal eltörölték a bézi-
er napokon, mivel az ügynevezett apáturak egyike-másika csúnyán visszaélt hatalmával, a novíci-
usokat elcsalta egy fürdőbe, ott összeismertette ama szájhák egyikével, kiktől az effajta helyek hem-
zsegnek, s e némben segítségével őt pénztől s nemegyszer ruháitól is megfosztotta. Szép kis apá-
tok, mondhatom!

- Én ily gyalázatosságot sosem cselekedtem! - tiltakozott pirulva Merdanson. Homloka vere-
sebb lett lángrózsán hajánál is.

- Valóban nem. Megválasztása az iskola apátjává mindazonáltal merőben törvénytelen, s
kend mégsem áll elöljáróival szembeállni, oly címre hivatkozva, mellyel nem bír.

- Hisz Rondelet kancellárius úr idején helyreállítottuk itt az iskolán az apátválasztás szoká-
sát.

- Az iskola kancelláriusa én vagyok! - Saporta szeme villámlott. - S míg az vagyok, a szokás
nem kerekedhet a törvény fölé. Merdanson, kend csupán csak Merdanson, ha szólni kíván; szóljon
saját nevében.

- Kancellárius úr - Merdanson, kit ez első összecsapás során porrá zúztak, látható erőfeszí-
téssel igyekezett zavarán úrrá lenni.

- Hallgatom - szólt Saporta, hanghordozásával is kifejezésre juttatva: csak fél füllel hallgat
oda.

- Kancellárius úr, íme, ezeket gondoljuk...

- Merdanson - vágott a szavába Saporta -, talán bizony Franciaország királyának képze-
li magát, hogy többes számban beszél?

- Kancellárius úr, úgy vélem - helyesbített Merdanson, kit, íme, másodjára is visszavetettek -
, ellenkezik a hagyománnyal a lakoma eltörlése, melyet a baccalaureussá lett diák tartozik az iskolá-
nak adni.

- Nyissa ki jobban a lapátfüleit, Merdanson! Rosszul értette Bazin dékán úr szavait. Nem tö-
röltük el a lakomát. A baccalaureus szabadon választ: vagy megvendégeli az iskolát, vagy lakoma
helyett egy aranyat adományoz a könyvtárnak.

E róka válasz - mert ugyan ki lesz bolond őt tours-i librát kidobni lakomára, ha a könyvtár
beéri egy arannyal? - Merdanson torkára forrasztotta a szót. Megverten helyére kotródott. És ámbá-
tor Saporta nem éppen tiszta fegyverekkel győzött, mégis csodálattal adóztam ravasz cseleinek s a
királyi professzorok józan eszének, mivel apámtól elégszer hallottam, hogy az orvosi s jogi iskolák
országszerte nagy abúzust üznek e költséges lakomákkal, holott másnapra egyéb sem marad belő-
lük, csupán egy nagy rakás szar a pöcegödörben, s bizony jobban gyümölcsözne az a tenger pénz,
amibe kerülnek, ha rajta könyvet vásárolnának a tanulni vágyóknak.

- Dékán úr, kérem, folytassa - szólt Saporta főúri taglejtéssel, mely, úgy tetszett, roppantul
bosszantja Bazint.

- Secundo: a boncolás igen drága - mondta Bazin doktor -, súlyos teher az iskolának s diá-
koknak egyaránt. Rondelet kancellárius úr idején odáig ment e dologban az abúzus, hogy évente hat
boncolást is megejtettek, holott a bézi-er törvényhozók dekrétuma négyet ír elő évente. E számhoz
térünk vissza, pénzünk kímélése végett.

Mire ismét nagy mozgolódás támadt a diákok között, s ámbátor több joggal tette volna, mint
előbb, senki nem mert szót emelni e gyászos takarékoság ellen, még Merdanson sem, ki veresége
óta sebeit nyalogatta. Nem tudom, miféle ördög bújt akkor belém, de bolond fejjel megpróbáltam őt
feltűzelni.

- Uram - súgtam oda neki, s óvatosan megérintettem vállát -, most volna miért harcba száll-
nia!

Merdanson úgy fordult hátra, mint akit kígyó csípett, s bosszús arca, zöld szeme mérhetetlen
megvetést árasztott.

- Te kis szaros, hogy mered megérinteni az öregebb vállát!

- Uram - feleltem vérig sértve -, ha én kis szaros vagyok, kegyelmed kétszer akkora, elvégre
nagyobb nálam!

Merdanson nem hitt a fülének.

- Hallottátok e novíciust, cimborák? E veszettet? Ez orcátlant! Gyűlés végeztével elcsépeljük, mint érett rozsot, s kiverjük belőle e tébolyt!

- Uram - szóltam dühtől remegve, de halkán. - Ha a corbiéres-i haramiákkal elbántam, elbá-nok én kegyelmeddel is.

- Piha! nemesuracska. Azt mondja, elbánik velem. Hát mi majd alapos elbánásban részesítjük a seggét. Ördög és pokol!

- Csend! - Saporta kalapácsa lecsapott, a pedellus pálcája sziszegett, s a zaj elült.

- Kíván valaki szólni? - kérdezte a kancellár, s mert senki nem mert immár szembeszállni vele, az iménti főúrian leereszkedő hangon folytatta: - Dékán úr, kérem, folytassa!

- Folytatom - felelte Bazin dékán, a fogát csikorgatva afeletti mérgében, hogy így lekezelik.

- Befejezésül felolvasom a diák uraknak ez esztendei ordo lecturarum-unkat.⁷¹

- De mielőtt továbbmennénk - vágott orcátlanul a dékán szavába Saporta, kimondhatatlan felsőbbbséggel -, fiam, Siorac, lévén szép keze írása, kijő ide az emelvényre, hogy a kegyelmed dik-tatúrára beírja iskolánk könyvébe az ordo lecturarum-ot.

Felálltam.

- Az ő fia! Szent Vítus szakállára! - szólt Merdanson félhangosan. - Gyermekeim! Be nagy gyönyörűség lesz is ez atyára gondolva elfenekelni fiacskáját!

- Uram - súgtam vissza, mielőtt helyemet elhagytam volna -, bármi hosszú is füle, nyelve túltesz rajta; bátran simára legelheti vele a nagyrétet.

Azzal felvonultam az emelvényre, hol a kancellárius egy zsámolyra mutatott az asztal végén. Leültem. Assas doktor elbűvölő mosolyával átnyújtotta nekem az iskola naplóját és saját író-szerszámát. Képzeltetni, mi büszkén feszítettem e díszes helyen, ily tudós kompániában, iménti szóváltásom s a nyomában járó aggodalom ellenére (mert Merdanson válla s nyaka nagy erőre val-lott).

- Íme az ordo lecturarum - szólt Bazin dékán, s gonosz tekintetet vetett rám, noha aznap lá-tott először, s én megértettem: lévén Saporta fia, nem várhatok a dékántól év végi vizsgáimon kü-lönleges gyengédséget.

- Tisztelet adassék annak, akit megillet - mondta Bazin, s levéve vörös bojtos, négyszögű doktorsipkáját, ünnepélyesen rákezde: - Először: Hippokratész Aforizmái.

A görög orvostudomány nagytekintetű mesterének neve hallatán a királyi professzorok és közönséges doktorok maguk is lekapták sapkájukat, s csak akkor tették ismét vissza fejükre, amikor a dékán a lista folytatásaképpen kimondta a következő könyv címét:

- Másodjára: Galenosz: Libri Morborum et Symptomatum.⁷²

Különös, gondoltam, míg e nevet leírtam (Galenosz egy l-lel, súgta oda nekem Assas. Két l-lel római császár lenne),⁷³ különös, hogy Hippokratésznek leveszik a sapkájukat, Galenosznak nem. Azért vajon, mert e két görög közül az előbbi Mi Urunk születése előtt négyszáz évvel élt, a máso-dik két évszázaddal később, tehát modernebb, hogysem ilyen tiszteletadásra igényt tarthatna?

- Harmadszor és negyedszer - folytatta Bazin - áttérünk az arabs orvostudományra, híven is-kolánk tiszteletre méltó hagyományaihoz:

Avicenna: A természet kánonja;

el Rezi: Traktátus a himlőről s kanyaróról.

Itt Bazin rövid szünetet tartott, mintegy a botrány tudatában, melyet következő szavaival ki fog váltani: Ötödszörre: Vesalius: De corporis humani fabrica.⁷⁴ Hatodjára Ambroise Paré: A szakál-las puska s más lövő fegyverek ütötte sebek orvoslásának metódusa.

Ekkor oly izgalom vett erőt a közönséges doktorokon, hogy ámbár odafönt ültem és buzgón körmöltem, mégis felfigyeltem rá.

Nem mintha megint láрма s lábdobogás támadt volna, hanem ingerült suttogás s vitatkozás nesze hallatszott, mintegy tompítva, s itt is, ott is nagy hullámozás támadt, hátak, vállak, fejek, vörös

⁷¹ A felolvasások listája.

⁷² Betegségek és tünetek könyve.

⁷³ Csak a francia írásmód teszi összetéveszthetővé a két nevet: Galenoszt és Gallianust. (Franciául: Galien és Gallien.)

⁷⁴ Az emberi test felépítéséről.

selyembojtok, aranygyűrűs ujjak buktak föl és le, s a doktorok igen haragosnak tetszetek, szőrüket borzolták, s fújtak, mint a macska.

- Mi ez? - vonta fel szemöldökét Saporta.

- Dékán úr - kiáltotta egy a közönséges doktorok közül -, nem hallgathatom el felháborodásomat. Vesalius és Paré kortársunk, gyalázat őket ordo lecturarum-unksban az antik orvostudomány nagytiszteletű tanítómesterei mellé állítani.

E doktor arca hosszú, keskeny, ráncos és sárga volt, fekete szeme fanatikus tűzben égett. Kolerikus kitörése úgy meglepte Bazin dékánt, hogy csak állt némán, s egy szó nem sok, annyit sem bírt kinyögni. Saporta doktort bezzeg nem lehetett ily könnyen elhallgattatni, gondolhatják.

- Pennedeپی doktor - szólt királyi fenséggel -, ha véleményét óhajtja nyilvánítani e gyűlekezetben, legyen szíves szót kérni.

- Szót kérek - Pennedeپی önérzetesen felszegte vörös tarajos fejét.

- Megadom - felelte Saporta -, s megadván azt kívánom: legyen formájára nézve mérsékelt, tartalmára nézve megfontolt.

- Hát jól van! - kiáltotta Pennedeپی, s bojtja megrezzent a négyszögletű sapka fölött -, tehát ismételten előadom e helyt véleményemet ordo lecturarum-unk ötödik s hatodik könyvéről. Nagy botránynak tartom, s nem én vagyok itt az egyetlen, ki ekképp gondolkodik. Vesalius és Ambroise Paré modern auctor. Sőt, többet és rosszabbat mondhatok: kortársaink. Vesalius 1564-ben halt meg, Ambroise Paré ma is él.

- Isten tartsa őt meg sokáig! - szólt d'Assas ájtatos pillantással, behízelgő hangon, s olyasfajta kézmozdulattal kísérve szavait, mintha szobaleánya, Zara, ott állna jobb felén, s őt cirógná.

- Pennedeپی doktor - mondta egészen más hangon Bazin dékán, némiképpen visszanyerve magabiztosságát -, szeretném, ha mélységes tudatlansága tátozó szakadéknak fenekéről meghallaná: nincs egy szó, nincs egy jotta a béziers-i rendeletben, mely tiltaná modernnek felvételét az ordo lecturarum-ba.

- De ez soha meg nem történt Rondelet idején! - vetette ellene Pennedeپی.

- Rondelet doktor meghalt! - mennydörögte Saporta. - Furcsa, hogy ezt mindmostanáig nem vette észre, doktor, holott itt lát engem, ahol lát!

Pennedeپی, minekutána a dékán tudatlannak bélyegezte, s a kancellár nyersen rendreutasította, olyannyira sértve érezte magát önérzetében, hogy felállt, mint aki távozni készül. Szeme ki-dülledt, szája széle remegett. Saporta doktor felfigyelt e mozdulatra, s bizonyára arra gondolt: ha Pennedeپیét nyomon követik más doktorok is, elég erős lehet ellene intrikálni, tehát nyomban eltökélte, olajat önt ecetjébe:

- Megeshet, hogy valaki nem ismeri a béziers-i törvénygyűlés határozatát, mégsem tudatlan - mondta a tőle telhető legelőzékenyebb hangon. - És ha Pennedeپی doktor nem szereti is a moderneket, ő maga egyike legtudósabb orvosainknak, s egykoron bizonyára a királyi professzorok között lesz helye.

S ámbátor ez csupán üres ígérlet és porhintés volt, valóságos csodát művelt Pennedeپی doktorral, ki mindjárt más szemmel tekintett a kancellárra, visszaült helyére s elmélázott.

Hanem rögvést támadt helyette egy új parittyás Dávid.

- Szólhatok, kancellár úr?

- Szólhat, Pinarelle doktor.

Eme doktor kicsiny volt és ványadt, orra hegyes, ajka keskeny, füle elálló, s képe, ha szabad ilyet mondanom egy valóságos doktorról, igen ostoba.

- Kancellár úr, nem helyeslem Vesalius felvételét ordo lecturarum-unksba, mivel nem átallotta megsérteni Galenoszt.

- Nem sértette meg - szólt d'Assas szelíden, simogató taglejtéssel. - Tisztelettudóan bírálta.

- Az egy és ugyanaz! - kiáltotta Pinarelle. - Galenoszt bírálta, Galenoszt! Ki bírálhatja Galenoszt, a görög orvostudomány atyamesterét? Vesalius mégis megtette!

- Ha Galenosz csálhatatlan volna, ő lenne az Atyaisten - Assas mosolya lefegyverző volt. - És mi tagadás, Galenosz igen furcsán járt el: állatokat boncolt, s rajtuk tett megfigyeléseit azonmód, ellenőrizetlen alkalmazta az emberre. Ezért állította azután, hogy a női méh kétosztatú, mivel a nyúlé csakugyan az.

- Mit bánom én! - tört ki haragosan Pinarelle doktor. - Inkább tévedek Galenossal, semhogy Vesaliusszal legyen igazam!

Mire az addig nyugtalanul hullámozó gyülekezet kőbálvánnyá dermedt ámulatában, majd itt-ott nevetés csattant, továbbgyűrűzött s hamarosan a terem fele nevetett. Saporta kancellárius összevonta a szemöldökét, véget vetett a rendbontásnak, s a helyreállt csendben Bazin dékán a tőle telhető leggyilkosabb hangon ezeket mondta:

- Pinarelle doktor, ha isten ments, egy betege méhét kellene kúrálnia, az illető hölgy számára gyászos következményekkel járna, hogy a doktor úr Galenossal téved.

Ez élcre homéri kacajban tört ki a gyülekezet. Még a patikáriusinasok, kirurgustanulók is derültek, holott ők állva hallgatták a pörpatvart, nem lévén méltók leülni. Pinarelle egyazon percben érezhette a vipera fogát húsába mélyedni s a méreg égető kínját. Tudta, sokáig fog még sajogni Bazin harapása, hosszú hónapokig szolgál majd Montpellier város nagyobb multságára. Elsápadt s elnémult afeletti dühében, hogy a dékán így elevenére tapintott, s gyűlölettel izzó tekintetet vetett rá, melyből Saporta doktor megérthette: Pinarelle-t is megnyerheti magának, akárcsak előbb Pennedepiét s még olcsóbban. Jól láttam, míg szájátva hallgattam a vitát, tollat tartó kezem a levegőben, hogy ha Saporta vitézül védi is a dékán ordo lecturarum-át, éppen nem védi őt magát.

A gyülekezet szemérmetlen hahotája még tovább tartott volna, ha Saporta, ki óvakodott osztozni benne, nem vonta volna hirtelen össze a szemöldökét, s nem koppantott volna nagyot kalapácsával, mire Figairasse nyomban megsuhogtatta a pálcát.

- Senki - szólt tettetett megindultsággal, komoly hangon a kancellár -, ismétlem, senki közülünk nem vonhatja kétségbe Pinarelle doktor tudását s kötelességtudatát. Joyeuse úr, ki neki köszönheti kigyógyulását egy rosszindulatú katharrusból, e tekintetben bizonnal nem mondana ellent nekem, hisz ki nem áll a szájából a doktor dicsérete. Mindazonáltal szeretném eloszlatni Pinarelle doktor aggályait a megboldogult, nagy hírű Vesalius kapcsán, azért most elárulom neki, mit igen kevesen tudnak városunkban: hogy Vesalius ifjúkorában a mi iskolánk növendéke volt!

- Á, ezt nem tudtam! - kiáltotta Pinarelle. - Így mindjárt másként fest a dolog!

És ámbár ez a mondás sokkal ostobább s gyermetegebb volt, mint az, amelynek nyomán Pinarelle kaján hahota tárgya lett, oly nagy volt a szerelem, mellyel mindannyian iskolánkon csüggünk, még a novíciusok is, hogy egyöntetű tapsot aratott minden padsorban. És Pinarelle, minekutána hálásan rámosolygott a kancellárra, majd elégedetten körülpillantott, büszkén felszegezte veres bojtos fejét és elhallgatott.

Azt gondoltam, valóságos doktoraink végre megnyugszanak ennyi háborgás és morgás után, ám mihelyt Pinarelle lelépett, sorompóba szállt a harmadik bajnok.

- Szólhatok kancellár úr? - kérdezte egy erőteljes hang.

- Szóljon, Verune doktor.

Mint később Fogacer-től megtudtam, e doktor igazi neve la Verrue⁷⁵ volt, de e nevet nem szerette, s la Verune-re változtatta. Mivel azonban a változtatás nem járt annyi örömmel, mint remélte, később még hozzátoldott egy de szócskát; ezt előbb megmosolyogták, aztán megszokták, akárcsak Assas doktor esetében. Jobban szemügyre vettem la Verune doktort s láttam: mindene igen terjedelmes, arca, nyaka, melle s pocakja, ám Figairasse-szal ellentétben inkább felfúvódottnak látszott, semmint erősnek.

- Vesalius még csak hagyján - mondta a legmélyebb megvetés hangján -, ő doktor volt s iskolánk hallgatója. Hanem Ambroise Paré! Szinte nem lelek szót annak kifejezésére, mennyire botrányosnak vélem, hogy egy kirurgus könyvét (és e szót határtalan lenézéssel ejtette ki) felvegyük ordo lecturarum-unkbá. Elviselhetjük-e, kancellárius úr, a gyűlöletes gondolatot, hogy orvosdoktorok - azt mondtam: doktorok! - lapozzák, olvassák és kommentálják Ambroise Paré könyvét, mely ráadásul franciául íratott - tette hozzá megvető fintorral. - Ím, pirulok szégyenemben s zavaromban. Méltó-e, kérdem, ez az olvasmány iskolánkhöz? Elolvashatja-e egy doktor - azt mondtam: doktor! - franciául egy kirurgus könyvét, ki még csak nem is doktor, hanem pusztán magiszter! Lealacsonyíthatjuk-e ennyire, azaz a sáros földig tulajdon címünket-rangunkat?

Mély csend követte e filippikát, mely nagy zavarba ejtette a dékánt, s mi több: a kancellárt is. Hiszen a doktori címmel járó privilégiumokról szólt, s azok szentek és sérthetetlenek voltak a

⁷⁵ La verrue: szemölcs.

szemükben, szinte inkább azok, mint maga a tudomány. Ekkor megszólalt legszelídebb hangján, lekötelezően mosolyogva d'Assas doktor:

- Ha ez sár, én örömet meghempergőzők benne. Doktor vagyok, de nyugodt lélekkel eltűrném, hogy lefokozzanak magiszterre, ha cserébe elnyerhetném Ambroise Paré lángelméjét. Mert én őt igen-igen nagy orvosnak s páratlan kirurgusnak tartom. Ezer s ezer amputált ember életét mentette meg a csatatéren azáltal, hogy bevezette a régi, kegyetlen módszer, a kiégetés helyett az erek elkötését. Mi pedig traktátusát illeti a szakállas puska ütötte sebekről, mind ez ideig nem akadt párja leírásai pontosságának s a javasolt gyógyító metódusoknak.

- Mindhiába. Ambroise Paré nem doktor! - kiáltotta la Verune, s kezével oly mozdulatot tett, mintha szalmaszálként söpörné le az asztalról Assas doktor érveit. - Csak és csupán magiszter! Vég-szükség esetén titokban elolvashatjuk éppen a könyvét, noha nem latinul íródott! De ex cathedra⁷⁶ és franciául felolvasni: ez méltatlan cselekedet!

- La Verune doktor - mondta ekkor Saporta, ki, mint újfent megfigyelhettem, kénye-kedve szerint változott át ragadozó farkasból bárányra -, fennen dicsérem a buzgalmát, mellyel titulusunk becsületét védelmezi alantasabb grádusok ellen. Igaz, ami igaz, Ambroise Paré kirurgus. S erről szakasztott úgy vélekedem, mint kegyelmed, s egész szívemmel kegyelmed pártján vagyok. Hanem e kirurgus tekintélye a szakállas puska ütötte sebek tekintetében páratlan, mint Assas doktor mondta, s mivel, fájdalom, az effajta sebek nagyon is gyakoriak a mai zavaros időkben, úgy gondoltuk, helyes felkészítenünk rá hallgatóinkat. Tévedtünk volna? Törölnünk kell Ambroise Paré könyvét ordo lecturarum-unkból?

- Ha én kegyelmetek helyében lennék, megtenném! - kiáltotta la Verune doktor. Amilyen számár volt, azt képzelte, máris nyert ügye van.

- Kérdés! - villant fel hirtelen a kancellár szeme. - Kérdés! Érdemes a dolgon eltöprengünk. Ambroise Paré ápolta II. Henriket hosszú haldoklása alatt. Királyunk, IX. Károly kijelölt orvosa öfelsége akarataból. S én azt kérdezem kegyelmetektől, külön s együtt minden jelenlevőtől: fittyet hányhatunk-e királyunk választásának? Töröljük-e az ordo lecturarum-ról az ő orvosának könyvét? Ki így véli, emelje fel jobb kezét!

E formájára s tartalmára egyaránt kétélű kérdést oly fenyegető hangon intézte a gyülekezet-hez kancellárunk, hogy a vér is megfagyott a hallgatóság ereiben s végképp elment a kedve minden-fajta lázadozástól. Moccanni sem mert senki többé. S e gyáva és néma helyeslésre támaszkodva a kancellár felemelte kalapácsát - arckifejezése változatlanul fenyegető volt -, s ámbár a gyülekezet lapított, mint riadt egér a lyukban, nagyot ütött az asztalra, s messze zengő hangon kihirdette:

- Ordo lecturarum-unk az Úr 1566-ik esztendejére elfogadtatott.

Azt hihette volna az ember, ezzel a végére is jutottunk eme Szent Lukács-nap bajainak s hanyattatásainak. De nem így történt, sem Saporta doktor szemszögéből, sem az enyémből, bármi csekély volt is személyem az előbb megvitatott, nagyérdekű ügyekhez mérten. Elbámultam s még inkább megzavarodtam a haragvó doktorok láttán (mert ha év végén netán Pinarelle doktor vizsgáztat majd, vajon azt kell-e gyáván állítanom Galenossal, a doktor tetszését elnyerendő, hogy a nő méhe kétosztatú, avagy kijelenthetem-e Vesaliust követve, hogy egyosztatú?). Míg ezen méléztam, kissé elmaradtam a másolással, s még le sem írtam Ambroise Paré könyvének címét, holott jól ismertem, hisz sokszor láttam apám könyvtárában gyermekkoromban, amikor Saporta, ki máris talpon termett, s fölém hajlott, előretolt csőrrel, hajlott háttal, mint egy nagy holló, nyersen és parancsolóan rám rivallt:

- Nos, hol tartunk?

- Máris befejezem, atyámuram.

Mihelyt az utolsó szót leírtam, a kancellár kivette, jobban mondva kitepte ujjaim közül a tollat, s imigyen biggyesztette az ordo lecturarum aljára, jobboldalt aláírását a maga szálkás, pikákat s alabárdokat növesztő betűivel:

Saporta doktor
kancellárius

⁷⁶ A katedra magasából.

Majd felsőbbes s magahitt képpel átnyújtotta a tollat Bazin dékának (ki fogát csikorgatta e bánásmód láttán), s fejét felszegve elvonult Assas doktorral egy kis eszmecsere, mert a doktort emberi gyengéi, azaz szőlejeknek s szobaleányának túlságos szeretete ellenére is nagyra becsülte. Én ott kucorogtam továbbra is zsámolyomon, az iskolanapló előtt, s láttam, mint lépked oda Bazin doktor a naplóhoz, egész testében remegve a felháborodástól, mint töpreng el teendőjén, úgy meredve a naplóra, mint vipera a zsákmányára. Egyszerre ravasz láng villant fel kis sárga szemében, ő is alákanyarította nevét a maga apró, reszketeg betűivel, de úgy, hogy gondosan beszorította Saporta neve és az ordo lecturarum közé a szabadon maradt részre, amint alább következik:

Bazin doktor
Dékán
Saporta doktor
kancellárius

Miáltal napnál világosabban kitüntette, hogy ha kénytelenségből másodiknak írta is alá a papírost, rangja után ő itt az első ember, lévén szerinte a tanulmányok előbbre valóak az iskola rendjénél.

Szent Antal szakállára, gondoltam, ezt jól kifundálta! Micsoda eszme! Micsoda ravasz lelemény! S be véres harcoknak lehetünk majd tanúi e limányban két krokodilusunk között!

Mi engem illet, noha a lelkem mélyén Bazin doktornak adtam igazat (elvégre itt az ordo lecturarum-ról volt szó, s azt nagyrészt maga állította össze s ő is olvasta fel), látván, mi csekély rokonszenvvel viseltetik ő irántam, s tudván, hogy bizonyos hűséggel tartozom atyámnak, Saportának, átsusszantam a két fekete tóga között nesztelenül, mint a tolvaj macska, odaosontam a kancelláriushoz, s megrántva hosszú köpenyujját, sotto voce⁷⁷ figyelmeztettem a szentségtörésre.

- Mindjárt helyrehozom - Saporta felvetette a fejét, s orrcimpái elfehéredtek fojtott haragja jeléül.

Gyors léptekkel visszatért a királyi professzorok asztalához, hol Bazin dékán száját nyalogatva s szemlesütve éppen át akarta nyújtani a tollat Feynes doktornak, hogy ő is írja alá. Saporta erős kezébe kaparintotta az iskolanaplót, szeméhez emelte, s aprólékos gondnal végigböngészte.

- Fiam, Siorac, a kézírása csakugyan jó és szép - mondta végezetül -, de fájdalom, el Rezi nevét h nélkül írta, holott az R s az e közé h dukál. S mivel nem tűrhetjük, hogy az arabs orvostudomány egy nagy mesterének neve naplónkban hibásan álljon, újra le kell írnia az egészet - azzal nagy hirtelen kitépte az egész teleírt lapot a könyvből.

Merdanson s cimborái erre a hasukat fogták, úgy nevettek rajtam, hangosan kurjongatva és szitkozódva (és csakis Pierre el Rezi de Sioracnak nevezték csúfságképpen). Saporta kénytelen volt hármat koppintani kalapácsával, s Figairasse kétszer is suhintott, mire a csirkefogók végre elhallgattak.

Képzeltetik olvasóim, mennyire restelltem, hogy én adom meg az árát tanáraink alattomos versengésének, míg az ordo lecturarum-ot a könyv egy makulátlan oldalára eleitől végig átmásoltam. Amint ez megtörtént, Saporta megragadta a tollat s közvetlenül a textus alá biggyesztette jobb oldalt a maga aláírását, úgy odaragasztva azt az utolsó sorra, hogy nem maradt ujjnyi üres hely sem, hová Bazin besettenkedhetett volna; mi több, mivel Saporta doktor attól tartott, hogy a dékán netán vele egy vonalban, baloldalt találja aláírni a naplót, a papír bal felét dühödten befirkálta, így téve hozzáférhetetlenné. Bazin dékán tehát kénytelen-kelletlen nemcsak másodikként írta alá a naplót, hanem ráadásul Saporta kancellárius neve alá kanyarította a magáét. Ezen a szent napon, Lukács napján Saporta végképp diadalt aratott ellenfelén, s az iskolát egyszer s mindenkorra tulajdon uralma alá hajtotta.

Hogy ez az uralom áldásos volt, azt manapság, érett ésszel is vallom, ámbátor keservesen megszenvedtem érte, másokkal egyetemben, mint a továbbiakban látni fogják.

Miután a gyűlést feloszlatta, a kancellár maga távozott elsőként méltóságteljesen. Utána Bazin dékán, a két másik királyi professzor, majd rangidősség szerint a valóságos doktorok, a licenciátusok s végezetül a baccalaureusok. Mivel a másodéves és elsőéves diákok, valamint a patikáriusinasok és kirurgustanulók az ő kivonulásuk ellenére továbbra is a teremben maradtak, s ott tereferél-

⁷⁷ Halkan.

tek, ki-ki a maga csoportjában s klánjában, Fogacer visszatért és kihirdette: Saporta parancsára hagyjuk el nyomban a helyiséget s térjünk békével haza, és még hozzátette: a kancellárius megtiltja a novíciusok Szent Lukács napján szokásos felavatását. Mire lett nagy bögös-ordítás Merdanson és mamelukjai körében.

Fogacer mindkét hosszú pókkarját égnek emelve próbálta lecsendesíteni a vihart.

- Diák urak, hallották a kancellárius úr parancsát. Mi engem illet, nincs sok mondanivalóm, nem lévén az uraknak sem apátja, sem procuratora, hanem legfeljebb csak tanácsadója. Ha némi hasznát vehetik a jó tanácsnak, íme: én az urak helyében nem szegülnék szembe a kancellár parancsolataival, mert látni való: alig várja, hogy mielőbb lecsapjon s példát statuáljon.

- De Szent Vitus szakállára! Súlyos csorba esik a hagyományon! - kiáltotta Merdanson, s haragvó arca olyan színű lett, mint lángveres haja.

- A hagyománnyal is csak úgy van az, mint a megbecstelenített asszonyszeméllyel. Jajgat, de enged - vonta fel szemöldökét Fogacer.

Azzal sarkon fordult s távozott. Háta mögött újból felcsapott a lárma.

E bejelentést követő izgalomban, lármában s zűrzavarban Luc odaosont hozzám, megragadta kezemet, s remegve, halkán hívott:

- Pierre, engedelmeskedjünk a kancellárnak! Hagyjuk el nyomban e helyet! Térjünk haza!

- Hogy én elhagyjam e helyet és megfussak Merdanson elől! - berzenkedtem. - Soha! Történjék bármi, ki kell állnom vele, és pedig még ma. Hadd fakadjon föl a kelevény!

Nem mintha nagy kedvem lett volna kiállni Merdanssonnal, lévén nagyra nőtt, széles vállú, tagbaszakadt fickó, kivel kard híján pusztá kézzel kellett megküzdenem. Az igazat megvallva, míg a bátrát adtam, beleimet félelem csikarta, én azonban rá sem hederítettem, mivel az megengedhetetlen, hogy a férfit belei kormányozzák s ne a feje.

A diákok fittyet hánytak a Fogacer baccalaureus szájával meghirdetett parancsnak, és a teremben maradtak. (Csak később értettem meg, hogy a kancellár, Machiavellihez méltó furfanggal, előre kitervelten gyengítette tulajdon parancsa hatását azzal, hogy mással izente meg.) Merdanson és követői azért maradtak, mert feltett szándékuk volt a novíciusokat megalázni, s rajtam bosszút állni, ha egyelőre óvakodtak is cselekedni; a novíciusok azért, mivel máris bajnokuknak tekintettek, s mögém bújtak, a nagydiákok zsarnokságától megrettenve. Ezek is, azok is halkán tanakodtak egymás között, de úgy tetszett, könnyebb a döglött szamarat szellentésre bírni, mint őket elhatározásra, annyira féltek megszegni a kancellár akaratát.

Egyszerre futva tért vissza Merdanson két hadsegéde, kit a vezérük felderítésre küldött volt ki, bizonyos Gast és Rancurel, az egyik kerek, mint a hordó, a másik lapos, mint a deszka. Lélekszakadva jelentették: Saporta doktor felszállt Assas doktor kocsijába, ezt tulajdon szemükkel látták, s el is indultak Frontignanba, bizonyonnyal avégett, hogy ott kettesben megüljék Szent Lukács ünnepét és ilyanok sicut terra sine aqua.⁷⁸

- Szent Vitus szakállára - rikkantotta Merdanson s felszökött a dobogóra -, gyermekeim, miénk az iskola! Nincs itthon a macska, táncolnak az egerek. Szent Vitus szakállára! Hej, ti új fiúk, diákok, patikusok, kirurgusok, mindjárt úgy ellátjuk a bajtokat, hogy nem lesz nálatok elcsigázottabb számár a teremtsében!

- Micsoda! - kiáltotta ekkor egy kirurgustanuló, kit Carajacnak hívtak és méltán, mert zsák-hordásra való válla volt, s nem félt sem Istent, sem ördögöt. - Az úr kénye-kedve szerint fel akarja avatni a kirurgusokat s patikáriusokat is, holott nem növendékei emez iskolának?

- Cimborák! - kiáltotta Merdanson -, hallottátok e szarcsimbókot! Mióta az a torzszülött Bazin fel merészelt venni ordo lecturarum-unkba azt a nyomorult Ambroise Parét, ezeket a rossz borbélyokat majd felveti a gög! Szarcsimbók létükre nem áthatják kinyitni azt a szaros pofájukat, s kérdést intézni a nagydiákokhoz!

Mire nagy zúgás támadt a kirurgusok között; vérig sértette őket a borbély nevezet s nagyra becsült mesterük becsmérése. Carajac éppen nem ijedt meg, sőt ráförmedt Merdansonra:

- Uram, nem felelt kérdésemre.

- Most majd felelek! És a válaszom: igen - üvöltötte Merdanson. Időközben felsorakozott mögötte az emelvényen a felsősök ugyancsak nekihevílt serege. - Én, a diákok apátja, kit igenis törvényesen s a szokásnak megfelelően választottak meg, s effajta dolgokban döntési joggal ruház-

⁷⁸ Mint a kiszáradt föld.

tak fel, én sem a borbélyokat, sem a kotyvalékárosokat nem mentem föl a felavatás alól. És teneked, szarházi, teneked, nyomorult kis ganéj, csak annyit felelek: jaj neked!

Úgy ítélt, ideje sorompóba állnom, tehát előléptem, és csengő, tiszta hangon mondtam:

- Merdanson, kegyelmed másodéves medikus, úgy vélem mégis, anatómiai tudománya gyenge lábon áll, sőt a feje tetején. Más se jön ki a száján, Merdanson, csak szar, ganéj, fos, s ezt hallván úgy vélem, kegyelmed összetéveszti száját a segge nyílásával.

Ez az élcsudálatos hatást tett a novíciusokra, kirurgusokra s patikáriusokra, a felsősök ellenben valósággal hörögtek dühükben a dobogón, hogy így elrántottam apátjuk nótáját. S mert Merdanssonnak a szava is elállt dühében, hordótermetű alvezére, Gast elkiáltotta magát:

- Cimborák! Eltűrhetitek-e, hogy e giliszta így pimaszkodjék apátotokkal? Mennydörgetős mennykő! Ez vért kíván. Javaslom, húzzuk le eme Rezi de Siorac gatyáját, és fessük veresre faszát!

- Mi pedig a tökit illeti, mely szép, ámbátor puha (nevetés a dobogón), azt leharapom s hagymával kisütve avagy nyersen, ecetbe pácolva megeszem - tódította Rancurel.

- Ez már döfi! - vélte Gast. - Én is eszem belőle.

E durva tréfa némi bátorságot öntött az öregek szívébe, s éppen azon tanakodtak, halkan egymás között, miképpen rohanjanak le, amikor váratlanul előlépett Samson, ereje s páratlan szépsége teljében, s amilyen Isten angyala volt, azt mondta az ő szelíd hangján, bájosan pöszögve:

- Mit hallok, uram? Ki akarja herélni kedves bátyámat? Ha ez pusztá fenyegetés, annak is mocskos és megbotrántoztató. De ha tette akarja váltani, én harcba szállok kegyelmeddel.

- Honnan jó vajon e buták butája? - szegte fel a fejét Merdanson. - És kicsoda ő?

- Uram - felelte Samson galambelke egyszerűségével -, Samson de Siorac vagyok, patikáriusinas, s nem vagyok oly ostoba, amilyennek látszom, amiért a felavatást ellenzem, lévén köztudott, hogy azt a kancellár betiltotta.

E kijelentés tartalma s gyermekes őszintesége nem tévesztett hatást hallgatóira.

- Ez a beszéd! - kiáltottam, röptében akarván elkapni a labdát. - Patikáriusok, Merdanson szatócának becsmérelt titeket! Kirurgusok, titeket pedig a borbélyokkal állított egy sorba! S titeket, medikusok, azzal fenyeget, hogy elgyötör, mint istállóbeli szamarat. Eltűrhetitek-e gyáván eme zsarnokfiókák orcátlanságát, kiknek egyetlen érdemük, hogy egy évvel előbb iratkoztak be iskolánkba, mint mi? Avagy készek vagytok összefogni, hogy együtt álljunk ellent a gyalázatos megpróbáltatásoknak, melyekkel fenyegetnek bennünket?

Hanem az a gondolat, hogy a novíciusok, kik végül is az orvosiskola diákjai voltak, az iskola nagydiákjai ellen patikáriusokkal és kirurgusokkal szövetkezzenek, annyira új volt, másfelől oly mély az öregek s a szokás sugallta tisztelet, hogy beszédem nem tette, nem is tehette a remélt hatást azokra, akiknek védelméül szántam. A novíciusok hallgattak, a felsősök szitkozódtak, s én megértettem: magamra maradtam.

- Bátorság, úrfi - szólt mögöttem valaki -, megértünk mi ennél nagyobb veszedelmet is a lendrevie-i csatában.

- Hogy kerülsz ide, Miroul? - kérdeztem halkan, s hátrafordultam. - Mész innen rögvést!

- Nem én, uram - felelte ő. - Apjaura a lelkemre kötötte, ne tágítsak az úrfi oldala mellől, ha veszély fenyegeti, s ismervén az úrfi természetét, mindjárt gondoltam, hogy Szent Lukács napja vészhozó lehet.

- Jól gondoltad, Miroul. Maradj! Hárman sem leszünk túlságosan sokan tizenöt izmos fickó ellenében.

- Négyen - szólt Carajac, az a kirurgustanuló, ki ujját mert húzni Merdanssonnal. - A hagyomány ürügyén sem tűrhetem el a zsarnokságot.

- Köszönöm; Carajac - bólintottam, s jól szemügyre véve a legényt, örömmel láttam, mi széles a válla. - Mindjárt kezdődik a tánc, azt hiszem.

S mintha magam adtam volna jelt e szavakkal a támadásra, abban a minutában leugráltak a dobogóról Merdansonék, s nagy „öld meg, öld meg” kiáltozással nyomultak előre a padsorokat elválasztó közben, s hiszem, ha kardjuk avagy pikájuk lett volna, ez eszeveszettek csakugyan megöltek volna bennünket, oly nagy volt felindulásuk.

Számukra nézve a támadók voltak fölényben, hanem a helyzeti előny a mi oldalunkon volt, mivel a padokat elválasztó köz, amelyen előrenyomultak, mindössze egy öl széles volt, s így legfeljebb ketten-hárman értek el egy sorban.

- Lábbal, uram! - súgta oda Miroul. - Használja a lábát, mint ellenem, amikor betörtem a mespechi éléskamrába.

Ez okos és jó tanács volt. Amint Merdanson karnyújtásnyira megközelített, kipirultan, lán-
goló hajjal, útszéli szitkokat szórva rám, úgy mellbe rúgtam, hogy üvöltve tántorodott hátra, csatló-
sai karjába: S ámbátor a következő percekben se láttam, se hallottam, csak rúgkapáltam, mint üze-
kedő mén (és őszintén sajnáltam, hogy mindössze két lábom van, nem négy), azt azért észrevettem,
milyen jó munkát végez Carajac, félelmetes karját cséphadarónak használva, s még nála is jobbat
Miroul, gáncsot vetve ellenfeleinknek, s más efféle, csak általa ismert alattomos fogásokat alkal-
mazva. Mi hön szeretett Samson öcsémet illeti, lévén egyaránt lassú a megértésben s a kivitelben, s
angyali jósága folytán kevésbé hajlamos kezét emelni felebarátjára, talán fel se ocsúdott volna, ha
Gast s Rancurel nem próbálja bolond fejével foglyul ejteni.

- Mi ez, uraim? - kérdezte pöszögve, udvariasan Samson. Majd baljával megragadta s fel-
ernelte Gastot, jobbával Rancurelt, s minekutána fejüket összekoccantotta, mindkettőt nagy erővel
elhajította, bele az ostromlók sűrűjébe! Be szép repülés volt az, felebarátaim! Az igazat megvallva
én ugyan nem láttam, ám még egy év múltán is tisztelettel emlegették a Világvége utcában.

Ezenközben Luc, ki testi gyengesége folytán irtózott a verekedéstől, de nem volt híján a leg-
jobb fajta bátorságnak, sem az ékesszólásnak, arra buzdította a novíciusokat, patikáriusokat s kirur-
gusokat, hogy siessenek segítségünkre, mindennek elmondván őket: gyávának, hitványnak, nyúlszí-
vűnek, hízott tuloknak, vágóhídra terelt juhnyájnak.

- Be szépek vagytok - mondta nekik -, ahogy itt ültök a suton s remegtek, mint a kocsonya,
ahelyett hogy bajnokaitok segítségére sietnétek! Siorac novícius nemde? S mit tesznek a novíciu-
sok? Samson patikárius. S mit tesznek a patikáriusok? Carajac kirurgus. S mit tesznek a fivérei?
Semmit. Mindhárman azért harcolnak, hogy megkíméljenek benneteket a felavatás megalázó szer-
tartásától, amelyet Saporta betiltott. S ti, nyamvadt heréletek, türitek, hogy legázolják őket!

Heves szónoklatának volt némi hatása, de még nagyobb Samson vitézi tettének. A novíciu-
sok elámultak s nekibuzdultak. És mivel a felsősök megpróbálták kisdéd csapatunk hátába kerülni,
a padokon átlépkedve, az újak hasonló úton-módon eléjük kerültek, s jöllehet elég lagymatagon
küzdöttek (mivel a lelkük mélyén ott lappangott ama vallásos tisztelet némi maradványa, mellyel a
nagydiákok iránt viseltettek), sokaságuk folytán megakadályozták bekerítésünket. Támadóink harci
heve egyébként is megcsappant, mihelyt azt kellett látniok, hogy a jámbor juhok is megmozdultak.

Itt tartott a csata, s biztonnyal a mi javunkra fordult volna, amikor a harcosok fülsértő kiálto-
zását túlharsogva nagyot koppant három ízben a kalapács odafönt, a katedrán. Felnéztünk, s csodál-
kozva és megszeppenve láttuk a tölgyasztalnál Saporta kancellárt. Rettentő volt haragjában. Jobbján
Assas doktor állt, balján Fogacer baccalaureus, és Figairasse, a pedellus úgy suhogtatta nádpalcáját
a dobogó tövében, hogy hallatára inába szállt az ember bátorsága.

- Hej te nyomorult gazházi - szólt halkán oda Merdanson a dagadt képű, bicegő Rancurelnek
-, saját szemeddel láttad őket eltávozni Frontignan irányába.

- Mennydörgette, igenis mindketten láttuk - mentegetőzött Gast. Ő sem festett sokkal külön-
bül, mint a cimborája. - Elhajtottak s visszatértek: hadicsel volt a távozás.

- Csendet! - mennydörögte Saporta.

És akkora csend támadt, hogy még, de nem kívánom leírni, mivel az imént már használtam
azt a metaforát (melyet újnak vélek) a gubójában megmoccanó selyemhernyóról. Pedig be némák
voltunk, felebarátaim, s be összetörtek! és sebzettek! és véresek! S a tetejébe még büntudatosabbak
is a tetten ért tolvajnál!

Minekutána jó egy percig ránk meresztette fekete szemét, hogy moccanni sem mertünk, Sa-
porta így kiáltott fel haragos, mégis némiképpen szónoki hangon:

- Diák urak, csak az imént esküdtek meg rá, hogy tisztelni fogják statútumainkat, s nem ve-
rekszenek e helyen, és lám, máris megszegtek esküjüket! Hol vagyok? - folytatta, méltóságteljesen
felroppentve bő köntöse ujját. - Az orvosiskolán, melynek kancellárja vagyok? Avagy Joyeuse úr is-
tállószolgái között? Netán a Feredő utcai gonosztevők körében? Felolvastam avagy nem olvastam
fel coram populo⁷⁹ statútumaink ama pontját, mely virgácsolással sújtja azokat, kik e falak között
társukra ökölcsapást, pofont, orrba verést avagy rúgást mérnek? Ha hihetek annak, mit beléptemkor
láttam, e jogcímen mindenkit megvesszőztethetnék.

⁷⁹ A nép előtt, nyilvánosan.

És a mindenkit szónál úgy felemelte hangját, mint nála tett első látogatásom alkalmával az írásban szónál, lévén a hirtelen üvöltés rendes módszere a diákok megrettentésére. És csakugyan eredményes módszer, gondoltam a fancsali kép láttán, melyet a küzdő felek vágtak; máris oly vörös színben pompáztak (tudniillik az arcok), amilyen fenekünket fenyegette.

- Mindazonáltal részint nem kívánom túlságosan megdolgoztatni Figairasse pedellus urat - mondta Saporta.

- Nem félek én a derekas munkától - suhogtatta meg a virgácsot Figairasse.

- Pedellus úr - intette le szárazon a kancellár -, kérem, ne feledje: míg meg nem szólítom, nem nyithatja ki a száját.

- Pardon, grácia, kancellár úr - felelte Figairasse -, és parancsolatjára. - S ámbár ezt igen alázatos hangon mondta, közben büszkén tekintett ránk, értésünkre adva, kin s min áll ő majd bosszút e sérelemért.

- Részint úgy tartja kedvem kancellárságom eme legelső napján, hogy elnéző legyek az urakkal (itt Assas doktor elmosolyodott, mint aki tudja, mennyit ér e jóakarat rőfje). Tehát nem büntetem meg a közvitézeket, hanem csupán a főket. Lépjenek önként elő, noha úgylis ismerem őket.

Nemigen volt más választásom, tehát rögtön jelentkeztem:

- Kancellár úr, én voltam az egyik párt vezére.

- Kancellár úr, én a másiké - lépett elő Merdanson is.

- Szép két kapitány! - gúnyolódott Saporta. - S ki kezdte a verekedést?

- Én - szoltam -, szembeszálltam a felsősökkel.

- Én - szolt Merdanson -, meg akartam szégyeníteni a novíciusokat.

- Rosszabbat is tett, Merdanson! - bömbölte rettenetes hangon a kancellár. - Vissza akarta állítani a felavatás szertartását, holott én betiltottam!

Merdanson sápadt lett, mint a fal, s némán igent bólintott. Szólni nem bírt, amiatti rettegésében, mint később megvallotta nekem, hogy kicsapják az iskolából, mivel bármennyire bugris volt is vagy bugrisnak látszott, nagy és forró szerelemmel csüggött az orvostudományon.

- Kancellár úr, szólhatok? - kérdeztem, mert éreztem: Merdanson szénája igen rosszul áll, s szerettem volna kibékülni vele.

- Szólhat, Siorac.

- Gyónom kancellár úr kezeihez: felette elmérgesítettem a disputát kemény és sértő szavaimmal. Azzal gyanúsítottam meg Merdansont, hogy összetéveszti száját végbélnyílásával.

Ekkor igen különös dolog történt: Saporta kancellár elmosolyodott. Hogy őszinte volt-e a mosolya avagy színlelt, nem tudom. Mindenesetre Assas doktor és Fogacer is sietett mosolyogni, mintegy a kancellári derű jelezte szélcsendet erősítendő. Valamelyest megnyugodtak a diákok is, mindazonáltal nem merték még professzoraik példáját követni.

- Siorac - szolt a kancellár és soha nem hallottam még ily kedélyesnek dorgálását -, ez csakugyan igen kárhozatos elméncség, s én enyhítő körülménynek tekintem a Merdansonra súlyosodó vád megítélésénél. Hasonlóképpen enyhítő körülménynek tekintem, hogy ámbár Merdanson vissza akarta állítani a felavatás szokását, ténylegesen nem állíthatta vissza.

E formájára nézve skolasztikus és szofisztikus, ám tartalmára nézve ügyes és kegyes okoskodás hallatán Merdanson felsóhajtott, nagy kő esett le szívéből. Tudta: a legrosszabbat elkerüli.

- Merdanson mindazonáltal nem tagadhatja - Saporta hirtelen megkeményítette hangját, s könnyörtelen szigorral szolt -, hogy ő váltotta ki e felfordulást!

- Nem tagadom, kancellár úr - felelte Merdanson kitörő hálával.

- Halljátok tehát ítéletemet - Saporta kancellár levette doktori fővegét. Assas és Fogacer nyomban követte példáját. - Merdanson büntetése legyen tíz vesszőcsapás Figairasse úr kezétől. Amire én még ráadok tízet, mert zavart keltett. Pierre de Sioracot hasonlóképp tíz vesszőcsapásra ítélem. S ezt még megtoldom tízzel, mert az én fiam.

Ajaj, gondoltam, e tíz ütés, hiába atyai, nem fáj majd kevésbé nekem, mint a többi!

- Belenyugszik-e ítéletembe, Merdanson? - kérdezte a kancellár.

- Belenyugszom, kancellár úr.

- Siorac, belenyugszik-e ítéletembe?

- Belenyugszom, atyámuram - feleltem, ámbár magamban azt gondoltam, a fiú a kelleténél jobban megissza annak levét, hogy atyja egyenlő súllyal kíván mérni öregeket s újakat.

- A büntetés itt és most hajtandó végre a diákok szeme láttára, Assas doktor, valamint Fogacer baccalaureus jelenlétében.

Csend lett. Fogadok, Saporta nagyon élvezte, én annál kevésbé. E csendet, a jelenlevők háttartalan csodálkozására, az én kedves Samson öcsém törte meg.

- Szólhatok, kancellár úr? - kérdezte az ő szelíd hangján, kissé pőszén. Szép arca bíborvörösre gyúlt, s mintegy elképedt kifejezést öltött tulajdon hallatlan merészsége miatt.

- Kicsoda az úrfi? - kérdezte Saporta, holott jól tudta, de úgy tetszett, még ő is elámul hön szeretett fivérem ragyogó szépségén.

- Kancellár úr, a nevem Samson de Siorac és patikáriusinas vagyok.

- Micsoda? Patikáriusinas, és szót mer kérni e gyülekezetben?

- Illő alázattal - felelte Samson, s oly nagy volt tündökletes szépségének hatalma, hogy hiába szeretett volna Saporta megharagudni rá, nem sikerült.

- Szóljon tehát - mondta.

- Kancellár úr, e csatában én voltam a patikáriusok vezére. Tehát kijár nekem ugyanaz a büntetés, mi fivéremnek.

- Uram - felelte Saporta, mosolyát elfojtva -, mivel kegyelmed nem diákja iskolánknak, őszinte sajnálatomra nem áll módomban kegyelmedre alkalmazni annak statútumait, amelyek megtartására, közbevetőleg, fel sem esküdött volt. Tehát bármennyire epekedik is utána, nem kap verést.

Azzal fejébe csapta négyszögletű fővegét és nyíltan Samsonra mosolygott, mi hallgatóságát nevetésre és éljenzésre készítette; nevetés is, taps is folyvást erősödött, mígnem valóságos triumfussá vált, a kancellár triumfusává, annyira megkönnyebbültek felsősök és novíciusok egyaránt, látva, hogy minden ily szépen elintéződött, mi több, a más feneke rovására, nem az övékre.

Ítélethozatal után a kancellár elhagyta a termet, immár másodízben. Ezúttal nyilván nem is szándékozott visszatérni, szelleme mégis velünk maradt, s folyvást az iskola fölött lebegett, melyen ettől fogva ő uralkodott, minden zegét-zugát betöltvén.

- Merdanson diák úr és Siorac úr - szólt Figairasse, kinek borvirágos képe örömtől ragyogott, s ki páváskodva sétált fel-alá, sóváran csapkodva a bal karját helyettesítő vaskampót a nádpálcával -, minekelőtte letérdepelnének e padra itt la, feneküket lemeztelenítve, eszükbe idézem: fizetni tartoznak a verés fejében.

- Micsoda? - méltatlankodtam. - Fizetnem kell a verésért, erszényemen nagyobb sebet ütven még, mint fenekemen?

- Így parancsolja a szokás - mondta Assas doktor, kit szemmel láthatóan felette elbúsított, hogy a vesszőzésen jelen kell lennie. - A páciens tartozik kárpótolni a pedellust fáradtságáért.

- Jól van, pedellus úr - adtam a bátrat -, ha fizetni kell, fizetek. Mi a taksa?

- Nem egy taksa van, hanem kétféle, a verés fokozata szerint - felelte Figairasse.

- Ez is így szokás, tiszteletre méltó Assas doktor?

- Attól tartok, így - Assasról lerítt, mennyire elkeseríti, hogy e gyalázatos dolgot végig kell néznie. S én hálás voltam neki, mert vele ellentétben Fogacer szeme szokatlan fényben égett: nem igen hihettem, hogy a részvét fényében, mivel ugyane csillogást láttam a diákok szemében is, kik körülfogtak bennünket Merdanssonnal, és annyira mohón kívánták látni bűnhődésünket, hogy nem átaláltak az első helyekért szemérmetlenül civakodni.

- Jól van, halljuk tehát az árait, pedellus úr - mondtam.

- Áraim változóak - mondta Figairasse, ki jól beszélt, s szívesen hallgatta tulajdon hangját, amellet éppen nem volt neki sürgős a dolog -, a verés fokozatai szerint változnak, mint mondtam, fokozat pedig kétféle van: az első vérig megy, ezt tartozom a bűnösre mérni iskolánk hagyománya szerint.

- Vérig? - kérdeztem, mindinkább elcsodálkozva azon, hogy e párbeszédben egyedül én veszek részt. Merdanson komor képpel hallgatott.

- Jól hallotta.

- S nem kegyetlenség ez?

- De biz az. Miért is csupán oly diákok választják az első fokozatot, mely mindössze öt nyomorú solba kerül, kiket én fukarnak, fösvénynek és zsugorinak titulálnék. Én e fokozatot semmire sem becsülöm, lévén híján mindennemű finomságnak.

- Hát a második fokozat?

- Az hallatlan ügyességet kíván - emelte égnek a nádpálcát Figairasse.

- Fogja rövidebbre, pedellus úr - szólt rá Assas doktor.

- Igyekszem, nagytiszteletű doktor - felelte Figairasse. - El kell azonban magyaráznom, mi miért van. Egyes-egyedül a páciens érdekeit tekintve, a második fokozatnak számos előnye van. A páciens megússza egy-két hurkával, lila folttal, legfőljebb két napig esik majd neki kicsinyég kényelmetlenül az ülés. E metódus azonban nagyon kimerítő számomra, elcsigáz s kifáraszt, nagy visszafogottságot kíván meg az erélyben. És éppen tíz solba kerül, se többbe, se kevesebbe.

- Samson - szóltam oda öcsémnek -, adj a nevemben tíz solt a pedellus úrnak.

- E diák uraság - mondta Figairasse, mialatt Samson, kinek szép arcán könnyek patakzottak, leszámolta kezéhez a pénzt - úgy fizet, ahogy jó házból való úrfihoz illik, hajszálpontosan s alku nélkül. Kegyelmeden a sor, uram.

- Pedellus úr - zökkent ki végre némaságából Merdanson -, sajnálom, de csalódást kell okoznom az úrnak. Tegnap ellátogattam cimboráimmal a Feredő utcai csapszékek némelyikébe, s a szajhák kiszipolyoztak: tejem, pénzem ott maradt. Egy árva sol nem sok, annyi sem lapul a zsebemben.

- Ez esetben azt parancsolja a szokás - szólt Figairasse elsötétült arccal, haragos pillantással -, hogy aki fizetése képtelen, annak a büntetése megkettőződjék. Tehát húsz helyett negyven ütést mérnek az úrra, mégpedig első fokúakat.

- Nem fizethetnék hó végén, amikor a hópénzemet kézhez veszem? - kérdezte Merdanson, ki holtra sápadt e szörnyű fenyegetés hallatán.

- De nem ám - felelte a pedellus. - Nem lakok jól pecsenye füstjével. No meg ugye nekem is van becsületem, hitelbe nem vesszözök.

- Samson - mondtam -, adj tíz solt Merdanson nevében is a pedellus úrnak. Egyforma büntetést kell elszenvednünk. Máskülönben csorbát szenved az ítélet igazsága.

- Szent Vitus szakállára! - Merdanson úgy bámult rám, mintha soha nem látott volna. - Siorac, kegyelmed derék fickó, ha százszor novícius is. Majd visszafizetem én e pénzt kegyelmednek.

- Nem szükséges. Ajándékba adom, mert azt szeretném, ha béke és szeretet honolna öregek és újak között.

- Ez a beszéd, Pierre! - kiáltotta lelkesen Assas doktor. S derék diáktársaink megtapsoltak, mintha színházban lennének, holott a komédia java - melyet, úgy tetszett, türelmetlenül várnak - csak eztán következett.

- Uraim, kérem, meztelenítsék le alfelüket s térdepeljenek ide egymás mellé, nagyobb kényelmem végett!

- Aj be szép két fenék - kiáltotta nevetve, sóvár hangon Fogacer, s a dobogót odahagyva hozzánk sietett. - Csodaszép egyik is, másik is! A nyál is összefut a számban!

S ámbár ez az élcs hangos hahotára fakasztotta a diákokat, én magamban rútnak és illetlennek véltem, és fájt, hogy éppen Fogacer vetemedett rá.

- Siorac, volt-e már része vesszőzésben? - kérdezte sűgva Merdanson, amint mellém térdelpelt.

- Volt hát! Apám vert meg.

- Az semmi! Itt a kezem, fogja s szorítsa meg jól, ahányszor lecsap a pedellus. Szorítsa össze a fogát is, és feszítse meg izmait. Nem lesz oly éles a fájdalom.

- Elkészültek, urak? - kérdezte Figairasse, megsuhogtatva fejünk fölött a pálcát.

- Fogja rövidebbre, pedellus úr - szólt Assas doktor.

- Igyekszem, nagytiszteletű doktor - felelte Figairasse. - Mindazonáltal meg kell adni a módját. Uraim, kettőt ütök egyikükre, majd kettőt a másikra, felváltva. Elkészültek?

- El! - feleltem. - S végezzén már!

- Ej, diák úr, csak most kezdem, s ugyan hosszúnak rémlik majd az idő, mire befejezem.

- Kezdjen hozzá, pedellus úr, arra kérem - szólt Assas doktor.

Két ütés ért, oly erős cs csípős mindkettő, hogy a lélegzetem is elállt bele. Mindazonáltal hallgattam, egy hang nem sok, annyi sem hagyta el ajkaimat.

- Szent Vitus szakállára! - mondta Merdanson. - Siorac, ne legyen néma, üvöltsön, úgy könnyebb!

És nagyot üvöltött, amikor a maga adagját megkapta.

- Na végre! Ez tudja, mi illik - vélte Figairasse. - Szeretem, ha kiabálnak. Úgy nekem is könnyebb.

Ezután még két ütést mért rám, s én némán fogadtam, őket, noha erősebbnek tetszetek az első kettőnél, hanem amikor ismét rám került a sor, megértettem: ha nem engedem üvölni a vadállatot, nem juthatok el a próbatétel végére ájulás nélkül. Tehát jól megszorítottam Merdanson kezét, melyet eleddig még soha nem éreztem ennyire barátnak, s nagyot üvöltöttem.

- Rákezdte végre a mi nemes úrficskánk is! - mondta Figairasse. - Így én is jobban szeretem, elhihetik! Ezt tartom természetesnek!

És bizonytalanság volt ebben is meg az idő hosszúságára nézve is, mert úgy rémlett, egy órája tart már a gyötrelmem, holott a pedellus mindössze tíz ütést mért rám.

- Megálljon, pedellus úr - szólt váratlanul Assas doktor. - Úgy látom, igen megszaladt a keze. Az utolsó két ütés inkább első, semmit második fokozatú volt.

- Az lehetetlen, nagytiszteletű doktor - válaszolta sértődötten Figairasse. - Azt adom a páciensnek, ami a pénze után dukál, se többet, se kevesebbet. Mire végzek, doktor úr is láthatja majd, hogy a vér ugyan igen közel jó bőrükhöz, de nem serken ki. Értem én a dolgom.

- Remélem is, a kegyelmed érdekében, pedellus úr - Assas doktor hangja meglepett, lévén derék professzorunk természettől fogva csupa jóság. Most az egyszer keményen és fenyegetően csengett a szava.

- Ügyelni fogok, nagytiszteletű doktor - fogadkozott Figairasse.

E vita némi haladékot adott (s hiszem, ez volt vele Assas doktor célja), úgyhogy lélegzethez jutottam, mert verés közben olykor úgy tetszett, mindjárt megfűlok, s epém a szívemre szalad. Ám amikor a pedellus folytatta, ütései mit sem vesztek erejükből, Assas doktor figyelmeztetése ellenére, sőt ellenkezőleg. Én legalább úgy éreztem.

- Megálljon, pedellus úr - szólt Assas doktor. - Hányadik ütésnél tart itt és ott?

- Tizennégy csapást mértem mindkettejükre, nagytiszteletű doktor.

- Nem, pedellus úr, tizenhatot.

- Nagytiszteletű doktor, én pontosan számoltam.

- Pedellus úr, én is.

Figairasse nem mert tovább ellenkezni, s mivel Assas doktor, ki tudván tudta, hogy nem mond igazat, nem kívánt tovább erősködni, rövid csend támadt.

- Tehát mit tegyünk? - kérdezte kárvallottan Figairasse, megsuhogtatva pálcáját felettünk.

- Fogadjunk - mondta Assas.

- Az ám! - váltott egyszeriben hangot Figairasse, s ámbár fenékkal fordultam felé, úgy rémlett a hangja hallatán, alighanem felcsillant a szeme. - Fogadjunk! De mire nézvést? S mibe?

- Legyen: aki veszít, az nyer. Ha igazam van, adok kendnek egy üveg frontignani bort.

- Kettőt - jelentette ki Figairasse. - A delikvenssek ketten vannak.

- Legyen kettő - bólintott Assas. - Mindazonáltal jóhiszeműnek kell lennünk. Tehát kutasson, pedellus úr, kutassa fel emlékezetének minden zegét s zugát! Tizenhatnál tart.

- Nagytiszteletű doktor, most, hogy van időm jobban meggondolni, csakugyan kétségem támadt. Doktor úrnak van igaza, s én nyertem: tizenhatnál tartok.

- Kezet rá! - szólt Assas. - Kelmed nyert! S legyen könnyű a keze a négy utolsó csapásnál.

Nem lett könnyű, semmiért a mi pedellusunk nem adott semmit. De hirtelen vége szakadt. Kábultan, sajogva tápáskodtam és öltöztem fel, igen-igen hallgatagon, de nem megszégyenülten, s elsőül könnyáztatta orcákat pillantottam meg: Luc, Samson és Fogacer arcát. Úgy, ahogy mondom: Fogacer-ét! S vesszőzzön meg a főördög maga pokoli birodalmában, ha csak egy szót, egy kukkot is értek abból, mi e sátáni emberben végbemegy.

- Merdanson - mondtam -, együtt szenvedtünk, állítsuk helyre együtt erőinket! Ezennel meghívom ebédre a Három Királyok fogadóba. Sebes fenékhez rosszul illik az üres has.

- Micsoda? Jól hallottam? Novícius, te meghívtál peccsenyét zabálni s borral leöblíteni?

- Jól hallottad, komám.

- Szent Vitus szakállára! Siorac, te vagy a legtalpraesettebb novícius, akit valaha ismertem. Tíz solt fizettél ki, hogy első fokozatú legyen megvesszőztatésem, s még ez sem elég! Jóllakatsz! Engem, ki kóróvá asztam a bordélyban! Siorac, ez szép, ez nemes! Kis híján becsináltam, mint Bazin, úgy meglepett a dolog! A kezedet, Siorac! Ha százszor novícius vagy is, az én emberem vagy!

És szarok eme fosos pedellusra! Menjen vissza fosása oda, ahonnan kijött, hatoljon föl a gugájába, s úgy dögöljön meg, szarral teli szájjal, segglikán a halál vigyorával!

Útközben Samson sírt bánatában, mivel szüntelen gyötörte kinszenvedésem emléke, és sírt örömében afelett, hogy egészben lát, s nem is sántikálok túlságosan (ámbátor a fenekem erősen sajgott). Szüntelenül ölelgetett, kezemet szorongatta, nyakamba borult, arcomat csókolta.

- Jaj! - kiáltottam, amint leültem a Három Királyokban.

- Jaj! - visszhangozta Merdanson is helyet foglalva. - Szegény fenekem! Szarházi pedellus! A mindenható Isten adja, hogy annyiszor szarvazzon föl feleséged, ahány csík van a fenekemen!

- Merdanson, először is vedd el mancsodat az enyémről, vagy akkora pofont kapsz menten, hogy égnek áll tőle az a vörös hajad! - szólt a fogadósne. - Inkább kóstold meg a bort! Jó.

- Hát nem rossz. S noha minden tagom fáj és sajog, s ülni is alig bírok a fáradtságtól, iszom Nagyságos Nagyfingó Assas urunk egészségére, ki furfang s bor árán megmentett bennünket két csapástól. Hanem jóasszony, poharat markolni fenék helyett, az nagy kár! Hová jutna a világ hím-vessző nélkül?

- Merdanson, szívből szeretlek - felelte a fogadósne -, hanem azon túl, hogy csúnyább a szád, mint a toulouse-i kocsisoké, a magaviseleted is igen durva és közönséges. Végy példát Siorac úrról! Ő csak a szemével simogat. S innen csupán akkor tér át a kézzel való becézgetésre, ha bátorítást kap rá.

- Sioracnál nincs nemesebb nemesúr a föld kerekén. Úgy szeretem őt, mint édes testvéretem. Hála neki, a bordély ellenére urasan jóllakhatok s posso bibere papaliter.⁸⁰ Ráadásul fivére, ha csak egy szaros kis patikárius is, igen szép fiú.

S erre Samsonra pillantottunk mindhárman, Merdanson, a fogadósne meg én, mivel csakugyan oly szép volt, hogy az embernek örült a lelke, ha ránézhetett.

- Fogadósne, hozz nekünk ropogós malacpecsenyét, mikor a konyhádön átmentünk, láttam, az forog a nyárson. És mellé egy üveg bort. Nem, kettőt, hárman vagyunk. Hanem, fogadósne, te gúnyt üzöl belőlem. Azóta is várom, de hiába, a bátorítást.

- Türelem - nevetett a fogadósne -, itt egy kis előleg. - S amint elhaladt mögöttem, könnyedén megsétáltatta nyakamon ujjait. És mindazonáltal meg se moccantam - mert jól tudta az asszony, hogy nem kívánok Cossolat mezsgyéjén járni. S én is tudtam: tetszem neki. Így azután ő nem várt s kapott tőlem egyebet holmi szemeztetésnél, s én sem tőle mást, mint efféle évődést, ám ez s amaz csendes egyetértést hozott létre közöttünk, minélfogva a fogadósne pazar sültjei gazdagabbak lettek egy ízzel-illattal.

Nos, halljanak csudát: alig került asztalunkra a pazar pecsenye, alig szeletelték s szolgálták fel nekünk intésemre, s alig vitte Samson szájához az első falatot, mindjárt le is pottyantotta ujjasára. Előbb csak a száját tátotta el, majd egész arca elváltozott s színt váltott, s ő maga kis híján elalélt: ott állt előttünk, mintha a földből nőtt volna ki, Gertrude de Luc úrhölgy. A szeme kékebb volt, mint emlékezetemben, ruhája merő gyönyörűség, s a feje búbjától a talpáig ragyogóan fel volt ékszerelve.

Hogy Samsonnak elállt a szava e látványra, az nem meglepő, ám én sem szólhattam, holott ugyancsak felvágta a nyelvemet, s mintegy elbűvölten bámultam e szépséget szépséges ruhájában. Hirtelen nagy csend ereszkedett ránk, mivel Merdanson is elnémult, s ez a csend tán a mai napig is eltartott volna, ha meg nem szólal a legjobbkor Gertrude úrhölgy, s ámbátor ügyesen csűrve-csavarva a szót, nem tart egyenesen céljának, mint a kilőtt nyíl, ahogy a továbbiakból kitetszik.

- Uraim - mondta csillogó szemmel, de felette illedelmes hangon -, ma érkeztem Rómából, hol megtartottam szent zárándoklatomat. Hogy kegyelmeteket itt lelem, az csodás véletlen. Igen örövendek látásuknak, de nagy bánatomra tovább nem időzhetem az urakkal, mivel sietve Szent Firmin templomába tartok, Istennek hálát adni vállalatom sikeréért.

S jól Samson szeme közé nézve, hogy senki félre ne érthesse (mert tudta, mi lassú felfogású az én Samsonom), aranyhajára vonta fekete fátylát, arcára illesztette maszkját, s ellibeggett, méltóságon himbálva keresztényi szoknyáját.

Kilencedik fejezet

⁸⁰ Ihatom, mint a pápa.

Szent Lukács napján szerzett sérülésem nemcsak az ülést tette „kicsinyég kényelmetlenné”, hanem más, fontosabb dolgot is - olvasóm sejtethi, mit -, mivel fenekem a legcsekélyebb erőfeszítésre is hevesen megsajdult. Ezen igen elbúsult Fontanette, ki minden ördögadta éjszakán elhúzta a reteszt szobája ajtaján, s átjött az enyémbé.

- Jaj, Pierre! - mondta, s parázs szeme ragyogott a félhomályban -, nem kellett volna szűzi állapotomból kivetkeztetnie. Most oly igen vágyom eljátszani kegyelmeddel a kétfejű állatot, noha nagy bűn az s vétek, hogy meg sem lehetek inkább nélküle, mint kenyér nélkül. Egész áldott nap ezen jár az eszem, örökké csak az éjszakát várom, s alig bontakozom ki ölelő karjából, máris arról álmodom megint ágyam mélyén.

- S nem édes-e álmodni és várni, Fontanette? - kérdeztem.

- Édes lenne, uram, ha a házi munka ezenközben magától elvégződne. De sajna, az is csak rám vár, s mivel nem mívelem immár oly buzgón, mint kezdetben, Rachel úrhölgy szüntelenül kárpál, s erővel arra akarja rávenni Sanche mestert: küldjön el.

- Egy okkal több, Fontanette, hogy a józan eszedre hallgass. Láthatod, mennyire fáj a hátam. A legkisebb mozdulat is meggyötör. Menj sietve aludni, s akkor jobban bírod majd erővel holnap.

- Nem úgy, Pierre, nem! - tiltakozott ő, s párnás karját nyakam köré fonva, csudás erővel szorított magához. - Hadd legyen belőled némicske részem, mielőtt elaludnék.

Mire én, nem állhatván tovább ellen a bájos és szerelmes leányzónak (hisz számszerű s pisztoly mind semmi volt az ő szelíd fegyvereihez mérten), becézgetni kezdtem, s simogatásról simogatásra mind mélyebbre jutván eme láthatatlan lejtőn, Fontanette megkapta, amit akart (s mit én is akartam), akármily keserves arcot vágtam is hozzá a végén, sajgó hátsó felem miatt.

Magam sem tudom, olvasóm, nem tépem-e ketté e lapot, ha átolvasom. Mert csak a jó Isten tudja, miért beszélek ily profán s könnyed hangon szegény Fontanette-ről, holott megesküdtem: szót sem ejtek róla többé; ahányszor eszembe jut ő maga s gyászos és szánni való sorsa, fáj a szívem, e tüskét mind a mai napig nem húzhattam ki belőle, mert beleszakadna.

Samson úszott a gyönyörűségben és gondban, mivel az orvosiskolán már megkezdődtek az előadások, s neki egyiken-másikon részt kellett vennie, tehát nemegyszer délután öt óráig ott időzött, s azután futott, mint a bolond, a túboltba könyveivel, írószereivel, gyertyájával - ez utóbbit azért kellett magával hurcolnia, mert leckeóráink pitymallatkor kezdődtek. Tíz órakor indultam hön szeretett Samsonoméért, jobb oldalamon Miroul, s kivont karddal, övünkben pisztollyal talpaltunk Montpellier kihalt utcáin. S jó is, hogy így tettünk, mert egy este - ha jól emlékszem, éppen egy csütörtöki napon - öt-hat csavargó ostromolta a túboltot: sebtében összetákolt létrájuk tetejéről éppen az első emeleti ablakok tábláit fessegették, s ámbár nagy lármával voltak, és Thomassine is sikoltozott, a gyáva szomszédok ablakot sem mertek nyitni. Holdfény volt, egyik gazfickót mint galambot lepuffantottam, kettőt Miroul szedett le, a többi elmenekült. A lövések zajára futva s kivont karddal érkezett oda Cossolat íjászkai élén, s majd felvetette a méreg, látván, hogy az ő városában kezet mertek emelni Thomassine-ra, kit szigorú erkölcsű hugenotta létére szerfelett kedvelt. De nem kevésbé kedvelte a Három Királyok fogadósnéját is, s nem tudom, beérte e kettővel, lévén az effajta ember telhetetlen.

Gyertyákkal világítottuk ki a túbolt szalonját. Thomassine igen szép volt izgalomtól kipirultan, zilált öltözkében: keble félig födetlen hullámozott. Még nála is szebb volt azonban Gertrude de Luc úrhölgy (én legalább úgy véltem, amilyen ostoba voltam), ki addig meg sem jelent zavartan s pirulva, míg nyakig be nem gombolkozott. Cossolat, ki vele szemben ült, úgy megbámulta, hogy féltékennyé tett volna a hölgyre, ha jogom lett volna őt féltetni. Samson borát kortyolgatta - Azais mindenkinek töltött -, s minduntalan azt hajtogatta: „Mi volt ez? Mi?”, s erősen bosszantotta, hogy hölgyét így megijesztették. Ő csakugyan egymaga elbánt volna e bitangokkal, ha fegyvere lett volna, csak hogy nem lehetett nála fegyver, mivel egyenest az iskolából jött ide, hol tilos volt ölőszerszámot viselni.

- Kapitány - Thomassine keble viharosan hullámozott -, mire valók íjászkai, ha nem védik meg a becsületes montpellier-i embereket? Pierre de Siorac nélkül egyikünk sem élne már.

- Haj, kedves Thomassine-om, a város nagy, s íjászaik nem lehetnek mindenütt egyszerre - felelte Cossolat. - Úgy nyüzsög errefelé ez a gaz fajzat, mint pincében a patkány, s a bordélyok, csapszékek rosszabbak Augiasz istállójánál, hiába jőne rájuk akár egy folyó, az is kevés lenne meg-

tisztítani őket a bennük lakozó söpredéktől. Százszor is megmondtam neked: ha egy fehércseléd, kit gazdagnak vélnek, egyedül lakik, úgy vonzza a tolvajokat, mint mágnes a vasport. Fogadj őt s fegyverezd fel!

- Ugyan kit fogadnék ide? - kérdezte Thomassine. - Sok olyat ismertem, kit tulajdon őrizője fosztott ki s ölt meg a tetejébe.

- Thomassine, ha adsz a tanácsomra, fogadd meg Espoumelt, mihelyt megjő a királyi kegyelem, s ő elhagyja börtönét.

- Én édes Jézusom! - szörnyülködött Azais. - Egy corbiéres-i haramia! Itt! Két fehércseléddel! Hisz megbecstelenítene!

S míg ezeket mondta, kihívóan pillantott Miroulra. Tán féltékeny akarta tenni vagy kissé felingerelni. Ám Miroul úgy ismerte a leányzót, mint a tenyerét, tehát, nyugodt maradt és hallgatott.

- Espoumel végzett a rablóélettel - erősködtem. - Alapjában véve nem vérszomjas ember, éppen ellenkezőleg. S ha jól bánnak vele, ha kímélik büszkeségét - mert az igen csiklandós! -, hű lesz, mint az eb.

- Majd meggondolom - felelte Thomassine, ki nagylelkűsége ellenére jól megnézte, mire adja ki pénzét; oly nagyon szegény volt valaha Cévennes-ben, hogy azóta is attól remegett, ismét az lehet öregkorára.

Thomassine elnémult, s mind hallgattunk valameddig, ám e nagy némaság közepette egy percre sem tétlenkedtek a szemek. Samson majd fölfalta tekintetével szíve hölgyét, ki szeméremből lesütötte a magáét, mindazonáltal jól látta, mi merőn bámulja őt Cossolat. Thomassine lopva pillantgatott rám, s nemigen merte kacsintásaimat viszonzni, nehogy kihozza sodrából az íjászkapitányt, holott az nagyon is jól tudta, mihez tartsa magát. Mi Azaist és Miroult illeti, versengve kerülték egymás tekintetét, s én a magam részéről igen szórakoztatónak véltem a szemek e játékát.

- Siorac, feleljen, kérem - törte meg végre a csendet Cossolat, nagy nehezen kizökkenve a szép normann nő szemléléséből. - Mihez kezd vajon azzal a sok kis bábuval, melyet Espoumel farag kendnek börtönében?

- Az titok, kapitány - feleltem -, de kegyelmednek, kit barátomnak hiszek, elárulom. A peteták egyik részét kifestvén angol katonává változtatom, más részét ugyane varázslat által franciává, Miroul megépíti nekem kivágott keménypapírdarabokból Calais bástyáit és fellegvárát, s én terveim szerint egy szép napon bemutatom majd a kis Anne de Joyeusenek, miképpen vette vissza Guise, Dandelon, Sénarpon, apám és sok más vitéz Calais-t az angoloktól, minekutána két teljes évszázadon át bitorolták.

- Bámulatos gondolat! - ismerte el Cossolat. - Joyeuse úr el lesz ragadtatva, s még inkább a kis Anne, ki örökké hadakozásról s vitézségről álmodik. Mikor kérhetek kihallgatást az úrnak?

- Jövő hét csütörtökére elkészülök - mondtam, látva buzgalmát, afeletti örömét, hogy közbenjárhat e vállalatban, melyből reá is háramolhat némi dicsőség.

Cossolat eltávozott íjászaival (kiknek Azais az utcára vitt ki bort), s akkor Gertrude de Luc úrhölgy kijelentette galambszelíd hangon, de elszánt tekintettel: négy szemközt kíván velem beszélni. Én ígent mondtam, s Azais, úrnője intésére, ki nem nézte éppen jó szemmel a dolgot, elvezetett egy kis szobába - ahogyan Thomassine mondta: a kis szalonba.

Samson csodálkozva bámult utánunk, szólni mégsem szólt semmit. Mihelyt becsukódott mögöttünk a szoba ajtaja, Gertrude úrhölgy a nyakamba borult:

- Mennyire örülök, fivérem, hogy láthatom - szólt s erővel magához vonván, csókokkal borította el arcom -, s hogy így tanúsíthatom, mi páratlan gyengédséget érzek kegyelmed iránt, amiért oly sok szép levelet írt nekem Rómába, hol imába merülten éltem.

- Hölgyem - mondtam, igen megindulva tulajdon nővéri jogaiba s az én erényembe vetett bizodalmán, melynek folytán nem áthat így becézgetni, holott e becézés éppen nem hagy hidegen -, hölgyem - mondtam tehát kissé elfúló hangon s nagyokat nyelve -, leveleimben csupán ama nagy nagy szerelem tolmácsa voltam, melyet hőn szeretett öcsém táplál kegyed iránt.

- Tudom, tudom! - vetette rám vakítóan égbék szemét, két puha tenyerét arcomra fektette (s be puha volt az a tenyér!). - Hanem a szavak mégis kegyelmedtől jöttek, s igen-igen édesek s gyönyörűségesek voltak! Bizonyára kegyelmed is szeret - hogyan is talált volna máskülönben oly szívet melengető szavakat?

- Nem, asszonyom, nem szeretem - feleltem, mert beszédét veszedelmesnek véltem, mindazonáltal nem mertem s nem is akartam arcomat tenyeréből kiszabadítani, sem szememet az övéről levenni.

- Csakugyan? Igazat szól? - kérdezte ajkát elbiggyesztve. - Avagy holmi szolgáló van a dologban, kibe beleszeretett, mit sem törődve alacsony származásával s rangjával?

Ez visszatetsző volt szememben; végre leesett róla a hályog. Kibontakoztam a hölgy keze közül, elléptem tőle karnyújtásnyi távolságra, s eltökélten mondtam:

- Asszonyom, úgy hiszem, beszélni kívánt velem.

- Ó, a dolog igen egyszerű - váltott hirtelen más és nagyon is határozott hangra. - Azt mondtam Caudebecnek, unokahúgomnál szállok meg, s úgy gondolom, jó lenne a sok jövésmenés elkerülésére s mindannyiunk biztonsága végett, ha kegyelmed megkérné Sanche mestert, engedje meg, hogy Samson itt maradjon éjszakára, míg e városban időzöm.

- Jaj, asszonyom, a dolog nem olyan egyszerű, mint véli. Sanche mester szigorú erkölcsű férfiú, nem tűr el bizonyos bűnöket, ha természetsszerűleg hajt is rá ifjú vérünk. Mi több, apámuram az ő gondjaira bízta Samsont, s én nem tudom, hajlandó-e e gondot, ha csak egy-két napra is, egy ismeretlen hölgyre testálni.

- De fivérem, kérem, gondolja meg, mi nagy veszedelemben forgok e házban! - szólt, s kezét kihúzta az enyéből, de csak azért, hogy mindjárt nyakam köré fonja. - S hogy mi érheti Samsont éjjeli utain, s a veszélyt, melyben kegyelmed maga is forog - s arcát az enyémre hajtva oldalvást pillantott föl rám. Két rózsás ajka kicsit szétnyílt, s kék szemében könny csillant.

Szent Antal szakállára! gondoltam, be nagyra van magával ez a jámbor özvegy! S minden férfit oda vezet, hová akar, orruknál s más részüknél fogva! Szerencse, hogy hamarosan továbbindul Normandiába! Mert előbb-utóbb igen meggyötörné Samsont.

- Ūrnöm, engedelmes jobbágya vagyok - fejtettem le karját a nyakamról, azon ürüggyel, hogy tiszteletteljes csókokkal kívánom kezét elhalmozni (noha még e csókok is jobban estek temnek-lelkemnek, mint illetet volna) -, s megteszem, ami tőlem telik, de nem ígérhetem meg, hogy Sanche mester meghallgatja esdeklésemet.

Gertrude úrhölgy hátraszegte fejét, s összehúzta a szemét:

- Tehát kérjem meg Cossolat kapitányt, hogy állítson e ház elé őrt oltalmamra? - kérdezte.

Hej, boszorkány, hiába sütötted le a szemed, jól láttad te, mennyire bosszantanak Cossolat rád vetett pillantásai.

- Ūrnöm - feleltem hidegen -, ha Sanche mester nemet találna mondani, a kegyed helyében én csakugyan ezt tenném.

Ismét megcsókoltam a kezét, s Miroult magamhoz szólítva, csalódottan, sőt sötét gyanúval elteltlen e szép Kirké iránt, hazaindultam. Nem tudtam, mihez akar kezdeni a sok férfival, kit pórázára próbál fogni, s úgy sejtettem, ő maga sem tudja. Haj, haj, most látom csak, milyen is ő valójában, gondoltam. Hát nincs benne szemernyi ártatlanság sem? Még irántam való szeretete sem ártatlan? Ily jól elrejtezett volna mostanáig a kacér nő a szemérmetes mögött? Vagy Róma és a rómaiak tették olyanná, amilyen ma: szerelemvágyóvá, férfira éhessé, s nem is egy férfira, hanem mindre.

Elsötétült előttem a világ a gondolatára is, hogy hön szeretett öcsém tán az én hibámból futott e hölgy karjai közé, s e karok korántsem oly lágyak, mint hittem volt. A patikában nagy hévvel bizonygattam Sanche mesternek, mennyi veszély les ránk esti utainkon, addig-addig, míg meg nem engedte, hogy Samson fegyverestül a túboltban háljon. Gertrude úrhölgynek nem kell tehát naponta találkoznia Cossolat kapitánnyal, s nekem sem lesz többé alkalmam őt látni, mi csakugyan jobbnak tetszett, mivel pillanatnyi kedélyállapotom szerint hol túlságosan is kedveltem őt, hol nem eléggé.

Cossolat nem feledte el, mire kértem, s a következő hét csütörtökjén, délután három óra tájban Joyeuse úr elküldte hintáját (a hintó zörögve-csörömpölve dübörgött végig a Lécfaragó utcán), s házába vitette fakatonáimat, Calais bátyáit s fellegvárát meg a várost körülölelő tengerszorost - ez utóbbi is keménypapírosból készült, s kékre festettük, de bizonynyal nem volt oly jeges, mint hajdanában, január közepén az igazi tengerszoros, amikor Guise hercege, a herceg fivérei, Sénarpon, édesapám és még sokan nyakig belegázoltak, hogy rohamra induljanak a fellegvár ellen.

Úgy hittem, egyedül Anne de Joyeuse lesz krónikám nézője-hallgatója a palota nagytermében, de nagy meglepetésemre a teremből kihordták a szőnyeget, nagy asztalt, az így előállt üres helyet karosszékekkel, zsámolyokkal rakták körül, s mindenki ott ült reám várakozva: Anne, fivérei,

nővérei, maga Joyeuse úr főbb tisztjei körében (Cossolat mögöttük állt), s amitől kis híján a szívverésem is elállt: ott trónolt Joyeuse úr szép hitvесе is, ki íme nem átalit magas rangja s előkelősége ellenére e hadi spektakulumon részt venni. Királynői díszben - s kissé annak is vélve önmagát - üldögélt udvarhölgyeitől körülvéve, kik ékességre alig maradtak el úrnőjük mögött: csupa zizegő seiyem, csupa gyöngy s jó illat volt valamennyi.

Először Joyeuse urat köszöntöttem, nem túlságosan esetlenül, legalábbis magamban azt reméltem. Majd megcsókoltam Joyeuse úrnő drága gyűrűk borította kezét, nem tiltván meg közben tekintetemnek, hogy elárulja, mit érzek szépsége láttán.

Kezdetben meglehetősen elfogódottá tett a fényes közönség, hanem mihelyt kissé belemelegedtem a beszédbe, feledtem, hol vagyok, s egyedül arra volt immár gondom, hogy a lehető legjobban adjam elő a haditett történetét, mely megszabadította az országot az utolsó angol megszállóktól, s apámnak báróságot szerzett.

Ez alkalomra elkértem a küklopszi Balsától hatalmi jelvényét (s ámbár nagyon nem szívesen, végül odaadta, mert nem tudta, hogyan tagadhatná meg), tehát az ő hosszú pálcájával dirigáltam Miroult, ki hajlékonyan s karcsún a padlón kuporgott. Rá-ráböktem azokra az angol avagy francia katonabábokra, amelyeket ide vagy oda kellett áthelyeznie, aszerint, ahogy a csata s a róla szóló krónika bonyodalmai megkövetelték. Katonásan szóltam, s tőlem telhetőleg ugyanazon az eleven, vidám, pergő hangon, melyen apám adta elő annak idején Mespechben haditetteit.

Espoumel kis ágyúkat is faragott nekem, én befestettem őket bronzsínűre, s ezek az ágyúcskák el is sülték pálcám intésére némi lőpor s kanóc segítségével, amin Joyeuse úr és a tisztek csak mosolyogtak, Anne ellenben és Anne fivérei ámuldoztak, annál is inkább, mert abban a pillanatban, amint csatakiyóim eldőrdültek, Miroul ügyesen lerántotta a fellegvár falának egy sávját egy hosszú fonál segítségével. A gyermeki hiszékenység szemével nézve ágyúim rést látszottak ütni a vár kőfalán.

- Aj, Siorac úr! - tapsolt örömtől pirosan a kis Anne. - Aj, ez kész csoda! És most rajta, rajta, menjünk neki az átkozott angoloknak!

- Uram - nyújtottam oda neki pálcámat -, kérem, tiszteljen meg azzal, hogy maga vezényli a rohamot! - Mire talpra ugrott, elkiáltotta magát: „Haj-rá! Haj-rá!” s a pálcával egész csomó francia katonára bökött. Miroul bemasírozta őket a résen.

- Lassan a testtel, fiamuram! - kiáltotta Joyeuse úr. - Ne fossza meg magát ennyi katonájától! Tartalék is kell a harcoló csapatok megsegítésére. Még nem vette be a várost, fiam. Csak és csupán a fellegvárat foglalta el. S nem bizonyos, hogy sikerül megtartania.

Ez szeget ütött kis Anne fejébe. Felém fordította szép, komoly gyermekarcát, s én újfent elgyönyörködtem benne. Ragyogó szépsége, mely már ily zsenge korban is kitüntette társai közül, becsessé tette arca minden rezdülését.

- Siorac úr, hány katonával rohamozta meg a fellegvárat Guise herceg úr? - kérdezte édes, csengő gyerekhangján. - Ötszáz közkatonával és több nemesúrral.

- Kik között ott volt, ha jól emlékszem, atyjaura is - szólt igen udvariasan Joyeuse úr.

Szívem mélyéig meghatottan, néma meghajlással viszonoztam szavait.

- Hát Guise herceg úr? - kérdezte Anne.

- Ő vezette a rohamot - feleltem -, ám mihelyt a fellegvárat elfoglalták, visszatért a tengerszoroson át a partra, nyakig vízben gázolva, hogy a zöm élére álljon.

- Ejh, az ő helyében én a fellegvárban maradtam volna - toppantott felindultan Anne -, hogy elsőnek hatoljak be a városba!

Nem tudván mit felelni, tanácskérően néztem Joyeuse úrra, s ő igen komolyan válaszolt fiának:

- Nem, Anne, ezt nem tehettem. Az az ötszáz francia, ki a fellegvárat bevette, igen veszedelmes helyzetbe került, hiszen a városban még az angol helyőrség volt az úr, és nekik is voltak ágyúik. Guise úr igen bölcsen tette, hogy visszatért serege zöméhez a szárazföldre, hogy a szükséghez mérten oda vonja vissza a fellegvár megszállóit avagy megkettőzze létszámukat.

Anne csupán bájos fintorral felelt apjának, ki nem állhatott ellen fia búbajos arcjátékának, ahogy később III. Henrik sem, s kegye jeleivel halmozta el értük Anne-t. Közülük legalább egy fatális lett rá nézve, s ha gyerekfejjel jobban odafigyelt volna Joyeuse úr ismételt bölcs tanácsaira,

nem esett volna el huszonhat évesen ama hadsereg élén, amelyet III. Henrik bízott rá, s amelyet ő oly bátran, oly esztelenül, oly szilajon vezetett.

- Miért is nem enyém e sok katona! - mondta Anne, amint befejeztem. - Minden áldott nap gyakorlatoztatnám őket!

- Hisz a kegyelmedé valamennyi, uram - mondtam -, s az ágyúk és a bástyák nemkülönben. Azért hoztam el ide, hogy kegyelmednek adjam.

- Apámuram, hallotta ezt? - emelte apjára Anne elragadtatott kék szemét.

S választ be sem várva, kihasználva azt a körülményt, hogy éppen letérdepeltem, és felállítottam egy bábút, melyet a pálca leütött, Anne a nyakamba ugrott, s összecsókol, úgyhogy könnyekig elérzékenyültem.

Amint felegyenesedtem, Joyeuse úr elhalmozott bókjaival, s ígéretet tett rá, igaz, köntörfalazva s meglehetősen homályos szavakkal, hogy megtéríti a költséget, melybe azért vertem volt magam, hogy kis hadseregemet előállítsam. Ennek utána elköszönt, Joyeuse úrhölgy csókra nyújtotta ujjai hegyét, s a társaság eltávozott. Amint magunkra maradtunk Cossolat-val, ő átfogta vállamat, s a fülembe súgta:

- Szent Antal szakállára, Siorac, a mai nappal jócskán előbbre jutott Joyeuse úr kegyeiben. Hanem ha kegyelmednek lennék, én nemigen számítanék a beígért jutalomra; emberünk vajmi fukaron méri a pénzét, részint természetes hajlamból, részint szükségből.

Igyekeztem jó képet vágni a dologhoz, amennyire bírtam, holott keservesen csalódtam. Titkon igenis arra számítottam, hogy Joyeuse bőkezűsége folytán ismét feltölthetem erszényemet némi pénzzel, ha nem többel, hát legalább annyival, amennyit nagy nehezen kicsikartam Samsontól papirosra, festékre és Espoumel díjazására. Ilyenek, lám, a nagyurak! gondoltam. Nekik mindenhez jusuk van! Holnapra Joyeuse úr feledi szavát, s én örökre búcsút mondhatok huszonöt aranyamnak!

- Ej, kapitány, ne is beszéljünk róla. Potomság! - mondtam.

- De kit látok közelegni szélfúttá vitorlaként dagadozó szoknyában? - váltott hirtelen hangot Cossolat, s a szeme felvillant. - Egy udvarhölgyet. Ha jobban meggondolom, tán mégis kerül némi jutalom, ha másfajta is...

- Siorac úr - állt meg előttem az udvarhölgy, s picit bókolt, gondosan rangomhoz mérve a főhajtás mértékét. Cossolat-t mintha meg sem látta volna. - Joyeuse úrnő kegyeskedik lakosztályába hívni az urat.

Mélyen meghajoltam.

- Hölgyem, Joyeuse úrnő óhaja számomra parancs. - S követtem a leányzót fényűző szobák tömkelegén át, szememet le nem véve hátáról, mi nagyon megnyerte tetszésem, mert csinos, nyúlánk barna teremtés volt, hellyel-közzel igen alkalmas gömbölyűségekkel, s roppant kecsesen lépkedett.

- Uram - fordult hátra kisvártatva félig sértetten, félig nevetve -, kérem, haladjon inkább mellettem. Nem szeretem, ha majd felfalnak, különösen hátulról.

- S hát oldalról - kérdeztem mellé lépve -, nem leszek-e éppoly falánk?

- Nem, uram, én majd szemmel tartom.

- Hölgyem - mondtam -, ha már az a kitüntetés ért, hogy kegyed kísér, nem tudhatom-e meg nevét? Hisz kegyed ismeri az enyémet.

- Uram - felelte ő büszkén, de bujkáló mosollyal szája szögletében -, a nevem Aglaé de Méról. Apám Languedoc leggazdagabb nemesura, hajadon vagyok, s nincs szándékom feleségül menni egy périgord-i másodszülötthöz, kinek üres a zsebe, ha mégoly falánk szemű is, mint kegyelmed.

- Ej, hölgyem - nevettem nagyot -, ki beszélt kettőnk közül elsőül házasságról? Kegyed vagy én? Mi engem illet, beérem a látvánnyal. Tovább nem merészkedem.

Hogy így rátromfoltam, Aglaé szava is elállt egy percre. Aztán elnevette magát.

- És nem áttal tovább bámulni - szólt, észrevéve, hogy le nem veszem róla a szemem.

- Úrnöm, innen oldalról mást látni, mint hátulról.

- Akkor haladjon előttem! - parancsolta Aglaé.

- Mint a rabok! - feleltem, de a játék mulattatott, tehát engedelmeskedtem. Pár pillanat múltán megszólaltam, a fejemet sem fordítva hátra: - Gondolatban megint csak kegyedet látom. Tehát valóban rabja vagyok, de csupán csak szépségéé.

- Szép kis foglyot ejtettem, mondhatom! - csúfolódott Aglaé. - Egy másodszülöttet! Egy pénztelen nemesúrfit, ki a tetejébe orvosnak tanult! Piha!

- Ne vesse meg az orvosokat, hölgyem! Igen szép kúráknak vetném kegyedet alá!

Felnevetett, majd bekopogott egy ajtón; s amint az megnyílt előtte, belépett; nagyot bókolt, és jelentette:

- Asszonyom, itt van. Valóságos szörnyeteg, de mulattató.

- Jöjjön be! - szólt Joyeuse úrhölgy, s amint megpillantottam őt s körülötte az udvarhölgyeket, kik valamennyien csillogó szemmel, veszedelmesen mosolyogva s hegyes fogacskáikat mutogatva, csúfondárosan mustráltak, úgy éreztem magam, mint ama szegény keresztények egyike, kiket elevenen vetettek oroszlánok prédájául. Mindazonáltal tetszett is a dolog s bíztam benne: elkerülöm én az ő törvéteiket.

- Megmondaná-e, uram - mért végig szigorúan Joyeuse úrnő, s én csak azért nem riadtam jobban meg, mert úgy sejtettem, komédiázik -, miért óhajt mindenáron beférkőzni Joyeuse úr kegyeibe?

- Ej, úrnőm, miért akarna az ember bárhová beférkőzni, ha nem a gyönyörúségért, mire ott lelteni vél?

S ezt oly hangon s oly pillantás kíséretében mondtam, hogy Joyeuse úrnő nyomban megfedkezett tulajdon rangjáról, s elnevette magát, miként udvarhölgyei is, szemérmetlen kis sikolyokkal tarkítva nevetésüket, s Aglaé elkiáltotta magát, de úgy, mint aki büszke rám: „Hát nem megmondtam, úrnőm? Szörnyeteg”.

- Uram, kegyelmed csakugyan igen orcátlan - rejtette nevető arcát legyezője mögé Joyeuse úrnő. - Nincs közel s távol nemesúr, ki úgy merészelne rám bámulni, mint kegyelmed tette, míg ujjaim hegyét megcsókolta. Mi több, majd felfalta ujjaimat; holott az illem azt kívánja: éppen csak érintse ajkával őket.

- Ej, úrnőm, ha bámulni is, csókolni is tilos, mi gyönyörúséget leljen az ember a köszönetben?

Mire a hölgyek ismét jót nevettek, fogukat villogtatva, s keblüket hullámoztatva:

- Gyönyörúséget, uram? Hát mindig csak ezen jár az esze? - háborgott az úrnő.

- Mi másra gondolhatnék, úrnőm, míg lába előtt heverek - kiáltottam; s leborultam elé.

Joyeuse úrhölgy oly arcot vágott, mint akit vérig sértettek, hanem én úgy láttam, csak tetteti magát, s nagyon is kedvére van, ha egy férfi a lába előtt hever.

- Uram, tudja meg mindenekelőtt - mondta -, hogy hitvesi erényemhez nem fér szó, s ha örömet nevetek is olykor, az még nem bűn. És ámbár ahány csinos nemesúr csak van Languedocban, az mind nekem teszi a szépet, udvarlóimat nem boldoggá, hanem vértanúvá teszem.

- Úrnőm - feleltem, továbbra is térdepelve, de változatlan szemérmetlenséggel méregetve őt -, szakasztott így gondoltam én is, de oly sok és annyiféle szépséget látok úrnőmben, hogy szíves örömet lennék vértanúja, ha megengedné.

- Hát oly szépnek vél, uram? - kérdezte ő leplezetlen kacérsággal. - Pedig azt beszélük, homlokunk keskenyebb a kelleténél.

- Úrnőm, a keskeny homlok az értelem jele. Ezt állítja Hippokratész aforizmaiban. S ugyan ki nézné homlokát, amikor ott van a szeme, s az nagy és mély, aranyfényű és árnyékos, mint a tengerszem?

Itt az udvarhölgyek ajkáról, ámbár titokban össze-össze mosolyogtak, a csodálat sóhaja lebent el, profán „ámen” gyanánt.

- A szemem megjárja - felelte Joyeuse úrnő -, hanem rossz nyelvek azt beszélük, az orrom hosszabb a kelleténél.

- Hosszabb, úrnőm? Inkább előkelő. S ugyan ki nézné orrát, ha lágy, húsos ajkát csodálhatja, mely közül hófehér igazgyöngyök kandikálnak ki?

- A szám megjárja, csakugyan - felelte ő, legyezőjét hajtva -, a számmal elégedett vagyok, hanem a gonoszok, kikről szölok, gyakorta ócsárolják nyakamat is, mondván: vastagabb a kelleténél.

- Vastagabb, úrnőm? Ostobaság! Kötelet érdemelnének balítéletükért ama gonoszok! Szólhatok-e nyíltan, úrnőm?

- Szóljon, uram.

- Ha a természet ily párnás nyakkal áldotta meg, úrnőm, bizonyára csókok fészkenek szánta azt.

- Uram, ez túlmegy minden határon! - riadt meg a hölgy. - Még hogy csókok fészke! Hallották, hölgyeim?

- Úrnőm, szörnyeteg, de igazat beszél - felelte Aglaé.

- Legyen hát fészek - biccentett Joyeuse úrnő. - S mint vélekedik vállamról, uram?

Nos, az úrnő minden porcikájára sor került, olvasóm, vállától talpáig, ama részeket kivéve, melyeket nem szokás megnevezni, sem mutogatni - oly mohón vágyott bókokra Joyeuse úrnő, ki immár eljutott abba a korba, amikor romlásnak indul a női szépség, s erről ezer apró, könyörtelen jel tanúskodik. Kezdetben titkon mulattam a dolgon, hanem amint megsejtettem, micsoda pánik rejlik e neveléses játék mögött, feledtem gúnyt és nevetést, s immár csakis megnyugtató próbáltam az úrnőt. És hibátlanul eljátszottam a vértanú szerepét, noha szentül hittem, nem az a vértanú, ki a földön térdel, hanem az, ki az öregségtől rettegve ennyi, s ily képtelen bókot követel.

- Úrnőnk - szólt Aglaé, amikor végre eljutottunk a hölgy lábáig (s tovább már nem mehetünk) -, úgy vélem, e szörnyeteg igencsak beválna vértanúnak, ha jó nemesi családból származna.

- Jó családból, hölgyem! - mondtam, megbántottságot tettetve és talpra ugrottam. - Apám a ceresolei csatamezőn lett lovag, Calais bevételekor báró. Van-e szebb s jobb útja a nemessé válásnak?

- Ez megjárja a férfiaknál - szólt nagy komolyan Joyeuse úrnő -, de uram, ha meg nem sértem, megkérdezhetem-e, mielőtt látogatásait elfogadnám, ki az édesanyja?

- Istenben boldogult édesanyám született Castelnau de Caumont volt, úrnőm.

- Caumont? A castelnau-i és milandes-i Caumont-ok közül való? - kérdezte az úrnő.

- Közülük.

- A Caumont-ok jó vérű, törzsökös périgord-i nemesi családból valók, s mi több, jóllehet eretnekek, nekem unokatestvéreim.

- Unokatestvérei, úrnőm? - kaptam el röptében a szót. - Tehát rokonának tekinthetem magam? Micsoda megtiszteltetés!

Akkor az úrnő lesütötte szép aranyfényű szemét, s úgy tetszett: rokonságunk pontos fokát igyekszik lemérni aggályos gonddal egy finom mérlegen, majd minekutána alaposan meghányta-vetette a dolgot, így szólt:

- Annyira igen, uram, hogy én kisöcsémnek szólítsam, de nem annyira, hogy kegyelmed unokanővérenek nevezzen.

- Aj, be szép mondás, úrnőm - kiáltotta Aglaé. - Mindenkinek elmondom majd!

És az udvarhölgyek megint rákezdték vihorászni, tapsolni és kotyogni, mint csipegető tyúkok. Én előbb elbúsultam, elgondolván, hogyan fogadja majd a montpellier-i nemesség úrnőnk életét. De csodálatosképpen nem jártam pórul, mert mihelyt az éle keltette nevetés elült, annyi ragadt rajtam az egészről, hogy Joyeuse úrnő vér szerinti „kisöccse” vagyok - ámbár e címre, mint utóbb megtudtam, nem volt semminő jogom. A derék hölgy csupán azért tüntetett ki velem, hogy botrány és az etikett sérelme nélkül elfogadhasson lakosztályában egy oly jeltelen személyt, amilyen én voltam, a périgord-i másodszülött, ki a tetejébe orvosnak készül.

- De jaj, kisöcsém - mért végig nyeles pápaszemén át az úrnő -, most, hogy jobban megnézem, látom, miféle maskarában jár kegyelmed! Tetőtől talpig feketében! S az a kicsiny gallér! szűk nadrág! Ily szegényes öltözképpen nem tiszteleghet nálam, uram!

- Ó, úrnőm, elevenemre tapintott! - kiáltottam, szerfelett restelkedve e szemrehányás miatt.

És azon melegiben elbeszéltem a kék selyemujjas történetét, melyre apámtól pénzt kértem, s amelyet Sauveterre a testvériség nevében megtagadott, tudják, miképpen, és szó szerint citáltam szavait. Amin jól nevetett Joyeuse úrnő, s papagájai még jobbat.

Azt hittem csakugyan, sosem hagynak már fel nagy nevetetnékjükben a pukkadozással, vihorászással, tollázkodással és szökődéssel.

- Jaj, kisöcsém, kérem, ne vegye zokon derűtségünket - mondta az úrnő, kinek, láttam, nincs köböl a szíve. - Mi tagadás, furcsa szokásaik vannak a mi hugenottáinknak!

- Ni, most jut eszembe, úrnőm - szólt közbe Aglaé -, Joyeuse úr jutalmat ígért Siorac úrnak a kis hadsereg fejében, mellyel Anne úrfi megajándékozta. Abból kiöltözhetne.

- Aglaé, tartsa mindig eszében - vágta rá az úrnő -, hogy Joyeuse úrnak két emlékezete van. Mi neki jár, arra igen jól emlékszik. Amivel másnak adósa, arra soha.

E mondását is heves taps jutalmazta, gondolhatni, ámbár az udvarhölgyek éppen nem először hallották, mint Aglaétól megtudtam.

- Kisöcsém, mennyit költött kis hadseregére? - kérdezte az úrnő, miután ezt a tömjént is belehelte.

- Nem is tudom, úrnőm - adtam a hanyag nagyurat. - Nem számoltam utána.

- No de mégis?

- Ötven aranyat.

- Derék dolog - ingerkedett Joyeuse úrhölgy, kinek esze is volt, szelleme is, mihelyt nem a szépségéről volt szó. - Mint vérbeli nemes, nem számolgatja kiadásait. De mint vérbeli hugenotta, hajszálpontosan tudja, mennyit költött.

Hosszan nevettek e mondásán is. Hanem tudván, amit tudtam, galambszelíden hallgattam, türtem, hogy a rovásomra mulassanak, s a folytatásra vártam. Ami nem is maradt el, és fölülmúlta legmerészebb várakozásomat is.

- Aglaé - szólt az úrnő -, kísérd ki kisöcsémet, és számolj le a kezéhez kétszáz aranyat az én ládikámból.

Azzal csókra nyújtotta kezét, s mivel a hálától elállt a szavam, némán borítottam el csókja-immal ujjá hegyétől csuklójáig s csuklójától tenyeréig.

Hevességemen kissé megütközött, de inkább nevetve, semmint bosszúsan mondta:

- Kisöcsém, szerdán tegye tiszteletét nálunk illő öltözkében, s kérem, adja vissza a kezemet, mielőtt egészen felfalná. Mire eltávoztam, nagy nevetés közepette, s boldogságban úszva, úgyhogy a lábom alig érte a földet. Aglaé kísért ki, s ha jól láttam, meglehetősen borús képet vágott.

- Uram - mondta, mihelyt hallótávolon kívül kerültünk -, meg kell vallanom, kegyelmed valóságos szörnyetege a becsvágynak, ügyességnek és csalárdságnak.

- Csalárdságnak, hölgyem? - álltam meg hirtelen, s felháborodottan, szigorúan mértem őt végig.

- E szó megbántotta, tehát visszavonom - riadt meg felindulásom láttán. - De azt csak nem tagadja, uram, hogy ügyes, amire bizonyosság a sok elhangzott bók.

- S rosszat tettem-e velük? - kérdeztem, igen önérzetesen. - Nem vagyok-e Joyeuse úrnő vértanúja? Nem ez-e a dolgom?

- Igaza van, uram, bocsásson meg nekem - tette kezét nyugtatólag karomra. - De szeretem úrnőmet, bogarai ellenére. S nagyon fájt nekem, ami történt, holott fölöttébb mulatságosnak látszott. Tudja meg, uram, volt idő, amikor csak úgy nyüzsögtek úrnők körül a buzgóbbnál buzgóbb vértanúk. Akkor bezzeg nem szorultunk rá, hogy efféle sárgacsőrű úrfiakhoz leereszkedjünk.

- Én sárgacsőrű, hölgyem - kiáltottam -, én, aki harcoltam Lendrevie-ben és porrá zúztam a corbiéres-i haramiákat?

- Könyörüljön rajtam, uram, s ne kérkedjék ily nagy hangon vitézségével, eleget hallottunk róla anélkül is. S kérem, ismerje el: a meztelen igazság az, hogy kegyelmed másodszülött, szegény, mint a templom egere és orvosnak tanul.

- Szegény, mint a templom egere? - nevettem Aglaéra. - S hát az a pénzecske, melyet kegyed fog kezemhez leszámolni? (És el sem tudják képzelni, mi szépen csengtek ama aranypénzek, amint erszényembe besepertem őket!)

- Potomság! - biggyesztette el száját Mérol kisasszony. - Apám jövedelme százezer librára rúg évente. Úgyhogy illendőképpen nem mehetek nőül más férfihoz, csak olyanhoz, kinek jövedelme legalább feleakkora. Ilyen ember mindössze négy van mifelénk, s mind a négy oly rút és fertelmes, hogy sorra kikosaraztam őket. Sorsom ezzel megpecsételtetett, leányként halok meg.

Ettől fogva őt is más szemmel néztem. S nagyon meglepődtem: ily szomorú sorsra juthat egy gyönyörű szép s dúsgazdag hajadon is? És azt gondoltam magamban: jobban megfontolva, nagy kár és sajnós, hogy az arany parancsol az embernek, ahelyett, hogy ő parancsolna neki.

- Hölgyem - mondtam félig komolyan, félig évődve -, ha valaha szert teszek ötvenezer libra jövedelemre, s nem lesz ellenére, szívesen megkérem a kezét, egy feltétellel: ha felhagy a medicina, ez isteni tudomány becsmérélsével.

- Isteni, uram? - vont a fel Aglaé a szemöldökét.

- Ha életünk Istentől ered, nem hozzá fogható cselekedet-e visszatartani, amikor elhagyni készül bennünket?

- És visszatarthatja-e, uram? - kérdezte ő.

Igen, véltem én, ő meg rávágta: nem. Így disputáltunk még egy darabig, és mivel a leányt mindig megörvendeztetni, ha megkérlik a kezét, bár ha csak tréfaképpen is, Aglaé felvidult, s végül így szólt:

- Menjen, szörnyeteg! Látom, szörnyeteg léte van szíve. Igen derék vértanú válhat kegyelmedből, ha Joyeuse úrnő mellé szegődik. S ámbátor az úr csupán másodszülött, orvosnak tanul és szegény, mint a templom egere, máris meglehetősen jó szívvel vagyok iránta.

Búcsúzóul futó csókot nyomott arcomra, s noha e csókot apja százezer librája magasából adta, mégis oly édesnek találtam, hogy rögvest viszonzottam: volt a szája sarkában egy igen kíváncsos gödröcske, arra nyomtam egy csókot, s véletlenül kissé meg is haraptam. Akkor fülig pirult, s elállt szeme-szája, mivel fogadok, soha nem volt még része hasonló kedveskedésben. Az újdonság meglepte, s talán tetszését is megnyerte. Láttam pirulását, s mert nem akartam megvárni, míg meglepetése haragba csap át, mélyen meghajoltam előtte és távoztam.

Egyenest a zsidónegyedbe futottam, hol igen szűk és sötét boltot tartott fenn egy Martinez nevezetű szabó. Úgy hírlett, ő remekli Joyeuse úr ujjasait. Eme Martineznek olajos bőre volt, hátát kétrét görnyesztette a mestersege, hanem máskülönben jól megtermett fickó volt, fekete szemének pillantása veséig ható, s mintha titkon örökké mulatott volna a világon.

Bemutatkoztam (talán kissé hangosabban a kelleténél, mivel a kétszáz arany felette megnövelte önbizalmamat), s megmondtam, kinél lakom. Sejtettem, tudja ő azt anélkül is, hisz marránus volt s boltja nem esett messze a Cévenols tértől, hol Sanche mester patikája állt, de nem szólt rá semmit, csak szakállát simogatta s merőn nézett rám ravasz szemével. Aztán előhozta és sorra bemutatta kelméit, behízelt gesztusokkal. Igen szép volt valamennyi, s a félhomályban, az ő keze között még szebbnek tetszett. Hanem az árukat nem akarta megmondani. „Piha! Az nem számít! Majd megbeszéljük!” S amikor végre mégis kibökte, mert erősködtem, olyan magas árat mondott, hogy hátrahőköltem, fejemhez kaptam, majd égnek emeltem a kezem és szó nélkül indultam az ajtóhoz. Martinez elkapta a könyökömet, visszahúzott, elhalmozott bókjaival, s könyörögve kért, ne hagyjam faképnél.

- Kliense leszek - mondtam -, de csak akkor, ha fele árért megcsinálja azt a ruhát.

- A feléért! Piha! hogy alkudozhat egy nemesúr egy szabóval!

- Uram, ellentétben bizonyos nemesurakkal, kiknek nevét jobb ha elhallgatom, tekintettel magas rangjukra, én készpénzzel fizetek. Vagy adja a feléért, vagy nem kell! A feléért - az is szép és jó pénz ám, s én csengő arannyal fizetek!

- Aj, uram, torkomra tette a kést! - jajdult föl Martinez. - Hát a haláloamat kívánja?

Jajveszékelésére összeszaladt a törzs, s a szűk, sötét boltot előzőnlötte a mester felesége, három fia, négy leánya, majd megfojtottak, annyit bókoltak, hízelkedtek, s már-már térden állva kértek: ne forgassam ki mindenéből az ő szegény apjukat. Én kitarítottam, mivel a jelenet majd annyira mulattatott, mint Martinezt, ki igazi maestróként dirigálta csapatát észrevehetetlen jelekkel s kacsin-tásokkal. Megvallom, ma sem sejtem, miért rendezte ezt a kutyakomédiát, hacsak nem azért, hogy véletlenül se alkudjak tovább. Amire úgysem gondoltam. De a fele árhoz ragaszkodtam, és nagy meglegedésemre Martinez végül engedett. Elégedettségem másnap nyomtalanul elillant, amikor Cossolat tudtomra adta, hogy ez a fele ár éppen a rendes ára e kelmének, Martinez még Joyeuse úrtól sem kér többet érte, holott őurasága soha ki nem egyenlíti számláit.

Azért nem volt kedvem hamar véget vetni a nagy siránkozásnak, mert Martinez négy leánya igen szép volt; azt sem tudtam, melyiken legeltessem a szememet, mígnem végül úgy döntöttem, sorra szemügyre veszem mind a négy búbajos hurit. Gazellaszemük szelíden csillogott a félhomályban, s én azt gondoltam magamban - mivel Aglaé az imént a házasságra terelte gondolataimat -, hogy nemesember létemre nem vehetem el egy szabó leányát, még kevésbé vehetek el jó keresztény létemre egy marránus hölgyet s a legkevésbé Aglaét, szegény másodszülött létemre. Haj, gondoltam, bármerre tekint is az ember, mindenütt sorompók állják útját! Ha világunkat csakugyan Isten teremtette s jónak teremtette, szeretném tudni, ki packázta azóta ennyire el!

Míg ezeken rágódtam, lassú léptekkel baktattam haza, a patikába, hol e jól indult, dicsősé-
gemre s hasznomra vált nap egyszeriben gyászra s fájdalomra fordult. Luc várt rám a szobámban;
megnyúlt képpel, szomorú tekintettel.

- Kedves Pierre - mondta tompán -, oly hírem van számodra, mely bizonynyal elszomorít. Ra-
chel úrhölgy elkergette Fontanette-et.

- Mikor? - kiáltottam, s a torkom elszorult.

- Csak az imént.

- Csak az imént?

- Egy órája sincs.

Ó, gondoltam, s iszonyú lelkifurdalás tört rám, az az óra, melyet alkuval vesztegettem el a
szabónál. Másként még itt értem volna!

- És hová ment? - kérdeztem, elcsukló hangon.

- Hisz éppen ez az! nem tudni. Senki nem tudja, hová való Fontanette s kik a szülei, hacsak
Rachel úrhölgy nem, aki felvette volt.

- Megyek Rachel úrhölgyhöz.

- Jaj, ne menj, Pierre! - pattant föl Luc. - Rachel úrhölgy igen bosszús. Kígyót-békát kiált
rád, s apámtól azt követeli: tegye ki nyomban a szűrődet; de ő nem akarja.

- Hadd kiabáljon, akkor is bemegyek hozzá.

Mindjárt le is mentem az első emeletre, s kopogtattam a hölgy ajtaján. Ő azt mondta, jöjjenek
be. Talán férjének hitt. Elszántan beléptem. Tükre előtt ült, s éppen piperészkedett, hanem amint
megpillantott a tükörben, kihúzta a derekát, megfordult, farkára állt, mint a kígyó (s én csodálkozva
láttam, milyen gonosz a szeme s milyen zsarnoki a modora e szép asszonynak), és megparancsolta:
hagyjam el a szobát.

- Asszonyom, kegyed elkergette Fontanette-et - mondtam.

- S az úr tudja a legjobban, miért - süvöltötte ő.

- Megtudom, asszonyom, mihelyt elárulja nekem.

- Nem beszélhetek erről - kiáltotta -, tiszta ajkamat nem kívánom beszennyezni a kegyelmed
mocskos ügyeivel.

- Fontanette beismerte, asszonyom?

- Uram, a leány meggyóna bűnét, én megtudtam, többet nem óhajtok mondani. - Hangja el-
elcsuklott izgalmában. - Ha rajtam állna, kegyelmed nem mocskolná be többé jelenlétével hajlékun-
kat.

- Hálás vagyok asszonyomnak keresztényi érzéseierért - mondtam meglehetősen nyugodtan -,
de mivel e dologban vétkesebbnek tudom magam szegény Fontanette-nél, arra kérem, mondja meg,
hová ment a kislány, s hová való, hogy segítségére lehessek nagy bajában.

- Megkapta a bérét, az elég neki.

- Engedelmeivel, asszonyom, úgy hiszem, nem sokra megy a bérével, s mindenképpen szük-
sége lenne egy baráti kéz támogatására.

Rachel úrhölgy mintha meg sem hallotta volna a kérdést, méltóságteljesen és könyörtelenül
hallgatott, rám szegezve drágakő szemét. Tovább próbálkoztam:

- Asszonyom, kegyed vette őt fel annak idején, tehát bizonyára tudja a faluja nevét.

- Tudtam - felelte, s a szeme kegyetlenül megvillant. - Tudtam, de emlékezetem úgy van
megalkotva, hogy abban a minutában, amint elkergettem házamból eme fertelmes szajhát, elűztem
őt gondolataimból s agyamból is, s nyomtalanul elfelejtettem nevét, valamint családját és faluját
is.

Akkor megértettem, nem húzhatok ki egy szót sem e kösziklából, s dühtől részegen örömet
megszorongattam volna a némbér torkát, hogy testéből egy szikra emberséget kicsiholjak s szájából
az elhallgatott nevet. De hiába méregettem gyilkos pillantásokkal, márványból volt, mit sem érzett,
még félelmet sem. Egész testem remegett az erőfeszítéstől, mellyel gyilkos dühömön igyekeztem
úrrá lenni, s mást nem tehetvén, merőn farkasszemet néztem vele; az ő tekintete jeges volt, az
enyém gyűlölettől és megvetéstől izzott, kiolvashatta belőle: az idők végezetéig megvetéssel
sújtom aljasságáért.

Egyszerre se szó, se beszéd otthagytam faképnél. Lefutottam a lépcsőn, odakiáltottam Miro-
ulnak, nyergelje fel Albiére-t, s én magam felnyergeltem Acclát. Míg a zablát kancám szájába tet-

tem, azt mondtam Miroulnak, megyünk Fontanette-et keresni. A legokosabb tán az lenne, ha megkérdeznők a kapuőröket, nem láttak-e egy ilyen meg ilyen hajadont. Miroul nyargaljon a Só-kapuhoz, a Léc-kapuhoz és a Mosó-kapuhoz, én azalatt sorra járom a Pila-kaput, a Saint-Gély-kaput és a Peyrou-kaput.

Szerencsétlenségünkre - és még inkább az övére - senki sem látta Fontanette-et. Aznap - mi csoda balszerencse! - történetesen éppen piac volt Montpellier-ben, s késő délután nagy sokaság özönlött a kapukhoz, a földművesek és feleségeik, minekutána eladták a húst, miegymást, ilyentájt indultak haza. Már az utcákon is akkora volt a sokadalom s a zsúfoltság, annyi öszvér és számár vonta szekér, annyi kosár torlódott egymás hegyére-hátára, hogy Accla alig bírt lépésben is haladni. Ki látott volna meg ennyi nép közt egy kisleányt, ki szakasztott úgy volt öltözve, mint akárki más, s talán sírva vitte kicsiny batyuját? A kapuőrök a szemem közé nevettek, amint kérdezősködni kezdtem.

- Aj, uram - mondta egyikük -, örömet lekötelezném, de honnan vennék oly éles szemet, hogy meglássam a tút a szénaboglyában?

Megvártam, míg oszladozni kezdett a nép, akkor nekivágtam a városból kivezető országutaknak. Két-három mérföldet is megtettem mindegyiken, Miroul ugyancsak, s a közeli falvakban megálltam tudakozódni. Leírtam szegény Fontanette-emet, s kifaggattam a vénasszonyokat, kik kunyhójuk előtt, a kölcákon üldögéltek s hűsöltek. Mire sem jutottam, egy-két téves nyomon kívül, s csak annál kegyetlenebb volt csalódásom.

Késő éjjel tértem meg szállásunkra kimerülten, porlepetten, elkeseredve. Miroul már otthon volt, de ő sem járt több szerencsével, mint ezt felemás szemének egyetlen, bús pillantásával tudtomra adta. Odadobtam neki Accla gyeplejét, s mivel egy falat nem ment volna le torkomon, annyira undorodtam a gondolatától is, hogy leüljek egy asztalhoz azzal a Medúzával, felsiettem szobámba, azonmód, ruhástul, csizmástul elvettem magam nyoszolyámon, s úgy maradtam, magamon kívül, könny s ima nélkül, a gondolkodáshoz is fáradtan. És ámbár nyilvánvaló volt a kudarc, nem akartam elhinni. Sokáig elkerült az álom. S az éjszaka csendjében azon kaptam magam: azt a neszt lesem, melyet a retesz okozott, amikor szegény Fontanette elhúzta, s bejött hozzám, gömbölyűn, üdén, és szép szemében határtalan gyengédség csillogott az éjhomályban.

Másnap megtudtam az én jó Thomassine-omtól, kit a dolog igen megzavart s feldúlt, hogy Cossolat meglátogatta Gertrude de Luc úrhölgyet, mialatt Samson az iskolában tanult, s három óra hosszára bezárkózott a szép zarándoknővel. Azonnal menjek e szemérmetlen némbەرhez, követelte Thomassine, s lobbantsam a szemére illetlen viselkedését. Én azonban sehogy sem akartam ráállni, mivel attól féltem: eme Kirké disznóvá varázsol engem magamat is, pusztán azzal, hogy nyakam köré fonja szép fehér karját. Cossolat-nak sem akaródzott szólni; előre tudtam, csak csúfolódna. Amúgy is szavajárása volt, hogy ahányszor egy zarándokcsapat megszáll Montpellier-ben, mindig akad rómás nőszemély, ki az ő karja közt végképp elfeledkezik szentjeiről. Ha újfent előhozakodna e dicsekvéssel, ugyan mit tehetnék? Vele nevessek vagy megorroljak? És ha megorrolnék - vajon meddig tanácsos ebben is elmennem?

Szíven ütött a gondolat, mi kegyetlen csapás lenne szegény Samsonomra, ha véletlenül nesztét venné szerelmese hűtlenségének. Kegyetlen csapás mindenkire, de kettősen az rá nézve, galambártatlansága miatt. Főtt miatta a fejem, nem tudtam, mit tegyek, hogy őt a bánattól megkíméljem, úgyannyira, hogy kis híján megfeledkeztem szegény Fontanette-ről s tulajdon aggodalmamról.

Egész nap s a rá következő éjszakán is szüntelen ezt hánytam-vetettem magamban, de hasztalan. Reggelre kelve sem sejtettem, miként távolíthatnám el e Kirkét Samsontól, Cossolat-tól s önmagamtól, mert mi tagadás, mióta tudtam, hogy e hölgy a forróvérű férfiakat kedveli, újra és újra rám tört a kívánczóság, noha borzadtam a gondolatára is, hogy szegény öcsémet megcsalhatnám, s mi több: éppen Thomassine házában.

Ezen járt az eszem még az iskolában is, míg Saporta Avicennát kommentálta, s amikor a leckeóra végeztével a katedrára szólított, szentül hittem, figyelmetlenségemért akar meginteni. De utánam mindjárt Merdantsont és a kirurgusinas Carajacot is odahívatta. Minekutána jól megnézett mindhármunkat katedrája magasából, merőn ránk szegezve fenyegető fekete szemét (mert üdvösnek tartotta, hogy örökösen úgy érezzük: jelen ártatlanságunk csupán eljövendő vétünk pillanatnyi formája s szubsztanciája), elmondta: az ispotály öre hajlandó átengedni az iskolának egy csavargó tete-

mét, ki nemrég adta ki lelkét, s meghagyta, nézzük meg az ipsét, és állapítsuk meg, alkalmas-e boncolásra.

Mentünk is, nagy büszkén. Úgy éreztük, fontos ügyben járunk el. A kórház öre tar volt, rút arcú, bűzös leheletű s oly sovány, hogy Merdanson súgva „érdekesnek” minősítette, könyékkal oldalba taszított, és hozzátette: „Érted, cimbora?” Russecnek hívják, mondta az ör, s mindjárt bevezetett minket egy igen sötét kamrába (a függönyöket összevonták), melyet oly iszonyatos édeskés, dögletes szag töltött be, hogy a küszöbről mindhárman visszatorpantunk. Ennél jobb volt még Russec szájbüze is. A kamra közepén faágy állt, rajta szalmazsák, s a szalmazsákon hevert a mocskos lepedővel letakart holttestem.

- Diák urak - mondta Russec arcunkba lehelve gyomorforgató leheletét, úgyhogy gyorsan befogtam orrom-szám a tenyeremmel -, fogadok, sosem láttak szebbet e legénynél. Izmos, jó testű, fiatal, nincs semminek híjával, az életén kívül. Ritka specimen, s mi több, csak ma reggel szállt el belőle a szufla, tehát a lehető legfrissebb. Nos, diák urak, lévén nagy kedvelője a medicinának, hajlandó volnék potom öt sol ellenében átengedni az iskolának e tetemet; hanem alább nem adhatom!

- Öt sol. Megfontolandó - felelte Merdanson. - De nem veszünk zsákban macskát. Látni akarjuk. Ör, húzd el a függönyt, s vedd le róla a lepedőt.

Russec úgy tett, amint Merdanson meghagyta neki, a nap fénye beáradt a kamrába, s tisztán láttam: Russec óvatosan nyúl a lepedőért, s oly távol marad az ágytól, mint csak lehet. Aztán egy rántással feltakarta a holtat. Moccanatlanul, merőn bámultuk a tetemet, és nem hittünk a szemünknek: a halott ágyékán pestisdaganat éktelenkedett, jobb lábán üszök feketéllett.

- Siorac! Carajac! - szólt Merdanson, amikor a félelem végre megoldotta nyelvét. - Ti is látjátok, amit én? Szent Vitus szakállára, fussunk!

S úgy rohantunk ki a folyosóra, mint a bolondok. Russec utánunk. Egyre csak azt kiabálta:

- Mi van? Nem tetszik az ipse? Van valami baja?

- Azt meghiszem! - üvöltötte Carajac, a fejét sem fordítva hátra. - Nagyobb már nem is lehetne!

- Megkaphatják negyedáron - kiáltotta utánunk Russec.

- Se negyed-, se harmadáron - üvöltötte Merdanson, és elsőnek rontott ki a kapun.

Be kellemesnek, be jónak tetszett Montpellier levegője e dögletes hely, e bűzhödő ör, eme pestises nyoszolya után!

- Cimboráim, pihenjük ki az izgalmakat - mondtam. Itt van egy ugrásra a Három Királyok. A fogadósne szemrevaló. Meghívlak egy üveg borra s egy tál pecsenyére. Töltsük meg haladéktalanul szép piros vérrel belső részeinket s ereinket, így torlaszolván el a fertőzet útját!

- Igen jó preventív orvosság az, csakugyan - vélte Merdanson. - Ambroise Paré is ajánlja a pestisről szóló traktátusában.

- Egyetértek - vélte Carajac, ki ritkán szólt, de mindig okosat. - Ám mi köze mindehhez a fogadósneknak?

- A szépség a szem orvossága gyalázatos látvány után - mondtam.

S alighogy kimondtam, a fogadósne nyakon legyintette Merdansont, ki a konyhán áthaladtában tilalma ellenére meglapogatta a hátát.

- Aj, nagyot üt a gonosz! - panaszkodott Merdanson. - De sebaj, húsa kemény, s úgy tetszik, igen élvezetes. Ma éjjel róla fogok álmodni.

- Mocskos szájú! Akarsz még egyet? - förmedt rá a fogadósne.

- Micsoda? Ingyen? - méltatlankodott Merdanson. Amint a fogadósne feltálalta a pecsenyét s eltűnt, én társaimhoz fordultam:

- Cimborák, aggaszt ama halott. Járvány van-e kitörőben?

- Nem - rázta meg a fejét Merdanson. - Saportától tudom, mindig akad az év folyamán egy-egy pestises beteg a kórházban, mégsem terjed tovább a fertőzés. Hanem e flaska nélkül így is búbánatos lennék. Szar város! Itt minden s mindenki a medicina ellen esküszik össze. Hallottátok-e, cimborák? Vagy egy hete a főporkoláb megtagadta Saportától egy kivégzett tetemet, s inkább ott rohasztotta el haszontalanul darabjait egy olajfán. Ma pedig eme bűzös Russec nem áttal egy pestises tetemet felkínálni. Az ördögbe! Ha nem boncolhatunk, befellegzett az orvostudománynak. Többre tanít fertályóra alatt az anatómus kése, mint három álló óra alatt egy lekió Hippokratésről. S ez a torzszülött Bazin négyre csökkentette a boncolások számát egy iskolai év alatt. Négyre, cimborák!

Négyre! Holott legalább nyolcra volna szükség! Hej, fogadósne, ha azt nem tűröd el, hogy hozzád nyúljak, hagyd legalább szép tetemedet az iskolára. Örömmel boncolnálak fel holtod után.

- Piha! - utálkozott a fogadósne, ki éppen egy új üveg bort hozott be. - Épen s egészben akarok síromban nyugodni, mint jó keresztényhez illik!

- Szó, ami szó, szegények vagyunk - bólogatott Carajac. - Még egy csontváza sincs az iskolának. Hát nem gyalázat?! Hogyan mutassuk be a csontok illeszkedését csontváz nélkül?

- Támadt egy eszmém - mondta Merdanson. - Bizonyára jó gondolat, hisz eme flaskából vettem: öljük meg Russecet; ezáltal egyszer s mindenkorra kigyógyítjuk bűzös leheletéből. S minek-utána megöltük, csináljunk belőle csontvázat. Fele munka, amilyen ösztövé, máris merő csont és bőr. Így igen csinos csontvázat faraghatnánk egy igen rút ispotályórból.

- Cimborák, ürítsétek ki nélkülem eme flaskát - pattantam föl, mivel hirtelen egy terv alakult ki agyamban, mely semmi összefüggésben nem volt az elhangzottakkal. - Ott ül egy nemesúr, kivel néhány szót kívánok váltani.

Amint közeledni látott Caudebec báró, ki éppen egy vastag bigorre-i hurkát markolt föl s tömte két kézzel a szájába (hajszál híján megfűlt, oly nagyot talált nyelni), szaporán kardjáért nyúlt, miközben ugyancsak táncolt föl s alá a szemöldöke. Hanem azután eszébe ötlött hiábavaló hadakozása az én zsámolyom ellen két hónappal ezelőtt, s Cossolat ijesztő fenyegetése, úgyhogy mosolygó arcom láttán biccentett nem éppen udvariasan, de nem is gorombán. Ám óvakodott a tiszteletemre fölállni, megölelni s maga mellé ültetni. Láttomra a szerzetesek mind hirtelen lesütötték a szemüket, mintha az eretnokség eleven kísértete toppant volna elébük.

Eszemben sem volt megütközni e fogadtatáson, ahelyett széket hozattam oda egy szolgálóval, helyet foglaltam egy öltre Caudebecről, s vidáman megszólítottam:

- Aj, báró úr, be örülök, hogy épen s egészségesen láthatom e hosszú, veszedelmes út után, s a szerzetes urakat nemkülönben. A hölgyek elbűvölőbbek, mint valaha. (Mire a normann vászoncelédék mind előrenyújtották nyakukat, pislogtak és rám mosolyogtak.) Úgy hírlík, Róma a föld legszebb városa. Mint vélekedik erről, uram?

Caudebec mordult egyet. Mást nem is igen tehetett, lévén a szájában éppen egy újabb hurka, fele kint, fele bent, azt nyeldekelte, mint óriáskígyó a nyulat, vastag ajkával befelé gyűrve a kinn maradt hurkát.

- Á, á, mindjárt gondoltam, hogy megnyerte tetszését az örök város - mondtam. - S mivé lett vajon a fogadalom tárgya, mely zarándokútra készítette? Meghallgatta-e az ég imáit? Jó egészségben van-e Caudebec úrnő?

- Nem, uram - Caudebec felhajtott egy egész kupa bort, hogy a hurkát leöblítse. - Ma reggel kaptam levelet hazulról. A háládatlan egy hónapja elhalálozott, éppen amikor Rómába megérkeztünk. Aj, uram, megesz a méreg! Be csúnyán megréftált az az asszony! Hát nem várhatta meg legalább, hogy fogadalmat tegyek a Szent Péter-templomban, mielőtt ily sürgősen elhalálozott volna?

- Bocsássa meg e vétkét, uram! Senki élő nem választhatja meg tetszése szerint halála percét. Lám - fogtam halkabbra hangomat -, mit láttam csak ma reggel is a montpellier-i kórházban? Egy daliás, ifjú legényt kiterítve szalmazsákján, ágyékán kelevény, bal lábán üszök.

- Micsoda? - köpte vissza a bort Caudebec. - Kelevény! Üszök! Hát pestisben halt el?

- Abban - feleltem ártatlan képpel. - Akad itt-ott egy pestises Montpellier-ben, no de semmi, a város egészséges!

- Egészséges, uram! Egészséges! Fráterek! - ugrott talpra a báró. - Gyűjtsétek össze a népet! Tüstént indulunk. A teremburáját! Egy percig sem maradok tovább eme pestises városban!

- Uram, ha távozni készül, váljunk el barátságban, szorítsunk kezét!

Közelebb léptem és jobbomat kézfogásra nyújtottam.

Caudebec hátraugrott, úgy, hogy székét is feldöntötte, s azt üvöltötte:

- Hozzám ne nyúljon, uram! Talán máris magában hordja a fertőzetet!

- Ugyan - feleltem -, alig értem hozzá a halotthoz. Nosza báró, csapjon bele!

S jobb kezemet kinyújtva közeledtem. Ő rémülten hátrált előlem, s így kergettem körbe az asztal körül, mint ő engem két hónapja kivont karddal. Hanem amint a kört megtettük, Caudebec igen közel került a lépcsőhöz, felfutott, négyesével véve a fokokat, s odafent kulcsra zárta szobája ajtaját.

Ekkor elkészöntem a rómásoktól, kik némán, rettegve ültek pecsenyájuk előtt, s nyugodtan visszaültem asztalomhoz.

- Miféle csíny ez, Siorac uram! - súgta oda nekem a fogadósné. - Tönkretesz. Mennyi szép normann arany old most kereket!

- Bocsássa meg, barátném - feleltem, fejemet lehorgaszta s bűnbánó arcot mutatva -, eljárt a szám. Összevissza fecsegtem.

- Azt kötve hiszem! - nézett jól a szemem közé a fogadósné. - Siorac úr nem szokott oktanul cselekedni. Megtudom én mihamar, miért ugrasztotta meg vendégeimet.

És csakugyan megtudta Cossolat-tól, ki nemcsak nem orrolt meg rám a rómások hirtelen távozását hallva, hanem a hasát fogta, olyan jót nevetett rajta, s én sem különben.

- Ej, Pierre, be kétarcú e furfang! Mit akart voltaképpen elérni? Hogy én ne szarvazhassam föl öccsét? Vagy hogy kegyelmed ne tehesse?

Amire nem válaszolhattam, mert magam sem tudtam, hányadán állok. Olykor nem könnyű bizony tisztába jönnünk vele: mit is érzünk, s még kevésbé, hogy mit kívánunk.

Amint ez ügyet sikerrel lezártuk, mely egészen felzaklatott, felkerestem Sanche mestert, s minekutána udvariasan elnézését kértem, amiért meg találtam zavarni háza békéjét; kérve kértem, árulja el, hová való Fontanette, mert jóvátétellel és segítséggel tartozom neki.

- Fájdalom, nem tudom, Pierre - sóhajtott nagyot Sanche mester. - Rachel úrhölgy tudta, de azt állítja, kihullott emlékezetéből a név. Én hittem neki. S tehettem-e mást? Hajaj, Pierre öcsém, az asszony akarata oly kelevény, melyet nem fakaszthat fel kirurgus avagy borbély.

S megindultan kérlt: térjek vissza ebédlőasztalához. Mióta távol időzőm, szomorú a társaság.

- Kivéve Rachel úrhölgyet - jegyeztem meg -, ki arra biztatta a mestert, kergessen ki házából.

- Saját házamban én vagyok az úr - szegte föl önérzetesen a fejét Sanche mester. - És én tudom, kit fogadjak oda be s kit ne. Igaz, a mi városi erkölcsaink jóval szigorúbbak, mint a kastélybeliek, hol senki meg nem ütközik azon, ha egy ifjabb fiú szemet vet egy szobaleányra. Nem látok rá okot, hogy a mi szűkös elveinket kegyelmedre erőltessem, ki türelmesebb szellemben nevelkedett volt.

- Sajnos, szegény Fontanette fizetett meg kettőnk vétkéért - mondtam.

- Jaj, kedves Pierre-em - Sanche mester egyszerre búnak eresztette fejét -, én is nagyon megszerettem a kislányt. Csinossága, kedvessége beragyogta a házat. S igen sajnálom, hogy nincs közöttünk többé.

Ezen felette elérzékenyültem, a mester nyakába borultam, jobb s bal felől arcon csókoltam és megígértem: jövő szerdától visszatérek asztalához.

Azért választottam éppen a szerdát, mert aznapra ígérte Martinez halványkék selyemujjasom, vörös hasítékú halványkék selyemnadrágom s fehér tollas kis kék fővegem elkészültét. Joyeuse úrnő színe a kék volt, mint ezt a szabótól megtudtam. Úgy fellelkesültem, amint a szabó nagy tükrében megpillantottam képemet, s oly szépnak láttam magam az új ruhában, hogy a helyt megtoldottam a kialkudott bért négy arannyal.

- Aj, Siorac uram - Martinez olajszín arcát pirosra festette az öröm -, ritka gyémánt az olyan nemesúr, ki készpénzzel fizet, de még ritkább az olyan, ki a fizetséget önként megtetézi. Ha nem tekinteném csekély rangomat, megcsókolnám uraságodat. De tudom, ki fogja azt helyettem megcselekedni!

Egy bizonyos módon tapsolt, amire hirtelen ott termett a négy leány. Ő mindegyiknek odaadott egy aranyat, és azt mondta:

- Lányaim, tegyék el perselyetekbe! S köszönjétek meg Siorac úrnak! Nyomjatok orcáira páros csókot, megengedem!

Meg is tették, egyik a másik után, s igen kedvesen, úgyhogy valósággal belekábultam, s egészen megigézett gazellaszemük ragyogása.

- No, Martinez - nevettem nagyot -, eztán örökre a kend kliense maradok.

S kiléptem a Lécfaragó utcára. Határtalanul büszkén feszítettem, s mivel az utca néptelen volt (akkor verte el a toronyóra éppen a delet), lopva minduntalan meg-megbámultam magam di-csőségem teljében. Hanem arra gondosan ügyeltem, hogy eközben nemtörődöm arcot vágjak s szó-

rakozottnak mutatkozzam. Úgy bizony! Nem bűnbánóan, nem gyalázatban, nem zsákruhába öltözötten tértem meg én, a bűnös, Sanche mester házába, nem hintettem hamut fejemre s nem fetrengtem a porban. Mi több, úgy intéztem, hogy egyszerre lépjek be a szálába Sanche mesterrel, ki látomra a száját is eltátotta. Rachel úrhölgy kövé dermedt, s a többiek is elnémultak meglepetésükben.

- Öcsém, micsoda öltözék! - kiáltotta végre Sanche mester. - Micsoda pompa! Be pazar ujjas! Hová készül ily gáláns öltözékben?

- Illustrissime magister - feleltem -, nem hiúságból viselem s nem magamutogatásból. Hanem mert ez kötelességem. Joyeuse úrnő meghívott ma délutánra. Mint tudja, mester, unokaöccse vagyok az úrnőnek.

- Aj, que matador! Que matador! - lelkendezett Sanche mester. Ez az ő marránus nyelvén annyit tett: Ó, be szép! ó, be szép! - Öcsém, kérem, üdvözlje hitvesemet, kinél egy kis lakomát rendeltem visszatérte örömére.

Készséggel üdvözöltem a hölgyet, majd földig hajoltam előtte, de faarccal. Hogy ő hogyan fogadta tisztelegésemet, nem tudom, óvakodtam rápillantani. Ennek utána leültem a Sanche mester beharangozta kis lakomához selyempompámban, a tekintetek keresztútjében. A lakoma természetesen nem szolgált rá e névre, ámbár aznap kivételképpen ki-ki jóllakhatott. Mégis csak fél szemmel néztek a tálba; a másikat ki-ki rajtam tartotta, ki új fényben ragyogtam. Fogacer befelé mosolygott ördögi szemöldöke alatt, Sanche mester pedig minduntalan azt mormogta a szakállába, félig elérzékenyülten, félig csúfondárosan:

- Que matador! Que matador!

Eltelt a tél, de csak nem állt helyre a béke Rachel úrhölgy és közöttem. Ő sosem emelte többé rám drágakő szemét, s én sem igyekeztem a kedvét keresni, hisz ahányszor csak elgondoltam, milyen aljasul járt el, eltitkolván előlem a helyet, hová szegény Fontanette-em visszavonult, eszeveszett düh fogott el. Ami a dologban (hogy a meritumát se hallgassam el) a leginkább bosszantott, annyira, hogy a gondolatára is összecsikordult a fogam, az az volt, hogy a némben a vallás álarca mögé rejthette gonoszságát s kegyetlenségét.

Samson révedezve járt-kelt, mint aki nem is e világról való, úgyhogy sem Thomassine-nak, sem Azaisnak nem volt szíve olyat mondani neki, mi megzavarhatta volna ártatlan lelkét. Soha nem is tudta meg, milyen hosszan tárgyalt Cossolat szíve hölgyével a túlboltban. Azt sem tudta meg soha, miért távoztak oly hirtelen városunkból a rómasok, s ámbár nagyon szenvedett miatta, lévén első szerelme éppen virágjában s hamvában, megvigasztalt az a gondolat, hogy még sokkal jobban szenvedett volna, ha az igazat megtudta volna. Az a némben nem átalált Normandiából ismét levelet írni neki, mi több, igen gyengéd levelet. Kedves öcsém arra kért, feleljek rá én, hanem ezt kereken megtagadtam, mondván, elég nagy fiú már, hogy egyedül intézze levelezését. Meg is tette, de levele oly kurtára-furcsára sikeredett, hogy szánsalom volt látni. A hölgy mégis válaszolt, s így csordogált levelezésük gyér patakja négy kerek esztendőn át, ámbár többé nem találkoztak, jelölül, hogy a hölgy mégiscsak szívébe zárta öcsémet. Ami nem gátolta meg benne, hogy másokat is oda ne zárjon, s gyenge lombozatát más vizekben meg ne mártsa. De hát mit tehetünk? Megváltoztathatod-e az eb szimatát, ki száz nyomon akar egyszerre elindulni? Nem kívánom én itt az erkölcsbírót játszani; ha egy nő történetesen ily természetű, az nem baj, csak bele ne habarodjék a férfiember.

Hetente felkerestem Joyeuse úrnőt, s gyors előrehaladást tettem kegyeiben, úgyhogy végezetül az első helyre jutottam vértanúi között. Igaz, a többi kissé elnyüvödött már vértje alatt; bennem ellenben friss, szabad szájú, vidám társra lelt az úrnő, s mi több, élénk képzelettel faragtam új s új bókokat, míg a régi vértanúk ez irányú nyugtatóképessége kimerült. Ami a leginkább hozzám fűzte, mégis az volt, hogy igazán szerettem, határtalan hálát érezve jósa á száz jeléért; s mi tagadás, négy-szemközt oly bizalmas szolgálatokra is felkért, mire egy vértanúnak nem lehetne joga. Példának okáért hálósobájában bedörzsölhettem hátát s keblét különféle kenetekkel, nem is szólva a csókok különféle fajtáiról, melyeket alkóvjában váltottunk; s százféle más becézetésről; ezek azonban sosem mentek túl ama küszöbön, melyet átalálva Joyeuse úrnő úgy érezte volna: megcsalja a férjét.

E küszöb mindazonáltal egyre jobban kitolódott ősztől télig - sejthetik, melyik irányban, s ha magunkra maradtunk Joyeuse úrhölgygel mennyezetes ágya kék kárpitja mögött (mint már mondtam, a kék volt az ő színe), s csókjaim, öleléseim fokról fokra felhevítették a véré, nem állta meg,

hogy azt ne mondja, kezemet vezetve: „Édes, drága kisöcsém, tegye azt, így akarom „ Én készséggel eleget tettem óhajának, s ő aközben akkorákat s oly heveseket és sűrűeket sóhajtott, hogy azt hihetette volna az ember, mindjárt kiadja lelkét. S én nem voltam annyira sárgacsőrű, hogy meg ne értem, mit jelent mindez. Magamban igen csodáltam, hogy az úrhölgy, miközben ily gyönyöröket élvez oldalamon, még mindig azzal dicsekszik, mint oly gyakran megtette, hogy sosem törte meg házastársi esküjét. S gyakran eszembe jutott az is, hogy gyóntatóatyja, a kis abbé példásan jóakarátú avagy határtalanul tapintatos lelkipásztor lehet, ha a hölgy valóban minden bűnét meggyóna neki. Mert az igazat szólva szegény úrnőnk alig találkozott férjével; a vicomte úr örökké lovon s úton volt, keresztül-kasul bejárva a tartományt a király szolgálatában, s eközben más kancákat is meglovagolt, kiket helyébe hoztak, hol megszállt, s kikkel soha be nem telhetett.

Aglaét sokszor felbosszantották bizalmas együttléteim úrnőjével, s mihelyt magunkra maradtunk, szabad folyást engedett haragjának.

- Mit tett már megint úrnőmmel, szörnyeteg, hogy annyit nyögött-sóhajtozott?

- Csupa olyat, mit a kisasszonnyal is szívesen megcselekednék, ha úgy kívánná.

- Piha, uram! - szegte fel büszkén a fejét. - Én szűz vagyok! S adná Miasszonyunk, a szentes, boldogságos és áldott Szűzanya, hogy meg is maradjak annak, ami vagyok, míg férjhez nem megyek! Mégis úgy vélem - folytatta rövid hallgatás után -, hogy ha a sátán megkísértene, s kedvem támadna kegyelmed miatt nyögni, korom jobban illenék az úréhoz.

Nem feleltem, mivel úgy véltem, a kelleténél többet engedett meg magának úrnője irányában.

- Hát nem felel? - kérdezte élesen.

- Agiaé, Joyeuse úrnő oly jó és bájos asszony, s én úgy szeretem, hogy örömmel megteszek bármit, amit kíván; ha kell, akár a holdat is lehozom neki az égről. Ami pedig a korát illeti, az e dologban mit sem tesz.

- Látom már! - mondta ő némi éllel, ám szempilláján könny rezgett. - Kegyelmed újfajta vértanú: a boldog vértanú.

Ránéztem, s megéreztem a fájdalmat a gúny mögött, siettem hát írt önteni sebére.

- Valóban boldog vértanúja vagyok Joyeuse úrnőnek - mondtam -, ellenben boldogtalan vértanúja Aglaé kisasszonynak, mivel ötvenezer libra híján nem is gondolhatok házasodásra.

A „házasodás” szó valóságos varázsigeként hat a hajadonokra. Ahogy kimondtam, Aglaé arca felderült.

- Hát csakugyan gondol rá? - kérdezte, s elmosolyodott, úgyhogy megjelent arcán a két elragadó gödröcske.

- De még mennyire! e gödröcskékre esküszöm! - (másra nem kívántam esküdni), s a vitának véget vetendő, belecsókoltam a jobb oldali gödröcskébe, hanem amint a bal oldalit illetem volna ajkammal, Aglaé véletlenül ellenkező irányba fordította a fejét, úgyhogy ajkam ajkára tapadt, s ő nem kapta el a magáét.

- Ó, a szemtelenje! - mondta végül, megjátszva a szemérmest (de meglehet, igazán az volt, mert tudom, a lelke mélyén igen ártatlan maradt). - Szörnyeteg, távozzék!

A lépcső alján, mely a palota udvarára vitt le, Joyeuse úrral futottam össze. Amint meglátott, elém sietett, otthagya tisztjeit, szívélyesen megölelt, s a fülembe súgta:

- Ej, Siorac úr, jobban mondva, kisöcsém! (s e szónál elmosolyodott), - be hálás vagyok kegyelmednek, hogy elmulatatja Joyeuse úrnőt! Valami bűbája lehet házastárs asszonyok megszelídítésére. Mióta eljár hozzánk, a régi perpatvar s csipkelődés helyett csupa mosolyt és szelídséget lelek itthon.

Viszonoztam Joyeuse úr szíves üdvözlését, de nem tudtam, mit feleljek neki, s bántott a lélek a „bűbáj” szó hallatán. Hanem aztán arra a belátásra jutottam, nincs miért aggódnom, hisz mindenki jól járt. Szent Antal szakállára! - gondoltam, amint a palotából kiléptem, igen pompázatosan, kék selyemujjasomban -, itt aztán szívesen látnak! Nem tudhattam akkor még, hisz mind vakok vagyunk, s nem sejtjük a jövőt, mely ránk vár, mi nagy szükségem lesz hamarosan e ház jóakarátára, amikor tulajdon hibámból igen veszedelmes helyzetbe sodródom.

S ámbar boldog voltam Thomassine-nal és más módon Joyeuse úrnővel is, csak nem verhettem ki a fejből szegény Fontanette-et, pedig több hónap is eltelt azóta, hogy elveszítettem. S ámbar keményen dolgoztam az orvosiskolában, napestig lekiórára jártam, jegyzeteltem, tanultam, es-

ténként pedig amaz auctorok műveit olvasgattam, kiket professzoraink napközben kommentáltak, s kevés szabad időmben is jócskán volt elfoglaltságom, mivel Joyeuse úrnő minden szerdán elvárt, vasárnaponként mindig felnyergeltem Acclámat, s a kutatást folytatva faluról falura jártam az országutak mentén, melyek Montpellier-ből a környező városokba visznek. Hasztalan. Sehol nem leltem szegénykém nyomára, s idő múltán felhagytam a kereséssel, és alig gondoltam már rá.

Tizedik fejezet

Engem, ki a sarlat-i tél szigorához szoktam, hol gyakorta hó fedti a dombokat a leghidegebb hónapokban, valósággal megigézett Montpellier enyhe éghajlata. Január hó folyamán - mely errefele az ünnepek hava - minden istenadta reggel előjött a nap, s legfeljebb estére hült le annyira a levegő, hogy be kelljen gyújtani. A kandallókban a fennsíkról ide származott tölgyrönkök pattogtak, puszpánggallyak, kivénhedt szőlőtőkék, rozmaring- és hangagyökér. Ennek kivált szép volt a lángja, nemigen magas, de annál inkább szemet gyönyörködtető s jó illatot árasztó. Ez eszenciának s gyógyító erejének tulajdonítom, hogy soha meg nem betegedtem, míg e szép városban időztem, sőt még csak meg sem hültem, amire egyébként hajlamos vagyok...

A város lakóinak kitörő vidámsága naponta megmutatkozik mindannyiok magaviseletében, kortól s nemtől függetlenül, s szabad folyást nyer a farsangi multságok idején és húshagyókedden, mégpedig igen pogány formák közt, ámbár a hagyomány a keresztény nagyböjthöz köti a vigasságokat. Meg kell vallani, szülőföldemen nem találkoztam ily túlradó örömmel, sem a táncnak, éneknek, zenének s maskurának oly nagy szeretetével, mint itt. Olvasóm gondolhatja: ámbár ekkor sem hanyagoltam el az orvostudományt, hanem nap mint nap dolgoztam rajta, mint takács a szövőszéken (vagyis naponta továbbszöttem leendő tudományom kelméjét), megragadtam minden alkalmat, hogy a városban fel-alá vonuló vidám menetekhez csatlakozzam.

A montpellier-i legények januárban szoktak szerenádokat adni szerelmesüknek. E végből zenészeket fogadnak föl (kik e hó folyamán éppen nem szütkölködnének munkában). Kettő közülük oboán avagy gitáron játszik, a harmadik egyszerre cintányéroz, dobol s furulyál, bámulatos ügyességgel váltogatva hangszereit, úgyhogy nem fogytam ki csodálatukból. Este, hazatérőben, ha egy kisebb csoportot pillantottam meg az utcán s fáklyavívó szolgákat, a nyomukba szegődtem. Mihelyt megérkeztek a leány háza elé, a zenészek rákezdték. Akkor az apa ablakot nyitott és megtudakolta az udvarló nevét. Ha a legény levette álarcát, megmondta a nevét, s az nem volt az apa ellenére, az ablak nyitva maradt. Ellenkező esetben becsukódott, s a ház zárt és süket maradt a szerenád egész ideje alatt. De bántó avagy gyalázó szavak nem estek, s nem is ürítettek soha vízzel, húggyal, szarral teli edényt a muzsikások fejére, ami másutt, sajna, szokás. A montpellier-iek körében, kiknek szokásai nem kevésbé emberségesek, udvariasak, szelídek, mint amilyen enyhe éghajlatuk, ismeretlen az effajta durvaság.

Ez a nagy vigasság év kezdetén boldog esztendőt ígér, ámbár az effajta jóslat ritkán válik be, s fájdalom, igen rosszul illett az 1567-es évre, amelybe akkor léptünk, s amelynek lejártá előtt kiújult a gyilkos testvérháború, hugenották és pápisták ismét egymásnak estek boldogtalan honunkban.

No de a jövő olyan, mint az összetekert vászon; ahogy a napok telnek-múlnak, úgy tárul lassacskán föl előttünk legöngyölödve, s én, e január hónapban eljövendő borzalmakról mit sem sejtő, könnyű szívvel vettem bele magam a várossal egyetemben a játékokba, melyeket oly igen kedvelnek szeretetre méltó gyermekei.

Képzeltetik, mennyire elememben voltam. Figyelmes szemmel-füllel s az ifjúkor telhetetlen kíváncsiságával lestem a játékokat, hisz ezek ismeretlenek a mi Périgord-unkban.

A legszebb, mi itt szokásban van, a húshagyókeddi karikatánc a Canourque téren. Ez, mint már mondtam, a város legszebb tere, megérkezésünk napján itt gyönyörködhettem a bájos mandulatáncban.

Húshagyókedden nem cukros mandula járja, hanem karika. Hosszú fehér ruhába öltözött, maszkás, dúsan felékszerezett nemeskisasszonyok fehér-arany karikákat hajtának; táncosaik is hasonló öltözetet viselnek, s a játék úgy megy, hogy síp, dob és cintányér szavára a legények át- meg átbújnak a karikákon, melyeket a leányok kényük-kedvük szerint tartanak elébük. Mert ha nincs ingyükre a legény, ki át akar bújni a karikán, nyomban magasra emelik, s elbuktatják az udvarlót. Ha

kedvükre való a fiú, de incselkedni akarnak vele, elé tartják, ám mindjárt el is kapják a karikát, úgy-hogy az udvarló, ha át akar jutni rajta, kénytelen lábát hátrahagyva fejjel-karral előrevetődni, s a karika túlfelén a kövezetre huppanni, tagjai nagyobb veszedelmére. De ha sikerrel jár a mutatvány, nagy tapsot arat, s a leányzó piruló, bűnbánó arca tanúsítja: karikája immár foglalt. Noha e tánc mi-értje s mikéntje félreérthetetlen, árnyéka sincs benne parlagiasságnak avagy trágár tréfának, rossz csengésű nevetésnek, ami igazán csodálatos, hanem csupa finomság és báj, s én nem győztem bámulni.

Az év e szakában folynak esténként, fáklyafénynél, a bálók is. Nemesek vagy gazdag polgárok rendezik valamennyit, s azt tapasztaltam, ugyanazok járnak el ide is, oda is, minthogy engem, a nemesúrfit s mi több, Joyeuse úrnő öccsét, mindenhová meghívtak. Samsont is, lévén öcsém és csodaszép, hanem ő mindannyiszor elhárította a megtiszteltetést, mondván, hogy az „merő haszonatlanság, hiúság, léhaság s kicsapongás”. Hőn szeretett öcsém akként vette újfent magára szigorú hugenotta erkölcsét, mihelyt római asszonya eltávozott, mint köpönyeget, melytől csak azért vált meg pár percre, hogy kissé elhancúrozzon egy virághímes réten.

Bár életemben sem táncoltam addig, s úgy neveltek, ahogy neveltek, minden bálon ott voltam, igen gyorsan megtanultam rázóst, ugratóst, szökellőt járni, amiben kettős gyönyörűséget s örömet leltem, egyfelől saját testem mozgása, másfelől a leányok nyújtotta látvány folytán, lévén a finom női test hajladozása e tánc közben felette bájos és kellemetes. Farsang utolsó napjáig, amikor a bálók hivatalosan véget érnek, azaz egy álló hónapon át mindig jóval éjfél után kerültem haza. Ingem facsaró víz volt, a lábam majd leszakadt, hanem azért másnap már hajnali ötkor talpon voltam ismét, frissen, mint a pirkadat (mely fel sem derengett még), s tiszta fejjel, tudásszomjasan indultam az iskolába, Miroul kíséretében. Én könyveimet cipeltem, ő írószerszámomat s gyertyámat. Övünk mellé kardot, pisztolyt dugtunk, lévén még sötét éjszaka, ámbár éppen oszlóban. A Világvége utca sarkán azután átvettem Miroultól pennát, kalamárist, gyertyát, s rábízta fegyvereimet. Nem tagadom, némi bágyadtság bujkált tagjaimban, s lelki szemeim előtt az előző este szemlélt édes arcocskák látomása lebegett a sebek, harmadnapos lázak s kelevények fölött, melyekről professzorunk prelegált, hanem azért megbirkóztam a munkámmal s inkább jól, semmint rosszul. S ha meghívtak, este kezdtem előlről.

Húshagyókedd előtti hétfőn betoppant hozzám Justin de Mérol, Aglaé öccse, egy igen csinos, tizenhat esztendő legényke, ki barátságába fogadott. Nagy nevetve átnyújtott egy bő fehér köntöst, fehér maszkát, zsákot s egy vesszőkosarat.

- Mit kezdjek én e vétezzettel? - kérdeztem megrökönyödve.

- Ej - mondta Justin, kinél könnyű helyen állt a nevetés, s ki nem párizsi franciául beszélt, mint a nővére, lévén meglehetősen műveletlen -, belebújsz a köntösbe, felteszed a maszkát, s köténytformán nyakadba kötöd a zsákot.

- De mit rakják bele?

- Az titok - hahotázott Justin.

- S mire való a kosár?

- Az is titok.

- Fogadni mernék - vettem jól szemügyre a kosarat -, hogy az a fül ott közepén arra való, hogy annál fogva magam elé tartsam, mint egy pajzsot.

- Nyertél - bólintott Justin. - Kérlek, Pierre, ne feledd, holnap, február tizenkettedik napján van a nemesek farsangja, s oly jól akarunk mulatni, mint a nyulak márciusban. Holnap déli harangszókor érted jövök, s akkor mindent elmagyarázok.

Azzal kacagva, szeleburdin elfutott. A világ legkedvesebb sihedere volt, bár a fejébe nem sok ész szorult, minek különben nem volt rá nézve különös fontossága, hisz egy oly apának volt elsőszülött fia, ki évi százezer libra jövedelmet mondhatott magáénak.

Másnap tizenegy órakor csakugyan megjelent Justin vidáman szökellve, könnyű léptekkel (tudni való, mitől oly könnyűekkel). Mögötte inasa, karján egy nagy zsák.

- Rajta, Pierre, vétezd fel magad - nevetett rám Justin. Mivel a vidámság ragadós, én is felderültem, s örvendezve bújtam köntösömbe, mert álöltözetet hordani mindig nagy öröm (hiszem, tán még a kígyó is örül új bőrének). Feltettem álorcámat, s hajamat sipka alá rejtettem: lévén szőke, elárult volna. Justin maga kötötte nyakamba a zsákot, torkaszakadtából hahotázva, majd azt mondta:

- S most vedd a muníciót!

Ezt hallván, az inas átadogatta neki a magával hozott narancsot.

Elképedtem.

- Hogyan, narancs? Narancsot vágjak mások fejéhez? Nem kár érte? Sarlat-ban szép ára van a narancsnak, ha nagy ritkán kapható.

- Miféleképpen ellenben mindössze négy vasba kerül két tucat - felelte nevetve Justin -, egyszóval ingyen van. S ládd-e, Pierre, kiválogattam a puhábbját, hogy ne tegyen kárt az ostromlottakban.

- Kit kell megostromolnom?

- Mindazokat, kik hozzánk hasonló vértetben vannak, de a vállukon nem kék szalagot viselnek, mint mi, hanem zöldet. Pierre, ideje mennünk, ne késlekedjünk! Pártunk úgy határozott, a Miasszonyunk-templom előtt gyülekezik, s ha lehet, ura marad a helyzetnek. Inasom velünk jó, s el lát löszerral.

- Nagyon meg van rakva. Hátrálatna bennünket. Majd velük jön Miroul is egy másik zsákkal, s abban hozza a muníció felét.

Szép harc volt; meg kell adni, s bolondul mulattunk, de nemcsak mi, hanem az a sokféle rendű-rangú ember is, ki körénk sereglett nevetve, tapsolva, s egyre közelebb nyomulva, hogy jobban lássa a csata kimenetelét (Montpellier népe legalább olyan kíváncsi, mint Párizs hírhedetten bábész lakói). Végezetül már alig mozdulhattunk miattuk, s a nekünk szánt lövedékek nemegyszer fejükön, arcukon csattantak.

A kék és zöld párt úgy egyezett meg egymással: ha egy narancs egyszer földre hullott, az utca porába, azt nem szabad fölvenni s visszadobni: vissza csak azt a gyümölcsöt hajíthattuk, melyet ügyesen, röptében kaptunk el. Nekem két ízben is sikerült e vitézi tett a nép nagy gaudiumára. Hanem voltak a sokaságban olyan akasztófára való csibészek is, kik a mocskos, sérült gyümölcsöt is felkapták a kövezetről, s találomra, vad erővel elhajították, kit sem kímélve, még a békés nézőket sem. Ezt látván, a két párt vezérei összebeszéltek, s adott jelre mind e gazfickók ellen fordultunk. Hirtelen megindultunk feléjük, sűrű bombázással megfutamtítottuk a csirkefogókat, majd vereségüket betetőzendő birokra keltünk velük, s jól elagyabugyáltuk őket. A nyűlszívűek erre nyakukba szedték a lábukat, s futás közben egyre azt üvöltözték: ölik őket; kiáltásaikat felkapta a sokaság, amiből nagy zaj-baj támadt, s az odacsalta Cossolat-t és íjászeit.

Cossolat bosszúsan vonta össze szemöldökét, amint a szeméttel teleszórt templomteret megpillantotta - s minek tagadjam, az én hugenotta szívem is elszorult e látványra, lévén nagy tisztelője a föld gyümölcseinek s igen takarékos az ember táplálékául adatott javakkal. Minthogy pedig a kapitány szeme, szőre, bőre igen sötét volt, nagy hatást tett ránk szemöldökének rángása, annál is inkább, mivel tudtuk: a kapitány, mint a megreformált vallás híve, szigorúan elítéli a katolikus nemeség esztelen tékozlását. S csakugyan, majd fölvetette a méreg ez irdatlan pocskéklés láttán, ám mivel gondja volt saját előmenetelére, s tudta maskarájáról, kik vagyunk, nem akarta megkockáztatni, hogy ez aranyifjak családjával összekülönbözzék, tehát szemöldökét összevonva harapós-nyájasan mondta:

- Uraim, ha kegyelmetek nem azok lennének, akik, bizony mondom, pár napra a város börtönében szállásolnám el valamennyiöket rendbontásért. Hadd idézzem mindazonáltal eszökbe: e multság hagyományos ugyan, ám mind a mai napig tiltott. Ez egyszer hajlandó vagyok szemet hunyni (mint később megtudtam; szemet hunyt ő minden évben), de két feltétellel; először: ha ki-ki ad egy solt az őrmesternek, minek fejében gondoskodni fog a tér feltakarításáról. Másodszor: ha a megmaradt narancsot elviszik az ispotályba, hol a pusztá szalmán háló szegény éhezők örömmel kebelezik majd be a gyümölcsöt.

Ráálltunk alku nélkül; Cossolat nem oly ember volt, ki ellentmondást tűrt volna. Odaadtam én is a magam obulusát az őrmesternek. A lelkem mélyén igen szégyelltem, hogy ily pazarlásba keveredtem, s örültem, hogy Cossolat nem ismerhet föl az álarcban. Hogy jelen vagyok, azt mindazonáltal sejtette, hisz Miroul a többi inassal együtt indult narancsostul, zsákoszul az ispotályba.

Cossolat helyreállította a rendet, és elvonult. Akkor befutott valaki, és azt kiabálta, szép felvonulás van a Téres utcában, s mivel erre a sokaság mint birkanyáj tódult oda, én is futottam cimboráimmal. Csakugyan szép maskarádét láttunk, gitár-, síp- és dobszóra táncot lejtő alakosokkal. Mind álorcát viseltek, s hajukat is vendéghaj alá rejtették. Voltak, akik matrónnak öltöztek, ezek kötelet lóbáltak s hallal teli kosarat (Istennek hála, a halak csupán papirosból voltak, kifestve), mások ró-

másnak, s hátukat, hasukat, feneküket teletűzdelték bűnbocsánat-cédulákkal, megint mások földművesnek, mesterségük jelvényeivel; s végezetül egy csoport férfi nőnek öltözött. S ámbár a maskurák mind szilajon rázták fejüket tarka ruháikban, szilajon táncoltak, énekeltek, szökdécseltek s nagyokat kurjongattak, mindannyiokon túltettek azok az eszeveszettek, kik kisasszonyruhát, cipőt, hosszú alhajat viseltek. Úgy viselkedtek, mint megannyi fürdős kurva: fecsegték, kotkodácsoltak, gágogtak, csípejüket riszálták, kacsingattak, szemérmetlenül fítorogtak, s oly kéjsóvár képpel s buja taglejtésekkel környékezték meg a járókelőket, mintha a helyt le akarnák húzni róluk a nadrágot. Ezen a nép jót nevetett, s tán mi is jót mulattunk volna rajtuk, ámbár nem szeretem a kedves női nem ily durva kifigurázását, ha a bolondok nem vetették volna nyomban ránk magukat, mint ínség a szegényre, s nem kiáltozták volna torkuk szakadtából, hogy mi vagyunk, lám, a legesinosabb fickók Montpellier-ben, tehát megparancsolják: vegyük őket nyomban feleségül. Azzal nagy sikongatva elkezdtek fogdosni testünk minden porcikáját, azokat sem kivéve, melyeket rendesen az asszonynépnek tartogatunk, nem átaláltak ruhánk alá nyúlkálni, s igyekeztek álarcunkat elragadni. E szemérmetlenek között is a legbujább, legbolondabb, legeszeveszettebb egy hórihorgas, ösztövére „asszonyság” volt vörös parókában, ki úgy megszuttyongatott, addig-addig ölelgetett hátulról, mígnem megsokalltam, s könyékkel hasba vágtam. Hogy erre hátratántorult, ököllel arcába csaptam. Nem találtam ugyan el, de az ütés szele lesodorta álarcát. Villámgyorsan utánakapott s visszaillesztette, én mégis megláttam arcát.

Megkövülten álltam, s nem akartam hinni a szememnek: Fogacer-ra ismertem az alakoskodóban.

Nem tudtam mit gondolni e felfedezésről - ami, hitemre, más szavakkal annyit tesz, mint nagyon is sokat gondolni felőle. Mindenesetre hátat fordítottam a maskuráknak, kiknek szilaj tánca megrengette a köveket, s mivel úgy hírlett, a Csík-toronynál tenger nép gyűlt össze és sok bábu előkelő városbeliek torzképével, s ezeket (mármint a bábukat) hordozóik körülhurcolják majd a városon egy harsonással az élükön, én is látni kívántam e csudát, tehát nagy nehezen utat törtem magamnak a csődületben, s Miroul, nem tudom, hogyan és miképpen, nyomon követett. A Csík-toronyhoz nem férközhettünk közel, oly nagy volt körüle a tolongás fent mondott bábuk miatt, melyek a közkajánság nagy gyönyörűségére szolgáltak. Egyszerre megláttam Samsont. Rögtön felismert, noha álarcban voltam, s némán, dűhtől remegve a nyakamba borult. Nem szólhatott nagy felindulása miatt. Elcsodálkoztam e vad harag láttán, kérdésekkel ostromoltam, s ő így felelt, amint ismét szóhoz juthatott:

- Jaj, Pierre! Nem tűrhetem e gyalázatot! Itt van Merdanson, Carajac, Gast, ők is tombolnak dühükben, látván iskolánk megcsúfolását s nagytekintetű mesterünk meggyalázását.

- Sanche mester meggyalázását! - kiáltottam. - S ki a tettes?

- Siorac - szólt Merdanson, áttörtetve a sokaságon, alvezéreitől, Gasttól, Rancureltől és Carajactól követve. - Siorac - hajolt közel fülemhez -, ez gázság! Eme szaros szarfiak adná Isten, hogy az öreg ördög seggükön kezdve tűzze őket nyársra a pokolban, s az öreg ördög felesége rokkájára sodorja bélüket! Eme ganajok, mondom, eme fosok, eme trágyalevek, egyszóval eme bélsarak bélsarai - egyébiránt nem tudom, kik ők valójában - Sanche mestert... Siorac, ez gyalázat! Nem tűrhetjük, hogy e bábút végigvigyék a városon! Iskolánk becsületébe gázol, ki tanárunkat gyalázni meri!

- Nem tűrhetjük! Hisz oly nagyon szeretem őt! - Samson szeme könnyezett is, villámlott is.

- Tudjuk-e, kiktől jó a csapás?

- Nem - szorult ökölbe Carajac mancsa -, álarcot viselnek. Hanem tudom, Istenem, örömet megfizetnék nekik! Amire Gast és Rancurel eltökélten rábólintott.

- Akkor ki kell kémlelnünk - mondtam.

- Mít? - kérdezte Merdanson.

- Hogy kicsodák és hányan vannak. Maradjatok itt együtt! Odafutok, s mindjárt jövök is vissza.

Azzal lábujjhegyre ágaskodtam, s „Helyet! Hé, helyet! Helyet!” kiáltással bátran belegázoltam a sokaság sűrűjébe, mely úgy vált ketté előttem, mint a Vörös-tenger habjai Mózes előtt. Ily nagy, lám, a sokaság fölött egy eltökélt ember s érces hang hatalma. Hamarosan ott voltam a legelső sorban.

Nem kellett sokáig keresgélnem, hogy megleljem a hús bábu között, melyet e csirkefogók összegyűjtöttek, Sanche mester torzképét. Egy vörös pófájú, disznószemű, behemót fickó emelte a feje fölé, s mutogatta jobbra-balra, cimborái nagy derűtsége közepette.

A bábu maga valójában kezdetleges tákolmány volt, afféle madárijesztő, két keresztbe tett bot, hanem a fején patikusfőveg díszlett, hosszú orra volt s hosszú szakálla. Erről az egész város felismerte volna Sanche mestert akkor is, ha nem lóg nyakában a felirat: Sanche mester. De nem a torzkép volt a legrosszabb a dologban, nem is a mester kifigurázása, hanem a bábu fekete köntösére tűzött aljas gúnyversek. Bal fenekén ez volt:

Kotyvaléka ölő méreg,
városunkból kivessétek!

Elöl, nemzőszervén, az alábbi gyanúsítás, mely ránk is vágott, Samsonra és énrám:

Ifjú kecske, kivénhedt bak,
Hej, szabad a tánc, diák urak!

Szíve táján a harmadik:

Jó keresztény disznót nem fitymálja,
Álkeresztény gyűlöli s utálja.

Mi több, az aljas vádat még beszédesebbé teendő csúfságból szalonnadarabokat s pörccöt tűzködtek Sanche mester köntösére.

Szemem-szám elállt ennyi kegyetlen s esztelen gonoszság láttán. Minden lehető módon megrágalmazták Sanche mestert, szakmai és férfiúi becsületébe gázoltak, a hitbeliről nem is szólva. S ez utóbbi volt a leggyűlöletesebb s egyszersmind a legveszedelmesebb is, mert eretneknek mondta s papok bosszújának tette ki a magisztert.

Fejembe szökött a vér e gyalázatos látványra. Kis híján rávettem magam a nagy baromra, hogy kitépjem kezéből a bábút. Ám az esztelenség lett volna. Menthetetlenül alulmaradtam volna a túlerővel szemben, hisz egyelőre azt sem tudtam, hányan vannak. Különbén is azért jöttem, hogy felderítsem a helyzetet, nem hogy verekedjek. Fokról fokra nyugalmat parancsoltam magamra s arcomra, majd odaléptem a nagy hólyaghoz, mosolyogva (illetve legalább mosolyt erőltetve ajkamra, egyedül a szám látszott ki a maszka alól), s mert tudtam: fehér köntösöm bizonyos tekintéllyel ruház föl a szemében, leereszkedő udvariassággal megszólítottam:

- Bámulatos gúnyképet fabrikált, uram. Úgy hiszem, ez a legjobb mind között. Bizonynal medikus az úr s cimborái nemkülönbén, és sokat szenvedtek Sanche mester vesszejétől?

- Még hogy medikusok! - méltatlankodott az az ostoba fráter. - Piha! Az orvos szaron, köpeten s húgyon él. Mi más eledelhez szoktunk. Jogászok vagyunk.

- Á, jogász úr - adtam a szívest s hízelkedőt. - Az én szememben kegyelmetek a tudás alfája és omegája, mindennél többre becsülöm az urakat. Meg is hívtam volna a felvonulás után egy kis kollációra mindannyiokat e bábu tiszteletére, ha nem lennének oly számosan.

- Hisz mindössze tízen vagyunk - felelte a jogász. - Ha nem riad vissza e számtól, öt órákor találkozhatunk az Aranyhordóban.

- Úgy van, öt óra tájt találkozunk - szoltam, és elköszöntem.

Amint a medikusok meghallották, hogy az ocsmány csíny mögött a jogászok állnak, fogukat csikorgatták s mindjárt rájuk akartak rontani. Én azonban bebizonyítottam nekik, hogy ide taktika s körültekintés kell. Mindenekelőtt tegyük fel álarcunkat. Azután nevetve s nyájas arccal megközelítjük a gazfickókat, felajánljuk, hogy segítünk vinni a bábukat, s amint a gúnyképet kezünk közé kaphatjuk, Samson ízzé-porrá törí; a mi dolgunk csak annyi, hogy hirtelen lerohanjuk a jogászokat, mi alatt Samson - tudni való, mekkora dühvel - elvégzi kegyes munkáját. Minden így is történt. A meglepetés ereje nagy volt, s bennünket segített. Még magukhoz sem tértek a mi jogászaink, máris nekik estünk, de keményen ám, bevértük a szemüket, szét az állkapcsukat, lenyelettük velük a fogukat, beletérdeltünk vakbelükbe, farba rugdostuk őket. Dühödt támadásunk nyomán elterültek a föl-

dön, mint a disznók, s csak nyögtek, mialatt Samson, ki szép volt haragjában, mint Szent Mihály arkangyal, ízekre szedte a bábut, széttörte karját s minden tagját, cafatokra tépte ruháját, sárba tapodta a hamis orrot-száját, és tüzet csiholva alágyújtott a romhalmaznak. Egyetlen perc alatt porrá égett a mű, mely oly sokórai alattomos munkájába került a jogászoknak.

De csakugyan közel esik a Capitoliumhoz a tarpéji szikla! Diadalunk pillanatában kerültünk a legnagyobb veszedelembé. A sokaság felbőszült, látva, hogy egy szép bábut megsemmisítettünk, s mivel talán azt képzelte, a többivel is így akarunk elbánni, fenyegetően felmordult, s úgy tetszett, mindjárt széttép bennünket. Én megpróbáltam ugyan a lelkére beszélni, elmondtam: mi csupán a mesterünket ért bántalomért vettünk elégtételt, ki éppen nem szolgált rá efféle csúfságra, sőt oly híres, hogy a király és Medici Katalin is ellátogatott házába, amikor Montpellier-ben járt. Hasztalan. A nép haragja nőttön-nőtt szavaimra, mérges tekintetek, felemelt öklök s „Halál rá!” kiáltások környeztek. Be ijesztőek is a mi derék honfitársaink, ha felbőszülnek! „Le velük! Le a gazokkal! - bömbölték. - El akarják rontani mulatságunkat! Haj-rá! Kapd el, csípd meg! Ne tétovázzunk, testvérek, heréljük ki a csirkefogóit!”

Egymásnak vetettük vállunkat, s halottsápadtan készültünk fel az élethalálharcra, amikor valaki elkiáltotta magát - később tudtam meg, Miroul volt az, ki amilyen fürge, szempillantás alatt észrevétlen ott termett ellenségeink sűrűjében: „Vigyázat! Vigyázat! Jön Cossolat kapitány!” A kiáltást itt is, ott is felkapták, továbbadták, úgyhogy a tér hamarosan a kapitány nevéből volt hangos - ki, az igazat megvallva, akkor éppen azzal volt elfoglalva a Téres utcában, hogy az őrvongó alakoskodókat rendre tanítsa. Hanem fokról fokra hozzá is elért a híre, hogy a Csík-toronyhoz szólítják, s pedig igen sürgetősen, lévén ott valami zavargás, s íjászaival a toronyhoz vágatott, úgyhogy a mi nagy megkönnyebbülésünkre, addig kiabáltak, hogy „Farkas, farkas!” míg a farkas csakugyan meg nem jelent.

Amint a sokaság megpillantotta Cossolat-t, megéjlenezte, s nyomban bevádolt bennünket nála, fejünkre vonva a kapitány haragját. E gonoszok, kiáltották, elégettek egy bábut, s elagyabugyálták a bábvivőket.

- Micsoda! - adta a haragost Cossolat, ám közben rám kacsintott, jelölve, hogy már előbb is felismert álarcom ellenére. - Mit kell hallanom? Egy bábut megsemmisíteni! A farsang kellős közepén? Hallatlan bűn! Uraim, ne ellenkezzenek, hanem ezennel kövessenek a tömlöcbe, hová haladéktalanul bezárom kelméteket. Íjászok, vegyétek körül őket!

Merdanson szólni készült, hanem én könyékkel jól oldalba böktém, mire elnémult, s megértette: most csak egy a fontos, hogy e gyilkos sokaságból kikerüljünk s nem hogy dutyiba csuknak-e.

Mihelyt kivergődtünk a tumultusból, Cossolat lehajolt nyergéből, s félig komolyan, félig csúfondárosan megjegyezte:

- Siorac uram, ha hihetek szememnek, kegyelmed mindenütt ott van, ahol verekszenek.

- Kénytelen voltam vele, kapitány. Látta azt az undorító bábut?

- Láttam - fogta halkabbra a hangját Cossolat, s elkomorult -, láttam, mielőtt kegyelmetek elpusztították, s igen rossz előjelnek vélem, mert eme mafla jogászok mögött, kik, amilyen sárgacsőrűek, nem látnak tovább az orruknál, s azt teszik, amit nekik mondanak, félelmes emberek húzódnak meg. Föld alatt bujkáló emberek, kik ámbár vakok, mint a vakondok, igen jól végzik a maguk aknamunkáját. Pierre, vesse eszébe: hol a marránusokat támadják, onnan nincs messze az inkvizíció, s máris a hugenottákra feni vasát. Rossz hírek járnak, s nemhiába. Azt beszélik, az olasz nő megint a spanyolhoz törleszkedik, s kegyelmed tudja, mi az ára az anyakirálynő áhította szövetségnek. Új hugenottaüldözések felé tartunk.

Mindezt igen halkan mondta, s azután a száját sem nyitotta ki többé, míg a városi börtönhöz nem érkeztünk. Ott egy meglehetősen tágas terembe vezetett, hol asztal és több szék is volt, és megeskett: nem dicsekszünk el mai hőstettünkkel, sőt teremtett léleknek sem szólunk felőle.

Ez nagy csodálkozással töltött el bennünket, hisz a dolgot eladdig csupán jogászok és orvosok perpatvarának véltük. A kapitány még hozzátette:

- Kik e dolgot kieszelték, nem lesznek hálások azoknak, kik tönkretették, és ők semmit el nem felednek.

- Mikor bocsát szabadon bennünket, kapitány? - kérdezte Merdanson.

- Sötétedéskor. Egyenként távoznak majd az urak egy félreeső kijáraton. Kivéve Sioracot, kivel más tervem van.

S csakugyan, egy órával később leeresztett függönyű hintó várt a mondott ajtó előtt.

- Pierre - vont félre Cossolat -, hagyja itt maskaráját! Joyeuse úrnő kegyelmedért küldött. Kék selyemujjasában jelenjen meg előtte. És Pierre - tette ujját epigasztrumomra -, szót se ama báburól! Kegyelmed ott sem volt. Mit sem látott. Ezzel szemben beszéljen, amennyit csak tetszik, a narancscsataról. Egyszóval mulattassa Joyeuse úrnőt, hadd legyen kegyelmedtől elragadtatva. S legyen oka emlékezni rá, hogy kegyelmed e farsang délutánt vele töltötte!

Képzeltetni, micsoda gyönyörűséggel terültem el a pompás, aranyozott hintó párnáin, elgondolva, mi nagy veszélyben forogtunk. Hanem Cossolat megdöbbenett. Tehát még Joyeuse úrnő palotájában is vannak ügyes kémjei a kapitánynak, kik mindenről tudatják, gondoltam, utolsó szavain rágódva.

- Szörnyeteg! - kiáltotta Joyeuse úrnő, s én lábához borultam s csókokkal borítottam párnás kezét. - Szörnyeteg! - villant rám a szeme. - Micsoda tirannus még mulatságaiban is! Botrányt kavart! Mindent felborít, mindenkit felnyársal! Nem ismer kegyelmet! Mindenkit térdre kényszerít! Nem irgalmaz.

- Ej, úrnőm, mennyi szemrehányás egy semmi kis csetepatéért!

- Kicsi, uram? Hisz kegyelmedről szól a Sanche mester bábuja tűzött bökvers is!

- E bábút nem láttam - szóltam gyorsan. - A tömlőben ültem, a narancscsata miatt.

- De Justin látta, s Aglaé felmondja kegyelmednek e paszkvillust.

- Nem merem, úrnőm! - adta a szende szüzet Aglaé.

- Majd merem én! Ide hallgasson, uram:

Ifjú kecske, kivénhedt bak,
Hej, szabad a tánc, diák urak!

- Ez gyalázat, úrnőm! - mondtam. - Mi több, a vers sántít, egyik sora rövidebb, a másik hosszabb.

- Mit számít a hosszúság - legyintett Joyeuse úrnő. - Szörnyeteg, feleljen egyenesen, kertelés nélkül! Mi van eme marránus kecskével s a szóban forgó deák urakkal?

- Úrnőm - feleltem ünnepélyesen -, ha lenne benne némi igazság, a hölgy jó hírének gondja némaságra kárthatna. Hanem a dolog hazugabb, mint a kapucinus barát szerénysége. Valójában gyűlölöm eme kecskét, szarvától patájáig.

S mert Joyeuse úrnő nagy szemeket meresztett, elbeszéltem szegény Fontanette történetét.

- Istenem! - vont vállat Joyeuse úrnő, kinek jó volt ugyan a szíve, mégsem esett meg egy közönséges szolgálón. - Mire e nagy hűhó? A leány hazatért falujába, s ennyi az egész. Uram - vágott szigorú arcot -, tehát még eme vászoncelédet sem hagyhatta békén! Étvágyának Thomassine sem elég?

- Thomassine, úrnőm?

- Ne tagadja, Cossolat mindent elmesélt nekem. Kisöcsém, ne duzzogjon ott az ablaknál! Jöjjön ide! S ne is próbáljon Thomassine becsületére hivatkozni! Hanem meséljen el mindent! Így akarom.

- Ej, úrnőm, mindent! Udvarhölgyei előtt? Akadnak köztük hajadonok is!

Ez felvillanyozta Joyeuse úrnőt. Odafordult udvarhölgyeihez, s félrebillent fejjel, csillogó szemmel, elfúló hangon mondta:

- Siorac úrnak igaza van. Hölgyeim, távozzanak! Vannak dolgok, miket hajadon nem hallhat férjhezmenetele előtt. „Gondolom, nyögdécselést”, morogta a foga között Aglaé (én azonban tisztán hallottam). A hölgyek sértődöttek, de cinkosan össze-össze nézve elvonultak, kényszeredett mosollyal s kecsesen himbálva bő szoknyájukat.

- Pierre, kérem, fogjon át - szólt Joyeuse úrnő -, s vezessen ágyamhoz. Nem tudom, mi lelt, szédülök fulladozom, kérem, kapcsolja ki ruhámat. Ó, én kedvesem, be ügyes szobaleány válna öcsémből, be könnyű a keze, s be simogató a tekintete (s csakugyan el nem mondhatom, mennyire kedvemre volt e munka, lévén a hölgy húsa feszes és selymes tapintású és csupa jó illat). Hanem, Pierre, nem tudom, tanácsos-e kegyelmedre bíznom magamat ily védtelen, amilyen nagy zsarnok s garázda verekedő az úr.

Amire óvakodtam felelni, tudván, mire irányulnak a hölgy gondolatai s nem akarván őt sem siettetni, sem visszatartani.

- Jaj, oldja meg még ezt is itt, ni! - nyögött jólesően az úrnő. - Istenem, hisz úgyszólván meztelen vagyok immár! Pierre, szemérmem lázong, vonja össze, kérem, az ágy kárpitját.

Összevontam a tudni való, milyen színű és éppen nem átlátszó kárpitot, hanem azért jól látam őt szőkeségében fürödve e kékes fényben.

Csinos bókot kanyarítottam róla, amitől kigyúlt aranyszín szeme.

- Pierre, szava mint a cseppentett méz - szólt elcsukló hangon. - Nyelve mindenható!

- Úrnőm - sűgtam a fülébe -, ki tudná ezt kegyednél jobban?

- Orcátlan - nevetett s bosszankodott egyszerre hölgyem. - A sátán maga, hogy így kísért! Be kár, hogy hű vagyok férjemhez, mint jó keresztény, ki minden áldott nap Istenhez fohászkodik s meggyónja vétkeit. Hej, lennék csak Thomassine! Sok szeretője van neki? Feleljen!

- Sok.

- Lám, egyeseknek jut minden, másoknak semmi. De mit művel, szörnyeteg?

- Kioldom ezt is, úrnőm. Pírban ég az arca, fuldoklik. Így jobb lesz.

- Szörnyeteg, visszaél helyzetemmel. Én oly gyenge vagyok, kegyelmed oly erős, oly zsarnok. Jaj, szörnyeteg - nyújtotta csókra ajkát (s az igen forró volt, mikor az enyémhez ért) -, nem szegi-e meg ismételt parancsomat? Nem érez-e kísértést rá? Nem tesz-e erőszakot rajtam?

- De még mennyire, hogy érzek, úrnőm. Százszor is kísértésbe estem már. Ám ha ez sérti, máris megyek.

S úgy tettem, mintha ki akarnék bontakozni öleléséből. Képzeltetik, mennyire nem volt a hölgy ínyére e skrupulus, s micsoda erővel tartott vissza az a két gyenge kar!

- Jaj, Pierre, tudom én, ez az én bűnöm - mondta -, tantaluszi kínokra ítélt, ifjú vére s heve hajtja, hogy is ne akarná azt erőnek erejével, ki a kegyelmed természetével bír? De miket beszélek? Elment az eszem? Szörnyeteg, mit mível? Csak nem üt meg? Micsoda? Hát úgy vesz erőt rajtam, mint zsoldos a leányon az árokparton? Jaj, szörnyeteg! Jaj, Pierre! Jaj, én kedvesem...

Hazafelé tartottam a Joyeuse-palotából, könnyű léptekkel s vidám szívvel, s váratlanul Martinezzel, a szabóval futottam össze a Lécfaragó utcában. Műhelye küszöbén hűsölt, mi Montpellierben általános szokás jóformán az év minden szakában. Láttomra felállt, kézen ragadott s beinvitált egy pohár frontignani borra. Elfogadtam a meghívást, nehogy megsértsem, s mert igen szerettem volna viszontlátni négy leányát. Nem is csalódtam, ott ültek mind a négyen a műhelyben, s illedelmesen varrogattak. Láttomra egyszerre emelték fel a varrásról szép arcukat, egyszerre szegeztek rám gazellaszemüket, mely szelíd fénybe vonta barackszín orcájukat, hogy ajkukról ne is szóljak, melynek vöröse nem maradt el udvarhölgyeink kenceficéje mögött. Majd lopva összepillantottak, összerosolyogtak, s ismét varráshoz láttak, elragadóan hajlítgatva karjukat, ahogy a tűt a kelmén átbújtatták. Látván, hogy nem győzöm legeltetni rajtuk a szememet, Martinez azt mondta: hoz egy üveg muskotályt és két kupát. Hogy a leánykákkal magamra maradtam, kisvártatva nagyot sóhajtottam, s azt mondtam félig komolyan, félig tréfásan:

- Ó, hölgyeim, ha a szerencse muzulmánna tenné kegyeteket, én nyomban áttérnék Allah hitére, s mind a négyüket feleségül venném.

Ezen édesen, ámbár csendesken nevettek, csinos kacsójukat szájuk elé tartva, s egész testükben remegve, mivel ez a szó: „feleségül venni”, ha csak tréfaképpen hangzik is el, Isten tudja, miféle izgalmat kelt a leányszívben. Pedig hát mit hoz nekik a hön áhított házasság? Méltatlan vagy zsarnok férjet, a háztartás terhét, évente egy gyereket, s előbb-utóbb korai halált a szülőágyon.

- Hogyan, uram, mind a négyünket? - kérdezte a legidősebb leány, kit Ineznek hívtak. - És nem lenne kegyence?

- Dehogynem - feleltem nevetve -, ám, hogy ki, azt csak próba alapján dönthetném el!

Mire elpirultak, feszengtek, de csacsogásuk csak suttogásnak hangzott; fogadok, este aztán kedvükre csiviteltek szobácskájukban, az ágyban, hol kettesével háltak. Ám amint apjuk lépteit meghallották, elcsendesedtek, mint zsákmányra leső macska, s buzgón nekiláttak varrni, oly gyönyörűségesen hajlogatva karjukat, hogy csókkal lett teli a szám. De látom, ez az a csapda, melyet a női test minden porcikájának páratlan szépsége állít nekünk. Kezdetben azt hisszük, beérnök ama

kar gömbölyűségével. De mihelyt átengedik nekünk a kart, mihelyt megcirógattuk, összecsókoltuk, étvágyunk nőttön-nő, s immár az egésze áhítozunk.

- Siorac úr, jöjjön a szobámba - dugta be a fejét s fekete szakállát az ajtó nyílásán Martinez. - Ott kedvünkre beszélgethetünk. Uram - tette be mögöttünk az ajtót, mihelyt beléptem, s teletöltve kupámat, rám szegezte okos pillantású szemét -, ha szüksége lenne még egy öltözet ruhára az ismeretes színben, ingyen megvarrom.

S mert nagy szemeket meresztettem, s maga is elképedt tulajdon nagylelkűségén; sietve hozzátette:

- Úgy értem, az ár feléért, amelyet a múltkor kértem, úgyszólván még a kelme ára sem térülne meg, a munkáról nem is szólva, gondolhatja.

Magamban azt gondoltam, még ezen az áron is szépen keresne, hanem erről bölcsen hallgattam, s minekutána megköszöntem ajánlatát, megkérdeztem; minek köszönhetem szívességét.

- Siorac úr - felelte ő igen komolyan -, ámbár egész Montpellier tudja, hogy amikor az a dolog történt a bábuval, kegyelmed a tömlőcben ült a narancscsata miatt, ahonnan kilépve egyenesen Joyeuse úrnőhöz hajtott s ott töltötte a délutánt, nincs e városban egyetlen marránus sem, aki kétségben lenne afelől, kinek köszönhetjük e gyűlöletes gúnykép elpusztítását, mely azáltal, hogy Sanche mestert vallásában támadta, mindannyiunkat megtámadott. - Letette kupáját, haragos arca ellágyult, s azt mondta: - Hadd öleljem meg, Siorac úr, ha ugyan nem restelli, nemesúr létére...

- Örömmel és szívem egész barátságával - kiáltottam. Mire úgy megszorongatott, hogy kis híján megfulladtam, s úgy hátba veregetett, hogy sajgott bele a lapockám, s közben arcomhoz dörzsölte fekete szakállát.

Sanche mester ugyancsak elérzékenyülten borult a nyakamba a patikában, amint megpillantott, de nem szólhatott, úgy elszorult a torka, csak azt hajtogatta elcsukló hangon:

- Ó, öcsém! Én öcsém! Kedves öcsém! - s végképp megzavarodva és úgy hiszem, könnyezve, elsietett.

Felmentem az emeletre, a szobámba. Kopogtak. Fogacer lépett be. Nem ölelt meg, hozzám sem ért, hanem kényszeredett arccal kezét nyújtott, oly messziről, ameddig hosszú karja elért, majd jó távol tőlem leült egy székre, s belevágott a kellős közepébe:

- Rachel úrhölgy rá akarta bírni az illustrissimus magistert, hogy kegyelmedet elkergesse.

Elállt szemem-szám döbbenetemben.

- S mivel indokolta e kérését? - kérdeztem, amikor végre szóhoz juthattam.

- Az ifjú kecskéről s a diák urakról szóló gúnyverssel. Caesar hitvesének gyanún fölül kell állnia, mondta.

- Szent Antal szakállára! S hát Sanche mester?

- Sanche mester mennydörgött, tüzet okádott, úgyszólván az ifjú kecske egyszer-kétszer kirúgott, majd bezárkózott szobájába. És ez az ajtó sokáig nem nyílik majd meg szegény mesterünk előtt. Azért volt oly zavart az imént.

- De kegyelmed honnan tud e gúnyversről? - kérdeztem. Fogacer felvonta fekete szemöldökét, s rám nézett.

- Ott voltam. Tán nem vette észre, Pierre, hogy a gyalázatos bábuk között, melyek a közgyűlöletet felkorbácsolják, volt egy, mely egy bírót gúnyolt ki; annak a talárjára is egy paszkvillust tűztek, mely erkölceit támadta. Gondolhatja, miféle erkölcsöket.

- Barátja kegyelmednek e bíró?

- Inkább úgy mondanám, céhünk tagja - szólt Fogacer nagy eltökéltséggel, mi meg is lepett, mivel a baccalaureus sápadt volt, mint a fal, láthatóan feszengett, minduntalan nyálát nyelte, s kiszáradt ajkát nyalogatta. - Egy másik bábu, nem kevésbé gyűlöletes, Cabassus abbét vádolta ateizmussal. Tehát marránusok és ateisták között jó társaságba kerültünk mi is. - A „mi” szócskát sajátos nyomatékkal mondta, s ámbár kényszeredett volt az arca, mint mondtam, egyszersmind dacos is volt, mintha az egész világgal kész lenne szembeállni.

- Hát ott volt, Fogacer, amikor Sanche mester torzképét megrohamoztuk?

- Ott. Felismertem kegyelmedet álarc ellenére. S a zűrzavar leple alatt letéptem a bírót vádoló gúnyverset.

- Felismert az álarc ellenére! - kiáltottam elképedten, és szigorúan a szeme közé néztem.

- Ne értsen félre, Pierre - szólt ő zavartan pislogva, megnyúlt képpel. - A Téres utcában boldog fejjel nem ismertem volt fel, hanem amikor azzal az ökölcsapással lesodorta álarcomat s megpillantott, én is a szemébe pillanthattam, s akkor mindjárt ráébredtem, kicsoda. Igen-igen restelltem és bántam, hogy éppen kegyelmedbe kellett belekötnöm. Miért is kérem, fogadja alázatos bocsánatkérésemet - tette hozzá, sátáni szemöldökét felvonva, de sokkal kihívóbban, mint szeretne volna.

- Ej, Fogacer! - szóltam, s helyemről felpattanva odaléptem hozzá, fölébe hajoltam, két kezemet vállára nyugtattam s kétfelől arcon csókoltam. Határtalan ámulatomra úgy elpirult, mint a szűz leány. Gyorsan hátat fordítottam, hogy ne feszélyezzem, s fel-alá sétálva a szobában, így folytattam: - Fogacer, kegyelmed jó barátom, köztünk nincs helye bocsánatkérésnek. Én is bocsánatkéréssel tartoznék, amiért megütöttem. Semmi közöm a bolondságaihoz, ahogy mondta. Medicus sum.⁸¹ A különbség köztünk mindössze természet vagy hajlam dolga. Én a szoknyának vagyok rabja. Kegyelmed nem. És punctum.

- Eltekintve attól, hogy a világ összes szoknyája sem sodorhatja kegyelmedet oly veszélybe, hogy nyilvánosan megégessék szodómia bűnéért.

- Tehát örökös veszedelemben él! - mondtam, és sarkon fordulva megint megnéztem magamnak a baccalaureust. Új szemmel.

- Annál inkább, mivel a tetejében istentagadó is vagyok - bólintott Fogacer. - Hanem e bűnt könnyebb leplezni, elég hozzá egy kis hókuszpókusz.

Ámbár nagyon nem volt ínyemre ez a „hókuszpókusz” a pápista szertartásokról szólva (mert fogadok, Fogacer ráhúzta volna a mi rítusainkra is), elrémültem a veszély gondolatára, melyben a baccalaureus forgott. És ámbár csak egy testünk van hóhéraink használatára, bárkik legyenek is, s Fogacer-t nem égethették meg kétszer, egyszer szodomitaként s egyszer istentagadóként, egyszer hamuvá válni is több az elégnél. Iszonyat fogott el a gondolatára is, mert jól ismertem s nagyra becsültem emberemet.

- Fogacer - szóltam végül, hogy elűzzem lelkünkéből a máglya gyűlöletes képét -, Cossolat úgy véli: e bábuk mögött hatalmas és gonosz, föld alatt munkáló emberek bújnak meg.

- Mi is így véljük - bólintott Fogacer. - Mint tudja, a németalföldi protestánsok felkeltek a spanyol járom ellen. Válaszul II. Fülöp erős sereget küldött országunk határára, a „koldusfajzatot” észre térítendő, ahogy ő nevezi a lázadókat. Nos, azok az emberek, kikről az imént szólt, buzgón imádkoznak azért, hogy minekutána a spanyolok, királyunk szövetségesei, a koldusfajzatot eltiporják, a francia protestánsokkal is leszámoljanak. Azt gondolja, hogy ennek semmi köze e bábukhoz? Nincs igaza. Mert ugyanők azt remélik, lévén a szemükben minden eszköz egyformán jó, a legaljasabb s a legcsekélyebb is, ha céljukat szolgálja, hogy ha üldözőbe veszik városunkban a marránusokat, ateistákat, szodomitákat, utat csinálnak ama máglyáknak, melyeken, ha eljő az ideje, a protestánsokat égetik majd meg.

- Tehát jól tettem, hogy ama gyűlöletes bábút megsemmisítettem! - kiáltottam.

- S még jobban tenné, ha eztán ügyelne életére, mert ámbár azt erős oltalmába vette Cossolat, Joyeuse úr és a marránusok, a fent mondott emberek hatalmasak és hosszú a türelmük.

Bölcs tanács volt, ha az, aki adta, maga nem is volt az, legalább farsangi álöltözetben nem, jobban meg kellett volna szívelelnem. Mégis volt, ami belevigyen az alább elbeszélendő kalandba (amelyet apám haragos latin levelében „atrocissimá”-nak bélyegzett): elsőbben is az orvostudomány nagy szeretete, másodszor a pillanat heve, a körülmények no meg a könnyelműség. Emlékirataimban nemegyszer kényszerültem immár az olvasó elnézését kérni s jóindulatára apellálni, kérem, most se vonja meg őket tőlem: nagyobb szükségem van rájuk, mint valaha.

Elmúlt húsvét, s vele tanáraink prelekciói is véget értek az orvosiskolán. Ámbár Saporta és Bazin júliusig, sőt augusztusig magánkurzust tartott, s ezen külön fizetség ellenében ki-ki részt vehetett, sajnálattal nélkülöznünk kellett Feynes doktort és még inkább d'Assas doktort. Ők mindketten nyári lakukba vonultak vissza, Feynes, hogy tovább írja választékos latin nyelven könyvét a himlőről, d'Assas, hogy henyéljen és a gyönyöröknek éljen, idejét s figyelmét drága szöleje s szobaleánya, Zara között osztva meg. S főként a boncolásnak mondhattunk búcsút a kollégiumok befejeztével, holott Bazin dékán, ígéretét megszegve s piszkosul fukarkodva az iskola pénzével, mindössze hármat engedélyezett nekünk. Mi több, a harmadik - majom volt, amit kitörő haraggal s ahhoz mért

⁸¹ Orvos vagyok.

zajgással és lábdobogással fogadtunk. Rondelet idején hat boncolás volt egy évben, innen háromra zuhanni vissza (melyek között egy majom is akad!), siralmas. Saportát ostromoltuk panaszaikkal. Ő kajánul Bazinhoz utasított, ki azután sarkunkra csapta az ajtót, lévén indulatos és zsémbes természetű.

- Siorac - mondta egy este Merdanson a Három Királyok fogadóban, hol hármásban üldögéltünk Carajackal -, én nem törődhetek bele e súlyos fogyatkozásba. Hát azért alapított Rondelet Montpellier-ben anatómiatermet, hogy az mindösszesen három boncolást lásson? Hármat! Négyet ígért az a torzszülött Bazin! Három boncolás - kész nevetség. Hogy jussunk előre az emberi test történetében, ha ma, 1567-ben is csak azt ismételtetjük papagáj módjára, amit Galenosz és Hippokrátesz írt le több száz évvel Urunk születése előtt.

- Én tudnám, hogyan segítsünk magunkon - szólt Carajac, suttogóra fogva hangját.

Carajac, a kirurgus, aki mellett még a széles vállú Merdanson is törékenynek tetszett, oly sötétbarna hajjal-szemmel dicsekedhetett, hogy beillett volna töröknek, ami nem is olyan meglepő, ha figyelembe vesszük, hányszor törtek be s időztek Aigues-Mortes-ban az utóbbi ötven esztendőben a pogányok. Carajac e város szülötte volt, s városát fennén dicsérte, ha egyáltalán kinyitotta a száját, mert rendesen hallgatott, mint a sült hal; csak ült magasan és szélesen, mint egy szekrény, mozdulatlanul, félig lehunyva koromfekete szemét.

- Hogyan? - kérdezte Merdanson.

- Ismered Cabassust, cimbora?

- Azt a papot, akiről bábu készült farsangkor, s az volt ráírva: istentagadó? - szóltam közbe.

- Azt. Ő a Szent Dénes-parókia plébánosa Montpellierben. Van e parókia területén egy temető, melyből a pápista papok szép hasznot húznak, mivel igen jó pénzért földelik el ott a holtakat.

Carajac szusszant egyet. Őt magát is meglepte, hogy ily hosszan beszélt.

- Javaslom, ürítsük ki kupáinkat, s menjünk máris el a helyet megsejlelni - mondta.

- Minek? - kérdezte Merdanson.

Hanem Carajac kimerítette aznapi szókészletét, tehát csupán biccentett, jelöl, hogy eleget mondott, majd végképp megnémult. Mindazonáltal oly nagy volt rábeszélő ereje, hallgatagsága folytán, hogy nem kérdezősködtem tovább, hanem hívtam a fogadósnét és fizettem. Az asszonyosság mogorván számolt. Egy mosoly nem sok, annyit sem szánt rám. Caudebec és a pestises halott esete óta a jóasszony kijelentett kegyeiből.

Besötétedett, mire eljutottunk Cabassus házához. Ő kicsit távolabb lakott az idevaló papoktól, kik egy csomóban éltek, úgy valahogy, mint a szerzetesek.

Carajac halkan megkoccantotta az ajtót és bemondta a nevét. Előbb résnyire nyílt az ajtó, majd kitárult, s a nyomorú szobácskában, melynek mennyezete oly alacsony volt, hogy Carajac fejével súrolta, megjelent egy csupa szőr, cingár kis figura; az ócska asztalra kitett gyertya fényében úgy tetszett, szeme tébolyultan csillog s forog körbe üregében, aminthogy a kis ember tagjai is szüntelenül és oktanul táncoltak, rázkódtak, ugrabugráltak. Cabassus éppen kotyvasztott valamit egy csorba fazékban tűzhelye gyér lángjánál. Szaga után ítélve káposztás tyúkot.

- Testvéreim - szólt magas, vékony hangján -, testvéreim nem Istenben, ki nem létezik, hanem közös fajunk szerint, s értem ezen az emberiséget, legyetek üdvözölve hajlékomban s estebédemnél. Erre, fivéreim, hajtsatok fejet! Nem a Szentháromság misztériuma előtt, az nem létezik. Ez csupán egy tyúk. Tegnap csentem el egy jómódú polgár óljából; hisz valamivel csak fenn kell tartanom szegény rozoga testemet, mivel tudván tudom: lelkem nem fogja őt túlélni anyaszentegyházunk tanítása ellenére. A káposzta ezzel szemben saját tulajdonom, egyenest veteményeskertemből jön, melynek földje zsíros és kövér, lévén szomszédos a halottak nyughelyével. Káposzta s tyúk megörvendeztetni majd ínnyunket egy flaska jó bor társaságában, ha Carajac szavának állt.

- Szavamnak álltam - húzott elő egy üveget köpönyege alól Carajac, és átnyújtotta Cabassusnak, ki mohón megragadta, miközben egész teste rángatózott s szeme forgott. Majd bámulatos ügyességgel kihúzta a dugót, s kitöltötte a bort.

- Koccintsunk Isten nem létére - szólt Cabassus.

- Én Isten létére ürítem poharam - mondtam. - Hiszek Istenben.

- Én is - szólt Merdanson.

- Én is - visszhangozta Carajac.

- Fiaim - mondta Cabassus, minekutána egy hajtásra kiürítette kupáját -, szeretlek benneteket az emberiség kedvéért, de halálos tévedésben leledztek. Hitelt adhatunk-e vajon négy gyermek héber népfő, négy kézműves zavaros, ellentmondó, pusztá szóbeszédre alapozott meséinek, kik nagy tudatlanságukban mindent elhittek, ahogy a falu népe hisz manapság szentje csodatételeiben? S mi egyházam válasza e kérdésre? A máglya. A válasz nyersesége s gyengesége egymagában elegendő bizonyossága a kétség törhetetlen erejének. Testvéreim - s kezét itt egy vaskos kéziratkegyszerre tette -, írtam egy kis latin traktátust Isten nemlétéről s a lélek halandó voltáról. Ezt a címet adtam neki: Nego,⁸² s ha akadna nyomdász, aki kiadja, hiszem, megvilágosítaná korunk elsötétült elméit. De egynek sincs hozzá bátorsága. Negó-m el fog pusztulni velem együtt.

- Pap, te tehát tagadod a lélek halhatatlanságát is? - kérdezte Carajac.

- Úgy bizony! Tagadom - felelte Cabassus szemét forgatva. - Soha nem találkoztam lélekkel, mely különvált volna rendes lakóhelyétől, a testtől. S te, Carajac, ki mint kirurgus elég boncolást láttál s egyébre sem áhítozol, csak arra, hogy boncolhass, mondd meg, rábukkant-e valaha már kirurgus holmi lélekre a boncolás alatt?

- Nem bukkanhatott rá. A lélek megfoghatatlan - mondtam.

- Ha megfoghatatlan, honnan tudjuk, hogy létezik? - kérdezte Cabassus, ültében rángatózva s kivette szájából a csirkeszárnyat, amelyet megrágni készült.

- Mert ezt hirdeti a hagyomány - felelte Merdanson.

- Hohó! - szólt Cabassus. - Ti, hugenották, elvetettetek egész sor hittételt, melyre a hagyomány tanított, a szabad gondolat nevében. S lám, vizsgálódástok mégsem volt elég szabad. Megálltatok félúton, mintegy visszariadva tulajdon merészségeitektől. Továbbhaladva ugyanezen az úton ti is eljutottatok volna a tagadásig, mint én.

Azzal fogta, szájába dugta a csirkeszárnyat, s csontostul elropogtatta. Mi ámulva hallgattuk a recsegést-ropogást. A tűz kialvóban lévén, a füstös, bolthajtásos szobácska oly sötétnek tűnt, mint a pokol tornáca. Egyedül az a gyertya adott némi fényt, melyet Cabassus egy fordított üstre állított a korhadt asztalon. Nem tudtam, mit gondoljak Cabassusról. Mert csakugyan bolondnak mutatta arcának kifejezése, örökös rángatózása, szemforgatása s egyéb furcsaságai. Ám mihelyt okoskodni kezdett e bolond - noha merő iszonyat volt hallanom, amit mond -, az ember kételkedni kezdett tulajdon bölcsességében s igazában.

Amennyire a gyertya pislá fényénél tehettem, szemügyre vettem Merdansont s Carajacot. Nekik sem volt kedvük vitázni, Carajacnak hallgatag természete miatt, Merdanson pedig tartott tőle, akárcsak én, hogy alulmarad a vitában. S azonkívül, noha kezdtük immár pedzeni, mit keresünk itt, a dolgról sem Carajac, sem Cabassus nem ejtett eleddig szót.

- Nem hiszek az utolsó ítéletben, sem a holtak föltámadásában - folytatta elmélkedését Cabassus. - A halottak, hiszem, ott maradnak örökkön-örökkéig, ahová őket temettük; minekutána a férgek a húst leették róluk, csupán egy csontváz marad ott majd; amikor azt is elemészti az idő, porrá omlik a váz, és semmi nem jó onnan többé elő, legkevésbé ama dicső testek, melyekről az egyház szól a maga tolvajnyelvén. Ez a nyelv merő csalás, ámitás és káprázat. A por csak por. Miért is, úgy vélem, szabad a holttestemetek felnyitni az igaz tudomány előrehaladása érdekében, hogy megismerjük geográfiájukat, amire oly forrón vágynak a medikus urak.

- S mi az ára, uram? - kérdezte Merdanson.

- Amennyibe a tyúk került, melyet felfaltunk - felelte önérzetesen Cabassus. - Azaz: semmi-be. Testvéreim az emberségben - szólt és felállt -, a parókia holnap potom pénzért temettet el egy szajhát s egy árvát. Más szóval: a két sír nem lesz mély. Térjetez ide vissza az éj sötétjében hosszú, erős botokkal, kötéllel, két takaróval, gyertyákkal, tolvajlámpással, késekkel s annyi ecettel felfegyverkezve, mennyi a fertőtlenítéshez szükséges. Én készen tartom az ásókat. De vegyétek észbe: ha valaki tetten ér, bűntöket sírgyaláznak nevezik, s bitó jár érte avagy gályarabság.

- Szent Vitus szakállára! - riadt meg Merdanson. - Fel vannak-e fegyverkezve a te testvéreid Jézus Krisztusban?

- Van egy íjuk.

- Egy íjuk! - kiáltottam. - Régi, de gyilkos fegyver.

- Sötét lesz - mondta Cabassus -, s a temetőt nem őrzik éjjel. Azt beszélik, boszorkányszombat zajlik itt éjjelente. Mióta e hír elterjedt, nem merészkedik ide sírrabló.

⁸² Tagadom.

Azzal Cabassus minden teketória nélkül kilökött bennünket, mert ha nem istentagadó hitét hirdette éppen, nem volt a szavak embere. Némán baktattunk Montpellier szűk és kanyargós utcáskáin, lévén nagy okunk a töprengésre.

Mielőtt a városkapun beléptünk volna, mely csak azután tárult föl előttünk, hogy az örrel szót értettünk, Carajac megállt, s azt mondta kétségtől s aggodalomtól elfúló hangon:

- Megcselekedjük-e, cimboráim? Igen nagy kockázattal jár e kaland.

- Nagy és nyilvánvaló kockázattal - felelte Merdanson. - Én mégis megcselekszem, ha Siorac velem tart. Ama torzszülött Bazin bélsarára mondom, vagyok oly bátor, mint Siorac, hanem ő ravaszabb, s jobban kívágja magát a bajból.

Akkor rám tekintett Carajac is, Merdanson is, s amennyit a hold gyenge s fátyolos fényénél arcukból láthattam, abból megértettem: tőlem várják a döntést. S az igazat megvallva, olvasóm, nem voltam éppen lelkes. Gödröt ásni, exhumálni egy halottat, felmetélni, s mindezt az isteni törvények égreakiáltó megsértése árán; kitenni magunkat egy új céltáblájának, avagy megbecstelenítő halálnak a bitón - ez ugyancsak megfontolandó. Arról nem is szólva, hogy a halottak lakhelye utálatos szemünknek-fülünknek, eliszonyítja érzékeinket, lévén afféle ingatag határ pokol és menny között, s az előbbihez közelebb, minthogy hazatérő lelkek háborgatják, s a nyomukban járó succubusok, lidércek, halálos párák és kénköbűz, akasztottak magjából támadt mandragórák s a rothadó testekből fakadt mérgek; mi több, ha hitelt adunk a temetőről lábra kelt hírnek, minden rendű-rangú boszorkányok látogatják, kik a holdfényben a sírokon táncolnak s a sátánnal paráználkodnak.

S mi tagadás, nagyon nem volt ínyemre ama dúlt tekintetű, tébolyult pap cinkossága, kinek nem tudom, miféle gonosz szellem rángatja tagjait, s kinek eszeveszett istentagadása máglyáért kiált.

- Haj - kezdtem rá halkán, de ahogy belemelegedtem a beszédbe, hangom fokozatosan felerősödött -, be goromba kihívás ez a sorstól! Nosza, álljunk elébe, cimborák, vegyük föl a kesztyűt. Ritkánál ritkább ez az alkalom: kapjuk el üstökét! Mit látunk-hallunk a boncolásból mi, kik a doktorok, licenciátusok, baccalaureusok háta mögött ülünk az anatómiateremben? A boncoló taglejtéseit s a katedrán trónoló királyi professzor kommentárjait! Taglejtéseket látunk, semmi többet. Különbséget tudunk-e tenni kicsiny ér és hajszálér között a test geográfiájában? Vénák, idegek, ízületek, inak között? Kézzel érinthettük-e valaha az orgánumokat? Ismerjük-e kiterjedésüket, súlyukat, tapintásukat, elágazásaikat? Ha merünk, pajtásaim, holnap a mienk lesz, csak a mienk, tapinthatóan, két test, egy hím- s egy nőnemű lény teste. Kész csoda! Két tetem, egy egész éjszakára, tanárok, boncnokok és doktorok nélkül, csak a mienk, a mi szemünk, a mi kezünk, a mi késünk prédája! Aj, barátaim, nagyobb előrehaladást tehetünk ezen az egy éjszakán orvosi tudásban, mint egy egész tanév alatt!

Erre igent mondott s kezet adott Carajac és Merdanson is. Meggyőztem őket, s mivel ki nem mondva, de közakarattal engem tettek meg a vállalat fejének, hozzáálltam megszervezéséhez.

Haj, olvasóm! Ki másnap éjjel esteli sötétben megpillantott volna bennünket, talpig feketébe öltözötten, fekete álarccal, gallér nélkül (az kifehérett volna a sötétből), hajunk eltakarva, övünkben pisztoly, oldalunkon szablya, kezünkben, hátunkon gyertya, kötél, bot, takaró, Merdanssonnál meg nem gyújtott tolvajlámpás; ráadásul egymástól néhány öltre elmaradva, s nesztelenül lépkedve, az bizonnal nyomban megsejtette volna, hogy nem éppen jámbor cselekedetre készülünk.

Hosszú volt az út Montpellier-ből Montpellieret-ig s a Szent Dénes-parókiáig. Hanem a városkapu öre ittasnak látszott; jóformán ránk se nézett, amint áthaladtunk, s mit sem szólt. Carajac megkoccantotta Cabassus ajtaját, s elmormolta a nevét. Cabassus nyomban ajtót nyitott, bezárta mögöttünk, s azt mondta az ő vékony, magas hangján, szemét forgatva:

- Foglaljatok helyet, testvéreim, s egyetek eme nyúlból! Nem rossz eledel. Egyik szomszédom töre adta ingyen. Teli gyomor kell a kemény munkához, mely rátok vár. Carajac, ide azt a flas-kát, hadd nyitom ki! Egyetek, igyatok, testvéreim! Ez nem az én testem, s eme jóféle corbiéres-i bor sem az én vérem. Mindkettő matéria, Istennek hála - ha ugyan hálát mondhatok a nemlétezőnek. Mert a matéria matéria. Van. Mást s többet nem mondhat róla az ember. Mint mesterünk, Hérakleitosz tanítja, a világ egységes és nem Isten teremtette.

Nem feleltünk neki, nem akarván újabb vitát. A nyúl, noha ízletes volt, megfeküdte a gyomrunkat. Szívünk a torkunkban dobogott, még a bor sem pezsdített fel. A szegényes, alacsony, sötét szobácskában, mely maga is sírveremhez hasonlított, kelletlen faltuk e komor halotti lakomát, s házigazdánk hangos és szünetlen istenkáromlása éppen nem növelte étvágyunkat.

- A ti hugenottáitok eltörölték Szűz Máriát és a szenteket - mondta Cabassus, és éles, átható hangjától megfájdult fülünk. - Derekas munka volt. De miért nem szállították le Jézust is a neki dukáló rangra? Ember volt, zsidó volt. Szeretett prófétálni, mint egész népe, s mivel cölibátusban élt; önmegtartóztatóan, az életerő szokásos megsűrűsödése ékesszólóvá tette. Tanítványai meggyőzték csodatevő képességéről, s ő tett is egynémely csodát, hanem az akkori hiszékeny korban temérdek csoda történt. Mindenki csodákról regél. Jézus a tetejében a főpapok fülének gyűlöletesen csengő beszédek tartott, s mivel az ő türelmük rövid, keresztre feszítették Jézust. Ha nem teszik, ma senki nem tartaná istennek. S én, Cabassus, csak nevetek rajta, mint ezt Negó-mban is megírtam, hogy Jézust négy szög és két szál deszka tette Istenné! Et si faret in terris Heraclitus, tamquam rideret!⁸³

- Aj, Cabassus - szoltam, mivel elszorult a torkom -, kérem, hagyjon fel e szörnyű beszéddel vendégei kedvéért. Rosszullét környékez, mindjárt kiokádok a nyulat.

- Azt is meg kéne ám magyarázni - mondta Merdanson -, hogyan lesz pappá egy szaros ateista?

- Szaros hívő - felelte Cabassus -, te az eke után kötöd az ökröt. Azért mentem papnak, mert nagy volt bennem a tanulhatnék, s miközben kiművelődtem, odaveszett szép hitem.

- Az ördögé lett! - vélte Carajac sápadtan e beszéd hallatán.

Hanem Cabassus csak vállat vont rá, majd rángatózni kezdett, szemét vadul forgatta, kezét égnek emelte, s fülsértő hangon kiáltotta:

- Tévedés! Tévedés! Nemcsak Istenben nem hiszek, az ördögben sem.

- Sem Istenben, sem ördögben! - kiáltottam. - Akkor nincs értelme a világnak!

- Hogyne lenne! - válaszolta Cabassus. - Létezik.

Hanem ezt oly homályosnak véltem, hogy nem kívántam az eszmecserét folytatni. Felálltam.

- Cimborák - szoltam -, immár egészen besötétedett. Ne késlekedjünk tovább, hanem tegye fel ki-ki álarcát, s induljunk.

Merdanson meggyújtotta a tolvajlámpást, s Cabassus vezetésével kiléptünk egy bolthajtásos ajtón át a veteményeskertbe, ahogy Cabassus mondta volt. A kert határos volt a temetővel. Mindössze egy alacsony rozmaringsövény választotta el tőle. Egyszerűen átléptük. Ez igen szerencsés elrendezés volt, mert máskülönben a temetőt mindenfelől papi lakások vették körül, s ahol nem ázok, ott két öl magas, erős fal. A fal túloldalán, magyarázta Cabassus, csapdákat helyeztek el oltalmul a gonosztevők ellen, kik a sírokat felnyitják s kirabolják.

- Itt egy darabka kréta - súgta a fülembe Cabassus. - Jelölje meg a sírokat; ahányszor fordul az út! Így visszatálnak majd a házamba.

- Tehát nem marad velünk segítőnek? - kérdeztem suttogva.

- Nem én, gyűlölöm a temetőket, hiúságtól büzlenek. A gazdagok márvány síremlékük alatt pöffeszkednek. Ha majd élve elégetnek, a szélbe szórják hamvaimat. S az nagyon jól lesz így, a semmi visszatér a semmibe. Helyben vagyunk, fivéreim. Eme halom alatt egy szép kurtizán nyugszik, ki sokakat megörvendeztetett míg élt. Ama másik halom alatt egy nyolcesztendő gyermek pihen, ki nem szűnt meg sírni, míg élt. Lássatok munkához! Odabent várlak.

- Istennek hála, elmegy! - szolt Merdanson, mihelyt Cabassus eltűnt. - Elhordta az irháját. Eme szaros ateista vízzé változtatja véretem. Isten bocsássa meg, hogy szörnyű beszédeit meghallgattam! Jézus Krisztusra és szent sebeire mondom, hiszek az Atyában, Fiúban és Szentlélekben. S ha bűn eme sírokat kinyitni, mint hiszem, alázatosan esedezem Teremtőm bocsánatáért.

- Ámen - mondtam.

- Ámen - visszhangozta Carajac. - Hanem Cabassus, ha bolond is, nem gonosz. Mindenét szétosztja a szegények között.

Merdanson lerakta a tolvajlámpást egy közeli sírra, ásót ragadtunk s nekiálltunk kiásni a szajha sírját. Mivel rég nem végeztem mezei munkát s a kezem elszokott tőle, kesztyűt húztam, hogy az ásó göcsörtös nyele fel ne törje a tenyeremet. A holdsarló igen keskeny volt, az ég felhős, úgyhogy, ámbár szemünk lassan hozzászokott a sötéthez, más nem látszott körös-körül, csak fehérítő keresztek és sírkövek. A hátam is borsózott volna, úgy elfogott a félelem s szomorúság e komor helyen, ha nem izzasztott volna meg a megerőltető munka. Cabassus azt mondta ugyan, hogy a sírásó

⁸³ S ha e földön időzne Hérakleitosz, ő is nevetne rajta.

nem készített mély gödröt, mivel munkájáért keveset fizettek, de nekünk, kik újra kiástuk, amit ő behányt, így is hosszan tartó, kemény robot volt az ásás.

Vagy fél órája dolgozhattunk, amikor Merdanson odalépett hozzám, s a fülembe súgta:

- Valaki les bennünket.

- Merről?

- Ott van előtted bal kéz felől az a ciprus; mögüle. Egy arcot láttam, fehér volt, mint a patyolat. - S míg ezeket mondta, keze, melyet karomra tett, remegett. Úgy bizony! Merdanson remegett! Nem hittem érzéseimnek!

- Cimborák - súgtam oda a másik kettőnek -, ti csak folytassátok, én megyek és megnézem, mi az.

Azzal fáradságot mímelve nekidőltem a szomszédos síremléknek, mely legalább két öl magas és igen pompás volt, nekitámasztottam ásómat, elővontam szabályamat hüvelyéből, s nesztelenül megkerülve a síremléket, földre kuporodtam, majd kivont karddal, kúszva közelítettem meg a ciprust. Akkorákat dobogott közben a szívem, hogy majd kiugrott, s kiszáradt a szám. Nem tudtam: ember les-e ránk vagy szellem. Olvasóm, sem a lendrevie-i báró, sem a corbiéres-i haramiák, sem Espoumel és az ő kése, sem Caudebec és az ő kardja láttán nem lappadt úgy le tőköm a nadrághasítékban, mint e fehér arc láttán a ciprus fekete ágai között. Úgy tetszett, félőlnyre a föld színe fölött lebeg.

Hanem amint közelebb kerültem, láttam: egy könnyű, kicsiny alak dől a fa törzsének, tehát nekilendültem, ráugrottam, s egyetlen szempillantás alatt földre tepertem. Nem ellenkezett. Így maradtam rajta zihálva, s fokról fokra megnyugodtam, mert eleven test melegét éreztem magam alatt. S mi több, női testet.

Abban a pillanatban eloszlott a felhő, s a hold fényénél egy tizenöt esztendő forma leányt pillantottam meg. Arca csakugyan igen sápadt volt, s döbbenetemre, nagy fekete szeme imádattal csüggött rajtam, holott nem is láthatott, mivel arcom felső részét maszk takarta.

- Ó, Leonard mester! - mondta. - Ó, Nagy Bak! Ó, hön szeretett uram! Végre elértem céloamat! Rátaláltam nagyuramra e temetőben, amint azt nagyanyó megjósolta. Egy álló esztendeje minden éjjel ellátogatok ide abban a reményben, hogy kielégíthetem uram bagzókédvét.

- Bagzókédvemet? - hökköltem hátra. - De hát ki vagy te?

- Tudja azt nagyuram jól! Egész családunk híven szolgálta pokolbéli hatalmát, s máglyán pusztult el érte egy esztendeje, nagyanyámat s engem kivéve.

- Mangane! - szóltam. - Ermandine Mangane! Hát téged nem égettek meg?

- Kegyeskedjék visszaemlékezni rá, nagyuram. Parancsára siketnek, némának s hülyének tettettem magam, s így megmenekültem.

- Tehát te vagy az utolsó Mangane.

- Nem leszek az, ha a Nagy Bak őurasága elvégzi a dolgát, s belém plántálja magját - felelte ő. - Akkor újjászületnek a Mangane-ok, hogy örökkéig nagyuram hitének papjai legyenek s őt szolgálják. - Nevetett. - Képzeld csak, nagyságos úr, előbb azt gondoltam uraságodról és segédeiről, hogy sírrablók, hanem amikor rám ugrott, megéreztem a kesztyűn át karmait.

Karmaimat! gondoltam. Ó, be nagy a képzelet hatalma!

- Leányzó - mondtam -, ma éjszaka nem eshet meg, amit kívánsz. Jer vissza holnap éjfélkor!

- Aj - mondta ő -, nincs immár kétségem. A jóslat azt tartotta: két ízben is el akar majd küldeni.

- Távozz! - mondtam. - Akarom.

Felálltam s elengedtem. Hanem ő oly erővel kapaszkodott belém, mit soha ki nem néztem volna törékeny karjából.

- Betölt a jóslat - mondta. - Két ízben elküldött.

- Leány, hol jöttél be?

- A falon. Kötelet vettem át rajta.

- Hát a csapdák?

- Ismerem őket.

- Leányzó, ha megteszem, amire kérsz, elmész-e úgy, hogy a fejedet sem fordítod hátra, ne hogy meglesd pokoli titkainkat?

- Engedelmeskedem, Nagy Bak uraság.

- Tehát várj, szót kell váltanom segédeimmal.

Otthagytam, s visszatértem a szajha sírjához, odaintettem magam mellé Merdantsont s Carajacot, s a fülükbe sugtam:

- Az utolsó Mangane. Azt hiszi, valamiféle ördög vagyok, Nagy Baknak avagy Leonard mesternek nevez, s arra kér, ejtsem teherbe.

- Hát ejtsd! - így Carajac.

- Szégyellném. A leány a sátán prédája.

- Ejtsd teherbe - vélte Merdanson is. - Egy nő olyan, mint a másik. Ha boszorkány, ha nem, hüvelye alulról felfelé fut, nem balról jobbra.

- Ejtsd teherbe - mondta Carajac. - Nem állhat utunkban e bolond leány. Veszélyt hozhat ránk. Ejtsd teherbe és kergesd el!

- Hisz mondom: ő az ördögé - feleltem igen zavartan.

- Ejtsd teherbe és imádkozz közben - tanácsolta Merdanson. - Imád megfosztja prédájától a sátánt.

Nagy nehezen rászántam magam, s visszatértem a leányhoz. Átöleltem s ámbár semmi porcikám nem kívánta, le akartam fektetni a földre. S mit kellett látnom? A hold, noha utolsó negyedében volt, egyszerre szokatlan fényben ragyogott fel.

- Ne itt, ne itt - mondta a leány, s szeme lángot vetett. - Van ennél jobb hely is. - Azzal kézen (azaz kesztyűn) fogott, s egy mauzóleumhoz vezetett, melyet rács zárt el. Őt az sem állította meg, elővont szoknyájából egy kulcsot, kinyitotta a rácsajtót, s bezárkózott velem egy kis halottas kápolnába.

- Itt nyugszik, eme kőlap alatt - szólt nagyot dobantva, s fekete szeme vad tűzben égett - a nagy inkvizitor, ki elégette a Mangane-okat. Nem sokkal később pirulákat vásárolt egy csodadoktortól, minthogy fekélyben szenvedett. Ez a csodadoktor nagyuram szolgája volt, s az inkvizitor kegyetlen kínok közepette halt meg két hónappal az enyéim után, kegyetlenebb kínok között, mint amit ők szenvedtek el a máglyán. Itt akarom méhembe fogadni magodat, uram, itt, ellenségünk sírján.

Szó nem jött ki számon, s a vér jéggé dermedt ereimben szavai és a hold természetfölötti ragyogása miatt. Ő azonban a köre hengeredett - de eközben sem engedte el a kezemet, hanem bámulatos erővel vont le maga mellé, úgyhogy a következő percben már az oldalán hevertem. Szempillantás alatt levetközött. Bőre barna volt, teste ingerlően gömbölyded és sima. S nem könnyű szívvel mondom ki e szót: „ingerlően”, mert úgy hevertem mellette, némán és moccanatlanul, mint a fatuskó, nem azzal lévén elfoglalva, hogy őt becézsem, hanem hogy Istenhez fohászkodjam (hisz úgy tetszett, az Úr máris megbüntetett a céda és az árva sírjának meggyalázásáért!), s füleljek, mivel a kőlap alól, amelyen hevertünk, nyögést véltem hallani.

- Nagyuram megveti a halandó nőket - szegezte rám fekete szemét a Mangane leány, s e szem ragyogása szinte elviselhetetlen volt a hold fényében -, jobban szeret succubusaival játszodozni birodalmában, a pokolban. Én azonban boszorkány vagyok, addig is, míg holtom után Lilith nem lehetek nagyuram országában, s van némi hatalmam a férfiúi test felett, melyet nagyuram magára öltött. Megengedi-e, nagyságod - súgta a fülemben -, hogy imádot személyén gyakoroljam művészetemet?

- Megengedem - feleltem, ámbár akaratomnak ehhez nem volt semmi köze. Magamban akkor is imádkoztam, s a fülemben betöltötte a jajgatás, mely a kőlap alól jött, hol feküdtünk, s amelynek hidege csontomig hatolt, átjárva egész testemet.

De mihelyt igent mondtam akaratomon kívül, éreztem, a leány levetköztet, s forró lehelet ölelt körül. S egyszerre végképp elveszítettem az ima fonalát, s mintegy a hallásomat s a szörnyű nyögések emlékét is, és úgy éreztem, langy levegőben lebegek, s ezer édes szellőcske cirógatja testemet. S ámbár a gyönyör mintegy eszemet vette, úgy gondolom, a Mangane leány különös, démoni becézgetései a holtat is életre bűvölték volna; s ha mernék rájuk emlékezni (amire olykor kísértést érzek), leírni akkor sem merném, hogy ne piruljak miattuk annyi év után is; ily becézgetésben soha nem részesített azóta anyaszült nő. S ámbár varázslatos fortélyai újra férfivá tettek, s a fejem búbjától a lábam ujjáig át- meg átjárt a vágy, még akkor sem akartam mozdulni. Ezt látván, a Mangane leány meglovagolt, s vad táncba fogva, szilaj rikkantások közepette kifacsarta belőlem, amit akart:

magomat. Ó, jaj, gondoltam, amikor a gyönyör múltán visszatért öntudatom, a mindenható Isten adja, hogy e sátáni öl ne foganjon.

Felálltam. A leány lábamhoz borult, s mesterként imádva csókjaival borította el lábamat térdemig.

- Leány, megkaptad, amit akartál - szoltam. - Távozz, és ne nézz vissza!

- Azt teszem, amit parancsolsz, Nagy Bak uraság - felelte ő, s míg a rácsot kinyitotta, a szemem mámorosan csillogott a gondolatára, hogy immár megörökítette fáját.

Engedelmeskedett a parancsnak, mint erről magam is meggyőződtem, elkísérvén őt a sírok között. Azután társaimhoz siettem. Távollétem alatt jócskán előrehaladtak a munkával, immár egészen feltárták a szajha szemfödélbe varrt testét.

- Cimborá, Szent Vítus szakállára mondom, nincs igazság e földön - súgta oda nekem Merdanson. - Míg egyesek dolgoznak, mások kamatyolnak.

- Ne tréfálkozz, Merdanson! - szoltam megborzongva. - Legszívesebben ezer mérföldre lennék innen.

- Ki hitte volna, üvöltésed hallatán?

- Hát üvöltöttem?

- Pokolian.

Megborzongtam, mert nem hallottam tulajdon üvöltésem, s mert úgy láttam, bal oldalamon a hold már nem süt oly természetfölötti fénnel, mint az imént, míg a boszorkány arcát világította meg, ki engem meglovagolt.

- Cimborá - mondta Merdanson, miközben Carajac kukk nélkül, de kárvallott képpel pihent, ásójára támaszkodva -, minthogy te úgyis úgy imádod a nők kis ízét, hogy nem átalasz holtak sírján paráználkodni boszorkánnyal avagy succubusszal, mássz le a gödörbe, s bújtasd át a kötelet ama kurva válla s lába alatt, hogy annál fogva kihúzzuk. Ideje, hogy te is dolgozz valamit.

S nagyot káromkodott, majd megtoldotta egy tréfával, melyet nem kívánok itt elismételni, oly útszéli és gyalázatos volt. Merdanson azonban nem látott benne semmit, lévén mocskos a szája, de jó a szíve. Igen elszomorított, hogy társaim ennyire zokon veszik, amit pedig maguk tanácsoltak nekem, de ez egyszer mégis jobbnak véltem befogni a számat, s némán leereszkedtem a gödörbe, ám a lábam megcsúszott s egész hosszamban rázuhantam a szegény szajhára. Teste merev volt és a lepedőn át is jéghideg. Jaj, gondoltam (mert egész bensőm felkavarodott Merdanson ocsmányságaira, és émelyegtem), minden jobb a halálnál. Krisztus bocsássa meg, de ennél jobban szeretem még a boszorkányt s pokoli hevét is. Üggyel-bajjal feltápáskodtam, s erősen émelyegve megvettem lábom a szegény halott egyik s másik felén, és végül sikerült a köteleket úgy alábújtatnom, ahogy Merdanson mondta, mi nem volt éppen könnyű, lévén a kurtizán nagydarab, erős nőszemély, s immár hullamerev.

Négy ember kellett volna hozzá, hogy a két kötelet a gödör két oldalán egyszerre megrántsa, s mi csak hárman voltunk; csúnyán meg lettünk volna akadva, ha Carajacnak nem jut eszébe az egyik kötél szabad végét a szomszédos kriptára rácsához kötni. Így valahogy sikerült nagy nyögések közepette, izzadva kiemelni a halottat a gödör szélére. Ennek utána Carajac saraglyát tákolt össze két botból s egy takaróból, és rátettük a tetemet.

Az árva kihantolása könnyebben ment, lévén a gyermek csekélyke halom alá temetve s oly kicsiny és könnyű, hogy Carajac takaróba burkolva a vállára vetette, míg mi ketten Merdanssonal remegő kézzel-lábbal becipeltük a szajhát Cabassus kunyhójába.

Amint Cabassus megpillantotta tolvajlámpásunk fényét, kivilágította szobáját gyertyáinkkal, úgy mégpedig, hogy a gyertyákat fadarabokra ragasztotta, azokat pedig a viskó kövei közt tátongó résekbe dugdosta bele. Ötöt egy templomi gyertyatartóba állított, amelyet alighanem valamelyik Máriakápolnából orozhatott el, s amelyet egyikünknek az asztal fölé kellett tartania. Az asztalt Cabassus letakarította, sőt le is mosta. Ráhelyeztük a szajha tetemét. Carajac eközben a szoba egyik sarkában falnak támasztotta az árva holttestét; az úgy maradt, merevsége folytán. Én a halott fölé tartottam a gyertyatartót, Merdanson elvágta a fonalat, mellyel a halottat a lepedőbe bevarrták. Volt türelme megkeresni a bogot s azt elvágni, mivel az volt a szándékunk, hogy a szegény teremtség földi maradványait boncolás után a lepedőbe visszavarjuk s újra elföldeljük.

- Szent Vítus szakállára! - mondta Merdanson, amint előbukkant a lepedő alól a szajha jéghideg, fehér teste -, be szép nagydarab fehérceled volt! Nézzétek, cimborák, e vállat, erős keblet, bá-

jos köldököt, széles csípőt s a hosszú, ívelt lábat, melyet nap mint nap szét kellett vetnie, hogy látogatói kellemetes hasznát vehessék kis gumójuknak! Miért is nem hő és eleven most is, Szent Vitus szakállára, akkor nem e szikével nyitnám föl testét! Be szép, be fiatal teremtés! Kár érte! Egyébiránt csupa egészség, virgoncság, tagjai erőtlő duzzadoznak! Tudod-e, Cabassus, mely baj vitte el?

- Tegnap halt bele a szülésbe - felelte Cabassus a maga éles-magas hangján -, utolsó csepp vérét is elvesztvén.

- És a gyermek? - kérdeztem.

- Halva született, Istennek hála - felelte Cabassus, és nyomban hozzátette (mint mindig, ha Isten nevét véletlenül kiejtette a száján) -, ki nem létezik.

- Hol nyissuk meg? - kérdezte Merdanson.

- Mellkasán - felelte Carajac. - Nagy kedvem van megegzaminálni egy szívet, s az odavivő és onnan távozó vércsatornákat.

- Ne ott! - tiltakoztam. - Nyissuk ki genitáliája felől. Az iskolában mind a három alkalommal hímet boncoltak, a majmot sem kivéve. Most szerencsésen nőtényre akadtunk, kezdjük tehát azzal, mi őt nővé teszi.

- Siorac jól beszél - mondta Merdanson -, mi pedig a szívet illeti, minekelőtte újra elföldeljük, kivesszük majd s Carajacnak adjuk: otthon kedvére dolgozhat rajta.

Carajac elégedettnak látszott.

- Siorac, világíts ide, hogy szikém egyenest a húsba vágjon. Megnyitom a férfi örömének székhelyét, s onnan kezdve minden egyebet is a méhig s petefészekig.

Merdanson csak az imént nyerte el a baccalaureusi fokozatot orvostudományból, a vizsgáin elnöklő Saporta és d'Assas doktorok dicséretével egyetemben (szerencséjére ők egzaminálták s nem Bazin doktor, ki gyűlölte Merdansont, tudván, hogy az őt torzszülöttnek nevezi). Merdanson diadala igazságos volt, mert a Feredő utcai kurvákön kívül, kikkel sokszor akad dolga, lévén sürgető és durva az étvágya, és semmi türelme a leánykának bókolni (sok időbe kerül s nem mindig vezet célhoz), no meg az ételen-italon kívül, melyet két pofára, csámcsogva falt be, egyetlen forró és nagy szerelme volt: az orvostudomány. Haladásáért örömet odaadta volna ha nem is a lelkét, de legalább az életét. Máskülönben jó hugenotta volt, ámbár inkább egy párt, semmint egy egyház híve, akárcsak jómagam; előbb szalasztotta volna el az istentiszteletet, semmint egy boncolást.

Mint olvasóm tudja, én akkor fejeztem be első évemet, Carajac, a kirurgus nemkülönben, ezért engedték át a kést „öreg” társunknak, ki ügyesen forgatta, mivel ahány kis állat a körme közé került, azt mindet felboncolta volt. Munka közben tudósan kommentálta, amit felfedezett. Valósággal kétségbe ejtett, hogy nem jegyezhetem le szavait, mivel a gyertyatartót tartottam a feje fölé őt és Carajacot megvilágítandó, ki feltúrte inge ujját és segített a húst az útból eltakarítani. Cabassus felállt egy székre s ez egyszer némán, nyugodtan, elámultan s - mivel itt nem Istenről volt szó, hanem a matériáról - szinte vallásos áhítattal figyelte vállunk fölül a boncolást.

- Konstatálom - szőlt Merdanson, egészen elhagyva ama durvaságokat, melyek rendes körülmények között minduntalan visszatértek beszédében -, hogy a méh még duzzadt állapotban van; a szülés csak tegnap folyt le. Azt is tisztán látom, hogy a szülés nehéz lehetett, mivel a vaginán mély sebeket ejtett egy ügyetlen és bűnös bába, ki fogót használt, s eközben megölte a gyermeket, megsértette a méhet és a hashártyát, kiváltván a nagy vérzést, mely a szegény anyát elvitte. Végezetül konstatálom, hogy a méh egyosztatú, mint Vesalius bebizonyította, s nem kétosztatú, mint Galenosz állította.

- Tehát Galenosz tévedett! - kiáltotta Cabassus, kezét dörzsölgetve. Gyűlölte a klasszikusokat s általában mindenfajta tekintélyt.

- Akadnak iskolánkban is oly doktorok - mondtam -, a többi között Pinarelle doktor, kik szívesebben tévednek Galenossal, semhogy Vesaliusnak adjanak igazat.

- Ez valóban gyűlöletes - szőlt Cabassus. - Szemeik vannak és nem látnak.

De mindjárt el is némult, mivel Merdanson ráakadt egy méhkürtre s petefészekre, és elmagyarázta, mire szolgálnak. Magamban azt gondoltam magyarázata hallatán, hogy a nő megtermékenyítése bonyolult csoda, s egymagában elegendő bizonyítéka a Teremtő létének; mert csakis az Ő isteni értelmétől telhetett ki egy ilyen egyszerű, mégis finom mechanizmusnak a kitalálása. De elhallgattam idevágó gondolataimat, nem akarván Cabassust újfent hangos istentagadásra készíteni.

Amikor a genitáliával végzett, Merdanson felnyitotta a mellkast, kivette a szajha szívét, és azt mondta:

- Tudod-e, Carajac, hogy Arisztotelész a szívet háromosztatú, meleg orgánumnak vélte?

- Haha! - kacarászott Cabassus. Boldogan hallotta, hogy az egyháza által nagyon tisztelt tanítómester ekkorát tévedett.

- Nem tudtam - felelte Carajac.

- Haha! - nevetgélt Cabassus.

- Arisztotelész továbbá úgy vélte - halljátok, cimboráim! -, hogy mivel a szív meleg orgánum, hajlamos mértéktelenül fűteni, s a tüdők szerepe az, hogy hideg levegőt fűjtassanak rá és lehűtsék.

Cabassus a hasát fogta, úgy nevetett. A nagy rázkódástól kis híján leesett a székről, melyre felállt.

- Mi Galenoszt illeti - Merdanson nekigyürkőzött, hogy kihúzza a mellkasüregből a szívet, minekutána elvágta az aortákat -, mi Galenoszt illeti, ő azt állította, hogy a szív üregei pórusok által közlekednek egymással.

- És nem úgy van? - kérdezte Cabassus, kezét dörzsölgetve afeletti örömeiben, hogy még egy klasszikus tekintély lepleződik le s szenved nyilvános vereséget.

- Nem cimborák. Vesalius kimutatta De corporis humani fabrica című könyvében, hogy a szívüregek nem közlekednek egymással. Íme e szegény asszony szíve, Carajac. Míg élt, sokszor dobogott kis calibryse ütemére (ám ezt inkább szánakozva mondta, nem goromba tréfának szánta.) Jól őrizd meg!

Carajac mit sem felelt, hanem szinte ünnepélyes arccal elővont egy kendőt a zsebéből, átvette Merdansontól a szívet, ráhelyezte a kendőre, a kendő csücskeit visszahajtotta s középen csomóra kötötte, kis batyut alkotva, mely leginkább azokra a vajcsomagokra emlékeztetett, melyeket földművesek hordanak be vasárnapkor a városba.

Minekutána a szajhát visszavarrtuk a lepedőbe - s igazat szólva alig szaglott, nem számítva a bomlás legelső stádiumát hirdető, tompa s émelyítően édeskés szagot -, áttettük egy ládára, s Carajac, ki az imént falnak támasztotta a tolvajlámpás mellett az ismeretes csomagot, felkapta s az asztalra tette az árvát, mondván:

- Be könnyű!

- Hja, az árva keveset ehét - felelte Merdanson, s a szikéért nyúlt.

De mihelyt kibontotta a lepedőt, melybe a gyermeket bevarrták, elviselhetetlen bűz csapta meg orrunkat. A bűz még erősödött, amikor Merdanson, ki Cabassustól megtudta, hogy a gyermeket a tüdeje vitte el, felnyitotta mellkasát. A legerősebb gyomor is felfordult volna a gyermek tüdejéből feltörő szörnyű szagtól. Ecettel locsoltuk, hogy az émelyítő kigözülgést elnyomjuk, s azért is, hogy az esetleges fertőzés ellen védekezzünk. De hasztalan; s amellet a tüdő máris annyira oszlásnak indult, hogy semmit nem találtunk s láthattunk, nem számítva néhány apró követ, ha ugyan e névvel illelhetjük azokat a borsószemnél jóval kisebb szemcséket, melyeket nem tudtunk mire vélni; ilyenek rendszeren csak a húgyvezetékben szoktak előfordulni.

Miután végeztünk az árva boncolásával is, visszavarrtuk a lepedőbe, de előbb a szajhát cipeltük vissza sírjához, s újfent lebocsátottuk a gödörbe. Visszalapátoltuk rá a földet, s akkor Merdanson váratlanul kijelentette: nem akarja eltemetni a gyermeket, inkább hazaviszi. Van egy fészer a kertjükben, ott majd csontvázvá alakítja a tetemet, s névtelen adományozóként az orvosiskolára származtatja, hogy legyen min oktatniok tanárainknak. Egyébiránt könnyű dolga lesz, alig kell valamit is csinálnia, szegény gyerek máris csupa csont és bőr, hisz ha nem tévedtünk, sorvadásban pusztult el.

Nagy szemeket meresztettünk, s elé tártuk, mi nagy baj s veszedelem származhat mindebből, s mekkora kockázatot vállal az, ki hóna alatt egy tetemmel sétifikál Montpellier utcáin, holott Cosolat nemrég kettőzte meg az őrséget, attól tartván, hogy a flandriai ügy miatt, mely felszította az indulatokat, a legádázabb pápisták s hugenották éjszaka egymásnak esnek. De hiába beszélünk. Merdanson makacsabbnak mutatkozott a vörös számárnál (kinek szörzetét amúgy is hordta, s nem csupán fején, hanem teste egyéb részein is), nem és nem engedett, és ámbár eleinte Cabassus is a terv ellen volt, akárcsak Carajac és jómagam, végezetül belegyezett, és abban állapodtunk meg, hogy Cabassus előad a gyermek helyett egy nagy fahasábot és azt földeljük el. Úgy is tettünk. És

máris indultunk vissza a városba, álarcban, botokkal, tolvajlámpással megrakodva. Én haladtam elől, középtűt Carajac, ki az ismeretes csomagocskát hozta nagy vigyázattal s kinyújtott karral, s tőle egy-két öllel lemaradva Merdanson, hátán keresztbe vetve az árva lepedőbe visszavarrt, takaróba bugyolált tetemet, mely úgy búzlott, hogy az egymagában elég lett volna az őrség figyelmét felkelteni.

Montpellier-et elhagyva Montpellier kapujához jutottunk, mégpedig a bezárt vízikapuhoz. Igaz, az őrvén volt és iszákos, de lévén hivatalból kíváncsi, megkértem Merdansont, rakja le a kaputól néhány ölre terhet, valamint a kötelet, fegyvert s egyebeket, miképpen Carajac is a maga batyuját, s amint ilyenformán üres lett mindhárman kezze, megvertem a kapufélfát, s addig kopogtatam, míg az öreg ki nem dugta fejét az ablakon. A maszkákat fenntartottuk.

- Kapuőr - kiáltottam -, nyiss kaput!

- Hadd hallom előbb, kik vagytok - felelte ő.

- Becsületes Montpellier-i legények. Montpellier-et-ből jövünk, hol lányokkal hempergőztünk, minek folytán kiapadt erszényünk s kiszáradt torkunk. Nyiss kaput, és hozz elő egy üveg bort, de a legjobbat ám! Jól megfizetjük, s mi több, veled is koccintunk.

Ez hatott. Lejött, s kissé megnyitotta a kaput, melyet lánc tartott. Egyenként bocsátott be bennünket, s végigtapogatott, hogy meggyőződjék róla, nincs-e nálunk fegyver.

- Miért hordtok álarcot? - kérdezte.

- Jómagam nemes vagyok, eme kettő pedig gazdag polgár fia. Nem akarjuk, hogy felismerjenek, míg vadzabot vetünk.

- S hát az agyag honnan jó cipőtökre?

- Isten jó földjéről, hol az éjszaka hajlék híján paráználkodtunk.

Felnevetett. Látván jókedvét, pénzt csúsztattam a markába, s azt mondtam:

- Bort, jóember, az isten szerelmére; gyorsan hozz bort, hogy ki ne repedjen gugánk nagy szárazságában.

Ő a fáklya fényénél szemügyre vette a pénzt:

- Uram, ha frontignani bort kíván, öt sollal több az ára.

Odaadtam az öt soldot, s az őrvén elsántikált. Abban a percben kisurrant a kapun Merdanson s Carajac, behozták cókmókunkat s lerakták a fal egyik bemélyedésébe, kicsit távolabb a kaputól, hogy az őrvén fel ne figyeljen a takaró bűzére. Eztán már csak koccintanunk kellett a jóemberrel, amikor visszatért, s fenékgig üríteni az üveget, mit örömetest megtettünk; ez a félelmes éjszaka valóban kiszáritotta torkunkat.

Merdanson háza szerencsére csupán kőhajításnyira volt a kaputól, s amikor benyitott, s berakta a felszerbe az árvát, a botokat, a kötelet s a másik takarót, fellélegeztem. Félig. Azért csak félig, mert bár Merdansontól immár megszabadultunk, még mindig ott himbálódzott Carajac kezében a szajha batyuba kötött szíve, bűnünk nem kevésbé súlyos bizonyítéka, ha őrvénatba botlanánk. Igyekeztem rávenni Carajacot, hogy ha az íjászok felbukkannának, vesse azt az átkozott batyut egy sötét sarokba, avagy a falon által, ő azonban nem akart ráállni; attól tartott, hogy az esés megártana az érzékeny orgánumnak. Még többet ártana neki magának, mondtam erre én, ha gályára küldenék. De oly nagy volt benne a tudásszomj, hogy ez sem győzte meg, s én elnémultam, és magamban megfogadtam: nem bocsátkozom többé hasonló kalandba ily konok fickókkal.

Végre hazajutott Carajac is a szívvel (ő rendes körülmények között halvérű volt, s inkább a szoknya elől futott, semmint utána). Hogy tőle is elváltam, s immár nem volt nálam egyéb, mint kard az egyik kezemben s lámpás a másikban, határtalanul megkönnyebbültem. Egyedül voltam, és semmi nem mutatta többé, honnan jövök és mit műveltem. Szentül hittem, nincs mitől tartanom, ha csak nem éjszakai útonállóktól. Tehát kivontam kardomat, és az utca közepén haladtam, egyébiránt igen fürge léptekkel, s azzal áltattam magam: jöjjön immár bármi, én állok elébe.

A gyors menéstől jócskán kimelegedtem. Kesztyűmet, álarcomat, levettem s ujjasomba dugtam, s egyik kezemben a kardot, másikban a lámpást szorongatva hetykén, szaporán és vidáman lépkedtem, mélyen beszívva a hűvös éji levegőt, s azt képzeltem: sikerült ép bőrrel kijutnom veszedelmes vállalatunk tövisei s kígyói közül. Pedig hiszen tudtam: a szélcsend rendszeren a vihar előhírnöke!

Éppen bekanyarodtam a Lécfaragó utcába s már-már célomhoz, azaz hazajutottam, macskaugrásra volt tőlem a patika, amikor egyszerre úgy rémlett: egy árny követ nyomon. Lépte ugyan

nem vert semmi neszt a kövezeten, mégis tisztán láttam lámpásom fénykörében egy árnyékot imbolyni a hátam mögött. Hajaj! Jobban tettem volna bizony, ha elfújom azt a lámpást, lábom a nyakam közé szedem, s mihamarabb otthon termek, hanem én a kelleténél jobban bíztam tulajdon véltességemben, s mindenáron tudni kívántam, hányadán állunk, tehát hirtelen sarkon penderültem, s uccu, nekirontottam amaz árnyak, nekiszégezve kardvasamat s lámpásomat. Aj, uramisten! Aj, kegyelmes Jézusom! A vér is megfagyott ereimben. A Mangane leány volt a lopakodó árnyék. Szeme lángot lövellt, szája több gyűlöletet okádott rám, mint maga a pokol! Megragadta kezemet, én kővé meredtem érintésére, s azt sziszegte:

- Hol hagyta karmaidat, bak uraság? Hol tintafekete szemedet? Hol sántaságodat? Aj, áruló! Aj, gonosz kutya! Aljasul becsaptál! Miért is nem eszméltem fel mindjárt, mihelyt belém hatoltál, nem érezvén karmodat, sem harapásodat, sem a pokol tűzét zsigereimben! Nyomorú keresztény, hát nem tudod, hogy Nagy Bak uraság hétszer tömi meg egyvégtében a boszorkányokat, minekelőtte elbocsátaná őket támolyogva, agyonkarmolva s harapdálva, emésztő tűzzel a bensejükben? Mert az Ő vetése éget! A tied csak ocsú!

- Mangane! - fohászkodtam neki el-elcsukló hangon a beszédnek, mert úgy rémlett, maga a pokol szól hozzám sziszegve -, nem volt az én részemen csalás, sem ámitás! Te magad tévedtél.

- S te hagyta, kutya keresztény!

- Nem tehettem mást. Azt akartam, távozz mielőbb, lévén még sok a dolgom!

- Szép kis dolog! - sivitotta, ha ugyan e szóval illethetjük egy kígyó iszonytató sziszegését. - Mindent láttam Cabassus ablakán át! S holnap elmondom annak, akit illet!

- Ha megteszed, Mangane, máglyahalálra ítéled önmagadat!

- Tudd meg - felelte -, hogy szívem leghőbb vágya a máglyahalál. Szentségtörő ölelésed örökre megfosztott hön szeretett atyamesterem ölelésétől. Holtom után újjászületek majd hamvaimból, s succubus leszek a pokolban, imádott lába alatt s az ő kéjvágyát szolgálva. De tudd meg, amiért megrontottál, fényes bosszút állok rajtad e földön: megkötöm a böködet, hogy soha többé ne legyen erőd nőt ölelni.

- Megkötöd a bökömet! - mondtam. E fenyegetés hallatán kivert a hideg verejték. - Nem teheted, nem készülök házasodni!

- Annak kötöm meg a bökőjét, akiét akarom, ha házasodik, ha nem - felelte ő, fogát csikorgatva. - Nem kell hozzá más, csak egy darabka fonál: megkötöm s a földre dobom, egy kis ezüstpénzzel együtt. Ha a pénz eltűnik, az annak a jele, hogy a sátán elfogadta, s a fickó szíve örökre kihűl.

- Mangane - kiáltottam, kis híján elalélva rémültömben s egész testemben remegve. - Mangane, legyen a tied minden aranyam, csak kímélj meg!

- A te aranyad! - kiáltotta gúnyosan.

Dühtől és félelemtől eszeveszetten teljes erőmből lesújtottam rá. Hanem a Mangane lány úgy eltűnt, mintha a sötétség nyelte volna el, melynek gyermeke volt, s tán azt képzelhettem volna, soha nem is láttam, ha nem hallottam volna halk pengést: egy érmecske hullt a kövezetre.

- Megkötötte! - jajdultam fel tompán. Az iszonyattól elszorult a torkom. A lámpást körbeforgatva kerestem a fonalat és a pénzt. A fonalat meg is leltem, nyolcszoros bogra volt kötve - a pénzt sehol, holott sokáig kerestem térden állva. A pokol fejedelme tehát elfogadta s jóváhagyta az átkot. Hő szerelem- s életvágyam örökre odalett ifjúságom hajnalán.

Tizenegyedik fejezet

Tudom, vannak kortársaim közt oly erős lelkek, kik nem hisznek Istent, se ördögöt, s kinevetnek majd riadalmamért, mivel ők semmibe veszik az ördögi praktikákat, holott azokat országunk egyházai s legtudósabb elméi egyaránt igen-igen ártalmasnak ítélik. Mespechben csakugyan nevetünk Maligou nő babonáin, csakhogy ő nem volt boszorkány, és senki nem tartotta annak Marcuays-ben avagy más falvainkban. Ellenkező esetben nem neveltük volna ki, hanem reszkettünk volna tőle. Mert a boszorkány hatalma félelmetes: elpusztítja a nyáját, kiszárítja a kutakat, lehervasztja gyümölcsfáinkról a virágot egyetlen éjszaka alatt, megbabonázhat bárkit úgy, hogy képmásába tűt döf, szerelmi bájitalt vagy gyilkos mérget kotyvaszt; vagy, mi még rosszabb, megköti az új házaspár bökőjét.

És az ettől való félelem éppen nem oktalan; az efféle praktikák gyakoriak Périgord-ban, s még inkább dúlnak Languedocban, hol olyannyira általános a rettegés a bökők megkötőitől, hogy száz házaspár közül tíz sem akad, ki nagy nyilvánosság előtt merne házasságot kötni a plébánia-templomban.

Minduntalan megesik ugyanis, hogy abban a szent pillanatban, amikor a pap kiejti száján a hagyományos esküformulát: „Akiket Isten egyesített, azokat ember szét nem választhatja”, ha az egybegyűltek között csak egy boszorkány is akad, ez a boszorkány halkán hozzáfűzi: hanem csak a sátán, s válla fölött hátraveti nyolcszoros bogra kötött fonálát meg egy pénzérmét, s akkor örökre oda a férj képessége a nászra. Ezért látni oly gyakran Languedocban, hogy leány s legény nagy titokban köt házasságot a szomszéd falu templomában, s még rokonaik és jó barátaik elől is eltitkolják (hisz közöttük is akadhat irigyük) az esküvő helyét, napját, óráját, hogy ily módon, a szertartás titokban tartásával kerüljék el az átkot, mely nemcsak életük végéig, hanem az utolsó ítélet napjáig rájuk súlyosulna, ha akadna a résztvevők között olyan, ki föld alatti erők sugallatára e pokoli praktikához folyamodik.

Ami még hátravolt az éjszakából - nem sok! -, azt ébren töltöttem, úgy elrémülve örömtelen jövőmtől, hogy noha e kora tavasz hűvös volt, időről időre tetőtől talpig kivert a verejték. És bármily fáradt s összetört voltam is reggel, fel kellett kelnem, hogy részt vegyek Saporta és Bazin magánleckeóráin, ámbár csak fél füllel hallgattam őket s fél figyelemmel; a másik felét tudni való, mi-féle komor gondolatok kötötték le. Attól ugyan nem tartottam, hogy a Mangane leány feljelent bennünket titkos boncolásért, s ki adna hitelt egy leány szavának, kit a per óta, mely családját máglyára küldte, mindenki siketnek, némának és félkegyelműnek hisz? Hanem a bökő megkötését s a rontás iszonyú következményét nem verhettem oly könnyen ki a fejemből, én, ki oly nagyra voltam férfiúi mivoltommal s annyi édes gyönyört köszönhettem neki.

Eszteendőnél is hosszabbnak tetszett ez a nap. A kinkeserves leckeórák elteltével, melyek alatt emésztett az aggodalom, futván futottam Thomassine-hoz, s ott kerestem menedéket karja között és csecsénél (mely mindig Barberine-t idézte eszembe). Addig cirógattam, csókdostam testét, mígnem vágyam magasra csapván, úgy véltem, immár diadalt vehetek a Mangane lány bűbáján. Ám hirtelen kialudt a láng, s úgy tetszett, fal zárja el testemet Thomassine-étől. Thomassine ugyan meglepődött, de anyás és jóságos volt, mint rendesen. Némán magához ölelt, elhalmozott kedveskedő becenevekkal; én végképp elérzékenyültem ennyi gyengédség láttán, heves zokogásban törtem ki, s elmondtam neki - nem ugyan a tetemek kihantolását, melyben részt vettem -, hanem az átkot, mely sújt. Thomassine nem vette félvállról a dolgot, hanem igen-igen komor és bánatos arccal elősorolt legalább tíz oly esetet szülőföldjéről, a cévennes-i hegyekből, amikor az a szerencsétlen férj, kinek bökőjét esketéskor egy boszorkány megkötötte volt, holtáig nem érhetett egy ujjal sem feleségéhez, holott más leányok oldalán férfi volt.

- Jaj, Thomassine, adná az ég, hogy az átok ennyire személyválogató legyen, s csak feleségemet vegye célba - mondtam. - Hisz nőtlen vagyok.

- Mivel nem kötöttél házasságot, rosszabbul áll a szénád, én Pierre-em; rajtad a rontás, s minden nő tilos immár számodra.

Ez nem hangzott éppen vigasztalóan, ahogy Thomassine további történetei sem. Kénytelen-kelletlen félbeszakítottam folyásukat, mivel egyre mélyebb kétségbeesésbe taszítottak.

- De hát nincs orvosság, Thomassine? - kérdeztem végül. - Isten nem oldhatja fel, mit a sátán megkötött? Hát hatalmasabb a sátán Istennél?

Ez az argumentum Thomassine torkára forrasztotta a szót, lévén hite a lehető legegyszerűbb. Vasárnaponként misére járt a Szent Firmin-templomba, Azaistól követve, ki úrnője imakönyvét vitte. A templomban azután Thomassine maga elé rakta s kinyitotta az imádságoskönyvet, de soha nem lapozott, mert ha számolni megtanult is, a betűket nem ismerte.

- Sosem hallottam - mondta némi töprengés után, s felkönyökölve egy párnát csúsztatott a fejem alá, nagyobb kényelmem végett -, sosem hallottam hírét, hogy a kötést sikerült volna megoldani, egy falumbeli parasztot kivéve, ki a dolgot másnap meggyóna a plébánosnak.

- Ne feledd, Thomassine, hogy én hugenotta vagyok, tehát ellenzem a gyónást. Egyébiránt ha elég lenne meggyónni a dolgot, ugyan miért szaladgálna a világban annyi szegény ördög, kinek bökőjét megkötötték?

- Igaz - sóhajtott nagyot Thomassine. - S az is igaz, hogy a plébános, kiről az imént beszéltem, félig-meddig boszorkány volt maga is - de jó boszorkány, nem gonosz -, s nagyobb hatalommal bírt másnál.

- Ott él-e vajon eme jó boszorkánymester ma is cévennes-i hegyeid között, Thomassine? Szent Antal szakállára, mondd meg a nevét, csak a nevét, s én máris felnyergelem lovamat s futok hozzá gyónni, nem nézve, hogy pápista.

- Meghalt - felelte Thomassine.

S e szavával megölte imént támadt reményeimet is. Amikor elváltunk, sokkal zordonabb kedvemben voltam még, mint ennek előtte; előre láttam a gyászos jövőt, melyre ítéltetem, kénytelen-kelletlen a szüzesség keserű kínjai közepette élve - mert ámbár mindkét egyház égig dicséri az erényt, én iszonyodom tőle, s azt tartom, ellenkezik a természet törvényeivel, a férfit férfinál, a nőt nőnél kevesebbé téve, ami lényük kárhozatos és veszedelmes csorbulásával jár, nem pedig feljutásukkal holmi magasabb régióba mint némelyek állítják.

Olvasóm tán megkérdi, miért nem az volt első dolgom a rontás után, hogy egy felekezetem-beli lelkészhez forduljak, s ha nem is gyónásképpen, de kikérjem az ő tanácsát. Megfordult ez az én fejemben is, de mennyire! S ha mégis visszariadtam tőle, az azért volt, mert a mi lelkipásztoraink igen szigorú és kényes erkölcsű férfiak, könnyen arra a gondolatra jutnak, hogy a rontás áldozata tán maga sem egészen ártatlan. Amiben igazuk is volna. Azonkívül jobban tiszteltem őket, hogysem hazudni mertem volna nekik avagy csak elhallgatni is az igazság egy részét, mit lelkifurdalás nélkül megtettem volna, ha egy pénzéhes pápista pap gyóntat. A mieinknek vagy mindent elmondok - vagy semmit. S mivel a „minden”-től visszariadtam - hisz egyebek között sírgyalázást foglalt magában s paráználkodást egy boszorkánnyal -, végül a „semmit” választottam, azaz eltökéltem: egyedül, segítség nélkül viselem el a rám szakadt balsorsot.

Porig sújtottan s nyugtalanul távoztam hát a tübőlől. S mivel Thomassine-nál kudarcot vallottam, szentül hittem: kudarcot vallok majd Joyeuse úrnőnél is, s oly szívszorító aggodalommal vártam a szerdai napot, melyen fogadni szokott, hogy három álló éjszakán át nem alhattam.

Holtsápadtan, beesett arccal, karikás szemmel jelentem meg előtte a mondott napon, s rögtön arra kértem gyenge hangon, fogadjon, s hallgasson meg négyszemközt. Az úrnőt hangom s külsőm egyaránt megriasztotta, nyomban elküldte udvarhölgyeit, s ágyán végigdőlve az alkóvban fogadott. Én az ágy fejénél kuporogtam egy zsámolyon némán és pironkodva, s azon töprengtem; mit és mennyit kell az úrhölgynek elmondanom. Mert Joyeuse úrnő okosabb volt, hogysem beérte volna a történet ama jócskán megkurtított változatával, melyet Thomassine-nak előadtam. Ő bizonyára tudni akarja majd, hogyan és miért támadt a Mangane lányban e nagy harag irányomban, s ha azt elárulom, nem kell-e minden egyebet is megvallanom?

- Ej, kedvesem, hát oly súlyos a dolog, hogy én sem hallhatom? - szólt kisvártatva nyájas hangon, rám emelve arany színű szemét. - Hát nem tudja, hogy barátnéja vagyok, s tett légyen bármit, mindig számíthat támogatásomra s barátságomra?

Szavai szívemig hatottak, s kibuggyant a könnyem, hanem szólni most sem szólhattam a toromat elszorító gombóc miatt.

- Én Pierre-em, miért gubbaszt ama zsámolyon, mereven, mint holmi fatuskó? Jöjjön ide, karjaim közé - unszolt Joyeuse úrnő -, így ni, hajtsa ide a fejét, s mondjon el mindent. Akarom! - fűzte hozzá parancsoló hangon.

S ez a hang megtette a magáét. Engedelmeskedtem úrnőmnek, ahogy addig is mindig, részint mert tizenöt esztendővel volt idősebb nálam, s igen magas rangú hölgy volt és én csodáltam előkelőségét, de sokkal inkább azért, mert szünetlen s végtelen hálát éreztem irántam való odaadó, csodálatos jóságáért. Tehát befészkeltem magam ölébe, s édes testére fonódva arcomat keblére hajtottam, derekát átöleltem, s mindent elmondtam neki, semmit ki nem hagyva s meg sem szépítve, mert hittel hittem: elnyerem bocsánatát. Hej, pápisták! pápisták! Feleljetek! Képzeltetni-e jobb gyóntatót, mint az, aki bennünket szívből szeret?

Nem mintha Joyeuse úrnő némán hallgatta volna végig elbeszélésemet. Minduntalan félbeszakítottak felháborodott, bosszús, elégedetlen megjegyzései. Egyszer azt kiáltotta: „Jaj, Pierre, hogy tehette!” másszor azt: „Ó, kedvesem, be becstelen volt e tette...”, „Jézus, mi szörnyűség!” „Piha, hát minden törvényt megszeg?” „Ki hallott már ily gyalázatot!” „Micsoda! Boszorkánnyal fajtalanzkodni! S egy síron!” De mindannyiszor megcirógatta a fejemet bal kezével, mintegy szavai

cáfolatául, s a másikkal szelíden megszorította vállamat, így adva értésemre, hogy továbbra is barátjának tart.

Végre eljutottam a legrosszabbhoz. Némán, döbbenet hallgatta végig a Lécfaragó utcában történeteket, s egy ujjal nem ért közben hozzám. Ahogy elvégeztem, felsóhajtott, gondolom, félig irántam való szánalomból, félig magamagát szánva, majd azt mondta könnyed, megnyugtató hangon:

- Tudja meg, Pierre, Joyeuse úr, ki a világot jól ismeri, csak nevet az effajta bűbajoskodáson. Úgy véli, a bökö megkötése nem a pokol műve s nem is valóságos. A bog a megkötöttben van, sehol másutt. Csakis tulajdon képzelete vet rá nyűgöt. S váltig állítja, hogy neki ezt Michel de Montaigne úr demonstrálta Bordeaux-ban meggyőző példákkal, valamint cáfolhatatlan, erős argumentumokkal.

Szavai kissé megvigasztaltak, ámbár nem győztek meg, mivel most is azt éreztem: nem lehetek úrrá testem vitális princípiumának bénultsága fölött. Ezért nem mozdultam, s rettentő félelem nyomasztott. Örök gyalázatot hoz rám, gondoltam, ha nem fejezhetem be, amit elkezdtem.

- Ó, Pierre - mondta ő, mintha tisztán hallaná gondolataimat, noha a számat sem nyitottam ki -, kegyelmed oly fiatal és erős, hogy eme rontás, ahogy az imént nevezte, nem tarthat tovább egy hétnél. Piha! A bökö megkötése! Igaza van a férjemnek. Ez merő szemfényvesztés és ámtás! Goromba csalás! Törvetés egyszerű embereknek! Pierre, hát ki és mi kegyelmed: tudatlan paraszt, ki retteg a falujabeli boszorkánytól, avagy orvos, ki a természet titkait kutatja szikével? Inkább hisz a Mangane lány hókuszpókuszának, mint Michel de Montaigne argumentumainak?

- Hinnék én örömet úrnőmnek - feleltem -, ha nem volnék oly bágyadt, fáradt s eltörődött, hogy csupán árnyéka lehetek önmagamnak.

- Ez, kisöcsém, lelkipurdalásaitól van a nagy és botrányos bűnök miatt, melyeket amaz éjszakan elkövetett. Kegyelmeden igen nagy hatalma van a képzeletnek, s ez a bénaság mintegy a büntetés, melyre tulajdon véleménye szerint rászolgált. Egy hét múlva ismét férfi lesz karjaimban! Így akarom!

- Jaj, úrnőm! Engedelmeskedni fogok-e vajon?

- Még csak az kéne, hogy nem. Hát az én praktikáim tán kevésbé hathatósak, mint a Mangane lányé? Avagy kisebb hatalma van-e az én varázsitalomnak? Szebb-e ő nálam?

- Úrnőm - kiáltottam tüzzel -, kegyed ezerszer szebb, mint ama pokolbeli teremtmény. Arca fényességes, termete istennői minden ízében s hajlatában.

Ezt hallván igen felindult, s melle bimbójaig elpirult, mivel megszokta, hogy az efféle hangzatos bókokat nyomon követi ama másfajta kedveskedés. Mindjárt el is panaszkolta: melege van, kába, tehát levetkezett, és hánytá-vetette magát az ágyon, s csak annál jobban, mivel én a mondott okból hozzá sem nyúltam. Így telt el jó néhány perc: ő hánykolódott, s mindinkább kipirult, én némán, mocsanatlanul s szorongva lapultam mellette, mint nyúl a bokorban. Végül türelmét veszítve mozdulatlanságom miatt, kicsit csalódottan felnevetett, bosszúságát elleplezendő, s azt mondta:

- Kedvesem, ha kegyelmed ma nem veheti is ki a részét a gyönyörből, ok-e ez vajon arra, hogy tőlem is megtagadja?

- Könyörögve kérem: parancsolja meg, mit tegyek. Bármit megtennék úrnőmért, annyira szeretem!

Akkor megparancsolta: legyen jó szobaleánya s vetkeztessen mezítelenre, mit meg is cselekedtem, keserves sóhajtozás közepette, hogy e sok szépségnek immár nem vehetem hasznát. Akkor meghagyta: vetkőzzem le én is. S végül megragadván kezemet, odavezérelte, hová a legelső alkalommal, amikor ily közel engedett magához, s azt mondta: „Kedvesem, tegye azt, így akarom!” Engedelmeskedtem, s ő még hevesebben hánykolódott, s megint csak nyögdecselt és sikongatott, ami úgy felháborította volt Mérol kisasszonyt. De minekelőtte céljához eljutott volna, megparancsolta: feküdjem rá. Megtettem, gondolhatni, mennyire restelkedve tehetetlenségem miatt. Ő két kezét válamra téve észrevétlen lejjebb-lejjebb tolt, inkább mozdulatokkal, semmint szavakkal értetve meg velem, hogy most a számat tegyem oda, hová előbb az ujjamat. És ámbár eleinte felette különösnek s talán vétkesnek is rémlett e becézgetés, melynek eladdig hírét sem hallottam, óvakodtam ellene szegülni Joyeuse úrnő kívánságának, mivel úgy véltem: ennyi kárpótlással igazán tartozom neki a sors rám mérte tehetetlenségért. Hanem amint első meghökkenésem elillantán észrevettem, mint válik erősebbé nyöszörgése, hevesebbé hánykolódása, nagy boldogság öntött el afelett, hogy jóságos

úrnőmet ekkora gyönyörűségben részeltethetem. Mindjárt jobban megjött a kedvem is e különös becézgetéshez, örömeztőbb műveltem és teljes odaadással, amit ő, úgy látszik, megérezett, mert a befejezéshez zihálva, nyögve, sikoltozva jutott el, s oly nagy izgalomban, amihez foghatót még sosem tapasztaltam nála.

Mikor a vihar elült, így szólt tagjait elvetve, s kicsit még mindig lihegve:

- Aj, kisöcsém, ha nem tartanék tőle, hogy istenkáromlás illet mondani - s attól óvakodom, mivel félem az Urat, gyakran gyónok s szorgalmasan járok misére -, azt mondanám: isteni volt; és addig is, míg épen s egészségesen viszontláthatom jövő szerdán kegyelmedet, lesz mit eszembe idéznem. De elvárom, hogy akkor eme gyönyörön kívül még ama másokban is részesít majd, tudja, melyikben.

S szavait annyi kedveskedéssel, csókkal toldotta meg, oly nagy dicsérettel és annyi bókkal illetett iménti viselkedésemért (tanácsokat is keverve a bókok közé arra nézve, hogyan csinálhatom legközelebb jobban a dolgomat), hogy ámbár nem tehettem őt magamévá, ismét a szeretőjének éreztem magam, s ez kissé megnyugtató. Hazafelé jóval könnyedebb s ruganyosabb léptekkel haladtam, mint idejövet. Otthon némán bekanalaztam spártai levesünket, s máris futottam föl, szobámba, hol nyomban ágyba bújtam. De sajna, megint nem alhattam, ámbár kétségbeesésem alább-hagyott.

Másnap este beállított egy Joyeuse úrnő libréjébe öltözött lakáj. Levelet hozott az úrnőtől meg egy kis csomagot. Íme a levél:

„Kisöcsém!

Itt küldök egy zacskó gyógyfüvet. Joyeuse úr kapta Michel de Montaigne-től a kegyelmedéhez nagyon hasonló bajban. Hordja e zacskót éjjel-nappal a nyakában, ama Szűz Máriamedália mellett, mellyel megboldogult édesanyja ajándékozta volt meg halála órájában, noha kegyelmed gonosz hugenotta s nem imádja a Szent Szület. E zacskó csodát tesz. Majd meglátja szerdán, a hét ama napján, melyet a leginkább várok, mivel akkor fogadom el öcsémet.

Kisöcsém és vértanúm, átengedem csókra a kisujjam hegyét. Éléonore de Joyeuse”

Még hogy kisujja hegyét, gondoltam! Jól adja! Be választékosan tesznek - avagy mondanak - mindent e világ nagyjai, szavaik mögé rejtve! Mindazonáltal meghatott, hogy ennyire szíven viseli sorsomat, s tulajdon inasát küldi el hozzám ő, kit egész nap annyira elfoglal a semittevés! Futottam szobámba, kinyitottam a csomagot, nyakamba akasztottam a zacskót, s azontúl éjjel-nappal szüntelen ott hordtam, mivel igen nagy volt bizalmam a szerben, melyet maga Michel de Montaigne ajánlott. Én ugyan soha nem láttam színről színre azt az uraságot, de tudtam, mi nagyra tartotta őt bölcsességéért elholt barátunk, Étienne de la Boétie.

Újra átfutottam Joyeuse úrnő levelét, s egy post scriptumra akadtam a papiros legalján, melyet előbb nem vettem észre:

„Cossolat találkozni kíván kegyelmeddel holnap délben a Három Királyok fogadóban.”

Hej, a kutya meg a mája! gondoltam, csak nem adta tovább neki az úrnő vallomását? Mert immár régóta gyanítottam: úrnőm és Cossolat között titkos és szoros kapcsolat áll fenn, de nem amolyan céllal, hiszen a hölgy úgy ítéli, rangja folytán magasan fölötte áll férje bármely tisztjének, hanem különféle cselszövények dolgában, melyeket a hölgy szöveget avagy fejt fel Joyeuse úr érdekében Languedocban. S erről mindjárt eszembe jutott, mi méltatlanul rágalmaztam meg az imént az úrhölgyet, semmittevéséről szólva.

Délben a Három Királyok fogadó tulajdonosnője, ki nem enyhült meg irányomban, zord arccal fogadott, hiába mosolyogtam rá oly szépen, s ridegen vállon ragadva, betolt egy kis szobába, ahol Cossolat szigorú képpel és fekete bőrrel, szemmel, szemöldökkel üldögélt pecsenye és egy üveg bor mellett.

- Azért hívatott-e ide, uram - kérdeztem félíg tréfásan, félíg komolyan -, hogy tömlőcre vessen?

- Egyelőre még nem, Siorac úr - felelte ő roppant hidegen -, noha ugyancsak rászolgált.

Tehát mindent tud, gondoltam, és sietve leültem, mivel a lábam ki akart menni alólam. Cossolat evett, ivott, rám se nézett, és sokáig nem is szólt, mi ugyancsak felbosszantott: nem szoktam hozzá ily rossz bánásmódnak, különösen nem Cossolat részéről, ki a nemesség nagy tisztelője.

- Uram, maradt-e valamicskéje ama kétszáz aranyra rúgó mannából, mellyel Joyeuse úrnő megajándékozta volt?

- Hogyne - feleltem, igen elámulva tapintatlan kérdésén. - Mindössze egynegyedét költöttem el.

- Akkor rendeljen pecsenyét és egy üveg bort a fogadósnetől és szurkoljon le érte tíz aranyat.

- Tíz aranyat! - kiáltottam. - Tíz sol ára pecsenyéért és borért?

- Nem azért - vágta rá Cossolat -, hanem a veszteségért, melyet kegyelmed okozott neki, megfutamítván Caudebec rómásait a pestisről szóló mesével.

Vagyok olyan jó hugenotta, mint akárki, s csínján bánok pénzemmel, ámbár nem verem úgy fogamhoz a garast, mint Samson avagy Sauveterre. Mégis rögtön felfogtam, hogy eme tíz arany nélkül (melyből ilyen vagy olyan jogcímen talán Cossolat-nak is jut valamicske) nem nyerhetem vissza jóindulatát, holott nagy szükségem van rá, mint ezt világosan értésemre adta. Ez egyszer eltűröm zsarolását, határoztam el magamban, nem lévén módom orromat oly magasan hordani, mint máskor.

- Itt a tíz arany - számoltam ki egyenként a pénzeket erszényemből az asztalra.

Cossolat tapsolt. Abban a szempillantásban belépett a fogadósne, s aranyaim láttán felcsillant a szeme!

- Barátném - szólt Cossolat -, Siorac úr húst parancsol és bort, s ennyit hajlandó fizetni érte. Tehát csókolja öt arcon, s béküljön meg vele.

A fogadósne mosolygott - mosolya mint a cseppentett méz -, szaporán bezsebelte aranyaimat és megcsókolt: soha nem került ily sokba nekem női csók ifjonti éveimben, tanúm rá Hippokratész és Galenosz! Cossolat ellenben, kinek fekete szeme nyomon követte a fogadósnet, míg a szobából kivonult gömbölyű csípejét riszálva, igen elégedettnek látszott, s hirtelen hangot s arcot váltva, így kiáltott fel:

- Jaj, Pierre, Pierre, Pierre! Miért is nem szólt Joyeuse úrnőnek szörnyettei másnapján, miért várt három napot? Mindent elsimítottam volna. Most immár nem tehetem. A törvényszék neszét vette a dolognak. Elfogták a Mangane lányt, s kivallatták. Megnevezte Cabassust. Szerencsére nem ismeri kegyelmed nevét sem cinkosaiét, de pontos leírást adott valamennyiükről.

Elhallgatott. Kopogtak az ajtón. A fogadósne jött pecsenyémre s boromat felszolgálni egy szolgálóval, ki kést és kupát helyezett elém (lévén a villa akkor még ismeretlen a Három Királyokban). Ennek megtörténte után pedig megsétáltatta ujjait nyakamon, mi igen felbosszantotta Cossolat-t:

- Barátném, háláját eléggé kimutatta, ne tovább! - A fogadósne elpirult s kifutott.

- Mi történik most Cabassusszal? - kérdeztem riadtan.

- Hogyan? - ámult el Cossolat. - Kegyelmed Cabassus miatt aggódik, s nem önmaga miatt, holott a fejével játszik? Oly keveset ér-e az a fej, hogy nem bánja, ha elveszíti?

Ez élc éppen nem nyerte meg tetszésem, ő azonban harsányan nevetett rajta, lévén durva bordában szőtt ember, ámbár felekezetünk hűséges híve.

- Cabassust a saint-denis-i plébános védi, ki, mivel inkább kívánta őt bolondnak látni, semmint istentagadónak, jó tíz éve a kegyelmed által is jól ismert viskóba száműzte s megfosztotta minden papi funkciójától. Cabassus egyházi személy, nem sokat kockáztat, ha van esze s befogja a száját.

- Csakhogy, fájdalom, Cabassus bolond, s nyelve úgy jár, mint a motolla!

- Akkor meneküljön s bújjon el.

- Nem teszi sem ezt, sem azt. Cabassus hisz a maga hitetlenségében, s urbi et orbi hirdetni kívánja különös hitét, melyet írásban is lefektetett egy Nego címet viselő traktátusban.

- Micsoda? - kapta föl a fejét Cossolat. - Leírta eszeveszett gondolatait? Szent Péter szakállára, ez kárhozatos. Mit tehetek e dologban én? Ha Cabassust letartóztatják, kínvallatásnak vetik majd alá, kiszedik belőle a kegyelmetek nevét, s akkor végük!

E szótól végigfutott hátamon a hideg, s szinte kövé dermedtem, úgyhogy még azt a falatot sem kaphattam be, melyet akkor emeltem éppen számhoz.

- Ejnye, no! - próbált vigasztalni Cossolat, ki nem volt éppen rossz-szívű. - Egyék csak, egyék! Szent Péter szakállára! Még nem térdepel a vérpadon s nem nyújtja nyakát hóhérbárd elé. Nagy hatalmú barátai vannak. Tudja meg, Pierre, a legrosszabb, mi érheti, az, hogy lóhalálában lesz kénytelen városunkat elhagyni, mint egykor apjaura tette, minekutána párbajban megölte ellenfelét.

- Jaj nekem! - mondtam -, a halált kivéve nagyobb csapás nem érhet, és semmi nem ejtene inkább kétségbe. Igaz szerelemmel csüggök az orvostudományon.

- A kelleténél is jobban szereti, amondó vagyok - felelte Cossolat.

Magam sem tudom, hogy s miként gyűrtem le ezek után pecsenyém.

- Mit gondol, Cossolat - kérdeztem -, igazán boszorkány a Mangane lány? Avagy csalás és ámítás minden szava?

Cossolat vállat vont.

- A Mangane lány bolond, és bolondok közt nőtt fel, kik boszorkánynak hitték magukat s ilyenként égették meg őket tulajdon vallomásuk alapján. De hogy ez az igazság volt-e avagy ostoba és förtelmes dicsekvés, azért nem tenném tűzbe a kezem.

- Miért e kétség? - kérdeztem, valamelyest megnyugodva.

- A leány miatt - felelte ő. - Megvallotta, hogy Belzebubbal paráználkodott a főinkvizítor sírján.

- Az én voltam! - kiáltottam. - S jól tudja azt ő is, hisz a szememre hányta, hogy a Nagy Baknak adtam ki magam.

- Tehát hazudik. Világos! - vélte Cossolat. - S ha e pontra nézve hazudik, miért ne hazudna mindre nézve? Miért ne tulajdoníthatna önmagának eszeveszett hiúságból, a máglya kockázatát is vállalva, oly hatalmat, mellyel nem bír?

Ez jócskán elgondolkoztatott, képzelhetik. S egészen meg is nyugtatott volna a hidegség felől, melybe estem, ha nem nyomasztott volna az ennél is végzetesebb következményekkel fenyegető vész tudata.

Aj, gondoltam, s elszorult a torkom, ha menekülnöm kéne, hogyan merésznék valaha is apám előtt megjelenni, Mespechben!

- Cossolat, mit tegyek, hogy ne jussak ily végre? - kérdeztem, mintha hallhatta volna, amit előbb gondoltam.

- Várjon, s nyissa ki a fülét.

- Micsoda? Hát a kegyelmedé nem elég ide?

Cossolat tudta, hogyan értse e szavakat, s halványan elmosolyodott.

- Fájdalom, az enyém nem lehet mindenütt ott. Annál inkább hasznára lehetne ez ügyben Fogacer füle.

- Fogacer-é? - meresztettem nagyra a szememet.

- Fogacer barátja a törvényszék egy tagjának, kiről farsangkor bábut mintáztak.

- S a bíró esetleg elárulja barátjának a titkos vizsgálat egyik-másik részletét? - kérdeztem, hangomat lehalkítva. - Tudja, Pierre, e különös uraságok úgy vannak egymással, mint mi a leánykainkkal. Kívánni a másikat - rés a páncélon. Ez nyit kaput minden gyengeségnek. Hát nem az imént csikartam ki kegyelmedtől tíz aranyat én, noha amúgy becsületes vagyok, gazdasszonyunk kedvéért? Ámbátor ez méltányos volt - tette hozzá, és felállt.

Még aznap este beszélni akartam Fogacer-val, de csak két nap múlva tehettem. Nagytekingtű mesterünk tudtomra adta, hogy barátunk egy gazdag polgár nyári lakában időzik, mivel e polgár Rondelet halála óta egyedül rá esküszik. Végre harmadnap, lefekvéshez készülődve, éppen amikor ujjasomat levetettem, mozgolódást hallottam a szobájában. Úgy, amint voltam, ingujjban, harisnyában bekopogtam hozzá. Szemmel láthatóan örült, hogy ily fesztelenül állítok be. Azóta, ami farsangkor történt, szégyenletében kissé elhúzódott tőlem, s én, nem kevésbé restelkedvén, mit sem tettem e távolság ellen.

- Lám csak, Siorac! - vont a szemöldökét Fogacer, tréfa mögé rejtve felindulását. - Mit látok a nyakában a Szűz Mária-medália mellett? Egy zacskót? Mit jelentsen ez? Hát kegyelmed kétszeresen is bálványimádó, hugenotta léte?

- Dehogyan - feleltem -, ez csupán orvosszer idegbajom ellen, mely olykor elővesz.

- Csakugyan nem látszik olyan virgoncnak, mint egyébkor. Hanem, Pierre, kérem, foglaljon helyet e zsámolyon, s vágjon bele, késlekedés nélkül. Ha orcái nem lennének oly beesettek, azt

mondanám, kidagasztja őket a sok kérdés. Nyissa fel gyorsan e kelevényt, fiam, s engedjen szabad folyást a benne levőknek. Mi dologban jár?

- A Mangane lány dolgában.

- Dögvész és rákfene! Hát még az ördögös szoknya után sem áttal futni? Teringettét, nagy különbség van ám láng és láng között. Ez csúnyán megégetheti!

El sem mosolyodtam, nem lévén nevetős a kedvem.

- Azt hallottam - mondtam igen komolyan, farkasszemet nézve barátunkkal -, hogy pörbe fogták. S mivel eme pár valamiképpen érint engem is, és úgy gondolom, a titkos eljárás kegyelmed előtt tán nem annyira titkos, mint énelöttem, tanácsát jöttem kérni, ha ugyan hajlandó értesüléseit velem megosztani.

- Ejha! - Fogacer felpattant, s némán száguldott fel-alá a szobában, melyet mintha egészen betöltött volna hosszú keze-lába. Időről időre lopva óvatos és töprengő pillantásokat vetett rám.

- Miért gondolja, Pierre - kérdezte végül -, hogy az eljárás titkait ismerhetem?

E kérdésre jó előre kigondoltam a feleletet, mely nem volt egészen igaz, de nem akartam Fogacer-t Cossolat említésével megijeszteni.

- Kegyelmed letépte farsangkor a felírást egy bírót ábrázoló báburól.

- Á - ült vissza a helyére, igen megkönnyebbülten. - Tehát ezért! Tudja - magyarázta főúri taglejtéssel -, nem szeretem, ha a hátam mögött mindenfélét fecsegnek rólam. Mi a bírót illeti - tette hozzá közömbös arcot vágva -, igaz, futólag ismerem.

Magamban megcsodáltam ezt a „futólag”-ot, és gondoltam felőle egyet-mást, de bölcsen hallgattam.

- Tehát mit óhajt tudni? - kérdezte kisvártatva.

- Hogy elhangzott-e nevem e pör során.

- Ahá, végre kibújt a szeg a zsákból! Siorac, mindmáig - azt mondom: mindmáig - csupán a külsejét írták le, a neve nem hangzott el.

- Fölismertek-e a leírás nyomán?

- A törvényszék nem. Én azonban tüstént felismertem, mivel jól ismerem, s tudom, mennyire vakmerő, hirtelen s féktelen. Felismertem Merdantsont és Carajacot is, rettenetes vállukról.

- És elmondta-e atyámnak, Saportának, Fogacer? - kérdeztem, s a torkom elszorult.

- Nem tehettem mást. Ő azonban kijelentette: senkit nem kíván az iskoláról kizárni, hacsak el nem ítélik. Meglehetősen zavarban van ő maga is, mivel elfogadott ismeretlen adakozótól egy kis csontvázat, melynek eredetéről mit sem tudott.

S féktelen nevetésben tört ki a gondolatra, melyet felette mulatságosnak vélt, hogy Saporta kancellárt felelősségre vonhatják a kis csontváz miatt, mint orgazdát. Nem osztottam derűjében, lévén nagyon is sok veszítenivalóm ez ügyben, tehát visszatérítettem Fogacer-t az engem érdeklő, nem éppen örvendetes tárgyhöz.

- Mint vélekedik a Mangane leányról, Fogacer?

- Pör teszi a boszorkányt, nem megfordítva. Ha kínvallatásnak vetnek alá egy szegény leányzót, s azt kívánják hallani tőle: az ördöggel paráználkodott, százat egy ellen, hogy beismeri.

- Tehát úgy gondolja, nincs varázsereje?

- Úgy gondolom. És nemcsak a Mangane leánynak avagy az ő családjának nincs szemernyi varázsereje, hanem Franciaország és Navarra minden boszorkányának együttvéve sem.

- Mégis azt beszélik - vetettem ellene, s a szám is kiszáradt izgalmamban -, hogy ha egy boszorkány megköti valaki bököjét, s földre vet egy pénzdarabot, az eltűnik. Tehát az ördög veszi el.

- Ne legyen gyerek, Siorac! Ez merő csel és szemfényvesztés: a boszorkány földhöz kocantja a pénzt és villámgyorsan felkapja. Aztán keresheti az áldozat! Mi másért kerül a krédóba az a pénzdarab, mit gondol, ha nem azért, hogy eltűnte rémülettel töltse el, akit illet, mivel tisztán hallotta a pénzdarab csöngését?

- Honnan veszi ezt, Fogacer? - tátottam el a számat ámulatomban.

- A törvényszék gyakran helyez az ő zsoldjában álló álboszorkányt az igaziak zárkájába, hogy megoldja a vádlottak nyelvét.

- Tehát az egész pusztta csalás?

- Az.

- S bíráink ezt tudva máglyára küldik a vádlottakat?

- Mert a bírák, legalábbis a mi bíráink, azt tartják: e csalás maga is az ördögtől való. S az ő szemükben legalább oly kárhozatos megjárni a boszorkányt, mint boszorkánynak lenni. A boszorkány megzavarja a világ rendjét, nem Istent imádván, hanem a sátánt.

Volt min töprengésem, s kezdtem gyanítani, hogy - amint Joyeuse úr mondotta volt - csakugyan én magam kötöttem meg magamat. Hanem ez az eszme éppen csak súrolta elmémet, más gondban főtt most a fejem, mégpedig igen nagy, nehéz és forró gondban.

- Hát Cabassus? - kérdeztem.

- Azám, Cabassus! Mivel a Mangane leány őt megnevezte, a törvényszék maga elé citálta, ő azonban vonakodott megjelenni, mondván, hogy mint papi személy, a püspök jurisdictiója alá tartozik.

- Azt ugyan jól tette.

- Ugyan rosszul. Mert a törvényszék felszólította a püspököt, indítson vizsgálatot Cabassus ellen, s a püspök, noha semmi kedve egy papját elégettetni, ha oly csapnivaló pap is, amilyen Cabassus, megbízta kanonokjait a vizsgálattal.

- Ha Cabassus az egyház börtönébe kerül, alávetik-e kínvallatásnak?

- Nem tudom, Siorac - nézett Fogacer a szemem közé -, de ha megteszik, vallani fog, s akkor kegyelmednek menekülnie kell.

Hajhaj! feltéve, hogy lesz rá időm és módom! gondoltam. Fogacer vigasztalni próbált izgalmam láttán, majd szobámba tértem, inkább az ő barátságában bízva, semmint tulajdon jövőmben. S ezen az éjszakán megint csak elkerült az álom, noha egészen másfajta aggodalom tartott most ébren, mint korábban. Úgy éreztem, a fejem máris megválni készül nyakamtól.

A keddi napot a legmélyebb kétségbeesésben töltöttem. A gondolatra, hogy szégyent hozok apámra, s vérpadon végzem sírgyalázásért, míg két szerencsétlen társamat, mert nem voltak elég szerencsések nemesnek születhetni, bitó és kötél várja, vagy, mint Espoumel mondta, gyalázatos halál - rémület és szorongás tört rám. Haj, olvasóm! Be nagy szenvedés és gyász szakadt rám életem tizenhatodik esztendejében! A remélt rózsák helyett csalánágyra fektetett az élet, azon hánykolódtam komoran, bánatosan, önmagamtól undorodva, balsorsomtól lesújtva. Mihelyt rám zárult a szoba ajtaja, könnyekre fakadtam s könnyeimet nyeldekelve fohászkodtam Istenhez. Én, ki annyira szerettem szerencsétlen testemet, hogy szinte bálványoztam az általa nyújtott örömekért, lévén esztelenül büszke erejére, elevenségére s szerelmi étvágyára, én, ki annyira szerettem, hogy a leánykák úgy szeretnek érte, mint én őket az övékéért. Jaj, uramisten! Búcsút mondani e szép s jó húsnak és ily hamar s korán, ifjúságom hajnalán, holott jóformán nem is éltem még! Szinte elviselhetetlen volt e gyötremelem, s a képzeletbeli halál ezerszer rosszabb a valóságosnál.

E napon, kedden, erőnek erejével rákényszeríttem magam, hogy elmenjek a Világvége utcába, Saporta kancellárius úr magánleckeórájára. Máskor szokása volt időről időre rám pillantani prelegálás közben, mivel oly szomjasan ittam be szavait, hanem e napon kétségbeesve tapasztaltam: még véletlenül sem tekint rám, holott a legelső sorban ültem, s úgy hallgattam őt; mint mindig. Ahogy mondom: Saporta észre sem vette, hogy ott vagyok. S ez igen kegyetlen bánásmód volt részéről, s rettentő benyomást tett rám: mintha a kancellár máris törölt volna mindenünnen, az iskolai katalógusból és az élők sorából. Értettem én, hogyne értettem volna, hogy igen nagy haragra s bosszúságra gerjedt irányomban, ki nyilvános pöröm által hamarosan foltot ejtek az iskola becsületén. De hogy látni sem kíván engem, az ő fiát, ez szinte nagyobb gyötremelem volt, mint amit elviselhettem. Felhagytam a figyellel, írószerszámom haszontalanul hevert padomon, s én a földet bámultam, melybe hamarosan visszatérek, hogy örökké ott maradjak, a sír hidegében és sötétjében rothadván, távol Languedoc aranyos napsütésétől, fejem elválasztva testemtől, családom nagy szégyenére.

A leckeóra végeztével megpillantottam Merdantsont s Carajacot. Mindkettő igen sápadt s levert volt, hatalmas válluk roskadozni látszott. E látványra keserves lelkifurdalás fogott el, hisz én vittem bele őket e szerencsétlen ügybe, tehát odaléptem hozzájuk s azt mondtam, délből elvárom őket a Három Királyok fogadóban. A meghívást oly gyászos fejbőlintással fogadták el, hogy abból megtudtam: őket is úgy üldözi szüntelen a bitó képe, mint engem a vérpadé, hová, úgy hittem, hamarosan el kell vinnem fejemet.

A fogadósne csupa mosoly volt, s örömpesve fogadott, mi előbb némi vigaszomul szolgált, hanem a második gondolatom már az volt; csakis aranyaimnak köszönhetem barátságát, s ez kissé

kiábrándított. Mindazonáltal könnyen ráállt, hogy abba a kis szobába ültessen be, hová rendszeren a nálam gazdagabbakat kalauzolta. Ahogy a szobába beléptem, szinte a sarkamra tapodva megjelent Merdanson és Carajac is. Pecsényét rendeltem és három üveg bort, kinek-kinek egyet; fel akartam vidítani őket is, magamat is, s ismét kigyújtani bennünk, szerencsétlenekben az életöröm egy szikráját.

Hogy a Mangane lányt bebörtönözték, azt már tudták. De hogy Cabassust is ez a sors fenyegeti, azt nem, s amikor megmondtam, úgy elrémültek, hogy Merdanson késlekedés nélkül, még aznap el akart szökni a városból.

Elkeseredett disputába keveredtünk. Carajac Merdanssonnal értett egyet, én elleneztem tervet, s igen rosszulest látnom, mi kedvetlenül fogadják ellenvetéseimet. Nem hányták ugyan a szememre, hogy én taszítottam őket e verembe, honnan ki nem húzhatom egyiket sem, de ha nem vetek is zokszót a szájukra, éreztem, ott lapul az nyelvük hegyén, s szinte azt kívántam: inkább mondanák ki nyíltan.

Itt tartottunk, s tapasztalnom kellett, mint nő percről percre irántam való neheztelésük a rájuk törő félelemmel együtt. Egyszerre kopogtak. Cossolat jött meg.

Láttára Merdanson elsápadt, s megemelkedett ültéből, Carajac pedig úgy nézett körül, mint ki egérutat keres.

- Uram, letartóztatni jó bennünket? - kérdezte Merdanson elfúló hangon.

- Nem tudom, uram, kicsoda kelmed? - felelte csúfondárosan Cossolat, s fekete szeme felvillant. - Hát kegyelmednek mi a neve, uram? - fordult Carajachoz. - Gondolom, kitaláltam. A Mangane lány igen jól leírta széles vállukat. - S mert két társam csak állt és bámult rá, Cossolat így folytatta: - Akkor is kitaláltam volna, ha ostoba kérdése egymagában nem ért volna fel egy beismeréssel. Üljenek le!

Ez parancsnak hangzott. Cimboráim leültek, s ámbár bosszankodtak, amiért hülyének nézik őket, egyszersmind nagy kő esett le a szívükről, mivel Cossolat magaviselete inkább gúnyos volt, semmint vészjósló.

- Ha jól értettem, Siorac úr, nyíltan szólhatok barátai előtt a kegyelmed ügyéről. Nem kevésbé érdekük, mint kegyelmednek, hogy a pör állásáról értesüljenek.

- Uram - vágott válaszom elébe Merdanson. - Fussunk-e máris?

- Ez a kérdés is az úr fejére vall! - nevetgélt Cossolat. - Higgye meg, uram, ki ily sárgacsőrű, az nem állhat bírái elé.

- Uram, ne tréfálkozzék - szólt közbe Carajac ingerülten. - Kegyelmed is hugenotta, mi is. Feleljen nyíltan: fussunk-e?

- Uram - felelte Cossolat szemöldökét bosszúsan összevonva, emelt hangon -, akkor tréfálkozom, amikor kedvem tartja. S ámbár jó hugenotta vagyok, nem szeretem az olyan hugenottákat, kik sírt gyaláznak. Mi pedig a futást illeti, most futni esztelenség lenne. Feleltem.

Amire nagy csend támadt. Merdanson s Carajac befogta a száját, pedig igen furdalta s bántotta őket a leintés.

- Siorac úr - fordult hozzám Cossolat, igen elégedetten, hogy így ellátta cimboráim baját -, mit tudott meg ama bizonyos barátjától?

- Hogy Cabassust maga elé idézte a törvényszék, ő azonban nem ment el, arra hivatkozván, hogy ő pap, mire a törvényszék felkérte a püspököt, indítson vizsgálatot Cabassus ellen.

- Mást nem?

- Nem.

- Tehát nemhiába jöttem ide. Íme a folytatás. A püspök három kanonokot küldött ki Cabassushoz, hogy őt viskójában kihallgassák. Cabassus éppen az ágyat nyomta súlyos meghűléssel, mely szerencséjére elvette a hangját. Csak nyögött, haráskolt a kanonokok kérdéseire, s azok éppen távozni akartak a hiszemben, hogy paptársuk félkegyelmű bolond, amikor egyikük előkotorta valahonnan Negó-ját. Ezer ördög és pokol! Azt mondják, az a traktátus merő láng és tűz. Legfeljebb száz lap, hanem e lapok mindegyike egy hasáb a máglyához, s kevesebb is elég száz hasábnál egy istentagadó elégetéséhez!

- Jaj, Cabassusnak vége, s az én hibámból - horgasztottam le a fejem.

- Saját hibájából - mondta Cossolat. - Ki efféle nézeteket vall, óvakodjék azokat papírra vetni. A kanonokok bebörtönözték Cabassust.

- Kínpadra vonják-e?

- Egyelőre nem tehetik, mert pap. De a kanonokok majd megfosztják papi tisztségétől. S ha ez megtörtént, s nem egyházi ember többé, átadják őt a világi karnak, s akkor a törvényszék elrendelheti a kínvallatást. - Jól a szemem közé nézett. - Itt tehet megfizethetetlen szolgálatot az a barátja, Siorac úr, ha idején értesíti az ügy állásáról.

- Hogy elmeneküljünk? - kérdezte Merdanson elhaló hangon.

- Tudja meg, uram - felelte Cossolat -, hogy ha elmenekül, mindenét elveszíti: családját, barátait, városát, tanulmányait s leendő hivatását. Erre tehát csak végső esetben fanyalodjék. Remélem, sikerült meggyőzőnöm igazamról.

- Aj, uram, Sioracnak hatalmas pártfogói vannak - mondta Carajac. - De ki véd bennünket?

- Ebben is téved, uram - szólt komolyan Cossolat. - Ki Sioracot védi, mindhármukat védi. Nem vádolhatják be egyiküket a másik kettő bevádolása nélkül, s nem tisztázhatják egyiküket a másik kettő tisztára mosása nélkül. Ezen gondolkozzanak el, uraim!

Azzal távozott a maga katonás, nyers módján, alig köszönve, egyenes háttal s felszegett fejjel.

A nap hátralévő részét eltöltöttem, ahogy tudtam, vagyis igen rosszul. Szakadatlanul egy s ugyanazon gondolatot forgattam szegény fejemben, melyet, úgy lehet, elveszíték. A szegényes vacsora után szobámba vonultam vissza s igyekeztem gyertyafénynél rendbe szedni jegyzeteimet, de a betűk veszett táncba fogtak szemem előtt! S jó-e vajon valamire nekem még a tudás, melyet emlékezetem tarisznájába gyűjtögetek? Jaj, nem tudhattam, hisz olyan voltam a sors tenyerén, mint légy a játszó gyermek kezében. Átérezvén munkám egész hiúságát, elvettem magam az ágyon, s mert nem volt több könnyem, mindet elsírtam már, úgy maradtam ott száraz szemmel, leírhatatlan kétségbeesésben.

Kopogtak. Felütöttem a fejem. Hőn szeretett Samson öcsém állt az ajtóban. Nagy nyomorúságomban szinte meg is feledkeztem róla. Napok óta alig szóltam hozzá, s jóformán rá sem néztem, holott az ő szépsége s evangéliumi szelídsége még a belpoklosnak is vigaszt nyújtott volna. Most itt állt szobám küszöbén, félénken, restelkedve, mint szűz leány, s nem mert belépni, rézszín fürteivel, melyek oly kedves csigákban hullottak fülére, tiszta, égbék szemével, orrán és sima arcán szeplőkkel, s vérvörös ajka közül kivillant hibátlan fogsora.

- Beléphetek, bátyámuram? - kérdezte azzal a bűbajos selypegéssel, melyet pendelyes kora óta sem hagyott el.

- Jöjj, Samson - mondtam felkönyökölve. Nem volt erőm felkelni s csókkal üdvözölni őt.

Aggódó pillantást vetett rám, gyöngeségem láttán, hisz rendesen erős és eleven voltam, betette maga mögött az ajtót, leült ágyam szélére, s azt mondta:

- Bátyámuramat forroláz gyöttri? Látom, letört és sápadt, arca csüggedt, szót sem szól, s úgy tetszik, titkos szenvedés emésztí.

- Semmiség, Samson - mondtam. - Majd elmúlik.

S mivel magamban azt gondoltam, csakugyan örökre elmúlhat a vérpad tőkéjén, sírva fakadtam. Arra mellém heveredett, átölelt, határtalan gyengédséggel magához szorított, összevissza csókolt, s közben azt hajtogatta: bármit megtenne értem, mi hasznomra válik, ha megengedném, s őt is elfogta a sírás, úgyhogy könnyei elkeveredtek az enyémekekkel.

- Jaj, hőn szeretett öcsém - mondtam, amikor végre meg bírtam szólalni -, igen hálás vagyok irántam tanúsított nagy szeretetéért, s erőt merítek belőle szorultságomban. De arról, ami bánt és elkeserít, most még nem szólhatok, hanem ígérem, amint kitetszett, miképpen oldódik meg helyzetem csomója, mindent megvallok öcsémnek. De arra kérem fivéremet, akár jól végződik rám nézve a dolog, akár rosszul, ne vessen ki szívéből a súlyos bűn miatt, amelyet elkövettem.

- Csak nem lett pápistává bátyámuram? - kérdezte Samson, ki a maga galambártatlanságában ennél nagyobb bünt el sem bírt képzelni.

- Nem, nem! - nevettem könnyek között, gyermeki egyszerűségén elérzékenyülve -, szilárd vagyok hugenotta hitemben, s holtomig az maradok, ha Isten is úgy akarja.

- Tehát üdvözülni fogsz! - ragyogott fel Samson arca, mintha túlvilági sorsomat jobban szíven viselné az e világinál.

Jézus bocsássa meg nekem, én nem láttam ily magasztos szemszögből a dolgokat, s az igazat szólva több gondom volt földi éltetremre, mint üdvösségemre, de óvakodtam erről szót ejteni, nem

akarván elszomorítani szerető öcsémet. Rég eltökéltem: ha üt a vallomás perce, elmondom neki a tetemek kiadását, de a paráználkodást nem, lévén a test bűne Samson szemében kárhozatosabb bármi másnál.

Minekutána százszor és százszor megcsókolt s ugyanannyiszor elmondta: ha halálos ellenség fenyeget, ő kész értem kardot rántani (ami titokban mosolygásra készített, hisz amilyen bátor volt az én öcsém, oly lassú kardja kihúzásában), távozott, de nagy szeretete s angyali jósága oly áldásosan hatott rám, hogy ezen az éjszakán jobban aludtam, mint az előző két hétben bármikor.

Ébredéskor erősebbnek s elevenebbnek éreztem magam, mint előző nap, s amint kis tükrömbe tekintettem, hogy hajamat eligazítsam, immár nadrágosan, de ingujjban s gallér nélkül, azt mondtam képmásom szemébe tekintve: „Ha le kell hullnia fejemnek, ám hulljon le, Szent Antal szakállára, de gyáva nem leszek, az szent!” S komédiára fordítva a dolgot, melyet magamnak adtam elő, máris a vérpádon láttam magam, köröttem nagy sokaság, hetykén átvonultam szobámon, két kezemet a hátam mögé téve, mintha össze volna kötözve, letérdeltem a zsámoly elé, mintha az lenne a tőke, ráhajtottam a fejemet, s nyakamat felfedve parancsolóan szoltam a hóhérra:

- Sújts le, bakó!

Ez a hősködés annyira megnyerte tetszésem, hogy mindjárt meg is ismételtam, s közben ráébredtem: végképp kigyógyultam a lelkemen rágó rettegésből. Új erőre kaptam, mintha abban a percben megfosztottam volna mérgétől a halál képét, nem remegtem, nem sírtam többé s nem lamentáltam balsorsom miatt.

Éppen szerda volt, az a nap, amelyen Joyeuse úrnő fogadni szokott, hogy „átengedje nekem a kisujja hegyét”, mint levelében oly elmésen mondotta.

Jól belaktam a Három Királyokban, s corbiéres-i borral öblítettem le a pecsenyét (mert úgy döntöttem, nem takarékoskodom immár annyira pénzecskémme, hisz ki tudja, mit hoz a jövő?). Így már összehasonlíthatatlanul könnyedebb léptekkel indultam el Joyeuse úrnőhöz. Mivel aznap reggel mintegy regulává tettem, hogy halálomat bizonyosnak tekintem, nagy kő esett le a szívemről, a két-ségbeesés egész limloma - hisz nem más az, mint alattomos remény.

E változás nem kerülte el Aglaé de Mérol ragyogó szép szemének figyelmét, amikor eléem jött az előszobába, hogy bevezessen Joyeuse úrnő lakosztályába. Mindjárt meg is jegyezte azon a félig enyelgő, félig korholó hangon, melyet velem szemben használt, arannyal áttört, kék selyemszoknyáját himbálva:

- Ahhoz képest, hogy feje oly bizonytalanul ül a nyakán, Siorac úr, meg kell hagyni, igen hetyke s hetvenkedő a magaviselete.

- Mert boldog vagyok, hogy láthatom, kisasszony.

- Tartsa fenn e számár bókot másnak, tanár úr!

- Tanár, kisasszony? - álltam meg hirtelen, hogy jól a szeme közé nézzek. - Hát ezt hogyan érti?

- Nem vette-e fel jó úrnőmet Nyögető Iskolájába? S ugyan jó tanár lehet, mert azt tapasztalom, úrnőm minden istenáldotta szerdán jobban s jobban nyög.

- Kisasszony, ha elég szerencsés lehetnék kegyedet feleségül venni, reggel, délben, este - mindig csak így iskoláznám.

Mire Aglaé felnevetett, elpirult, s tetőtől talpig megremegett. Én elbűvölten néztem teste hullámozását.

- Nem volna-e az sok a jóból, iskolából s tanulásból, uram? - szolt végül.

- Nem, nem. A nyögéshez nem kell sok. Elég elengedni magunkat.

Mire ismét nevetett, s szája két sarkában megjelentek búbájós gödröcskéi.

- Aj, azok a gödröcskék, kisasszony! Rögtön meg kell csókolnom őket.

- S ugyan miért, uram? - szegte magasra a fejét fodros gallérja fölött Aglaé.

De megállt, s ahelyett, hogy távolabb lépett volna, közelebb került hozzám.

- Kisasszony, nekem tartozik a gödröcskéivel. Elvégre én nevettettem meg.

S véget vetve minden további disputának, átöleltem és három csókot nyomtam arcára: egyet egyet a gödröcskékre, egyet ajkára.

- Ej, uram! - bosszankodott s lángolt a kisasszony -, kegyelmed erőnek erejével kíván iskolájába beíratni! Menjen innen egyedül tovább! Én még maradok.

S csakugyan leereszkedett egy karosszékbe, arcát elfordítva. Bizonyára nem kívánt az udvarhölgyek között ily feldúltan mutatkozni. Mi engem illet, ez utóbbiaknak nem sokáig tettem a szépet. Alig vártam, hogy magamra maradjak Joyeuse úrnővel. A találkozás Aglaével nagyon felcsigázott.

- Mi ez, kedvesem? - kiáltotta Joyeuse úrnő, míg összevontam a mennyezetes ágy kárpitját. - Mit művel? Jézus Isten, micsoda ember! Hogyan? In medias res!⁸⁴ Hát szolgáló vagyok én? S kegyelmed zsoldoskatona? Micsoda zsarnok! Hisz megrohamoz! Legázol! Jaj, Pierre, ezt nem teheti! Jaj, én kedvesem!

S igaz, ami igaz, nemigen kíméltem őt e dühödt ostrom alatt, csak férfibüszkeségem s gyönyöröm szavára hallgattam, most, hogy újra felleltem kardomat. De lévén az úrnő nagylelkű, s hajlandósága az effajta örömökre óriási (akármit mondott is gyóntatójának), nagy szívjóságában nem haragudott meg rám hirtelenkedésemért, sőt jót nevetett rajta, amint lecsihadtam.

- Édesem - mondta nevetve -, Michel de Montaigne úr zacskója csodát művelt! Híven hordta-e?

- Egy percre le nem vettem. De vajon mi van benne? - kanyarítottam le a zacskót a nyakamból. - Igen könnyűnek tetszik!

- Mindjárt meglátjuk! - Joyeuse úrnő csúfondáros pillantással felkapta egy kisasztalról ezüstollóját, s sebtén felvágta a zacskót. Üres volt.

S még nagyobbat kacagott.

- Úrnőm, kegyed tudta? - kiáltottam.

- Hogyne tudtam volna. Magam varrtam a zacskót.

- Becsapott, úrnőm.

- Kedvesem, mi mást tehettem? Kegyelmedet csalás béklyózta le, s ellencsalás oldotta föl.

- Aj, úrnőm, lángeszű gondolat volt!

- A gondolat valóban lángeszű, de Montaigne úrtól származik. Enyém csupán a gyakorlati kivitel - mondta némi önelégültséggel.

Erre karjába omlottam, hosszan hálálkodtam neki, s azt mondtam: nem remélem, hogy valaha méltán kimutathatom hálámat iránta.

- Ne adja föl a reményt, Pierre - felelte ő nevetve. - Van módja, s igen szép módja háláját tanúsítani!

Éppen rajta feküdtem s a nyakát csókolgattam; ő két párnás, erős kezét vállamra nyugtatva, észrevétlen lejjebb s lejjebb nyomott, így adván értésemre, hogy arra a becézgetésre vágyik, melyet múlt alkalommal kikövetelt tőlem. Ej, Aglaé, gondoltam, miközben engedelmeskedtem ama két kéznek, úgy hiszem, kegyed téved: nem úrnője jár hozzám iskolába, hanem inkább én öhozzá. S eszembe idézve, amit erre nézve oly finoman tanácsolt, s nyögdecselése után indulva; igyekeztem a legnagyobb gyönyörben részesíteni, mi tőlem tellett, titokban meglepetten tapasztalva, hány s miféle eszközzel lát el bennünket testünk avégett, hogy halandó létünkben a szeretett lényt minél boldogabbá tegyük.

- Én Pierre-em - mondta, amikor a vihar múltán ismét megvethette lábát a földön -, mondja el nekem, hol tart gázszos ügye!

Úgy sejtettem, mindent tud Cossolat-tól, s csak azért faggat, hogy eltitkolja előlem saját hírforrásait és kitapasztalja, hogyan s miként látom én a helyzetet, azért híven elmeséltem mindent neki, semmit ki nem hagyva Fogacer nevén kívül, mivel nem akartam őt nyíltan kapcsolatba hozni ama törvényszéki bíróval, s úgy gondoltam, bizonyára az óvatos Cossolat sem árulta el a hölgynek nevét.

Joyeuse úrhölgy igen eszes nő volt, s jól ismerte a világot, nem ütődött hát meg a név elhallgatásán, épp ellenkezőleg.

- Jól teszi, Pierre, hogy elhallgatja barátja nevét, amúgy is nagy kockázatot vállalt kegyelmedért. De véssé jól eszébe: abban a minutában, amint jelenti, hogy Cabassus megnevezte kegyelmedet a kánpadon, fusson ide! Éjjel avagy nappal, egyre megy. Bebocsátják majd. Parancsot adok rá. S e ház lesz sérthetetlen menedéke.

⁸⁴ A kellős közepébe!

- Határtalan hálát érzek úrnőm jóságáért - feleltem. - De nem vagyok egyedül. Két társam van.

- Csakhogy ők nem nemesek - szólt ingerülten Joyeuse úrhölgy. - Ez itt a bökkenő! Hogyan engedhetném be magamhoz őket?

Mivel jól tudtam, mi nagyra értékeli nemességét, nem kívántam e dologról vitába bocsátkozni, csak néztem rá némán, komolyan. És jó néhány perc múltán, mely idő alatt a tekintetem mindazt elmondta neki, amit ajkam elhallgatott, természetes jósága felülkerekedett rangföltésén, rálelt a megoldásra, mely a kettőt összebékíti, és száját elbiggyesztve mondta:

- Ej, kedvesem! Ne fájítsuk emiatt annyit fejünket! Barátait majd intendánsom fogadja be s szállásolja el.

Csókokkal borítottam el kezét s karját, mely gömbölyű volt, kemény húsú és bársonyos tapintású, s ismervén gyengéjét, égis dicsértem. Mit el nem mondtam róla! S persze utána sort kerítettünk teste többi részére is, mint rendesen.

- Csakugyan szép a karom - így ő -, de Pierre, az orrom, az orrom nem nagyobb a kelleténél?

- Nem, úrnőm, éppen nem! Előkelő orr! Nem szabad e szép arcon kívül szemlélni, melynek része, hanem csakis az aranyfürtök keretében s aranyszín szemek fényében.

- Igaz, az egész együtt megjárja. Hanem a nyakam, Pierre, a nyakam? Mint vélekedik nyakamról? Vannak gonoszok, akik...

- Ne is szóljon a kígyónyelvűekről, úrnőm! Ha tudnám, kik, sarkammal taposnám el fejüket. Úrnőm nyaka isteni, puha és párnás, s ahányszor kecsesen vállára hajtja fejét, ajkam bizsereg a vágytól, hogy ezer kis csókot hintsen nyakára.

- S ugyan ki gátolja meg benne, kedvesem? - nevetett rám az úrnő. - Alig várom, hogy megcselekedje.

Akkor megélemedett poraiból vágyam, s mivel annak is nagyon megörültem, hogy ez egyszer nem kell új meg új bókokon törnöm fejemet, eszeveszett csókokkal borítottam el nyakát, keblét, szép, gömbölyű hasát... De fogjuk rövidre! Az olvasó e nélkül is tudja, hogy a csók ürge állatka, és sokfelé megfordul. És a Nyögető Iskola hic et nunc befogadta két tanítványát, mert az igazat szólva nem tudom, ki oktatott kit, s egyikünk sem maradt el a másik mögött nyögdécselésben.

A Joyeuse-palotából kilépve valaki hátulról karon ragadott. Cossolat.

- Teringettét, Siorac - súgta a fülembe. - Látom, nyalkán hányja-veti magát, akár csődör a réten, s tűz csap ki orrikaiból! Fogadok, egyik vége immár megkönnyebbült. (És jót nevetett hozzá.) Hanem a másik igen messze van ugyanettől. Feje egy hajszálon függ. A kanonokok holnapra elrendelték Cabassus degradálását. A Cévenols téren, a patika előtt állítják fel az emelvényt, úgyszólván a kegyelmed ablaka alatt. Én is ott leszek. Degradálása után én kísérem át a város börtönébe az expaport, hol a törvényszék parancsára a hóhér délután három órakor kőpadra vonja. - S még halkabban fogva hangját, hozzátette: - Szóljon Fogacer-nak, hogy holnap estefelé okvetlen keresse föl barátját, s ha Cabassus megnevezi kegyelmedet, rögtön jelentse. Minden perc drága.

Különös dolog, most, hogy a veszély ily közeli volt - újdonsült bátorságom vértetében -, nem vettem úgy a lelkemre, mint korábban. A hírt, noha rosszabb már nem is lehetett volna, felhőtlen homlokkal fogadtam, a szemem se rebbent, min Cossolat igen elcsodálkozott. Este, vacsoránál, Sanche mester házában többet beszéltem a szokottnál, sőt lelkesen disputába keveredtem Sanche mesterrel és Fogacer-val az olasz kór terjedéséről. A baccalaureus azon a véleményen volt a veronai orvost, Girolamo Fracastort követve, hogy a kórt egyik testről a másikra valamiféle bogarak viszik át, csakhogy oly aprók, hogy szemmel nem láthatjuk őket. Amire Sanche mester azt felelte, hogy ha Fracastor nem látta a szóban forgó bogarakat, bizonyára nem is voltak ott. Vitájukat hallgatva úgy véltem, a józan ész Sanche mester pártján van, de ki tudja, tán létezik egy más és finomabb logika is, mint az övé; mert ugyan miképpen lehet az, hogy emberi szem eleddig sosem látta azon kórságok valamelyikének hordozóját, melyek egyik emberről a másikra ragadnak, holott mindenki tudja, hogy lennie kell?

Másnap hajnalban szekercecsattogásra ébredtem. Mesteremberek ácsolták az emelvényt ablakom alatt a Cévenols téren. Aznap, csütörtökön, sem Bazin dékán, sem Saporta doktor nem tartott órát az orvosiskolán, tehát szobámban maradtam, jegyzeteimet rendezni, nagyobb figyelemmel végezve munkámat, mint hittem volna, most, amikor oly közel volt a végső kifejtet.

Tizenegy órakor megjelent a téren vagy félszáz katolikus papi személy, azzal a pompával, mely szertartásaikat jellemzi, suhogó selyem miseruhákban és stólákban, mintha nagymisére igyekeznének Táblás Miasszonyunk templomába. A fővikárius, a kanonokok és Saint-Denis apátplébánosa (lévén Cabassus az ő báránya) sorra helyet foglaltak az emelvényen, a kishalak - diakónusok, aldiakónusok, papocskák - ellenben lent ácsorogtak a kövezeten, de a legelső sorban, Cossolat íjászai és Cossolat előtt, hogy napnál világosabban kitűnjék: a klerikus előbbre való a laikusnál.

A püspök őminenciája négy ló vonta, nyitott hintóban érkezett, fején süvege, kezében pásztorbotja, s a bámész nép, mely úgy járult ide, mint a komédiába, lelkesen megéljenezte.

Kopogtak ajtómon. Fogacer kért engedélyt, hogy ablakomból nézhesse végig a ceremóniát, lévén innen jobb a kilátás, mint az ő szobájából.

- Lám - mondta -, szegény Cabassus fel akarta nyitni a tévelygő emberiség szemét, s ez nagy meggondolatlanság volt részéről.

- De hol van ő?

- Ott baloldalt a legszélén, két kövér kanonok között. Első pillantásra nem ismertem fel Cabassust, mert megmosdatták, megberetválták s rangjához illő papi öltözetet adtak rá, minekelőtte idehozták volna gyalázata emelvényére. Ő is éppoly aranyhímű selyem miseruhát viselt, mint pap-társai, kik őt degradálni készültek. S azon túl, hogy soha nem láttam ily tisztának s ily fényes öltözékben, most nem forgatta a szemét, hanem lesütötte, s nem fecsegett, ágált; nem hányta-vetette magát szüntelen, mint máskor, hanem igen csendes volt s néma. Az arca nem szomorú volt, hanem inkább komoly.

- Jaj, Fogacer, kitart-e vajon? - kérdeztem.

- Ki, hisz máglyán akarta végezni, így téve hitet Isten nemléte mellett. Ami nagy bolondság részéről, mert a hitetlenség nem hit, hanem éppen az ellenkezője, s nincs szüksége vértanúkra.

Megkezdődött a szertartás. Előbb latin himnuszokat énekeltek, az Úristen dicsőségét és hatalmát zengve. Majd felállt a püspök őminenciája, ki sápadt volt, s alighanem gyomrát és beleit fájlalta, mert a keze minduntalan a hasára tévedt, mialatt rövid prédikációt mondott ugyanezen tárgyról. Beszédét elvégezvén, leült, Cabassushöz fordult, s inkább bánatos, semmint szigorú arccal, atyai hangon megkérdezte:

- Fili, credesne in Deum?

- Domine - felelte Cabassus halkan, de eltökélten és jól érthetően -, non credo in Deum. Nego Deum esse.

- Nominas Deum. Ergo Deus est.

- Deum verbum atque nomen est. In se non est.⁸⁵ Akkor nagyot sóhajtott a püspök, s én úgy láttam, nem színből s nem a ceremónia kedvéért. És később csakugyan azt hallottam Joyeuse úrtól, hogy a püspök Cabassust bolondnak tartotta, akárcsak Saint-Denis apátplébánosa, és soha nem járt volna el ellene, ha nincs az a botrány a bábuval, s a törvényszék nem gyakorol rá nyomást.

- Fili - próbálkozott újra -, errare humanum est. Perseverare diabolicum.

- Diabolus non est⁸⁶ - felelte Cabassus.

A püspök ekkor a jobbján ülő nagydarab, kövér kanonokhoz fordult, s igen bágyadt hangon meghagyta neki: folytassa. A kanonok felállt. Képe nagy volt és pecsenyevörös, a magatartása inkább parancsoló, semmint evangéliumi, s a hangja messze zengő. Amilyen szelíd volt Cabassushöz a püspök, oly keménynek és ádáznak mutatkozott ő. S ámbár intelmei végképp haszontalanok voltak Cabassus nyílt hitvallása után, jó fél óra hosszat perorált latinul. Ezalatt a püspök keze mind gyakrabban s gyakrabban tévedt sajgó hasára. Úgy tetszett, nagyon szenved testben, lélekben egyaránt, és ez az ékesszólás ugyancsak terhére van. Véget is vetett neki; halkan odasúgva valamit a kanonoknak. Azt szemmel láthatóan kínosan érintette a félbeszakítás, hisz saját diadala napjának tekintette, hogy ily nagy sokaság előtt vezetheti a ceremóniát. Mégis felhagyott a beszéddel és kihirdette az egyházi bíróság ítéletét, mely kimondta Cabassus degradálását. Majd a püspökhöz fordult

⁸⁵ - Fiam, hiszel-e Istenben?

- Uram, nem hiszek Istenben. Tagadom Isten létét.

- Azt mondod: Isten. Tehát van.

- Isten csupán szó és név. Ő maga nem létezik.

⁸⁶ - Fiam, tévedni emberi dolog. A tévedésben megmakacsolni magunkat ördögi.

- Nincs ördög.

és megkérdezte tőle, helybenhagyja-e az ítéletet. „Helybenhagyom” - felelte a püspök, igen-igen halkan, s szenvedése nőni látszott.

Akkor az a két kanonok, ki közrefogta Cabassust, az emelvény közepére vezette őt a püspök elé, és sorra megfosztották papi ékeiktől, latinul elmagyarázva minden darab miértjét és megvonása okát. Először lehúzták fején át az aranyhímes, bíbor selyem miseruhát, s egy ifjú klerikus kiterjesztett két karjára helyezték, oly tisztelettel, mintha valami bálvány lenne. Azután kétfelől megragadták a stóla két szélét a kanonokok, de azonközben sem szüntek meg latinul magyarázni az említett papi dísz rendeltetését és szimbolikus jelentését (noha a papokon kívül legfeljebb tíz ember értett e nyelven a jelenlevők közül), s megint Cabassus fején átemelve eltávolították a stólát is, és a miseruhára helyezték. A fiatal klerikus egész idő alatt kinyújtott karral állt mellettük. Végül megparancsolták Cabassusnak, emelje fel a kezét, s lehúzták karingét, egy fehér ingfélét, melynek alsó részét fehér hímzés díszítette. A szerencsétlen elítélt ott maradt egy szál ingben, harisnyában. Most egy klerikus lépett mellé erősen elnyűtt világi ruhadarabokkal, és segített neki öltözködni.

Újabb pap lépett a színre: egy zsámolyt hozott. A kanonokok egyike ráparancsolt Cabassus-re, üljön le, s társa, ki valami fémkést tartott a kezében, leborotválta tonzúráját. Hanem az a borotválás inkább jelképes volt, semmint valóságos, hisz Cabassusnak egy szál haja sem lévén, a kanonok legfeljebb a bőrét húzhatta volna le, s az vérzett volna. Újabb parancsra Cabassus kinyújtotta jobb kezét, annak is hüvelyk és mutatóujját, a kanonok hasonló módon megberetválta ujjait is, s közben azt papolta latinul, hogy ezáltal megfosztotta az elcsapott papot áldásosztó hatalmától. Ez volt a hosszú szertartás utolsó állomása. A sokaság mindvégig síri csendben figyelt, a papok közül némelyeket könnyekre fakasztott a látvány, mások ellenben mérges arcot vágtak s iszonyattal tekintettek szegény Cabassus-re.

Az a magas, kövér kanonok, ki az egyházi bíróság ítéletét felolvasta volt, ismét felállt, a püspökhöz fordult s megkérdezte, mit tegyenek ezzel az emberrel, ki immár nem pap. Amire a püspök hasát tapogatva, fájdalomtól eltorzult arccal, s igen halkan azt mondta:

- Ezennel megparancsolom: adjátok át a világi karnak.

Saint-Denis apátplébánosa arcát tenyerébe temette, mintha bánkódna és szégyenkezne amiatt, hogy ily gyalázat éri egyik papját. A püspök azonban jóságosan odahajolt hozzá, s pár szót szolt súgva, melyek megvigasztalni látszottak a plébánost. Akkor a nagydarab kanonok intett Cossolatnak, Cossolat felsorakoztatta két sorba íjászeit az emelvény alján, s maga fellépett az emelvényre, hol igen udvariasan köszöntötte a püspököt. A püspök azonban elfordult tőle, s üdvözlétét jóformán nem is viszonzta, tudni való, miért: a jelen levő papok közül többen is úgy méregették Cossolat-t, mintha szíves örömet máglyára küldenék eretnek hitéért, miként Cabassust ateizmusáért. Ez különben hidegen hagyta Cossolat-t, ki ez alkalomra sisakot, mellvértet öltött, sőt úgy tetszett, titokban jól mulat, s az egész pápista cécot valamiféle farsangi maskarának nézi.

- Eminenciás uram, rátehetem-e kezem erre az emberre? - kérdezte Cossolat tisztelettudóan, de hidegen.

A püspök kurtán biccentett, de most sem pillantott rá, Cossolat odalépett Cabassushöz, és a vállára csapott. Cabassus a degradálási szertartás egész ideje alatt nyugodt volt, összeszedett és bámulatosan eltökélt. Szemrebbenés nélkül tűrte, hogy átadják a világi hatalomnak, noha tudván tudta, mit jelent ez. Cossolat kézen fogta - ő nem ellenkezett és így vezette le az emelvénnyel. A sokaság, mely eddig nyugodtan viselkedett, hirtelen felbőszült és rájuk rontott nagy „Halál az istentagadóra! Halál!” kiáltozással.

Cossolat odaszólt íjászainak. Parancsára a katonák két marokra fogták s döfésre kész helyzetbe hozták pikáikat, azzal szorították vissza a vérszomjas csöcseléket. Cossolat kivont karddal végigfutott a katonái alkotta kettős sövény között Cabassusszal, és felugrott arra a kordéra, melyet az emelvénnytől húsz ölre készenlétben tartogattak. S azt ugyan jól tette, mert abban a percben, amint fellépett, hirtelen körülfogta a szekeret egy csoport szájtáti vagy annak látszó alak - mivel úgy néztem, ezt a rendbontást titokban jól előkészítették. Megpróbálták a kordét nagy kiáltozás közepette felfordítani. „Halál az istentagadóra! Vesszen a hugenotta! Vesszen!” - ordították. Cossolat kihajolt a kordéból, kardlappal csépelte a rendbontókat (s úgy figyeltem meg, itt-ott a kard hegyével is!), s közben vezényszavakat harsogott, mire előtűnt a Lécfaragó utcából, hol addig rejtezett, egy erős íjászcsoport. Társaik segítségére sietve hátba támadták s jól megszurkálták a csavargókat, úgyhogy

azok szétfutottak. Akkor Cossolat rákiáltott az őrmesterre: ne kímélje az ostort, s elporzott foglyával, mintha amannak élete, noha immár hajítófát sem ért, éppoly drága lenne neki, akár a magáé.

Mire a katonák elvonultak, tíz-tizenkét csavargó hevert sebesülten a kövezeten. Behoztuk őket a patikába, kötözésre. És rájöttünk, hogy nem montpellier-iek, hanem közeli falvakból valók (a sík vidék tisztán katolikus volt a várossal ellentétben), s némely vakbuzgó pápisták egyenesen avégett szították fel fanatizmusukat s avégett mozdították őket ki viskóikból, hogy zavargást támasszanak. Azokra a föld alatt áskálódó pápistákra gondolok itt, kikről Cossolat szólt, s nem a püspökre, kit - jóllehet nem szerette a hugenottákat - láthatóan igen feszélyezett s lesújtott, hogy efféle kározos kilengésbe keveredett.

Segítettem Sanche mesternek és Fogacer-nak kimosni szesszel e nyomorultak sebeit, kik tulajdon mesterségesen felszított gyűlöletük áldozatául estek, majd szobámba tértem.

Fogacer hamarosan utánam jött, s azt mondta, fekete szemöldökét felvonva:

- Napnál világosabb a dolog. E szegény örült istentagadó ürügyén a hugenottákat vették célba. El ne mozduljon innen, Siorac, s tartsa felszerszámozva lovát. Ádáz buzgalommal fogják vallatni Cabassust. Ott lesz az egész törvényszék. Ha bekövetkezne, amitől félek, ha Cabassus megnevezné kegyelmedet, hazafutok és szólok.

Jóformán köszönetet sem mondhattam neki, máris eltűnt. Igyekeztem ott folytatni munkámat, ahol abbahagytam, de nem bírtam. Fülemben csengett az az üvöltés, melyet Cabassus fog a kánpadon hallatni. Elterültem nyoszolyámon, és sírva fakadtam, először azóta, hogy bátorságom viszsztatért. De ezek a könnyek éppen nem gyengítettek el, mivel nem magamért ontottam őket, hanem másért.

Pár pillanat múltán eszembe jutott: tanácsos lenne Miroult máris Carajacért és Merdansonért menesztennem. Jobb, ha itt várjuk be a híradást együtt és felfegyverkezve, gondoltam, s innen egyenest a Joyeuse-palotába nyargalunk. Másként könnyen rajtunk üthetnek azok az emberek, kik Cossolat-t az imént gyűlöletes csapdába akarták ejteni, hogy elébe vágjanak a törvényszék ítéletének. Hisz bizonynal ismerik kilétünket.

Carajac és Merdanson összeszedelőzködött, s más-más úton eljött hívásomra. Lerítt róluk a megkönnyebbülés, hogy e végveszélyben velem lehetnek, s a Joyeuse-palotában menedék várja őket. Meghagytam Miroultnak, nyergelje fel a maga arabs lovát és Albière-t; Acclát ugyanis Fogacer-nak kölcsönöztem oda, hogy a lehető leggyorsabban itt teremhessen ama titkos helyről, hol Cabassus vallatása után barátjával találkozott.

Előhoztam s kiosztottam hármunk között a fegyvereket. Ki-ki két töltött pisztolyt kapott s egy kardot.

Éppen elharangozták a négyet, úgy hiszem (emlékeim e pontra nézve kissé elmosódottak), amikor felismertem Acclám üggetésének zaját. Kihajoltam az ablakon. Fogacer, ki ugyanazon pillanatban felnézett, nagy komoran igent bólintott.

- Cimborák, elhangzott a nevünk. Induljunk máris, ne vesztegessük időnket!

Nyaktörő iramban rohantunk le a lépcsőn. Fogacer átadta nekem Acclát, mindhárman egy szempillantás alatt nyeregben termettünk - és éppen ideje volt, mert abban a percben, amint megsarkantyúztuk lovainkat, baljós külsejű csoport tűnt fel a Lécfaragó utcán s láthatóan erre tartott. Járásukról földművesnek néztem őket. Bizonynal a délelőtti rendbontók közül valók. Tehát nem Fogacer barátja volt az egyetlen bíró, ki elárulta a törvényszék titkát, amint Cabassus kínvallatása véget ért. Az ellenpárt is tudta, kik vagyunk, és cselekvéshez látott.

- Vágta! - kiáltottam.

S a három ló veszett iramban száguldott tova. Lábuk nyomán szikrát vetett a kő.

Tizenkettedik fejezet

Joyeuse úrnő gyengélkedett. Kora délután hálóingben s ágyban letem, amikor bebocsátottak hozzá.

- Jaj, Pierre! - szólt bús arccal felkönyökölve -, nem az vagyok immár, aki voltam. Valaha oly frissen ébredtem tizenkét fogásos s két-három üveg jó borral leöblített vacsorák másnapján, mint a harmatos rózsza. Fájdalom, ez idő örökre elmúlt! Mit ettem tegnap? Jóformán semmit! Egy kis bigorre-i kolbászt, három-négy szelet sonkát, reggel fogott márnát, fokhagymás sült kappant, to-

jáskrémet, kevéske mandulás süteményt meg más édességet s csemegéket, mert meglehetősen édes-szájú vagyok. Bort alig ittam. Mindössze egy üveg rosét s két-három pohár frontignanit. Egyszóval szinte semmit! S lám, én Pierre-em, mégis gyötör a májam, nehéz a gyomrom, s mi mindennél rosszabb, olyan a színem, én szegény kedvesem, hogy iszonyat rám nézni is, hiába kenceficéztem oly buzgón magamat!

- Úrnőm, ne rágalmazza önmagát! - feleltem. - Nem tudom, mi zajlik odabent, külseje azonban elbűvölő, mint rendesen, s ha nem gyengélkedne, ezt nyomban kézzelfoghatóan bizonyítanám!

- Jaj, Pierre! Kérem, ne! Ne is csókolgasson! Fertelmesen bűzlik a szám! És ne rázogasson, kérem! Nem képzelheti, mint forog gyomrom a legcsekélyebb mozdulatra!

- Úrnőm - ereszkedtem le ágya fejénél egy zsámolyra -, szívből sajnálom, hogy állapota miatt nem kúrálhatom a magam módján, melynél köztudottan nincs hathatósabb oly páciensnél, ki úrnőm természetével bír.

- Pierre, Pierre! Ne nevetessen! - tiltakozott kuncogva. - Igen sajog bensőm! Hanem mondja csak, igazán úgy véli, hogy a termetem elfogadható?

- Ó, úrnőm! Valóságos műremek! S oly bájosak gömbölyűségei, hogy amikor elválok úrnőtől, szép hajlataik emlékét tenyerembe rejtve magammal viszem.

- Pierre, Pierre! Be kedves! Nyelve mint a méz.

Amire egyet sem szóltam, csak sokatmondóan néztem, s ő elérte, mire gondolok.

- Kisöcsém, kérem, ne vigyen a kísértésbe - sóhajtott nagyot. - Nem tehetem. S nem is akarom. Ha valamim fáj, csupa töredelem s istenfélelem vagyok.

- Úrnőm, az a papocska, ki kegyedet gyóntatja, bizonynyal fel is oldozza. Csak nem merészeli úrnőmet bőjtre kárhozatni?

- Még csak az kéne! De mihelyt háborgatni kezd májam, lelkiismeretem is elgyengül. Bocsásson meg.

- Úrnőm - szóltam ünnepélyesen, ágya mellé térdelve -, még hogy én bocsássak meg kegyednek? én, kinek leghőbb vágya: úrnőm lábánál élni?

Ez meghatotta. Kinyúlt, s ujjait hajamba mélyesztve megcirógatott.

- Tehát Cabassus megnevezte kegyelmedet - mondta azután, hangot és modort váltva. - Veszélyben az élete, hogy többet ne mondjak. Úgy hallottam, volt valami rendbontás a szerencsétlen pap degradálásakor.

Elmeséltem mindazt, amit ablakomból megfigyelhettem, szóltam a Cossolat-nak s nekem állított csapdáról, melynek kis híján áldozatául estünk, amikor a patikából távoztunk. Joyeuse úrnő el-sápadt haragjában s a fogát csikorgatta. Beszédem végeztével mérgében még bajáról is megfeledkezett. Kikelt az ágyból, ingerülten járt fel-alá a szobában, öklét harapdálva, és félelmesebb volt a kölykét védő anyaoroszlánnál.

- Micsoda! - süvöltötte. - E gazok meg akarják ölni az én kedvesemet! Azt képzelik, hagyom? És eltűröm e gyalázatot! Istenemre, nem úgy lesz, ha van még némi szavam Joyeuse úrnál! Kisöcsém, várjon itt s tapodtat se mozduljon. Férjemhez sietek, de hamarosan itt leszek megint.

Hogy eztán mi történt, s hogy miképp zajlott le Languedoc királyi kormányzójának és hitvesének eszmecseréje, azt hamarosan megtudtam Joyeuse úrnő elbeszéléséből, s jól emlékezetembe véstem, lévén az elbeszélés szerfelett eleven és mozgalmas.

Joyeuse úr éppen ebédelt, amikor égimeszelő lakája jelentette, hogy Joyeuse úrnő kívánja tiszteletét tenni.

- Asszonyom! - kelt nyomban fel helyéről Joyeuse úr, s felesége elé sietett. - Minek jelenti be magát? Ajtóm éjjel-nappal nyitva áll kegyed előtt, ha én óvakodom is kegyedhez betörni - tette hozzá finom mosollyal -, nem akarván megsérteni a titkokat s misztériumokat, melyekkel szépsége övezi magát.

- Férjem-uram nagyon jó - mondta az úrnő, mialatt férje karon fogta, s egy székhez vezette -, s én igen hálás vagyok udvariasságáért.

- Úrnőm, megtisztelne-e azzal, hogy megosztja velem egyszerű ebédemet?

- Ó, édes Jézusom! Szót se, uram, pecsenyéről avagy evésről! Tegnap kis vacsorám ugyan-csak megfeküdte gyomromat.

- Fogadjunk, asszonyom, hogy nem is volt oly kicsiny az a vacsora - nevetett a vicomte. - Hanem, ha megengedi, én eszem, s úgy hallgatom. Farkaséhes vagyok, e percben jöttem meg Ni-

mes-ből, hol küszöbön áll katolikusok és hugenották összecsapása, mivel Bernard d'Elbéne püspök úr elővigyázatlanul menesztette a kollégium professzorait, kik valamennyien protestánsok voltak. Fájdalom, mire odaérkeztem, a baj már megesett. Kénytelen voltam Bernard d'Elbéne pártját fogni, noha nem sok kedvem volt hozzá. De katasztrófától tartok. Úgy hallom, mindkét részen titokban rosszat forralnak, összeesküsznek s gyűléseznek.

- Jaj, uram, nemsokára itt is az lesz - mondta Joyeuse úrhölgy. - Beszélt Cossolat-val?

- Majd holnap.

- Addigra késő lesz! - kiáltotta a hölgy.

És tüstént elbeszélte férjének, mi történt Cabassus degradálásakor, s miféle rendbontás támadt utána, elmondta, hogy Cabassus vallott, s szólt a csapdáról is, melyet hajsza híján kerültünk el én és társaim.

- Hol van most a három diák? - kérdezte Joyeuse úr, kit igen felbosszantott e hír. Vérig sértette, hogy egyesek nem álltak a háta mögött zavart kelteni, míg ő Nimes-ben időzött.

- Itt minálunk. Ketten intendánsom házában. Siorac úr pedig lakosztályomban.

- Fogadok, nem ő a legszerencsétlenebb - mosolygott a vicomte. - Mi engem illet, örülök, hogy kisöccse, ki mindig elbűvöli s felvidítja, segít asszonyomnak elviselni a magányt, melyre kárhoztatni kényszerülök a tiszteimből folyó teendők miatt.

- Valóban sokszor maradok magamra, uram, noha nem vagyok még öreg, s régi szépségem sem illant el teljesen.

- Nagyon igaz, asszonyom, nagyon igaz! - hajolt meg felesége előtt Joyeuse úr. - Sokszor kárhoztatom érte magamat. Nem adózhatom bámulatos szépségének azzal a hódolattal, mely megilletné, mivel királyom szolgálatában szüntelen úton s nyeregben vagyok.

- Mindazonáltal örömmel hallom, hogy olykor vigaszra lel rusztikusabb szépségek ölen.

- Asszonyom - hajolt meg ismét a vicomte -, boldog vagyok, hogy nagylelkű elnézéssel szemléli egy katona ballépéseit, ki nemegyszer kénytelen az árokparton vacsorázni - s jól értse meg, kérem: száraz kenyeret. Szívem mindazonáltal csakis kegyedé. Parancsoljon. S én engedelmeskedem.

- Uram, senki nem parancsolhat kegyelmednek itt Languedocban a királyon kívül.

- Bár úgy lenne, asszonyom! - sóhajtott nagyot Joyeuse vicomte. - De hatalmam a tartományban „esszenciálisan bizonytalan”, mint Michel de Montaigne mondta. Kevesebb fegyveresem van, hogysem kellő súlyt vethetnék a latba itt is, ott is, azért inkább meggyőzéssel kormányzok, semmint erővel. Montpellier polgárai oly rebellesek és konokak! Tudja-e, asszonyom, hogy nevezi őket Franciaország királya? „Az én montpellier-i kiskirályaím.” Mindazonáltal parancsoljon, én engedelmeskedem.

- Ha így gondolja, férjem-uram, kérem, mentse meg a három diákot, oltalmazza meg őket a törvényszéktől s az orgyilkosoktól!

- Az előbbtől könnyebben, mint az utóbbitól. A mi vakbuzgó polgártársaink könyörtelenek. Ígérem, asszonyom, nem később, mint holnap megteszek mindent, ami hatalmamban áll.

- Ó, be hálás vagyok kegyelmednek, uram! Engedje meg, kérem, hogy határtalan jószágához méltó ajándékkal lepjem meg. A mai nappal egyszer s mindenkorra kegyelmednek ajándékozom azt az aranyozott étkészletet, melyet atyámtól kaptam.

Joyeuse úr oly fürgén pattant föl, mint egy ifjú ember, s kezet csókolt feleségének.

- Asszonyom, sok az nekem! Ezerszer több, mint ami megillet! Van ezüst étkészletem, beérem vele, ízlésem, mint tudja, szerfölött egyszerű, s mindenfajta fényűzés igen távol esik tőlem (Joyeuse úrnő e szavaknál elnevette magát). Hanem, asszonyom, édesatyja határtalanul bőkezű a kegyed irányában. Kegyed gazdag, én nem vagyok az. Ha volna szíves ez alkalomból kiürült pénzes ládámat feltölteni, örök hálára kötelezne.

- És föltölti, úrnőm? - kérdeztem elámulva este, amikor fentieket Joyeuse úrhölgy szájából meghallottam.

- Színültig töltöm, pedig feneketlen.

- De úrnőm, ha jól értettem, amit Joyeuse úr Nimes-ről és Montpellier-ről mondott, úgy tetszik, legfőbb aggodalma az, hogy a megreformált vallás hívei, kik errefelé igen erősek, fel találnak lázadni. Nem áll-e tehát érdekében meggátolni, hogy az idevalósi ádáz, vakbuzgó pápisták megöljenek három hugenotta diákot, mivel alapos oka van attól tartani, hogy ha a mieink megtorlásul fel-

kelnének, ő nem vehetne erőt rajtuk? S ha csakugyan ez Joyeuse úr politikája, minek fizetni azért, amit úgylis megcselekedne?

Joyeuse úrnő féktelen kacagásban tört ki.

- Kisöcsém - mondta -, szavai hirtelenek, okoskodása azonban helyes. Igaza van. Mindazonáltal én is igen bölcsen jártam el, s hogy miért, azt kegyelmed, amilyen agyafúrt, bizonyára megérti, ha egy kicsit töri rajta a fejét.

Ami másnap a törvényszéken történt, arról ketten is beszámoltak nekem. Egyfelől Joyeuse úrnő, ki férjétől tudta, amit tudott, másfelől Fogacer, ki a dolgot barátjától hallotta.

S jól meggondolva inkább ez utóbbi elbeszélését választom. Hitem szerint ez van közelebb a valósághoz, mivel Joyeuse úrnak érdekében állt némiképp eltúlozni nagylelkű hitvese szemében a nehézségeket, melyekkel megbirkózott.

A bírák éppen azon tanakodtak a törvényszéken, mi sorsra szánjanak hármunkat, s vajon le-tartóztassanak-e Cabassus vallomása alapján, amikor a vicomte beizent: arra kéri, fogadják haladéktalanul. A bírákat nagyon meglepte, hogy a vicomte nem átallt a törvényszékre elfáradni, ahelyett hogy őket rendelte volna magához. A legádázabbak mindazonáltal kötötték az ebet a karóhoz, s azt követelték: előbb döntsön a törvényszék, s csak azután bocsássa be a vicomte-ot, mert tudják, mi-ben sántikál Joyeuse úr. Végül mégis a mérsékeltek kerekedtek felül, s ők úgy vélték, nem sérthetik meg a király képét azzal, hogy megváratták, no meg egyébként is helyesebb öt meghallgatni s csak aztán dönten. Joyeuse urat bevezette egy törvényszolga. A bíróság tagjai felálltak s mélyen meghajoltak előtte, ő igen udvariasan viszonzta üdvözlétüket, s arra kérte őket, foglaljanak helyet. Eztán maga is leült a felkínált karosszékbe, s higgadtan, rezzentelen arccal, hangját sehol fel nem emelve, s inkább bánatosan, semmint parancsolóan, ezeket mondta:

- Uraim, fogadni mernék, éppen ama gyászos ügyről tárgyalnak, melybe elővigyázatlanul belekeveredett feleségem kisöccse is, s ámbár a törvény törvény, s ki-ki egyforma előtt, igen elszomorítana a gondolata is, hogy egy rokonunkat oly sors sújthatja, mely foltot ejt becsületünkön. Mindazonáltal vitathatatlan a bűn: három orvosdiákunk kihantolt egy szajhát s egy árvát. Az igazat megvallva nem aljas nyereségvágyból avagy szentségtörő szándékkal tették, hanem hogy jobban megismerjék az emberi test geográfiáját, mint azt a nagy Vesalius is megcselekedte ifjúkorában, elragadva egy felakasztott bűnös tetemét Louvainben. S azt se feledjék, uraim, hogy Rondelet kancellárius úr nem átalta felboncolni tulajdon édes gyermekét, a bajt megismerendő, mely halálát okozta.

- Az más - vetette ellene az egyik bíró. - Rondelet fiát még nem temették el.

- Igaz, igaz! Mindazonáltal vegyék, kérem, figyelembe, hogy ha kárhózasan jártak is el orvosaink, a kihantolással nem sértettek meg egyetlen montpellier-i jó családot sem. Az árva kegyelemkenyéren nőtt föl. Mi pedig a szajhát illeti, e nyilvános gyalázatban fetregő némbert, ki tulajdon testét árulta, azt sem tudni, ki volt szülőanyja. Diákjaink egyébiránt újra elhantolták őt boncolás után...

- De a szíve nélkül - szólt közbe az egyik bíró.

- Volt-e vajon szíve, míg élt? - kerülte meg furfangosan, tréfával a teológiai disputa ingoványát Joyeuse úr, nem kívánván arról vitázni, részesülhet-e vajon egy megcsontkított test az utolsó ítélet napján a feltámadás minden áldásában. - Hátravan még a kis árva dolga, kiből csontvázat csináltak. Főbenjáró bűn, elismerem. De hol van ama csontváz? Tudják-e, uraim? Az orvosiskolán. Diákjaink névtelenül Saporta kancellár úrnak ajándékozták, s ő elég óvatlan volt elfogadni. Ergo ha kegyelmek perbe fogják kisöcsémét és két cimboráját, perbe kell fogniok az orvosiskola kancellárját is hullarejtegetésért.

- S miért ne? - vélte a legádázabb bíró.

E némiképp orcátlan válaszáért Joyeuse úr igen megharagudott. Nem felelt rá rögtön, de amikor végre rászánta magát, mintha kicserélték volna: más hangon szólt, más arccal és más modorban. Felpattant, homloka ráncba szaladt (akár igazi volt dühe, akár mímelt), s ingerült hangon mondta:

- Csakugyan, miért is ne? S miért ne rendezzenek mindjárt a hátam mögött újabb zavargást is, mint tegnap tettek? S miért ne uszítsanak hitbuzgó földműveseket Cossolat-ra, ki jóllehet huge-notta, híven szolgál? Avagy kisöcsémre? És társaira? Vagy Saporta kancelláriusra, ki maga is huge-notta! Uraim, ne csak ítélkezzenek! Tudniok kell, mit akarnak elérni. Mi sem könnyebb, mint három fejet vágni a huge-nották arcába - köztük az én kisöcsémét. De csakugyan azt akarják, uraim,

hogy fegyvert ragadjanak, betörjék a törvényszék kapuját s a város tömlöcébe hurcolják kegyelme-
teket? Csakugyan azt akarják, hogy a hugenották magukhoz ragadják a hatalmat városunkban, amit
megtehetnek, lévén elegendő fegyverük, emberük és vezetőjük? S tehetek-e én akkor mást, mint
hogy bezárkózom a Szent Péter-erődbe, azok társaságában kegyelmekek közül, kiknek személyét
addig megkímélték, s állom, míg lehet, az ostromot, melynek kimenetelét senki közülünk előre meg
nem mondhatja?

A bírák elsápadtak, s a hirtelen rájuk tört rémülettől elszorult torokkal, némán pillantottak
össze.

- Vicomte úr - kérdezte végül egyikük remegő hangon -, csakugyan nem tehet többet öfelsé-
ge hű alattvalói oltalmára?

- Maroknyi katonám van, s azok közül is többen és éppen a legjobbak protestáns hitre tértek
át, s ezt nem is igen titkolják.

- De erősítést csak remélhetünk, királyi kormányzó úr? - vetette közbe a legádázabbak egyi-
ke. - A király s az anyakirálynő éppen most vett zsoldjába hatezer svájci katonát.

- Valóban - mosolygott gúnyosan Joyeuse úr -, hanem mi e hatezerből egyet sem fogunk itt
színről színre látni. Ahogy aranyat sem, mivel a királynak magának lesz szüksége minden katonájá-
ra és aranyára, ha szembekerül a hugenottákkal.

Erre a legádázabbakon is úrrá lett az az aggodalom, hogy üzből üzötté lehetnek, s lévén ez
jóval kevésbé örvendetes perspektíva, elhallgattak, s megjuhászodtak. Ezt látván Joyeuse úr eléjük
lépett - ők is felálltak, amint Joyeuse úr felállt -, s egyenként jól szemügyre vette őket. Majd méltó-
ságteljesen és igen komolyan mondta:

- Uraim, eleget beszéltem. Nem kívánom befolyásolni a törvényszéket. Tanácskozzanak,
uraim, tanácskozzanak szabadon! Én távozom.

- Királyi kormányzó úr -. szólott ekkor a legöregebb bíró -, nemde helyesen értelmezem sza-
vait, ha azt mondom: e perben a legnagyobb körültekintéssel kell mindazt mérlegre vetnünk, mi ki-
rályunk érdekeit tangálja itt Languedocban?

- Helyesen, bíró uram - felelte Joyeuse úr könnyű fejbólintással.

- Legyen szíves, királyi kormányzó úr, pontosabban megvilágítani szavai értelmét - erőskö-
dött az öreg bíró. - Mi a király érdeke ez ügyben?

- Hogy fel ne boruljon a közrend, mely amúgy is ingatag.

- Vagyis? - a bíró nem tágitott.

- Uram, ha úgy kívánja, katonásan felelek, szépítés és köntörfalazás nélkül. Ott van kegyel-
meteknek Cabassus. Ő istentagadó. Tehát égessék meg! És maradjunk ennyiben.

Joyeuse úr kurtán biccentett, sarkon fordult és távozott.

- Aj, Fogacer! - mondtam barátunknak, amikor eljött a Joyeuse-palotába fentiekre beszám-
olni. - Kérem, beszéljen! A legfontosabbról megfellegette. Mi lett a tanácskozás eredménye?

- Ez a szabad tanácskozás - Fogacer felvonta szemöldökét - vagy fél óra hosszat tartott. En-
nek utána a bírák gondosan átböngészték ama periratokat, melyek Cabassus kintadon tett vallomá-
sáról szólnak, s ünnepélyesen elhatározták, hogy elégetik mindazon aktákat, melyeken bizonyos di-
ákokról történik említés.

- Tehát megmenekültem! - rikkantottam.

- Ha meg nem ölik - szólott Fogacer. - Kegyelmed a kelleténél bátrabb s felötlőbb hugenotta,
kitől sok minden kitelne, ha a hugenották kezükbe kaparintanak a várost. No meg, Siorac, találhat-
nának-e jobb módot rá, hogy Joyeuse urat csekély hitbuzgalmáért megbüntessék, kisöccse megöle-
tésénél?

Akárcsak az előző nyár, az 1567-es is forró volt és oly fülledt, hogy lélegzethez is alig jutot-
tunk. Ismét felloccsolták az utcákat, kötelet feszítettek ki a házak között, nádat aggattak rá árnyékot
tartani s a járást könnyebbé tenni, mert máskülönben a kő úgy felforrósodott, mire a nap delelőre
hágott, hogy megsült volna rajta a tojás.

Engedélyt kaptam Saporta doktortól, hogy kivételképpen pallost, kardot és pisztolyt hord-
hassak oltalmul ellenségeim ellenében a Világvége utcán, sőt az iskola falai között is, és soha nem
léptem úgy át az iskola avagy a patika küszöbét, hogy ne kísért volna el Miroul és Samson. Szer-
dánként Joyeuse úrnő volt kegyes elküldeni értem saját hintáját a Lécfaragó utcába; e hintó hátsó

hágcsóján két jól megtermett fegyveres lakáj örködött, a hintó mellett pedig számszerűjjal felfegyverzett íjász lovagolt. Esténként ugyanígy küldött haza az úrnő.

Thomassine megtiltotta, hogy nála mutakozzam, s ezáltal nagy veszélynek tegyem ki magam, mivel az ő negyedében esténként csak úgy nyüzsögtek a mindenre elszánt csavargók, s pár solért akármelyik fegyvert emelt volna rám. Ehelyett Thomassine hordszéket bérelt, s háza örével, Espoumellel meg egy másik állig felfegyverzett derék fickóval elvitette magát a patikáig, s nem átallt följöni szobámba drága ruhában, maszkában, hajára könnyű fekete fátyolt vetve. Volt képe azt hazudni a küklöpsi Balsának, hogy ő unokanővérem. Balsa egészen megzavarodva jelentette a dolgot nagytekintetű mesterünknek, Sanche mágiszter azonban bölcsen bólogatott, s válaszul a Koránt citálta: „Hja, ha a hegy nem megy Mohamedhez, Mohamed megy a hegyhez”.

Később megtudtam Luctól, hogy ez alkalomból Rachel úrhölgy dühödten nekiesett férjének, s míg szájából fekete epe fröcskölt, szeméből méreg, felhánytorgatta neki, hogy eltűri tulajdon fedele alatt, hol ő, Rachel úrhölgy maga is lakik, egy nyilvános gyalázatban fetrengő ribanc és egy sírgyalázó ismételt paráználkodását.

- Paráználkodásukat, asszonyom? - vonta fel a szemöldökét Sanche mester. - Csak nem hallgatózott Siorac úr szobája ajtaján?

- Én nem. De Concepción igen.

- Concepción máris szedheti a rettyerutyáját - mondta Sanche mester -, s asszonyom ugyan csak jól tette, hogy nem követte példáját. Megbánta volna.

Azzal hátat fordított Rachel úrhölgynek, ki tovább főtt tulajdon sanyarú lelke mérges levében.

Augusztus vége felé Cossolat lehvátott a Három Királyok fogadó kis szobájába, hol pecsenye és bor mellett leltem. Hanem a képe igen levert volt.

- Jaj, Pierre, igen rosszul mennek a dolgok. Joyeuse úrtól tudom, ma reggel mondotta.

- Igen rosszul? Az enyéme? vagy a mieink dolga? - kérdeztem.

- Az országé.

Kihörpintette borát, majd komoran rám meredt, s így folytatta:

- Bizonyára emlékszik még rá, Pierre, mi nagy aggodalommal töltött el bennünket az, hogy II. Fülöp, a flandriai „csavargókat” megbüntetendő, kik testvéreink a hitben, felsorakoztatta határaink mentén hatalmas hadseregét. Condé és Coligny akkor arra kérte Medici Katalint és a királyt, fogadjanak szolgálatukba hatezer svájci zsoldost. Ez megtörtént.

Hanem amint II. Fülöp serege Luxemburg földjére lépett, Medici Katalin megnyugodott saját országára nézve, s szokása szerint fordított egyet köpönyegén: hatezer szekér búzát küldött II. Fülöpnek. Hallott már ily gyaláztatot, Pierre? Franciaország királya éljelmezi azt a hadat, mely hittestvéreinket készöl lemészárolni Flandriában! S ami ennél is rosszabb: a király azután sem küldte haza a svájciakat, hogy a spanyol odábbállt. Condé naponta követelte elbocsátásukat, mind hasztalan. S tudja-e, mit felelt neki végül a connétable? „Sok jó pénzt bezsebeltek e svájciak, mi mást tehetnénk, mint hogy felhasználjuk őket?” S ki ellen vajon? csapott nagyot öklével Cossolat az asztalra. - Hisz a spanyol már Flandriában jár.

Kopogtak az ajtón. A fogadósne bekukkantott és megkérdezte, nem parancsolok-e én is pecsenyét, bort?

- De igen, barátném - mondtam -, hanem most nem fizetek értük annyit, mint a múltkor.

A fogadósne nevetett és vele nevetett Cossolat is, de csak fél szájjal, mert az esze szüntelen nagy gondjainkon járt.

- Jól értem-e, Cossolat? - kérdeztem, amint a fogadósne távozott. - A spanyol a „csavargókkal” hadakozik Flandriában, következésképp a svájciak immár nem ellene védenek bennünket, hanem ránk szegzett pisztollyá váltak itt Franciaországban?

- Nagyon is jól érti.

- S mit tett Condé a pisztoly elhárítására?

- Magának követelte a fővezérséget. S ha megkapta volna, csakugyan bajos lett volna a svájciakat a hugenották ellen fordítani, mivel ez esetben ő parancsolt volna nekik.

- De nem vall-e a kelleténél nagyobb merészségre egy hugenotta részéről, ha százszor királyi herceg is, magának követelni azt a tisztséget, mely őt az ország második emberévé tenné? - kérdeztem kissé megzavarodva.

- Valóban arra vall. De mi mást tehetett volna ilyen körülmények között? A dolgoknak megvan a logikájuk. Bizalmatlanságra bizalmatlanság a válasz.

- S mit tett a király Condé követelése hallatán?

- Ő semmit. Az anyakirálynő tett mindent helyette. Condé ellen uszította másik fiát, kedven-cét, imádott drágaságát, Anjou hercegét. S ez a sárgacsőrű, ki úgy cicomázkodik, mint valamely nő-személy, tetőtől talpig illatszerben fürdik, és a peccsenyét kisvillával eszi...

- No, ami ezt illeti, Joyeuse úr is azzal eszi - nevettem nagyot.

- Az egészen más - gurult méregbe Cossolat. - Joyeuse úr talpig férfi. Hogy rövidre fogjam, Anjou hercege nem átalált a királyi tanács előtt foghegyről beszélni Condéval, fölötté arcátlanul lob-bantotta a szemére, hogy oly tisztségre tör, mely őt illeti meg, a király fivérét. S ezt nem győzte is-mételgetni!

- De vajon van-e miért meglepődnünk? Nem ugyanezt tette volna-e kelmed is az ő helyében?

- Csakhogy Anjou hercege tejfölösszájú siheder! - fortyant fel Cossolat: - Megbocsásson, de legfeljebb annyi idős, mint kegyelmed. És soha nem volt hadsereg a keze alatt! És főként az a hal-latlan kérdés, kihívás, fenyegetőzés, Pierre! Condé elé lépett, és úgy leszidta, leteremtette, mint egy szolgát! S közben le nem vette kezét kardja markolatáról, s többször is úgy tett, mintha fegyvert akarna rántani, hol lekapta, hol feltette sapkáját; s egyéb csúfságok között azt mondta neki: oly kicsi fiút csinál belőle, amilyen nagynak akart látszani!

- Csakugyan gyalázat így bánni egy vérbeli herceggel, ki ráadásul egy olyan párt vezére, amilyen a mi pártunk! És mit tett Condé?

- Hajadonfőtt hallgatta végig e bámulatos kirohanást, majd elkészönt, és szó nélkül oda-hagyta az udvart, mert attól félt, legyilkolják.

- Jaj, Cossolat - mondtam -, nyakunkon a háború! Hát nem szörnyűség? Egyik párt sem akar háborút, mégis hanyatt-homlok belevetik magukat, mert egyik is, másik is fél a másiktól és gyanak-szik rá.

Kopogtak. A fogadósné hozta a peccsenyemet, s míg feltálalta, mosolygott és szemezett ve-lünk, ügyelve rá, hogy igazságosan ossza meg magát köztünk, de kárba vészett az igyekezete: né-mán s igen letörten ültünk egymással szemközt Cossolat-val, s a szívünk összeszorult e nagy civa-kodás hírére egy és ugyanazon király alattvalói között.

- Pierre - kezdte újra Cossolat, amint a fogadósné eltávozott -, mit tenne, ha az itt lakó huge-nották kezükre akarnák keríteni a várost?

- Hát ezért hívott ide, Cossolat? Ki akarja puhatolni, mit tennék! Megbízást kapott rá! Holott régen tudja, mit felelek! Apám nem akart kardot fogni királya ellen az első nagy viszály idején, mely az országot úgy meggyötörte, én sem rántok itt és ma kardot, hacsak...

- Hacsak?

- Hacsak a vakbuzgó pápisták nem akarnak itt is oly vérfürdőt rendezni, mint öt éve Vassy-ban.

- Ettől nem kell tartanunk. Mi sokkal erősebbek vagyunk náluk.

- Mi, Cossolat kapitány? - kérdeztem futó mosollyal, mégis igen komolyan. - Mi? Hát melyik párton áll kelmed? Nem Joyeuse úr csatlósa-e? S mit tesz, ha ő parancsot ad rá, hogy fegyverrel támadjon a mieinkre?

- Aj, Pierre, hisz épp ez a bökkenő! - sóhajtott keserveset Cossolat. - Eleddig nem sikerült el-döntenem. Hü vagyok királyomhoz, s az is kívánok maradni. És mégis...!

Elkészöntem Cossolat-tól. Megegett rajta a szívem, hogy így vergődik hite és királya közt, s nem tud és nem is akar választani. Jól emlékeztem még, mi soká bántotta apámat a lelkiismeret an-nak utána, hogy első vallásháborunk idején nem csatlakozott Duras úr hugenotta seregéhez (ahhoz, ki Sarlat városát ostrom alá fogta), s hogy Sauveterre bácsi azzal vigasztalta: ha egy ügyben ellent-mondóak az ember kötelességei, bárhogyan dönt is, „utána mindenképpen vétkesnek érzi magát”.

Szeptember 21-én reggel, amikor ablakot nyitottam, nagyon meglepődtem, tapasztalván, hogy az ég vészjóslóan fekete, mert addig mindig igen meleg volt. Jobban kihajoltam, hogy megte-kintsem: vajon a kövezet esőtől nedvesen csillog-e vagy száraz, s egyszerre földig érő veres ingbe öltözött embereket pillantottam meg a Cévenols téren: máglyát raktak. Hirtelen elszorult a torkom, mert megértettem: Cabassust készülnek megégetni. Ezt Fogacer is megerősítette, ki abban a percben

nyitott be kopogtatás nélkül szobámba sápadtan és leverten (hisz tudjuk, neki kettős oka volt hasonló haláltól rettegni). Megállt mellettem, és némán nézte végig a hóhér és segédei gyászos előkészületeit: Hamarosan megjelentek Cossolat íjászhai. Felsorakoztak a máglya körül és a szomszédos utcákban, hogy féken tartsák a népet, mely máris előzőnlötte a teret, lévén egy ember megégetése oly látványosság, melyet senki nem akar elszalasztani. Fogacer arra következtetett a katonák sokaságából és hadi fegyverzetéből, hogy Cossolat - nyilván alapos okkal - a degradálást követő rendbontás megismétlődésétől tart.

- Pierre - szólt oda nekem -, vonja össze félig az ablak kárpitját, tegyen fel álarcot, s szőke haját, mely éppen nem gyakori itt Languedocban, sapkával fedje be, hogy fel ne ismerjék. Én sietek figyelmeztetni nagytekintetű mesterünket, hogy zárja be a patikát, s jól reteszelve el ajtót-ablakot. Ha rendbontás történne, tudjuk, akad a báméshkodók között nem egy, ki nyomban fosztogatni kezd.

Úgy tettem, amint Fogacer tanácsolta, mert nemcsak innen nyílt a térre jó kilátás, hanem odalentről is jól látszott ablakom. Álarcot öltöttem, és elfedtem a hajamat is. Samson abban a percben toppant be hozzám, amint Fogacer kilépett az ajtón, s igen meghökkent az odalenn - utcán-téren - mutatkozó izgalom s a rajtam levők láttán. Tágra nyitotta égkéek szemét, és megkérdezte, kit fog-nak megégetni.

- Egy istentagadót - feleltem, nem akarván többet elárulni, minthogy ama napig elmulasztot-tam fivéremnek megvallani a tetemek kihantolását.

- Egy istentagadót? - Samsonnak a szeme se rebbent. - Jól teszik, nagyon jól!

- Öcsémuram - mondtam indulattól remegve -, e „jól teszik” nagyon elkeserít. Hogyan te-kinthet ily embertelen közönnyel e szerencsétlen elmondhatatlan gyötrelmeire az, kinek oly jó és szánakozó szíve van, mint öcsémuramnak?

- De hisz istentagadó! - vonogatta a vállát Samson. - A nagy hírű Michel Servet csupán a Szentháromságot tagadta, ami bűn, de nem oly gyűlöletes bűn, mint az istentagadás, Kálvin mégis megégettette őt Genfben.

- És bizonyval nem ez volt Kálvin legüdvösebb cselekedete!

- Micsoda? - hűlt el Samson. - Bátyámuram bírálja Kálvint?

- Kálvin nem isten és nem próféta. Miért ne bírálhám?

- De a Szentháromságot tagadni bűn!

- Tévelygés, nem bűn. Samson, mi jogon követelhetünk magunknak lelkiismereti szabadsá-got a pápistáktól, kik vonakodnak azt megadni, ha megtagadjuk azoktól, akik más hiten vannak, mint mi?

- No de fivérem, egy istentagadó, egy ateista! - kiáltotta Samson. - Hogy tűrhetnénk meg ily fertelmet a föld színén?

- Eh, öcsém, hagyjunk fel a vitával - legyintettem, végképp elveszítve türelmemet. - Térjen szobájába, s hagyjon magamra! Nincs ínyemre e disputa.

Samson eltávozott, vérig sértve a leintés miatt, arca lángra gyúlt, a szeme sarkában máris könnyek gyülekeztek. És én abban a percben megbántam nyerseségemet.

Kopogtak. Fogacer tért vissza. Ő is álarcot tett föl, azért, mondta, mert ha őt felismernék, je-lenlétéből az enyémre következtethetnének. Éppen ezt magyarázta, amikor eleredt az eső. Előbb kö-vér cseppekben hullt, majd ömleni kezdett az eső, mintha dézsából öntenék, jéggel keverve. Egyide-jűleg feltámadt a szél. Oly csípős volt, mintha tél lenne, nem nyárutó.

- Jaj - riadt meg Fogacer. - A fa megázik, lassan fog égni. Hosszú lesz és határtalan Cabassus szenvedése, hacsak meg nem fojtja őt Vignogoule, amikor a máglyát lángra lobbantja. És úgy hi-szem, megteszi - tette hozzá kisvártatva.

- Miért gondolja?

- Az a cölöp ott a máglya közepén ki van fúrva, s a lukon kötelet bújttattak át, mely hurokban végződik.

- Ki dönti el, megfojtsák-e az elítéltet, mielőtt a láng utoléri?

- A törvényszék. Hanem ez titkos kegyelem. Vignogoule végrehajthatja jól is, rosszul is, aszerint, hogy kap-e pénzt az elítélt barátaitól, vagy nem kap. S ugyan ki merné manapság nyíltan elismerni, hogy egy istentagadó barátja?

- Én! - kiáltottam. - Máris futok, adok öt aranyat Vignogoule-nak, hogy annak rendje-módja szerint megfojtsa Cabassust.

S futottam, mint a bolond. Akkor nyílt az ajtó, és Sanche mester jelent meg a küszöbön.

- Szép öcsém - mondta szigorúan -, hallottam, mit akar tenni. Nem teheti. Kapunk zárva, ablakainkon tábla és lakat, s minden kijárat eltorlaszolja. Egyébiránt már megérkeztek a bírák, a kanonokok és Cossolat. Örültség lenne szemük láttára megvesztegetni a hóhért.

Futottam vissza az ablakhoz. Sanche mester igazat szőtt, a törvényszék tagjai s a kanonokok, kik degradálásra ítélték volt Cabassust, már felsorakoztak a máglya körül, a legtöbben lovon, egyik-másik öszvérháton. Nagyon komoly és szánakozó arcot mutattak, hanem azért élénken sugdostak egymás között, és lerítt róluk: alig várják, hogy vége legyen a cécónak. Mögöttük két sor íjászt sorakoztatott fel körben Cossolat, mintegy védőfalként, hogy a sokaságot távol tartsák a bíraktól és a máglyától.

Cossolat hol ide, hol oda kormányozta lovát, éles szeme a fekete szemöldök alól lankadatlan fürkészte a környéket, még a házak ablakait is, hol rengeteg ember szorongott, nők, férfiak vegyest, sőt áldott állapotú asszonyok és szoptatós anyák is akadtak köztük, és mind úgy nevetgéltek, fecségetek, kacarásztak, mintha holmi vásári komédiát avagy szemfényvesztő mutatványt készülnének végignézni. Amennyire kiláthattam, a tér emberektől feketéllett (széjjelebb akartam vonni a kárpitot, de Fogacer megragadta a kezemet és meggátolt benne). Nem láttam, mégis tudtam, mikor jelent meg Cabassus, mert olyan fülsiketítő, vad ordítózás támadt, hogy a vér is megfagyott ereimben, s először fel sem foghattam a szavak értelmét, melyeket ezer meg ezer száj bömbölt eszeveszett gyűlölettel.

- Égj meg, istentagadó! Égj meg!

Fogacer elsápadt, s megragadta a kezemet.

- Ki mondta, hogy ember embernek farkasa? - kérdezte tőlem. - E mondásnak csak egy hibája van: sértő a farkasra nézve.

- Nem viselem el - szölt Sanche mester egész testében reszketve. - Megyek vissza a patikába.

Cabassust két íjász fogta közre. Lábán nem volt béklyó, sem a kezén bilincs, mégis csak nagy kinnal s mintegy tántorogva haladt előre. Vagy a kiállt kínzás viselte meg ennyire, vagy az a nagy köteg szalma gátolta a járásban, melyet a hátára kötöttek, gondolom, eljövendő sorsa jelképeként. Rögtön felfogta ezt a sokaság, s csak úgy röpködtek a csúfondáros megjegyzések és tréfák. „Csiholj tüzet, gazfickó és gyűjtsd föl magadat!” - kiáltották. Annál kevésbé nyerte meg e látvány a kanonokok tetszését, talán mert az elítélt vállára rakott teher, bármi nevetséges volt is, a keresztfát idézte emlékezetükbe és Krisztus Urunk golgotajárását. Mindenesetre megtanácskozták egymás közt a dolgot, majd a legidősebb kanonok felállt a kengyelben, és megparancsolta a hóhérnak: vegye le rögvést a szalmaköteget. A hóhér úgy is tett, a sokaság nagy bosszúságára és csalódására. A kanonokokat mégsem merték szidalmazni, tehát a hóhért átkozták.

E percben újra eleredt az eső, mely elállt volt, amikor az íjászok megérkeztek a térre. Nem vastag sugárban ömlött, mint előbb, hanem apró, finom cseppekben hullt, de igen sűrűn és szakadatlanul, mintha hirtelen függöny ereszkedett volna alá az égből, ameddig a szem ellátott, fekete volt, itt-ott ólomszürke hasítékokkal. Cabassus kísérői visszavonultak. Az elítélt egyedül állt most a máglya tövében abban a kopott, rongyos ujjasban, melyet akkor adtak rá, amikor kiteszítették a papság soraiból. Nem forgatta szemét, sőt igen-igen nyugodtnak látszott, s nem kevésbé elszánnak, mint kiteszítettása napján.

Akkor a bírák egyike Cabassus mellé léptetett, kigöngyölítette az írást, melyet kezében tartott, és kihirdette a törvényszék ítéletét latin, francia és oc nyelven. Ezt elvégezve megkérdezte Cabassustól, kíván-e szólni, és Cabassus tisztán csengő hangon mondta:

- Halálom tanúságtétel az igazság mellett.

- Itt immár nincs helye a vitának - felelte bosszúsan a bíró, majd Vignogoule felé fordult, és hangosan ráparancsolt: - Bakó, tedd a dolgod!

Erre fergeteges tapsban tört ki a sokaság és lábával dobogott, afeletti örömeiben, hogy végre kezdetét veszi a látványosság, melyre esőben, hidegben oly kitartóan várakozott. A kis és nagy ablakokból kihajló arcokon csak és csupán elégedettséget és gyönyörteljes várakozást láttam, mintha a Szent Iván-napi tüzet ülnék körül, mely mellett oly jólesik a tánc és a játék. Mintha Cabassus, az ateista, nem is emberi lény lett volna, hanem valamely más állatfajhoz tartozott volna, el szabad te-

hát égetni, sőt nagyon jó multság elégetni e nagy rakás fával egyetemben, mint azokat a bogarakat, melyek vesztükre éppen a máglyát alkotó rönkökben letek menedékre.

A bíró parancsára Vignogoule nesztelenül odasompolygott Cabassushöz, vállára tette mindkét kezét, inkább gyengédnek, semmint durvának tetsző mozdulattal, és a fülébe súgott valamit. Cabassus bólintott, leült egy rönkre, levetette cipőjét, majd felállt s kibújt harisnyájából és ujjasából is, végül mindkettőt összehajtogatta s szép rendesen lerakta a fára, oly aprólékos gondnal, mintha elégetése után ismét magára kellene öltenie. Immár egy szál ingben, mezítláb állt a kövön és türelmesen várakozott. Az eső koponyájára tapasztotta szürke haját s patakokban csorgott orcáin, de ő fel se vette, legfeljebb meg-megborzongott. Voltak, kik e reszketés láttán odakiáltottak neki: ne búsuljon, mindjárt megmelegszik, de e tréfa nyomán alig-alig harsant nevetés. A sokaság se látott, se hallott, csak Vignogoule-t leste.

A hóhér - ugyanaz, ki fejemet elcsapta volna, ha a törvényszék perbe fog - valóságos hús-hegy volt. Hat láb magas, s teste minden részében és ízében nagy és kövér, farától potroháig s potrohától melléig, mely a kövérségtől úgy omlott alá mellkasára, mint valamely nőszemélyé. Hajas volt a képe is, szeme fakó, színehagyott, haja, szemöldöke és szempillája nem is szőke, hanem fehér. Ámbár ereje baromi volt, végtelenül puhán mozgott. Feje ide-oda döccent nyakán, hasa rengett öve alatt, kövér feneke ide-oda lódult nadrágjában. Lába annyi zajt sem vert a kövezeten, mint a macska talpa, csakhogy az övé hatalmas volt, miként keze is, mely oly nagy volt, oly erős és oly hatalmas, hogy szempillantás alatt úgy kitekerte volna a legerősebb ember nyakát, mint galambfőlkét.

Rendes magaviselete alapján azt hihette volna az ember, Vignogoule nem lenne képes egy legyet avagy muslincát sem megölni, mert idomtalan testéből igen-igen szelíd hang jött elő. Mozdulatai simák voltak és simogatóak, modora nyájaskodó, behízelt, mézesmázos. De mivel az emberiség szikrája sem lappangott szívében, mi több, elképzelhetetlen gyönyörűséget lelt más szenvedésében, mihelyt ütött a kínvallatás avagy a szerencsétlen elítélt megfojtásának, lefejezésének, felakasztásának, megégetésének perce, áldozatára szegzett szeme hirtelen kiguvadt, szembogara kitágult, szája elnyílt, s lélegzete oly szaggatottá és zajossá vált, mintha nőt ölelt volna.

Derék polgártársaink, ámbár örömet legeltették szemüket a Vignogoule nyújtotta spektakulumokon, gyűlölték, utálták és mélyen megvetették őt, talán mert aljas kegyetlensége nagyító tükröt tartott az övének. Mihelyt Cabassus levetkezett, s egy szál ingben maradt ott, Vignogoule, kinek válláig is alig ért a törékeny, vézna kis alak, zihálni kezdett, mint kovácsfűjtató, vaskos ujjai megremegtek, szeme fehérje kivillant szemhéja alól. És ámbár a sokaság lélegzetét visszafojtva figyelte a Vignogoule lihegését, nem viselhette el sokáig a hóhér fertelmes kékjét, s hirtelen utat engedve gyűlöletének, átkainak, azt üvöltötte:

- Magadat égesd el, Vignogoule, magadat!

A főbíró megverette a dobokat, a tér elcsendesült, s ő Vignogoule-hoz fordulva mélységes undorral ráparancsolt:

- Tedd a dolgod, bakó ne késlekedj!

Akkor Vignogoule odalépett Cabassushöz zihálva, kidülledt szemmel, és szelíden, majdnem gyengéden hátba taszította bal tenyerével, jobbjaival pedig a máglyára mutatott, de egy szó nem sok, annyit sem szólt, s bizonytalannal nem is szólhatott nehéz lélegzete miatt. Cabassus vidáman felfutott a máglyára a fából rakott lépcsőkön, s lábát maga alá húzva, leült a cölöp tövébe, ahogy a hóhér mondhatta neki. Így várakozott bámulatos türelemmel, nyugodtan, szemrebbenés nélkül, ámbár olykor meg-megborzongva a hideg és az eső miatt.

Vignogoule zihálva fellépkedett a máglyára, összekötözte Cabassus kezét elől, a mellén, a szegycsont magasságában, majd törzsét a cölöphöz rögzítette, többször is átvette rajta a kötelet, s mindannyiszor csomót kötött a hátára, gondolom azért, hogy amikor a láng belekap a kenderbe, ne váljon le rögtön a kötél. Azután belebújtatta az elítélt nyakát a hurokba, melyre Fogacer figyelmeztetett, és kipróbálta, könnyen jár-e a kötél szabad vége a cölöpbe fűrt lyukban. Ennek utána lerakta a máglyára Cabassustól mintegy fél ölre s éppen elé az istentagadó traktátus kéziratát, melynek a törvényszék ítélete értelmében az elítélttel együtt kellett porrá égnie. Vignogoule nem pusztá kezébe fogta a kéziratot, hanem hosszú nyelvű fogóval ragadta meg, s úgy vitte, mintha attól félne, hogy érintése megfertőzi.

Mindezt csigalassúsággal, roppant lagymatagon végezte a hóhér. Hasa, fara, melle rengett-remegett lépteit ütemére, arca mint az alvóé, hanem a szeme majd kiugrott, s tátott szájából most is az a szaggatott, hangos zihálás tört elő, melyről az imént szoltam. Cabassus arca elváltozott s elkomorult, amint Negó-ját a máglyán megpillantotta, s rángani kezdett keze és teste a ráfeszülő kötél alatt. De hamarosan visszasüppedt iménti mozdulatlanságába, szemét lesütötte, s úgy mozgatta száját, mint aki imádkozik. Ez meglepte s meghatotta a kanonokokat. Ismét összesúgtak, majd a legidősebb előrejött lován, úgyhogy az állat szügye szinte súrolta a máglyát, s fennszóval megkérdezte Cabassustól, nem indította-e meg Isten bűnben megátalkodott szívét, nem tért-e vissza hite. Cabassus nemet intett.

- Mégis imádkozol! - szolt a kanonok.

- Nem imádkozom - felelte Cabassus magas, tisztán csengő hangon. - Elismétlem magamban azokat az okokat, melyeknél fogva nem hihetek.

- Ugyan mit számítanak okaid a kinyilatkoztatással szemben! - mennydörögte a kanonok.

Cabassus elmosolyodott - igazán mondom: elmosolyodott, s a tér csendjében csodálatos tisztán csendült föl válasza:

- Hihetőleg mégiscsak számítanak valamit, hisz elégetitek őket.

A kanonok csalódottan vállat vont, s lova fejét megfordítva visszatért társaihoz.

- Folytasd, bakó! - parancsolta a főbíró Vignogoule-nak, ki erre tüzet csiholt, meggyújtotta és átadta segédeknek az előkészített fáklyákat. A hóhérségek lángra lobbantották a máglya elejét s két oldalát, de nem a hátulját. Bizonyára onnan akar az elítélthez férkőzni a hóhér.

Az alsó hasábok ugyan elég szépen égtek, mivel a fölöttük levők megóvták őket az esőtől, a tűz mégis nehezen kúszott feljebb, s nagyobb volt a füstje, mint a lángja. Végre elérték a lángnyelvek a Negó-t, s a kézirat fellángolt, bevilágítva Cabassus arcát, ki a kanonokokra irányozva tekintet, tőle nem várt hangerővel kiáltotta oda nekik:

- Ha hamuvá válok is Negóm-mal egyetemben, hamvaink égre kiáltják: nincs Isten.

Akkor a főbíró intett a tekerccsel, melyet kezében tartott, s Vignogoule zihálva felkapaszkodott hátulról a máglyára, megragadta a cölöp likán átfűzött kötél végét és meghúzta, de igen lagymatagon s mintegy kedve ellenére.

- Istennek hála, megfojtja! - szolt Fogacer, és megszorította kezemet. Én elcsodálkoztam, hogy a Mindenhatót emlegeti, mi máskülönben éppen nem volt szokása.

Csakugyan, amint a hurok megszorult a torkán, Cabassus feje élettelenül hanyatlott alá mellére, s a csöcselék felhördült, és átkozta a hóhért, mintha fájna neki, hogy Cabassus kötél s nem tűz által hal. Csalódottságuk mindazonáltal nem volt hosszú életű. Amint a tűz elérte a helyet, hol az elítélt ült, Cabassus megmozdult, hánykolódni kezdett kötelékeiben, s fejét felemelve üvöltött kegyetlen fájdalmában, mivel tűz emésztette alsótestét.

Fogacer úgy szorongatta a kezemet, hogy szinte fájt.

- Aj, Vignogoule! - kiáltotta. - Aj, gonosztevő! Aj, te gaz! Csak félig fojtottad meg, csak alélásig!

Cabassus úgy üvöltött, hogy a legkönyörtelenebb szív is megesett volna rajta, s annál inkább, mivel a máglya, melyet immár mind a négy oldalán felgyújtottak a hóhér segédei, nem akart lángra kapni s a kínhalált halóval végezni, hanem pislálkolva égett, sőt mivel az eső újra és kettőzött erővel eredt el, itt-ott ki is aludt a láng.

- Hóhér! - állt fel a kengyelben dühtől vörösen a főbíró -, ha nem lobbantod rögtön lángra azt a tüzet, elcsapunk!

Vignogoule erre Sanche mester patikájához futott, s az ajtón dörömbölve terpentinelajat kért, a lángot felszítani. De senki nem felelt a kopogtatásra, s Fogacer lefutott megnézni, mi van. Alig halt el lépteinek zaja, amikor kissé kijebb hajolva láttam (de csak a kárpit résén lestem ki, ügyelve, hogy meg ne lássanak): Sanche mester félig kinyitja a patika ajtaját, s kiszól: szívesen odaadja minden olaját, de nem sok van, annyi semmi esetre, amennyi a máglyához kellene.

- Hozz szalmát, hóhér! - parancsolta a főbíró. Cabassus közben lassú tűzön perzselődött, s mivel a láng alá-alá nyalt, de följebb nem csapott, úgy hánya-vetette magát kötelékeiben, mint az örült, átható sikolyokat hallatva. És nem tudhattuk, mikor ér véget gyötrelme, mivel szalmát csak a városkaputól hozhattak szekéren, s az egy órába is beletelhetett. A szerencsétlen jajveszékelését végül még a nép is megsokallta, s kedve különösképpen épp ellenkezőjére fordult: szánni kezdte a

szenvedőt s átkozni hóhérát, sőt bírait is, annál inkább, mivel egyszerre nagy égzengés-villámlás támadt a város fölött, mintha a menny maga is megelégtelt volna, hogy oly rosszul égetik el azt, ki őt tagadja.

Minthogy pedig egy eszement (s ilyen mindig akad ott, hol sok ember gyűlik össze) azt jövendölte s harsogta el többször is, hogy Cabassusre mindjárt lesújt a Mindenható mennyköve, furcsa hullámlás keletkezett a téren. Egyesek villámcsapástól tartva távolodni igyekeztek a máglyától, mások közelebb akartak kerülni, hogy jól lássák, amint lecsap Cabassusre, úgyhogy tülekedés támadt, apály s dagály összeütközött, s eközben perpatvar robbant ki, sőt verekedés, ütlegek estek és sebesülések.

A sokaság háborgását nagy aggodalommal látták bírák és kanonokok. Nekik mindenképpen ott kellett maradniok a halál bekövetkeztéig, s majd megfojtotta őket máris a máglyáról felszálló sűrű füst, hátrébb mégsem léphettek, mivel ott álltak szorosan mögöttük dőfésre kész pikával az íjászok, s így is alig bírták visszaszorítani a népet. Cossolat erős íjászcsoport élén igyekezett véget vetni az itt is, ott is fellobbanó csetepatéknak, s lovát a sokaság előtt táncoltatva rendes szokása szerint hol hízelgett neki, hol fenyegette, ám a nép mintegy esztét vesztette Cabassus velőtrázó sikolyaitól, a fekete és ólomszín mennyboltban cikázó villámoktól és a szakadatlan mennydörgéstől, s vad morgással fogadta Cossolat intelmeit.

Szempillantás alatt készen állt elhatározásom. Megtöltöttem egy szakállas puskát, s ügyelve, hogy a fegyver csöve ki ne kandikáljon a kárpit mögül, célba vettem Cabassus szívét.

- Ezer ördög és pokol! - kiáltotta Fogacer, ki éppen akkor lépett be az ajtón. Odafutott és földnek fordította a fegyver csövét. - Mit tesz, Siorac? Megőrült? Nincs e nélkül is elég baja s kellemtelensége? Megölni az elítéltet: gyilkosság, főbenjáró vétek! Mit akar? Megsérteni a törvényszéket és ismét a fejével játszani?

- Fogacer - mondtam -, vegye tekintetbe, hogy a bírakat s kanonokokat elvakítja a füst, hogy Cossolat-nak igen meggyűlt a baja a sokasággal, hogy nem szűnik a mennydörgés, tehát senki meg nem hallhatja a puská döbbenését, s végezetül, hogy a lövedéket sem lelhetik meg, mivel Cabassus hamuvá ég. Hát oly gyáva vagyok én, Fogacer, hogy tétlen túrjem Cabassus embertelen szenvedését egy hosszú órán át? Mint tudja, van e máglyában némi részem.

- Nincs! - kiáltotta Fogacer, s görcsösen kapaszkodott a fegyver csövébe. - Cabassus azért került ide, mert megírta a Negő-t, s erőnek erejével vértanúságra tört.

- Én adtam alkalmat vesztére!

- Alkalmat, de nem okot!

- Ej, logikus! Mi itt vitázunk, ő sikoltozik! Vigye innen a kezét, Fogacer! Elhatározásom megingathatatlan!

Fogacer némán farkasszemet nézett velem valameddig, de mert a szememből is csak azt olvasta ki: nem másíthatja meg elhatározásomat, elengedte a csövet. Én vállhoz emeltem a szakállas puskát, nagy gonddal céloztam, és lélegzetemet visszafojtva elsütöttem a fegyvert. Ugyanabban a pillanatban hátraugrottam, hogy ne lássék a csőből felcsapó füst, majd falnak támasztottam a fegyvert, és futottam az ablakhoz. Cabassus feje mellére horgadt, de teste nem mozdult többé, és az üvöltés is elhallgatott. A véletlen akaratából ugyanazon percben elnémult a mennydörgés és elállt az eső, úgyhogy síri csend támadt hirtelen a Cévenols téren. Elült a sokaság árapálya, elképedten s mintegy kövé váltan álltak ott mindannyian.

Akkor a kanonokok újfent tanácskoztak, majd a legidősebb felállt kengyelében, s fennszóval szólt a néphez:

- Az istentelen füstje haragra lobbantotta az eget. Láthattatok haragja s szánalma jelét.

A nép felujjongott e mondásra, mely egyébiránt igen ügyes volt. Nem mondta ki nyíltan, hogy az Úr villáma sújtott le Cabassusre - hisz senki sem látott villámot lecsapni -, mégis sejteni engedte, hogy Ő lépett közbe, hogy megbüntette az istentagadót s egyszersmind könyörületesen véget vetett hosszú gyötrelmének.

- Elvégeztetett! - mondta a kanonok, amikor a sokaság elcsendesült, s ő ismét szóhoz juthatott. - Imádkozzuk el együtt a Miatyánkot. S ennek megtörténte után térjen vissza ki-ki csendben, rendbontás nélkül a maga otthonába. - Azzal rákezdett messze zengő, a teret betöltő hangon a Miatyánkra, s a nép utánamondta, csudás áhítattal.

- Ni, Siorac! - vonta fel szemöldökét Fogacer. Hangja keserű volt és tompa. - A kegyelmed ajkai nem mozdulnak? Hát nem fohászkodik Istenéhez? Nem imádkozik e szemforgatókkal, kik nem állnak könyörületről beszélni! Pedig egyedül a kegyelmed műve az a csoda, amelyet ünnepelnek!

- Jaj, ne gúnyolódjék, Fogacer! E máglya maga az iszonyat! Míg élek, el nem felejttem!

Azzal becsuktam az ablakot, leroskadtam egy zsámolyra s arcom tenyerembe temettem.

- Akárhogy s mint - szólt Fogacer -, annyi bizonyos, e csoda után senki nem vádolhatja kegyelmedet lövéssel.

Amiben tévedett, mint másnap este tőle magától megtudtam (közben ellátogatott barátjához). A törvényszék tagjai igenis azt gyanították, hogy valaki egy ablakból végzett Cabassusszel, puskáját rásütve, s úgy vélték, rajtam kívül senkinek nem lehetett rá mersze, sem jobb fekvésű ablaka. Hanem minekutána alaposan meghányták-vetették a dolgot, úgy döntöttek, nem indíthatnak ez ügyben vizsgálatot, ha nem akarnak ellentmondásba kerülni az isteni közbelépésről szóló legendával, melyben a nép hisz, s mi több, ujjat húzni Joyeuse vicomte-tal. Mindazonáltal tehetetlenségük arányában nőtt irántam való gyűlöletük. Fogacer idézte gonosz megjegyzéseiket, s azt tanácsolta, legalább egy időre hagyjam el a várost.

- Ha kegyelmed löhetett Cabassusre egy ablakból, nem löhet-e kegyelmedre arra jártában egy csirkefogó valamely másik ablakból? S ugyan mire megy akkor nagy bátorságával és jó fegyvereivel?

Tíz nappal Cabassus kivégzése után megégették a Mangane lányt is. Igen sajnáltam, noha a szegény bolond szörnyen rám ijesztett a bökő megkötésével. De végre megértettem, hogy az csupán szófia beszéd volt s szemfényvesztés; ahogy más bűbájoskodásai is. S jól tudtam: azért égetik őt meg, mint Fogacer mondta, mert megháborította a nép lelki nyugalma, állítván, hogy a sátánt imádja, nem pedig varázserejéért, mely nem létezik. Mi e nyomorú leánykát illeti: bolondok között nőtt fel, kiknek álma s rögeszméje volt közeli kapcsolatuk a pokollal, hogyne játszott volna hát el ő is ama gondolattal, melyet úgyszólván az anyatejjel szívott magába? Mi Istenen nevelkedtünk, ezt valljuk. Ő a sátánon nevelkedett s azt vallotta. Boszorkány volt-e? Azt felelem rá: nem. S hogy ő maga hitte is, nem is e dolgot, kell-e rá jobb bizonyosság, mint az, hogy Belzebubnak nézett, míg kedve úgy tartotta, de mihelyt kibontakozott ölelésemből, igen elkeseredett ostoba tévedése miatt.

Nem tudom, ki kente meg ez alkalommal Vignogoule markát, de másoktól úgy hallottam, hogy ellentétben azzal, amit Cabassusszel cselekedett, a hóhér ezúttal igenis megfojtotta annak rendje-módja szerint szegény lánykát, mihelyt a máglya kigyúlt, s mivel aznap jobb volt az idő s a fa igen száraz, a máglya szempillantás alatt lángba borult, s hamuvá égette a holttestemet. Úgyhogy a sokaság, mely múltkor azért bősziült fel a hóhér ellen, mert Cabassus túlságosan sokat szenvedett, most azért átkozta, mert a Mangane lány nem szenvedett eleget.

Ugyanaznap délután négy óra tájban egy szolga jelent meg házunkban, s azt mondta, a felekezetembeli lelkész, Abraham de Gasc kíván velem beszélni. Ez ugyancsak meglepett, s mivel a szolgát sem ismertem, csapdától tartottam, elküldtem hát Miroult, kérdezze meg Gasc urat, csakugyan az ő szolgája járt-e nálunk, s igazán elvárja-e látogatásomat. Igen, felelte ő, tehát kék selyemujjasomat feketére cseréltem, mert úgy véltem, az inkább illik szigorú beszélgetőtársamhoz, felfegyverkeztem, s a falak mentén a prédikátor lakására siettem. Nem volt szegényes, sem szűkös hajlék, minthogy Gasc úr gyertyával kereskedett városunkban, gyertyáit egyenesen Lyonból hozatta, s úgy hírlett, boltjából tetemes hasznot lát.

Belülről mindazonáltal igen csupasznak tetszett a ház, amiből én arra következtettem, hogy Gasc úr inkább tartogat aranyat ládájában, mint kárpitot lakása falain. Gasc úr magas volt és sovány, arca annyira beesett, hogy bőre csontjára aszott, s ha nincs közepén ott az az orr, no meg a fekete szemek tüze, leginkább halálfejre formázott volna.

- Uram, városunkban sokféléet beszélnek kegyelmedről - mondta. - Szeretném, ha megmondaná, mi ebből az igazság, mivel kegyelmed is a megreformált vallás híve, akárcsak én.

A kezdet nem nyerte meg tetszésemet, tehát hidegen feleltem:

- Tiszteletes úr, hithű református létemre alávessem-e magam a fülbegyónás kötelezettségének?

Hugenottáink megvetik s a leggonoszabb pápista találmányok egyikének nevezik a gyónást, akarva sem hívhattam hát ki jobban Gasc urat, mint azzal, hogy feltettem: gyónásra akar kényszeríteni. Csakugyan vérhullám öntötte el arcát, s egy percre megbénult a nyelve.

- Siorac úr - mondta végül -, a gyónás minálunk nem szentség, még kevésbé kötelezettség. Mindazonáltal nem kötelességem-e tudakozódni a felekezetünkbeliek magaviseletéről, mint e vallás papjának?

- Nem tudom - feleltem. - Soha nem fogott még vallatóra pap.

- Hát Sarlat-ban ki faggatta? - mért végig szigorúan Gasc úr.

- Apám.

- Ő távol van. Nem tekinthet-e engem apjának?

- De tiszteletes úr - feleltem szenvtelen arccal -, nekem van már itt atyám, akinek beszámolok tetteimről: Saporta kancellárius úr.

- S nem bízhat-e úgy meg bennem is, mint Saporta doktorban?

E kérdés zavarba ejtett. Lesütöttem szememet és jól megfontoltam a választ. Nem akartam még jobban magamra haragítani e papot, de engedni sem.

- Tiszteletes úr - feleltem végül -, megbíznék én tiszteletes úrban úgy, mint Saporta doktorban, ha kérdései éppoly tapintatosak lennének, mint az ő kérdései.

- Ejha! Miféle válaszdó az, ki eleve körül akarja nyírni kérdéseimet, mielőtt feltettem volna őket?

- Tiszteletes úr, jobb a kérdést körülnyírni, mint a választ.

- Ezt úgy érti, uram, hogy válasza nem lesz őszinte?

- Úgy értem, hogy nem hagyom kedvem ellenére meggyóntatni magam.

- Tehát vétkesnek tudja magát?

- Lelkész úr, csakugyan igen vétkesnek tudom magam Teremtőm előtt.

- Be örülök, hogy ezt hallom kegyelmedtől! - szólt Gasc úr. S jobban megvizsgálva őt, csakugyan úgy tetszett, nagy kő esett le a szívéről. Ezen ugyancsak elcsodálkoztam volna, ha a folytatás nem vetett volna fényt a lelkész gyanújára.

- Tehát nem vesztette el a hitét, fiam, az istentagadó hatására. Hisz Istenben! - emelte égnek mindkét kezét.

- Hogyne hinnék! - tátottam el a számat megrökönyödésemben. - S erősen fájjalom, hogy kegyelmed az ellenkezőjét hihette, noha mind a mai napig egyetlen istentiszteletet el nem mulasztottam. Hát aljas szemforgató vagyok-e én, hogy mást hordozzak ajkamon, mint szívemben?

- Fiam, kérve kérem, bocsásson meg! Mérheterlen öröm az nekem, hogy a sátán nem ejthette prédául, holott sok alkalma volt rá. Mert hogy szépen szóljak, fiam, magaviselete vajmi kevésbé épületes. Úgy hallom, nagy szoknyavadász. Farsangkor nem átalált ugrálóst és szökellőt ropni. És tanú van rá, hogy a Három Királyok fogadóban triktrakot játszott egy cimborájával.

Lám, a triktrak, gondoltam, a fejmosás miatt bosszankodva! A lelkész úr szememre lobbantja ezt az ártatlan szórakozást, ahogy egykor Clément Marot-nak is felhányták Genfben. De fogadok, óvakodik majd házasságtörőnek bélyegezni, lévén cinkostársam magasabb rangú, hogysem néven nevezhetné. Ha pápista, ha hugenotta az erkölcs, riadtan hátrál meg a hatalom elől.

- Lelkész úr oly ügyesen kérdez, hogy válaszolnom sem kell - mondtam.

- Mégis fel kell tennem kegyelmednek egy kérdést - felelte ő nagy komolyan. - Azt beszélük a törvényszék folyosóin, hogy kegyelmed lötte meg szeptember 21-én a haldokló Cabassust.

- Lelkész úr - mondtam a lehető leghidegebben és felálltam -, a törvényszék nem kíván vizsgálatot indítani az ügyben. Lelkész úr óhajtja helyettük saját szakállára kivizsgálni a dolgot?

- Félreért, Siorac úr. Nincs közöm a bűntényhez, hanem csak a vétekhez. S nagy vétek az istentagadót kivonni Isten igazságos büntetése alól.

- Jól értem lelkész urat? - kérdeztem döbbsenten. - Ki Cabassust megölte, vétkezett, mint-hogy megrövidítette egy istentagadó földi gyötrelmeit? Ne bízzuk inkább Istenre, hogy ha úgy óhajtja, a másvilágon megbüntesse az ateistát?

- Ez tévedés, Siorac úr, súlyos tévedés! - emelte újfent égnek két kezét Gasc úr. - Az Úr mindenható, ez azonban nem menti fel az embert ama kötelessége alól, hogy üldözze és megbüntesse az istentelent a földön.

- Egyszóval a pápisták jól tették, hogy megégették Cabassust?

- Mi is megégettük volna - felelte ünnepélyesen Gasc úr.
- Akár lassú tűzön is, ha a láng nem akar erőre kapni?
- Csak nem képzeli, Siorac úr, hogy aznap véletlenül esett, s nem a Gondviselés akaratából?
- Hát így állunk! Cabassus hosszú és kegyetlen agóniája Isten rendelése volt, aki megrövidítette, bűnt követett el: keresztelte Isten akaratát. Így kell szavait értenem, lelkész úr?
- Így bizony.

Valósággal megdermedtem e válasz hallatán, melynek lelkem oly szögesen ellentmondott, s éreztem, szívem közepéig hatol a fagy. Egyszersmind azt súgta valami, hogy veszedelem környékez. Ha Gasc úr a „törvényszék folyosóiról” hallotta, hogy az én szakállas puskámból dördült el ama lövés, gondoltam, amelyet én magam könyörületesen véltem, mások ellenben, hugenották és pápisták egyaránt, vérlázító Istentelenségnek, jól kell ügyelnem magamra. Mert ki tudja, nem kétirányú-e a hírek áramlása? S nem visszhangozzák-e holnap a „törvényszék folyosói” azt, amit itt elmondok?

- Nos, nem felelt kérdésemre! - szólt Gasc úr. - Kegyelmed lőtt Cabassusre?

Én akkor keményen a szeme közé néztem, s kurtán ráfeleltem:

- Nem.

Hogy hitt-e nekem Gasc úr, avagy nem hitt, azt a mai napig sem tudom. Arca csakoly ünnepélyesen komoly maradt, mint addig, míg ezeket mondta:

- Siorac úr, a többi lelkiismeretére bízom. S kívánom, békéljen meg vele, avagy bírja rá, hogy az békéljen meg magával.

Ez, gondolom, kétes bók volt, én azonban udvarias búcsúszónak tekintettem, s hideg arccal, szememet lesütve, de meg nem alázkodva mélyen meghajoltam és távoztam. Gasc úr sem szóval, sem tettel nem viszonzta köszönésemet. Világos volt immár, hogy nemcsak a vakbuzgó pápisták gyűlölnék, hanem, sajnos, rossz hírbe kerültem enyéim körében is. Kételkednek vallásos hitemben, becsmérlik magaviseletemet. Mindazonáltal bizonyosra vettem, ha a pápisták megölnének, a hugenották pusztán pártszellemből bosszút állnának értem - ami sovány vigasz volt e dörgedelem után.

Joyeuse úrnő hintaja már várt a Lécfaragó utcán, én azonban előbb magamra kaptam kék seiyemujjasomat, s csak aztán szálltam be a hintóba. Közben az járt az eszemben, hogy e hintó oly féhérszemélytől jő, kit Gasc lelkész soha meg nem mert volna nevezni, ahogy a saint-denis-i temetőben lefolyt sírbontást sem említette, talán mivel tudta, hogy az erről szóló terhelő iratokat porrá égették. E vétek egyébként is csekély volt az ő szemében ahhoz mérten, hogy pár perccel megrövidítettem egy istentagadó földi szenvedéseit, noha azok a lelkész úr hite szerint a másvilágon úgysis örökkévalók lesznek.

Mivé lett az emberiség? gondoltam. Mivé a kegyelem és a szeretet Istene? Vajon mi, a reform hívei, tovább jutottunk-e e téren a pápistáknál? Avagy ma is az ókori vadság homályának s tébolyának foglyai vagyunk, akárcsak ők?

Mindenesetre azt kellett hinnem, a lövés mindkét táborban nagy ártalmamra volt. S fájdalom nőttön-nőtt, amikor azt kellett tapasztalnom, hogy még a Joyeuse-palotában sem látnak szívesen, legalább Aglaé de Mérol hidegségéből ítélve. Ridegen elutasította útközben minden próbálkozásomat, bókomat, tréfámat, s még csak el sem mosolyodott, megfosztván gödröcskéi látásától s attól, hogy azokba csókot ültessenek.

Haj, gondoltam, és elszorult a szívem, ha ily hideg az udvarhölgy, milyen lesz vajon az úrnő? merő jég?

- Siorac úr - szólt Joyeuse úrhölgy igen gögösen, amint kettesben maradtunk, s még a kezét sem nyújtotta csókra -, ez egyszer kegyvesztett lett nálam is, mit nem kívánok eltitkolni. Joyeuse úr nagy haragra gerjedt kegyelmed ellen, s fennen hangoztatja: kegyelmed nem méltó az ő oltalmára, hisz örültséget örültséggel, bűnt bűnnel tetéz, s a legutolsóval maga ellen ingerelte az egész várost. Alighogy kikecmereg egyik kátyúból, máris belemászik a következőbe! Kész örület! Megmondaná, uram, mi bírta lövésre?

- Úrnőm - feleltem -, a részvét.

Szívem kegyetlenül elfacsarodott e fogadtatásra, Joyeuse úrnő keménysége azonban megkegyelmezett, úgyhogy ezt száraz szemmel feleltem és önérzetesen.

- Uram - rezzent össze e hangra az úrnő -, méltatlanra pazarolta részvétét! Egy istentagadó-ra! Csak nem vált kegyelmed is azzá?!

- Ne sértegetsen, úrnőm! Hiszek Istenben, de az én szememben Cabassus nemcsak istentagadó volt, hanem ember is, s nem viselhettem el iszonyú kínjait. Isten majd ítél felettem, ha hibáztam.

- Ezt úgy értsem, uram, hogy halandó ember nem ítélni meg? Sárgacsőrű létére nem áttál nekem ilyet mondani?

- Isten ments, úrnőm - feleltem változatlan arccal, de jóval szelídebb hangon. - Távol álljon tőlem a szemrehányás szándéka is. Tudom, mennyi hálaival tartozom kegyes jó szívének, s ámbár igen sajnálom, hogy a rám fenekedő veszedelmek közepette nélkülözni kényszerülök Joyeuse úr ol-talmát, százszorta jobban fáj, hogy eljátszottam úrnőm barátságát, holott szépsége és jósága volt eddig életem napja. De már látom, úrnőm, visszaéltem türelmével, látom, nem szeretnek itt többé, nem kívánatos jelenlétem. Tehát engedje meg, hogy ezennel elbúcsúzzam, s esdve kérem, nyújtsa utószor még csókra a kezét, mielőtt távoznék.

S míg ezeket mondtam, könnyekig megindultan elé térdepeltem, s kinyújtottam az övéért jobb kezemet. Ő azonban nem tette bele a magáét. Ez úgy kihozott sodromból, s mi több, úgy meg-fájdult tőle a szívem, hogy eladdig kordában tartott könnyeim kibuggyantak s elárasztották arcomat. Ám amint egy pillantást vetettem szép arcára, hogy kikémleljem, láttam: korántsem oly büszke és fennhéjázó, mint volt, amikor beléptem, és igen sápadt. Elhátrált tőlem, és leült, helyesebben szólva leroskadott egy karosszékre, szemét lesütve, némán, mi nagyon meglepett. Nem volt kenye a hall-gatás.

Előbb nem tudtam, mit tegyek, de mert végtére is nem maradhattam örökké a szoba köze-pén, térdeplő állásban s kinyújtott jobb kézzel, más kiutat nem láttam szorongatott helyzetemből, mint szavamnak állni, tehát felkeltem, elkészöntem és elindultam az ajtó felé.

- Menjen, uram - szólt váratlanul utánam Joyeuse úrnő, s a hangja éles volt és süvöltő -, fus-son Szent Firminhez vigaszt keresni ama nyilvános gyalázatban élő szajhánál, kiben oly nagy gyö-nyörőségét leli! Mondhatom, szép szerelem, minden tekintetben méltó egy gonosztevőhöz, egy is-tentagadóhoz! Itt túlságosan magasra jutott, uram! Jobb lesz kegyelmednek a túlboltban a szemét-dombon henteregni!

Kegyetlen szavai nagyon megbántottak. Úgy fordultam meg, mint kit áspiskígyó mart sar-kon, s dölyfösen farkasszemet néztem Joyeuse úrnővel. Majd szigorúan, de tisztelettudóan ezeket mondtam neki:

- Úrnőm, nem vagyok istentagadó, sem gonosztevő! Mi pedig az én gyönyörűségemet és szép szerelmemet illeti, azt itt leltem fel, míg jó szívvel vártak. Úrnőm, alázatos szolgája vagyok.

Mélyen meghajoltam, hanem azután büszkén felszegtem fejemet, kisiettem a szobából, és szokásos kíséremet be sem várva, nagy léptekkel indultam kifelé. Csakhogy a harag s a bánat úgy elvakított, hogy eltévesztettem a folyosót, s igen megörültem, amikor meghallottam a hátam mögött Mérol kisasszony magas sarkú cipellőjének kopogását.

- Aj, Siorac úr, hová rohan? - kiáltott kifulladásra, s keble viharosan hullámozott. - Nem erre vezet az útja! Úrnőm különben is újfent látni kívánja.

- Hogy tovább gyötörjön!

- Ej, uram - tette kezét vállamra Aglaé -, én jól ismerem úrnőmet: nyelve éles, de a szíve jó. Bizonyára befektetették kegyelmedet nála. Ama szerencsétlen lövés óta sokan gyűlölik városunk-ban kegyelmedet, s Cossolat sem védelmezi többé.

- Tehát búcsút mondok e szép városnak, ha itt mindenki utál.

- De csakugyan utálják-e? - vont fel a szemöldökét Aglaé. - Igazán azt hiszi? Lám, én ma-gam is, holott csak nevetek kevélységén, s Périgord legkoldusabb és legbüszkébb másodszülöttjé-nek tartom, elég szívesen időzöm társaságában.

- Micsoda? - kérdeztem elhűlve. - Szívesen időzik társaságomban? Ki hitte volna, fogadtatá-som láttán!

- Rám parancsoltak - mosolygott Aglaé.

- E mosolyt is? És a gödröcskéket? Ez-e a háló, mellyel megfog, hogy azután elevenen s fic-kándozva vigyen Joyeuse úrnő kése alá?

- Ennél többet is megtennék, uram, avégből, hogy úrnőmhöz visszatérítsem.

Hozzám hajolt és szájon csókolt. S mivel utána rám mosolygott, egy-két csókot nyomtam bájos gödröcskéire, s ő békén tűrte.

- Követem, hölgyem - mondtam. - Ugyancsak jóságos lehet úrnője, ha ily odaadóan szolgálja.

Ez a kis játék és móka igen felderített és megszelídített. Jól tudta ezt a kis ravaszdi, ki szűz volt ugyan és hajadon, mégis ismerte mind a száz útját-módját annak, ahogy a leány a legényt orránál fogva vezetheti.

Joyeuse úrnőt ott leltem, ahol hagytam, a karosszékekben. Időközben lekerült róla a gallér, s kibontotta ruháit. Arca pipacspiros volt, lélegzete akadozó, teste csupa illatszer; ez állapotát jól ismertem, és egészen megnyugodtam tőle.

- Ó, uram, azt hittem, belehalok, oly csúnyán bánt velem! Hát a szégyen s a-szemérem utolsó szikrája is kihalt kegyelmedből, hogy nem áthat egy rangombeli személlyel martalóc és tirannus módjára viselkedni? Szégyen, gyalázat! Hát ily rosszul vakartam ki périgord-i és falusi mocskából, hogy gorombáskodni merészel velem? Tudom, mi kevély, mi hirtelen kegyelmed, tudom, fennhéjázóbb egy spanyol grandnál, mégsem tűrhetem el, hogy velem szemben ily hangot üssön meg s ily tekinteteket vessen rám! Uram, Joyeuse vicomtesse vagyok-e avagy sem?

- Úrnőm - feleltem komoly képpel, de befelé mosolyogva -, ki kételkedne benne, szavai hallatán?

- Akkor térdepeljen elém, uram, s kérje illő alázattal bocsánatomat a sértésekért, melyekkel elhalmozni merészelt!

Elé térdepeltem, jobban mondva térdre vetettem magam előtte, megragadtam mindkét kezét és csókokkal borítottam el.

- Megörült, uram? Mit művel?

- Úrnőm - feleltem s a szemem se rebbent -, alázatosan bocsánataért esdeklek, amiért sárgacsőrűnek, mocskos périgord-inak, neveletlen parasztnak, istentagadónak és gonosztevőnek nevezett!

- Jaj, Pierre - nevetett fel az úrhölgy -, az ember nem haragudhat sokáig kegyelmedre! A tűjátékban mindig kegyelmed kapja el előbb a magáét! Ügyes, szerfelett ügyes. S be elmésen fűzi a szót! Látom már, kénytelen leszek engedni és megbocsátani! Cserébe ígérje meg: rabszolgám lesz, és feltétlen engedelmet tanúsít irányomban!

- Úrnőm! A rabszolgája? S mikor nem engedelmeskedtem én úrnőmnek?

Hanem az olvasó tudja nélkülem is, mit s mennyit ér e beszéd rőfje, miféle becézgetéseknek volt ez prológa Nyögető Iskolánkban, s mi jó leckéket sugallt egyikünknek s másikunknak is. Ezekről mindazonáltal nem szeretnék több szót ejteni, hisz eleget beszéltem immár róluk, sőt talán többet is az elégnél, noha e század sokat eltűr s megenged.

Miután elvégeztük leckéinket s professzor és diák egyaránt megpihent a kék kárpit mögött, nem némultunk el, sőt, lévén a perc nagyon is alkalmas a gáttalan fecsegésre, nevetgélésre, tréfálkozásra s ezer apró és mindennapos ügy megvallására. Egyszerre sírva fakadt Joyeuse úrnő, s könnyek árja öntötte el arcát. Bánata okát előbb el sem akarta árulni, de végül rászánta magát.

- Jaj, én kedvesem! - mondta. - Jobb szerettem volna haraggal válni, és meg is próbálkoztam vele, de akárhogy s mint, el kell hagynom kisöcsémet, vagy ami egyre megy, kegyelmednek kell távoznia Montpellier-ből, legalább egy időre. Kell. Joyeuse úr és Cossolat úgy véli, ha itt marad, óhatatlanul legyilkolják, lévén határtalan pártunk legádázabb tagjainak gyűlölete kisöcsém iránt.

- Hogy én elmeneküljek! - kiáltottam. - Ezek elől! És elhagyjam úrnőmet! Nem tenném meg a halál torkában sem!

- Bizony megteszi, Pierre! - szólt Joyeuse úrhölgy. - Megteszi, ha elmondom, mit forralnak amazok, s mit jelentenek kémeink.

- Hallgatom, úrnőm - unszoltam, látva, hogy ismét elnémul. - Miről van szó? Összeesküvés ellenem?

- Nem úgy! Hanem kedves öccse ellen.

- Samson ellen! - kiáltottam, s rémületemben felültem. - De hát mi köze neki ahhoz, amiért úgy megharagudtak rám? Isten a tanúm, nincs nála ártatlanabb lény e földön!

- Samson élete nagy veszélyben forog!

- De miért?

- Mert a kegyelmed testvére. Mert nem vigyáz magára úgy, mint kegyelmed. Mert nem ránt oly szaporán kardot, s nem süti el oly gyorsan pisztolyát, és végül, mert ezzel sebezhetik meg a leg-súlyosabban kegyelmedet, hisz tudják, mi nagyon szereti öccsét.

- De hát miféle emberek ezek - kiáltottam magamon kívül -, hogy nem szánják Istennek angyalát!

- Bigott lelkek. Ha megharagítják őket, könyörtelenek.

- Úrnőm - tökélttem el magam egyetlen szempillantás alatt -, ha Samson élete forog kockán, megyek. De hová? Nem térhetek apám birtokára vissza az ő engedelmével.

- Istennek hála, kedvesem, nem kell oly messzire mennie! Van Nimes-ben egy igen jó barátom, Montcalm úr, a királyi bíróság tisztje, a főbíró helyettese. Montcalm úr egykor vértanú volt, s tárt karokkal fogadja majd kegyelmedet. Addig maradhat Nimes-ben, míg nekem tetszik. Ott nem lesz mitől tartania, kisöcsém, sem a hugenották, sem a pápisták nem ismerik. Ámbár az a vidék is forrong titokban, mint az egész Languedoc az ismeretes események következtében, a városban nyugalom honol. Jaj, de rettenetesen hiányzik majd nekem az én kisöcsém! - fakadt újra sírva Joyeuse úrnő. - Miért is nem gondolt rám, mielőtt elsütötte volna azt az átkos szakállas puskát!

- Úrnőm, Cabassus szenvedése az örületbe kergette azokat, kik jajveszékelését hallották. Még a csöcselék sem viselhette el üvöltözését.

- Hisz istentagadó volt!

- Ej, úrnőm, az istentagadó is csakúgy szenved, mint akárki más. Vagy meglehet, jobban, mivel ő nem hisz a túlvilági jóvátételben.

Ez a gondolat oly újszerűnek tetszett az úrnő szemében, s annyira meglepte, hogy a szava is elakadt. Némán magához ölelt, s gondolatról gondolatra tovább s tovább jutván ama láthatatlan lejtőn, elbűvölő mozgásba-hullámozásba jött teste, kis csókakat hintett nyakamba, s a fülembe súgta:

- Fenntartja-e még, kisöcsém, hogy testestül-lelekestül rabszolgám?

- Hát nem megmondtam?

- Be nehéz fejű, én Pierre-em! Hát nyíltan kimondjam? Jaj, kedvesem, én kedvesem, ne eposszen hiába! Tegye azt, akarom!

Hippokratészsre, esküdni mertem volna, hogy a könnyek sem veszik el étvágását! Mi pedig szokásos mondását illeti: „Kedvesem, tegye azt, akarom!”, a mai napig fülembe cseng édes, unszó-ló, éneklő hangsúlya, bár sok idő eltelt azóta, s ahányszor emlékezetembe idézem, elérzékenyülök. A patvarba! Ha rabszolgaság volt csakugyan, be örömet vállaltam! Mindennél jobban szerettem e nagy rangú hölgy jóságát s mindennél jobban kívántam édes testét.

Kitépve magam e gyönyörökből - de mennyi könnyhullatás, fogadkozás és szívfájdalom árán! -, hintóra szálltam, s előbb a Szent Firmin-templomhoz hajtottam. Nem akartam azonban, hogy a túbolt előtt lássák a vicomte címerével ékes hintót, tehát a templom másik oldalán állíttattam meg, s a templomhajó alsó végén vágtam át, nesztelen léptekkel, az oldalkapu felé tartva. Sajnos a vecsernye kellős közepébe pottyantam, s ámbár a jelen levő pápisták úgy tettek, mintha fülük merül-nének az áhítatba, e képmutatók egyike-másika, kinek tán tarkóján is szeme volt, észrevett, felis-mert, s lett mindjárt nagy sűgás-bűgás, és suttyomban oly pillantásokkal méregettek, hogy ha a né-zés ölni tudna, holtan rogytam volna össze.

Nem búcsúzhattam úgy el Thomassine-től, mint szerettem volna. Ott ült Cossolat, kezében kupa, s igen bosszús lett, amint megpillantott.

- Elutazik? - kérdezte nyersen.

- El, holnap hajnalban, Samsonnal és Miroullal.

- Jól teszi - vágta rá nyersen, szárazon. - Tegyen föl álarcot, fegyverkezzék hadra s öltön vértet-sisakot. Három úti levél várja a patikában és egy kezemtől való levél Bouillargues kapitány-hoz Nimes-ben. Bouillargues kapitány a mieink közül való, ha ugyan a mieink közé számíthatom még kegyelmedet, azok után, hogy oly keményen összekülönbözött Gasc úrral.

- Nem különböztem össze vele - feleltem ridegen. - Csak nem óhajtottam, hogy meggyóntas-son.

- Gasc úr mindenestre nagyon nem szíveli az urat utolsó hőstette óta - morogta Cossolat, kupája fenekét vizsgálgatva. - S mi engem illet, én sem kedvelem jobban.

- Nagyon sajnálom, uram - vágta rá kurtán, majd biccentettem, sarkon fordultam és távoztam. Kemény szavai ugyancsak rosszulestek, s annál inkább, mivel Cossolat eladdig barátomnak mutatkozott a maga nyers és katonás módján.

Thomassine utánam jött az előszobába - amire számítottam is -, karjaimba vetette magát, szép keblére szorított, és azt susogta:

- Én szeretlek, Pierre, bármit tettel is, és mindig barátnéd leszek.

Alig viszonzozhattam csókjait, Cossolat máris beszólította, s meglehetősen ingerülten. Ejha, gondoltam, a templomot megkerülve (nem akartam megint az álszentek szeme elé jutni), Cossolat az úr a háznál a túboltban. És az a Három Királyok fogadóban is. S ki tudja, még hány más helyen! Őrá Gasc úr kétségkívül mégis hallgat, ő „közülünk való”, s íme, senki nem fél tőle, hogy „sátán prédája” lehet, bárminő is „rendes magaviselete”. S ki tudja, neki tán még egy játszma triktraktot is elnéznének. Elvégre oly hasznos ember!

Keserű gondolatok közt, emberrel és világgal fölöttébb elégedetlenül vettem el magam a hintó hátsó ülésén. Nem kellene-e vajon atyámtól, Saportától is búcsút vennem, töprengtem. Azonban jól tudtam, szent és sérthetetlen regulája szerint írásos kérelmet kell benyújtanom hozzá, ha beszélni kívánok vele, mire ő írásban felel - egy héttel később. Hívatlan beállítani hozzá annyit tett volna, ha egyáltalán ajtót nyit, mint magamat megvesszőztetni, s az igazat szólva aznap már a kelle-ténél is több megaláztatásban volt részem, és sokkal jobban sajgott és vérzett a lelkem, hogysem önként keressek újabb bántást magamnak.

Mégis ért egy utolsó s igen súlyos. Apám levele várt a patikában, válasz arra a levélre, melyben mindent megvallottam neki, ami a temetőben történt, semmit ki nem hagyva (még azt sem, hogy paráználkodtam a Mangane leánnyal a nagy főinkvizítor sírján). Apám a tetemek kihantolását „atrocissimá”-nak bélyegezte, mint olvasóm tán emlékszik rá. E levelet nem mutattam meg Samsonnak, s azt sem árultam el neki, miért utazunk Nimes-be, hanem titokzatosan, ingerülten s kurtán meghagytam neki: csomagoljon, s ha azzal elkészült, segítsen Miroulnak a lovakat ellátni, s holnap pitymallatkor álljon útra készen.

Vacsora közben tapasztalhattam, mi orcátlanul mutatja ki szokatlan örömét Rachel úrnő, így akarván értésemre adni, mennyire kellemesen érinti távozásom. Vacsora után négy szemközt maradtunk Sanche mesterrel. A nagytekintetű mágiszter nem szidott meg, sőt egyetlen rossz szót nem szólt, nem tett szemrehányást, ahelyett forrón keblére ölelt, arcomhoz dörzsölte szürke szakállát, majd karját kinyújtva eltolt magától, hogy jól a szemem közé nézhessen, és így szólt:

- Hej, szép öcsém! Távozzon békével! S térjen vissza mielőbb! Hiányát érzem majd s még inkább öccsét, ki oly jó szolgálatokat tesz az officinában, s kinek szépsége és galambszelídsége máris annyira megnyerte vásárlóim tetszését. Egyébiránt nem tudom s nem is akarom tudni, öcsém sütötte-e el azt a puskát, mint a szóbeszéd tartja. De ha úgy esett is, nem rovom fel öcsémnek. Épp ellenkezőleg. Az a szerencsétlen Cabassus úgy szenvedett s üvöltött, hogy az emberben megfagyott a velő; s mi, marránusok nem vesszük félvállról mások szenvedéseit, mivel mi is sokat szenvedtünk Spanyolországban. Azt mondják, szép öcsém istentelen. Én azt felelem rá: kérdés! Nemo proprius ad Deum accedit quam qui hominibus salutem dat et beneficem.⁸⁷ Meg kellett volna várni, míg meghozzák azt a szalmát? Kegyelmed azt tette, amit a szíve sugallt, s az nemes és állhatatos. Cor nobile, cor immobile.⁸⁸ Hippokratészre mondom, nem bírtam elviselni szegény jajongását! Úgy éreztem, Izrael évszázados szenvedései kiáltanak az ő szájával, s gyávaságomban flassadámmal fedtem el fejemet. Szép öcsém ifjú, forróvérű és vitéz. Nem habozott cselekedni. Ne vegye szívére a kegyelmedre zúduló gyűlöletet! Könnyű rámondani bárkire: istentelen! De mi fontosabb, a jámborság vagy a jóság? Avagy a dolgot megfordítva: lehet-e jámbor bárki jóság nélkül? Öcsém lelkiismerete ragyog, mint az élettől duzzadó fa lombozata! Órizze meg ilyennek, esdve kérem! Ez legfőbb ereje! Murus aheneus conscientia sana.⁸⁹ Öcsém, ezennel megáldom Adonáj nevében, ámen.

Ismét forrón megölelt, szeme könnybe lábadt, ujjai lázasan tépdesték szakállát, majd távozott, görnyedtebben, mint valaha, s foga között ama szép latin mondások egyikét morzsolgatva, me-

⁸⁷ Nincs senki közelebb Istenhez, mint az, ki az emberekkel jót cselekszik és hasznukra van.

⁸⁸ Nemes szív, állhatatos szív.

⁸⁹ A jó lelkiismeret ércfal.

lyekből vigaszt merített az élet bajai közepette - s ezekből bőven kijuthatott neki, felesége természetéből ítélve.

Alighogy e kitűnő férfiútól elváltam, Typhéme-mel találkoztam össze a patikából a lakásba vezető folyosón, s ámbár a hely sötét volt, barna szépségétől hirtelen felragyogott. Typhéme megállt, s azt mondta szemlesütve:

- Úgy hiszem, elhagy bennünket, uram. Üres lesz a lakás kegyelmed és öccse nélkül.

Nagyon megindított e kurta mondata, hisz az elmúlt tíz hó alatt tíz szót sem igen váltottunk, amilyen félénk volt és lányosan tartózkodó, lévén, mint tudjuk, Saporta doktor jegyese. Typhéme úgy gondolt e házasságra, mint apácajelölt a kolostorra. Lehet-e egyébiránt zordonabb bármely kolostor, mint professzorunk szegényes és dísztelen otthona, s van-e mogorvább és gyanakvóbb kapusnővér ama bámulatosan összeaszott Gorgónál, ki a doktort szolgálja? Hogy Typhéme megszólít, s kettesben elidőz velem a sötét folyosón, ez úgy meglepett, hogy a szavam is elállt, s ő így folytatta:

- De csakugyan úgy van-e? Concepción mondta.

- Ó, tehát Concepción maradt! - mondtam. - Azt hittem, nagytekintetű mesterünk elkergette, mert ajtómon hallgatózott.

Mire Typhéme fülig pirult s elnémult; bizonyára sejtette vagy talán tudta is, mit igyekezett kilesni Concepción. Pirulása láttán tovább beszéltem, nehogy még nagyobb zavarba essék:

- Concepción tehát kegyelmet nyert. Ennek örülök. Mi engem illet, csakugyan utazunk holnap Samsonnal. De csak egy időre távozzunk. Visszajövök.

- Ezt nagy örömmel hallom - felelte ő, és megszorította a kezemet. Eközben még jobban elpirult, szemét lesütve sarkon penderült, s ruhája alját fölfogva, hogy gyorsabban haladjon, elszaladt, tulajdon merészségétől elrémülve.

Ó, te szegény! gondoltam. Ott kell majd élned abban a nyomorú hajlékban, egy fekete epéjű aggastyán oldalán! Valóságos börtön! Föld alatti tömlőc! Mélykút! Holott Sanche mester maga a megtestesült jóság és jóakarat. Ki érti, miért szánja leányát ily házasságra?

Be akartam kopogni Luchöz. Ajtaja kinyílt, s ő sírva borult nyakamba. Egy szó nem sok, annyit sem szólhatott, csak kapaszkodott belém görcsösen, úgyhogy végül én vigasztalgattam őt, s nem megfordítva.

- Jaj, be gyűlöletes előttem Gasc úr s a presbiterek és diakónusok vakhite! - mondta, amikor végre megjött a hangja. - Kígyót-békát kiáltanak kegyelmedre ama lövés miatt! Tajtékoznak. Senki nem mondhat ellent nekik s nem szállhat szembe velük nagy kockázat nélkül, különösen én nem, kire mint marránusra úgyszólván több-kevesebb gyanúval tekintenek, s úgy vélik, nem vagyok igaz református. Be gyenge legény vagyok én, Pierre! Kegyelmed nélkül, ki erős karó volt mellettem, csak remegek majd, mint nyúl a fészében, s mit sem tehetek!

Szavai közben súlyos lábdobogás hangzott fel a lépcső irányából. Kopogtak az ajtón.

- Jöjjenek be - kiáltottam, s betoppant Merdanson és Carajac. Félelmes válluk egyszerre betöltötte a szobát. Búcsúzni jöttek, mondták.

- Micsoda? - tátottam el a számat elképedésemben. - Ti tudtok távozásunkról? Hisz titok! Kitől hallottátok?

- Fogacer-tól.

- Fogacer tud róla? Honnan veszi? Cimborák, várjatok meg a szobámban Luckel! Találtok ott egy jófajta flaskót is. Nyissátok ki s igyatok. Hamarosán jövök.

És bekopogtattam a baccalaureushoz.

- Már vártam - szólt Fogacer választékos, hosszú taglejtéssel, s felvonta szemöldökét. Hangjában csipetnyi tréfás gúny bujkált. - Lépjen be, ifjú s hővérű Siorac! Foglaljon helyet! Örülök, hogy ily közről szemlélhetem a mi keresztény Iphigéniánkat. Mert tudja meg, barátom, nincs városunkban oly hugenotta, sem pápista, ki ne vágná el örömet a kegyelmed nyakát! S mi tagadás, a hugenották még túl is tesznek a pápistákon, attól való féltükben, hogy ha kegyelmedet pártolják, istentelenség gyanújába keveredhetnek. Tehát távozik, mint a bak, melyet Izrael üzött ki a pusztába, e furfangos nép bűneivel megrakottan. De tudja-e, miért s mi végből kell távoznia?

- Esküdni mernék: kegyelmed tudja, Fogacer. Máskülönben nem volnék itt s nem lesném a szavát.

- Tudom - bólintott Fogacer, fel-alá sétálva, s úgy tetszett, hosszú póklába-karja szélteben-hosszában betölti a szobát. Törzse póznavékony volt s még inkább annak rémlett, lévén a bacca-lau-reus lábujja hegyétől feje búbjáig feketebe öltözve. Szemöldöke is fekete volt, és kanyarogva, hossz-szan futott le halántékára, mintha ecsettel festették volna oda.

- Tudom - mondta újra, s hirtelen megállt és rám nézett; fekete szembogara gúnyosan szikrá-zott. - Óhajtja-e megtudni, amit tudok?

- Ne kerteljen, kérem!

- Tehát figyeljen, Siorac, jól nyissa ki mindkét fülét! Joyeuse vicomte, ki nagy diplomata s Machiavelli híve, felkereste a legádázabb pápistákat, azokat, kik nagy jámboran a kegyelmed meg-öletését tervezték.

- Hát ismeri őket?

- De még mennyire.

- Akkor miért nem veti börtönbe valamennyit?

- Nem teheti. S nem is akarja. Ne feledje, ő is pápista.

- Mit mondott e megveszekedetteknek?

- Alkura lépett velük. Rebarbaráért szennafüvet. Ők nem mozdítják a kisujjukat sem kegyel-med ellen, kegyelmed viszont eltűnik a városból. Legalább egy időre. Míg elül mindkét botrány, mely személyéhez fűződik.

- Mindkettő? Miért kettő?

- A nagy és a kicsi - felelte Fogacer.

- A nagy a puskalövés. Hát a kicsi micsoda?

Fogacer hallgatott, és sokatmondóan a szemembe nézett, majd így folytatta:

- Ó, a kicsi igen kicsi, nem száll az utcakő fölé. A vicomtenak, kinek nagy tervei vannak, mindazonáltal így sincs ínyére, hogy bizonyos helyeken azt suttoják - természetesen igen-igen hal-kan -, Joyeuse úrnő nem bánik elég kegyetlenül az ő vértanújával.

- Hah, ez gyalázat! - kiáltottam. Fogacer-nak a szeme se rebtent.

- Az - bólintott. - Tudhatja, Siorac: Caesar nejét nem érheti gyanú. S a vicomte ügyesen ket-tőt nyert egy csapásra. Megvédte kegyelmedet és eltávolította.

Hármat egy csapásra, gondoltam magamban. Fogadok, Joyeuse úr oly ravaszul intézte dol-gát, hogy ez alkalomból is megtöltette feleségével pénzes ládikáját.

- Nos, mint vélekedik az ügyes cselről? - kérdezte Fogacer.

- Jaj, Fogacer - feleltem rövid töprengés után, mely nem tett éppen boldoggá -, miért olyan az ember, amilyen?

Mindazonáltal az a kettő, ki szobámban várakozott, az én két iskolatársam igazán szeretett engem, mindennemű fenntartás s megvallhatatlan hátsó gondolat nélkül. S minekutána együtt kiürí-tettük a mondott palackot, no meg egy másikat s harmadikat is Luc, Merdanson, Carajac, Fogacer meg én (Samson is jelen volt, de egy korty nem sok, annyit sem ivott), s Miroul a lantján játszott, nekividámodva tértem ágyba, ámbár nehéz volt a fejem. S tisztán emlékszem, elalvás előtt az volt utolsó gondolatom, hogy Nimes-ben végre nyugalomra s békére lelek majd a sok baj s hányattatás után, melyet a saint-denis-i temetőben történtek óta kellett elszenvednem. Szent Antal szakállára! Miféle szemkötő takarta el előlem jövőmet? Ha volt s lehetett rosszabb annál, amit átéltem, egye-nest afelé tartottam lóhalálában! Azért koptattam annyi mérföldön át Acclám patáit, azért törettem annyi mérföldön át ülepemet, hogy csöbörből vederbe bukjak! Egyenesen a farkas torkába rohan-tam, azaz, ha nem is éppen oda, hát legalább oly kényes helyzetbe, amiben az van, ki két fülénél fogva tartja vissza a farkast, fogaitól nagy veszedelemben forogván.

Tizenharmadik fejezet

Képzelheted, olvasóm, mennyire elbúsított másnap reggel, hogy el kell hagynom Montpelli-er-t, holott annyira szerettem e várost, és számos lakóját szívembe zártam - az egyiket jobban, a má-sikat kevésbé. Mégis, amikor másnap pirkadatkor sisakban-vértben Acclám nyergébe szálltam, lel-kemet csodálatos ujjongás töltötte el, hogy ismét indulhatok kalandot keresni ifjúságom teljében s virágában országunk útjain, s megismerhetek egy szépségéről híres várost, melyet eladdig sosem láttam.

Samson korábban kelt a szokottnál, s most szabályosan bóbiskolt Albiére hátán. Feje ide-oda döccent, s csak a megszokás tartotta nyeregben. Miroul ellenben, noha ugyancsak meggyűlt a baja két arabs lovunkkal, azzal, amelyiken ült, s azzal, amelyik poggyászunkat s fegyvereinket hozta, köztük azt az istentelen szakállas puskát is, melynek számkivetésemet köszönhettem, halkan dúdolgatott, határtalan lévén megkönnyebbülése amiatt, hogy megmenekedtem a veszedelemből, melyben forogtam. Apám őt tette meg őrangyalomul, persze csak testi épségem dolgában, mert ami Miroul magatartását illeti s kalandját Thomassine Azaisával, az alighanem kivívta volna Gasc úr legteljesebb rosszállását, ha tudomást szerzett volna róla. Ám hogy mi jogon ítéli el Isten nevében egyik ember a másikat, azt, az ördögbe is, meg nem foghatom!

Én haladtam kis csapatunk élén, s ámbár egész figyelmemmel az ablakokon csüggttem, melyek alatt elhaladtunk, hogy nyomban kilőjem mindkét pisztolyomat arra a puskacsőre, melyet bárki orcátlanul rám irányoz, s ámbár ugyancsak rövidre kellett fognom Accla gyeplejét, mivel patája csúszkált a nedves kövezeten (az éjszaka esett egy keveset), nagyokat kortyoltam a hús hajnali levegőből, s remegő orrcimpákkal szívtam be az ismeretlen jövő illatát, egészen átengedve magam a fergeteges örömmek, mely rám tört most, hogy végképp leráztam a vállamról minden gondomat.

Baj nélkül eljutottunk a városkapuhoz. Itt fel kellett fednünk kilétünket a kapuőr előtt, mint-hogy málhával utaztunk, s mi több, álarcban. Odaadtuk hát a Cossolat-tól kapott három úti levelet.

- Jó uram - mondta a gömböc termetű ör, kinek arca csupa jóság és jóakarát volt, szeme hű kutyaszem, szája élveteg -, ily gyors lovakon hamarosan utoléri Cossolat kapitányt s íjászait. Vignogoule-t és az ő szörnyeteg asszonyát kísérik: a hóhér két segédét harmadik napja töri a forró-láz. Akasztani visznek egy szegény leánykát, ki megölte kis fattyát. Csinosabb leánykát életemben sem láttam, s úgy vélem, bizony nagy kár és vétek így tenni semmivé Isten művét és képmását.

- Ejha! - csodálkoztam. - Hát nem a Só-kapunál, egy olajfaligetben szokták a bűnösöket kivégezni? Jól emlékszem, amikor tizenöt hónappal ezelőtt, 1566 júniusában megérkeztem Montpellier-be Narbonne-ból jövet, ott láttam a bitót, s a környező fákon egy leányka szerteszabdalt tetemét, kit ugyane bűnéért akasztottak föl.

- Azóta másüvé került a bitó, nemes uraság, mivel az olajfaliget gazdája nem akarta földjét tovább bérbe adni, mondván: a szag elrontja olajbogyóit. A város megvásárolt egy olajfaligetet, melynek fái immár előregedtek, a városfaltól két mérföldre, a Nimes-be vivő országút mentén. Ott leli majd az úr Vignogoule-t ocsmány munkája közben. Jobban tenné bizony a bakó, ha ehelyett szörnyszülött nőtényét kötné fel, s mellé magamagát. Mind a kettő kegyetlen, kupori, utálatos és oly rusnya, hogy láttukra az ember kihányja a belit. Hej, nagy jó uram, hány, de hány leánykát lát-tam akasztani vinni, mert megölte teste gyümölcsét, miközben az apa vígan sétifikált a városban, szabadon, mint a madár, s mi több, nem átalált eldicsekedni vele, mi ügyesen megejtette a leánykát, s csúfot üzni a kicsike együgyűségéből, kinek házasságot ígért!

- Igazad van, ör! - mondtam. - Az ember gonosz, s az igazságszolgáltatás sánta.

A többiben is igaza lett a jóembernek. Gyors lovaink hamarosan utolérték Cossolat és az íjászok nagy csontú hatásait. Az éjszakai eső hamarabb felszáradt az országúton, mint a városban, s a katonalovak annyi port vertek szemünkbe-orrunkba, mihelyt közelebb jutottunk hozzájuk, hogy elhatároztam: megelőzőm őket. Annál is inkább, mivel feltett szándékom volt Cossolat-t, csak úgy menet közben, meg sem állva, kurta biccentéssel üdvözölni. Igen megfeküdte a gyomromat tegnapi magaviselete a tüboltban. Álarcomat lekaptam mielőtt megsarkantyúztam volna Acclát - időközben felkelt a nap, s erősen kimelegedtem, de meg nem is volt többé szükségem rá; magam mögött tudhattam ellenségeimet, kik a közös kerítés mögött pácolódnak bigott gyűlöletük levében.

- Ej, Samson öcsém, ébredjen fel! - szóltam. - Ne ringatózzék úgy Albiére hátán, mint az ágyban. Szaporán, öcsémuram, vágassunk! E nehéz lovak jól beszórtak porukkal! Most adjunk nekik a magunkéból!

Azzal vágta be csaptam, Samsontól követve, s mögöttünk alig néhány ölre elmaradva nyargalt Miroul is, ügyesen kormányozva két arabs lovát. Hanem az előttünk poroszkáló menet elfoglalta az út egész szélességét, tehát kénytelen-kelletlen ügetésre fogtam lovamat, majd lépésre, s odakiáltottam az íjászoknak: utat, utat! De mintha meg sem hallottak volna, nem moccantak, hátra sem pillantottak; hanem haladtak tovább, mint addig, fittyet hányva kiáltozásomnak, s ha lehet, még jobban széthúzódtak, egészen elfoglalva az utat, mely különben sem volt itt valami széles, minthogy két szikla közé szorult. A katonák orcátlanságán felindulva már-már azon töprengtem, ne vonjam-e

elő kardomat, s ne húzzak-e rá lapjával lovaik tomporára, amikor a lárma odacsalta Cossolat-t. Hídegen köszöntöttem, ő udvariasabban viszonzta köszönésemet, mint vártam. Talán megbánta tegnapi ridegségét.

- Mit óhajt, Siorac úr? - kérdezte.

- Engedelmeivel, előrejutni, uram - feleltem.

- Katonák, engedjétek előre Siorac urat - parancsolta Cossolat. - Neki sietősebb a dolga, mint nekünk.

Az íjászok az út jobb felére húzódtak, s én ügetve indultam előre, hanem amint az akasztani vitt leányka hátát megpillantottam, ismét lépésre fogtam Acclát, hogy jobban megnézzem szegénykét, részint sajnálatból, részint mert az ő dicsérte szépségét. Mégis nehezen szántam rá magam, hogy megelőzzem, kissé restelve kíváncsiságomat. Mialatt így tétováztam, megfigyeltem: a leányt öszvérré ültették, s mindkét kezét a hátára hurkolták, a magas hátú mór nyereghez kötötték. A kötelek eztán az állat hasa alatt bújtatták át. Egy hatalmas vénasszony vezette kötőfékénél fogva az öszvért. Ocsmányul hájas volt, arca rút és aljas. Ő maga egy gebén ült, ki külseje után ítélve több verést kaphatott, mint zabot. Legelől Vignogoule lovagolt egy kehes jószágán, ki roskadozott a ropant teher alatt. Hosszú bíborszín hóhéringét viselte. Bíró sehol, s ezen nem lepődtem meg. Gondolom, a törvényszék nem szokott effajta hajnali kivégzésekre elfáradni, hisz oly gyakori az ilyesmi! s az ő szemükben oly csekély fontosságú!

Hátulról formásnak látszott a kicsike, ámbár nem volt rajta egyéb, csak egy rongyos szürke ing, s haját kurtára vágták, hogy a kötél akadálytalanul szoruljon majd torkára. Ekkor végre egy vonalba kerültem az elítélttel s szorosan mellé. Előrehajoltam, hogy előlről is megszemléljem. A hirtelen mozdulatra szegényke hátranézett s felsikoltott. Ereimben megfagyott a vér. Döbbsen ismerem Fontanette-re.

- Fontanette - nyögtem, s torkomon a csomó akkorára dagadt, hogy majd megfúltam -, csakugyan téged látlak itt és így? Hogyan juthattál ide te, ki oly derék leány voltál?

- Ej, nemes úrfi! S ezt éppen kegyelmed kérdi tőlem! Kegyelmed, ki elűzetett a patikából, azt hazudván, hogy megloptam!

- Én? - kiáltottam. - Ki mondta ezt neked?

- Rachel úrnő.

- Hazudott az áspiskígyó, az üdvösségemre esküszöm!

- Uram, az elítéltet akasztani visszük, senkinek nem szabad vele beszélni - avatkozott közbe Vignogoule felesége.

Nagyobb undorral néztem, mit száz varangyot egy rakáson. Ijesztően alattomos volt a képe, mintha az agyában forrongó méreg torzította volna el vonásait. Szeme kancsal volt, csipás és homályos, orra ferde és ellapult, két ajka mint egy seb vöröslő, dagadt szélei, arca s álla szürkébe játszott, szakállas volt és pattanásos, hogy az alaktalan testről ne is szóljak, melyen ez ocsmány fej nyugodott.

Átvágtam az öszvér mögött, melyre szegény Fontanette-et kötötték, s a hóhér felesége mellé léptettem.

- Komámasszony, tíz sol üti a markodat, ha becsukod füled - mondtam.

- Uram - felelte ő, s kis szeme felcsillant -, ha átadták férjemnek az elítéltet, mindene az övé: ruhája, teste, öt érzéke és lehelete.

- Komámasszony, húsz solt adok három percért!

- Nagy jó uram, én az elítéltnak semmijét el nem adhatom, sem fülét, sem leheletét, s oda sem is kölcsönözhetem, még három kurta perceskére sem.

- Legyen negyven sol!

- Hát nem hallotta, mit mondtam, nagy jó uram?

- Némber - förmedtem rá hangosan, iszonyú pillantást lövellve rá -, egy aranyat azért, amit kérek, vagy felnyársallak, mint egy békát.

E fenyegetés után Vignogoule-né, bármi szívesen emelte volna tovább az árat, nem mert tovább alkudozni, sem ellenkezni. Némán nyújtotta a markát. S valóban nem tudom mind a mai napig, nem váltottam volna-e be fenyegetésemet, oly nagy volt fájdalomam s mérgem. Belecsúsztattam az aranyat az asszony tenyerébe, s ő rögtön dagadt szájához vitte és ráharapott. Majd övébe dugta,

elővont egy olvasót vörös inge alól, s lesütött szemmel morzsolgatni kezdte, ám hogy valóban imádkozott-e avagy csak mímelte, annak egyedül Isten a megmondhatója.

Visszafordultam, s szegény Fontanette mellé kormányoztam Acclát.

- Fontanette, soha nem vádoltalak lopással. Hiszel-e immár nekem? - kérdeztem.

- Jaj nekem, hiszek!

- Miután elbocsátottak, égen-földön kerestelek.

- Jaj nekem, azt is tudom. Grabels-ben voltam.

- Grabels-ben, Fontanette? De hisz az ott van a város tözsomszédtságában! Tízszer is jártam ott! És fennszóval kiáltoztam nevedet!

- Tudom. Én kértem meg rá mindenkit, mondják azt, hogy nem ismernek.

- Jaj; Fontanette! Bennem nem bíztál, s Rachel úrhölgynek hittél!

Ő erre elnémult, s úgy nézett, hogy a szívem is elfacsarodott bele. Orcáin könnyek peregtek.

- S mit csináltál Grabels-ben?

- Szolgálnak szegődtem egy tanyára. A gazda házasságot ígért, s teherbe ejtett.

- Nem lett volna szabad engedned - mondtam, ámbár tudtam, rosszul teszem. Mégis rávitt a féltékenységre.

- Ó, uram! - fordította felém fájdalmas arcát. Szemrehányó pillantása szívem közepébe talált. - S ezt éppen uraságod mondja! Ki elsőül döntött hanyatt?

Szörnyen elrestelltem magam, lehorgasztottam a fejem, s úgy kiszáradt a szám a lel kifurdalástól, hogy egy percig szólni sem bírtam.

- Fontanette - mondtam azután -, mi vitt rá téged, ki oly jó voltál és irgalmas szívű, hogy megöld tulajdon kicsinyedet?

- Jaj, uram! Erőnek erejével kényszerítettek rá! S nagyon kedvem ellenére! A gazda rám parancsolt, s azzal fenyegetett; ha nem teszem meg, világgá kerget egy huncut vas nélkül! Ha betévő falatra sem futja, ugyan hogy tápláltam volna kisdedemet? Jaj, uram! Iszonyú rá emlékezni is! Amint eljött az időm, a gazda anyja, nem akarván kiáltozásomat hallani, kiűzött a juhakolba. Juhok almán szültem meg gyermekem, és nem volt senki a világon, ki segített volna és szeretett volna. S amikor ott volt a kicsi, azt gondoltam, így is, úgy is elpusztulna szegény velem együtt az útfélen, s akkor befogtam száját-orrát, s mire elvettem a kezem, nem rúgkapált többé! - S még annyit mondott Fontanette el-elcsukló hangon, míg orcáin könnyek patakzottak: - Jaj, uram! Nagy bünt követtem én el! És jó igazság, hogy felakasztanak érte! Szűz Mária járjon közben isteni fiánál s szerezzen számomra bocsánatot! Mégis igen félek s rettegek a haláltól, különösen a bitótól!

S látva, mint remeg egész teste e gyászos gondolatra, míg az öszvér minden lépésével közelebb s közelebb kerül az akasztófához, úgy véltem, jobb, ha tovább kérdezősködve másfelé terelem gondolatait.

- Mit tettél a testecskével, Fontanette?

- Egy kiszáradt kútba dobtam, hanem a Béka meglátott...

- A Béka? Ki az?

- Egy szomszédasszony, ki örömet összeadná magát gazdámval. A Béka bevádolt a grabels-i plébánosnál, s ő behívatott a plébániára. Amint magunkra maradtunk, megígérte, hallgatni fog, ha megengedem, hogy meghágjon. Én azonban nem és nem akartam, iszonyodtam az új büntől s ily fertelmestől, Isten szolgájával! Akkor a plébános szép levelet írt latinul a montpellier-i törvényszéknek. S egy hónapra rá eljöttek értem az íjászok Grabels-be és lefoglaltak, és behoztak a város börtönébe.

Ó, Fontanette, gondoltam, be gyászos emberlánc állt szemről szemre össze, rossz sorsodat bogra kötni. Első helyen, jaj, éppen én, azután Rachel úrhölgy, a gazdád, a Béka, a grabels-i plébános... Isten bocsássa meg mindannyiunknak a rosszat, amit ellened elkövettünk!

- Uram - szólt ő remegve és zokogva -, nagyon félek s iszonyodom, de nem annyira a haláltól, mint inkább attól, hogy nyakamnál fogva felakasszanak, míg ki nem fogy belőlem a lélek. Mert azt mondták odabent a börtönben, az nagyon hosszú és szörnyű kínszenvedés!

- Siorac úr - mondta hirtelen a hátam mögött Cossolat, kit nem hallottam közeledni -, az elítélttel tilos szót váltani. Némber - fordult igen haragosan a bakónéhoz -, miért nem tiltottad meg neki?

- Kapitány - felelte a vénasszony szemét forgatva -, imádkoztam szegénykéért, és semmit sem hallottam.

- Még mit nem! Annyira sem bízom a te részvétedben, mint vipera fogában! Ismerlek, némbor! Jól megkent tenyér - siket fül! Siorac úr, szeretnék kegyelmeddel négyszemközt szót váltani. Jöjjön, kérem, odébb!

Előreugrattunk, s mihelyt kissé elmaradt lovaink mögött a gyászos menet, Cossolat rákezdte:

- Tudom, mi volt kegyelmednek e leány. S tudta azt jól a törvényszék is. Ide hallgasson, Siorac úr, én mindent megtettem, amit csak tehettem, hogy a kivégzést holnapra halasszák. A törvényszék azonban másként határozott. Azért is van velem annyi íjász. A bírák némelyike attól tart, más részük ellenben azt reméli, tudván, mi hirtelen kegyelmed, hogy ismét elkövet valami örültséget.

- Ez tehát csapda?

- Az bizony. S én vagyok a csapója.

- Nem fogok beleesni. Köszönöm a figyelmeztetést.

- Tehát nem lesz lövöldözés szakállas puskával? - kérdezte Cossolat, s megfordult a nyeregben, hogy jól a szemem közé nézzon.

- Se azzal, se pisztollyal. És kardot sem vonok. De kérem, engedje meg, hogy a hóhérral négyszemközt beszéljek.

- Nem lehet - felelte ridegen Cossolat. - Senki nem beszélhet Vignogoule-lal rajtam kívül.

- Uram - nyeltem nagyot -, ily módon rákényszerít arra a kétségbeesett lépésre, melytől vissza akart tartani.

Cossolat meghökkent, rám pillantott, s én igen elszánt arcot mutattam, noha az igazat megvallva legbelül nem voltam oly nagyon elszánt. Nem ábrándozhattam arról, hogy egy egész íjászszázaddal felveszem egymagam a harcot, márpedig nem várhattam volna sok segítséget Miroultól, kit ugyancsak lekötött a két ló kormányzása, még kevésbé Samson öcsémtől. De meg egyébként is: kockára vethettem-e az ő életüket, ahogy a magamét kockára vetettem volna?

- Siorac úr - mondta Cossolat -, ha megígéri, hogy lemond az imént említett lépésről, én esetleg a menet elé vághatok, hogy az utat felderítsem, s amit rövid távollétem alatt bárkinek mond, az nem tartozik rám.

- Ígérem, kapitány.

Cossolat előrerúgott, s hamarosan eltűnt az úton. Én visszatértem a menethez.

- Vignogoule - szóltam a bakó mellé szegődve, noha taszított gyűlöletes magatartása s a belőle áradó bűz. - Egy szóra!

- Uram - felelte a hóhér igen szelíd hangon, s oldalvást rám sandított fakókék szemével, mely szinte eltűnt hájas arcának hurkái között -, nem szabad hozzám szólania.

- Csak egy szóra!

- Uram, nem is hallgatom - fordította el jámboran fejét Vignogoule.

- Öt aranyat kapsz, ha minekelőtte szegény leány nyakára vetnéd a hurkot, hüvelykdeddel eltöröd a nyaka csontját. Így ő hirtelen halállal halna, s te egy halottat lógatnál föl.

- Nem tehetem, uram. Nem így parancsolta a bíró.

- Tíz arany.

- Uram, ha megteszem, holott nem így szól a parancs, elvesztem a helyemet.

- Ki tudná meg? Hangom nem hallatszik el a kapitányig.

- Uram, a lelkiismeretem tiltja.

- Tizenöt arany.

- Uram, kinek-kinek megvan a maga gyöngéje. - Vignogoule lesütötte a szemét, s álszent pófát vágott. - Mi engem illet, igen jólesik látnom, amint az elítélt lassan fuldoklik a kötélben.

E gyűlöletes beszédre magamon kívül kiáltottam:

- Húsz arany, bakó, flastromul aljas lelkedre.

- Uram - felelte Vignogoule bámulatosan hamis arccal -, nem oly rút az én lelkem. Amit mondtam, csupán azért van, mivel igen-igen szeretem a mesterségemet. Húsz arany egyébiránt is potom pénz a nagy barátságához képest, amivel uraságod látszik e leány iránt viseltetni.

Ez oly aljasnak s alacsonynak tetszett, hogy majd felfordult a gyomrom. Láttam, nem elég ide az arany, meg kell rémítenem a nyomorultját, s megéreztetni vele kardvasam hidegét.

- Ismersz-e, bakó? - kérdeztem igen nyersen és haragosan.

- Ki ne ismerné uraságodat? - felelte Vignogoule lesütött szemmel, alázatosan, mégis fenyegetően. - S nem kerültünk-e hajsza híján igen szoros ismeretségbe? Azt beszélük, uraságod halottakat hantol ki, hogy felboncolhassa őket. S azt is beszélük, nagyuram lőtte meg Cabassust a máglyán.

- Nem én voltam. De bárki tette is, ha volt hozzá mersze, könnyen lelőhette volna a hóhért is.

- Hohó - riadt meg Vignogoule. - A hóhért megölni főbenjáró bűn!

Amire azt feleltem, fogam között szűrve a szót, halkán és sziszegve:

- Az elítéltet megölni ugyancsak főbenjáró bűn. Aki az egyiket megtette, könnyen megteheti a másikat is.

Vignogoule rám emelte, de mindjárt el is kapta fakó tekintetét, s szemére bocsátotta súlyos szemhíját. Én is őt figyeltem. Hájas képe, mely szakasztott olyan volt, mint a sárkolonc, lévén színe is, puhasága is a sáré, meg sem rezzent, de láttam, hátán remegni kezdenek a két hatalmas kart tartó izmok.

- Megértettél-e, bakó? - kérdeztem.

- Nagy jó uram - felelte az ő szelíd hangján, s mély sóhaj emelte meg mellkasát, felduzzasztva furcsán női keblet formázó emleit -, szépen kérem, szíveskedjék eszébe venni, hogy ha odateszem hüvelykujjamat, ahová parancsolja, azaz a nyakcsontra, a leány egy cseppet sem szenved majd. Az nem is kivégzés lenne, hanem közönséges gyilkosság, mi idegen művészetemtől és méltatlan hozzá, s valamiképpen foltot ejtene rajta.

- Tehát? - förmedtem rá dühösen, s kardomhoz kaptam. Vignogoule hátrapillantott, s látván, mi messze elmaradtak mögöttünk az íjászok, megnyalta széles ajkát, s azt mondta elhaló hangon:

- Tehát huszonöt arany lesz, eggyel sem kevesebb.

- Áll az alku! - szóltam, nem akarván kezét rázni, sem tovább alkudozni e gazemberrel. És hozzátettem: - Huszonöt szép csengésű, nyíretlen arany, nyomban kezdedhez fizetve. Hanem, bakó, jól jegyezd meg: ha az elítélt mégis lassú halállal halna, annál gyorsabban küldelek át téged a más-világra.

- Uram, amennyiért fizet, annyit kap.

Akkor még közelebb nyomultam hozzá, noha iszonyodtam tőle, mivel e sárból valamiféle hullabűz áradt, és leszámoltam tenyerébe az aranyakat. Sokáig eltartott, mert egyenként megharapdálta valamennyit, mint előbb szörnyeteg nőténye is.

Ugyancsak megkönnyebbültem, amikor végre otthagyhattam s visszatérhettem Fontanette-hez:

- Én szegény Fontanette-em - mondtam -, megalkudtam a bakóval, Amint nyakadra teszi a kezét, te hunyd be szemed. Nem lesz időd szenvedni, meghalsz egyetlen szempillantás alatt.

- Ó, uram, hála legyen Istennek és kegyelmednek! Nagy irgalmasság az Tőle, hogy az úrfival találkozhattam s megkönnyül gyalázatos halálom. S még inkább, hogy saját szájából hallhattam: nem vádolt be hazugul Rachel úrhölgnél!

- Hej! - kiáltottam, s a fogam összecsikordult és kezem ökölbe szorult a gyeplőn -, megölöm azt a gonosz asszonyt! Az ő mérge tette mindezt! Ha ő nincs, felleltelek volna Grabels-ben, s kiszedtelek volna gonosz gazdád markából!

- Uram, ne beszéljen erről - könyörgött Fontanette, s könnyek áztatták szép arcát. - Meghasad a szívem, úgy szánom-bánom. Pedig meg kell őriznem bátorságomat, hogy kiálljam, ami következik. Uram - emelte rám szemét, s hogy szerettem én e szem gyermek szelídségét! -, hát szeret egy kicsit?

Rettenetes szívfájdalom szorította el torkomat.

- Fontanette, igaz barátsággal s szerelemmel vagyok irántad - feleltem -, és soha meg nem bocsáthatom immár magamnak, hogy magamévá tettelek, szűz bimbót, tudod, hol s hogyan, a tetőn.

- Ej, uram, ne szóljon rosszat arról a tetőről s holdról. Az volt az én gyorsan elillanó paradicsomom. Később szakadt rám a baj.

El nem mondhatom, milyen megrendítő jóság áradt szavaiból, melyek fölmentettek, holott az imént még bűnösnek mondott Fontanette.

S ámbár nem akart utolsó perceiben az okok jóvátehetetlen láncolatáról hallani, melyek idevezettek, nem bírtam másról beszélni, úgy fájt nekem igaztalan balszerencséje.

- Rachel úrhölgy tehát nem árulta el neked elbocsátásod valódi okát - kezdtem újra. - Hogy a paptól, aki gyóntatott, megtudta: velem paráználkods.

- Nem, uram, erről mit sem szólt. Csak két keszkenőről beszélt, melyeket eloroztam.

- S ott voltál egész idő alatt Grabels-ben. S irányodban való állítólagos méltánytalanságon rágódtál, két macskaugrásra Acclámtól. Jaj, Fontanette, a szavak, a szavak, a szavak! Micsoda mérget csepegtettek beléd, hogy elválasszanak tőlem!

- Uram, szót se többé e szörnyűségről! Kegyelmed itt van. Meg nem érinthetem, lévén a kezem hátrakötve, de ha nem bánná, uram, s vállamra tenné kezét, az jólesne.

Úgy tettem, mint kívánta, s hogy ujjaim hozzáérték, hosszú nyakát félrehajtva rájuk fektette arcát, s én úgy éreztem, egy haldokló, remegő madárkát tartok a tenyeremben.

Az út hirtelen emelkedett, öszvér és ló lépést váltott, annál inkább, mivel nagy volt a hőség. A kaptató tetejére érve a vér is megfagyott ereimben. Megpillantottam jobbra, néhány ölnyire a bitót egy olajfaligetben. Cossolat ott várt ránk mozdulatlanul lován.

- Aj, uram, megjöttünk! - mondta Fontanette. - Hát csak azért leltem fel, uram, hogy mindjárt elveszítsem? - És hozzátette, oly vékonyka, halk, szánalmas hangon, hogy majd meghasadt a szívem: - Tizennyolc esztendő vagyok. Be rövid volt az életem!

Jézusom! Olyan volt az, mintha hirtelen rám csapódott volna a koporsó ércfödele. Jézusom! Elfelejtettem valaha is azt a percet? Azt a bitót, azokat az íjászokat, azt a förtelmes bakót s az én Fontanette-emet, kit szemem láttára készülnek megölni! Istenem, honnan vegyek bátorságot elmondani, ami következett? Minden egyes szó, melyet leírok, ma, harminc esztendő távlatából is mintha egyenest szívem közepéből, soha be nem hegedő sebéből szakadna ki.

Amint megpillantott Cossolat, mellém rúgtatott, s egyszerre azon vettem észre magam: elszakítottak Fontanette-től. Íjászok fogtak körül, hónuk alatt puska, s le nem vették rólam egy pillanatra sem szemüket. Mi engem illet, torkom elszorult, s valósággal megbénultam a rám szakadt, mérhetetlen fájdalomtól. Mintegy ködfátyolon át szemléltem mindent, mégis feszült figyelemmel. Láttam: Vignogoule leszáll gebéjéről, leoldozza az állat faráról azt a zsámolyt, mely eddig mögötte himbálódzott, rááll, fölrak az akasztófára s elrendez egy vásott, megfeketült kenderkötelet. Majd a zsámolyt hajszálpontosan a kötél hurka alá állítja, s meghagyja feleségének, üljön rá. Ez meglepett, nem is sejtettem, mi szerepet szán az asszonynak. Vignogoule mindezt lehorgasztott fejjel, búbánnos tekintettel s mintegy elszontyolodott képpel végezte, mozdulatai oly lassúk és puhák voltak, mint valamely vízben lebegő, óriási medúzáé.

Miután feleségét leültette a zsámolyra, Cossolat-hoz battyogott - s ahányat lépett, annyiszor rezdült meg kövér hasa s melle -, és vékony, szelíd hangján megkérdezte, parancsolja-e, hogy folytassa munkáját. Cossolat elvörösödött, felállt kengyelében, s mennydörgő hangon rákiáltott a hóhérre:

- Folytasd, a nemjóját! Folytasd! És siess! - S oc nyelven hozzátette: - Aviat! Aviat!*

- Kapitány - felelte Vignogoule -, mesterségem tiltja a sietséget. Hamar munka ritkán jó.

- Ezer ördög és pokol! - üvöltötte Cossolat. - Tedd a dolgod! De szaporán! Mert ha nem, kardlappal hajtalak haza inntől egészen Montpellier-ig! .

Vignogoule sárarca meg sem rezzent, de teste remegett, mint a kocsonya. Odacsoszogott Fontanette-hez, kétségbeejtő lassúsággal kioldozta a kötelet, mely őt a nyereg magas támlájához s az öszvér haslójához kötötte, s e percben hirtelen kiguvadt a szeme, lélegzése hangossá és zihálóvá vált. Megremegtem, s mint ki álmából ébred, pisztolyomhoz kaptam. Cossolat karomra tette jobbját, s odasúgta nekem:

- Mit ígértél, Pierre? - Majd a hóhér felé fordult, és dühödten rákiáltott: - Aviat! Aviat!⁹⁰

Visszasüppedtem iménti kábaságomba. S akkor megragadta Vignogoule az én Fontanette-emet, derekánál fogva felkapta könnyedén, mint a pihét, s leemelte az öszvérről. Majd a bitó felé taszigálta nyitott tenyérrel, s aközben egyre zihált, s a szeme fehérje kivillant. Fontanette eddig a hátát fordította felém, hanem amint a bakó ráparancsolt, üljön felesége ölébe, engedelmesen megfordult, tekintete az enyémet kereste, meglegelte s el sem engedte többé.

Mihelyt Fontanette leült az ölébe, a bakóné összekulcsolta két kezét szegényke mellén, s magához szorította, úgyhogy a leány teste mintegy elmerült s eltűnt e húshalomban. Akkor a hóhér felnyúlt a hurokért, lehúzta s Fontanette nyakába vetette, s én már attól tartottam: megszegi a sza-

⁹⁰ Gyorsan! Gyorsan!

vát. De előrehajolt, s fél kézzel elszorította nyakát, hüvelykujját ráillesztve. Fontanette nem kiálthattott, nem is sóhajthattott, feje abban a szempillantásban élettelen csuklott le, mint megfojtott galambé. Vignogoule zihálása abbamaradt. Elvégeztetett. Ott akartam mégis maradni, míg felhúzza a bitóra. Látni akartam, nem félig fojtotta-e meg, mint Cabassust.

- Gyerünk, Pierre – tette újfent karomra a kezét Cossolat. - Ne álljon itt egy örökkévalóságig! A leány nem mozdul, nem is piheg. Nézze jól meg! Nem rángatózik, lába nem táncol a levegőben. Láthatja: meghalt.

- Meghalt? - kérdeztem mintegy szélütötten.

Többet nem is szólhattam. Még mindig rajtam ült az a bódulat, s csak bámultam Fontanette fehér arcát, tágra meredt szemét, kitekert nyakát. Istenem! Hát ez az az eleven, gyengéd leányka, kit a holdfényben karomban tartottam, érezve buzgó fiatal vérének lüktetését! Felakasztották szegényt ifjúsága virágában, hogy azután felszabdadják s e meddő olajfákra szegezzék tagjait, melyeket oly sokszor becéztem, s végső elrothadásukig hordozzák őket szomorú gyümölcsként e fák.

- Pierre - mondta Cossolat -, ne időzzön itt tovább, s ne eméssze magát! Jöjjön velem! Jöjjön! Én majd utat mutatok kegyelmednek.

Azzal nagyot csapott Accla tomporára, megugratta lovamat, s mindketten megeresztett kantárszárral vágattunk tova, Samsontól és Miroultól követve. Így tettünk meg vágóban jó két mérföldet. Csak jóval később értettem meg, miért akart Cossolat erőnek erejével s mihamarabb eltávolítani a bitótól: attól rettegett, hogy ha magamhoz térek e bódulatból, megölöm Vignogoule-t és nöstényét, s talán csakugyan megtettem volna, annyira kifordultam önmagamból.

Jóformán észre sem vettem, hogy Cossolat visszafordul. Alig láttam az utat. Csak vágattam, mint a bolond, nem kímélve Acclát. Fejem zúgott, mintha agyba-főbe vertek volna, s szememnek úgyszólván semmi hasznát nem vehettem, mert most is csak azon a gyűlöletes bitón függött, melynek képét magammal vittem árkon-bokron át. Halottnak tetszettem én magam is saját szememben, jéggé dermedt a szívem, nem volt benne más érzésnek hely, csak határtalan bűnöm tudatának s mérhetetlen kétségbeesésemnek.

Délben mellém lovagolt Miroul, s mivel a nap forrón tűzött s mindhármunk vértje alól patakokban szakadt az izzadság, bátorságát összeszedve figyelmeztetett rá, hogy a lovak kimerültek, ideje megpihennünk. Nagy nehezen felfogtam, mit akar, s mivel az út jobb felén egy kis erdő szélén zöldellő rétet pillantottam meg, odamutattam s azt mondtam Miroulnak, ez lesz pihenőhelyünk. Akkor lecsúsztam a lóról, vértet, sisakot elhajítottam, s támolyogva odébb vonszoltam s hasmánt elvettem magam a gyepen, fáradságtól és szenvedéstől elcsigázva. Két kezemet a földbe mélyesztettem, fejemet s számat befűrtam a meleg fűbe, mint egy anyaölbe, s akkor görcsös és nem szűnő zokogásban törtem ki, és úgy tetszett, soha nem is marad abba ez a sírás.

Kis csapatunk szeptember hó 30. napján, pontban tizenegy órakor érkezett meg Nimes-be, egy bolthajtásos kapu elé, mely fölött őrtorony magasodott. Őrzői igen furcsán festettek. Lehetnek vagy húszan, s éppen nem látszottak katonának (inkább kézművesnek); ehhez képest meglepően sokféle fegyverrel voltak felszerelve, köztük igen régiekkel is. Azonfelül pajzsot, vértet, páncélínget hordtak, sőt egyik-másik páncélruhát is. Valamennyien igen izgatottnak látszottak, s büszkén sétáltak fel-alá, harcias képpel pödörgetve bajszukat, s amikor a kapu előtt megjelentünk, úgy, amint voltunk, hadi öltözékben, sisakosan, igen gyanakvóan s haragosan méregettek odafönről, a körfolyosóról. Volt, ki meggyújtotta puskája kanócát, mintha bizony a várost készülnénk hármásban megostromolni.

Leugrottam Accláról, a gyeplőszárat odadobtam Samsonnak, s a kapuhoz léptem.

- Katona, légy szíves kaput nyitni - mondtam. - Van jó úti levelünk.

- Senkit sem bocsátunk be - felelte a kapus, egy görbe kis ember. Akkora vértet viselt, hogy kétszer belefért volna, s akkora alabárdot tartott a kezében, hogy alig bírta megemelni. - Se be, se ki - tette még hozzá. - Ez a parancs.

S igyekezett félelmetes arcot vágni, ám én mégis úgy láttam, derék ember lehet, tehát ocnyelvre fordítottam a szót, s nyájas, tréfás hangon így folytattam:

- Ej, cimbora! Hát mire jó a kapu, ha nem nyílik meg sem a bemenő, sem a kijövő előtt? S hol háljunk vajon az éjjel, ha szép városod nem kér belőlünk, úti leveleink ellenére?

- Aj, uram - enyhült meg az emberke vidám beszédem hallatán. - Igen sajnálom, mivel látom, kellemetes nemesúrral akadt dolgom, mást mégsem tehetek. Ez a parancs.

- A parancs? - álmélkodtam. - Hát katona vagy?

- Dehogy, dehogy! - felelte önérzetesen a kis ember. - Van szép mesterségem s abban első vagyok. Gyapjút kártolok. Azok az emberek, kiket odafönt lát, ugyancsak mindannyian takácsok, csizmadiák, vargák avagy selyemszövők. A selyemszövőket különben nem kedvelem. Nagyon fönn hordják az orrukat, s rangosabbnak képzelik magukat nálunk, amiért selyemmel dolgoznak, mi meg csak gyapjúval.

- S mért a kapuban örködsz ma, kedden, ahelyett, hogy műhelyedben munkálkodnál?

- Micsoda? Hát uraságod nem tudja? - kérdezte ő elcsodálkozva.

- Honnan tudhatnám? Kívül vagyok, nem belül!

- Hát a mai napon kiragadtuk a várost a pápisták kezéből, a vár kivételével, hol ők örködnek.

- Ez csakugyan jó hír! - mondtam. - Öcsém is, én is a megreformált vallás hívei vagyunk. És szolgánk is az.

- Micsoda? - meresztette tágra ostoba, de nyájas szemét a gyapjúkártoló. - Hugenották? Mind a hárman? Miért nem mondta mindjárt! Kaput nyitottam volna az uraknak.

- Hát nyiss most kaput!

- Azám - emelintette meg sisakját az emberke, hogy a fejét megvakarja. - Csakhogy nem tudom, megtehetem-e most, ha előbb nem tettem. Mert a parancs parancs, ha százszor hugenotta is az úr. Ördög vigyen, ha tudom, mitévő legyek! Mit gondol, uram?

Tetszett nekem, hogy tőlem kérdezi, amit előbb én tőle, s már-már nekiálltam meggyőzni, hogy nyisson nyomban kaput, de aztán arra jutottam: ha ezt tanácsolom, ő megint habozóba esik majd, tehát mást mondtam:

- Cimbora, úgy vélem, nagy könnyebbség lenne, ha idehívnád a kapitányodat s ő döntene helyetted.

- Jó gondolat, hitemre - lelkendezett az emberke. És távozott, bő vértjében lötyögve s az alabárdot maga után vonva, mellyel, szentül hiszem, senkit le nem vágthatott volna, hisz felemelni se nagyon bírta. De alig lépett hármát, visszafordult: - Uram, az én nevem Jean Vigier - mondta.

- Jean Vigier! Öröm a nevedet hallanom, lévén a viselője derék ember. Az én nevem Pierre de Siorac.

- És igazán nemesember az úr, avagy csak színre viseli azt a de-t, birtoka után?

- Másodszülött fia vagyok a périgord-i Mespech bárójának.

- Aj, uram! Ki hitte volna, nyájas szavai hallatán? Látni való, kegyelmed nem veti meg a kézművest, mint némelyek.

- De nem ám. A mesterség mesterség. S a gyapjúkártoló munkája fölér a selyemszövéssel.

- Uram, aranyat ér minden szava. Megyek, hívom vezetőnket.

És ezúttal igazán eltávozott Jean Vigier, maga után vonszolva a kövezeten alabárdját, de percek múlva visszatért egy igen fekete és sovány égimeszelővel, kinek a tekintete nem sok jót ígért. Vad fény villogott szemében.

- Uram - mondta az az ember -, én Jacques de Possaque vagyok, őrmester Bouillargues kapitány lovas svadronyában. Hallom, kegyelmed be akar jöni városunkba. Megkérdezhetem, mi dolga van itt?

- Semmi egyéb, csupán szép városukat szeretném meglátogatni - feleltem, mivel nem kívántam tudomására hozni, hogy Montcalm úrnál fogok lakni, kit, mint királyi tisztségviselőt és pápistát ily körülmények között aligha néznek jó szemmel a mieink. - Montpellier-ben tanulunk. Levelet hoztam Cossolat kapitánytól, ki a mieink közül való, Bouillargues kapitánynak.

Azzal előhúztam a nyeregtáskából a levelet, s felmutattam címzését, de nem adtam ki a kezemből. A levél azonban még így, lepecsételve is szezámul szolgált.

- Uram - szólt Possaque (kinek de-je, fogadni mernék, „színlelt” volt, ahogy Jean Vigier mondaná) -, elkísérem kegyelmeteket a Kagylóhoz címzett fogadóba, s arra kérem, maradjanak ott, míg Bouillargues kapitány fogadhatja az urakat. Tartok tőle, erre nemigen kerülhet estig sor. Az egész város a mi kezünkön van, a várkastélyt leszámítva, de a várórság oly gyenge, hogy nem fájdtjuk a fejünket miattuk. A kapitánynak sürgős elszámolnivalója van némely vakbuzgó pápistákkal, s e dolog nem tűr halasztást.

Possaque foga összecsikordult, míg ezeket mondta, s szeme oly fényben lángolt fel, melyet igen baljósan ítélték azokra nézve, kikről szólt. Haj, gondoltam, nemcsak a másik részen vannak vakbuzgók! Hanem itt, a mieink között is akad nem egy!

Possaque bebocsátott a falakon belülre, s ott megkért: szálljunk le a lóról, s vezessük az állatokat kötőféken, amit meg is tettünk. Akkor felsorakoztatott elénk egy őrcsapatot. Vagy húsz főből állt, s mint már mondtam, tagjai igen vegyes fegyverzettel dicsekedhettek. Felismertem köztük Jean Vigier gyapjúkártya- és kardmestert. Időközben kurta kardra cserélte fel lehetetlen alabárdját. Hüvelye nem lévén, kardját mezítelen hordta, s úgy látszik, nagyon megörült, hogy ily kézhez álló fegyverre tett szert, úgyhogy menet közben nagyokat suhintott a levegőbe, míg végül Possaque megelégedte, s nehogy valakit megsebesítsen, a menet legvégére küldte. Itt ránk talált nagy meglepetésére és az enyémre, mert nélküle bajosan értettük volna meg a tragédia hogyanját s miértjét, amelybe in medias res belecseppentünk.

Minél közelebb jutottunk a város szívéhez, annál nagyobb lett a tumultus. Nem mintha harc vagy ellenállás lett volna; a pápisták elbújtak házuk mélyére. Hanem az út közepén, mindkét irányban s minduntalan fegyveres csapatok vonultak fel s alá lépésben vagy futva, s torkuk szakadtából, fülsiketítően bömbölték: „Sarre boutiques! Sarre boutiques!”⁹¹ A boltosok sietve engedelmeskedtek, mivel amúgy is rablástól-fosztogatástól féltek. Szempillantás alatt halott lett a város, eltűntek a kirakodópultok, becsukódtak az ablaktáblák, eltorlaszolták a kapukat, s a jó nép odabent lapított, hacsak nem tartozott azok közé, kik tele torokból kiáltoztak, hogy majd beleszakadt a tüdejük: „Halál a pápistákra! Halál! Új világ!”

Jaj, gondoltam, miféle új világ az, mely azok lemészárlásával kezdődik, kik végső soron ugyanazt az Istent imádják, akit mi, ha ezt másként cselekszik is?

- Csak nem akarnak minden pápistát leöldödni? - kérdeztem sűgva Jean Vigier-től.

- Dehogy, dehogy - felelte ő. - Nem vagyunk mi pogány törökök! Hajuk szála sem görbül a nőknek, gyermekeknek s a mérsékelt pápistáknak. Hanem azok, kik örökké ellenünk prédikáltak s máglyával kecsegtettek bennünket, többé nem hányják-vetik magukat nagy kevélységükben, mint eddig, ha majd jól ellátjuk a bajukat.

- Vigier, jól értem szavait? Kivégzések lesznek? Pör és bírák nélkül?

- Ami a bírakat illeti: honnan vennők őket? Mind az ő oldalukon volt s ellenünk! - felelte Vigier.

Eközben Possaque megálljt parancsolt csapatának egy szép ház előtt, előlépett, s háromszor megverte kardja markolatával a kaput. Válasz nem jött. Akkor megparancsolta embereinek: törjék be a kaput, amit azok nem vihettek végbe, lévén a kapu vastag, öreg tölgyfából, s még a tetejébe három vaspánttal megerősítve. Egyszerre kinyílt egy ablak az első emeleten, egy igen jól és tisztán öltözött, fehér hajú hölgy hajolt ki rajta, s megkérdezte Possaque-tól, mit óhajt.

- Némber - felelte Possaque -, azt a gazember, csavargó útonállót keressük, úgy értem, azt a szaros első konzult, a fiadat, Gui Rochette-et. Jelenjen meg haladéktalanul előtűnk, s adjon számot róla, miképp gazdálkodott a város pénzével!

- Fiam nem szolgált rá gyalázó és mocskos szavaira - felelte a hölgy bizonyos méltósággal. - És különben sincs itthon.

- De bizony otthon van, némberek! Bizony, otthon! S ha nem dugja ki rögvést azt az alattomos, áruló pofáját, csóvát vetek házadra.

- Porrá égetheti - felelte elszántan a hölgy -, akkor sincs itthon a fiam, Jézusra mondom és esküszöm, Ő legyen a tanúm. Hogy hol lehet most, meg nem mondhatom, mert hirtelen s hajadonfőtt távozott itthonról déli harangszókor.

Mire embereink iszonyú szitkozódásba fogtak, amiért az a gazfickó elmenekült a városból. „Csöndet! Csöndet! - parancsolta Possaque. - Ki nem mehetett, délből bezártuk a kapukat.” Mire a hölgy halottsápadt lett, láttam, s úgy látszik, Possaque is észrevette, s mivel ebből arra következett, hogy a hölgy igazat mondott, megparancsolta csapatának, haladjanak tovább.

Rosszat sejtettem az első tapasztalat s főként a bántóan nyers hang alapján, melyet Possaque a szegény asszonnyal szemben megütött. Vigier-hez fordultam, s halkán megkérdeztem:

- Mit tett eme Gui Rochette, hogy így lepocskondiázzátok?

⁹¹ Boltokat bezárni! (oc nyelven)

- Semmit, uram - felelte ő -, azon kívül, hogy ő volt az első konzul és igen ádáz ellenségünk, s annak is ő volt oka, hogy múlt év november havában mind a négy konzult a pápisták közül választották, s nem úgy, mint kívántuk, kettőt innen, kettőt onnan. Panaszt tettünk e választás miatt Joyeuse úrnál, hanem az a kis szaros vicomte, aki villával eszi a pecsenyét (hallott már ilyet, uram?); ellenünk ítélt. Ha meglegljük Rochette-et, leszámolunk vele, s tán a másik három konzullal is, hanem az még nem bizonyos, mivel ők nem oly nagy pápisták, mint Rochette, ki folyton-folyvást Bernard d'Elbéne püspöknél járt ki s be, kezét csókolgatta, s együtt nyalogatták a szájuk szélét a máglya gondolatára, melyen bennünket elégetnek majd, ha a király megengedi! Szent Mihály szakállára! A föld színéről is eltöröljük e fajzatot!

- Micsoda? - döbbsentem meg. - A püspököt is?

- Őt is. Ámbár nem rossz ember. Hanem mi nem leszünk oly pogányok, mint ők. Mi nem rakunk máglyát. Saját bőrünkön tapasztaltuk ki, mi sül ki abból (és csendesen nevetgélte élcén). Nem, nem, nemes uraság, egy derekas suhintás, röpi a fej, s máris a másvilágon imádhathják Szűz Máriát. Emezt meg nekünk hagyják!

A kis ember öröme fecsegett, s nyomatékul minduntalan nagyokat suhintott. Szavai hallatán s látva, mennyire nekibuzdult ő, ki alapjában derék ember lehet, a pápista vezetők ellen, s mennyire megkeseredett a mieink elszenvetde üldöztetés és örökös fenyegetések miatt, nőttön-nőtt féltésem, hogy e szép, napsütötte szeptemberi nap aligha ér véget vérontás nélkül.

Idáig jutottam szomorú gondolataimban, amikor szembejött velünk egy másik hugenotta csoport s jobbra húzódott, hogy utat engedjen nekünk. Hanem a találkozás pillanatában a másik csapat vezetője, egy langaléta, veres hajú férfi kardját suhogtatva torkaszakadtából odaüvöltötte nekünk:

- Testvéreim! Új világ! Condé és Coligny foglyul ejtette a királyt monceaux-i kastélyában! Megölték a vén szukát, Medici Katalint! És két kölykét, Anjou-t és Alencont is!⁹² Testvérek! A mieink elfoglalták Lyont! És hamarosan a mienk lesz Montpellier! És Toulouse! És Párizs!

En nem adtam hitelt a vörös hajú híreinek, s nekem lett igazam. Annál nagyobb hatással voltak Samsonra, kit halkan figyelmeztettem: tartsa a száját, s még inkább társainkra. Azok azt hitték, immár lábuk előtt hever az egész ország, s mértéktelenül megnövelte bosszúszomjukat az a tudat, hogy eztán senki sem kérheti számon rajtuk tetteiket, ha mégoly vérese is, senki, maga a király sem, hisz most mondták: a mieink foglya. Aminek szomorú következményeit mindjárt tapasztalhattam, amint Possaque megkérdezte a vörös égimeszelőtől, ki az a két ember, akit foglyul ejtettek.

- Ó, apró halak - legyintett a vörös. - Viszem őket a városházára. Guérinot varga és Doladille selyemszövő. Mindketten ádáz pápisták.

- Nem nagy fogás - vont vállat Possaque.

Hanem Jean Vigier elsápadt dühében, amint a Doladille nevet meghallotta. S vállat törve utat magának, odafurakodott a szerencsétlen selyemszövőhöz, galléron ragadta, és ráförmedt:

- Hej, Doladille! hej kujon! itt vagy hát!

S nyomban kegyetlen csapást mért rá kardjával, de oly ügyefogyottan, hogy mindössze egy hosszú karcolást ejtett bal karján. Possaque lefogta Vigier kezét, s jól leteremtette a gypjúkártolót. Nem az ő dolga eldönteni, kit végezzenek ki, mondta, hanem a vezéréké. S minekutána jól megmosta a fejét, visszaküldte a menet végére. Amikor újra elindultunk, Vigier észrevette, hogy nem szölok hozzá, s jámboran megkérdezte:

- Ej, uram, hát már nem szeret?

- Piha, Vigier, fegyvertelen emberre kardot rántani! Ez nagy gyalázat!

- De uram! Nem akárki az az ember, hanem Doladille!

- Hát ki s mi Doladille?

- Selyemszövő, mint az úr is hallhatta, s úton-útfélen gyalázza és leszólja mesterségemet.

- S ez elegendő ok rá?

- Mi több, felszarvazott, s városszerte eldicsekedett vele!

- Hát az valóban aljasság, hanem...

- Más is van még, uram! S rosszabb! Mert amilyen gonosz ez a Doladille, amilyen gaz pápista, azzal hencegett, hogy ha IX. Károly törvényen kívül helyezi a hugenottákat, ő tulajdon kezé-

⁹² A király két öccse.

vel döf le, s mindjárt elveszi özvegyemet, mivel van ám a nadrágiában valami, amivel szempillantás alatt áttértené az asszonyt az igaz hitre!

Nem folytathattuk az eszmecserét. Possaque szólított, hogy megmutassa a Kagyló fogadót, s éktelen kiáltozással, dörömböléssel kaput nyitattott. Nagy nehezen kinyílt végre a kapu, s a küszöbön megjelent a fogadósne, egy igen takaros, dús keblű, büszke tekintetű, határozott szavú fehércse-léd.

- Mi ez a láрма? - kérdezte harciasan. - Bezártam a fogadót. Ezt parancsolták.

- Most mást parancsolunk - vágta rá nyersen Possaque. - Ne nyelveljen, asszonyság, inkább vegye gondjába a nemesurakat! Egyenest Montpellier-ből jönnek, s szállásra van szükségük.

Azzal nem éppen udvariasan odabiccentett nekünk búcsúképpen, és távozott csapatával egyetemben pápistákra vadászni, abban a reményben, hogy nagyobb fogással térhet meg a városhá-zára, mint egy varga s egy selyemszövő.

A fogadósne némán, kőarcúval vezette be Samsont az egyik szobába, engem a másikba. Szol-gája eközben Miroulnek segített állatainkat ellátni az istállóban.

- Kedves barátném - kaptam el a fogadósne karját, amikor éppen elvonulni készült szobám-ból -, mi ez? Mért vág ily morcos arcot? Tekintete szúrós! Száját összeszorítja! Hát mi van rajtam oly nagyon visszatetsző?

- A személyén semmi, uram - felelte ő -, azzal könnyen megbékülnék. Annál inkább vissza-tetszőek cselekedetei!

- Cselekedeteim? - hültem el. - Hát mit tettem?

- Semmit - villant fel a fogadósne szeme -, hacsak azt nem, hogy egyenest Montpellier-ből jött ide csatlakozni e gyilkosokhoz.

- Ej, kedvesem, ne rágalmazzon! - kiáltottam. - Soha nem öltem embert, hacsak nem becsü-letes harcban. És nem szándékom e városban elkezdni... Azért jöttem Nimes-be, hogy bizonyos személynél lakozzam, ki pápista vallású. De ideérkeztemkor láttam, miként fordultak a dolgok, s nem kívántam őt megnevezni. Most hát itt vagyok, asszonyom; e fedél alatt, Possaque parancsára, s igen sajnálom, ha nincs ínyére, hogy itt vagyok.

- Hihetek-e az úrnak?

- Higgyen bizony, kedvesem - tettem vállára a kezemet (és az a váll kemény húsú volt és bársonyos). - Hugenotta vagyok, de korántsem oly vakbuzgó s ádáz, mint egyesek itt Nimes-ben.

A fogadósne megenyhült.

- Megbízhatok-e kegyelmedben, uram? Megnevezheti azt a személyt, kinél meg akart száll-ni?

- Ennél többet is tehetek, kedvesem. Megmutatom a levelet, amelyet át kellett volna adnom neki. Íme az írás - mondtam, s levetve mellvértemet, előhúztam ujjasomból a levelet, és átnyújtot-tam neki. - Nincs lepecsételve. Olvassa csak el, asszonyság!

- Ó, uram, oly őszintén s becsületesen jár el irányomban, hogy máris a szívembe férközött - felelte a fogadósne, egészen megszelídülve. Elpirult, s kissé restelkedve folytatta: - Számolni jól tu-dok, olvasni azonban nem. Behívathatom-e szakácsomat, uram, ki úgy olvas, mint pap a szószéken? Ő majd megmondja, lehetek-e oly nagy bizalommal az úr irányában, mint a szívem tanácsolja.

Szavait gyengéd pillantás s szívélyes mosoly kísérte, s én nyomban igent mondtam. Akkor valamit sűgött szobaleánya fülébe, s leült egy zsámolyra. Példáját én is követtem. Együtt várakoz-tunk, s nem lévén egyéb dolgunk, hosszan bámultuk egymást, de szólni egyikünk sem kívánt, mivel igen kedvére való volt ugyan, amit látott, ezt azonban nem mondhatta ki, nem lévén itt az ideje.

Kopogtak. Tessék, kiáltotta a fogadósne, s belépett egy elég jóképű s nagy orrú, testes sza-kács, ki igen fesztelennek mutatkozott. A fogadósne mindjárt odaadta neki a levelet, s igen udvaria-san megkérte: olvassa el. A szakács főbólintással üdvözölt, de fehér sipkáját nem kapta le közben, mi igen meglepett. S ámbár senki sem kínálta helyel, szertartásosan leült, s komoly képpel átfutotta a levelet. A fogadósne oly nagy tisztelettel nézte, amilyet, tudom Istenem, kevés szakács várhat el gazdasszonyától. Amikor végzett a levéllel a szakács, felállt, s mélyen meghajolt előttem, de sipká-ját most sem vette le. Aztán a levelet visszaadta a fogadósne-nak, keresztbe fonta két kezét pocakján, s igen nyájas hangon azt mondta:

- Asszonyom, a levelet Joyeuse vicomtesse írta Montcalm úrnak, főbíráknak, figyelmébe ajánlva e nemesurat, ki a hölgynek kisöccse...

- Ó, Joyeuse úrnő kisöccse! - kiáltotta igen nekividámodva a fogadós né, és egészen más szemmel nézett rám.

- E nemesúr neve Pierre de Siorac - emelte fel a kezét intőn a szakács, mint aki nem szokta meg, hogy félbeszakítsák. - Másodszülött fia a périgord-i Mespech bárójának. Siorac úr és öccse, Samson de Siorac diák. Minthogy Pierre de Siorac elővigyázatlan cselekedetekre ragadtatta magát Montpellier-ben (a fogadós né itt gyengéd pillantást lövellt rám, el sem tudván képzelni, hogy más elővigyázatlanságról lehessen szó, mint amire ő gondol), a vicomtesse arra kéri Montcalm urat, fogadja egy kis időre házába, míg le nem csillapodnak Montpellier-ben a felkavarodott indulatok. Joyeuse úrnő hozzáteszi, hogy Pierre de Siorac királyhű hugenotta, mint édesatyja is, semmi esetre sem ragad fegyvert király ellen...

- Ó, uram - lelkendezett a fogadós né -, ez igen jól van. Egészen megnyugodtam. S immár feltétlen bizalommal vagyok kegyelmed iránt! Tehát nem titkolok el semmit az úr előtt!...

- Asszonyom! - vágott a szavába bosszús arccal s parancsoló hangon a szakács. - Bizalmával a kelleténél könnyelműbben bánik! Siorac úr a jelek szerint jó és derék nemesúr, mindazonáltal hugenotta, s nyilván pártja híve...

- Az vagyok! - kiáltottam. - De nem annyira, hogy miatta gyilkossá legyek! Avagy elfoglaltam a király egyik városát! Komám - léptem oda a szakácshoz és megragadtam a kezét (és az a két kéz nagyon sima volt, nem olyan, aminő egy szakácstól várható) -, ha közreműködhetek azok életének megmentésében, kiket a mieink túlkapásai fenyegetnek, megteszem!

S míg ezt mondtam hévvel és tűzzel, az járt az eszemben, hogy az a fehér szakácssipka tán egy papi tonzúrárt rejt, s viselője azért folyamodott ez álöltözethez, hogy így menekedjék meg a hajtóvadászat elől, mely ma Nimes-ben folyik mindazok ellen, akik reverendát viselnek.

- De semmi sincs még veszve - tettem hozzá. - Csak foglyokat ejtenek, nem ölik meg őket!

- Haj, Siorac úr - a szakács szeme könnybe lábadt -, hiú reményekkel áztatja magát! Ámbár a vezérek parancsa most az, hogy a foglyokat épen és sértetlenül kísérik a városházára, neszét vettük ama szándékuknak, hogy ma éjjel titokban kivégzik őket. S a fanatikus gyűlölet máris elébe vágott a tervnek, legalább egy esetben, Jean Péberan püspöki helynököt szobájában lelték La Grange írnok társaságában, s ott helyben száz szablya s kard sújtott le rá.

- Förtelen! - szóltam. - Kezdek aggódni Montcalm úr épségéért. Rossz szemmel nézte-e őt pártunk Nimes-ben?

- Igen rossz szemmel - felelte a fogadós né. - Hanem úgy hírlik, sikerült elmenekülnie feleségével és leányával egyetemben, mielőtt bezárták volna a kapukat. Mi több, vannak, akik esküsznek rá: a Provence-ba vezető úton látták őket. Montcalm úrnak ott erős fallal s vizesárokka l kerített háza van bástyatornyokkal, talprésekkel ellátva.

- Barátném - szóltam -, mihelyt némi harapnivalóval szolgál, mert útközben erősen megeheztem, megyek s megnézem, mi van Montcalm úrral. E neki címzett levelet azonban rejtse el, kérem, jó helyre, hogy ne leljék nálam, ha pártom megveszekedettjei meg találják motozni.

- Uram - vetett rám baráti vagy annál is szívesebb pillantást a fogadós né -, kérem, ne lépjen ki a házból! Veszede lmes ma az utcán járni!

- Kedvesem - mosolyogtam rá -, mi sem tetszene nekem inkább, mint itt maradni kegyeddel. De el kell mennem. Vannak bizonyos kötelezettségeim Montcalm úr irányában, minthogy ő lett volna itteni házigazdám, s még inkább Joyeuse úrnő iránt, ki hozzá küldött.

Akkor a fogadós né felállt s odaszó lt a szakácsnak - de csoda udvariasan ám! -, hogy süsse meg pecsenyém et. A szakács addig láthatóan nem is gondolt effélére, mindazonáltal nyomban felpattant, de mielőtt kivonult volna, hozzám lépett, s komor pillantással kérelt:

- Uram, a püspökség ott van Montcalm úr palotája mellett. Ha ügyis arra jár, nem nézne óvatosan körül s nem fürkészné ki, nyomára akadtak-e püspökünknek, Bernard d'Elbéne-nek, kinek mindeddig sikerült üldözőit kijátszania?

- Uram, Krisztus szerelméért megteszem - feleltem. Akkor a furcsa szakács mélyen meghajolt előttem, sipkáját most sem véve le, s kivonult a konyhába.

Szobámban kívántam elköltöni az ebédet, Samson társaságában. Amikor végeztünk, a lehető legnyomatékosabban, leghatározottabban közöltem: elmegyek, de nélkü le, s ha a mieink faggatnák, ő válaszolja azt, hogy városnézőbe jöttünk s levelet hoztunk Bouillargues kapitánynak, de csak ennyit és semmi mást; ne nyilvánítson véleményt, ne helyeselje s ne is bírálja, ami a városban törté-

nik, s ha teheti, semmibe bele ne ártsa magát, főképp olyanba ne, mi a királyt, az anyakirálynőt avagy a király öccseit sérti, mert egy szót el nem hiszek abból, amit az a másik mondott Possaque-nak a királyi család balvégzetéről. Végezetül forrón megöleltem, kétfelől megcsókoltam édes arcát, s azt mondtam: ne feledje, apánk királyhű hugenotta, s annak idején megtagadta, hogy királya ellen fegyvert fogjon, és részt vegyen Sarlat ostromában, mivel azt nyílt és nyilvánvaló lázadásnak ítélte; továbbá, hogy pápista papok s polgárok kivégzése, ha mégoly ádáz ellenfeleink voltak is, közönséges gyilkosság, minden becsületes ember szemében utálatos cselekedet s véres törvényszegés.

Szablyát, kardot vittem magammal, vértet, sisakot ellenben nem, lévén e szeptember végi napon fojtó a hőség. A fogadósne egy kicsiny közre nyíló hátsó ajtón bocsátott ki.

S kit leltem ott az út közepén, reám várakozva, s hasonlóképp öltözve és felfegyverkezve?

- Miroul - tátottam el a számat. - Mit keresel itt?

- Nem tágitok uram mellől - felelte ő, s barna szeme vidáman szikrázott, míg a kék hidegen meredt rám.

- Hol jöttél ki?

- E kis ablakon, melyet ott lát, uram, a második emeleten.

- Szűzanyám! - húlt el a fogadósne. - Légy vagy madár legyen, ki onnan lejjő s nem szegi nyakát.

- Ó, láttam én már ennél különbet is Miroultól - mondtam, Miroul bámulatos fürgeségére büszkén, ki nesztelen megmászta Mespech külső-belső falait, mint olvasóm bizonyára emlékszik rá, hogy sonkát lopjon kamránkból, mivel akkor még szegény éhenkórász kis csavargó volt. - Miroul - adtam a bosszúsát -, ki parancsolta meg, hogy kövess?

- Mespech bárója. Azt mondta, kövessem mindenüvé uramat, hol veszély les rá. S nem a legnagyobb veszedelembe igyekszünk-e?

- Azám! Igazat szól a fiú! - vélte a fogadósne. - Nemesuram, jól ügyeljen magára! S te, Miroul, vigyázz gazdádra!

Akkor becsukta az ajtót; de előtte egész nyalábra való ígéretet sugárzott rám szép szeme. Hej, gondoltam, ha épen s egészben térhetek ide vissza, kedves lesz nekem e ház. Az utcán minduntalan fegyveres csapatokkal találkoztunk. Izgatottan jöttek-mentek, futkároztak, s megállás nélkül kiáltoztak: „Halál a pápistákra! Új világ!” Szerfelett gyanakodva fürkésztek bennünket is elhaladtunkban, mivel ismeretlenek voltunk előttük, én azonban oly nyugodt, komoly és magabiztos arcot mutattam, hogy senki nem mert megállítani, s megkérdezni, mi dolgunk van erre. Pedig ugyancsak nehezemre esett elrejtteni részvétemet, amint ez eszeveszettektől közrefogva papokat, szerzeteseket, polgárokat pillantottam meg. A városházára kísérték őket, hogy ott - mint később megtudtam - egy alacsony helyiségbe zárják be őket, hol nagybőjtör állatokat volt szokás vágni a betegeknek. Ilyenkor másfelé néztem, és meggyorsítottam lépteimet, és olyan jól míméltem azt, ki sürgős ügyben jár, hogy baj s fennakadás nélkül átsúsztam e háló minden szemén, és eljutottam a székesegyházhoz. Ennek tőszomszédságában van a püspökség és Montcalm úr palotája, mondta a fogadósne.

A téren körülpillantva láttam, nincs veszély, mert ámbár valósággal hemzsegetek a környéken a hugenották, ki-ki elmerülten tett-vett, egyesek fegyveresen, mások fegyvertelenül. A templomot fosztották éppen ki s prédálták fel. Feszületeket, szentképeket, kanonokszékeket hurcoltak ki s aprították fel fejszével, nem mulasztva el zsebre vágni közben a templomi kincseket s aranyhímes terítőket. A templom előtt kisded máglya lángolt. Némelyek e tüzet szították, s beleszórták a szent káptalan okmányait, birtokleveleit. „Vége, vége! - kiáltották. - Senki nem fizet többé Nimes-ben, sem a környéken adót a kanonokoknak!”

És mind oly eszeveszett buzgalommal és elmondhatatlan gyönyörűséggel romboltak, prédáltak, mintha valóban új világ támadna e kis halom törmelékből és hamuból. Miroul meg én észrevétlen átvágtunk a téren. Benyitottam a püspöki palotába, de belépni nem mertem, lévén a ház tele mérges tekintetű katonákkal. Törtek-zúztak, s ámbár verejtékben fürödtek s a hőség rekkenő volt, fáradságot nem kímélve aprítottak miszlikbe mindent, ami a kezük közé került.

A püspökség mellett szép palotát pillantottam meg, lépcsőtoronnyal s kiugró emeletekkel. Úgy véltem, ez lehet Montcalm úr háza, s mivel a kaput nyitva leltem, beléptem, Miroullal a nyomomban. Odabent vagy tíz fegyveres dúlt-fosztogatott. Azaz inkább az utóbbit cselekedték, s betoppanásom nagyon nem volt ín্যükre. Egyikükben arra a hórihorgas, vörös hajú emberre ismertem, ki Possaque-ot Medici Katalin állítólagos megöletéséről s a király foglyul ejtéséről tudatta. Szerfelett

feldühödött láttomra, mintha restellné, hogy ily szégyenletes foglalatosság közben értem tetten. Pimasz és megvető képpel, harciasan elém plántálta magát, pisztolyát rám szegezte, és a lehető legsértőbb hangon rám rivallt:

- Ki vagy, fickó? És mit keresel itt?

- Uram - feleltem önérzetesen -, a nevem Pierre de Siorac, s másodszülött fia vagyok a périgord-i Mespech bárójának. Apám birtokában van - tettem hozzá, ott helyben rögtönözve a hazugságot - egy ötszáz libráról szóló adóslevele Montcalm úrnak. Azért jöttem ide Montpellier-ből, hogy e tartozást behajtsam. De úgy rémlik, elkéstem. Látván, mint veszik az urak magukhoz javait, azt kell gondolnom, Montcalm úr halott, s kegyelmetek az ő örökösei.

- Nem halt meg - kiáltotta a prédálók egyike. - Szökésben van!

- Hallgass, Vidal! - förmedt rá a vörös hajú. - Gazfickó - fordult ismét felém változatlan dühvel s megvetéssel -, kukkot sem hiszek báró- és adóslevél mesédből. Láttam már valahol a te hamis képedet, s szentül hiszem: a pápisták kémje vagy, ők küldtek titkainkat kifürkészendő!

- Uram - húztam ki magam pipacsvörösre gyúlva, s kezemet csipőre téve, és ugyancsak felfemeltem a hangomat -, ha szíveskednék pisztolyát övébe dugni s kardot rántani, igen hamar torkára forrasztanám mocskos rágalmait! A megreformált vallás híve vagyok, s merem állítani, igazabb híve, mint kegyelmed! Mert ha jól értelmezem, amit látok, itt nem hitről van szó, hanem prédálásról!

- Pimasz tuskó! - a vörös hajú még közelebb lépett s hirtelen mellemnek szegezte pisztolyát. Szemében vad láng gyúlt ki, szabad kezével feltépte ujjasomat - a nagy meleg miatt nem gomboltam végig -, s felfedte a Mária-medáliát, melyet anyám hagyott rám halálos ágyán. Dühe e látványra a tetőfokára hágott. - S még azt mered hazudni, áruló, hogy hugenotta vagy! - üvöltötte. - Holott bálványképet hordasz a nyakadban! Pápista vagy, gonosztevő, sőt annál is rosszabb: pápista kém! De hiába kémkedtél utánunk, másra nem jutsz vele, hacsak nem pokolra...

A vörös hajú nem fejezhette be. Miroul keze élével rávágott jobb kezére, s kiütötte onnan a pisztolyt. Majd fürgén gáncsot vetve földre terítette a hegymagas férfit, lovagló ülésben mellére telepedett, előkapta kardját, s az ember torkára illesztette. Bámulatossá volt látni, mint kerekedik fölül szemvillanás alatt a fürgé Dávid Góliáton.

- Uram, elnyisszantsam-e torkát gonosz rágalmaiért? - kérdezte Miroul.

- Hozzá ne nyúlj! - kiáltottam, majd kardot rántottam, felkaptam ellenfelem pisztolyát, fél kézzel azt szegeztem rá a prédálókra, a másikkal a kardot, mert azok ugyan előbb kővé dermedtek ijedtükben, hanem aztán felocsúdtak, s fegyvereikkel hadonászva nekünk akartak rohanni.

- Uraim - mondtam tisztán csengő hangon, s jól a szemük közé néztem. - Nem hazudtam. Hugenotta vagyok. Elhunyt édesanyám pápista volt, fiúi szeretetből hordom a medáliát, nem bálványimádásból. Ha vannak közöttetek, kik kétségbe vonják szavaimat, vezessetek el mielőbb vallásunk egy papjához, hogy az vizitálja meg hitbéli hovatarozásomat.

Eltökélt hangom, szavaim, fekete ruhám s az az ajánlatom, hogy kész vagyok magamat megegzamináltatni, elbizonytalanította s úgy néztem, nagy zavarba ejtette őket.

- Csakugyan el kéne vinnünk Chambrun úrhoz - vélte az, akit a vörös hajú Vidalnak szólított. - Hogyan dönthetnénk másként?

- Csakugyan - bólintott egyik társa. - De ki kísérje oda? - Mire némán összenéztek. Láthatóan senkinek sem volt nagy kedve zsákmányrészét a többire hagyva elkísérni bennünket Chambrun úrhoz.

- Uram - mondta végül Vidal -, ha szolgálja elengedi Francois Pavée-t, bántatlanul távozhat.

- Szavát adja? - kérdeztem. Nem sok bizalmam volt ugyan egy prédaleső becsületszavában, de láttam: ezzel kell beélnem.

- Becsületemre - mondta Vidal. - Távozzék, uram!

- Addig nem, míg vezetőjük vissza nem vonja, amit rám mondott! - csattantam föl hirtelen, s Miroul megcsiklandozta Francois Pavée torkát szabályja hegyével.

- Visszavonom - nyögte elhaló hangon Francois Pavée, de csúf arcának minden pórusa gyűlöletet izzadt.

- Ezzel beérem, uraim - mondtam. - Támasszák fegyvereiket a falnak, s hagyják ott, míg vissza nem vonulok.

Engedelmeskedtek. Én kilöttem a mennyezetre Pavée pisztolyát, s odadobtam mellé, a földre. Aztán intettem Miroulnak, s méltóságomnak fittyet hányva futottam, mint a nyúl, át a téren, s Miroul mellettem, pihekönyyen. Amit jól tettünk, mert mögöttünk szakállas puska dördült kétszer is, hiába. De mihelyt a legközelebbi utcába befordultunk, megálltam s visszadugtam a kardot hüvelyébe. Bizonyosra vettem, hogy e martalócok egyike sem vesz üldözőbe, lévén legfőbb igyekezetük mielőbb meggazdagodni.

Ha martalócot mondok, csak megszokásból teszem. Francois Pavée nem kardjából élő koldus volt, mint utóbb megtudtam. Tehetős polgárnak számított Nîmes-ben, szép háza volt, teli pénzes ládája, csinos nyári laka Provence-ban s e révén Servas urának címezte magát. Lelkén azonban a vakbuzgóság, kegyetlenség és fukarság uralkodott, így és ezért lett a hugenotta párt ama három vezérének egyike, kik a közösség más vezetői s a papi konzisztórium tudta s híre nélkül megrendezték azt a szörnyű éjszakai mészárlást a városban, melynek szemtanúja lettem.

- Gazdám - szólt Miroul -, immár itt is van egy halálos ellensége Francois Pavée személyében. Ideje a várost elhagynunk, ha ugyan még elhagyhatjuk.

- Előbb ellátogatunk Chambrun úrhoz.

- Chambrun úrhoz? Minek?

- Hogy megtudja, hugenotta vagyok, s azt másokkal is tudassa, és főként, hogy e kárhozatos kilengéseknek útját álljuk, ha lehet.

- Aj, uram, kegyelmed mindig mindent helyre akar hozni! - fakadt ki Miroul.

De mindjárt el is hallgatott. Igen elrestellte a maga paraszti tapintatosságában, hogy oly színbe került, mintha bírálni akarna.

Chambrun lelkész úr olyan szelíd és jóságos volt, amilyen merev és támadó Gasc úr. Alaposan kifaggatott, s végezetül elismerte: a megreformált vallás tanításait jól ismerem, s tetteimet és érzéseimet tekintve egyaránt őszinte vagyok, ámbár kertelés nélkül megmondta, nem helyesli, hogy azt a Mária-medált a nyakamban viselem s ezáltal „bálványimádás látszatát” keltem. Úgy vélte, bátran megszeghetném az igaz vallás kedvéért haldokló anyámnak adott szavamat. Minekutána ezen jó darabig eldisputáltunk, de sem én nem győzhettem meg őt, sem ő engem, lelkiismeretemhez utasított - a mondás a jelek szerint nagyon népszerű lelkészeink körében, Gasc úr is ezzel zárta beszélgetésünket. Chambrun úr azonban nem oly keserűen mondta, mint ő, ellenkezőleg. Ám amikor rátértem a nîmes-i lázadásból fakadó jelenbeli és eljövendő kilengésekre, s arra, hogy e kárhozatos túlkapásoknak útját kellene állni, Chambrun úr égnek emelte mindkét kezét.

- Jaj, Siorac uram! Háborúban - és fájdalom, nyakig benne vagyunk immár - előbbre való a fegyver a tógánál! Beidéztem a konzisztórium elé a legerőszakosabb vezéreket, Francois Pavée-t, Bouillargues kapitányt és Poldo Albenast, de mit bánják! Amihez erejük van, ahhoz joguk is van, mondják. Idézésemet színre illő tisztelettel fogadták, s meg is jelennek majd a konzisztórium előtt, de csak akkor, amikor már minden elvégeztetett. És körömszakadtáig tagadni fognak, másokra hárítva a felelősséget a maguk elrendelte kivégzésekért. A konzisztórium legfeljebb korlátozni próbálhatja a vérontást, vagy legjobb esetben időhatárt szabhat neki.

Megdöbrentett a nîmes-i lelkészek tehetetlensége s a kapitányok féktelen kegyetlensége, és e kettőből szomorú következtetésre jutottam tulajdon sorsomat illetően. Eszerint hajszálon függ az életem, lévén Francois Pavée-nak feltett szándéka és kellő hatalma megöletni, amiben őt senki meg nem gátolhatja.

- Jaj, bizony! - sopánkodott Chambrun úr. - Pavée a leggonoszabb mind közül. S a legorcátlanabb is. Kegyelmed szembeszállt vele. S ő nem az az ember, ki ezt eltűri. Írok Bouillargues kapitánynak, levelemben elmagyarázom neki, kicsoda kegyelmed, miféle igaztalan vádakkal illette Francois Pavée, s egyúttal megkérem, adjon kegyelmednek sürgősen úti levelet, hogy elhagyhassa Nîmes-et, mielőtt Francois Pavée lesújtana.

Chambrun úr úgy tett, amint ígérte, s én sűrű köszönetmondás és istenhozzád után távoztam tőle, vajmi kevéssé megnyugodva. A lelkész Bouillargues-nak írt levele ott lapult ujjasomban Cos-solat hasonló címzésű levele mellett, a kapitány maga azonban fellelhetetlennek látszott s a két levél gyenge oltalomnak erős, felfegyverzett csapatokkal szemben, melyekkel ellenségem szabadon rendelkezett.

Nem ok nélkül riadoztam. Alig tettünk meg száz lépést Chambrun úr kapujától, máris utunkat állta tíz fegyveres. Puskát szegeztek ránk, égő kanóccal. Ámbár a szívem riadót dobolt, nagy

bátran közelebb léptem hozzájuk. Kivert a verejték a nap hevétől, no meg attól, hogy annyi fegyver célzott a mellem közepére, mégis nyugalmat s derűt tettem, s jó hangosan rájuk szóltam:

- Mi ez, cimborák? Rám céloztok? Ugyan miért? Hát így szokás eltenni láb alól jó városokban az embereket, azt sem árulva el nekik, miért és hogyan? Hát közönséges útonállók vagytok avagy becsületes kézművesek s a megreformált vallás igaz hívei?

Míg ezt elmondtam, nyugalmat színelve, belül remegtem, hogy egyikük egy lövéssel pontot talál tenni szavaim végére. Szerencsére eszükbe sem jutott, lévén a szóra fogékonyak, mint a languedociak általában.

- Uram - lépett elő az egyik, s én abban a szempillantásban felismertem Jean Vigier-t -, igaz, ami igaz, kegyelmed nyájas úriember, s nem veti meg a kézművest, mindazonáltal parancsunk van Francois Pavée-től, hogy kegyelmedet mint pápista kémét szolgáljával együtt megöljük.

- Á, Jean Vigier! - mondtam. - Nem vagyok sem kém, sem pápista. Hanem egy hugenotta báró édesgyermek! És hugenotta! Bebizonyítsam? Íme Chambrun úr levele Bouillargues kapitányhoz - és elővontam ujjasomból a levelet. - Az van benne, hogy én valóban a megreformált egyház híve vagyok, mondjon bármit is Pavée, s Bouillargues kapitány hagyja meg a kapuőrségnek, hogy a városból kibocsássonak.

- Nem tudok olvasni - Jean Vigier ellökte a levelet.

- Ki tud olvasni közületek, cimborák? - kérdeztem.

De egyikük sem ismerte a betűket, s a képükről ítélve nem vették jó néven tőlem, hogy ezt nyíltan meg kellett vallaniok.

- Eh - vontam vállat. - Mit számít a levél? A fő az, hogy jó hugenotta vagyok, s ezt a vak is láthatja. Ha úgy kívánjátok, eléneklem nektek Dávid összes zsoltárát, eleitől végig, egyet sem hagyva ki, s szolgálom úgyszintén! És felsorolom bármikor a pápista eretnokségeket - gomboltam be fűgén ujjasomat nyakig, mivel a medália lánc valósággal égette a nyakamat -, az elsőtől az utolsóig, mint akármelyik prédikátor. Tudjátok, mi az igazság? Francois Pavée azért szánt halálra, mert prédáláson kaptam Montcalm úr házában, hol mesés zsákmányt szedett össze, mialatt ti, cimborák, itt verejtékeztek az utcán vértben-sisakban. Miért nem ölt meg saját kezűleg Pavée, ha kémnek vélt? Megmondom én nektek, miért. Mert apám hatalmas hugenotta báró Périgord-ban, amellet nagy kapitány, ki vitézül harcolt Ceresolénál és Calais-nál. Pavée attól fél: ha maga öl meg, apám bosszút áll rajta. Azért háritotta rátok e csúf munkát, cimborák, hogy apám őhelyette titeket juttasson majd bitóra!

Beszédem nem tett rájuk olyan hatást, aminőre számítottam. Tapasztalhattam: legalább oly nehéz bármit beleverni a fejükbe, mint onnan kiverni, ami egyszer ott gyökeret vert. Ám ha szavaim lepattantak is kemény koponyájukról, én magam meglehetősen megnyertem a tetszésüket.

- Igaz, ami igaz, az úrnak jó arca van - vélte egyikük.

- És igen fiatalka - így a másik. - Amilyen jó kiállítású, nagy kár lenne érte.

- És nem úgy fest, mint holmi kém - vélte egy kis tar fejű kövér.

- Kérdés! - vetette ellene egy hosszú, sovány, sárga képű fickó. - Az úrnak nincs gonosz képe, de nem idevaló. Mit keres Nimes-ben?

- Micsoda? - hültem el. - Hát mindenki kém, ki eljő megnézni e szép várost?

- Akárhogy s mint, megkaptuk a parancsot - emelte rám nyájas, ostoba tekintetét Jean Vigier.

- S engedelmével a parancs úgy szól: öljük meg az urat.

- Jean Vigier, ki parancsol neked? - kérdeztem. - Francois Pavée avagy Bouillargues kapitány?

- A kapitány.

- No és mit mond majd ő, ha elviszed neki a nálam lelt leveleket, miután megöltél?

- Ez megfontolandó - szólt Jean Vigier. És sisakját feltolva megvakarta a fejét.

- Úgy vélem - mondta a hosszú sovány -, ne alkudozzunk annyit, hanem lássuk el az úr baját. Ne feledjétek: nem idevalósi. No meg a nap is igen melegen süt, ilyen forróságban nem diszputálhatunk tovább a napon. Pocsékká izzadom a vértemet. Fejezzük be.

- Mi a hőséget illeti, cimborák - szóltam gyorsan -, igazad van. Menjünk el a Kagyló fogadóba, s ott folytassuk vitánkat egy-két flaska jó bor mellett. Meghívlak mindannyiótokat Nimes kedvéért no meg az életem szerelméért.

A javaslatot kedvezően fogadták, csak Jean Vigier vonta fel a szemöldökét:

- Csakhogy ma tilos fogadóba menni.
- De nem tilos engem oda kísérni, ha egyszer ott lakom - vágtam rá gyorsan: - Addig elvégre nem hagyhattok el jó lelkiismerettel, míg nem döntöttetek sorsom felől.
- Ez megfontolandó - bólintott Jean Vigier. De lerítt róla: még tétovázik.
- Előbb menjünk és igyunk - javasolta a hosszú sovány. - Másodjára majd elintézzük az urat is.

Ebben mind megegyeztek; s elindultunk a Kagyló fogadóba, én és hóhéraim. Bőségesen verejtek, ők vértjükben, én ujjasomban, lévén kutya meleg, noha jócskán elmúlt már dél.

A hátsó ajtón át menjünk be a fogadóba, javasoltam, hogy meg ne lássanak. De hiába kiáltoztunk, dörömböltünk, senki nem nyitott ajtót. Akkor megparancsoltam Miroulnak, másszon fel a falon a második emeletre, a kis ablakig, melyen át kijött. S ő úgy is tett. Veszedelemes vendégeim tárt szájjal figyelték fürgeségét. Szakasztott úgy haladt fölfelé, mint légy a falon, s mi több, nesztelen.

- Hitemre, ha neki lennék, orzónak állanék - mondta a hosszú sovány. - Könnyebben megkeresném a kenyeremet, mint így, vargaként.

Mivel attól tartottam, még mást találnak gondolni, ha nem foglalkoztatom agyukat, elmeséltem nekik, mint mászta meg Miroul éjnek évadján Mespech falait, s ők izgatottan figyeltek, mindaddig, míg a fogadós né kaput nem nyitott. Az asszonyka éppen nem látszott ijedni, sőt igen fenn hordta az orrát, hangja parancsoló volt, tekintete magabiztos, mint azé a fehércecselédé, ki megszokta, hogy saját fedele alatt feketessen a férfiak kötekedő kedvére. Mihelyt megszólalt, tudtam: Miroul elmondta neki, mi nagy veszélyben forgunk, mert a lehető legeszesebben s a legjobb végüknél fogta meg embereinket.

- Emberek, isten hozta valamennyiöket - mondta -, ha csakugyan e hugenotta nemesúr vendégei, mert pápistákat parancs szerint nem szolgálhatok ki, ámbár magam is az vagyok.

- Sebaj - legyintett Jean Vigier. - Nőkhöz nem nyúlunk.

- S azt ugyan jól teszitek - vágta rá az asszonyka. - Ki sütné meg különben a pecsenyéteket? Hanem a puska kanócat oltsátok el, emberek, mielőtt belépnétek. S esdve kérek, vessétek le vértjeiteket, páncélingeiteket, sisakjaitokat, s szépen rakjátok mindet halomba, hogy össze ne karcoljátok a nagy asztalt. Hozok hús bort s kupákat.

Hóhéraim ellenkezés nélkül engedelmeskedtek parancsainak, mintha itt a házban a fogadós né lett volna kapitányuk. Asztalhoz ültek és ittak. Két-három kupa bor után a hosszú sovány megint azt javasolta, fejezzék be s végezzenek ki a kis utcában, a fogadó mögött, hanem a fogadós né mindjárt közbevágott, kijelentette: nem mehetnek el evés nélkül. S a szolgálók tüstént felszolgáltak egy egész sonkát meg bigorre-i kolbászt, hideg pecsenyét mustárral, hegyi pisztrángot és bort - s a borokat titokban csúnyán megkeverték. Míg embereim ittak s jó étvágygal falták a húsokat, meghagytam Miroulnak, hozza elő lantját, majd arra kértem őket, ki-ki citálja egy neki tetsző zsoltár kezdő sorát, s én elénekeltam a kérdéses zsoltárt, Miroul pedig kísért. E mutatvány azonban kárba veszett, mint az alább következőkből kitetszik.

- Nos, mint vélekedtek, cimboráim? - kérdeztem, amikor az utolsó zsoltárt is elénekeltam. - Pápista vagyok avagy hugenotta?

- Igaz, ez jó és szép volt, kegyelmed hibátlanul fűjja zsoltárainkat - vélte Jean Vigier. - Hanem Francois Pavée jó előre figyelmeztetett: az úr ügyesen mímeli a hugenottát! S közben egy arany Mária-medáliát hord a nyakában. Avagy tagadja?

- Nem.

- Tehát bálványimádó.

Erre valamennyien oly iszonyattal meredtek rám, mintha legalábbis azon értek volna tetten, hogy az aranyborjút imádom térden állva. Ajjaj, gondoltam, s kiverte hátamat a verejték, mert azt hittem: most igazán végem. Mihelyt vallásról van szó, merő erőszak s terror a világ. A bálványimadás fanatikus. De az az ellenkezője is, s nem kevésbé. Montluc lefejeztetett egy embert, ki összetört egy feszületet. S ezek itt mindjárt felkoncolnak, mert medáliát hordok.

- Cimborák - mondtam -, édesanyám, ki pápista volt, hagyta rám e medáliát halálos ágyán, s megparancsolta: soha meg ne váljak tőle. Nagyon szerettem elhunyt édesanyámat, azért viselem a medáliát, nem Máriát imádom. S én is csak úgy fohászkodom Istenhez, mint ti, közvetlenül, nem kérem sem Mária, sem a szentek közbenjárását.

- Hát a nyelvét jól felvágták, annyi szent! - mondta Jean Vigier. - S igen ügyesen fűzi a szót. De vajon igaz-e, amit mond? Ki tudja? - tette hozzá, akkorát böffentve, hogy a szele mind kivitte volna a kémény kormát.

- Az úr nem idevalósi - vélte kissé kásás hangon a hosszú sovány, kinek immár ugyancsak fejébe szállt a bor. - Halljátok, cimborák: Montpellier-ből jött. S ki ne tudná: messziről jött ember azt hazudik, amit akar.

- De én nem hazudok! - kiáltottam kétségbeesve. - Chambrun úr megírta fehéren feketével Bouillargues kapitányhoz címzett levelében, hogy jó, igaz és hű hugenotta vagyok! Azért akartok megölni, mert nem tudtok olvasni? És először is: miért nem tudtok? Én eleddig mindig azt hallottam, azok a kézművesek és szántóvetők, kik a megreformált valláshoz csatlakoznak, nyomban megtanulják a betűvetést, hogy Szent Bibliánkat olvashassák.

E szemrehányásra mind kupájába meredt s orrát belelógatta. Úgy tetszett, igen-igen restelkednek. Végre egy kis pocakos, kinek utolsó szálig elhullott a haja, azt felelte rá reszkető hangon, könnyes szemmel - és hiszem, nemcsak a bortól érzékenyült el:

- Uram, mi csak nemrég tértünk át az igaz vallásra, s ámbár mondták nekünk eleget: tanuljunk meg olvasni a Szentírás kedvéért, öt szájat kell jóllakatnom csekély béremből, tizenöt órát töltök a szövőszék mellett, s hiába igyekszem, nincs lelkerőm esténként még a fejemet is megdolgoztatni. Így aztán nemigen jutok előbbre az olvasás tudományában.

- Ha jól értem, a jelenlevők közül senki sem tud olvasni. Akkor küldjete el valakit Chambrun úrért! Ő majd megmondja, hogy s mint állok vallás dolgában.

- Hitemre, ez jó gondolat! - szólt a kis pocakos.

És feltápáskodott, de mindjárt vissza is zökkent zsámolyára. Kiment alóla a lába.

- Eh, mit - szólt Jean Vigier orrát kupájába lógatva. - Itt árulás lappang. Ettől nem és nem tágitok. Az úr bálványképet hord a nyakában.

S újfent nagyot böfögött.

- Nem rossz ez a borocska - vélte a hosszú sovány. - Hanem akármi kellemes is vele eltölteni, mert nagy odakint a hőség, én azért nem feledem a parancsot. Uram, ne nagyon reménykedjék! Még egy perc, s végzünk az úrral.

- Micsoda? - ütötte fel fejét a kis pocakos. - El sem küldünk Chambrun úrért s úgy?

De hiába próbált ismét talpra állni, visszaesett.

- Ej, mit számít, meghallgatjuk-e Chambrun urat avagy sem, s hogy az úr pápista-e avagy hugenotta! - mondta a mellette ülő magas, barna férfiú. - Öljük meg! S majd az Úr igazságot tesz. Miroul, el akarok dalolni egy nótát a takácmesterségről, mivel magam is az vagyok, miként ez a kis pocakos is itt mellettem. Tudsz-e lanton kísérni?

- Az attól függ! - felelte Miroul. - Megölsz-e engem is gazdámval együtt?

- De meg ám.

- Bálványképpel vagy anélkül?

- Azzal vagy nélküle.

- Akkor a te embered vagytok. Énekelj, takács! - Miroul sokatmondó pillantást vetett rám. Én mellé telepedtem, a terem ajtaja közelébe, s kissé megnyugodtam, látva, hogy kardom, szablyám övemen függ hüvelyében, Miroulé nemkülönben. Kivégzőinknek nem jutott eszükbe lefegyverezni, talán mert a kelleténél jobban bíztak számbeli fölényükben. Holott ha harcra került volna a sor, többet is megsebesíthettem s megölhettem volna közülük Miroullal. De nem kívántam e derék emberek vérént ontani, ha mégoly helytelenül fogták is föl vallásunk tanítását.

A takács elénekelt nótáját, melyben nemcsak szövésről esett szó, s melytől fülig pirultak volna a szolgálók, ha nem szokták volna meg rég az efféle részeg danákat. A takács után egy gyapjúkártoló adta elő a maga nótáját, utána egy varga, majd egy selyemszövő. A nóták visszatérő soraiiban ki-ki égis dicsérte s a többi fölé helyezte a maga mesterségét, minduntalan sikamlós célzásokat ejtve. A gyapjúkártoló nótájában példának okáért egy leánykáról esett szó, ki arra kéri kedvesét, jó fonalat készítsen neki, s vastagítsa meg orsáját.

- Kutyateremtette! - szólt a hosszú sovány, ki mesterségére nézve varga volt, de nem akarta céhe nótáját előadni. - Úgy vélem, nagy bűn disznóságokat énekelni, vidáman iszogatni s a bendőnket megtömní, holott még azt sem sikerült kiderítenünk, hol rejtőzik az a szarházi püspök! (Mire a

fogadósne hegyezni kezdte a fülét.) Testvéreim - csapott nagyot az asztalra s szemét dühödten forgatta üregében -, igen rosszul teljesítjük mi Isten iránti kötelességünket!

Mindjárt rosszat sejtettem e szavak hallatán: „Isten iránti kötelesség”, mivel azt az emberek, ha pápisták, ha hugenották, rendesen vajmi hamisan fogják fel.

- Testvéreim - vágott másodszor is öklével az asztalra a varga -, öljük meg az urat! Eleget késlekedtünk.

- Igazsága van - helyeselt Jean Vigier. - Árulás lappang e dologban. Az úr bálványképet hord a nyakában.

- Tehát öljük meg - húzta ki kardját hüvelyéből a varga. De nem állt föl.

- Micsoda? - pattant elé a fogadósne, mint egy fúria, annyira sem ijedezve a kardtól, mintha kanalat látott volna a varga kezében. - Micsoda? - méltatlankodott nagy hangon. - Idebent megölni? Hát ezt nevezik udvariasságnak vargáéknál, te varga? Vérrel mocskolnád be szépen felmosott kőpadlómat?

- Igaz - pillantott tétován, ködös szemmel kardjára a varga, mintha csodálkozna, hogy ott látja.

- Igaza van a fogadósneknak, varga - mondtam. - Menjünk ki mindhárman, ne bosszantsuk föl azzal, hogy bemocskoljuk padlóját.

- Hárman? - álmélkodott a varga.

- Nincs-e parancsod rá, hogy a szolgát is megöljed? - szólt nagy komolyan Miroul. - Bálványképestül vagy anélkül.

- De igen.

- Akkor menjünk - szóltam, úgy sejdítve, jó alkalom ez végét vetni e kutyakomédiának.

A varga fújtatva, nagy nehezen talpra állt.

- Igen kedves az úrtól, hogy nem ellenkezik, holott megölni visszük. Mi engem illet, nem vagyok kegyetlen. Gyorsan elintézem a dolgot.

Elbotorkált az ajtóig. Ott elesett volna, ha nem támogatjuk kétfelől. Társai közül néhányan kísérletet tettek a feltápáskodásra, lévén egy ember halála mindig vonzó spektakulum a többinek. Ám derék katonáink lába mintha ólomból lett volna, hasuk visszahúzta őket az asztalhoz, s mivel a szolgák éppen bort hoztak ismét, meggondolták magukat. Igaz, e derék embereknek ritkán volt módjuk ennyit enni-inni, rendesen csekély bérért robotoltak hajnaltól késő estig, s legfeljebb ünnepnapokon laktak jól.

Miroul segítségével kicipeltük a vargát, kétfelől belekarolva, arra a zárt kis udvarra, melyet konyha és kamra fogott közre. A konyhaajtóban ott szorongott s bámészkodott az egész kuktasereg, de a szakács parancsára némán és mozdulatlanul. A varga nem bírt továbbmenni, lába végképp cserbenhagyta. Hanem a kardját veszettül suhogtatta. Miroul attól félt, meg talál sebesíteni valakit, s szempillantás alatt kikapta a kezéből.

- Uram, hol a kardom? - kérdezte a varga bamba képpel, ujjait mozgatva.

- A kezedben - feleltem.

- Ahá. Látom már, de nem érzem súlyát.

- Mert a karod nehéz, kardod ellenben könnyű.

- Uram, miért hagyod magad oly jámborul megölni? - tudakolta a varga.

- S hát te miért akarsz megölni?

- Aj, uram, igen sajnálom! Mert magamban azt gondolom, kelmed talán nem is pápista.

- Akkor miért teszed?

- Mert az úr nem idevalósi. S ki bízhat meg manapság olyanban, aki nem Nimes-be való?

- Igazad van, varga. Tedd a dolgod! Ne késlekedj tovább, szúrj szíven.

Megragadtam öklét, jól mellbe vágtam magam vele, s azt kiáltottam:

- Jaj, nekem! Végem!

Majd nagy hirtelen a varga mögé léptem, s jelt adtam Miroulnak: játssza el ő is saját elhalálozását, amit csodaügyesen megcselekedett, s barna szeme vidáman szikrázott. Aztán szelíden hátba taszítottam a vargát, úgyhogy térdre esett. Elkezdte a követ tapogatni, mintha bennünket keresne, s igen megrökönyödötten kérdezgette:

- Megöltem őket vagy nem öltem meg?

A szakácshoz léptem - ahhoz, aki soha le nem vette sipkáját -, s mivel okom volt hinni, hogy szívesen segít nekünk, a fülébe súgtam:

- Barátom, locsold le egy tyúk vérével őt magát és kardját. Utána fojtsd bele maradék eszét egy pohár pálinkába. Hadd aludjék tíz órán át a hiszemben, hogy megölt bennünket. Te pedig, gyerek - fordultam egy kuktához -, itt van két sol, fogd s eredj, szerszámozd föl lovainkat és tartsd készen őket!

Óvakodtam a nagyterembe visszatérni, hol vitézeink mulatoztak, s immár mind egyszerre gajdolták mesterségük dalait, amiből igen borzalmas hangzavar támadt. Hanem elsurrantam az ajtó előtt - a fogadósne bezárta a kedvemért -, föl, a szobámba. Ott találtam Samsont nagy izgalomban, miután a fogadósnetől megtudta, miért e lakoma. Néhány szóval elbeszéltem a folytatást, s meghagytam neki is, Miroulnek is, vágják magukat teljes hadi készületbe, öltsenek sisakot, vértet.

- De hová menjünk? - kérdezte Samson. - A kapuk zárva vannak.

- Megkeressük Bouillargues kapitányt, s ha megtaláljuk, átadjuk neki leveleinket, Chambrunét is, Cossolat-ét is, és menlevelet kérünk tőle.

- Csakhogy igen kockázatos neked s Miroulnek Nimes utcáin mutatkozni, ha eme Pavée proskribált benneteket - vélte Samson.

- Igaz, de ládd-e, már besötétedett. A sisak elfödi arcunk felső részét, s úgy, amint vagyunk s amint ők is vannak, hadi öltözékben, nem ötlünk annyira szembe, mint ujjasban.

Kopogtak. Résnyire nyitottam az ajtót és láttam: a fogadósne áll kint. Mivel nem kívántam vele Samson jelenlétében tárgyalni, gyorsan betessékeltem Samson szobájába, s elreteszelttem az ajtót.

- Hallotta-e, uram, amit én? - kérdezte a fogadósne. - Nem találták meg a püspököt. Hát Montcalm úrral mi van?

- Elmenekült.

- Hála legyen neked, jóságos Szűzanyánk! De miért s hová siet, nemesúr? - tette hozzá nyájas mosollyal. - Immár nincs mitől tartania. Bevittük azt a nagy bolond vargát a terembe, ott elmondta a többinek, hogy mindkettejüket megölte, s a rá következő percben elnyomta a buzgóság. Most alszik, mint a bunda, képét karjára s karját az asztalra nyugtatva. Miért készül el, uram?

- Barátném - mosolyogtam rá -, nagyon sajnálom, hogy el kell válnunk. De elő kell kerítenem Bouillargues kapitányt, hogy menlevelet szerezzek tőle mindannyiunknak.

- Ráér, uram, nem elég sötét még az éjszaka.

- Nos, barátném, előbb beszéljünk kegyedről. Ki a juhot jól tartotta, annak kijár a gyapja. Mit gondolsz, öt arany elég lesz-e lakoma költségeire? Beéri ennyivel?

- Ó, uram! - nézett rám sokatmondóan. - Közöttünk ne essék szó pénzről!

Mindazonáltal az öt arany simán és zajtalan átkerült erszényemből az övébe, hiába tiltakozott, s magam is könnyen vettem a dolgot, mert sok bort kiontottam ugyan, de csak azért, hogy véretem ne ontsák. Hanem amikor ötödik aranyamat is eltette a fogadósne, megállt előttem, s csendesen, elkerekült szemmel bámult rám. Jól tudtam, mit akar, és én is azt akartam, mert nagy öröm érezni, hogy élünk, ha kis híján elpatkoltunk, s egyébként sem tudhattam, életben maradok-e az után, hogy e fogadó kapuján kilépek, tehát ki akartam használni a szélcsendet, s beférközni ama kisdéd paradicsomba, ha csak sóhajtsányi időre is. Ne vedd zokon, olvasóm! Ha bűn is ily gyarlónak lenni, nézd el! Oly édes élni! S nem volt-e csoda jó elevennek és duzzadónak érezni magam e derék fehérszemélyben, holott véremben, kihűlt tetemmel fekhethék most a kövezeten?

Tizennegyedik fejezet

Míg hóhéraim az asztalnál csevegtek, azt hallottam tőlük, este kilenc órakor a székesegyház terén gyülekeznek a felekezetünkbeliek. Úgy határoztam: mi is odamegyünk Samsonnal és Miroul-lal. Ha valahol fellelhetem Bouillargues kapitányt, gondoltam, hát ott biztosan. És úgy véltem, bátran elvegyülhetek a fegyveres sokaságban sisakosan s az éj leple alatt, senki föl nem ismer. S csakugyan, a téren lépten-nyomon más vidékről való hugenottákba ütköztünk. Nagy sietve érkeztek ide, mihelyt hírért vették a város elfoglalásának a mieink által, s mind más és másfajta oc nyelvet beszéltek. Annak ellenben nyomát sem láttam, hogy megvetnék őket avagy gyanakodnának rájuk, mint az én vargám, mert nem idevalósiak. Épp ellenkezőleg.

Nagy volt az öröm e sokaságban. Ezen az éjszakán végre elégtételt készültek venni a kegyetlen üldöztetésért, melyben I. Ferenc óta részük volt. És ámbátor teli torokból kiáltozták: „Halál a pápistákra! Új világ!” eszükbe sem jutott a várost előzőlni, a házak kapuját betörni s a katolikusokat mind leöldösni, a nőket, leányokat, kisgyermeket sem kivéve, mint azt öt évvel később a pápisták cselekedték, fájdalom, a mieinkkel Szent Bertalan gyászos éjszakáján.

Jó óra hosszát ácsorogtunk már a nép között, de senkit sem mertünk megszólítani. Végre kiszemeltem egy jó arcú férfit, ki beszéde után ítélve boldog-boldogtalant ismert, s odaküldtem hozzá Samsont. Őt egyáltalán nem ismerték Nimes-ben, hisz dél óta az orrát sem dugta ki a Kagyló fogadóból.

- Szép uraság - meresztette tágra a szemét az az ember, amint Samsont megpillantotta, mint-ha Szent Mihály arkangyalt magát látta volna leszállni egy pápista üvegablakról szépsége s dicsősége teljében -, ha Bouillargues kapitánnyal van elintéznivalója, nem kell egyebet tennie, csak követnie Pierre Cellierier csapatát.

- Pierre Cellierier is kapitány?

- Nem az, hanem aranyműves, s igen gazdag, mindazonáltal szigorú és hajthatatlan hugenotta.

Megrántottam Samson ruhaujját, nehogy többet mondjon a kelleténél, s haladéktalanul csatlakoztunk a csapathoz, mely legalább harminc embert számlált, s akkor indult éppen útnak, aránylag szép rendben. Miroul, Samson meg én egy újabb sort alkottunk leghátul, amin senki meg nem ütközött. Időközben egészen besötétedett. A csapat útját három-négy fáklyahordó világította be, de ők az oszlop elején haladtak. A menet vége homályba veszett.

Megérkeztünk a városházára. Azt hittem, a katonák kint maradnak, de Pierre Cellierier rájuk parancsolt: kövessék. Pár lépcsőt mentünk lefelé, s akkor egy ajtó elé jutott a csapat, melyet a mieink erősen őriztek. Láttunkra kinyitották, s mi bejutottunk abba a terembe, ahol a pápista foglyok raboskodtak. Alacsony és igen nedves hely volt, rosszul kikövezve, középütt lefolyó a kiömlő vérnek, nagy kőasztal és vasráccsal elzárt kicsiny szellőzőnyílások. Bizonyára ezért szemelték ki börtönnek s zárták ide a jelen levő mintegy száz személyt. Főleg papok és különféle rendekből való szerzetesek voltak ott, de polgárok és kézművesek is. Egyiküket felismertem: az a Doladille volt, kit Jean Vigier megsebesített.

Minthogy a szerencsétlenek addig sötétben várakoztak, elvakultan s riadtan hőköltek hátra, amint a fáklyákat s fegyvereket megpillantották. Voltak, akik pislogtak, mint bagoly a napon, mások a szemük elé kapták kezüket, de mind egyaránt oly messzire húzódott el tőlük, amennyire csak lehetett. Talán azt gondolták, ott helyben leöldössük őket, mint nagybőjtör a bárányokat. És az igazat szólva én is ettől tartottam, látva, milyen vad arccal méregetik őket Pierre Cellierier és a mieink. Szemükből csak úgy sütött az üldöztetések katlanában ezerszer felforrrt s újra forralt gyűlölet és bosszúvágy.

Pierre Cellierier a terem szabadon maradt közepére állt, odaszólt egy fáklyavivőnek: világítson neki, elővont ujjasából egy lajstromot, s neveket kezdett hangosan felolvasni.

Cellierier inkább kis növésű, de roppant széles vállú, zömök férfi volt. Oldalról ráesett a fáklya fénye, s úgy láttam: vonásai igen durvák, közönségesek. Arcát mély ráncok barázdálták. Hangja és képe egyaránt inkább vasművesnek mutatta, semmint aranyművesnek, s inkább helyén valónak e vágóhídon, mint finom ékszerek közt.

Elsőül Gui Rochette-et, az első konzult szólította, kinek édesanyját, ha még emlékszünk, Possaque a jelenlétünkben faggatta igen nyersen. Gui Rochette nagyon szép és jól öltözött férfi volt. Noha tudta, mi vár rá, bátran és méltóságteljesen lépett elő. Arcizma sem rándult és meg sem mukkant, amikor két katona keményen megmarkolta jobb és bal karját. Hanem amint őtána „Robert Grégoire fiskálist” szólította Cellierier, Nimes első konzulja összerendezte, az ötvös felé fordult - holott addig úgy tett, mintha nem látná -, és megszólította:

- Az Isten nevére kérem, uram, hagyja Grégoire-t! Ő nem tett semmit, azon kívül, hogy a fivérem.

- Elég, hogy a kegyelmed fivére - felelte ingerülten Cellierier. De tán maga is megütődött tulajdon szavai kegyetlen ostobaságán, azért hozzátette: - Az urak egyébként is így határoztak. - És megismételte: - Robert Grégoire fiskális.

A kérdéses személy előlépett. Igen fiatal volt és nagyon félt. Őt is két katona ragadta meg, de sokkal finomabban, mintha lelkük mélyén megütköztek volna rajta, hogy e szegényt is késeik prédájául szánták.

Harmadjára egy szerzetest szólított Pierre Cellerier, teljes nevén, mint Grégoire-t, sőt titulusait is elősorolta, de mintegy gúnyképpen.

- Jean Quatrebar, az Ágoston-rend perjele s a székesegyház állandó prédikátora.

E szót, „predikátor”, nagy és bosszuló hangsúllyal mondta, a katonák pedig átkozták Quatrebart, amint meglátták, és én azt gondoltam, a perjel bizonyára nemegyszer szánta székesegyházbeli prédikációiban poklok tüzére s ami annál is rosszabb, e világi máglyára hugenotta testvéreinket. Quatrebar termete, ereje, négyszögletes álla egyaránt jól illett nevéhez.⁹³ Kihívó, hetyke bátorsággal lépett a katonák elé, égő szemmel, homlokát büszkén felszegve s a maga hatlábnyi magasságából tekintve alá Cellerier-re, azt mondta érces hangon:

- Köszönöm, hogy vértanúhalállal ajándékoz meg!

A katonák felmordultak, Cellerier azonban csendet parancsolt. A perjelt válaszra sem méltatva listájába mélyedt s folytatta a névsorolvasást:

- Nicolas Sausset, a jakobiták perjele.

Sausset kicsiny, törékeny, hajlott hátú, kopasz emberke volt. Keze szüntelenül remegett magas kora vagy a lelkét mardosó félelem miatt. De ha első pillantásra ártalmatlannak tetszett is, e külső mögött mégis gonoszság lakozhatott, mert a mieink éppúgy átkozták, mint Quatrebart, s nem bántak vele sem szelídebben.

Cellerier folytatta:

- Étienne Mazoyer, a székesegyház kanonokja.

Most nem átkozódtak, hanem nevettek a katonák, amiből arra következtettem, hogy a szerencsétlen kanonok inkább tisztségének köszönheti elítéltetését, semmint tetteinek. Egyébiránt hihetetlenül vén volt, szórakozott és bamba, mindene reszketett az aggságtól, járni is alig bírt, s amikor előlépett, azt kérdezte Cellerier-től, jeléül, hogy egyáltalán nem érti, mi történik vele:

- Szabadon bocsátanak?

- Hát bizonyos értelemben igen... - felelte Cellerier.

És ámbár ez a tréfa, akármilyen kegyetlen volt is, talán inkább helyénvaló volt itt, mint az igazság, mindössze két-három katona nevetett rajta, a többi inkább bosszankodott miatta. Mazoyer most sem értett többet az egészből, mint az imént, s fejét rezegtetve tétován újra megkérdezte:

- Hová visz, uram?

- A püspökségre - felelte Cellerier mosolyogva, s én e mosolyt roppantul visszatetszőnek láttam. - Ott jobb helyen lesz. No de elég a beszédből. Induljunk!

- Hát mi? - kérdezte valaki aggodalomtól elszorult torokkal az ott maradó pápisták közül. - Velünk mi lesz, uram? Legközelebb minket szólít? Mindannyian meghalunk?

Cellerier úgy megharagudott, hogy azt hittem, válaszra sem méltatja majd a kérdezőt. De rövid habozás után tisztessége győzött kegyetlenségén, s azt felelte a maga nyers modorában:

- Nem tudom. Az urak még nem döntöttek.

- S kegyelmed mit gondol, szomszéd? Mit fognak határozni? - kiáltotta egy másik hang.

Cellerier zavarba esett. Feszengett s pislogott, mint aki jól ismeri e hangot, hisz sokszor halotta. Némán sarkon fordult, elindult kifelé, s mintegy lopva, a válla fölött szólt azután vissza, restelve, hogy ennyi irgalmat is tanúsít a pápisták irányában:

- Úgy vélem, nem fognak mind meghalni.

Kegyetlen mondat volt, ámbár ezúttal szándéktalanul az. Nem hárította el a kétséget, csak odább tolt.

Úgy intéztem, hogy utolsónak lépjek ki a teremből Samsonnal és Miroullal, nehogy a fátylak fénye ránk essék. De nem forogtunk oly veszélyben, hogy valaki közelebről találna szemügyre venni. A katonák se láttak, se hallottak, csak a foglyokat figyelték. Azok bátran viselkedtek, az egy Nicolas Sausset-t kivéve, mindazonáltal kint az utcán olykor kétségbeesett pillantásokat vetettek a házakra, mintha onnan remélnének segítséget. Vesztükre halott volt a város, egy szál gyertya nem sok, annyi sem égett sehol az ablakban. Az ablaktáblákat betették, a kapukat beretesztették. Az

⁹³ A név jelentése: négy gerenda.

urak megtiltották a pápistáknak, hogy az éjszaka folyamán házukból kilépjenek. Az utca a hugenottáké volt, csakis az övék.

A foglyokat közrefogva haladtunk. Quatrebar türelemre intette társait érces hangján, melyet igen szépen verhettek vissza a székesegyház csúcsívei, s lépten-nyomon felujjongott:

- Fivéreim! Hőn szeretett fivéreim! Látom a mennyország sarkig tárt kapuját. Reánk vár!

Végül a katonák megsokallták, morogtak, s egyikük méltatlankodva felkiáltott:

- Inkább a pokol vár rád, bálványimádó!

- Csendet! - fordult hátra Cellerier. - Hallgass a sorban! S te, prédikátor, fogd halkabbra utolsó prédikációd!

- Miért engedelmeskedjek neked, eretnek? - kiáltotta fejét büszkén fölszegve Quatrebar. - Csak egy halált küldhetsz rám!

- De az az egy igazi lesz! - vágta rá Cellerier.

S a katonákat hangos hahotára fakasztotta a tréfa.

Csakugyan a püspökségre igyekeztünk, mint Cellerier szegény Mazoyer kanonoknak mondta. A kanonok nem bírt velünk lépést tartani, úgyhogy a katonák felváltva vitték. Illetve nem is a püspökségre tartottunk, hanem inkább a palota zárt udvarára, mely tágas volt s szépen kikövezett. Egyik szegletében igen szép és nagy kút volt, díszes, kovácsolt vasművel a tetején. Az udvar végében harangláb emelkedett négy félköríves nyílással. Az udvart körülzáró falakat három oldalról gyilokleső koronázta, hová lépcső vitt fel. A lépcsőkön, a gyiloklesőn s a harangtorony nyílásain katonák sorakoztak fáklyával, s mivel a lángokat éji szél lobogtatta, úgy tetszett, reng a kövezet. Akadt egy árnyékos sarok a fal egy kiszögellése alatt, oda álltam be gyorsan Samsonnal és Miroullal, nehogy felfedezzenek és vallatóra fogjanak, mielőtt Bouillargues kapitány előkerülne. Hanem órá-óra-kig kellett várnunk, s azalatt moccanni sem mertünk.

Hátamon patakokban csordogált a verejték, s a szívem úgy vert, mintha én magam néznék farkasszemet a halállal. Ez az iszonyat annyira új volt nekem, hogy mindennek ellenére reménykedtem; nem bírtam elhinni, még kevésbé elképzelni, hogy ez az udvar, melynek monumentális szépsége úgy megkapott, s amelyet a lobogó fáklyák ünnepi fénybe vontak, rémületes mészárlás színtere lehet. Pedig hát mi másért szemelték volna ki a pápisták e főhelyét, ha nem azért, hogy megtudja mindenki: a vakbuzgók itt leltek sírjukra.

A katonák - ha ugyan jogos őket így nevezni, hiszen kevés kivétellel kézművesek voltak, tisztjeik pedig hugenotta polgárok - nem vetették nyomban bele magukat a mészárlásba, minthogy mesterségük nem szoktatta őket vérontáshoz. Vagy talán világos parancsra vártak, az azonban sohasem hangzott el, legfeljebb csendesesen s célzásképpen. Cellerier maga is óvakodott bármit elrendelni, hanem miután betelerelte foglyait a püspökség udvarára, rögtön visszafordult csapata felével s indult a városházára újabb proskribáltakért, rábízva a másik félre, hogy azt tegyen az ott lévő szerencsétlenekkel, amit óhajt. És fogadok, sokáig haboztak volna még vérbe mártani kezüket a katonák, kik egy-két kivétellel éppen nem örültek e csúf munkának, ha Quatrebar prédikátor nem törekszik oly kihívóan a vértanúságra. Jól kihúzta öles termetét, büszkén fölszegte fejét, s székesegyházat betöltő hangján bömbölve és igen orcátlanul kért engedélyt rá, hogy hangosan imádkozhasson. A katonák megharagudtak, s azt felelték: imádkozhat, de csak a Miatyánkot, semmi mást. Mire Quatrebar imára kulcsolta kezét s rákezdett az Üdvözlégyre, olyan hangon, mintha csatadalt fújna. Nagy kiáltozás, hurrogás, zúgolódás támadt körös-körül. Ráparancsoltak: hagyja abba. Ő makacsul folytatta, addig-addig, míg a mieink magukon kívül rá nem rohantak s le nem döfték. Több mint száz döfés érte, s megölői közül többen is azt rivallták, amikor lesújtottak rá:

- Pokolra veled, nyomorult bálványimádó!

Nicolas Sausset térdre roskadt, s egész testében remegve kegyelemért könyörgött. Nem imádja többé Szűz Máriát, kiáltotta, belátta tévedését, át akar térni. Gyávasága azonban még jobban felbőszítette a katonákat, mint az imént Quatrebar bátorsága. Nyomban lemészárolták, s közben leköpdösték és gyalázták, inkább még, mint a prédikátort.

Szegény Mazoyer kanonok, ki magára hagyottan leült az udvar közepén a kőre, mivel a lába nem bírta el, tágra meresztette szemét, úgy bámulta mindezt, s mekegő hangon tudakolta:

- Mi ez? De mi ez?

Őt mintegy mellékesen ölték meg a mieink. Aztán nagy kiáltozással rárontottak Gui Rochette-re, a gyűlölt első konzulra. Nem bánhattak könnyen el vele. A konzul karjával elhárította a döfő-

seket, s egyre csak azt kiáltozta: kíméljék legalább öccse fiatal életét. Ellenállása azonban igen felmérgezte a katonákat, s mihelyt Rochette-et leterítették, gyűlöletük Robert Grégoire-ra zúdult. Dűhtől tájékozva gyilkolták le, holott alig egy perccel korábban még csodálkoztak rajta, hogy a fiskális is itt van, mint ezt magam hallottam.

Eddigre belemelegedtek az öldöklésbe, s mihelyt Cellerier megjött a foglyokkal, nekik estek és habozás nélkül valamennyit lemészárolták. Sőt türelmetlenül várták az újabb áldozatokat, és hangozatosan méltatlankodtak, amiért késlekednek. Addig is nekiálltak levetkeztetni a megölteket, letépték ujjukról a gyűrűket, kiforgatták zsebeiket, s igen fájlalták, hogy ezt előttük már megcselekedték a foglyok kísérői. Mihelyt belejöttek a fosztogatásba, megváltozott a kedvük, s egy-két katonát kivéve, ki óvakodott áldozata holmijához nyúlni, a nyereségvágy ugyancsak megnövelte gyilkos buzgalmukat.

Amikor a megölteket már mind pőrére vetkeztették, egy katona végigvonszolta Nicolas Sasusset véres tetemét az udvaron. Mit akar vajon azzal a tetemmel, gondoltam? Fellódította a kút kávjára - mely, mint mondtam, igen széles volt - s onnan a kútba taszította. Példáját nyomban követték mások is, s mindazon szerencsétlenek tetemei, akiket ezen az éjszakán ezen az udvaron megöltek, odakerültek a kútba: mintha szántszándékkal ihatatlanná akarták volna tenni a kút ily célra való felhasználásával a mélyén fakadó tiszta forrásvizet. Később azt hallottam, a kutat színültig megtöltötték a beledobált tetemek, s az urak másnap elrendelték: hányjanak a tetejébe földet és temessék be.

El nem mondhatom, mit éreztem e szörnyű látványra. Jéggé dermedt bennem a lélek, mégis előntött a forró verejték. Iszonyatunkat még növelte, hogy a kútból, melyhez igen közel esett az a homályos zug, hol a falhoz lapulva rejteztünk, gyenge, elhaló nyögdécselés hallatszott. Azt kellett gondolnunk, hogy az áldozatok némelyikét nem ölték meg egészen, s most a vízben s a tetemek förtelmes káoszában haldokolnak végeérhetetlen. Kihajoltam a káva fölé részvéttől hajtva s abban a reményben, hogy valakin segíthetek. Ez nagy könnyelműség volt részemről, mivel a fáklyák így éppen arcomba világítottak - azonban egyebet nem láttam, csak kuszán kavargó testek masszáját a vértől vöröslő vízben. Miroul nyomban visszarántott. A homályba megtérve átöleltem Samson öcsém vállát, és csak akkor láttam: csendesen sírdogál, arcát kezébe temetve. Haj, be szívesen sírtam volna én is! Szégyen és részvét marcangolta bensőmet. Miroul, kinek arcán ugyancsak könnyek patakozottak, jó erősen megmarkolta jobb karomat. Gondolom; attól félt, eszemet találok veszteni, s gyilkosok és áldozatok közé vetem magam - és csakugyan nagy kedvet éreztem rá.

Minél előbbre haladt az éjszaka, annál gépiesebbé vált az öldöklés, s annál fásultabbá a katonák. Az elítéltek legtöbbje beletörődött sorsába, s imádkozva várta a halált. Hanem egyikük, egy Jean-Pierre nevezetű, váratlanul megbokrosodott, s kiáltozni kezdett: ő csak muzsikusa volt a székesegyháznak, ő soha nem ártott a mieinknek sem szóval; sem tettel, ő nem szolgált rá a halálbüntetésre! A katonák igen jól mulattak, s kegyetlen tréfával torkolták le. Azért kell meghalnia, mondták, mert pápista volt a zenéje! Jean-Pierre futásnak eredt, hogy dühük elől megmenekedjék, s úgy rohant körbe a fal mentén, mint a bolond. A katonák utánaeredtek, s azt kiáltották: „Muzsikus létedre ugyancsak jól futsz!” Végül utolérték, nekiestek, s ahányszor lesújtott kardjuk, annyiszor elmondták: „Mint vélekedsz e kis nótáról?” Végre földre rogyott Jean-Pierre, felnyögött s azt kiáltotta: „Jaj nekem, meghalok! Nem bírom tovább!” Egy katona nevetve rávágta oc nyelven: „De a kútig még elmégy!” És valóban odáig hajtotta a muzsikust, és csak a kútnál adta meg neki a kegyelemdőfést.

Még ocsmányabbá tette a dolgot, legalább az én szememben, az, hogy gyilkosok és áldozatok igen jól ismerték egymást, hisz egy városban éltek, nemegyszer egymás szomszédaiként, s így a vakbuzgalomhoz és harácsvágyhoz régi sérelmek társultak, melyeket most nyílt alkalom megtorolni. Ez mutatkozott meg Doladille, a selyemszövő kivégzésekor, kinek karján Jean Vigier karddal sebet ejtett, s kit azonmód, véresen hurcoltak a püspökségre. Amint megpillantották, nagy ordítás, szitkozódás támadt, mivel ez a Doladille, úgy látszik; nagy szoknyavadász volt, s a mieink közül sokakat „felszarvazott”, hogy Jean Vigier-t idézzük: mi több, hódításaival mindenfelé elbűszkélkedett a városban, lévén természetből fogva nagy beszédű, s a tetejében azzal dicsekedett: van ám a nadrágjában valami, amivel szempillantás alatt áttéríti a nimes-i hugenották asszonyait. Őt nem gyorsan ölték meg, hanem sokáig kínozták szörnyű szavakkal és csonkítással is, mielőtt örökre megpihent volna a halálban.

Hanem Doladille után nyoma sem maradt többé az effajta félelmes vidámságnak. A kivégzők komoran s fásultan öltek, mondhatni gépiesen. Egyébiránt lassan világosodni kezdett az ég alja. Úgy tetszett, a katonák egyre lomhábban s kelletlenebbül végzik véres munkájukat, mintha megcsömörlöttek volna a vértől, minekutána torkig teleítették magukat vele. De meglehet, hogy csak a fáradtság tette vagy az öldöklés iszonyú értelmetlenségének tudata.

S akkor történt valami a pirkadatban, ami nagy hatással volt rám, s némiképp visszaadta bizalmamat az emberi természetben, melyet addig legrútabb alakjában szemléltem. Amint bekövetkezett, amit itt alább elbeszélék, úgy lélegeztem föl, mint aki tiszta levegőre jut. Meggyőződhettem róla, hogy az emberek között kevesebb a gonosz, mint a gondolatok közt, s a legesleggonoszabb gondolat talán az, hogy az igaz vagy annak vélt vallás szolgálatában minden eszköz egyformán jó. Mihelyt e balítélet, bajaink legfőbb forrása, visszaszorul, kisarjad a jóság vetése, mely ott lappang jóformán minden ember szívében, mint kovakőben a szikra; nem kell hozzá sok, s előtör.

Már előbb felfigyeltem egy húsz-egynéhány esztendő legényre a kivégzők között. Elég izmos volt, karcsú termetű, s amennyire a fáklyafényben megítélhettem, jó arcú. Úgy tetszett, kötelességtudásból s hajlama ellenére öl. Sosem szidalmazta áldozatait, nem is fosztotta ki őket, zsákmányrészét azoknak engedve át, akik ráéheztek. Nos, ez a legény hirtelen belefáradt az öldöklésbe, nekidőlt mellettünk a falnak, s véres kardját szorongatva nagyot sóhajtott:

- Hej, cimboráim! Csak ölünk és ölünk! Így szólnak-e szép evangéliumaink?

Erre végképp kifogyott belőlem az elővigyázat, s noha Miroul erősen szorította kezemet, nem álltam meg, ráfeleltem:

- Nem bizony!

A legény felém fordult, hogy jobban szemügyre vegyen, mintegy elcsodálkozva a válaszon, mely pedig nem érhetne váratlanul, hisz benne rejtett kérdésében.

- Hát ti nem öltetek? - kérdezte.

- Nem. Minket más ügy hozott ide. Bouillargues kapitányra várunk.

- Aj, uram, bizonyosra veheti: ide ő nem jó - vélte a legény. - Ravaszabb róka ő, hogysémmel szennyezze be mancsát. S hogy hol van most, megmondom, azaz inkább elvezetem oda kelmedet, mihelyt e csúf munkával végeztünk.

Szívességét előre is hálásan köszöntem. A legény sóhajtozott, sóhajtozott, aztán így folytatta:

- Anicet a nevem, huszonhárom esztendő vagyok, mesterségemre nézve takács. Én inkább robotoltam volna egész éjjel a szövőszéknél, hogysém ily sok felebarátomat legyilkoljam. Gui Rochette és Quatrebar hagyján, ők kénkövet s tüzet okádtak ránk. Hanem Robert Grégoire igen békés pápista volt. Meg kellett-e őt is ölnünk, csak mert Rochette fivére?

- Anicet - mondtam -, vajon Rochette-et s Quatrebart meg kellett-e ölni? Hát minden pápistát legyilkoljunk, ki máglyára szán bennünket?

- Nem tudom, uram. Uraink úgy mondták, vagy mi leszünk a pápisták örökösei itt Nimesben, vagy ők a mieink... Meg kell ölnünk őket, mielőtt ők ölnének meg minket.

- De nem szeretem e szót: „örökösök”! Pénz- és prédaszaga van!

- Igazsága van, uram, nagy igazsága. Látja e szégyentelen vetkeztetést, zsebkiforgatást? Ez Kálvin hite?

Alighogy ezt kimondta, két katona érkezett az udvarra. Egy suhancot hoztak fejénél s lábánál fogva, ki nem lehetett több húszesztendősnél. Bal combján mély seb tátongott. Tőlünk pár lépésre durván ledobták a kőre, úgyhogy felnyögött. A két katona ezzel mit sem törődve nekiállt ferelmesen szitkozódva a fiút levetkeztetni. Bizonyára úgy tapasztalták: könnyebb az élőt pörére vetkeztetni, mint a holtat. Mikor ujjasából forgatták ki a szerencsétlent, arccal felénk fordult, s a fáklyák éppen rávilágítottak.

- Szent Antal szakállára, ezt nem tűrhetem! - kiáltotta Anicet izgatottan. Előlépett véres kardját lóbálva, s ráförmedt a két katonára: - Megálljatok, cimborák! Ismerem e legényt. Pierre Journet a neve. Kis klerikus a püspökségen, még nem szentelték pappá, és soha nem vétett ellenünk!

- Az mit se tesz - felelte a kivégzők egyike -, a püspökkel s a püspök cselédeivel bujkált Sauvignargues tanácsos házában. Robert Aymée kopjával sebet ejtett combján, s meghagyta nekünk: hozzuk ide és öljük le a többivel együtt.

- Micsoda? hát már az a csirkefogó Aymée is parancsolgat nekünk? Ehhez csak az uraknak avagy Bouillargues kapitánynak van joga!

- Füttyölök rá, kinek van, kinek nincs joga - mondta a másik katona. - A fickó a mienk. Mi cipeltük ide. És enyém az ujjasa.

- A nadrágja meg az enyém! - így a másik.

- Hitemre! - szegezte nekik kardját Anicet. - Ez fosztogatás és rablás, nem hitbuzgalom! Cimborák, hagyjátok békén a legényt és ruháit, kíméljétek meg életét, mert ha nem, a tietekkel fizettek érte!

- De a nemjóját! - kiáltotta az egyik katona. - Mi ketten vagyunk, te meg egymagad! Szembeszállnál kettővel, cimbora?

Akkor erőnek erejével kitéptem magam Miroul kezéből, kardot rántottam s szempillantás alatt Anicet oldalán termettem.

- Hát ez ki? - kérdezte a katona.

- E vita eldőntője - feleltem.

S kardomat szabályára illesztve csuklóm egyetlen mozdulatával úgy kiütöttem a kezéből, hogy tíz lépésre elröpült, mi az igazat szólva nem volt nagy haditett. Igen rosszul illett kezébe az a kard.

Eztán a torkára illesztettem kardom hegyét.

- Íme a döntésem - mondtam. - Elviszitek Pierre Journet-t abba a házba, ahol Bouillargues kapitány tartózkodik, s majd ő ítél ügyében.

- Micsoda! Még mi cipeljük! - kiáltotta az a katona, ki Anicet-vel állt szemben. Az enyém néma volt, mint a kő.

- Majd én rábírlak - kiáltottam.

S bal kezemmel lekapva övemről a pisztolyt, rászégeztem. A katona nem alkudozott tovább. Visszadugta kardját hüvelyébe, s nekifohászkodott a tehernek, melynek hordása olyannyira ellenére volt, mióta nem remélhetett hasznot belőle.

A legfurcsább az volt, hogy e pörpatvart némán nézték végig, a püspökség udvarán öldöklők. A fáradságtól mintegy elbutulva figyelték s talán meg se értették, miről van szó. Mindenesetre nem léptek közbe. Úgy viselkedtek, mintha a dolog nem tartozna rájuk, mintha ők maguk is csak a szokás hatalmánál fogva ölnének, csak mert napnyugta óta rákaptak.

Bouillargues kapitányt saját házában leltük fel. Hadi öltözékben volt, de úgy láttam, nemigen hajlik rá, hogy kidugja az orrát barlangjából! Eszében sem volt a városházán avagy a püspökség udvarán mutatkozni; nagyon is jól tudta, mi zajlik ott, hisz ő rendelte el és az urak. A kapitány tagbaszakadt, súlyos, nagy termete medvére formázott, hanem a képe inkább rókára, mint Anicet mondta. Apró szeme ravaszul csillogott, orrcimpái mozgékonyak, szimatolók voltak, arra valók, hogy a csapdát kiszagolják, mielőtt egyet lépne. Azám! komám! Ez a ravaszdi őrizkedett nyíltan kifosztani egy tyúkólat avagy durván felprédálni egy elszökött pápista házat, mint Francois Pavée Montcalm úrét! De magától Étienne André úrnőtől tudom, hogy ő ezer szépen csengő aranyat számolt le titokban eme Bouillargues kezéhez (kinek mindene hamis volt, még a neve is, valójában Pierre Suau-nak hívták), hogy annak fejében megkímélje a hölgy férjének életét, kit az ő parancsára tartóztattak le. Jóval a Michelade után (azért nevezték így a nimes-i mészárlást, mivel Szent Mihály⁹⁴ éjszakáján esett meg) megtudtam: Bouillargues száz kézből vett át suttyomban váltságdíjat ezen az éjszakán, így kalmárkodott emberi életekkel, lévén egyaránt hatalma megkímélni s elemészteni őket, s így tollasodott meg jeltelen aranyakból, nem úgy, mint Francois Pavée és más elővigyázatlanok, olyan zsákmányból, melynek eredetére utóbb fény derülhet.

Magam akartam e barlangba behatolni, hol vérrel kereskedtek, tehát kint hagytam az utcán Pierre Journet-t, ki nyöszörgött, de eszén volt, Anicet és a katonák társaságában. Utóbbiak nem voltak immár oly nagyon hetykék, és kezdték erősen bánni, hogy ott vannak, ahol vannak. Miroul és Samson határozott parancsomra ott maradt a püspökség udvarán, hol később találkozunk kellett. Őket nem akartam belekeverni ebbe az ügybe, mivel nem tudhattam előre, hogyan végződik.

Bouillargues lakásán tartózkodott, hírvivőktől körülvéve, kiket percenként elszalajtott Nimes egyik vagy másik zugába. Négy-öt secretarius avagy majordomus őrizte ajtaját. Mind az ötük mar-

⁹⁴ Franciául Michel.

kát meg kellettennem, hogy a kapitányhoz eljussak. Kezdetben rideg tartózkodással fogadott, azon töprengve, ki lehetek, s olyan madár vagyok-e, kit jól megkopaszthat, mind feljebb s feljebb emelve a váltságdíjat, ha egy barátom kiváltása végett jönnek. Én nyugodt arccal álltam elé, nem hetykén s nem kihívóan, mindazonáltal oly ember módján, kit nem tanácsos lekezelni. Bemutatkoztam, megmondtam, honnan jövök, ki fia vagyok, s átadtam neki előbb Cossolat saját kezű levelét, majd miután azt elolvasta, Chambrun úrét. Fogadok, az első tett rá nagyobb hatást. Amint megtudta, hogy Cossolat és Joyeuse pártfogoltja vagyok (mert hiába volt pápista az utóbbi, Bouillargues óvakodott vele nyíltan ujjat húzni), egyszeriben más hangot ütött meg, más képet vágott, más szemmel nézett s másként viselkedett. Igen udvariasan megkért, foglaljak helyet, s megtudakolta, min különböztem össze Francois Pavée-val. Elbeszélésem ugyancsak kihozta sodrából a kapitányt. Tűrhetetlennek tartotta és saját jogai durva megsértésének, hogy eme Pavée az ő hozzájárulása nélkül elrendelte megöletésemet. Első indulatában levelet diktált Pavée-hoz egyik secretariusának, s nyomban elküldte neki. Eztán beírta nevemet s utána Samsonét és Miroulét is három kész menlevélre - halomban heverték ilyenek asztalán, gondolom, pénzért árusította őket a pápistáknak. Aláírta a menleveleket, s én mérhetetlen megkönnyebbüléssel süllyesztettem mindhármat ingem alá. Eztán szóltam a kis klerikusról, kit Anicet és én közös erővel ragadtunk ki a keselyűk karma közül, s arra kértem, fáradjon ki velem az utcára az ügyet eldönteni. Bouillargues vállat vont, így adva értésemre, mi jelentéktelen az ő szemében ez az ügy, s hogy csakis a kedvemért elegyedik bele, de felkelt s medve módján cammogva, mégis fürgén kijött velem a kapuhoz. Ám alighogy kinyitotta a kaput s megpillantotta a lépcsőn heverő, vérző klerikust, felhőrdült:

- Te vagy az, én Pierre-em? - kiáltotta. - Ki bánt így el veled? Nyomban megtorlom rajta! Ez a kettő volt az? - kérdezte a katonákra mutatva, és kardjáért nyúlt.

- Nem! - feleltem sietve. - Hanem Robert Aymée.

- Aymée! Avagy inkább a Désaimé!⁹⁵ - dühöngött Bouillargues. - Ezer ördög és pokol! Megölöm! Ki ne tudná Nimes-ben, hogy Pierre Journet tejtestvérem, s én mindenkinél jobban szeretem? Csirkefogók, vigyék be a szobámba, s helyezték gyengéden ágyamra! Te pedig eredj, hívd el Domanil kirurgust - fordult a majordomushoz, ki a lépcsőig kikísérte -, de röpjél ám, mint kilőtt golyó, az életedért futsz! Siorac úr - fordult hozzám, s akkor láttam: igazi könnyek áztatják arcát, de alig hittem szememnek -, örök és végtelen hálára kötelezett! - És forrón megszorította mindkét kezemet.

- Uram, Anicet volt az, ki a gyilkosságot meggátolta. Én csak segítettem neki.

- Anicet - kiáltotta Bouillargues, és a legényhez lépve istenesen megölelte. - Ha száz évig élek is, nem felejtlek!

S mivel észrevette, hogy Anicet szegényebb Jóbnál, egy aranyat akart a kezébe nyomni. Anicet azonban visszautasította a pénzt, s azt mondta, szíve sugallatára cselekedett. A két katona némán, lesütött szemmel s igen alázatosan bevitte és lerakta Bouillargues ágyára Pierre-t, oly gyengéd gonddal, amilyen durván fél órával korábban a kövezetre hajították a püspökség udvarán. Azután igyekeztek még kisebbre összehúzódkodni, s ugyancsak megkönnyebbültek, hogy velünk eljöhetnek, mert attól féltek, Bouillargues dühe, ki sírva-bömbölve átkozta Robert Aymée-t, ellenük talál fordulni. Miközben elköszöntem a kapitánytól, újabb ölelések után, nem győztem álmélkodni rajta, hogy e rókának mégiscsak van szíve, ha csupán családja tagjaiért ver is, mint ez oly gyakran megesik, s a többi tán embernek sem nézi.

A lépcső aljáról azonban visszafordultam, mert eszembe jutott valami. Visszamentem a kapitány lakásába. Bouillargues kapitányt a beteg ágya fejénél leltem. Félrevontam, s a fülébe súgtam:

- Kapitány, letartóztatták Bernard d'Elbéne-t, Nimes püspökét. Őt is ki akarják végezni? Nem folyt még elég vér?

Bouillargues lesütötte a szemét, s csodálatosan hamis arccal felelt:

- Én nem rendeltem el megöletését. Ezerszer szívesebben túsul ejteném s váltságdíjat kérnék érte (s ez egyszer alighanem igazat beszélt). De nem tudom, mit határoztak az urak.

- Kapitány, bocsássa meg kíváncsiságomat! De kik ezek az urak, kiket annyit hallok emlegetni? - kérdeztem suttogva.

- Ó, Siorac uram! Ki tudja? - mondta Bouillargues, s rám kacsintott, oly ember módján, aki nagyon is jól tudja.

⁹⁵ Aimé: szeretett. Désaimé: nemszeretett.

Megint átölelt, medvemellére szorított, ezerszer is köszönetet mondott, s ugyanannyiszor ígérte: mindig örömet áll majd szolgálatomra, majd szelíden hátba vágott, s otthagyt.

Képzelteti, olvasóm, mennyire viszolyogtam visszatérni a püspökségre, ha csak azért is, hogy Samsont s Miroult felleljem. Képzetelem oly iszonyú képet festett ama fáklyákról, vértől izmos kövezetről, jajveszékelésről, lemeztelenített testekről s a kútról, melyben egy rakásra hánytak halottakat s haldoklókat, hogy azt kívántam, bár sose láttam volna.

Így haladtam szomorú gondolataimba merülve, némán, amikor az egyik katona, ki hajszáj híján megölte Pierre Journet-t, megrántotta ruhám ujját, s megköszönte, hogy megmondtam Bouillargues-nak, Robert Aymée volt az, aki tejtestvérét megsebezte. Nem akartam, hogy Bouillargues ott helyben ledöfje őt és társát, feleltem, de ha csakugyan ki akarják mutatni hálájukat, vessenek véget az öldöklésnek, már ami őket illeti, s térjenek haza. A katona ezt meg is ígérte, de, mondta, vissza kell térnie velem a püspökségre, mivel ott rejtették el zsákmányukat, s azt nem akarják elveszíteni. Mindketten cserzővargák, s immár hat hónapja munkátlanok. Azért akarják eladni a pápistákról lehúzott ruhákat, hogy enni adhassanak asszonyuknak s gyermekeiknek, kik soványabbak a hét szűk esztendőnél, hisz hónapok óta nyelik az éhkoppot. Pénzt zsákmányoltak-e, kérdeztem Guillaumetól (így hívták e katonát, társát pedig Louis-nak, hanem Louis hallgatott, mint a csuka).

- Jaj, nem, uram, egy vasat sem! Azok, akik a foglyokat a városházára kísérik, elszedik minden pénzüket, a gyűrűiket, ékszereiket is. Semmit sem hagynak rajtuk a ruhán kívül!

Ezt hallva megesett a szívem rajtuk s még inkább asszonyukon és gyermekeiken. S mivel megtudtam tőlük, hogy csakis mások parancsára tették, amit tettek, no meg a szorongató szükségére, egy-egy aranyat adtam nekik. Elfogadták, az egyik némán, de örömeiben kipirulva, a másik ellenben nem győzte köszönni. Mert ennek a Guillaume nevezetű embernek jó felvágta a nyelvét. Úgy ugrált körül, úgy hízelgett, mint holmi juhászkutya, s örömet hoztam szegődött volna, ha kívánom. Láttam, Anicet zokon veszi, hogy oly engedékeny vagyok iménti ellenségeinkkel, neki is adtam hát egy aranyat. Előbb elutasította, de addig erősködtem, míg elfogadta, ámbár azt mondta, kissé dicsekvőn, hogy őneki igenis van munkája, s megél a mesterségéből, ha szűkösen is.

Jócskán kivilágosodott már, s a nap is megjelent a házak fölött, amikor egy térre értünk. A tér közepén kút volt, a Nagy Ivókút, mint Guillaume-tól megtudtam. Kicsiny csapatunk itt egy nagyobbba ütközött. A szembejövők három-négy pápistát fogtak közre, azokat kísérték a püspökségre. A katonák igen felindultan harsogták e gyászos éj csatakiáltását: „Halál a pápistákra! Új világ!”

- De hisz ez a püspök úr, Bernard d'Elbéne! - kiáltotta Anicet. - S mellette az a potrohos kis ember a háznagya, Maitre de Sainte-Sophie!

Abban a szent percben megállította csapatát az a nagy barna ördög, ki vezetőjének látszott, odalépett a háznagyhoz, s rárivallt, kopjáját döfésre emelve:

- Hej, te gaz, ugyan jól megkövéredtél a mi pénzecskénken! No, ettől majd lefogysz!

Azzal a kopját vadul a kis ember hasába döfte, kirántotta s újra beledöfte. Ezt látva a katonák egy része ugyancsak nekiesett Maitre de Sainte-Sophie-nak, s karddal, szablyával sújtottak le rá. Ki tudja, hány döféstől találva, haldokolva esett össze, nyögni is alig maradt ideje. Elterült a kövön, s ámbár már elszállni készült belőle a lélek, még ott is ütötték-vágták a dühöngők.

Egyeseknek ez sem volt elég, vérre szomjasan követelni kezdték, hogy ott helyben végezzenek a püspökkel is. Mások tiltakoztak. Nem úgy szól a parancs, mondták. És a dühöngők nem férhettek hozzá Bernard d'Elbéne-hez, mivel gyűrűire éhes katonák fogták közre s szorongatták mindenfelől a püspököt.

- Guillaume - kérdeztem sűgva. - Ki az a nagy gazember, aki az imént ledöfte a háznagyot?

- Robert Aymée.

- Micsoda? Az, aki Pierre Journet-t is megsebezte?

- Az.

Akkor gyorsan odaléptem az ipséhez, félrevontam, s a fülébe sűgtam:

- Uram, csak egy szóra, saját érdekében. Bouillargues kapitány igen megharagudott kegyelmedre, mivel Sauvignargues tanácsosnál kopjával sebet ejtett Pierre Journet, az ő tejtestvére combján. Mindenütt kegyelmedet keresi, s veszett haragjában ott akarja ledöfni, ahol éri.

- Hogyan? - hűlt el Aymée. - Az a szaros kis papfióka, kit a püspökkel leltem az imént...

- Tejtestvére.

- Nem tudtam! - kiáltotta Aymée igen bűnbánóan s alázatosan.

- Ej, uram! - mondtam, igyekezve a valóságot oly színbe vonni, mi a lehető legfenyegetőbbnek mutatja -, a kapitány úgy véli, kegyelmed igenis tudta, és ellene való rosszindulatból tette, amit tett! Uram, ha kegyelmednek lennék, egyenest a kapitány szállására sietnék, hogy felnyissam a szemét, mert kénkövet, tüzet s halált okád kegyelmedre, hogy hallgatni is rossz.

- Máris megyek - mondta Robert Aymée. És hangosan hozzátette: - Cimborák, nem kellek én ahhoz, hogy e püspököt püspökségébe visszavigyétek s tulajdon kútjába belefojtsátok!

S e rút tréfa után, mellyel ijedelmét akarta leplezni, öles léptekkel elinalt, meg sem kérdezve nevemet, s amennyire láthattam, Bouillargues szállásával éppen ellentétes irányban. Fogadok, ez az Aymée, ki amilyen kegyetlen volt, olyan gyáva is, egyenest ágya alá bújt, s ott várta be Pierre Journet felgyógyulását. Mi Isten irgalma folytán be is következett, ámbár szegény fickó két hónapig volt, mondhatni, a halál torkában.

A menet folytatta útját, Robert Aymée nélkül, a püspökségre, s mi nyomon követtük. Jobbomon Anicet lépdelt, bal oldalamon Guillaume és Louis, s mindhárman azt beszélték halkan, hogy nagy kár a püspök urat megölni, mivel nem rossz ember, épp ellenkezőleg: pénzét nagyrészt gyakori s bőkezű könyöradományokra fordítja, maga szerényen él palotájában, nem sokat eszik s alig iszik. S hogy egyébiránt soha senki nem hallotta őt ellenünk s máglyákról prédikálni, mint Quatrebart, Sausset-t és egynémely nimes-i polgárokat, kik a papokon is túltettek vakbuzgóságban. Hogy a püspök úr egyszerű volt, vendégszerető, nyájas a szegény néphez, s végezetül, hogy a hugenották vele bizonynyal megegyeztek volna, ha nem veszi őt körül udvara, mely sívó farkascordaként csaholt utánunk.

A püspök ujjasban volt, a dühös katonák csúfságból fityegő ráncos sipkát nyomtak a fejébe, s voltak közöttük, kik kegyetlen tréfákat eresztettek meg útközben arról, ami rá vár. Bernard d'Elbéne zúgolódás nélkül eltűrt mindent, de nem oly harcias és kihívó bátorsággal viselte sorsát, mint Quatrebar. Halkan imádkozott, tán hogy ne sértse hóhérai fülét az Üdvözlégyekkel, mindazonáltal emelt fejjel haladt, s gyűlölség és harag nélkül, nyugodtan tekintett azokra, akik a halálba kísérték, mintha máris megbocsátott volna nekik. Szilárdsága és szelídsége végtére a leginkább forrófejűeknek is feltűnt, s felhagytak az ingerkedéssel, sőt a fenyegetőzéssel is, egyetlen embert, egy Simon nevezetűt kivéve, akiről még majd szólok. A püspök egyébiránt középtermetű volt, s gyenge testalkatú, arca sápadt, haja ősz, keze reszketeg, de tisztán látszott: az öregségtől reszket, s nem a félelemtől.

Amint a püspökség udvarára beértünk, s Bernard d'Elbéne megpillantotta a nagy mészárlás nyomait, a vérfoltokat a kövezeten, térdre roskadt, s keserves sóhajok és könnyek közepette imádkozni kezdett a megöltek lelkéért. Vagy húsz katona lehetett körülötte, de mivel mindannyian rögtön megérezték, hogy ez a nagy szívfájdalom nem önös, hanem másokért van, ugyancsak elszégyelltek magukat. Máskülönbén igen elcsigázta őket estétől hajnalig tartó, nagy és véres éjszakai fáradozásuk, tehát hosszabban engedték imádkozni a püspököt, mint előtte bárkit. Egyikük végül mégis türelmét vesztette, odalépett Bernard d'Elbéne-hez véres kardjával hadonászva, s nyersen ráförmedt, bár hozzányúlni nem mert:

- Eleget imádkoztál! Vesd le ujjasodat, püspök, hogy kárba ne menjen, amikor megöllek.

A püspöknek szempillája sem rezdült, nyugodt arccal levetette ujjasát, s egy darabig mérlegelte: a kövezetre tegye-e, de mert nem akarta vérral összekenni, végül másként döntött. Átnyújtotta az ujjast hóhéranak, s szelíden mondta:

- Fogd, fiam! És azt kívánom, vedd jó hasznát, ámbár itt-ott foltozott.

A katona elpirult afeletti szégyenében, hogy a prédát önként adják oda neki s mi több, mindenki szeme láttára, és nem maga ragadja el erővel. Körülötte némelyek hangosan hahotáztak azon, hogy a ruhadarabon, amelyre ácsingózott, folt is van, s ő nem tudta, mit tegyen. Egyik kezében az ujjast tartotta, másikkban a kardot, de nem bírta elszánni magát a döfésre. Ez erősen megharagította a katonák legdühösebbikét, egy nagyszájú törpét, ki útközben válogatatlan szórta a püspökre gúnnya nyilait s szitkait.

- Hej, Martin, te ostoba! - kiáltotta pökhendien. - Hát mi vagy te? Férfi? avagy asszonyszemély! Orsópergető asszony! A csudába! Ha te nem kívánod megtenni, én örömet átvállalom a püspököt!

S kardját döfésre emelve ott helyben leszúrta volna Bernard d'Elbéne-t, ha egy kedves arcú, jó kiállású legényke nem szegzi mellének pisztolyát s kardját.

- Nem! - kiáltotta a legény mindenre elszántan. - Nem fogod megölni! Én, Coussinal, megkímélem életét! És azt senki tőle el nem veheti, hacsak nem a magáé árán!

- Micsoda? Megbolondultál, Coussinal? Egy pápista püspököt védesz ellenünk, hugenotta testvéreid ellen?

- Bánom is én, ha pápista - felelte Coussinal. - Megmentette édesanyámat az éhhaláltól, megfagyástól egy hosszú télen át. Ő megmentette anyám életét; én tehát visszaadom neki az övét!

- Hej, a kutya meg a mája! Szép dajkamese! - kiáltotta Simon méregetől tajtékozva. - Hajszál híján megrikatott! Hallottátok e bárány bégetését, cimborák? Az anyja! Ezer ördög és pokol! Mi közünk e fattyú anyjához? Cimborák, ki volt Nimes-ben a pápisták feje? A püspök! Leöldössük a talpasokat, s megkegyelmezzünk a fővezérnek? Cimborák mit akar itt eme Coussinal? Árulás! Én mondom, árulás, s nem egyéb! Eme szaros Coussinal oly hugenotta, kit megvesztegetett a püspök aranya! Cimborák, haj-rá, haj-rá! Öljük meg a püspököt s e gaz Coussinalt is vele!

- Majd meglátjuk - szólt Coussinal, kinek nyelve nem forgott oly jól, mint Simoné, de a szemé elszántan villogott.

Kissé előregörnyedve állt a püspök előtt, egyik kezében pisztoly, a másikban kard.

Láttam, legfeljebb tíz katona tart Simonnal, a többinek nincs nagy kedve megölni a püspököt, sem a pártjára kelni. Hanem az előbbieik között akadt egy, ki szakállas puskát szorongatott, s tüzet csiholt, hogy a kanócot meggyújtja. Ezt látva attól tartottam: Coussinal pórul járhat. Odasúgtam társaimnak, siessenek segítségemre, ha úgy fordulna a dolog, s előléptem, mindkét kezemben pisztoly.

- Oltsd el a kanócot, cimborá! - rivalltam a puskásra. - Vagy szitává luggatom sisakodat!

És ráemeltem a pisztolyt. Az ember, ki bizonyára városszerte elhencegett lövőtudományával, gúnyosan nevetve vállhoz emelte fegyverét, de abban a szent pillanatban, amikor ráhajolt a puskára, lőttem. Mint előre megmondtam, átluggattam sisakját, s az oly erővel sodródott le fejről, hogy a szerencsétlen máris holtnak hitte magát, s fegyvert, kanócot elejtve, mindkét kezével a fejéhez kapott, mintha lövés érte volna.

- Ej, cimborá! Ne komédiázz! - kiáltottam. - Sértetlen vagy. Taposd el azt az égő kanócot! Koponyád nem oly kemény, mint sisakod, s látod, mit tettem azzal?

- Hát ez ki? - kiáltotta Simon paprikavörösén, tajtékot túrva. - És honnan került elő?

- Simon, egyenest Bouillargues kapitánytól jövök, s a lelkem üdvösségére esküszöm, ő azt mondta, hogy nem rendelte el a püspök megöletését, s nem tudja, miként fognak dönteni róla az urak.

- Micsoda? Még most se fekhessünk le? Várjunk, csak várjunk? - kiáltotta Simon: - A püspök püspök. És Robert Aymée parancsot adott megölésére. Az elég! Cimborák, csak ketten vannak! Két áruló, két pápistabérenc! Üssünk rajtuk! Halál! Halál az árulókra!

Akkor sarkon penderültem, s elkiáltottam magam:

- Ide, bajtársaim, ide!

S nemcsak Samson, Miroul és Anicet, hanem Guillaume és Louis is felsorakozott mellénk. Kivont karddal állták körül a püspököt.

- Püspök úr - mondtam Bernard d'Elbéne-nek, ki egész idő alatt térdén állva imádkozott, oly nyugodtan, mintha házi oratóriumában ájtatoskodna -, álljon föl! Igyekezzünk biztonságba helyezni püspök urat.

Míg ezeket mondtam, Simon magánkívül üvöltözött, hogy majd megszakadt bele a tüdeje. Kiáltozására vagy tíz ember sereglett köré, de igen-igen tétován méregettek, csekély hajlamot mutatva a támadásra, mivel féltek tűzfegyvereinktől. Mialatt Simon elmondott mindennek, tetűnek és halálfiának, és átkok özönét zúdította ránk, Anicet és Coussinal megtanácskozta, hová vihetnék a püspököt, hol e dühöngők nem férhetnek hozzá. Ezt hallva a püspök odasúgta nekik, hogy a legbiztosabb menedék Jacques de Rochemaure háza lenne, mivel az ő lakását titkos ajtó köti össze a várkastéllyal, melyben királyi őrség van.

- Menjünk s percet se késlekedjünk - mondtam. - Anicet halad legelől Guillaume-mal s Louis-val. Mi adjuk az utóvédet, minthogy pisztolyunk van.

- Uram - súgta a fülembe Guillaume -, elmehetek-e előbb zsákmányrészemért?

- Aviat! Guillaume, aviat!

Szempillantás múlva visszatért, hóna alatt hozva a maga zsákmányát és Louis-ét. Elég takaros halom ruhanemű volt, de mint undorral láttam, vérfoltos. Simon, a törpe, ezalatt fülsiketítően rikoltzott, szeméből gyűlölet, ajkáról méreg fröcsögött. Igaza volt apámnak, ki azt mondta a lendrevie-i csata, életem első csatája után, hogy a zendülés mindig a leggonoszabbak műve, mert azok örökösen véért lihegnek, háborút hörögnek, vérontást zihálnak, s addig-addig, mígnem a többit is gyilkolásra és prédálásra bujtják, ahogy a dühös szél megmozdítja a malom vitorláit. Elhatároztam: csomót kötök e veszett nyelvére, tehát elvettem Miroul egyik pisztolyát - az én két pisztolyom közül most már csak az egyik volt töltve -, s ráivalltam Simonra, túlharsogva ordítózását:

- Simon, ezennel megtiltom, hogy kövess bennünket! Ha megszegend tilalmamat, első golyóm sisakodon üt lyukat, a második koponyádon!

Tovább tajtékzott, hanem lépni egyet sem mert. Ezt látva csatlósai sem mozdultak. Amúgy is holtfáradtak voltak e véres éjszaka után, s immár egyetlen gondolatuk és vágyuk: hazajutni, a zsákmányt biztonságba helyezni, egy falatot bekapni, s végre jól aludni. Ezért voltak oly furcsán néptelenek az utcák, melyeken végighaladtunk a püspökkel, Rochemaure házához tartva, holott a nap magasan járt. A pápisták otthon lapítottak, a hugenotta katonák hazatértek gyászos tetteiktől megcsömörlötten és elcsigázva.

Jacques Rochemaure kapuját erős vasrács védte, fölső részén azonban volt egy kukucskáló ablak, s az megnyílt, minekutána jó darabig dörömböltünk. Rochemaure úr nem mert kaput nyitni fegyvereink láttán. Akkor előlépett a püspök, elmondta: mi ragadtuk ki hóhérai kezéből, és arra kérte Rochemaure urat, bocsásson be bennünket. Ő azonban mégsem akart ráállni. Cseltől tartott s attól, hogy a püspököt erőnek erejével kényszerítettük ilyen beszédre. Megkért, vonuljunk vissza az utca végébe, mintegy ötvenlépésnyire, s hagyjuk magára a püspököt: ez esetben kaput nyit. Akkor elkészönt tőlünk Bernard d'Elbéne a legmegindítóbb módon. Sorra elkérdezte nevünket, kinek-kinek külön is köszönetet mondott, s hozzátette: lesz rá gondja, hogy reggel-este imádkozzon értünk, hiszen ugyanazt az Istent imádjuk, ha némelykor más is a látszat. Magára hagytuk, de az utca végén megálltunk, s vártunk, míg a kapu megnyílt Bernard d'Elbéne előtt, s rácsukódott. Mielőtt belépett volna a nyugalom e révébe, a püspök búcsút intett reszketeg kezével.

A püspök megmenekedése egy csapásra véget vetett a Szent Mihály-éji vérontásnak, mintha az urakat (kik óvakodtak kivégzését elrendelni, de talán nem bánták volna, ha bekövetkezik) kellemtelenül lepte volna meg, hogy akadtak a lázadók közt olyanok is, kik ez alkalommal ellenük lázadtak.

Nagy összegű kaució ellenében az urak szabadlábra helyezték az alacsony terem foglyait, mintegy negyven embert. Hatvan vagy még több pusztult el az éjjel. Tárgyalásokba bocsátkoztak Honoré de Grille királyi főbíróval, ki még mindig ura volt a várnak, s végül megengedték, hogy Bernard d'Elbéne október 2-án kísérettel elhagyja a várost. A püspök Tarasconba vonult vissza, hol több lánccal foglalt Jean Fardeau-nak, emberei közül az egyetlennek, kit nem öltek meg. S mivel ő maga nem írhatott keze erős reszketése miatt, levelet mondott tollba Joyeuse vicomte címére, s abban a legnagyobb elismeréssel szólt a szerepről, melyet e világi megmenekedésében játszottam. E levelet Montpellier-ben elolvasták, újraolvasták, nyilvánosságra hozták, s e révén hamarosan éppoly általánosan tisztelték a városban, amilyen általánosan gyűlölték eladdig, s voltaképpen egy és ugyanazért, hisz a püspökkel is csakúgy jártam el, mint Cabassusszel.

Én úgy véltem, e dologban Coussinalé volt a legfőbb s legnyilvánvalóbb érdem. Egymaga szállt szembe hússzal, csodálatos bátorságról tévén tanúságot. Ha Coussinal nem mutat példát, én tán mit sem tettem volna, holott nagy volt bennem a részvét az aggastyán iránt, ki annyi emberséget tanúsított utolsó perceiben.

Baj s kár nélkül jutottunk ki Nimes-ből a Karmelita-kapun át s léptünk rá a Beaucaire-be vezető útra, melyet, isten tudja, miért, „öt élet útjának” neveznek.

Ott akartunk átkelni a Rhöne-on Tarasconba, Tarasconból pedig egy kis hegyen át eljutni a Barbentane-kastélyba; a fogadósné azt mondta, ide vonult vissza Montcalm úr feleségével és leányával, minekutána a városból elmenekült. Akkor még nem tudtam, mi kedvezően változott irányomban Montpellier véleménye, úgy gondoltam, mindenben engedelmeskednem kell Joyeuse úrnőnek, tehát semmiképp sem térhetek vissza városunkba, hanem Montcalm úrral kell maradnom, bárhol tartózkodjék is, míg kegyes úrnőm vissza nem rendel.

Szomorú gondolatok környékeztek utunk legelső napján. Lelkemet nagyon feldúlta a mieink rendezte vérfürdő. Vassy óta mindig áldozatai voltunk a pápistáknak, nem hóhéraik. Eszembe jutott Szókratész szép mondása: „Jobb az igazságtalanságot elszenvetni; mint elkövetni”, mondta halálos ágyán, s én erősen hajlottam rá, hogy igazat adjak neki, oly nyomasztóan nehezedett lelkemre a szemem láttára elkövetett gyilkosságok emléke. Mégis igyekeztem mentséget találni rájuk, s a protesszandózkodásokat hoztam fel argumentumként. Mennyivel erősebb lett volna e mentség, ha sejtettem volna, mit művelnek majd a mieinkkel Szent Bertalan éjszakáján!

És nem holmi kis nimes-i tirannusok, hanem Franciaország nagy hatalmú királya!

Itt inkább felhagyok e pörrel, melyben bíró s pörös fél vagyok egy személyben. Fentiek újr olvastán úgy vélem, nagyon is buzgón kerestem a mieink mentségét. Holott valójában nincs mentség. A vért a vér sem mentheti.

Ezen az első napon hat mérföldet tettünk meg. Az is igaz, hogy az út se meredek, se kanyargós, se rossz nem volt. Estére beértünk Beaucaire-be, s ott éjszakáztunk. De mivel a fogadóban azt beszéltek: haramiák fészkeltek be magukat a kis hegységbe - ez a vidék dimbes-dombos s végig erdő borítja -, s leölik és kifosztják az utasokat, úgy határoztam: kora hajnalban indulunk tovább. Szerettem volna még az éj beállta előtt belül kerülni a Barbentane-kastély falain. Egész nap siettettem társaimat, s határtalan lett nyugtalanságom, amikor a kastélyba megérkezvén nem leltük ott tulajdonosait. A várnagy, kit lovas kurír útján értesítettek jövetelükről, amikor Nimes-ből nagy hirtelen elfutottak, tegnap este óta várta őket hiába, s nem tudta eldönteni, eléjük menjen-e vagy sem, mivel a kastély biztonságaért ő felelt, s a haramiák itt voltak a közelben. Antoniónak hívták a várnagyot; száraz, görbe kis fekete ember volt. Úgy tetszett, nagyon ragaszkodik gazdáihoz. Minekutána meghánytuk-vetettük a dolgot, úgy határoztam: máris indulunk s felkutatjuk a Montcalm családot. Éppen csak málhás lovunkat bízam Antonióra.

Délután két óra lehetett. Szusszantunk egyet, haraptunk valamit, lovainkat megabrakoltattuk, de keveset ittunk s nekik is csak negyed vödör vizet adtunk, s nyomban indultunk is vissza, lassú ügetésben, részint, hogy a lovakat kíméljük, részint, hogy mentünkben jobbra-balra egy-egy pillantást vessünk a Kisdomb erdejére.

Átvágtunk az erdőn, de senkit sem láttunk. Az erdő szélén felfedeztem egy kis kolostort. Váracsnak is beillett volna, oly jól volt erődítve. Odavágtattam, leugrottam a lóról, s megrángattam a kapufélfára függesztett kisharangot. Végre kinyílt a kémlelőablak, s egy szerzetes tekintett ki rajta. Gyanakvóan, hidegen mért végig, és nyersen elutasított. A kolostor nem ad szállást utasoknak, mondta, mivel Barbentane-nak van jó fogadója.

- Fráter, nem szállást kérek - feleltem. - A kastélyban van szállásom. Montcalm urat keresem. Eddigre haza kellett volna érkeznie, mégsem jött meg.

- Micsoda! - kiáltotta a barát igen megrökönyödve. - Nincs otthon? Hisz tegnap este itt járt napszálltakor az úrnővel és leányával. Bort kértek s rögtön indultak tovább. Eszerint a rablók kezére kerültek, kik itt tanyáznak a Kisdomb erdejében, melyen az úr éppen most jött át. Uram, legyen némi türelemmel! Szólok perjelünknek.

Előbb igen bosszantónak véltem a késedelmet, s annál inkább, mivel a perjel, kinek vastag szemöldöke alól éles fekete szempár fürkészett, bevezetett egy rostéllyal elzárt kis bolthajtás alá, s míg két fegyveres barát ügyelt rám, számtalan kérdést tett föl nekem. Szent Antal szakállára! gondoltam. Be szeretnek kérdezősködni ezek a papok és lelkészek! S mivel majd felvetett már a méreg az elpocsékoltság miatt, úgy szakasztottam véget a gyóntatásnak, hogy átnyújtottam a perjelnek Joyeuse úrnő Montcalm úrhoz intézett levelét. Szezámként működött itt is.

- Hiszek az úrnak - mondta a perjel -, s a legrosszabbtól tartok. Ha a Montcalm család a rablók kezére került, nagyon nehéz lesz őket kiszabadítani. Ezek az orgyilkosok legalább tizenketten vannak. Kegyelmetek csupán hárman. Ők úgy ismerik az erdőt, mint a tenyerüket! Kegyelmetek itt eltévedt gyermekként bolyongnak. Az urak mellé adom Anselme atyát s három másik fráterünket, részint, hogy elkalauzolják kegyelmeteket, részint, hogy társaik legyenek a harcban. Mert vérontás nélkül nem mehetünk semmire. Ezek a nyomorultak váltságdíjat követelnek, s ha megkapják, lemészárolják a túszoikat s a pénz hozóját.

Amikor ismét nyeregben ültünk mindannyian, kíváncsian szemügyre vettem a szerzeteseket, kiket a kolostor Montcalm úr kiszabadítására küldött, s őszinte meglepedésemre úgy néztem, nem

szenteskedők s nem is alamusziak. Megfigyeltem: csuhájuk alatt páncélinget viselnek, övük mellé hosszú kardot tűztek, hátukon kerek pajzs lapult, közepén erős szarvval, úgyhogy egyszerre lehetett vele védekezni és döfni. Hanem a leginkább íjaikat csodáltam. Özönvíz előtről valónak látszottak, tán egyidősek voltak a kolostorral, mégis igen jól olajozottak s ápoltak.

Anselme páter mellé rúgtattam, s jól megmustráltam oldalról, igyekezve tölem telhetően fölmérni. Vaskos volt, de nem puha, termete nagy erőről árulkodott, fekete haja kurta, mint aratás után a tarló, orra nagy, álla előreugró, orcái naptól cserzettek, mint a kikészített bőr. Afféle úrbarát, ki inkább vadászathoz szokott, semmint olvasó s Miatyánk morzsolgatásához, s éppen nem szemforgató, ha jól látom.

- Uram - fordította felém nagy fejét Anselme páter, s póri gúnnyal kérdezte: - jól megnézett immár? Kedvére van-e képem?

- Nagyon is! - feleltem mosolyogva.

- Örvendek. Aki ad, annak adassék: én is meglehetősen kedvelem az úrét.

- Pedig hugenotta vagyok.

- Bánom is én! Ki oldalamon harcol, attól nem kérek gyónócédulát. Annál kevésbé, mivel a kolostort védi velünk az úr.

- Hogyhogy?

- Fiam - felelte Anselme páter, s barna szemében csúfondáros szikra lobbant -, ha Montcalm urat megölik, e semmirekellők elfoglalják várkastélyát, s ha kezükön a vár, ugyan ki veti ki őket onnan a mai testvérháborús időkben, amikor királyunk derék alattvalói azzal vannak elfoglalva, hogy egymás torkát elnyisszantsák? Nos, hallja szavamat: mihelyt övük a kastély, övük Barbentane falu is. S akkor uccu, nekirontanak a kolostornak az erdő túlfelén, hogy elfoglalják s felprédálják.

- Igen helyes okoskodás - mondtam -, s ámbár én csakis Montcalm úr üdvét tartottam szem előtt, vajmi kellemesen érint, hogy egyszersmind ily jó katolikusnak mutatkozhatom!

Ezen aztán nevetett az úrbarát, lévén ugyancsak vidám a kedve most, csata előtt is.

- Anselme páter, kegyelmednek jó kardja s pajzsa van. Nem vehetné-e mégis hasznát egyik pisztolyunknak, ha távolról csatázunk?

- Nem, nem. Van ijunk-nyilunk, s azt többre becsüljük.

Igazán kedvemre való volt a barát, s örömet társalkodtam volna még valameddig vele, ha nem parancsol csendet egy intéssel. Mindjárt le is tért az ösvényről, be a fák közé, én a nyomában s az enyémben a többi. S csakugyan, figyelmemet megfeszítve igen-igen távoli, gyenge lódobogást hallottam az ösvény felől, melyről letértünk. Hogy egy avagy több lóét, nem tudtam volna megmondani. Így telt el egy perc. Akkor megszólalt Anselme páter, kezét még mindig intőn felemelve, s azt mondta:

- Hárman vannak. S az egyik közülük Antonio. Megismerem kancája ügetését.

Én elámultam finom hallásán s azt gondoltam: nagy vadász lehet.

Valóban Antonio közelgett két jól megtermett, állig fölfegyverzett szolga társaságában, kik éppoly elszántsággal látszottak, mint a várnagy maga, mert ha inas, fekete s görbe emberke volt is Antonio, nem akármilyen ellenfél lehetett égő tekintetéről ítélve. Majd megette a méreg, hogy a rablók itt fogták el a gazdáját, jóformán az ő orra előtt, Barbentane földjén, hová alig egy hónapja vették be magukat, mint tetvek a tisztátalan hajba, s azóta folyvást oroznak, gyilkolnak s más gázságokat cselekszenek. Egy órával azelőtt e gazfickók egyike bekiáltott a várkapun, mesélte Antonio, s meghagyta nekik, vigyen el ezer aranyat egy udvarházba, mely a Boldogasszony-hegy lábánál van, ha nem akarja, hogy naplemente után odahajítsák Montcalm úr fejét a felvonóhíd elé.

- Nálad a váltságdíj, Antonio? - kérdezte Anselme páter.

- Nálam.

- És elviszed a Boldogasszony-hegyhez?

- El én.

- Örültség! A gazok lesben állnak. S mihelyt megjelenesz, rajtad ütnek, a pénzt elragadják, s aztán leszámolnak gazdádval is. Szállj le a lóról, Antonio, s gyere ide, a bokrok közé?

Antonio és társai úgy tettek, mint a barát mondta. Lovaikat hajlékony ágakhoz kötözték, s mind letelepedtünk egy kis irtáson, melyet a favágók fejszéje teremtett.

- Tört kell vetnünk a lesben állóknak - mondta Anselme páter. Könyökét térdére, állát széles két tenyerére nyugtatta, s többé meg se moccant. Sokáig ült így némán és nyugodtan. Végre megkérdeztem:

- Mire várunk?

- Fiam, aki vadászni indul, győzze türelemmel - felelte Anselme páter, nem változtatva testtartásán. - E semmirekellők kiküldték kémjüket, s az látta Antoniót és a szolgákat a várból kilovagolni. Most őket lesik a Boldogasszony-hegyhez vezető ösvényen. Hadd várjanak! Semmi nem zavarja úgy meg a leselkedőket, mint a hosszú várakozás. Napszálltakor fogunk rajtuk ütni.

Hosszú lett bizony az a várakozás nekünk is, holott egy darabig azzal szórakoztunk, hogy Miroult néztük, ki kést hajigált egy fára. Espoumeltől leste el e mutatványt, s immár mesterfokon művelte. De idővel belefáradt s leült. Nem vitt rá a lélek a beszélgetésre, tehát hallgattunk, s a földre szegeztük szemünket, nehogy akaratlan meglessük egymás izgalmát. Tudtuk, nehéz harcnak nézünk elébe a mindenre elszánt haramiákkal. Nem egy közülünk sebet kaphat s el is eshet a csatamezőn.

Én az Úrhoz fohászkodtam, s arra kértem: ha a mai nappal meg kellene jelennem színe előtt, bocsássa meg vétkeimet, melyekre leginkább testem vitt rá. Úgy véltem, egyéb tekintetben nincs mit a szememre hánynom. Imámat elvégezve emlékezetembe idéztem mindazon fehérchselédeket, kik jók voltak hozzám, de őrizkedtem Fontanette emlékeitől, lévén ez a seb nagyon is friss.

Így gyűjtöttem erőt legkedvesebb emlékeimből, mert bizonyosan tudtam immár: az élet csodálatos szépségét s jóságát csakis a kedves leánykáknak s asszonyoknak köszönhetem, nélkülük kitlen vándorút volna egész életem. S ámbár ez a magamba szállás nagyon is világinak tetszett volna a barátok szemében, én jóleső melegségre leltem általa, s úgy törleszkedtem emlékeimhez, mint jó Barberine-em emléihez. Fájdalom, nem sokáig tartott az enyhület! Mert hiába akartam mindenáron száműzni Fontanette képét, hirtelen ott termett lelki szemeim előtt, s oly eleven, oly valóságos és oly szívet szorító volt, hogy felpattantam a tönkről, melyen ültem, s társaimnak hátat fordítva fel-alá cikáztam a bokrok között, míg arcomon könnyek patakzottak.

Kisvártatva léptek neszét hallottam. Azt hittem, hőn szeretett Samson öcsém jön utánam, de ahogy megfordultam, Anselme pátert pillantottam meg.

- Fiam - mondta igen komolyan -, úgy látom, erősen bántja a lelkiismerete. S ámbár bizonynyal elítéli a fülbegyónást, mint egyházának minden tagja, ha a vele járó ceremóniát, imát s feloldozást elhagyva elmondaná nekem, mi bántja oly nagyon a veszedelem torkában, talán megkönnyebbulne a lelke attól, hogy titkát baráti fülre bízta.

- Jaj, Anselme páter! - feleltem a hangján meghatódva. Igazán és őszintén. - Hugenotta vagyok, nem szoktam meg a gyónást, sem a bizalmas vallomást. És nem is kívánom. Hugenotta lelkiismeretem sötét kamra, oda zártam be keserves bajaimat, kétszer is rájuk fordítván a kulcsot, s ámbár időről időre kegyetlenül gyötörnek, úgy tetszik, örökre elveszett a kulcs, mely a kamrát megnyitná s őket kiszabadíthatná.

Azt hittem, Anselme páter tovább noszogat majd, de csupán annyit mondott, kezét vállamra téve:

- Az én vallásom elnézőbb az emberi gyarlósággal. De ezzel nincs mit dicsekednem. Nagyon is jól tudom, hány s miféle bűn tenyészik hatalmas testén. Siorac úr, a kezét! Ha társainkhoz visszatérünk, együtt elimádkozzuk majd a Miatyánkot, lévén az az egyetlen fohász, melyet egyaránt magukénak vallanak a kegyelmed hitsorsosai s az enyéme.

Úgy is tettünk. Körbe álltunk s testvéri áhítattal, fennhangon elimádkoztuk a Miatyánkot, mintha ők is, mi is feledtük volna, ami elválaszt: a vérontást s máglyát.

Negyed mérfölddel a mondott udvarház előtt, hová a rablók találkára hívták Antoniót, Anselme páter megparancsolta, szálljunk le a lóról.

- Ha nem tévedek, közel a les. Miroul - fordult szolgálomhoz -, eredj előre a helyet kikémlelni! Úgy láttam, gyors vagy, fürge, s ügyesen bánsz a késsel. Ne támadd meg őket, fiam, de ha őrszembe ütközöl, végezz vele!

Sötétedett, mire Miroul visszatért, sápadtan és elcsigázva.

- Meg kellett ölnöm az őrszemet - mondta, amint kifújta magát. - Meglátott. S ámbár gonosz haramia volt, nehezemre esett ledöfni. A lesben állók a házhoz vivő ösvény bal felén rejteznek, tő-

lünk hatszáz lépésre. Öt fickó kuporog igen jól elrejtőzve egy gödör fenekén, hátukon ágak. Nem vettem volna észre őket, ha nem fárad el egyikük, s nem nyújtózkodik nagyot.

- Elmentél-e az udvarházig, Miroul? - kérdeztem.

- El én. A rablók vagy tízen lehetnek, s nemigen ügyelnek magukra. A romba dőlt udvarház előtt várakoznak. Fogadok, oda zárták be Montcalm úrékat.

- Mindazonáltal többen vannak nálunk - illesztett egy nyilat ijába Anselme páter. - Melegünk lesz, Siorac úr, váljunk kétfelé! Mi a fráterokkal magunkra vállaljuk a lesben állókat. Szép csöndben kilőjük rájuk nyilainkat, nem riasztva a többi. Kegyelmetek azalatt kerüljék meg a bokrok között a házat, s hátulról üssenek rajtuk. Addig azonban ne mozduljanak, míg meg nem hallják nyílveesszőink suhogását. Akkor lőjék ki rájuk pisztolyaikat. Tudni való: medvére jobb messziről vadászni, mint közelről.

Anselme páter jobb stratégia volt, mint amilyen fejszámoló. A barátok négyen voltak, a lesben állók ellenben öten, úgyhogy amint négyük hátába beleállt a barátok nyila, az ötödik felpattant, s elinalt, mielőtt íjaikat újra kifeszíthették volna. A rabló futott, mint a bolond, a ház felé. Éppen előttünk robogott el, alig tíz lépésre a bokortól, ahol meglapultunk. Miroul elővonta kését, hogy ráhajítsa, de szerencsétlenségünkre Antonio is célba vette a rablót puskájával, és mielőtt megálljt kiálthattam volna, elsütötte a fegyvert, leterítve a menekülőt. A lövés akkorát szólt, hogy elállt a szívverésünk.

- Jaj, Antonio, mindent elrontottál! - kiáltottam. - Oda a meglepetés ereje! Most hajrá, hajrá! Minél gyorsabban! Ez egyetlen reménységünk!

De fájdalom, a lövés figyelmeztette ellenfeleinket, fegyverrel a kézben vártak. Rájuk sütöttük pisztolyainkat, hanem azután nem tehattünk mást, kardot rántottunk, s közelharcba bocsátkoztunk vagy tíz vérszomjas haramiával. Úgyhogy a barátok ki sem lőhették rájuk nyilait, amikor a futástól kivörösödve megjöttek, attól való féltükben, hogy minket találnak el. De csodát műveltek karddal s pajzzsal is. Félelmeset üvöltöttek, ahányszor odadöftek, s iszonyú átkokkal küldték pokolra a rablókat. Amikor már csak hárman maradtak talpon közülük, el akartak futni, hanem akkor a barátok felkapták a földről íjukat, nyilukat, s kettőt leterítettek a szökevények közül. A harmadik elfutott, de ő sem jutott messzire, mint majd elbeszélem.

Azt hittem, mienk a győzelem, a ház üres. Berontottam s mit láttam? Egy rablót, ki kését Montcalm úrra emelte. Én voltam fürgébb, torkon szúrtam a haramiát. Hanem abban a percben iszonyú ütést mért rám pikájával egy másik rabló, kit eladdig nem vettem észre. A döfés elcsúszott mellvértemen bal vállam irányában. A következő pillanatban vége lett a rablónak, Miroul az ajtóból ráhajította kését s a falhoz szegezte vele. Én nem éreztem fájdalmat, csak egy erős ütést a bal vállamon.

Montcalm úr a földön feküdt. Két kezénél fogva egy székhez kötötték. Arca sápadt volt, de igen nyugodt. Belépett Anselme páter, s késével elvágta kötelékeit, mialatt Miroullal a hölgyeket igyekeztünk feloldozni. Montcalm úr első szava különösképpen nem feleségéhez szólt, hanem leányához, kinek kötelékeivel bíbelődtem.

- Nem esett bajod, Angelina?

- Nem, apámuram - felelte Angelina. Magas, tiszta hangja a legszebb muzsikaként csengett fülemben a haramiák s barátok vad üvöltései után, az enyémeikről nem is beszélve, melyeket a harc hevében meg sem hallottam.

- Uram, hisz vérzik! - mondta Angelina, kinek arca egészen közel került az enyémhez, míg feloldoztam. - Vérzik!

- Semmiség! - feleltem, mert fájdalmat most sem éreztem a mondott ütésen kívül, s igen elámultam Angelina végtelenül szelíd tekintetén.

- De uram, megsebesült - mondta ő, és felállt. - Ömlik a vére.

Pillantásom bal karomra siklott. Ruhám ujjá végestelen-végig vörös volt a vértől. Akkor hirtelen belém nyilallt a fájdalom, és elgyengültem. Szívem verése kihagyott, elestem volna, ha Angelina nem tart fönn. Anselme páter felfektetett az asztalra, elővette kulacsát s pálinkával itatott. Kérésre a sebet is meglocsolta vele, ami nem volt éppen kellemes, mielőtt bekötözte volna Samson segítségével, kinek nem vehette nagy hasznát. Öcsémet egészen elvakították értem hulló könnyei.

Máig nem tudom, hogyan kerültem fel lovam nyergébe s hogy jutottam el a barbantane-i kastélyba. Nem voltam eszemen. Mihelyt ágyba kerültem, Montcalm úr orvosért küldött, én azon-

ban elkergettem e tudatlan szamarat, ki eret akart vágni rajtam, mintha nem veszítettem volna máris elég vért. Mi több, meg is purgált volna, a hiszemben, hogy karom nem gyógyulhat meg, míg belem ki nem ürülnek! Amint megtudtam, hogy van Barbentane-ban egy felcser borbély, ki Ambroise Parétól tanulta a mesterségét, megkértem Montcalm urat, küldjön érte. S a borbély csakugyan bevált. Szesszel kimosta a sebet, megújította a kötést, és egyebet nem is tett azon kívül, hogy egy kis ópiumot adott be fájdalommat enyhítendő.

Három halottunk volt: Antonio, egy barát s a szolga, ki a lovakat őrizte, de oly rosszul, hogy az elszökött haramia könnyűszerrel rajtaütött és elkötötte az egyik barát lovát. Hátasát azonban igen rosszul választotta meg. Miroul egy óra leforgása alatt utolérte a maga arabs lován, és egyetlen pisztolylövéssel leterítette. Sebesültünk sok volt. Miroult s hön szeretett öcsémet kivéve kinek-kinek kilukadt teste egyik avagy másik részén a bőre, bár senki nem kapott oly súlyos sebet, mint én.

Montcalm úr minden reggel meglátogatott szobámban, s nem győzött hálálkodni, hogy megmentettem őt, hitvesét és leányát, s a hölgyeket nemcsak a haláltól, a gyaláztatótól is. Montcalm úr magas termetű, busa szemöldökű, tekintélyes külsejű férfiú volt, igen jószívű, ámbár ítéleteiben kisé szükös, és a kelletténél többet adott pápistaságára, mint ezt elejtett szavaiból kivehettem. Engem is jobban szeretne, gondoltam, ha egy valláson volnánk. Bizonyára ezért haragudtak rá annyira a nimes-i hugenották, hogy tán meg is ölték volna, ha idejekorán el nem fut a városból.

Montcalm úr bálványozta leányát, egyetlen élő gyermekét, mégis gyakran összekaptak, mivel egyik is, másik is hirtelen haragú volt. S úgy megmakacsolták magukat mindketten, mint két kos: újra meg újra egymásnak rontottak, összezsattantva szarvukat, de egyik sem engedett. Hiszem: így mutatták ki a maguk módján azt a nagy-nagy szeretetet, melyet egymás iránt tápláltak, és ha másként mutatták volna ki, alighanem belepirultak volna, amilyen szemérmes volt mind a kettő. Montcalm úrnő szavakban mindig a férje pártját fogta. Ő is jószívű volt, de mivel titkon s örökön ifjúságát gyászolta, mely nem volt oly boldog, mint óhajtotta, mindenáron osztozni kívánt leánya ifjúságában és boldogságában, mindamellett kissé féltékenykedett is rá. Ezért volt annyira változékony kedve és magatartása. Hol szolgálni látszott Angelina terveit, hol megghiúsítani őket.

Montcalm úr tíz óra tájban tette tiszteletét reggelente, Montcalm úrnő délből, Angelina délután. A délelőtt igen hosszúnak tetszett, holott igyekeztem alvással megkurtítani. Ahogy aztán a napok múlásával fokonyként visszatért erőm, mind kevesebbet aludtam, s mind többet álmodoztam. Volt bőven miről, hisz örökös várakozásban éltem.

Angelina szemének bámulatos szelídsége elbűvölt s megigézett. Nem tettett szelídség volt, mint olyik leánykéé, hanem nagyon is természetes, igaz tükre e leány lelkének, mely angyali volt valóban. Angelina mindenkire nyájasan tekintett, lévén csupa jóság és együttérzés, könnyekre fakasztotta a más kára-baja, még egy egér avagy egy veréb pusztulása is. Felebarátainak mindig jót kívánt, lettek légyen bármennyire barátságtalanok avagy ellenségesek irányában. Megesett a szíve még a gonoszokon is, kik vele rosszat akartak tenni, s a sértést abban a minutában feledte. A szem maga, melyből ez az adakozó lélek kikandikált, nagy volt, szép metszésű, koromfekete s keletiesen sóvár, mintha Montcalm úr famíliájában marránus vagy szaracén beütés lett volna; az orra kissé hússos, de nem annyira, hogy szép arcát elcsúfította volna, bőre tejfehér, fürtös haja bronzvörös.

Szobám nagy volt, világos, délre néző, két ablaka sokosztatú, s mivel egy hosszú folyosó végén helyezkedett el, messziről hallottam látogatóim lépteit, s szórakozásképpen megpróbáltam őket lépteik alapján felismerni. Olykor tévedtem, de ha Angelináról volt szó, soha. Mert ő azok közé a nagyra nőtt nők közé tartozott, kik természetből fogva lassúdadak, flegmatikusak. Bámulatosan lassú volt a járása, holott a lába igen hosszúra nőtt. Én hármalt léptem, míg ő egyet.

Montcalm úr majd a bőréből bújt ki türelmetlenségében, miután tőlem megtudta, hogyan prédálta fel szép nimes-i palotáját Francois Pavée. Keserű panaszos leveleket küldözött ez ügyben az aixi parlamentnek, ahonnan mindig azt a bölcs választ kapta, hogy e kárhozatos kilengéseknek egyszer s mindenkorra véget vetnek majd, ha a királyi hatalom helyreáll Nimes-ben. De egyelőre nem állt helyre, javában dúlt a testvérháború, s a hadiszerecse hol a király seregeit pártolta, hol a mieinket. Montcalm úr nyugtalankodott, türelmetlenkedett, unatkozott, bosszankodott, s igyekezett barbentane-i birtokának gondját viselni, ámbár alighanem kevesebb sikerrel, mint a testvériség Mespechben, mivel híján volt a hugenotta takarékoság erényének.

Eléggé megkedvelt, vallásom ellenére, és igen csodálta, hogy ily zsenge korban már annyi kalandban volt részem. Arra kért, beszéljem el valamennyit unaloműzésül. Amikor Angelina ezt

meghallotta, elbúsult. Délelőttönként ő ügyelt a szolgálókra édesanyja helyett, ki mindig későn kelt; és ámbár igen-igen szelíden bánt velük, kész örömmel engedelmeskedtek neki, annyira szerették.

- Aj, Siorac úr - mondta egy délután, míg ágyam fejénél üldögélt zsámolyán -, mennyire sajnálom, hogy a szolgálat gondja miatt nem hallgathatom délelőttönként a történeteket, melyeket apámnak elmesél.

Beszéd közben rám függesztette fekete szemét, de kacérság nélkül, nem is sejtve, mi páratlanul szép és jóságos a tekintete. Oly mélységes mély volt a szeme és oly szelíd ragyogású, hogy aki csak egyszer is beletekintett, érezte: soha be nem telhet látásával.

- Úrnóm, állok szolgálatára - mondtam. - Örömet elbeszélem délutánonként kegyednek is e történeteket, ha mulattatják.

- Megtenné? - kérdezte ujjongó örömmel, s ettől mintha gyermekké változott volna vissza.

- Hogyne!

- S nem fárad bele?

- Nem én!

- Aj, be kedves, Siorac úr!

Többet nem mondott, mivel kissé ügyetlenül bánt a szóval, s beszéde is oly szórakozottan lassúdad volt, mint mozdulatai. Hanem amikor elnyertem teljes bizalmát, ami hamar bekövetkezett, ugyancsak megeredt a nyelve.

A történetek elmondásához több idő kellett, mint ameddig Angelina látogatásai tartottak, Montcalm úrhölgy engedélyét kellett hát kérnünk, hogy e látogatások idejét a szükséghez mérten megnyújtsuk; ő megadta, megtagadta, újra megadta az engedélyt; maga is jelen kívánt lenni, ráunt, elment, visszajött, s végezetül ránk hagyta: maradjunk kettesben, amíg kedvünk tartja.

Montcalm úrnak komoly, ünnepélyes, s ahol úgy kívánczolt, bűnbánó történeteket adtam elő, s tőlem telhetően kíméltem pópista érzelmeit, nehogy meg találjam sérteni. Angelina előtt szabadabban szóltam, attól fogva, hogy Montcalm úrnő eltűnt és sorsunkra hagyott, ámbár ad usum delphinae⁹⁶ igazítottam történeteimet, szeretőimet barátnővé ütve. Éppoly ártatlanul szóltam felőlük, ahogy Angelina hallgatta a mesét. Addigra felkelhettem az ágyból, s jobb karommal szabadon gesztikulálhattam. Kalandjaimat színész módjára adtam elő, fel-alá járkálva, mint valamely színpadon, s hangot és modort váltva szereplőimmal. Angelina valósággal itta szavaimat s a látványt; egészen magával ragadta a történet, velem sírt, velem örült, akaratlanul utánozta mozdulataimat, az én életemet élte, s olyannyira egy volt velem, hogy amikor a tetemek kihantolása miatt hajszál híján vérpadra kerültem, holtra sápadt s majd elalélt.

- Jaj, Pierre, mennyi baj, mi hallatlan veszedelmek! Remegek kegyelmedért! - Szép szeme édes részvéttel ragyogott rám, s én szavamat is alig leltem, anyai gondviselésétől elragadtatva s ellágyulva.

Úgy látszik, akkor is a hallottak foglalkoztatták, amikor nem voltunk együtt, éjszaka és dél előtt, mert délutáni együttléteink alkalmával, amelyek egyre hosszabbak lettek, kérdések özönével árasztott el. Nem egyet tapintatlannak ítéltem volna, ha az, aki föltette, nem lett volna oly ártatlan lélek.

- De Pierre, miért járt oly sűrűn Joyeuse úrnőhöz? - kérdezte. - Mi örömét lelhetette egy ily koros hölgy társaságában? Hisz az úrnő harmincadik esztendejét is elhaladta.

- Tanított - feleltem rezzentlen arccal.

Ami egyébiránt igaz is volt, csak nem úgy, ahogy ő értette.

Samson talán megorrolt volna Angelinával való sűrű együttléteim miatt, ha Montcalm úr, ki nagyon megszerette őt, nem vitte volna délutánonként erőnek erejével vadászni. Nem mintha Samson rajongott volna a négylábú s szárnyas állatok halomra gyilkolásáért, mi itt, a sík vidéken általános szokás, de nem akarta házigazdánkat megbántani, lefitymálva kedvenc időtöltését. Egyébiránt halálra unta magát Barbentane-ban, Sanche mester s még inkább a patika nélkül, melyért rajongott. Én nem győztem csodálkozni rajta, s fel nem foghattam, hogyan támadhat valakiben ekkora szeretet holt tárgyak iránt. Az ő helyében én buzgón viszonztam volna a kastélybeli szobaleányok kacsintásait; akadtak köztük igen takarosak s szemmel láthatóan engedelkeny természetűek, s öcsém szépsége valósággal megigézte őket. De azzal a fáradsággal akár egy szép festett képpel is szemezhettek volna! Samson keresztülnézett rajtuk, mintha csak üvegből lettek volna szegénykéek. Angelinát sem

⁹⁶ A trónörökösnő használatára.

méltatta több figyelemre, s ezen barátnőm kezdetben meg is ütközött. Több figyelemhez szokott a másik nem részéről.

- Pierre, honnan Samson hallatlan hidegsége a szépem iránt? - kérdezte egyszer. - Közönyösebben akkor sem tekinthetne rám, ha seprűnyél lennék avagy boszorkány. Ama szerencsétlenek közül való lenne, kik, ha igaz, nem szeretnek nőt?

- Dehogy, dehogy. Szeret ő, de csak egyetlenegyet. S a többire rá sem néz.

- Hát oly szép az a nő? - kérdezte Angelina, s most az egyszer némi kacérsággal pillantott rám.

- Szép, szép, de nem annyira, mint egyesek, kiket akár meg is nevezhetnék.

Angelina lesütötte szép szemét, felállt (aznapi mesém már véget ért), jó estét kívánt, szokott lassú, nemtörődő lépteivel kivonult a szobából, s én áldottam lassúságát: így tovább láthattam.

Némi dolga azért Samsonnak is akadt. Levelet próbált írni Gertrude de Luc úrhölgynek, s vért és csebernyi vizet izzadva ki is sütött egy vagy két mondatot, majd elhozta nekem levelét, hogy kijavítsam, miután legnagyobb bánatára kereken megtagadtam, hogy én írjam meg helyette. Ettől nem tángítottam azóta, hogy szíve hölgye eltávozott, mert ha öcsémnek nem árultam is el valódi okaimat; igencsak zokon vettem a szép áruló kalandját Cossolat-val, annál inkább, mivel jómagam is az erény páncélját voltam kénytelen magamra venni, hogy kedveskedéseinek ellenálljak, s ezt az erőfeszítést igen kényelmetlennek ítéltam.

S még inkább annak Barbentane-ban, hol a szobaleányok örömet elcicáztak volna velem, kárpótlásképpen öcsém ridegségeért. De tőlem telhetően felvérteztem magam s diadallal visszavertem támadásaikat, noha erőmmel együtt visszatért étvágyam is a pipihúsra. Mert ideje végre nyíltan kimondani: egészen és örökre Angelinának ajándékoztam szívemet éjszakáim csendjében s nappali álmaimban, s szentül hittem: soha és sehol nem lelhetek a föld kerekén nőt, ha mégoly soká keresem is, kiben ennyi szívjószág ily nagy szépséggel párosulna. Óvakodtam érzéseimre akár csak célozni is, hisz nem tudhattam, viszonzásra találnának-e, holott máris úgy eluralkodtak rajtam, hogy a válás pusztá gondolatára is keserves kínokat álltam ki. És ámbár nemigen remélhettem, hogy Angelina egyszer az enyém lesz, olyat semmiképpen sem akartam tenni, ami által elijesztem. Ha egyedül rólam lett volna szó, én vígan csillapítottam volna étvágyamat szerelmem sérelme nélkül, „száraz kenyeret vacsorázva az árokparton”, mint Joyeuse úr mondta. De tudom, Angelina nem vette volna jó néven. Noha két évvel idősebb volt nálam, tapasztalatlanabb volt hitem szerint, hogysem különbséget tudott volna tenni igaz szerelem és érzékeink zsarnoki parancsa között; mivel velem ellentétben nem szokta meg, hogy e parancsnak engedjen.

Két levelet kaptam Joyeuse úrhölgytől. Az első húsz nappal sebesülésem után. Ebben arra kért, térjek máris vissza Montpellier-be, mivel a nimes-i püspök Joyeuse úrhoz intézett levele igen kedvezőre hangolta irányomban a közvéleményt.

A második két héttel később érkezett, és egészen más húrokat pengetett.

„Kisöcsém! Jaj, szegény királyunk! Szegény hazánk! Be szörnyű balvégzet sújtott le ránk! Hiszem: belehalok, avagy rámegy maradék kis szépségem is! Eme gonosz, rabló hugenották (fájdalom, a kegyelmed pártja, kisöcsém!) erőhatalommal elfoglalták Montpellier-t. Joyeuse vicomte a Szent Péter-erődbe menekült maroknyi csapatával, s magával vitte feleségét, gyermekeit és ezüstneműit. De mert az eszeveszettek ostromára készültek, a vicomte elmenekült éjszaka egy titkos ajtón. Kint innen-onnan összegyűjtött néhány fegyverest, s tárgyalásokba bocsátkozott a lázadókkal, hogy kihozzon bennünket, engem, gyermekeit és ezüstjét. A mi derék Cossolat-nk közvetített, ki ide is tartozik, oda is, lévén hugenotta, de hű királyához, és a dolog sikerült is, már ami engem illet s a gyermekeket. Mert az ezüstneműt visszatartották az urak, s minekutána az erődöt bevették, igen jámboran el is orozták, még a kisvillákat sem hagyva meg. Kisöcsém, ez a kegyelmetek Kálvinja?

A vicomte dühöng vesztesége miatt, s epét hány a gazokra itt Pézenas-ban, ahová menekültünk. Úgy s annyira, hogy neki ígértem arany étkészletemet is, csak hogy megszeliđítsem s terveimhez idomítsam.

Hiába minden. Mihelyt kisöcsém visszatértéről kezdtem beszélni, a vicomte fejéhez kapott: »Asszonyom! Untig eleget pletykáltak eddig is! Azt akarja, hogy még többet pletykáljanak? Montpellier-ben még hagyján, a kegyed Pierre-je ott diákoskodik. De miféle hihető ürügyet lelhetnénk

pézenas-i jelenlétére? Legalább hugenotta ne lenne! Nevetségessé is kívánna tenni, asszonyom, a te tejébe?»

Kedves kisöcsém, gondolhatja, mint keltem ki magamból s mint méltatlankodtam e gyűlöletes gyanú hallatán. S gondolom, könnyen elképzei, mi büszkén utasítottam vissza e gyalázatos rágalmat kapcsolatunk természetéről. Fájdalom; kisöcsém, akaratom, mely Istennek hála, korlátlan hatalommal bír kegyelmed felett, lepereg a vicomte-ról, ki bezárult, mint az osztriga. Haj; kedves kisöcsém! Kegyelmed legalább engedelmeskedik nekem, s ha jól meggondolom (és gyakran gondolok rá!), kegyelmed az egyetlen e földön, kinek elmondhatom: »Kedvesem, tegye ezt meg azt, így akarom!«, bizonyosan tudva: engedelmeskedni fog parancsomnak. El nem képzelheti, mennyire hiányzik, hogy most nem mondhatom!

Édes kisöcsém, szánjon meg levelem olvastán! Pézenasban élni, szűkös szálláson, társalkodónőim nélkül! Rendes kényelemem híján! És kis vértanúm nélkül! Ez több az elégnél! Szánjon, kérem! Szépségem elhervad, s azt túl nem élem!

Kisöcsém, csókra nyújtom ujjaim hegyét!

Éléonore de Joyeuse”

Bár szívből szerettem Joyeuse úrnőt, s igazán nem hajlottam természettől fogva a kétszínűségre, felelhettem-e másként e levélre, mint álszent módon? Tollam szánta Joyeuse úrnőt, mivel ő így parancsolta. S jajongott balvégzetem miatt, mely távol tart romolhatatlan szépségétől, mert ezt várta el tőle. De képzelhetik, hogy a lelkem mélyén nemigen búsultam ittmaradásom miatt, ha már a dolog úgy fordult, ahogy fordult.

Napjaim titkos elragadtatásban teltek - eleddig én sem szóltam, ő sem -, de, fájdalom, meg voltak számlálva. Apám, kinek híven beszámoltam arról, ami Nimes-ben történt, s arról is, ami jelenleg Montpellier-ben történik, azt írta válaszul: nem akarja, hogy e városba visszatérjek, míg a mieink ott oly cselekedetekre ragadtatják magukat, amilyenekre tudjuk, ragadtatták, papokat öldösve s a katolikus templomokat a föld színével egyenlővé téve. Ám azt sem tartja kívánatosnak, hogy kicsiny s gyenge csapatban térjünk vissza Mespechbe Samsonnal, tehát eljön értünk Barbentane-ba legvitézebb szolgálói kíséretében, mivel az utak nem biztonságosak a mai zavaros időkben. Apámnak át kellett kelnie az auvergne-i és cévennes-i hegyeken, hogy idejusson, igen hosszú és nehéz út állt tehát előtte - s ez újabb haladékot adott nekem.

Mínhogy Angelina nemcsak fülével itta a szavaimat, hanem szép szemével is, nem siettem odüsszeiám elbeszélésével. Együttléteink rendszeren nyájas, fecserésző társalgással kezdődtek, mielőtt a tárgyra tértünk volna; ilyenkor ő apróra elbeszélt nekem mindent a maga életéről s én apróra elbeszéltem neki mindent az enyémről és Samsonról, Miroulról, apámról, Sauveterre bácsiról és házunk népéről. Egy jó óra múltán, mely alatt kölcsönösen megajándékoztuk egymást várkastélyunkkal - Barbentane Mespechért! -, megkért, folytassam kalandjaim történetét ott, hol tegnap elhagytuk.

Egyszerre elkomorultam, s elnémultam. Előző nap éppen Montpellier-ből Nimes-be való elindulásunkig jutottam volt el, amikor oly vidáman vágattam ki pitymallatkor a városkapun, hogy végül a bitóhoz jussak. Angelina látta zavaromat, s megkérdezte, mi bajom. Amit aznap kellene elmondanom, az oly határtalanul szomorú, feleltem, hogy nem is tudom, elbeszéljem-e vagy inkább átugorjam.

- Inkább beszélje el - vélte Angelina. - Ha van e történet szereplői között olyan, ki részvétnkre méltó, hadd kapja meg legalább azt nagy bajában.

Ez oly megindító érzelm volt s annyira illet Angelina adakozó, nagy lelkéhez, hogy eltökéltem, mégis elbeszélem neki szegény Fontanette gyászos végét, de elhallgatom rövid életű barátunkat.

Angelina az ablak előtt ült magas hátú karosszékén, ölében macskája, Belzebub, ki szénfekete volt orra hegyétől farkáig, és ez a fark dúsabb, lombosabb volt a mókusénál is. Angelina kedves macskáját simogatta, ki igazán nem szolgált rá ördögi nevére, lévén éppoly szíves és nemtörődöm, mint úrnője, kit annyira szeretett, hogy mindenüvé nyomon követte, mint ölbéli eb a gazdáját. Okom van emlékezni e percre, s annyi év után is eleven színekben pompázik képe lelki szemeim előtt. Tárva-nyitva volt az ablak, október igen enyhe volt az évben, s a délutáni nap dicsfényt festett porszemekből Angelina bronzvörös haja fölé, mely hosszú, könnyű, laza fürtökben keretezte arcát.

Aznap nem vett föl spanyolgallért, minthogy Belzebub véletlenül megkarcolta a nyakát játék közben, s széles, nyitott gallérja látni engedte arany nyakláncát és az azon csüngő keresztet. Selyemruhája halványzöld volt sötétzöld szalagokkal, s ez meghatott; a zöld volt elhunyt édesanyám kedvenc színe, lévén szőke a haja. Volt Angelina rám függesztett, nagy szemében valami, ami nagyon-nagyon tetszett nekem. Szeme feketéje, noha feketébb volt a köszénél, nem csillogott, nem szikrázott, hanem nyugalmas, gyengéd, nyájas, szelíd fényben égett, amihez foghatót legfeljebb özek szemében látni, úgyhogy kedvem támadt gyermekként ölébe bújni, vagy őt mindentől megoltalmazni.

Szokás szerint állva kezdtem bele a mesélésbe, fel-alá járkálva, arcjátékkal, hangváltással idézve felelevenedő emlékeimet, de amikor hirtelen s hihetetlen élességgel felmerült előttem Fontanette az öszvér nyergében, hátrakötött kézzel, rémületes ígézet hullt rám. Úgy éreztem, ott van előttem ő maga, elevenen, szép arcán könnyek patakanak, s elbeszéli szánalmas kis hangján, mint hajtotta őt ide, a bitóra, az emberi gonoszság. Jézusom! Ott volt előttem újra s minden egyéb is. Kezem vállát tapintotta, s ő ismét kezemre hajtotta arcát. Nem hittem volna, hogy a szónak ilyen szörnyű varázshatalma van: képes egy emléket feltámasztani, kézzelfogható valósággal felruházni s szívemet szakasztani. Torkomon nőtt-dagadt a csomó, hangom alig törhetett magának utat, s úgy elváltozott, úgy elgyengült, hogy alig bírt túljutni fogaim sövényén. Elrekedt, elakadt a szavam, nem fejezhettem be a történetet. Sírva fakadtam. Szememre köd ereszkedett, támolyogva indultam Angelina felé, kinek haja dicsfényövezetten csillogott az alkonyi sugárban. Láttomra Belzebub hirtelen rémülten leugrott úrnője öléből. Angelina nem nyúlt utána. Csak engem látott-nézett, bár nem szólt, s nagy fekete szeme részvéttől fénylett. S akkor megtettem kétségbeesésemben, amire máskülönben soha nem vetemedtem volna. Angelina lába elé borultam, s arcomat tenyerembe temetve zokogtam. S noha forrón vágytam arcomat ölébe hajtani és ott vigaszra lelni, nem mertem, oly nagyon tiszteltem ártatlanságát. Sokáig ült mozdulatlanul, pedig éreztem, remeg minden ízében, de mert könnyeim csak nem akartak elapadni s nem csitult lélekgyötrő fájdalom, végül fejemre tette jobb kezét, s igen-igen finoman megcirógatott; mint anya kicsiny gyermekét. Nem tudtam, egyedül szánalmának köszönhetem-e a cirógatást, avagy a szánalomhoz más és erősebb érzés is társul, s e gondolat elidőzve mintegy megfedekeztem bánatomról, megnyugodtam és elcsitultam. Mégsem vettem el kezemet arcomról, attól tartottam, ha megtenném, ő elrestelné magát s elvonná kezét a fejemről.

Eljött azonban a pillanat, amikor mindennél erősebb lett lelkemben a vágy, hogy lássam őt. Lebocsátottam kezemet. Ő elvonta a magáét a hajamról, és váratlanul megkérdezte:

- Szerette e szegény leánykát, Pierre?

- Igaz barátsággal. Szerelemmel soha nem szerettem senkit e percre, melyben kegyedhez szólok.

Akkor rám szegezte szemét, és sokáig úgy maradt. Nem szólt, s úgy tetszett: arra vár, hogy folytassam. Meg is szólaltam, hallgatásán felbátorodva, s mialatt beszéltem, csodálkozva figyeltem tulajdon szavaimat. Elébe vágta gondolataimnak.

- Angelina - mondtam -, másodszülött vagyok, vagyont kell szereznem. Megvár?

Beszéd közben felálltam s kissé távolabb léptem tőle, így adva tudtára: nem akarok visszaélni a helyzettel. Úgy tetszett, kövé dermed szavaim hallatán. Nem tudhattam, hogyan fogadja ajánlatomat. Szemét lesütötte, nem olvashattam le arcáról gondolatait.

Végre felállt szokásos, hanyag könnyedségével, biccentett, s azt mondta:

- Jó estét kívánok.

De nem nézett rám és nem szólított nevemen.

Szívem elszorult. Úgy hittem: veszve minden. Angelina a szokásosnál is lassúbb léptekkel tartott az ajtó felé, s amint odaért, jobbját a kilincsre téve hátratekintett, és igen komoly pillantást vetve rám, azt mondta, szilárdan és eltökélten:

- Megvárom, uram.

Angelina még aznap beszámolt édesanyjának beszélgetésünkről és az ő fogadalmáról, mint arról hamarosan meg is győződhettem. Sötétedés után a kastély udvarán üldögéltem egy kőpadon; a pad egy szoba külső falához illeszkedett, a szoba ablakai nyitva voltak. Léptek zaját hallottam bentről, majd beszédet. Felismertem Montcalm úr és hitvese hangját, de mivel a szavukat nem értettem, nem mozdultam helyemről. Mire meggondoltam volna magam, már késő volt, megláttak volna,

amikor fölállok, s azt hihették volna, hallgatóztam, annál inkább, mivel éppen rólam társalogtak, jobban mondva disputáltak, amikor közelebb jöttek az ablakhoz, amely alatt üldögéltem.

- Asszonyom, már közöltem véleményemet. Pierre fiatal hozzá.

- Férjem-uram, a korkülönbség csekély köztük - felelte Montcalm úrnő. - Pierre különben is férfi, s igen érett. Angelina gyerek.

- Meglehet. Más tervem van a leánnyal.

- Csakhogy ő, sajnos, hallani sem akar róla.

- Majd beleegyeznek.

- Soha. Hisz ismeri! Makacsabb a kecskénél.

- Úgy is jó. Majd a kolostor engedelemre tanítja.

- A kolostor, uram? - kérdezte Montcalm úrnő. És nagyot nevetett.

- Nevet, asszonyom? Kinevet?

- Lenne szíve Angelinát börtönbe zárni, uram?

- Miért ne? Nem azt teszi-e a legtöbb apa, ha leánya engedetlen s szófogadatlan?

- Más apák igen, de nem férjem-uram. Hisz imádja a leányát.

- Nem vagyok oly gyenge, asszonyom - felelte rövid hallgatás után Montcalm úr. - Megkövetelem, hogy a leányom engedelmeskedjék.

- Engedelmeskedni fog. De valljuk meg, Pierre csakugyan szeretetre méltó.

- Az, de vagyona semmi.

- Majd szerez.

- Ha meg nem ölik előbb. Forrófejű és esztelenül bátor.

- S ezt éppen férjem-uram veti a szemére? Ha nem lenne esztelenül bátor, egyikünk sem disputálhatna ma itt, sem kegyelmed, sem én, sem a leánya!

- Asszonyom - fortyant föl Montcalm úr -, hát minden istenadta napon eszembe kívánja idézni megmentésünket?

- Nem, uram. Anélkül is bízom hálájában.

- Asszonyom, már megint gúnyolódik.

- Eszemben sincs, uram.

- Asszonyom, csakugyan köteles vagyok Pierre-nek adni kastélyomat, hitvesemet, leányomat, nimes-i palotánkat és tisztségemet azon a jogcímen, hogy segített életünket megmenteni?

- Uram, ő csak a leánya kezét kéri.

- Nem kapja meg. Eretnék!

- Ej, uram, be nagy szó! Nem Nimes-ben vagyunk! Pierre királyhű hugenotta, s hitbuzgalma vajmi csekély.

- Ha nagy, ha kicsi: hugenotta.

@499IV~lnGegeSL mUllLpCuiGi a GsGiau~a, maaaa. auuwaaaiaacu v.

jemilram az egyetlen Montcalm, ki megmaradt ősei hitén.

- Erre én büszke vagyok.

- Uram, bátran megmaradhatott volna katolikusnak, de mérsékeltnék. Akkor most nem lenénk száműzöttek s nem fosztották volna ki nimes-i házunkat.

- Mit hallok, asszonyom? - kiáltotta Montcalm úr igen felindultan. - Nem áthat bíráltni? Ellenségeim pártjára kel?

Kis időre csend támadt, s gondolom, Montcalm úrhölgy ezalatt igyekezett olyan pillantásokat lövellni férjére, melyekről tudta: nemigen állhat ellen nekik. Végre megszólalt igen szelíden az úrnő:

- Férjem-uram, felette sajnálom, hogy magamra haragítottam. Ha megbántottam, máris megyek. Szobámban vacsorázom.

- Maradjon, kedvesem! - mondta megenyhülve Montcalm úr. - Ne hagyjon magamra, ne szomorítson el. Hisz tudja: mennyire szeretem még a pörölését is!

- Igazán nagyon kedves, uram! Ostoba liba vagyok, hogy kegyelmednek ellentmondok. Pierre csakugyan fiatalabb Angelinánál. S mi lesz, ha megmásítja szándékát, mire vagyont szerez?

- Attól én nem félek. Tökéletesen megbízom a szavában. Pierre vérbeli nemesúr.

- Ó, uram, ami azt illeti, nemessége nem oly régi, mint a kegyelmedé. Háromszáz éve immár, hogy őse, Dieudonné de Gozon párvialban legyőzte a Rhodosz-szigeti sárkányt!

- Úgy van! De eb, aki lenézi azt az új keletű nemességet, melyet vitézi harcban érdemeltek ki, mint Mespech bárója a magáét! Mi több, anyja révén Pierre régi, törzsökös périgord-i családból való: Castelnau de Caumont. S úgy hírlík, a báró igen gazdag, noha hugenotta módra kissé fukar.

- Csakhogy Pierre másodszülött.

- De sok szép tálentuma van, s ezek nagy reményekre jogosítanak.

- Igaz. Hanem a valláskülönbség nem kis dolog.

- Jaj, asszonyom! Ez bánt engem a legjobban. Bár amilyen lagymatag Pierre hite, remélünk lehet megtérését.

- Azzal nem áltatnám magam, ha kegyelmednek lennék. Nem merné fejére vonni édesapja haragját, kit, úgy látszik, istenít.

Ekkor végre kimentek a szobából, határtalan megkönnyebbülésre, s otthagytak a padon ellentmondó érzések prédájaként. Remény s kétségbeesés váltakozott lelkemben. Úgy tetszett: nem fogadtak el, de nem is vetettek el. Mindazonáltal nyugodtabb lettem volna, ha Montcalm úrnőt nem oly változékony materiából gyúrta volna a természet. Agyamat megfeszítve próbáltam megérteni, de hiába, hogyan pártolhatja és ellenezheti jóformán egy és ugyanazon lélegzettel leánya vonzalmát, úgy, hogy végül maga zúzza szét az argumentumokat, melyeket felsorakoztatott mellette, s nagy kárunkra felfejti a szövődéket, melyet előbb maga szőtt a javunkra.

Életünk menete mindazonáltal nem változott. Annyit lehettem továbbra is kettesben Angelinával, amennyit csak akartam, de soha nem kockáztattam meg egyetlen csókot avagy kézszorítást sem, tudván, mennyire nem volna az Angelina ínyére. Montcalm úrnő eztán sem töltött több időt velünk, mint addig, lévén oly eleven és nyughatatlan, amilyen lassú a leánya; nem tölthetett fél órát egy helyben úgy, hogy ne támadt volna ellenállhatatlan kedve másutt lenni. Montcalm úr továbbra is igen nyájas volt irányomban, s egy nap azt mondta Samsonnak, kit nagyon megszeretett: igen sajnálja, hogy apánk eljön értünk, örömet itt tartott volna bennünket egész télen.

Fájdalom, nem tehettem. Rövid volt immár a hátralevő haladék, s napjaim ha mégoly édesek voltak is, gyorsabban teltek, mint szerettem volna, holott lábadozásom idején végeérhetetlenül hosszúnak tetszettek. Apám november közepén érkezett meg Siorac öccseinkkel, a gaszkon Cabussszel és Jonasszal, kőfaragónkkal. Mind hadi öltözékben, öt napégette, marcona dalia.

Haj, olvasóm! micsoda eszeveszett ölelkezés volt az! Amint apám lent termett a nyeregből, már a keblén csüggtem. S hogy megszorongatott, megölelgetett, s mi vidáman csillogott kék szeme! Kedves Samson öcsém szépen kivárta a maga pillanatát, s az sem volt kevésbé forró, mert apám, ha engem jobban csodált is, Samsont egy szikrával sem szerette kevésbé, hiába volt fattyú! Aztán Siorac unokaöcsémhez léptem. Immár meg lehetett őket különböztetni egymástól, mivel a lendrevie-i csata óta Michel bal arcán sebhely ékeskedett, Benoît-en nem. Sebten megöleltem őket, s máris továbbléptem. Cabusse várt rám, az én Cabusse-öm, torzonborz bajusszal, s igen hetykén.

- Aj, Cabusse, mit keresel itt Vaskezű Coulondre nélkül? - kérdeztem, végre hangomra lelve. Apám láttán megnémított az öröm.

- Ő a malomban maradt. Sok a munka.

- Hát Cathau?

- Állapotos! - felelte Cabusse hōsi hangon, s nagyot pedert a bajszán.

Minden ízében s annyira olyan volt, mint a kép, melyet emlékezetemben őriztem róla, hogy újra megöleltem.

- Uram, megengedi? - kérdezte a Herkules-termetű Jonas. Nem lévén a testvériség régi katonája, nem állt oly bizalmas lábon velünk, mint űk.

- Még kérded, Jonas? Hogy van Sarrazine?

- Állapotos - horgasztotta le a fejét Jonas.

- S te ezen búsulsz?

- Jaj, uram, annyi asszony hal meg gyermekágyban, hogy a szívverésem is eláll, ha rágondolok.

- Hát ne gondold rá! - vágta rá apám, de ő maga is arra gondolt, a szeme elsötétült. Így halt meg anyám is. Eközben Montcalm úr, kiért elfutottak, lesietett a lépcsőn, kezét parolára nyújtva.

- Báró úr, be örülök, hogy vendégül láthatom Ceresole és Calais hōsét!

- Montcalm úr - felelte apám a tőle megszokott tréfás hangon, némiképpen őnmagát is kicsúfolva -, hōsi leginkább az volt az egészben, hogy túléltem... A többi hadiszerencse dolga. S nekem

csupán emberekkel kellett megküzdenem, míg uraságod nagy őse, Dieudonné de Gozon egy sárkányon vett győzelmet.

- Nem tudom, méltó vagyok-e hozzá - felelte Montcalm úr boldogan, hogy apám a távoli Périgord-ban is hallott illusztris őseről. - Mint tudja, báró úr, otthagytam a katonai pályát a királyi tisztség kedvéért.

- Cedant arma togae⁹⁷ - mondta apám, úgy forgatva meg szájában a latin szavakat, mint a jó bort.

- Uraságodra alkalmazva inkább úgy kéne mondanunk - felelte Montcalm úr ugyancsak fensőbbes és ínycenc arccal -: Cedant arma aratro.⁹⁸

És egymásra mosolyogtak a kölcsönös bókiváltás után, melynek során egyikük a másik bátorságát, az emennek őseit dicsérte; mi több, kölcsönösen bemutatták latin tudományukat, melyre mindketten sokat adtak. Úgy véltem, jó barátok lesznek, lévén mind a kettő nagy vadász, s az igazat megvallva nagy szoknyavadász is. Akármilyen gyorsan futott is az a szoknya, ők utolérték; olyan fajta volt egyik is, másik is, mely e tekintetben nem öregszik.

- Gyönyörű háza van, uram - folytatta az udvarlást apám. - S amint látom, igen jól megerősített.

- Fiai nélkül mégis elvesztem volna - felelte Montcalm úr. - Amilyen szépek, olyan vitézek.

S ez úgy megindította apámat, hogy elpirult, s néma főbólintással köszönte meg a bókot Montcalm úrnak. Nagy elérékenyülésében a szava is elakadt. Láta ezt házigazdánk, kinek örök nagy bánata volt, hogy két fiát elveszítette, s mindjárt megértette: ha olykor a szokottnál erősebben tör apámra irántunk való nagy szeretete, mindjárt remegni kezd a gondolatra, hogy a halál elragadhat tőle. Azért karjára tette a kezét, s azt mondta:

- Montcalm úrnő és a leányom alig várják már, hogy láthassák.

- Boldog lennék én is - mondta apám. - De mint látja, uram, hadi öltözékben vagyunk, csizmásan s nyakig sárosan. Engedje meg, hogy kissé rendbe hozzam öltözékemet, mielőtt ily magas rangú hölgyek előtt mutatkozni mernék.

Montcalm úr, Samson meg én tehát a nagyteremben vártunk apámra, ki azalatt első emeleti szobájában öltözködött. S meg kell vallanom, noha könnyen szívtelennek vélhetnek miatta, némi aggodalommal töltött el az, hogy apám feketébe talál öltözni. Mint tudjuk, a hugenották ragaszkodtak a fekete színhez, hogy a hivalkodást kerüljék. De nem számoltam apám okosságával. Mielőtt útnak indult volna Sarlat-ból, áldozott rá némi pénzt, hogy Barbentane-ban kedvezőbb színben tűnjön föl s fiait ne hozza szegénybe; ámbár ez bizonyára nem volt a nagy kuporgató, Sauveterre bácsi ínyére. Mindenesetre elégedetten láttam, amikor apám belépett, hogy halványzöld selyemujjast visel - hű maradt, lám, a zöldhöz, mely elhunyt édesanyám színe volt -, mi több, igazi malomkőgallért a szokásos kis hugenottagallér helyett, melyet Joyeuse-né oly szegényesnek ítélt. Montcalm úrnak igen tetszett apám csinos öltözéke, s még inkább Montcalm úrnőnek és Angelinának, kik akkor léptek éppen be a terembe, elragadóan kiöltözve s felcicomázva. Angelina csupa mosoly volt, Montcalm úrnő igen nyájas, de tartózkodó s kíváncsi apámra, ki az ő felfogása szerint alig emelkedett még ki a nemtelen sorból. Apám érezte a különbséget, s minden erejét összeszedve nyomban támadásba lendült; körüludvarolta Montcalm úrnőt, s egy szempillantás alatt levette a lábáról.

Ó, hogy csodáltam apámat! Be szívesen lettem volna a helyén! És mi gyönyörűséggel figyeltem a rohamot! Apám okos szeme mindig kicsit csúfondárosan tekintett a világba, arca mosolygós volt, mégis büszke; tudta mikor kell hallgatni, mikor beszélni; termete szálegyenes volt, ő maga eleven, mint a csík. Oly ügyesen forgatta magát ez első összecsapás alkalmával, hogy házigazdánk, kik városi házuktól megfosztva nagyon unatkoztak itt falun, elragadtatottan figyelték, s örömet ott tartották volna akár egy hónapig is. Ám Mespech bárója, noha a maga périgord-i szívességével nem győzött bókolni Montcalm úrnak, mindössze „egy kurta hétig” maradhatott Barbentane-ban. S be kurtának tetszett valóban, az a hét! Igaz, boldog voltam, hogy apámat láthatom, annál keservesebben esett viszont Angelinától megválnom. Olyanformán voltam hát, mint Gargantua, ki fia, Pantagruel születésekor nem tudta, sírjon-e felesége halála miatt, ki életével fizetett a gyermek világrahozataláért, avagy nevéssen-e apai boldogságában.

⁹⁷ Hajoljon meg a fegyver a tóga előtt!

⁹⁸ Hajoljon meg a fegyver az eke előtt!

Utolsó esténken Angelina, kivel Barbentane falain sétáltunk, hirtelen megállt, s rám szegezve csodálatos tekintetét, levont jobb keze középső ujjáról egy kék köves kis gyűrűt.

- Íme e gyűrű, én Pierre-em - mondta komolyan. - Szívesen kegyelmednek adom, ha a kisujjára ráfér. - Megpróbáltam, pontosan ráillett. Angelina megörült, úgy tetszett, ezt kedvező előjelnek tekinti. Majd így folytatta: - Addig ne vegye fel, míg Barbentane-t el nem hagyta. De azután hordja éjjel-nappal és mást soha, csak ezt.

- Esküszöm - feleltem mélyen megindulva, mert megértettem: ezzel az ajándékkal Angelina el akarja kötelezni magát. - Fájdalom, nincs mit cserébe adnom. Egyetlen ékszerem a nyakamban lógó Mária-medália, azt haldokló anyám hagyta rám örökül, és azóta soha meg nem váltam tőle.

- És igen jól tette - felelte Angelina. Majd mosolyra vonta gyönyörű, telt, húsos ajkát, mely sok jóindulatról és életörömről árulkodott, és hozzáfűzte: - Kérni szeretnék valamit kegyelmedtől. Térjünk be ebbe az őrtoronyba, itt megmondom. - A szóban forgó őrtorony a keleti bástya oldalába épült, kicsiny volt és kerek, keskeny lőrésekkel. - Azért jöttünk ide, hogy ne lássanak meg - mondta Angelina. - Szeretnék levágni egy fürtöt a hajából. Megengedi, én Pierre-em?

Bólintottam. Angelina elővont hímzett erszényéből egy kis ezüstollót, s megparancsolta: hajtsak fejet. Nem kellett nagyon mélyre hajtanom a fejem. Magas sarkú cipellőjében Angelina majd oly magas volt, mint én, lévén, mint már mondtam, igen sudár leányka.

Hogy megszerezte zsákmányát, mely igen szerény volt, s eltette erszényébe az ollóval egyetemben, azt mondtam, mosoly mögé rejtve megindultságomat:

- Nem volt nagy az aratás, nem veszítem hát el erőmet...

Mire ő nagy szemeket meresztett. Mivel úgy láttam, nem kívánja még odahagyni az őrtornyot, hanem ott akar velem maradni, elbeszéltem neki Sámson és Delila történetét. Mint afféle pápista, soha hírét sem hallotta.

- Jaj - komorult el egyszerre Angelina. - Nem egy valláson vagyunk. Félek, nagy gátja lesz ez terveinknek.

- Én is tartok tőle - feleltem, nagy zavarban, s nem mertem elmondani neki, hogyan tudtam meg.

Akkor elhallgatott, s nem kívánt többé szólni. Arcomra függesztette fekete szemét, szép szája kicsit elnyílt, s úgy tetszett: gyorsabban szedi a levegőt a szokottnál. A hely szűk volt, a fal hajlata igen közel kényszerített egymáshoz, ahogy annak idején a vár védőit is, amikor e lőrésen át nyilaztak az ostromlókra. S ámbár sem Angelinának, sem nekem nem kellett magas őrhelyünkről támadókat visszaverni, ifjú életünket valamiképpen mégis ellentétes erők ostromolták.

- Dajkám örökké azt hajtogatta - mondta Angelina -, hogy ha egy leány átengedi egy férfinak a kisujját, az mindjárt az egész karját kívánja.

- Úgy hiszem - feleltem elfúló hangon, s szívem hangosan vert a mellemben -, az legfőképpen a férfitől függ. Ha tiszteli a leányt, nem így tesz.

- Igazán, én Pierre-em? - S rövid habozás után hozzátette: - Ha egy csókot adnék, kérne-e még egyet?

- Angelina - feleltem ünnepélyesen -, azt kívánom, amit kegyed, jottányival sem többet.

Akkor átfogta a nyakamat, de félig nyújtott karral, s egy csókot lehelt ajkamra úgy, hogy közben testünk semmi része össze nem ért. Az addig kapott csókokhoz képest ez vajmi kurta, súlytalan és kicsinyke csók volt. Csodálatosképpen mégis nagyobb hatással volt rám akármelyiknél, s oly elevenen él mind a mai napig emlékezetemben, mintha megint ott lennénk Angelinával az őrtoronyban, az enyhe őszi derűben, s keze a vállamon pihenne.

- Pierre, ez utolsó találkozásunk - mondta Angelina. - Azt akarom: holnap, távozáskor ne vessen rám a többiek előtt túlságosan beszédes pillantásokat, mint korábban nemegyszer.

- Aj! De mit tegyünk? - kérdeztem. - Elfordítsam tekintetemet?

- Ne, ne! Azt kívánom, nézzen jól meg utoljára, mint én is kegyelmedet.

Igen elővigyázatos voltam búcsúzáskor, apám mégis észrevette, miként áll a dolog, ha ugyan nem figyelte meg már jóval előbb. Mert amikor látta, mint válok egyre melábbá s bánatosabbá a barbentane-i erdőn áthaladtunkban, ahogy a Montcalm-kastélytól távolabb kerültünk, meghagyta nekem: vágtsak előre, derítsem fel az utat; s tartsam jól nyitva a szememet-fülemet.

Úgy tettem. Pár perc múlva vágató ló dobogását hallottam a hátam mögött, s visszatekintve apámat pillantottam meg. Utolért és mellém csatlakozott.

- Fiamuram, csinos gyűrűt látok kisujján - mondta szokott tréfás modorában, ám kék szeme éberén figyelt. - Tegnap még nem volt ott. Csak nem jegyzett el valami kisasszonykát?

- Apámuram engedelmeivel igenis eljegyeztem.

- Aha! Az én engedelmemmel! - mondta apám csúfondárosan is, szemrehányóan is. - Úgy tetszik, ez eső után köpönyeg!

- Apámuram! Bocsánatát kérem. De nem volt itt, s az események sürgettek.

- Megértem. Hanem fiamuram igen ifjú. S másodszülött. Vagyona semmi.

- A kisasszony vár, míg viszem valamire.

- Hát Montcalm úr és a felesége? Ők is helyeslik e jegyességet?

- Azt nem tudom - feleltem, nem akarván apámnak elárulni, mi nagyok erre nézve kétségeim.

Arca kissé komolyabb kifejezést öltött, ám bár nem tűnt el róla egészen az a kis csúfondáros mosoly (de meglehet, csupán álorca volt az, arra való, hogy feszengését elfedje). Úgy tetszett, ügyemet mérlegeli-latolgatja magában.

- Nos, úgy látom - mondta végül -, e család körében némi megbecsülésnek örvend fiamuram édesapja, Samson és jómagam is. S ami ritka: hálások nektek. Jóllehet pápisták, nem szórják a szélbe érzelmeiket. Nem élnek hiú életet. Van szívük. Egyszóval derék emberek, s amellet jó kapcsolatokkal bírnak Languedocban. Elég gazdagok, noha birtokukat rosszul igazgatják. Egyetlen hibájuk, hogy a kelleténél büszkébbek származásukra. Hanem mindent összevéve ez kicsiny hiba. Ki tudja, mit mesélnek egykor majd fiamuram ükunokái a calais-i hősről? Bizonyára azt, hogy egymagam vettem be a várost.

Itt megállt a beszédben, s fejét hátravetve harsány kacagásban tört ki. S hogy szerettem akkor! Azért is, ahogy magából csúfot űzött, de még inkább azért, amit a Montcalm családról mondott, reményt öntve belém.

- Ami fiamuram esélyeit illeti - folytatta ismét komolyan -, azok az igazat megvallva kétesek. Amennyire megítélhettem, a leány fenntartás nélkül fiamuram pártján van. A leány anyja inkább mellette. S a leány édesapja inkább ellene.

- Hát kegyelmed, apámuram?

- Distinguo⁹⁹ - felelte ő nagy komolyan, bár félig megjátszott komolysággal. - Distinguo a személy és vallása között. Mi a személyt illeti, jobbat fiamuram nem is választhatott volna. Igen szép leány, én Pierre-em. De bármi kellemes is egy leányban ez az erény, eltörpül a szívhez mérten. S Angelina szíve színarany. Ezt nap mint nap tapasztalhattam. Nagy kár tehát, hogy pápista.

- Apámuram! Nem pápista nőt vett-e kegyelmed is feleségül? - kérdeztem megriadva.

- De bizony - sötétült el Jean de Siorac arca. - S az lett életem keresztje.

Azzal elhallgatott. Én is hallgattam valameddig. Azután mégis megszólaltam, noha a szívem majd kiugrott bordáim közül s a hangom reszketett; de vállalnom kellett a beszéd kockázatát, nehogy apám is az ügy ellenzői közé álljon, mint tenni fogja minden biztonnal Sauveterre bácsi.

- Apám, ha anyám életre kelhetne, nem volna-e az nagy boldogság kegyelmednek?

- Ó, de mekkora! De mekkora! - kiáltotta Jean de Siorac, s a hangja elcsuklott. Akkor megragadta bal kezemet, előrehajolt a nyeregben, hogy jól a szemem közé nézhessen, és így szólt: - Ne féljen, Pierre! Nem vagyok én olyan vakbuzgó hugenotta. S ha az lennék is, megboldogult édesanyja kedvéért óvakodnék akadályt gördíteni az útjába, elég akadállyal kell anélkül is megbirkóznia.

Megköszöntem jószágát, amennyire tehettem, ám bár alig bírtam beszélni, úgy túláradt bennem a hála.

- Vágta! - mosolygott rám Jean de Siorac, nagyon is jól tudván, mi megy végbe bennem.

Vágtába csaptunk. Szorosan egymás mellett száguldottunk, ketten, az én ifjú, erős apám, ki jobban szeretett engem báróságánál is, és én, ki érzelmét hasonlóval viszonyoztam, egészen átforrósodva nagy szeretetétől. Gyorsan futott a föld lovunk patái alatt. Előrehajoltam a nyeregben, s míg eszemet-szívemet egészen betöltötte az én Angelinám, úgy éreztem, nem is derék kancámon száguldozok, hanem eljövendő szép éveimen.

⁹⁹ Különbséget teszek.